

HYPERION

Revistă de cultură • Anul 31 • Numărul 7-8-9 / 2013 (231-232-233)

Eminescu in aeternum:
pp 102-123

CUPRINS

Accente

Gellu DORIAN – Are nevoie Mircea Cărtărescu de apărare? 1

Invitatul revistei

Adrian Alui Gheorghe în dialog cu Ioan Es. Pop 3

Dialogurile revistei

Petronela Corobleanu în dialog cu Liviu Antonesei 10

Andra Rotaru în dialog cu Corin Braga 17

Andra Rotaru în dialog cu Dominic Stănescu 19

Andra Rotaru în dialog cu Denisa Comănescu 21

Radu Voinescu în dialog cu Passionaria Stoicescu 24

Anchetele revistei

Scriitorul – destin și opțiune – (Ion Toma Ionescu) 29

Congresul Național de Poezie

Congresul Național de Poezie, ediția a V-a 31

Declarație 31

Liviu Ioan STOICIU – Ne promovăm pentru pereți 32

Selecțiuni din intervențiile participanților la CNP 33

Cassian Maria SPIRIDON – Batem în pământ cu pumnii 37

Antologia revistei

Alexandru MUȘINA 38

Poesis

Katalin CADAR 39

Manon PIȚU 40

Ion Iancu VALE 40

Viorica MOCANU 41

Vasile IFTIME 42

Valeriu Marius CIUNGAN 43

Viorica PETROVICI 44

MARGENTO 45

Constantin IFTIME 48

Beletristică

Dan PERȘA – Mărturisitori (1) 49

Doina RUȘTI – Albertine 56

Dumitru Augustin DOMAN – Liniștea urgie 57

Remus Valeriu GIORGIONI – Nepoata cabanierului 59

Valentin COȘEREANU – Timpul împărțit la doi 61

Francisc PAL – Domnul ministru 62

Teatru

Florentina Loredana DALIAN – Înainte de magnolii 63

Jurnal

Leo BUTNARU – Jurnal mixt 73

Cronică literară

Lucian ALECSA

– Mesagerul unei lumi nostalgice 78

– Fiul poeziei și nepotul lui Dracula 79

– Urma buclucașă și prostia omenească 81

Vasile SPIRIDON – O specie pro-scrisă 83

Geo VASILE

– Ninsura miraculoasă și scrisul direct pe lumină 85

– Prin muncă spre moarte 86

Ionel SAVITESCU – Meandrele sufletului 89

Lucian GRUIA – Mircea Dinutz – *Anamneze necesare*, ultima carte antumă 91

Bică Nelu CĂCIULEANU

– Ambasadorul invizibil 93

– Întâmplări văzute-ntr-o oglindă 95

Carmen CĂTUNESCU – Faima de aici a lui Constantin Arcu 96

ReLecturi

Radu VOINESCU – Orizonturi străvechi – o evaluare fenomenologică 97

Eminescu în aeternum

Valentin COȘEREANU – Eminescu și dualismul austro-ungar 102

Lucia OLARU NENATI – Eminescu în presa Botoșanilor de altădată (III) 108

Viorica Zaharescu în dialog cu profesorul Vania Atudorei 111

Genoveva LOGAN-POGORILOVSKI – Avatarurile unui centenar 114

Mariana RÂNGHILESCU – Arta construirii personajului principal în *Sărmanul* 117

Dionis de Mihai Eminescu 117

Ionel SAVITESCU – Veronica – Muza dintre Eminescu și Caragiale 119

Simona-Grazia DIMA – Laudatio pentru Constantin Abăluță 121

Carl NORAC (Prezentare și traducere de Constantin Abăluță) 122

Andra Rotaru în dialog cu Constantin Abăluță 124

Adrian ALUI GHEORGHE – Eminescu sau despre „îngerul păzitor” 125

al lui Vasile Tărășanu 125

Vasile TĂRĂȘANU – Cu nisip și cenușă; Psalmul 33; Ca doi îndrăgostiți 126

Rezultatele Concursului Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei 127

Eminesciene „Porni Luceafărul...”, ediția a XXXII-a 127

Gabriel Nicolae MIHĂILĂ – femeia lirelor închise; în mine e alb, negru și tu la 128

mijloc; poem pentru Anastasia 128

Daniela Paula EPURIANU – Câteva instantanee mai rar surprinse 129

din icebergul eminescian 129

Universalis

Jacques DUQUESNE – Diavolul (Traducere de Emanoil Marcu) 135

Boris BOJNEV (Traducere de Leo Butnaru) 140

Andrew MILLER (Traducere de Andrei Alecsa) 142

Laura CARAVAGLIA (Traducere de Geo Vasile) 148

Isodore Isou 5 (Traducere de Anișoara Pițu) 150

Eseu

Al. CISTELECAN – Katalin Cadar 152

Anton ADĂMUȚ – Cazul Diotima și problema ironiei 153

Marius CHELARU – Alexandru T. Stamatiaș și lirica niponă 157

Simona-Gazia DIMA – Un roman mai puțin cunoscut 162

al Henriettei Yvone Stahl 162

Ala SAINENCO – *Vorbirea* de dinaintea *vorbirii* 166

Victor TEIȘANU – Poezia prisosului de idei: Dumitru Ignat 168

Dumitru MATEESCU – O nouă teorie a cunoașterii și științei 170

A.G. ROMILĂ – Ion Neculce 173

Dumitru LAVRIC – Scrisoarea de la literalitate la literalitate (II) 174

Constantin COROIU – Dialoguri „pe acoperișul vârstei” 179

Memoria

Magda URSACHE – „Dalbul de pribeag” 181

Adrian ALUI GHEORGHE – Preadevremele și Preatârziul 184

Adrian ALUI GHEORGHE – La plecarea Părintelui Iustin 185

Okeanos

Luca PIȚU – E cumva literatura logos performativ? 186

Note, comentarii, idei

Mircea OPREA – *Steaua fără nume* la 70 de ani 191

Adrian ALUI GHEORGHE – Nemaipomenitele povești ale lui Neculai Păduraru 194

de la Sagna 194

Ana FLORESCU – Zidiri de suflet... pentru „Eul din noi” 196

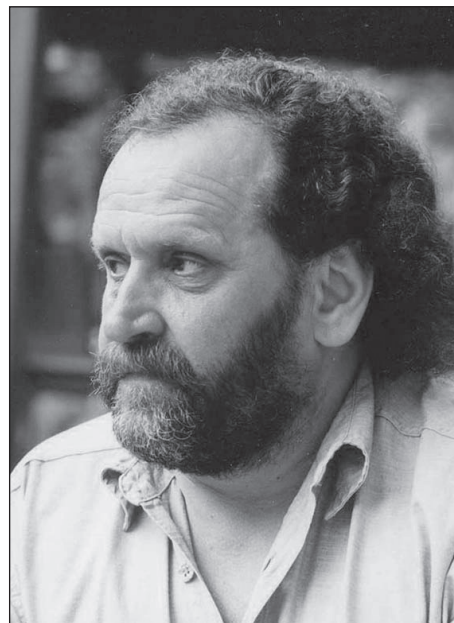
Regulamentul Festivalului Național de Poezie „Nicolae Labiș”, ... 197

ediția a XLV-a, 2013 197

In memoriam: Petru Ursache, Nicolae Motoc și Bucur Demetrian 198

Coperta 1 - „Dans pentru pictorul Ion Gânju” de Neculai Păduraru

Coperta 4 - „Tronul artistului” de Neculai Păduraru

Gellu DORIAN

ARE NEVOIE MIRCEA CĂRTĂRESCU DE APĂRARE?

Interviul lui Mircea Cărtărescu din revista 22 de la începutul lunii iulie a stîrnit unele atitudini, firești de altfel, din partea unor confrăți, unul dintre ei fiindu-i mentor Cenaculului de Luni, Nicolae Manolescu, alții, colegi, sinceri în atitudinile lor, ca Marta Petreu, de exemplu, sau Adrian Alui Gheorghe (acesta din urmă cu mult timp înainte ca interviul lui Mircea Cărtărescu să apară, pe vremea cînd anumite posturi de televiziune îl terfeleau pe autorul *Orbitor*-ului). Aceste luări de poziție, în fond întrebări (sau mirări) adresate scriitorului Mircea Cărtărescu, ajuns la un grad de insuportabilitate a mizeriilor ce i s-au adresat de către inși insalubri la propriu și la figurat, se vor (și sunt în realitate) luări de poziție față de astfel de aspecte ce degradează, în general, statutul și imaginea scriitorului român, dar și o solidaritate evidentă față de un mare scriitor român, care, cu voia sau fără voia acelor ipochimeni care-l atacă, este cel mai bine cotate scriitor român, nu numai la el acasă, ci și în străinătate. Nu mai intru aici în enumerarea acuzelor ce i se aduc privind modul cum și-a promovat opera sau cum unele instituții abilitate au mizat pe numele lui. Îmi pun doar întrebarea de ce se crede Mircea Cărtărescu atît de izolat, „scos din viața publică” de la el de acasă? Este, cu voia celor ce-l tratează cu „o brutalitate securistică”, un scriitor autentic. De asemenea, mă mir că, la supărare, spune că „nu i-a luat nimeni apărarea” și că, după toate aceste tăvăliri prin noroi, a „înțeles că nu înseamnă nimic pentru nimeni din România de azi”. Oare să fie chiar așa? Faptul că a decis să nu mai aibă nicio legătură cu „viața publică românească” și mai ales că „nici nu vreau să mai am”, de asemenea, vine pe acest fond de degradare generală a acestei vieți din care nu numai oameni ca el vor să fugă afară ci și alții, simpli, saturați de mizeria socială de la noi, umplînd lumea cu disperările lor, fărîmînd familiile, ai căror membri, de la bunici la copii, de la soți și rude, ajung să se urască de moarte. Ce fel de societate, de

comunitate mai putem fi fără aceste verigi care au menirea să facă un tot armonios, generator de valori care au datorită să consolideze, nu să demoleze o identitate națională. Supărarea lui este justificată, nu, însă, și atitudinea. Abandonînd lupta, lasă loc celor ce cred că au învins să ducă mai departe demolarea sistemului de valori.

Cum se poate considera un scriitor izolat, ignorat, marginalizat, cînd este deținătorul a numeroase premii, cînd în ultima vreme, peste toate atacurile ce i s-au adus – este adevărat că și din partea unor colegi de breaslă, care, în fond, își lasă invidia să se exprime, nu și recunoașterea că se află în fața unui scriitor de mare talent – a fost nominalizat la Premiul Național al Uniunii Scriitorilor din România și la Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” (Domnul Nicolae Manolescu nu amintește în articolul Domniei Sale din nr. 28/2013 al „României literare” și de această nominalizare!), cel mai important premiu care se acordă din 1991 unui poet român? Cum se poate considera un scriitor ignorat, cînd cărțile lui sunt citite de milioane de români, cînd manualele școlare îl aduc în fața elevilor, cînd se dau licențe, masterate și doctorate cu teme din opera lui, cînd numele lui este purtat pe buzele atîtor români, atîtor confrăți (ce-i drept, unii nu i-l spun cu plăcere, dar, așa cum știe și el foarte bine, un scriitor necontestat este ca și cum n-ar fi!), pe care el declară că-i ignoră („Îmi ignor compatrioții la fel de mult cum mă ignoră și ei pe mine.”)? Oare să fie adevărat că el, Mircea Cărtărescu, nu mai are nimic ce să le spună („S-au rupt legăturile, nu mai am nimic ce să le spun.”)? Să fie adevărată o astfel de epuizare a unui scriitor de la care lumea care i-a citit cărțile așteaptă încă alte și alte lucruri? Nu cred. Mircea Cărtărescu nu face parte din rîndul acelor scriitori care mor înainte de a închide ochii, ale căror cărți intră în rafturile bibliotecilor și ale librăriilor ca anonimii în mormintele din cimitire.

Exilul, mai ales cel autoimpus, nu este o cale de urmat acum, cînd bătăliile pot fi deschise, în arenă, cu cărțile pe masă. Dacă lui Mircea Cărtărescu i s-ar impune cu adevărat să plece din țară, să i se stabilească un loc de exil din care să vrea să evadeze și să i se facă dor de malurile Dâmboviței, de limba română, de cititorii români, aș înțelege cu adevărat disperarea lui. Dar cînd acesta vine din cauza unor atitudini penibile din partea unor inși la fel de penibili, din cauza unor supărări ce justifică mai mult pe „omul slab” nu pe cel luptător și mereu în gardă, atunci se pot isca tot felul de întrebări care pot scormoni mult mai adînc în demnitatea și caracterul scriitorului și omului. „Dorul de ducă” este al omului nestatornic, al celui care caută orice pretext, fie justificat, fie inventat, pentru a pleca în altă parte, unde lumea l-ar aștepta cu brațele deschise. Nimeni nu te așteaptă nicăieri cu brațele deschise. Cei din altă lume care o fac atunci cînd te văd venind la ei o fac doar pentru o scurtă îmbrățișare, ca apoi să te lase din brațe, să te descurci singur. Și singurătatea din străini este mult mai cumplită decît cea de acasă. Veneticul tot venetic rămîne, fie el oricît de bun și ofertant. Locul unui scriitor, mai ales într-o literatură ca a noastră, care trebuie să se impună în conștiința culturală a lumii, este acela pe

care și-l are deja căpătat în literatura din care face parte. Evident, ca scriitori, ca oameni, acum, cînd toate porțile sunt deschise, putem pleca oriunde în lume, dar nu cu ură față de locul din care plecăm, nu, atunci cînd suntem scriitori, din limba în care scriem, din literatura căreia i-am dat viață și din viața noastră.

Sunt alături de Mircea Cărtărescu, care, sunt convins, nu are nevoie de apărare, care, la rîndul lui, dacă vrea solidaritate, să fie solidar, care, la rîndul lui, ca să nu fie ignorat, să nu ignore. A nu primi un premiu, a nu fi nominalizat la altul, a nu fi invitat la o manifestare sau la alta nu înseamnă că ești marginalizat sau uitat, ignorat sau lipsit de importanță, ci, poate, toate astea s-au născut și din modul tău de-a rezona cu lumea din care faci parte. Cînd ne izolăm, ne asumăm toate riscurile. Dar peste toate aceste riscuri asumate, Mircea Cărtărescu, cu sau fără acordul unora sau altora, este scriitorul emblematic al literaturii române contemporane. Ca el mai sunt și alții care, deși ignorați pe deplin, nu doresc să plece aiurea, ci își văd de treabă aici, unde sunt convinși că lumea se va schimba și că, mai ales, aceasta se va schimba nu dacă pleacă ei ci pentru că ei se încăpățînează să rămînă aici.

ZILELE EMINESCU, ediția a XLV-a

În perioada 14-16 iunie 2013 s-a desfășurat la Botoșani, Vorona și Ipotești ce-a de a XLV-a ediție a Zilelor Eminescu. Manifestarea dedicată comemorării a 124 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu a cuprins mai multe acțiuni organizate de diverse instituții de cultură botoșănene, ca Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu” – Simpozionul „Cultură – Carte – Civilizație”, Muzeul Județean – expoziție de pictură „Concepte” de Viorica Botezatu, Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu” a decernat premiile anuale pentru promovarea operei eminesciene și traduceri; cîștigătorii de anul acesta sunt Constantin Abăluță și Vasile Tărlățanu; de asemenea, tot la Ipotești, a fost vernisată expoziția de fotografie „Nichita Stănescu – 80”, donată

de Muzeul Literaturii Române memorialului de la Ipotești; Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Botoșani a organizat cea de a XXXII-a ediție a Concursului Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Porni Luceafărul...” (redăm mai jos cîștigătorii acestei ediții); Fundația Culturală „Hyperion-Caiete botoșănene” Botoșani a organizat cea de a V-a ediție a Congresului Național de Poezie, la care au participat poeți din țară și străinătate (redăm mai jos lista participanților și laureații actualei ediții); Societatea Culturală „Raluca Iurașcu” din Vorona a organizat la Joldești o întîlnire cu invitații la Zilele Eminescu.

CONGRESUL NAȚIONAL DE POEZIE, ediția a V-a

În perioada 14-16 iunie 2013 a avut loc la Botoșani, Ipotești și Suceava, în organizarea Fundației Culturale „Hyperion-caiete botoșănene” Botoșani și a Centrului Cultural „Bucovina” Suceava, cea de a V-a ediție a Congresului Național de Poezie. Proiectul a fost finanțat parțial de Primăria municipiului Botoșani în cadrul finanțărilor nerambursabile. Au avut loc întîlniri cu publicul iubitor de poezie la Joldești, Vorona, Botoșani, Ipotești și Suceava. La Ipotești au avut loc discuții în cadrul congresului, legate de promovarea poeziei române contemporane în afara țării. S-a pus problema implicării instituțiilor de cultură abilitate să sprijine inițiativa Congresului Național de Poezie de a organiza în 2015 o întîlnire sub genericul „O sută de poeți ai lumii la Eminescu acasă”. S-a redactat o scrisoare deschisă adresată acestor instituții.

Au participat peste 80 de poeți, critici literari, editori și redactori de reviste de cultură. La recitalul în aer liber de la

Botoșani, pe o scenă amenajată în preajma casei ce se află pe locul casei în care s-a născut Eminescu, lângă Biserica Uspenia, au citit din poeziile lor peste 40 de poeți, dintre care amintim pe: Liviu Ioan Stoiciu, Ion Mureșan, Constantin Abăluță, Nicolae Coande, Mircea Bârsilă, Adrian Alui Gheorghe, George Vulțurescu, Simona Grazia Dima, Vlad Zbârciog, Nicolae Popa, Vasile Tărlățanu, Radu Florescu, Nicolae Sava, Vasile Baghiu, Florin Partene, Dan Coman, Teodora Coman, Paul Aretzu, Teodor Dună, George Vidican, Dan Bogdan Hanu, Dumitru Augustin Doman, Constantin Iftime, Marius Chelaru, Cassian Maria Spiridon, Valentin Talpalaru, Radu Ianovi, Alexandru Ovidiu Vintilă, Sterian Vicol, Andrei Alecsa, Viorica Petrovici, Nona Tatiana Ciofu, Nicoleta Onofrei, Lavinia Nechifor, Gellu Dorian, Lucian Alecsa, Nicolae Corlat, Dumitru Necșanu, Vasile Iftime, Petruț Pârvescu, Mircea Oprea și alții.

Continuare în pag. 31

„Literatura poartă cu sine, în modul cel mai neostentativ și mai discret cu putință, conștiința autorului ei“

ADRIAN ALUI GHEORGHE ÎN DIALOG CU IOAN ES. POP

**„Am făcut de toate pe lumea asta, dar
numai pentru că a trebuit să supraviețuiesc“**

Adrian Alui Gheorghe: *Într-o poveste asiatică viața e imaginată ca o intersecție la care stă Dumnezeu. Oamenii vin din toate părțile și Dumnezeu le indică drumul pe care să o ia de la capăt... De unde vii și unde te duci, Ioan Es. Pop?*

Ioan Es. Pop: Îmi amintesc de un vers faimos al lui Ruben Dario: «Și nu știm unde mergem/ Nici de unde venim», care m-a tulburat teribil în tinerețe și mă tulbură și acum. Ba parcă acum mai mult decât atunci, pentru că, în zecile de ani de când l-am citit și în miile de experiențe pe care le-am trăit ulterior, n-am aflat decât chei aparente la întrebarea ta și a noastră, a tuturor. Poate că răspunsul cel mai apropiat locuiește în inima omului religios, dar credința mea este slabă. Poate că locuiește în mintea matematicianului, dar eu n-am acces la revelația produsă de numere. Sau poate că nu venim și nu mergem, ci suntem doar cablurile prin care circulă evenimente și energii inaccesibile cunoașterii noastre. Uneori, totuși, în momentele de intensă trăire pe care mi le-a adus scrierea unei poezii, am avut impresia că am dat de răspuns, dar, odată cu plecarea inspirației, a plecat și dezlegarea întrebării.

A.A.G.: *Te rog să încerci să comprimi viața ta, de pînă acum, într-o scurtă poveste...!*

I.Es.P.: Am un an și sunt captiv într-un leagăn, am doi și încă sunt prizonierul neputinței de a vorbi, șapte și sunt întemnițat într-o pădure lângă care îmi pasc vacile, doisprezece și sunt închis în catalogul în care profesoara de română mi-a pus media generală 2,93 și m-a lăsat repetent, 16 și încep să devin captivul orbirilor fiziologice, 22 și devin prizonierul unei realități pe care n-o pot pricepe, 25 și ajung în Ieudul fără ieșire, 32 și îmi pun gratii de București, 53 și cred că e destul, dar nu-i așa. La 55, leagănul de la un an pare a se balansa din nou la orizont, doar că deasupra are un capac cât toate zilele.

A.A.G.: *Cît e realitate și cît e ficțiune în amintirile despre sine ale unui om?*

I.Es.P.: Pentru un poet, e mai multă ficțiune decât pentru un măcelar, pentru măcelar e mai multă realitate decât pentru poet. De fapt, pentru ultimul, aceasta e și cea mai mare dramă: că ajunge să le confunde și să creadă că una e alta sau că, fundamental, sunt ambele același lucru.

A.A.G.: *Ce ți-a adus ție poezia în viața asta? Ce i-ai dat tu poeziei? Ce ai pierdut din cauza literaturii? Dacă n-ai fi Ioan Es. Pop, ce alt scriitor ți-ar fi plăcut (plăcea) să fii?*

I.Es.P.: Am făcut de toate pe lumea asta, dar numai pentru că a trebuit să supraviețuiesc. Cu literatura a fost altfel: întâi m-a pedepsit privându-mă de viața omului de zi cu zi, apoi m-a răsplătit arătându-mi că, prin ea, se poate trăi în mai multe realități deodată. Adică,

într-un fel, poți fi liber și în spatele gratiilor realității de aici și de acum.

A.A.G.: *Ești un poet cu fior religios explicit... Ai avut vreodată viziuni? Crezi în inspirație? Unde e ascuns Dumnezeu în poeziile tale?*

I.Es.P.: «Dumnezeu, atâta cât există, nu rezistă la vedere»; «Mă rog unui Dumnezeu care fie a plecat/ fie încă n-a apărut»; «La 36, am învățat să mă rog. Am făcut rost cu chiu, cu vai/ De un Dumnezeu al meu, o păpușă din gumă, ferfenițită...». Poezia, chiar și astăzi, chiar și în formele ei cele mai profane sub aspect religios, păstrează ceva din energia originară. Eu cred că aș putea să cred și stau mereu în încordată așteptare, pentru că El ba e aici, ba dincolo, ba nicăieri dar peste tot, ba acum, ba oricând, ba niciodată dar mereu.

A.A.G.: *Care au fost modelele tale culturale? Cum ai ajuns la ele? Cât de rușine ți-a fost când cei din jur au descoperit că scrii poezii?*

I.Es.P.: Modelele au început să-mi marcheze viața încă de la prima carte citită sau chiar de dinainte, de pe vremea când tatăl meu obișnuia, în nopțile lungi de toamnă-iarnă, să le citească ore întregi câtorva vecini pagini din Alexandre Dumas, Mihail Sadoveanu, Lev Tolstoi. Pe atunci, lectura se făcea la lumina lămpii, iar umbrele din paginile cărții coborau în semiîntunericul camerei și-l populau până după miezul nopții. Mai târziu în copilărie, am citit tot ce citea tata, apoi am descoperit biblioteca satească, apoi pe cea școlară, dar și pe cele ale unor persoane private. Nu vreau să dau o listă cu modele literare pentru că înșiruirea ar fi enormă, dar pot mărturisi că am citit din Dostoievski înainte de a citi din Eminescu și că, multă vreme, proza a ocupat locul întâi între preferințele mele. Poezia am început s-o descopăr în toată promițătoarea ei urieșenie după 15 ani și m-a cucerit pe nesimțite. La șaptesprezece, eram fascinat de Lucian Blaga. Pe la optsprezece mă căzneau să înțeleg de ce e o carte atât de mare *Divina Comedie*, la nouăsprezece mă contaminasem de Nichita Stănescu, iar pe la 20 – de Tudor Arghezi, George Bacovia și Nicolae Labiș. Am fost în sinea mea fiecare dintre acești scriitori și mulți, mulți alții pe lângă ei. Nu doar poeți. Nu doar prozatori. Ci chiar și dramaturgi. Cât despre orgoliul de a scrie pe ascuns, el a fost până astăzi dublat de o extraordinară jenă de a mă expune ca scriitor.

A.A.G.: *Ai avut în viață (și în literatură) și niște... antimodele? Te-au influențat în vreun fel?*

I.Es.P.: Nu-mi amintesc de antimodele în copilărie și în tinerețe, dar asta și pentru că, neavând suficient spirit critic, luam de bună orice carte și orice scriitor. A fost bine așa, pentru că nu citeam printr-o grilă de lectură, citeam pur și simplu și trăiam tot ce citeam.

A.A.G.: *Zi-mi citeva mijloace prin care se ratează scriitorul român. „Vocația începuturilor”, cu care se laudă cultura noastră, ne face să ne șampanizăm în fața debuturilor și să uităm pe drum ce au promis să facă în literatură... Ratarea face parte din destin sau e o forțare a destinului? Ce crezi că ai ratat în viața asta? Există și ratări necesare?*

I.Es.P.: Asta nu e treaba mea, ci a destinului și a criticilor și istoricilor literari. Ar trebui să aflui cine sunt cei care au izbutit și cine-s cei ce s-au ratat. Ar trebui să aflui rațiunile pentru care ratații sunt considerați ratați. Și, pentru a răspunde aici întrebării care urmează, am să spun că

în mare parte poezia mea s-a construit pe ratări existențiale, iar izbânzile din viața mea s-au construit (și) pe ratări în poezie.

„Aici, pe malurile dâmboviței, toți devenim cu timpul amici”

A.A.G.: *Postmodernismul românesc a devenit, pare-se, o marotă care în ultimele decenii a generat un „postmodernism original”... În spatele acestui „postmodernism balcanic” s-a ascuns o seamă de scriitori care au pus toate neputințele și toate ratările pe seama slabei percepții a publicului care a rămas doar... modern. Unde se întâlnesc „omul nou” dâmbovițean și „omul postmodern” de sorginte incertă?*

I.Es.P.: Până aici mi-a fost! Vreau să ocolesc răspunsul la această întrebare care n-are mai nimic de-a face cu ființa și literatura mea, chiar dacă am scris undeva: «aici, pe malurile dâmboviței, toți devenim cu timpul amici».

A.A.G.: *Ai plecat din leudul tău, care ți-a marcat decisiv debutul (și viața) și ai ajuns la București. Ce ai pierdut, ce ai câștigat făcând această „deplasare spre centru”? Cum se vede provincia literară de la București?*

I.Es.P.: Geografic vorbind, deplasarea n-a fost de la margine (nordul țării) spre centru, ci spre o altă margine (sudul țării). Literar vorbind, însă, ființa mea a râvnit la București ca la un centru după ce eșuasem să mă integrez în comunitatea poezilor clujeni de atunci (finalul anilor 1980). De ce a fost Bucureștiul și mai ispititor, și mai primitiv decât Clujul? Pentru că, prin 1987, juriul care mi-a acordat Marele Premiu la Festivalul Național de Poezie de la Sighetu-Marmației a fost compus în majoritate din scriitori stabiliți la București (marele meu sprijinitor de mai târziu, criticul Laurențiu Ulici, poezii de mare altitudine Marin Sorescu și Nicolae Prelipceanu), deci, cumva, viitoarele speranțe se îndreptau într-acolo. Apoi, pentru că, la un an după Sighet, poetul Paul Vinicius m-a invitat să citesc la una dintre ședințele cenaclului bucureștean Universitas (eram încă profesor în leudul Maramureșului), prilej cu care i-am cunoscut pe criticul Mircea Martin și pe poezii Cristian Popescu, Daniel Bănulescu, Andrei Damian, Radu Sergiu Ruba, care mi-au acordat prețuirea și prietenia lor. Au mai existat și alte motive, colaterale, care m-au împins la gestul radical de a părăsi leudul și a pleca, în septembrie 1989, în plin necunoscut la București. Și cu toate că, vreme de câteva luni, am lucrat ca muncitor necalificat la Casa Poporului și, imediat după Revoluție, la debarasarea de moloz a blocurilor avariate din apropierea fostului Comitet Central, simțeam că mă apropiasem de adevărata mea casă: aceea a comunității de semiexcluzi pe care o reprezentau scriitorii; aici ți se putea acorda atenție în calitate de scriitor, aici exista un grup, cel al viitorilor nouăzeciști, la aspirațiile căruia rezonam, aici puteam întâlni pe viu autori pe care, altfel, i-aș fi cunoscut doar din cărțile lor și din manualele școlare, aici se visa intens și se puneau la cale proiecte credibile oricât de improbabile erau ele în realitate. Dacă ar fi fost să aleg un alt centru al destinului meu literar, acela ar fi fost Iașiul, dar mi-a lipsit contextul potrivit pentru a ajunge acolo. Cât privește felul în care se vede din București ceea ce tu numești

„provincie literară”, am să-ți răspund că, și astăzi și cu atât mai mult în 1990, de pildă, când am devenit corector la revista *Luceafărul*, dar când încă eram un autor fără vreo carte publicată, pentru mine nume precum Mircea Ivănescu, Emil Brumaru, Nichita Danilov, Aurel Pantea, Lucian Vasiliu, Șerban Foarță, Ion Pop, Ioan Moldovan, Gellu Dorian, Adrian Alui Gheorghe și multe altele mă făceau să freamăt la fel de tare ca numele scriitorilor din București. Eu însumi sunt un provincial din toate punctele de vedere, iar în zona mea de interes intră nu anumite zone sau grupuri literare, ci anumiți autori și anumite cărți.

„Am fost crescut într-o cultură a vinovăției, motiv pentru care orice greșeală personală a generat o lungă interiorizare a vinovăției legate de ea”

A.A.G.: *Sînt de acord că generațiile tinere, ca să se vadă, e bine să intre în literatură prin mici revoluții. Dacă revoluționarii mai au și talent, cu atât mai bine lor și țării nu mai zic...! Am auzit, între autorii foarte tineri, sintagma „noua sinceritate”... Dar nu întotdeauna cei care vorbesc sincer au și ceva de spus, nu-i așa? Pe ce direcții pariezi în evoluția (literaturii) poeziei române?*

I.Es.P.: Pe vremea când lua naștere generația '90, se întâmpla la fel și cred că așa a fost și înainte: intrai în literatură în grup, că așa te simțeai mai puternic, și ajungeai ulterior să mergi înainte singur, dacă aveai norocul de a fi un autor redutabil. E bine că se inventează sintagme noi, de tipul „noua sinceritate”, cu ele și cu altele asemenea se încearcă o (auto)legitimare în firea lucrurilor, dar nu cred că „noua sinceritate” se află prea departe de „autenticismul” nouăzecist, de pildă. Cât despre direcțiile în care se înaintează, știi și tu că ele sunt aproape aceleași de decenii întregi. Nu direcția dă valoare, ci talentul.

A.A.G.: *Un om nu poate trăi fără prieteni, dar nu poate trăi nici fără dușmani. N-am inventat eu această „zisë”, de altfel. Prietenii și dușmanii sînt jaloanele care ne ajută să trecem prin viață. Cît datorezi prietenilor, cît datorezi „dușmanilor” din ceea ce ești acum?*

I.Es.P.: Asta-i întrebarea cu numărul 13 și cea mai nemiloasă. Mă obligă să mint pe jumătate spunând că singurul meu dușman sunt eu. De ce în primul rând eu? Am fost crescut într-o cultură a vinovăției, motiv pentru care orice greșeală personală a generat o lungă interiorizare a vinovăției legate de ea. Dostoievski spune, în *Amintiri din casa morților*, cred, că singura rădăcină a conștiinței e suferința. Dacă e așa, înseamnă că port în mine acest rezultat. Prietenilor le datorez un anumit confort lăuntric, dar și unele autoiluzionări neacoperite de realitate. „Dușmanilor” le datorez suferința care mi-a sporit conștiința și conștiința.

A.A.G.: *Poți face portretul-robot al scriitorului român care va lua Premiul Nobel? În ce colț al lumii va fi el rezident în momentul în care s-ar produce (să zicem) evenimentul?*

I.Es.P.: Premiul Nobel e în primul rând un vis – pentru orice scriitor, din orice parte a lumii. Poate că asta e și marea lui frumusețe. Câtă vreme nu devine obsesie, el e un bun fertilizator pentru oricine, până și pentru

cei care încă n-au publicat o carte, dar aspiră s-o facă. În privința literaturii române, ea are astăzi și a avut de multe ori de-a lungul vremii valori compatibile cu acest premiu. Cine și când îl va lua rămâne un mister care nu ne exclude, ci ne include.

A.A.G.: *Hai să facem un exercițiu de imaginație... Dacă ai lua Premiul Nobel (eu am ceva cunoștințe în Suedia, poate pun o pilă pentru tine!), cam care ar fi primele fraze ale discursului de la premiere?*

I.Es.P.: Să glumim serios: întâi de toate m-aș scuza pentru faptul că impostorul care-mi poartă numele pe timp de zi ar putea spune *Da* unui asemenea premiu.

A.A.G.: *Care ar fi argumentele cu care ai putea să-l oprești pe omul de pe stradă, să-l convingi să citească o poezie? Pentru cine scrii poezie? Poți să faci „portretul robot” al cititorului poeziei tale?*

I.Es.P.: Am încă șansa de a locui într-un oraș în care faptul de a fi oprit pe stradă de un cititor care te recunoaște și te-a citit este puțin probabil. Pe de o parte, în acest fel, înveți lucrul esențial că n-ai motive să te trufești; apoi, că poezia nu este o prioritate pentru covârșitoarea majoritate a oamenilor, deși ei nici nu-și închipuie ce uriașă cantitate de energie înaltă își refuză neaplecându-se asupra unei cărți – de poezie, dar nu numai. Poezia este, fără pic de exagerare, un purtător de viață, de credință, de speranță, de soluții existențiale profunde. Poate, într-o zi, un robot, da, o mașină gânditoare și simțitoare, îi va convinge pe oameni de acest lucru mai mult decât o pot face cărțile noastre.

„Sunt liber să beau una sau mai multe vodci pe zi, dar gândește-te: cel care mă obligă la această experiență este un factor constrângător”

A.A.G.: *Care este relația ta cu critica literară? Te-au „citit” bine criticii vremii noastre? Ce ai fi vrut să se spună despre tine și nu s-a spus?*

I.Es.P.: Îmi iubesc pe criticii care mă iubesc, dar nu-i urăsc pe criticii care nu mă iubesc. De la aceștia din urmă reînvăț, de fiecare dată când mă las amăgit de laude, lecția echilibrului și a modestiei.

A.A.G.: *După comunism ar fi fost normală o reevaluare a literaturii noastre... Cine crezi că ar putea face o asemenea reevaluare? Cum crezi că s-ar putea face o „dezideologizare” a literaturii noastre din perioada comunistă?*

I.Es.P.: Toți cei care au încercat și vor încerca s-o facă vor oferi până la urmă această soluție, doar că, printr-o „dezideologizare”, se poate risca o „reideologizare”.

A.A.G.: *Serghei Esenin a fost întrebat de oficialii vremii sale dacă nu dorește, totuși, să intre în partidul comunist, cel care se manifesta ca un „aspirator” în societatea vremii. Esenin a răspuns: „Nu pot să intru în partidul comunist pentru că eu sînt mult mai de stînga!”. Crezi că exercițiul politic poate să fie benefic scriitorului de azi? Care ar fi mobilul care te-ar îndemna să intri în politică?*

I.Es.P.: De trei ori, Nu.

A.A.G.: *Spune-mi o definiție a libertății. Cît de liber ești tu?*

I.Es.P.: Sunt liber să beau una sau mai multe vodci pe zi, dar gândește-te: cel care mă obligă la această experiență

este un factor constrângător. De fapt, sub această aparență libertate stă o teribilă dependență. Libertatea are gratii. Nu-i nimeni obligat să le vadă, pentru că, până la urmă, din ignorarea temniței se naște sentimentul de libertate și chiar de fericire.

A.A.G.: *Ce înseamnă curaj în literatură? Te regăsești între „curajoșii” literari?*

I.Es.P.: Nu.

A.A.G.: *Ce înseamnă moralitate în literatură?*

I.Es.P.: Moralitatea decurge din conștiință. Literatura poartă cu sine, în modul cel mai neostentativ și mai discret cu putință, conștiința autorului ei.

A.A.G.: *Ce sfaturi ți-ai dat, privindu-te în oglindă, pe 27 martie, când ai împlinit cincizeci și cinci de ani... Ce ți-ai reproșat? Cu ce proiecte te-ai amăgi ca să mergi mai departe?*

I.Es.P.: Viitorul a trecut deja. Și el a fost un proiect, dar uite că nu mai e. Mi-am reproșat tot ce îmi puteam reproșa, m-am amăgit cu tot ce nu puteam să nu mă amăgesc,

daaaaaaar, vorba unui celebru magnat cu palat, am scăpat. Cel puțin până la o dată următoare.

A.A.G.: *Se vorbește, în perspectiva globalizării omenirii, de un „sfârșit al istoriei”. Crezi că arta (literatura) va supraviețui acestui „sfârșit al istoriei”? Nu crezi că arta (cultura) e asul din mîncă pe care omenirea îl va scoate în momentul în care va fi pe cale să piardă... istoria? Dar omenirea va mai supraviețui istoriei? Cît de fatalist-apocaliptice îți sînt viziunile pentru lumea de mîine?*

I.Es.P.: Tot ce am scris vorbește despre aceste lucruri. Eu, omul, nu-ți pot răspunde convingător la întrebările acestea în momentul de față. Dar poezia mea poate că da.

A.A.G.: *Pe acest fond duios-tragic al amînării Apocalipsei, te rog să schițezi proiectele tale scriitoricești și de viață pur și simplu pentru următorii cincizeci și cinci de ani...*

I.Es.P.: Credință fără fățarnicie și poezie fără cuvinte.

Ioan Es. POP – 55

oltețului 15, camera 305

1. ca o amară, mare pasăre marină,
nenorocul plutește peste căminele de nefamiliști
din strada oltețului 15.

aici nu stau decît doar cei ca noi. aici
viața se bea și moartea se uită.

și nu se știe niciodată cine pe cine, cine cu cine și cînd
și la ce.
doar vîntul aduce uneori miros de fum și zgomot de
arme
dinspre cîmpiile catalaunice.

cînd urci la noi, amice, ai grijă: la ușă o să te întîmpine
păduchele de san-josé. e paznic aici, o să ți se gudure
la
picioare, o să-ți zică: dă-mi nene cinci lei să te trec
apa, ușă
e-nchisă, ăștia mă lasă tot timpul afară,
m-au întemnițat afară.

tu nu-l crede, amice, tu nu știi,
a venit ieri administratorul l-a făcut șef peste tot pali-
erul,
el este cel care cîrmuiește acum
camera asta, corabia asta blestemată de sub care apele
s-au tras
și a rămas încremenită aici, la etajul trei.

deci plătește-i, amice, el e cîrmaciul, se clatină mereu
ca-n vechime, cînd vasul sălta peste ape.
iar dacă-njură ascultă-l cucernic: el cînd înjură
se roagă. așa cum fac toți aici.
așa ai să faci și tu curînd.

aici nu stau decît doar cei ca noi.

aici viața se bea și moartea se uită.

numai în rare clipe de căință și credință, noaptea,
zidurile se subțiază, se alungesc, se înalță
ca un giulgiu tremurător îmbrăcat de un trup nelu-
mesc.

dar nu se trezește nimeni și dimineața căminul e iar o
cămașă boțită din buzunarele căreia ieșim numai noi
și atît,
numai noi și atît.

aici nu stau decît doar cei ca noi.
aici viața se bea și moartea se uită.

2. fotografia de grup

în jurul mesei după cină. poate îngîndurați. poate doar
slețiți.

căzută pe dușumea, cu cămașa desfăcută – o
piersică stricată – dănțuitoare lascivă a nopții lor.
primul din stînga – zoli. cu barba roșcată spri-
jinită în pumn. cu paharul gol răsturnat
peste margine. cu ochii încețoșați.
poate doar sleit. poate îngîndurat. după el
se vede doar gulerul ridicat al hainei mele,
în chip de glugă. mereu uit că nu mă mai pîndește
nimeni.

mereu umblu ca-nfășurat în altcineva.

la capătul din dreapta – hans. el **da**. el are
treișopt. are capul căzut pe masă.
a avut bani. o avea pe tereza. are treișopt.
a avut băiatul un amic, amicul a avut-o pe
tereza, tereza a avut banii lui hans. hans are
capul căzut pe masă, masa schioapă, noi cu el.
pe atunci avea 36. acum are 41 la bocanci,
viața verde și ciroza hepatică-l așteaptă-n pat.
dintre noi, hansi e singurul om realizat.

mitru: de un an cu ocupație fără și bun pentru apos-
tolat.
pripășit și el aici că aici e hotel pentru toți.

a avut cîndva nevastă și o casă, însă i s-au terminat.

la mijloc între noi șade păianjenul cu cruce.
mereu îngîndurat, înfășurat în giulgiul propriei mătăsi
ca într-o àură de flăcări blîndă.
„vin zorile, se face iarăși seară, zice,
și nu se va trezi nici unul să mă vîndă.”

3. calvarul

z'ce mă, z'ce, am o cutie de chibrituri, le-am luat alal-
tăseară de la mătușă-mea. z'ce mi-am pierdut paian-
jenu, numa acolo poa să fie, z'ce, la 305. da tu fii atent,
z'ce, păzește intrarea, fluieră cînd iese, z'ce, e unu așa
și pă dincolo, are picioare lungi, umblă numa-n chi-
loți, merge, z'ce, crăcănat, face pă boieru, vorbește pă
nas, țese bă nește cămăși grozave.
z'ce să știi că eu pe soră-mea cu el așa și pă dincolo. o
văd eu azi, o văd și mîni, mă duc la ei noaptea. ea, z'ce,
era-mbrăcată-n blana pisicii și a mieunat. torcea, dră-
coaica, z'cea c-o să cred că-i pisică. ș'ăla tocma lîngă ea
în pat. am tras atunci, z'ce, ceasu jos de pă perete ș-am
bătut în el clopotele pînă dimineața. ș-au venit ș-au
găsit-o ș-au spălat-o ș-au îmbrăcat-o mireasă. ș'au zis
pă el l-ai vrut, pă el l-ai avut. o să fii toată viața nevastă
de păianjen, hai, ia-ți stîrpitura acasă. și cînd să-l ia,
păianjenu că cîr, că mîr, că el n-o vrea, că elu-i prea
tînar, că nu-i trebe decît urechea ei, în care el să poată
să țeasă pentru ea cămăși de mireasă.

*ș-a venit aînștain la doamna aia, îi era pretină de-o
viață. aînștain era de-acum bătrîn și-ntr-o ureche.
ș-a văzut aînștain paianjenu, doamna-l crescuse de
mic ca pe copilu ei. i-a plăcut paianjenu lu aînștain și
s-au făcut pretini la cataramă. sāraca doamnă. sāraca
mamă. a ieșit la bucătărie să-i aducă înaltului oaspe
delicatese. atunci hoțomanu – haț pe păianjen, îl
bagă-n gură degrabă și-ncepe să-l mestece de zor. cînd
a venit doamna, la colțu' gurii lu aînștain rămăsese
neînghițit un picior.
ce-i aia, a zis ea. ce să fie, aripa de la mustața mea.
niciodată nu s-au mai văzut după aia. niciodată ea
nu l-a mai putut ierta.*

4. arcul de triumf

asta fac acum: mă întorc pe oltețului 15.
este vinerea și este seară.
de vineri pînă luni nu mai am la ce trăi.
atunci hans se înfurie și cumpără spirt sanitar
și zoli se înfurie și cumpără spirt sanitar
și eu mă înfurii și eu și zic la ce
și ei zic la ce și după asta îndoim
totul cu apă și-ncepem să fim fericiți.

ei nu mai zic la ce, eu nu mai zic.
de vineri pînă luni nu ne mai auzim.
ne luăm porția fiecare și începem să fim
mai puțin nefericiți. mai puțin vii.

și pînă duminică noaptea totu-i OK.
și nu mai contează dacă sau dacă nu.
iese hans la geam și zoli la geam însă

nici o corabie nu mai apare dinspre corint.
și ei zic nu-i încă luni și eu zic încă nu.

și pe oltețului e iarăși veselie mare.
vine vineri și de vineri pînă luni
e ziua noaptea ziua noastră liberă
și cîntăm de tremură încăperile –
marinari încercați care speră ca-ntr-o duminică să
vadă sosind
la orizont, peste blocurile din colentina,
corabia dinspre corint.

iar luni, cînd toți sînt plecați, sosește în sfîrșit
și aici Fiul ca să mîntuiască:
cu cămașa murdară, cu ochii umflați de nesomn,
cu sticla goală-ntr-o mînă, clătîindu-se și lălăind.

se cațără pe scară la treisutecinci, își întinde mîinile și
zice:
leagă-mă de lemnul ei, să dorm și eu puțin, amice.

5. botezul

e un ceas în cameră pe care hans îl hrănește pe-
ascuns.
mișcă mai repede, îi șoptește, mișcă mai repede.
i-a cumpărat cămașă și l-a îmbrăcat. îl
spală, îl schimbă, îl îngrijește ca pe ochii din cap.

ceasul însă e un somnoros. s-a îngășat. s-a
lătit pe toată masa. abia mai stă pe picioare –
ticăitul i-e ca un lătrat.
e un ceas în cameră pe care hans îl hrănește pe
ascuns.

e și un pepene roșu pe care hans l-a adus în casa asta
de mic
și pe care-l crede pruncul lui.
ah, pruncul s-a copt și s-a rumenit.
unul i-a vîrit într-o zi în pîntece un cuțit.
s-a auzit un geamăt și din prunc a țîșnit sînge dulce și
parfumat
în răcoarea căruia ne-am botezat.

6. am angajat, nene, doi de la camera 24, se

roagă pentru noi zi și noapte, o să
fim precis iertați, pu-
tem bea în continuare.

7. patru jnepeni cu bărbi fac înconjurul căminului de nefamiliști.

administratorul aleargă după ei cu foarfecele desfă-
cute.
noi sîntem preoți, strigă ei, noi n-avem voie să fim
tunși.
noi sîntem magi, noi n-avem voie.

avem trei luni de cînd venim ca să vedem
minunea de la camera treisutecinci –
irod împutit, noi sîntem magi și am venit s-adeverim
nașterea lui și să-l cărăm la țîntirim.

8. pasărea hans

a venit o pasăre noaptea prin fereastră
și am fost sigur că e hans.
era pleșuvă ca el și moartă de beată.
mă, a zis, ia 50 de lei, du-te peste drum, are un
rachiu grozav. **nevermore**, i-am răspuns.

zice: de când m-am dus de la voi, zice, m-au
angajat paznic de noapte la belu. am un
girofar a-ntîia. ziua dorm. lucrez cu
poliția. am bani să vă-ngrop. sînt bufnița
minervei. nu deschid ochii decît la lăsarea serii.

acum m-au gradat. am însemne mari pe
ficat. asta de când încă stam p-a-
cilea cu voi. o! și încă ranele mă dor.
hai, mă, du-te de ia ceva să sărbătorim.

hansi, i-am zis, **nevermore**.

9. zoli

– are, mă, careva dintre voi casă și masă-n altă parte?
buuun,
ăla să iasă dintre noi. ai, mă, părinți? ai iubită?
ai copii? ai pe cineva să te-nfizeze? hai, ăia vlea de-aici.
hansi,
tu ai, mă, mamă? cară-te. aveți, mă, vreunu
să-i fie milă de voi? adio. e cineva
să te regrete, băiete? pa!
ai fost bă, careva, fericit la viața ta? ciao. pa!

hansi, tîmpitule, aia-i fereastra, ușa-i dincoace.
hai, băiete, sus, că e trei dimineața și vine fericirea
să ne dea la fund de n-o luăm din loc. încolo-
narea, băiete. la muncă, băiete. după mine, băiete,
cu pas vioi. din zori în noapte,
pînă-n ceasul. hai, că

vine fericirea să dea deșteptarea. hansi, băiete,
ferește-te de ea ca de dracu, băiete,
pre mulți i-a pierdut.

10. mă gîndesc și acum că puteam s-o iau mai pe de-alături

de cît de pe alături am luat-o.
și ziua de azi putea să fie tot aia de mîine,
tot aia de ieri. dar a venit păduchele de san-josé
și-a-mpins pîntecu-nainte, și-a dus mîinile la spate,
a perorat întreaga zi, am întreat, a răspuns, am aflat
c-a fost numit peste oltețului 15-mpărat.

am aplaudat. am cîntat. pe oltețului 15
se deschide o vreme nouă. toți oamenii sînt fericiți.
avem toți limbi lungi la bocanci și la clopote.
ca pe vremea preascumpului **nostru** gadafi,
care e-n cuba și papă orez vietnamez
din trestii de zahăr coreene.

iar de mîine ni s-a promis cloroform.
de mîine lumea va deveni
mai ușoară, mai subțire. se va strecura din noi

ca printr-o pînză de tifon afară.
vom fi mult mai ușori pe masa de operație.
adevărul, și așa, va sta în spate.
or să ne extirpe numai lumea dinafară.
moartea în noi va rămîne intactă.
viața în noi va rămîne exactă.

iar de mîine promitem să nu mai bem,
să nu mai facem deranj la bloc,
să nu mai folosim fosa sceptică.
de mîine promitem să nu mai bem.

numai că mîine iar e azi – dezamăgire,
mîine n-o să fie nicicînd mîine.

viața de-o zi

12 octombrie 1976

de patru generații, în dosul casei noastre curge
un pîriu cu sînge întunecat.
de ani și ani, tatăl meu îl acoperă cu paie și frunze
să nu afle vecinii. și tatăl lui îl acoperea și el cu paie și
frunze
și poate că va fi rîndul meu să-l acopăr curînd,
pentru că nu-i bine să afle vecinii ce curge acolo.

primăvara ne facem și noi că arăm și semănăm,
ca să pară că sîntem în rînd cu lumea.
toamna ne facem că strîngem și noi roade,
ca să semănăm cu ceilalți, să nu se bage de seamă,
dar de fapt nu facem decît să așteptăm, să
pîndim cine vine la rînd, unul din noi
sigur vine la rînd.

ne petrecem ziua urîndu-l pe cel care va scăpa,
deși cine scapă scapă doar pînă la o dată următoare.
în timpul ăsta, pe pîriu se scurge o șuviță de
sînge întunecat, îl acoperim de ani și ani cu paie și
frunze,
nu-i bine să afle vecinii ce curge acolo,
trebuie să părem și noi în rînd cu lumea.

12 octombrie 1992

mă întorc acasă după ani și ani de umblat prin bucu-
rești
și mă întorc cu o plasă goală în mînă
și iese ea la poartă și îmi zice păi,
dragul nostru, parcă ai zis că mergi la cîștig
parcă ziceai că tu, în doi ani, o să cîștigi cît alții în
patru
și uite că acum n-aduci nimic.

ba, uite, dragilor, chiar nimic am cîștigat.
și aduc atîta nimic acasă cît n-a putut aduna
nimeni în ăștia doi ani.
nici n-am putut căra de unul singur atîta
nimic cît am cîștigat.

în urma mea vin carele-ncărcate cu nimic,
gata să se rupă sub greutate.
cînd or să se deșarte toate-n curtea noastră,

nimeni n-o să aibă atîta nimic ca și noi.

într-un an, doi, o să fie mai căutat decît aurul.
o să vindem din el numai cînd va fi la mare preț.
fiți siguri, dragilor, atîta nimic n-are nimeni.
doi ani am tot adunat numai cu gîndul la voi.

banchetul

așa a fost mereu în casa noastră:
trei paturi prin care trebuiau să treacă
pe rînd toți. și fiecare, vreme de generații, a
urmat acest traseu și asta a devenit cu timpul lege
și pe asta s-a întemeiat casa noastră.

noi sîntem ultimii născuți. celor nou născuți
li s-a menit să șadă-n colțul luminos al încăperii.
sîntem prea proaspeți pe lume ca să înțelegem
că în casa asta mai sînt și alții. lumea noastră
e doar patul luminat de sub fereastră.

trec ani buni pînă băgăm de seamă că părinții
stau și ei aici, dar într-un alt pat, mai îndepărtat,
la care lumina ajunge cu mult mai greu.
ei fac mai puțin zgomot, se mișcă mult mai încet decît
noi.
dar trec ani buni pînă să înțelegem asta.

și într-o zi descoperim că dincolo de ei,
în colțul cel mai întunecat al încăperii, e un al treilea pat
și cînd aflăm încetăm să mai rîdem –
noi credeam că acolo, în umbră, se termină întreaga
lume
și acum găsim că cineva suflă acolo și nimeni nu-l ia în
seamă,

mi se spune doar: acolo este bătrînul casei, este tatăl
tuturor.
deci acolo este un tată, deci colțul acela există, îmi spun.
apoi ne obișnuim și uităm și doar noaptea
îl auzim pe cel din colț cum gîfîie neplăcut –
dracul l-a pus în aceeași încăpere cu noi.

îmi locuiesc încă patul de lîngă fereastră dar nu mai rîd
de cel care gîfîie în colțul opus.
în sinea mea cred că în chip voit nu ne e arătat.
și cînd este scos într-o zi afară, e scos din încăpere cu
umbră cu tot
și pentru noi rămîne un mare necunoscut.
mi se dă voie doar să pipăi scîndura nouă a sicriului.

în schimb, tatăl meu, din patul al doilea, trece
cu umbră cu tot în patul celui plecat,
eu trec în patul lui, o carne tînă ocupă patul meu
dinainte.

dar totul se petrece încet și dintr-un pat în altul
se trece după multă așteptare,
a cîștiga următorul pat e urmarea unei bătălii grozave,
a unei înclăștări lungi și ascunse.

cei din primul pat tînjesc deja la al doilea, se
vede asta în ochii lor, eu însumi mă simt
mînat noaptea de-o rîvnă grozavă să-i iau locul

celui din al treilea pat, care gîfîie acum
tot mai neplăcut în colțul lui întunecat.

și, într-o zi, patul al treilea este iar ușurat și
cel de acolo e scos afară și bine vîrit
în patul al patrulea, peste care se pune capac,
ca nu cumva să se întoarcă, pentru că patul lui a și fost
ocupat
și în patul al doilea s-au și năpustit ceilalți
și în primul pat se aud oaspeți noi
care încă nu aud cum cineva începe să gîfîie-n patul din
fund
și acela-s chiar.
și-n clipa-aceea ziua păru a se-nteți.

glossă

cînd te ferești, ferește-te de tine. nu bea băutura care-ți
face bine. nu mîncă nimic din ce îți place. iubește numai
ce disprețuiești. cînd e vară, îmbracă paltonul. nu visa.
du-te la bal ca la spital. stinge țigarea.

n-avea grijă de ziua de mâine, e tot cea de ieri. bate capul
să-nțeleagă fundul. deprinde-te cu neființa, se naște
odată cu tine, e tot a ta. nu dormi. nu te trezi. cînd nu
dormi, stinge-n tine setea de-a fi om. stinge țigarea cînd
pleci. deplînge doar ușorul, nu și greul. stinge țigarea.

adu-ți aminte că ai dispărut deja ieri. stinge țigarea mai
iute. iartă răul celui care-ți face bine. pune-ți-l paznic pe
cel ce te fură. rade cînd îți sare sîngele pe gură. umple
cu absență locul în care ești așteptat. papă lapte. stinge
țigarea. fă-te singur și străin pentru cel care-ți cere tovă-
rășia. dezi-te și de adevăr, și de minciună.

ca să nu fii ucis, arată-te gata să mori. stinge țigarea. dis-
peră speranța. spune-i lui văr-tu că-mi datorează cinci
sute. nu uita că toate s-au făcut în lipsa ta. deci spune-i
să-mi aducă banii cel târziu poimîine. deci poți oricînd
dispărea.

teme-te de noroc. descoperă-te cînd ești gol. acoperă-
te cînd ești plin. stinge țigarea. nu te simți întreg cîtă
vreme te afli în trup. cînd dispari, dă erată. bea mult. sau
nu bea. fumează. sau stinge țigarea. obișnuiește-te cu
neadevărul adevărat.

dacă-ți vine să urli, ține-ți țipătul sub glotă pînă se face
dulce ca mierea. leapădă-te de tot ce îți pare că știi.
învăț să nu știi. luptă pentru contra ta. fă-te că ești
mereu altcineva și într-o zi vei chiar fi. stinge țigarea.

ca să nu birui vreodată, aliază-te cu cei slabi. la amiază
spune-ți că s-a-ntunecat deja. pe cei ce-ți sunt datori
plătește-i să-ți amâne plata. îndulcește ceaiul cu fiere.
trage perdelele. stinge țigarea.

acum, că am rămas doar între noi, să recunoaștem că de
fapt nu suntem doi. eu sunt nimeni, tu ești nimeni, sun-
tem de o singură ființă. hai, iute, să ne rugăm cu cre-
dință.

deci ingenunchează, aprinde-ți țigarea, dă drumul la
radio și începe rugăciunea: „este frig, nimeni veghează
deasupra-ne, aici încetează emisiunea“.

Născut în '53

„Stilul este omul și omul este stilul“

PETRONELA COROBLEANU ÎN DIALOG CU LIVIU ANTONESEI

Petronela Corobleanu: *După cum ați spus chiar dumneavoastră, sunteți o persoană cu „un anume exces de energie și o curiozitate poate exagerată“, de unde și diversitatea în activitățile pe care le desfășurați. Sunteți scriitor (prozator, poet și eseist), jurnalist, profesor universitar, sociolog și lista poate continua. Care sunt principalele satisfacții pe care vi le oferă fiecare dintre aceste activități?*

Liviu Antonesei: În primul rând, faptul că nu mă plictisesc, că pot trece de la una la alta pentru a-mi satisface nevoia de a consuma energia în exces și a-mi mai potoli curiozitatea. Într-o vreme, credeam că, odată cu sporirea vârstei, mă voi mai liniști în aceste două privințe, dar am împlinit deja 60 de ani și văd că tot „tînăr și neliniștit“ am rămas. Pe de altă parte, cred că toate aceste ipostaze se și „ajută“ una pe alta. Fiind scriitor, de pildă, n-am reușit niciodată să scriu studii științifice terne și plicticoase, nici să-mi adorm studenții la cursuri... Eu spun că e bine așa, deși o să-mi pară rău cînd o să mor cumva tot „tînăr și neliniștit“, indiferent la ce vîrstă voi fi ajuns atunci... În afară de cele enumerate, mai sunt și dublu bunic și mă bucur că nepoții mă tratează ca pe un fel de egal, nu ca pe un moșneguț...

P.C.: *Ați început să scrieți de la o vîrstă fragedă. Ce v-a împulsionat să începeți să scrieți?*

L.A.: Am debutat cu „romane“ la frageda vîrstă de 8 – 9 ani, romane cu nemți și partizani sovietici, că astea erau filmele vremii, dar și cu cowboys și indieni, pentru că începuse mica liberalizare comunistă și au început să vină și westernurile... Cum eram unul din primii posesori de pixuri cariocas din Iași, grație unui fost coleg evreu de-al tatei, pe care mi le-a dăruit cînd a venit într-o vizită, le și ilustram cu desene de un kitsch nebun... Îmi pare rău că la cutremurul din 1977, s-au pierdut, cred că m-ar fi amuzat tare acum. Și chiar dacă au scăpat la cutremur, n-au scăpat în ziua în care am împlinit 25 de ani, cînd am rupt tot ce aveam scris, am spart și chitara care mă însoțea din liceu, pentru că ajunsesem

la concluzia că arta e o prostie și o minciună... Bun, la jumătate de oră după criza cu pricina, am încercat să refac textele, dar le rupsesem bine!

P.C.: *Vă amintiți care a fost prima poezie pe care ați scris-o? Ce v-a inspirat?*

L.A.: Dat fiind incidentul amintit mai înainte, nu pot să-mi amintesc ce poezie era. Dar nu putea fi decît una de dragoste, pentru că, după o pauză literară care a durat din clasa a V-a pînă în clasa a X-a, perioadă în care m-am dedicat practicării, la nivel competițional, a puzderie de sporturi, am redescoperit literatura, ca poezie de data aceasta, cînd m-am îndrăgostit serios prima dată. Scriam poezii de dragoste, cu substrat „filosofic“, ca să spun așa...

P.C.: *Considerați că personalitatea unui poet este parte din ceea ce îl face poet?*

L.A.: Fără îndoială! Stilul este omul și omul este stilul. Prin stil nu înțeleg doar ceea ce înțeleg stilisticienii și poeticii, ci un lucru mai larg, pentru care, poate, mai potrivit ar fi cuvîntul viziune, viziune asupra lumii, asupra propriei persoane, asupra literaturii și artelor.

P.C.: *Povestiți-ne despre copilăria dumneavoastră. Ce experiențe au avut impact asupra dumneavoastră, astfel încât să vă marcheze caracterul sau care au ajutat la formarea acestuia?*

L.A.: Am avut parte de o copilărie fericită, de fapt de două! Pînă la începutul clasei a doua, am stat într-un sat de lîngă Iași, unde părinții mei lucrau la un dispensar medical, avînd vreo șase sate în grijă. A doua copilărie a fost cea ieșeană de care, trecînd peste micul șoc al adaptării, iarăși nu mă plîng. Părinții mei erau extrem de ocupați, mai ales în perioada rurală, că lucrau zi lumină, ba chiar și noaptea cînd erau urgențe – și mereu erau! –, ba o naștere, ba un cap crăpat cu sapa, ba o durere de măsele, că practicați săracii toate specializările... Asta fiind situația, de noi, de mine și de sora mea mai mică, se ocupa mai mult bunica paternă, care locuia cu noi de cînd murise bunicul, pe cînd aveam vreo doi ani. Era

o femeie credincioasă, însă cumva la modul natural, nu habotnică. Pe la patru ani, m-a învățat să citesc, dar și să scriu, folosind exemplarul ei din Biblie. Cum în Carte, literele erau foarte mărunte, se ajuta cu ziarul Scînteia, oficiosul PMR, cum se chema în epocă partidul, ca să învăț litere, care erau scrise foarte mare în titluri. Cred că am devenit scriitor și pentru că am învățat așa devreme să scriu și să citesc. E drept, tot din pricina asta, am un scris oribil, că n-am avut răbdare în clasa I să mai fac cerculețe, bastonașe etc. Am avut noroc de o învățătoare deșteaptă care nu m-a mai chinuit, ci copilăriile respective, ci mă puneă să citesc sau să scriu cîte ceva... Apoi, la Iași, bunica iarăși a avut un rol esențial. Locuiam într-un ansamblu de case unde eram jumătate din familii români, jumătate evrei și o familie de țigani de treabă. Ore întregi, bunica stătea în lungi dezbateri religioase, de nu cumva teologice, cu vecina noastră Rozica. O dată, la un meci de fotbal,

am început să mă cert cu un băiat evreu și i-am strigat „jidane!”, fără să mă gîndesc la vreo conotație antisemită. M-a auzit bunica, care discuta cu prietena ei, m-a chemat și m-a întrebat dacă știu că Iisus Christos a fost „jidan”. Atunci, m-am lecut de tîmpeniile astea ce țin de antisemitismul popular. Tot datorită unui vecin evreu, care mi-a dat pe ascuns Mein Kampf în franceză am înțeles că fascismul e o prostie sinistră. Tot pe atunci, în clasa a XI-a, citisem și Manifestul Partidului Comunist, care era în casă, și m-am vindecat cu anticipație și de cealaltă extremă. Mai cred că foarte importantă a fost și libertatea totală pe care mi-au acordat-o părinții mei în toate privințele – citeam ce voiam, și biblioteca lor era destul de bogată, și toate alegerile au fost ale mele.

P.C.: *Cât de mult influențează biograficul poezia dumneavoastră?*

L.A.: Total. În opinia mea, întreaga literatură adevărată este realistă, mai mult este biografică. De bună seamă operez cu un concept al realității și unul al biografiei decât o face gîndirea comună. Prin viața mea, nu înțeleg doar evenimentele prin care am trecut și amintirile despre ele, ci și imaginile pe care le construiesc, evaluarea viitorului, visele, reveriile și fantezmele. Unii comentatori au catalogat o imagine care apare de două ori – apăsarea chiar de trei, dar am scos-o! – în poeziile mele, care sună aproximativ „apa violet a iazului din copilărie”, ca fiind suprarealistă, or imaginea e foarte realistă și trăită. Exact așa am văzut apa pe cînd eram în clasa I, dintr-un iaz din sat într-o zi de august, pe la 4 după-amiaza. Mi-o amintesc perfect și acum, la peste 50 de

ani de la eveniment... Țin minte și contextele acelei zile, împreună cu alți copii ne duseserăm să-l vizităm pe un coleg de-al nostru care făcuse clasa I acasă, fiind imobilizat la pat din pricina unor sechele ale poliomielitei, boală care făcea ravagii pînă a început vaccinarea în masă...

P.C.: *Credeți că literatura „nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește”?*

L.A.: Da, cred că e adevărat. Poți să citești mult, poți să te chinui și să scrii, dar dacă nu ai și noroc, nu te vizi-tează zeul...

P.C.: *Considerați că în acest moment poezia este în declin?*

L.A.: Nu mi se pare deloc a fi în declin, cel puțin nu în România și spațiul ex-comunist european. Sigur, e posibil să fie mai puțini cititori decît în vremea comunismului, dar acum sînt infinit mai multe provocări. Sigur că în lumea mai dezvoltată, poezia s-a cam refugiat în campusuri. Dar, cu excepția începuturilor civilizației, cînd poezia, muzica, dansul și chiar ritualurile religioase

erau greu de diferențiat, poezia n-a fost niciodată „pentru toți”. Nu toată lumea scrie poezii, cum se credea pe vremea Cîntării României ceașiste, nici nu citește sau ascultă poezii... Nimănui nu-i este interzisă din principiu, dar e ceva ce se învață, ca și ascultarea muzicii mai grele. Pe de altă parte, vîd că, în toată lumea, pe internet, poezia cunoaște o adevărată renaștere...

P.C.: *Există lingviști care susțin că poezia este prin definiție intraductibilă și că tot ce se poate obține prin traducere este, în cel mai fericit caz, o transpunere creativă a textului original. Ba mai mult, Robert Frost, poetul american, a descris la un moment dat poezia ca fiind „what gets lost in translation” (ceea ce se pierde în traducere). Care este părerea dumneavoastră în această privință, cu atît mai mult cu cît aveți și dumneavoastră experiență în traducere? Considerați că prin traducere esența poeziei se pierde?*

L.A.: Dacă nu intraductibilă, poezia este extrem de greu traductibilă. Traducerile bune sînt, în fapt, niște echivalențe în altă limbă. Mereu este de căutat între sunet și sens. În ce mă privește, într-o perioadă a tinereții mele, am tradus toate poeziile lui Mallarmé, însă în proză, așa cum procedase el însuși cu Edgar Allan Poe... Am mai tradus și mult Char, cu care m-am descurcat mai bine și care, probabil, m-a și marcat ca poet, mai mult decît divinul Stephane și chiar visez o integrală Char în transpunerea mea... Cît se pierde însă prin traducere ține de harul traducătorului, nu de geniul poetului tradus.

P.C.: *Împărtășiți părerea că un traducător de texte literare trebuie să fie, la rândul său, un scriitor pentru a realiza o traducere calitativă?*

L.A.: Poate nu e rău să fi „ratat” măcar niște genuri literare, cum spunea Călinescu despre criticul literar. Dar e foarte posibil ca o persoană care e doar traducător să nu „aducă” poetul tradus înspre maniera sa... Pe de altă parte, mai ales în anii '50, când s-a tradus imens din literatura clasică universală, au fost multe exemple de traduceri efectuate „în duet”, de mari scriitori care nici măcar nu știau, sau nu știau bine, limba din care se traducea, și excelenți tehnicieni ai traducerii... Contează și din ce limbă și în ce limbă se traduce. Să luăm titlul unei cărți de Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*... În română, avem echivalentul perfect *Așa grăit-a Zarathustra*, pe când în franceză – puneți și accentele cum trebuie – sună edulcorat, *Ainsi parlait Zarathoustra*...

P.C.: *Cum ați defini traducătorul și rolul acestuia; atât în general, cât și pentru dumneavoastră și opera dumneavoastră?*

L.A.: Cred că traducătorul este, sau măcar trebuie să fie, un ambasador al unei literaturi, al unui autor. Pentru mine, asta este.

P.C.: *Cum a fost percepută opera dumneavoastră în străinătate?*

L.A.: Deocamdată, am fost tradus în foarte multe antologii și reviste literare din toată lumea, cu poezii, povestiri și eseuri. M-am bucurat, ca și culegerile ca atare, de un fel de succes de stimă. În momentul de față însă o editură londoneză a cumpărat de la Polirom dreptul de a mă traduce și publica acolo. Nu pe bani românești, prin ICR etc., ci pe banii lor. Mi se pare un semn bun!

P.C.: *Cum credeți că ar fi percepută poezia dumneavoastră în Grecia, mă gândesc cu precădere la colecția de „Povești filosofice cretane”?*

L.A.: Am fost tradus în Grecia încă din 1990, în mai multe reviste, poate din pricina faptului că un filon grecesc exista și înainte de descoperirea Cretei. Cineva de la ambasadă, de la presă, mi-a solicitat câteva exemplare din volumul cu pricina pentru a le trimite unor traducători din română. Să vedem ce iese...

P.C.: *Ați considerat vreodată sau au existat voci care să susțină că opera dumneavoastră este mai greu de înțeles de către publicul larg?*

L.A.: E posibil, dar niciodată nu mi-am propus să scriu pentru cititorii de Sandra sau Dan Brown, ci pentru ceea ce se numește marele public cultivat. Mai mult decât dimensiunile publicului, mă interesează fidelitatea acestuia...

P.C.: *Sunteți considerat de anumiți cititori ca fiind o persoană care „le spune la obraz”. Nu vă este teamă să nu*

vă pierdeți o parte din cititori tocmai din acest considerent?

L.A.: În publicistică, eu spun la obraz, altfel de ce aș mai scrie articole? Cititorii care nu pot face distincția între jurnalistică și genurile literare chiar nu mă interesează!

P.C.: *Cum vedeți editurile online? Observ că ați îmbrățișat această lume a „cyberspațiului”, având un blog și publicând cărți la editura LiterNet. Dar care sunt avantajele și dezavantajele din punctul dumneavoastră de vedere?*

L.A.: E un mod excelent de a-ți face cunoscută opera unui număr cât mai mare de cititori și chiar reali. De pildă, un volum de povestiri de acum zece ani a avut un tiraj de 2000 de exemplare pe hîrtie. În primii trei ani de la postarea pe LiterNet, au fost peste 40.000 de descărcări. Chiar dacă sunt un cititor de tranziție, care preferă încă lectura pe hîrtie, dar nu fuge de cealaltă, utilizez toate resursele pe care le oferă cyberspațiul, de la blog la edițiile electronice și de la Face Book la e-book-uri. Editura pe care am preluat-o din ianuarie scoate toate cărțile în ambele formule...

P.C.: *Spuneți-ne câte ceva despre Editura Adenium. Cum s-a dezvoltat de când a trecut la editură generalistă și ce proiecte aveți pe viitor?*

L.A.: Am preluat conducerea editorială la 1 ianuarie, dar prima lună a fost dedicată problemelor administrative – găsirea unui sediu satisfăcător, alcătuirea unei echipe funcționale, elaborarea unui proiect editorial credibil. Cred că am reușit asta.

De la 1 februarie încoace, am scos șapte cărți, pe de o parte continuînd dimensiunea inițială a editurii, cartea pentru copii, în cadrul căreia am tipărit deja primul volum din Creangă în bandă desenată, am lansat primul număr al revistei *BD Papatram* și am scos un nou volum din seria *O inimă de broscuță*. Se află într-un stadiu avansat de editare al doilea volum din Creangă și unul din Caragiale și două volume din Broscuță. În cadrul noii colecții *Adenium.punct.ro*, am tipărit două volume de proză și unul de poezii, alte câteva volume fiind trimise la tipografie. Când am preluat editura, mi-am propus să fim prezenți la ediția din acest an a Bookfest cu 10 cărți, iar obiectivul a fost atins. La Gaudeamus, vrem să fim cu 20, poate chiar 25. Să nu uit, tocmai am închis primirea manuscriselor la concursul de debut în poezie, proză, eseu și grafică-BD. Au sosit aproape 200 de manuscrise. Personalul editurii face acum selecția celor mai bune zece manuscrise din fiecare gen pentru a fi supuse atenției juriilor. Aș spune că am plecat cu dreptul. Mai ales că am avut de susținut și o mulțime de alte activități – difuzarea cărții, participarea la târgurile de carte (Iași, Chișinău, Galați, București, dar urmează Cluj și Brașov...), lansări de carte la Iași, în țară, dar și la Chișinău...

P.C.: *De ce credeți că ar avea nevoie o revistă literară pentru a trezi interesul publicului tânăr în momentul de față?*

L.A.: Și pentru tineri și pentru cei mai puțin tineri, cred că o revistă trebuie să fie vie, să încurajeze dezbaterea, dialogul, polemica la nevoie... Să nu fie cenușie, plicticoasă...

P.C.: *Anul trecut ați publicat o carte de povestiri "Victimele inocente și colaterale ale unui sângeros război cu Rusia" și un volum de poezie "Povești filosofice cretane și alte poezii din insule". Ce planuri aveți în continuare? Poate un roman?*

L.A.: Am în cap vreo șase romane, unele de decenii. M-am tot ferit să mă apuc, pentru că e multă muncă întinsă pe o perioadă mare de timp și asta mă sperie. Cum am ajuns sexagenar, ar cam fi timpul să mă apuc, nu mai am o eternitate în fața mea, cel puțin nu în această ipostază...

P.C.: *Pe parcursul lecturii operelor dumneavoastră am observat că unele poezii își găsesc completarea în anumite povestiri. De exemplu, una dintre povestirile*

din "Victimele inocente și colaterale ale unui sângeros război cu Rusia", intitulată "Neașteptata apariție a lui Poseidon pe insula lui Zeus" are legătură sau este o continuare a unei poezii din "Povești filosofice cretane și alte poezii din insule". Vi s-a întâmplat, în cazul exemplificat sau în alte ocazii, să simțiți că poezia nu este suficientă pentru a transmite mesajul complet

ce se ascunde în spatele unei întâmplări și să fie nevoie de proză pentru a clarifica lucrurile?

L.A.: Cred că o temă, o imagine își alege forma de intrupare. Unele fiind mai aleși sau mai intense, au nevoie de mai multe intrupări, adesea diferite. Până la urmă, ne vorbesc metaforele noastre obsedante, imaginile stăruitoare, mitul personal. Și ne vorbesc în diverse chipuri.

P.C.: *Lucrați la ceva anume în momentul de față?*

L.A.: Cum abia am publicat ediția completă a poeziilor mele de până acum, sunt cumva în pauză, încercând să mă conving de primul roman. Dacă mă apuc, îl termin dacă Dumnezeu mă mai îngăduie în viață. Și dacă îl termin pe primul, trec la următorul...

Liviu ANTONESCU

London by Night

1.
Pas cu pas, din grădinile vestice în Piccadilly Circus –
Cu pași tot mai aerieni, cu privirea vagabondind
După un radar al ei, autonom de gîndurile mele.

Și, deodată, o siluetă longilină și elansată
De smoală învelită în altă smoală, elastică –
Mai aerodinamică decît orice rachetă
De pe planșeta unui designer nebun.

Nici lui Magritte, nici lui Dali
Nu le-ar trecut așa ceva prin minte.

O victorie a lui Dumnezeu
Și a industriei textile.

2.
Orașul iese leneș din ceață sau, poate,
Ceața se ridică de peste oraș – oricum e o invenție
De pe vremea cărbunelui, pentru uzul lui Sherlock
Și al bravului doctor Watson.

Depart, foarte departe se zărește cartierul
Celor care pun lumea în mișcare de la un capăt
La celălalt al pămîntului. Aici sunt doar
Locuințele lor albe și fieruite.

Și între unul și celelalte, linia verde,
Pădurea din mijlocul orașului, continuă,
Fragmentată numai onomastic.

Ei beau ceai cu biscuiți fix la ora cinci,
Eu beau cafea de dimineața pînă seara.

3.
În smokingul ultramarin, cu fireturi discrete
Și joben la culoare, parcă e un lord de viță veche,
Nu un portar de hotel. Se mișcă de parcă ar dirija
Măcar Royal Philharmonic Orchestra.

A văzut ceva jos sau a scăpat ceva jos – în veci și de-a
pururi
Nu va exista o aplecare mai demnă, mai frumoasă.
Nu, nu în această lume, cu siguranță.

Trupul subțire învelit în culoarea mării profunde,
Trăsăturile perfecte, o dungă subțire de păr rășcovan
Răsărind de sub borul jobenului –
Numai bunul Dumnezeu știe cît e structură
Și cît este deprindere.

4.
Un spațiu uriaș, ca o insulă plutind în miezul
Unei uriașe întinderi de ierburi, livezi și păduri –
n-o pot percepe ca pe o insulă, deși marea
palpită de jur-împrejur la cel mult șaptezeci

de leghe depărtare...

Aici, ca și în mijlocul oceanului de astă-vară,
Curentul cald bîntuie constant de milioane de ani
Fasonînd o climă ușoară, un habitat blind.

Aici, în grădinile vestului, frunzele arămii,
Frunzele roșii și galbene, plutesc ca niște corăbii
Sosite din negura timpului. Aici, ca și în mijlocul
Oceanului.

Și ochii mei plutesc, plutesc către răsărit,
Spre ochii văzuți ca prin negura
Ce se dovedește încă o dată un mit –
De pe vremea cărbunelui, cum am spus-o deja!

5.
Deși sunt departe, foarte departe, o liniște adîncă
Coboară perpendicular peste mine –
Am învățat lecția răbdării, simt așteptarea
Mai caldă decît oricînd în viața aceasta.

Dinspre fluviu vine răcoarea, poate chiar frigul –
În pojghița mea protectoare, invizibilă dar tenace,
Nici nu le simt, doar le bănuiesc. Pășesc prin iarba
densă,
Calc peste frunzele prăbușite –
Precum altădată prin pădurea de la marginea unui oraș.

E ceva cu timpul, e ceva și cu spațiul –
În inima mea, chiar se interpenetrează.

6.
Neagră precum smoala – nu spun abanos că e uzat
deja! –
Pășește nepăsătoare spre mașina ce pare o rachetă.
Șoferul alb,
De asemenea bagajistul în uniformă hotelului.

Cînd urcăm aruncă un zîmbet de jur-împrejur
Și face o mișcare ciudată – nu obscenă –
Cu degetele lungi de la mîna stîngă.

Roata a parcurs o jumătate de cerc! Dar frumusețea ei
Deplină și nepăsătoare merita orice fel de mișcare,
Orice revoluție în drumul istoriei.

7.
E doar a patra zi, dar imaginea ușii cenușii și crăpate
De la magazia de lemne a copilăriei deja a apărut –
Obsedantă, dureroasă și cumva jubilatorie. Poate pen-
tru că
Sînt mulți copaci bătrîni și gigantici în acest oraș
Care n-a ridicat mereu și mereu baricade.

Copaci în parcurile regale și scuarurile de cartier,
Copaci în grădini și pe bulevarde –
O pădure locuită care mă trimite la pădurile copilăriei,
La pădurile care umpleau magazia de lemne,
La pădurea unui început de vară, cînd parcă am explo-
dat

În mii de jerbe incandescente și luminoase,
Am explodat precum personajele absurde
Dintr-un film de Tarantino sau Scorsese,
Jucat într-o sală rece închiriată cu totul preț
De două bilete.

Exact atunci cînd imaginea vie a răzbunării
Slobozea rafală după rafală și glonț după glonț –
Explozia stălucitoare de argint lichid acoperind
Cea mai vie rană de la începutul lumii încoace.

8.
Din partea cealaltă a orașului, aud ceea ce
Nu se poate auzi – ticăitul ceasului din marele
Turn al gloriei timpului nostru.
De partea cealaltă a Hesperiei, văd ceea ce
Nu se poate vedea. Văd căprioara tot mai voioasă
Cu cît vremea magiei se apropie.

E frumos aici, e strălucitor și magnific –
Dar nu e pentru mine templul negustorilor
Și al marilor jocuri de noroc. Nu e pentru mine.

Călător prin legiune de locuri, călător în vreme,
Așezat pe iarbă, cu spatele lipit de trunchiul
Puternicului, falnicului arbore,
Sînt potopit, mă bîntuie nostalgia drumului
Către casă. Melancolia întoarcerii.

Armăsarii în galop lasă în urmă vîrtej
De nisip și smocuri de iarbă.

Așa se încheie seara în Hyde Park – licoarea
De cincisprezece ani își încheie și ea drumul
Prin această lume. În urma sa, o pulsație vie
În vene, un scurt răgaz al melancoliei.

9.
Bărbatul mă privea insistent în autobuzul de Kensin-
gton –
Nu, nu era un iubitor de bărbați, n-am crezut asta nici
o clipă,
Era prea sumbru, prea încruntat.
Mi-am imaginat că-și spune în gînd: alt venetic, alt bar-
bar
Care a năvălit în ținuturile noastre, să ne fure
Femeile, joburile și amintirile.

Am vrut să-l liniștesc, să-i spun că sînt, aici ca și ori-
unde,
Un biet trecător fără domiciliu stabil, un metec univer-
sal,
Un Ioan fără de țară – că nu rîvnesc la toamnele lui
nesfîrșite,
Nici la ploile lungi ale iernilor sale.

M-a fulgerat un sentiment necuprins al tăcerii univer-
sale.
La coborîre, am înclinat capul într-un salut mut,
Final, definitiv.

10.
Totuși, în statuile astea longiline de pe malul drept,
Dali trișează enorm – nu am văzut nici o mențiune,
Nici o aluzie, nici o trimitere la Giacometti, bietul
infirm
Din care se inspiră, nici la El Greco, deși i-a cunoscut
Pe amândoi, iar marelui cretan părea să-i poarte – cât
poate un egolatriu –
O picătură de respect, poate de admirație.

Și, totuși, deasupra fluviului, totul este necuprins de
dalian,
Indiferent de materia care-a intrat în creuzetul
Unui geniu paranoic. Și critic!
Vezi asta ziua, dar o vezi mai ales acum, noaptea.

11.
Sub arcada Podului Londrei, cerșetoarea vorbea
O engleză aproape perfectă, jucăușă și muzicală,
Cu doar o umbră de accent de acasă.

A fost prea de-ajuns – o violentă prăbușire în timp,
Un pod peste lume, o punte aproape insuportabil
De concretă. Un maelstrom de imagini,
Amintiri ca niște percepții în timp real, în direct.

Deasupra a toate, o căprioară zglobie
Și boticul său din care ies aburi.
E toamnă cu adevărat. Frunzele colorate foșnesc
Pe asfaltul umed, lucios.

12.
Piticania cheală și șleampătă și-a cumpărat o rusoiacă
Înaltă pînă la cer, cu picioarele parcă proiectate

De nebunul de pe malul Tamisei –
El merge încurcat înainte, ea pășește țănoșă și undui-
toare,
Conștientă de ridicolul efectului de contrast.

Nu e o problemă că nu există dreptate pe lume. Nu,
Nu e asta. Dar de ce devin incorect politic
De cîte ori mă izbește frumusețea absurd traficată?

Nu, nu e invidie, nu e vorba despre asta. Doar compa-
siune,
Doar o vagă milă, numai senzația unei alte frumuseți
Maculate.

13.
Dau cu ochii de o coadă! Prima pe care o văd aici,
În afara celor de la muzeele cu intrare gratuită –
Disco clubul de pe High Street.
Băieții destul de ștersi și uniformi. Fetele parcă
Înălțate de picioroange. Par să poarte peste mulțime
O expoziție internațională de vulve.

Ce ospăț!, aud o voce de undeva din spate.
Dar eu mă simt ca un biet gourmet
Nimerit din greșală la un festin
Pregătit pentru lacomii gurmanzi.

Am fost tînăr cîndva și sedus de o prostie a lui Hegel
Îmi imaginam că s-ar putea metamorfoza vreodată
Simpla cantitate într-o altă calitate. Și că Don Juan
Ar putea deveni vreodată un bărbat fericit.
Ce tîmpenie!

9-14 11 2011, Londra

Lucian ALECSA

UN TAUR ÎN VITRINA DE PIATRĂ

Înainte de-a fi un remarcabil universitar și un fin ese-
ist, Liviu Antonesei e un poet autentic cu-o persona-
litate lirică bine definită în peisajul literar contempo-
ran. Chiar de-i optzecist ca vîrstă, refuză să se alini-
eze în totalitate postmodernismului, se încapățânează
să-și definească, pe propria-i răspundere și cu propri-
ile sale mijloace artistice, traseul liric. Nu se regăsește
în suflul minimalist, puținele încercări de acest fel pot
fi privite doar ca simple experimente, lirica sa e una eli-
tistă în care metafizicul constituie osatura textelor, livres-
cul este combustibilul ce întreține arderea ideatică. Dis-
cursul poetic este unul pretențios, dar limpede, fibrilat
de trăiri și emoții intense, neinduse de stări sau senti-
mente artificiale, programate mental. Asta nu înseamnă
că poemele nu sunt sub un total control logic. Zbuciu-
mul lăuntric e prezent în fiecare poem, indiferent de pali-
erul ideatic de unde este transmis mesajul. Seriozitatea

ce adie printre versuri dă o ținută elegantă textelor. E
drept, mai are și câteva poeme „înnobilate“ cu un lim-
baj licențios, dar care nu deranjează în nici un fel, poetul
știe să dosească vulgaritatea sub epiderma unor cuvinte
...nenăscute. Cu toate astea Liviu Antonesei este privit de
foarte mulți confrăți drept un poet epatant, care dorește
cu orice chip să braveze, care-și alege subiectele dintr-o
arie greu accesibilă, structura liricii sale fiind de natură
pur filozofică. Nimic mai fals, chiar dacă de multe ori
apelează la astfel de fire, acestea sunt supuse unui gher-
ghet normal, iar rezultatul e unul strălucitor, o țesătură
lirică vie și atrăgătoare. Și apoi, fiecare își hrănește pro-
pria creație cu ce consideră că-i sănătos și digerabil pen-
tru al său verb. Chiar de la primul volum, Liviu Antone-
sei a căutat să-și păstreze distanța față de colegii de gene-
rație, și-a trasat un drum propriu, nu s-a lăsat cutremu-
rat de moda optzeciștilor bucureșteni supravegheați cu

atenție de criticul și profesorul Nicolae Manolescu. Nici în ținutul Iașilor nu a avut maeștri care să-l influențeze. Este de ajuns să privim spre consistentul volum „**Căutarea căutării**”, apărut în 1990, la Editura Junimea din Iași și ne vom da seama de independența poemelor sale. E un „radiolog” al speranței extrem de atent și un peisagist al sufletului cum puțini sunt în poezia contemporană. Își construiește poemele cu migala unui bijutier, desenând cu atenție fiecare idee, fiecare sunet, sincronizând perfect fiecare comparație pe ansamblul liric. Posedă știința poeziei, știe când să accelereze respirația poemelor și când să producă puseuri de tensiune, când să insiste pe zonele fierbinți și când să coboare tonul. Toate aceste artificii sunt împrumutate de la inteligentul eseist ce poartă același nume. Poemele beneficiază de hiperluciditate, cuvintele cad unse în structura versurilor, chiar dacă la prima lectură par a se ciondăni între ele, incompatibile unele cu altele, rezonând uneori aiurea. Toate aceste „induceri” sunt create intenționat spre a spori ecoul ideilor angajate în mecanismul liric. Toate acestea sunt rezultatul unui control total asupra scrisului, poetul nu se lasă copleșit de impulsurile lăuntrice, face tot posibilul să le domine prin rațiune. Aici orgoliul de intelectual își spune cuvântul. Zgomotul metalic ce răzbate printre versuri e unul de camuflaj, nu-i „produsul” exclusiv al unor sentimente, e mai degrabă ecoul unor stări atinse de-o durere adâncă, nevindecabilă, filtrată mental. Spre confirmare vă pun la dispoziție poemul „Anatomia speranței”, bisturiul verbului e unul fin, de calitate: *În mijloc, o uriașă inimă de metal pompând un puroi/ violet, bolborosind sub presiune în arterele uscate, /un creier putrefact de asemenea, o portocală cenușie – /apoi, concentrice sfere de influență cu legăturile / tensionate, milioane de insecte tinere, în tricouri / colorate, refuzând istoria speciei de la un punct / încolo, mișcându-se, depărtându-se, automate strălucitoare / (și tăcute în ordinea unui sens mai adânc), un fel / de dans isteric în lumina neoanelor, în sunetele / gălgăitoare și neordonate, în spate/în fața lor /uși veșnic închise, neauzind nimic, nespunând nimic / după un fel de estetică a rupturii, fantastică / autarhie compensatorie-împotriva /nebuniei ușor cazone totuși, ușor fără lege totuși, / separare lăuntrică s-ar putea spune (fără o reală /interiorizare), un spectacol gălgăios și monoton / care ajută cui? care folosește cui? care există / poate numai ca simplă mișcare autoreferențială- / și încă este bine că s-a scris eu, supremul și că / alfabetul elein mai aruncă semințe în mare și că / poetul ossip nu și-a luat versurile dincolo / de mormânt, iar în fiecare dimineață o ceașcă de / lapte rece încercuie plumbul care se adună pe /arterele uscate, pe creier, în inima obosită.../ și, mai departe,*

câmpii nesfârșite, păduri din / care fiarele de mult au dispărut și vânătorul / trece trist cu pușca inutilă pe umeri și câinele/ de rasă devine potaie de haită și / printre blocurile galbene hingherii în haine de piele (cu / strălucitoare cercuri portocalii pe spinare și / cefe subțiri) își așează capcanele, își aruncă plasele / grele de sârmă. Și e frumos când seara, luna-și / aruncă lumina rece pe suprafața apei Ciric./ Și e bine

toare cercuri portocalii pe spinare și / cefe subțiri) își așează capcanele, își aruncă plasele / grele de sârmă. Și e frumos când seara, luna-și / aruncă lumina rece pe suprafața apei Ciric./ Și e bine

În acest superb poem, Liviu Antonesei antrenează câteva idei destul de pretențioase pentru liricizarea lor, încercând prin acest șoc să-și armonizeze cele două pasiuni, poezia și filozofia, care-i combustionează existența. Nimeni nu spune că-i ușor, e ca și cum ai încerca să escaladezi un munte folosindu-te doar de brațe. Poetului îi reușește într-un tot efortul, volumul „Povești filozofice cretane” este expresia sublimă a demersului său poetic, dar mai cu seamă a încăpățânării pozitive care-l și caracterizează ca om. Nu degeaba a dat titlul antologiei de față „**Un taur în vitrina de piatră**”. Ce vrei mai mult pentru evidențierea celor doi vectori: răceala și încăpățânarea, care-i țin viața în echilibru. Cu toate acestea ver-

bul său are forța să echilibreze discursul poetic, el proiectează și imagini firești atinse de banalitatea zilnică și diminuează astfel tensiunile ideatice redându-le firescului. Esteticul nu are nimic de pierdut, din contra, câștigă mult prin nuanțare relaxând structura textului. Liviu Antonesei face demersuri de antropolog cultural, își furișează verbul în filozofia antică de unde își alimentează textele cu idei dure, probate și tocite de timp, folosindu-le apoi drept osatură pentru explozia propriilor sale trăiri. E un joc poetic reușit, spre exemplu aveți această poveste filozofică, în metru antic: „Nu, nu te poți scălda de două ori în apa aceluiași râu, /Niciodată același vânt nu va trece repetat prin frunzele /Chiparosului strâmb de ani din fața hotelului coborât / Între noi din umbra altor ani, purtând între ziduri alte chipuri. / Dar noi doi,eu și tu, ne putem scălda vreodată în aceleași ape, /În pulsațiile nemiloase ale aceleiași vagante mări? / Pot străluci, în același timp, aceiași stropi purpurii, /Aceleași apă sărată, primordială, poate lumina din adâncuri pieile /Noastre jupuite sub bătaia aprigă și tandră a razelor de amiază? /Uneori asta se întâmplă, alteori s-ar putea întâmpla.../Niciodată unul dintre noi nu s-a dovedit încă socotitorul perfect, / Iscoada infailibilă a vremurilor noastre patibulare.”

Liviu Antonesei rămâne o voce singulară în peisajul liric contemporan, nu s-a aliniat vreunei mode și nici n-a cochetat, decât sporadic, cu colegii de generație, antologia de față confirmă vigoarea, autenticitatea și individualitatea poetului.

„Drumul poate să fie meandric, să o ia pe căi greșite, să ne aducă în pragul pierzaniei“

ANDRA ROTARU ÎN DIALOG CU CORIN BRAGA

(La Editura Polirom, colecția „Fiction Ltd.“, a apărut în anul 2012 volumul „Luiza Textoris“, de Corin Braga, unul dintre cele mai incitante volume din peisajul literar românesc. „Proiectul epic al lui Corin Braga își găsește rădăcinile în viziunea mai largă a comparatistului pentru care interpretarea viselor devine o țință de asumat pentru întreaga cultură. În felul acesta devin accesibile nișe altfel rămase în umbră. Explorarea critică depășește cadrul limitat al judecății estetice și are acces la posibile revelații despre ființa umană. Onirismul propus și practicat de Corin Braga depășește granițele unei opțiuni tematice, înspre constituirea autentică a unei literaturi proprii, în singularitatea căreia conceptele și punctele de referință se reazăază.” (Horea Poenar)

Andra Rotaru: *Personajul principal nu își găsește locul între oameni și simte că „îi lipsește ceva important“, că viața „nu merită trăită“. Care sunt zonele privilegiate care îi aduc satisfacție? Există oameni asemănători Luizei Textoris?*

Corin Braga: Da, există oameni asemănători Luizei. Eu cunosc cel puțin unul: „Luiza Textoris c'est moi!“ Dar, e

adevărat, mai sunt figuri despre care pot afirma în egală măsură că sunt eu: Fulviu Friator, spre exemplu. Ceea ce vreau să spun este că, poate, în toți dintre noi există mai multe personalități distincte, pe care suntem sau nu suntem dispuși să le recunoaștem și să le acceptăm. Luiza trăia în mine în copilărie când, bolnav fiind de astm, nu aveam voie să mă joc afară cu copiii din cartier și, obligat să stau în casă, făceam mici universuri cu soldăței de plastic, vapoare din arhiplasturi, mașinuțe din combinouri și cetății din cutii de carton („Iar ți-ai întins șatra?“, mă întreba mama). Sau citeam. Sau visam, pentru ca mai târziu să încep să notez visele, precum Luiza. Ca să pot ieși în lume, ca să îmi dau iluzia vitală că „viața merită trăită“, a trebuit să scot în față un alt eu, mai încăpățânat, mai insensibil, care să-și stăpânească emoțiile și timiditatea în public, care să reziste la eșecuri, care să persevereze și să meargă înainte. Astăzi, în unele perioade ale vieții, acesta a ajuns să mă domine, ceea ce îmi dă senzația că am închis-o pe Luiza în pod, că am izolat-o ca pe nebuna familiei din mine însumi. Dar știu și faptul că aceasta nu e o soluție, că echilibrul este doar aparent, că fără Luiza sunt o fațadă goală.

A.R.: *Persoanele din jurul Luizei percep viața într-un mod mai pragmatic, pe când Luiza, prin însăși structura ei, pune la îndoială realitatea și produsele acesteia. Există vreun criteriu de certificare a realității? Dar al alune-cărilor de la aceasta?*

C.B.: Cercetările psihologice dar și filosofice contemporane vorbesc într-adevăr despre un „criteriu de veridicțiune“. Este o instanță sau funcție mentală care distinge între reprezentările noastre, oferind pentru unele

garanția că reflectă realitatea de aici și de acum în care suntem imerși. Ea nu garantează și corectitudinea acestor reprezentări, există cazuri în care ne dăm seama că suntem victimele unei iluzii optice, să spunem, fără ca aceasta să altereze însă convingerea noastră că ceea ce ni se întâmplă, inclusiv iluzia optică pe care deocamdată nu am reușit să o desfacem, este reală. Criteriul de veridicțiune pare să fie integrat ("inbuilt", în engleză) în conștiința noastră diurnă. Atunci când dormim și visăm, în diverse stări alterate de conștiință, sau în unele forme de nebunie, el este dezactivat, încât nu mai avem posibilitatea să distingem între imagini pe care să le considerăm adevărate, conforme cu lumea exterioară, și imagini care să ne apară nouă înșine ca halucinație și iluzie. Prin dorința ei de a trăi cât mai intens visele (spre exemplu, de a prelungi zborul din vis și în realitate), Luiza forțează tocmai acest criteriu de veridicțiune, sperând nebunește că, pentru ca așa ceva să se întâmple, nu este nevoie ca ea să adoarmă, adică să își scadă ea însăși nivelul de conștiință, ci că este posibil ca lumea visului să se densifice până la consistența realității înconjurătoare. Nu aș vrea să se înțeleagă că eu aș ști, de manieră psihiatrică, teoretică, ce i se întâmplă Luizei. Nu sunt un raționalist care expune, la rece, un caz observat în vreun laborator. Dimpotrivă, am explorat eu însumi, prin intermediul Luizei, ce se poate întâmpla când faci pe tine asemenea experimente. Pe măsură ce scriam romanul, nu știam dinainte unde vom ajunge. Aveam în minte doar câte o anumită practică, un fel de exercițiu mental (exersarea zborului, încercarea de a-ți aminti să-ți vezi corpul în vis, privitul hipnotic în oglindă), pe care i-l atribuiam Luizei, și pe urmă mă lăsam dus de logica internă a întâmplărilor. Într-o recenzie de întâmpinare, mi se reproșă că *Luiza Textoris* este un roman ideatic sau eseistic, în care profesorul din mine a pus în proză o teorie. Aș vrea să mi se spună însă și mie care este acea teorie, fiindcă eu însumi nu o cunosc, nu mi-e deloc limpede. Tot ce pot face este să duc mai departe experimentul narativ și să văd unde ajung protagoniștii. E adevărat că unele personaje, psihiatrul Vroclav Vladinski în primul rând, emit tot felul de explicații (vis paradoxal, trezie paradoxală), dar aceste teorii le aparțin personajelor, nu mie! Sunt încercarea lor de a explica ce se întâmplă, ceea ce nu înseamnă că eu însumi, autorul, sunt convins că ele au dreptate. Dimpotrivă. (În romanul următor, Vladinski cred că va ajunge el însuși nebun la ospiciu).

A.R.: *Întâlnirea Luizei cu Fulviu îi aduce acesteia atât beneficii, cât și dezavantaje. Ce potențează apariția băiatului în viața sa?*

C.B.: Fulviu nu și-a jucat cu adevărat rolul, o va face abia în romanul următor, *Ventrilocul*. Ca să folosesc o metaforă astrologică, dacă Luiza este din zodie de apă, el este din zodie de foc. Acolo unde Luiza, sau dublul ei de

vis Adela, coboară prin tuneluri acvatice în lumi scufundate, el și dublul său Anir se înalță prin conuri de vulcan, prin conducte de pucioasă, ca personajele lui Jules Verne ieșind din centrul pământului pe o izbucnire de lavă. El experimentează pe sine alte tehnici decât cele onirice, ținând de yoga și meditație mistică. De aceea, poate să-i dea prietenei sale o serie de sfaturi pentru autocontrol, inclusiv în vis. El însuși nu este însă un maestru al viselor; sclava sau stăpâna viselor este Luiza.

A.R.: *Luiza Textoris și-a dorit dintotdeauna să viseze, fiind pregătită să plătească pentru asta. Care este cel mai mare sacrificiu pe care este dispusă fata să-l aducă?*

C.B.: Ca să faci un sacrificiu, trebuie să ai lucruri de sacrificat. Luiza nu are foarte multe lucruri de care să fie legată, în afara lumii viselor, astfel încât, atunci când se dedică visării, nu renunță decât la o viață de care nu se simte atrasă. Desigur, rămâne întrebarea de ce este atât de dezadaptată de la lumea

reală, de ce nu găsește nimic care să o stimuleze în viața diurnă (deși, iată, măcar un lucru îi place la fel de mult: să citească, să trăiască în lumea cărților, a lui Bulgakov, a lui Carroll). Tocmai ca să afle de unde îi vine infirmitatea de integrare pleacă ea în toată acea explorare a propriului ei trecut, și al familiei sale, cu riscul de a afla lucruri care să o cutremure și să o înspăimânte, de a se confrunța cu fantezmele pe care Regine Textoris (mama ei) le proiectase asupra ei. Dacă nu are motivația și atracția de a participa la viața reală, are măcar curajul de a înfrunța această realitate, chiar dacă nu poate ajunge la ea decât tot pe căile visului. Dar, după cum știm, visele ne pot dezvălui lucruri mai adevărate și mai profunde decât vede mintea noastră lucidă.

A.R.: *Legătura Luizei cu bunica sa este strânsă și după moartea Emmei Textoris. Anumite gesturi ale Luizei pot fi descifrate prin prisma gesturilor bunicii?*

C.B.: Emma Textoris suplinește pentru Luiza căldura pe care mama acesteia, urmărindu-și propriul delir, nu i-o putuse da fetei. Ceea ce caută și poate va reuși să preia Luiza de la bunica ei este o formă de autocontrol calm, de încredere în sine, care să se mențină și în stările dereglate de conștiință și să-i indice drumul de ieșire din labirint.

A.R.: *Ce poate să ducă la colapsul final al Luizei?*

C.B.: În explicațiile lui Vladinski (repet, nu sunt ale mele, nu doresc să construiesc vreo teorie psihiatrică prin roman), colapsul Luizei este provocat de ruptura interioară dintre conștiința ei diurnă și cea nocturnă, dintre ea și dublul ei de vis, Adela, pe care chiar doctorul o clivase de față prin tratamentul cu șocuri electrice. (Mă întrebam eu însumi cum aş reacționa la electroșocuri, așa că le-am experimentat prin Luiza). Din fericire, câtă vreme suntem vii (pe urmă, rămâne să mai vedem...), toate experiențele, chiar și cele mai traumatice, pot să ne învețe lucruri noi și să ne deschidă căi neașteptate. Căderea Luizei în catatonie nu este finală decât pentru acest roman. În romanul următor, aş vrea să-l trimit pe Fulviu, ca un ventriloc metaforic ce este (în sensul că din el vorbește o voce mai adâncă decât cea cotidiană), în căutarea Luizei. Nu știu de pe acum în ce direcție vor merge întâmplările, am în minte doar exercițiile pe care tânărul le va pune în aplicare. Într-o primă instanță, va încerca să-și perfecționeze propriile tehnici de meditație, diferite de cea a visului. Fulviu se află însă într-o formă de blocaj interior, care-l împiedică să facă meditația yoga, și din cauza aceasta va trebui, într-o a doua instanță, să-și exploreze traumele care îl inhibă. Va trebui să înfrunte demonul viselor care îl bântuie. Aici, în mod paradoxal, tocmai Luiza, fata în trezie paradoxală care poate să călătorească trează prin visele celorlalți, va fi cea care îl va ajuta să se elibereze. Salvatorul care trebuie salvat... Abia după aceea Fulviu va putea încerca să o ajute la rândul lui pe Luiza, să o aducă înapoi în lumea reală. Îi doresc succes! Fiindcă pe urmă,

dacă reușesc, ei amândoi, în deplinătatea puterilor lor, ea de stăpână a viselor, el de „director“ al centrului de reorganizare a realității, vor avea de făcut o altă călătorie.

A.R.: *Pot visele să ardă? Poate un vis să ajungă la capăt?*

C.B.: Afirmția / interogația aceasta este, evident, o parafrază după „Manuscrisele nu ard“ din *Maestrul și Margareta* de Mihail Bulgakov. Da, personajele mele spun că visele pot să ardă. Cărțile nu ard, deoarece ele reprezintă un univers mental care s-a autonomizat, prin scris, de cel care l-a creat. Undeva, în absolut, într-o memorie totală a universului, aceste creații materializate și-au câștigat locul și nu mai pot fi șterse din ființă. Însă visele, la fel ca faptele din viața diurnă, sunt manifestările proprii noastre existențe; prin ele trăim, ne transformăm, mergem înainte sau înapoi. Viața nu ne este predeterminată, sper, la un mod absolut și inevitabil, putem să o ducem într-o direcție sau alta, urmărind desenul celor mai profunde aspirații și dorințe. Drumul poate să fie meandric, să o ia pe căi greșite, să ne aducă în pragul pierzaniei. În sensul acesta, faptele noastre, fie ele conștiente, fie ele visate, pot să ne ardă, să ne distrugă, sau să ne mântuie. Fiindcă nu orice ardere este ucigătoare, unele pot fi purificatoare, înlăturând balastele care ne țin pe loc, așa cum se întâmplă cu rochia de mireasă în flăcări din visele Luizei. Dar efectele ulterioare ale combustiei actuale nu le putem decât intui; pentru a le vedea sau a le trăi deznodământul, visele trebuie duse până la capăt. Ca și visul vieții.

„Toți purtăm în spate «scheletul metalic» al comunismului“

ANDRA ROTARU ÎN DIALOG CU DOMINIC STĂNESCU

(Volumul de debut „Zei platanelor mixează pentru tine“, de Dominic Stănescu, a fost desemnat câștigător în cadrul Concursului de Debut al Editurii Cartea Românească, ediția 2012, secțiunea poezie. „Am încercat în acest volum realizarea unei «comuniuni mistice» a textului cu cititorul, folosind un mixaj de tehnici poetice, inserții de advertising, film și elemente religioase. Cititorul trezește textul la viață la fel cum ochiul solar al lui Horus readuce la viață corpul fragmentat al lui Osiris. Mi-ar plăcea

ca limbajul poetic, «cel mai sofisticat limbaj din univers», să aibă aceeași intensitate și eficiență la receptare precum scrierile religioase de acum două mii de ani asupra credincioșilor.”, a scris Dominic Stănescu.)

Andra Rotaru: După „30 de ani fără memorie“, personajul așteaptă „lucruri care nu se vor întâmpla“. Poate Eu-l să genereze noi interpretări ale trecutului, contradictorii cu memoria?

Dominic Stănescu: Eu-l poate să genereze interpretări ale trecutului pe baza memoriei afective involuntare sau a faptului că un eveniment din trecut este în mintea noastră într-o continuă transformare. Ver-

surile pe care le citezi nu se referă la o reinterpretare a trecutului, ci la dilatarea traumatică a prezentului (dizolvarea în imediat) care strivește trecutul și viitorul, personajul fiind suspendat în durată, blocat într-un prezent perpetuu. Rezultatul este o ștergere a trecutului și o proiectare a „așteptărilor” într-un viitor din ce în ce mai îndepărtat și improbabil.

A.R.: *Te îndrepti și spre zona socială a unei Româнии în care „măinile” devin figuri centrale, fie că stau întinse, fie că se spală unele pe altele. Când ai devenit conștient de diferența dintre aceste mâini, care a fost prima încântare sau repulsie legată de acestea?*

D.S.: Pentru mine aceste mâini au existat de la început ca un spectacol. Până la treizeci de ani am trăit într-un balon subacvatic de oxigen, însă atunci când acesta s-a spart am fost pătruns de prezența lor. Explorarea socialului a apărut în această perioadă (practic, în ultimele texte scrise). Nu am avut niciodată un sentiment de repulsie față de social, mai degrabă de furie, acceptare, revoltă, curiozitate, dorință de a înțelege, căutând, în cele din urmă, cele mai eficiente mijloace pentru a reacționa.

A.R.: *Perioada de dinainte de '89 și detalii ale vieții de atunci devin un mic nucleu generator de amintiri (campionatul European din '84, televizorul „Sport”), puse față în față cu amintiri de după revoluție. „Scheletul metalic” este cel care unește cele două perioade, precum și rămășița care, până nu ruginește, va continua să pulseze. De ce avem (extrapolând un pic) o plăcere în a trage mortul după noi?*

D.S.: Toți purtăm în spate „scheletul metalic” al comunismului. Am crezut la un moment dat că acesta ruginește, dispăre de la sine. S-a dovedit în cele din urmă însă că este inoxidabil. Nu ne putem elibera de el decât dacă este demontat. Cred că asta încearcă să facă noul cinematograf românesc, să identifice foarte precis, să pună sub lupă ceea ce nu funcționează în societatea de astăzi. Odată identificat răul, fie el boala comunismului, a capitalismului sau o boală istorică etc., el poate fi tratat. Genul acesta de a face film are, în final, un efect terapeutic. Depinde de talentul moral al fiecăruia de a trage concluziile, de a se vindeca. Cred că filmul românesc actual este o reacție la cosmetizarea și falsificarea realității de către mass-media, precum și la abuzul de pseudo-senzațional. Perioada de dinainte de '89 reprezintă pentru mine o vârstă de aur; în ciuda lipsurilor de tot felul aveam cercuri de prieteni, o relativă libertate, acces la cărți, reviste, muzica din vest, iar faptul că studiam la o școală germană făcea ca România mea de atunci să semene un pic cu Germania. De altfel, centrul vechi reabilitat al Sibiului aduce mai mult cu

Germania. După revoluție, majoritatea cunoșcuților mei au plecat din România, legăturile de dinainte de '89 s-au pulverizat.

A.R.: *„Iucrurile te vor strivi din urmă ca un zid”*

D.S.: Mă refer aici la tentația reîntoarcerii, a căutării printre ruine atunci când deja este prea târziu (cu trimitere la un binecunoscut basm românesc) și la premoniția acelei reîntoarceri. Pe 11 mai 2008 am plecat din România.

A.R.: *Propria individualitate se volatilizează, fiind acaparată de ceva mult mai mare. Cum face față aceasta universalității sau altor lumi? Există „celălalt mal”?*

D.S.: Acel ceva cu mult mai mare poate fi el însuși o proiecție a individualității. Universalitatea ca percepție emană din individual (toate lumile există în noi). Este un exercițiu de punere în abis a individualului. „Celălalt mal” poate fi întrezărit, intuit – ar putea fi chiar Celălalt.

A.R.: *Cine sunt zeii, cine sunt noii zei, cine sunt zeii platanelor? Influența lor vine pe cale mediată sau nemediată? Am observat anumite influențe din poezia scrisă de Val Chimic, Teodor Dună...*

D.S.: În legătură cu autorii pe care i-ai menționat, cred că este vorba mai degrabă de similitudini decât de influențe. Majoritatea textelor din volum au fost scrise între anii 2004 și 2008. La Val Chimic este vorba de o identitate cyborgică, sensibilitate alterată

în miez („inima artificială”) proiectată într-un viitor SF. Volumul meu este construit pe trei niveluri principale (valențe, probabilități): 1. un nivel obiectiv - descrierea precisă a unui fragment de realitate, timpul prezent din text este timpul de percepție a Eu-lui; 2. un nivel subiectiv – o sensibilitate nealterată, potențată de interfața mașinală, suport de realitate virtuală conectată la memorie („inimile care bat în mașini”); timpul prezent din text este timpul scrierii; 3. un nivel textual – mașina textuală autoreflexându-se, în transfer de la un observator la celălalt; timpul prezent din text este timpul citirii. Aceste trei niveluri pot exista concomitent într-un fragment de text. Zeii sunt cei pe care îi știm din cărțile de istorie; există în volum influențe din mitologie: călătoria regelui Soare, mitul lui Osiris și reverberațiile lui în creștinism. *Zeii platanelor mixează pentru tine* este un tot ce nu poate fi fragmentat. Pentru mine sunt „câmpuri de forțe”/”aure energetice” care se întrepătrund, iar atunci când ating un anumit prag de intensitate activează alte „câmpuri”. Aceasta implică noțiunea de transfer și prezența observatorului. Dacă vrei să privești printr-o lentilă douămiistă ar putea fi cea „însălmântătoare frumusețe” atașată unui vector de mișcare.

„Scriitoarele ocupă un spațiu din ce în ce mai însemnat în arealul ficțiunii“

ANDRA ROTARU ÎN DIALOG CU DENISA COMĂNESCU

(De curând, în cadrul Salonului Internațional de Carte Bookfest, a avut loc lansarea volumului „Izgonirea din Paradis“ de Denisa Comănescu, Editura Tracus Arte, reeditare a volumului de debut al autoarei. Volumul – la apariția sa în anul 1979 – a fost distins cu premiul de debut al Uniunii Scriitorilor din România.)

Andra Rotaru: *Biografia se inserează în poeme precum o amprentă a cărei permanentizare ține de cel ce interacționează cu amintirile acestei lumi unice. Se dezvăluie astfel un univers topografic, emoțional, amoros, astrologic. Acest biografism se extinde și în volumele care urmează volumului „Izgonirea din Paradis“.*

Denisa Comănescu: Biografismul este mai mult un mod de a scrie, un stil, și mai puțin un material al poeziei. Observația a făcut-o Robert Lowell acum o jumătate de secol. Important, în poezie, este ca limbajul să susțină o astfel de relație cu biografia. Am scris „Izgonirea din Paradis“ când aveam între 20 și 24 de ani și pe atunci nu știu dacă îmi dădeam seama de asta.

A.R.: *„Putreziciunea a fost prea adânc/ îngropată în mine/ ca să ajungă singură la suprafață“, scrieți în poemul „Obsesia biografiei“. Care sunt forțele care*

extrag din biografism nucleeele, cum se produce insight-ul?

D.C.: O strategie a poemului în momentul scrierii lui nu mi-a fost și nu mi-este clară nici acum. Cum să faci ca pornind de la suprafața lucrurilor să ajungi să dozezi variații de profunzime a emoției. Am scris poemele acestea, într-o primă formă, fiecare dintr-o dată, de la un cap la altul. Am lucrat apoi mult, la unele dintre ele, pe cuvinte, pe anumite expresii, pe greutatea silabelor, la ritm, la sintaxă, la calibrarea versurilor, la frângerea lor, oricât de prozaice ar părea.

A.R.: *Raluca Dună – la evenimentul de lansare a volumului în cadrul Bookfest 2013 – a spus că poezia dvs., specificitatea ei ține de cosmopolitismul pe care-l degajă.*

D.C.: Am citit multă poezie străină din adolescență, a apărut apoi, în 1972, „Panorama poeziei universale contemporane“ de A.E. Baconski, iar când am început Facultatea de Litere la București am avut acces la volumele originale ale poetelor și poezilor anglo-americieni. A fost ca o trezire într-o altă lume, cea adevărată, al cărei limbaj îl recunoașteam și în care eram fericită să locuiesc. Mi-am curățat mintea de metaforită. Libertatea minții nu ținea cont de lipsa de libertate din existența noastră. A mai fost încă o întâlnire esențială, cea cu suprarealismul. Trei profesori (dintre cei pe care i-am avut) au ținut, la Filologie, cursuri exemplare pentru deschiderea lor universală în anii șaptezeci: Dan Grigorescu des-

pre artele plastice și literatura secolului XX, Ovid. S. Crohmălniceanu despre expresionismul german (în raport cu literatura română modernă) și Alexandru Sincu despre teoria literară. Apoi i-am cunoscut pe Mircea Ivănescu și pe profesorul Ștefan Stoenescu de la Engleză, buni prieteni ei doi, care trăiau literalmente în literatura lumii.

A.R.: *Cum e să te joci de-a norul?*

D.C.: Numai citindu-l și recitindu-l pe Julio Cortázar, într-o vară nu prea fastă pentru mine, am putut să fac asta. Naivitatea celei care credea că se poate evada astfel.

A.R.: *Între o poezie gravă și una cu tente de o puritate acută se strecoară efemerul, poate nota de echilibru, cea prin care poezia evită drama, însă se încarcă de o înțelepciune a întregului, nu doar a detaliului. Aveați puțin peste 20 de ani când ați publicat acest volum, „Izgonirea din Paradis”. De unde atâta experiență? Maturizarea în poezie a precedat maturizarea autorului, a presimțit-o?*

D.C.: A încerca să transmiți emoție poetică nu cred că ține de maturizare. Dacă reușești, ține de calitatea dicțiunii. Apoi, societatea în care trăiam te obliga să deschizi ochii mari devreme. La șaptesprezece ani am făcut o călătorie în Berlinul de Vest. Jucam teatru la Casa de Cultură a orașului Buzău, unde locuiam, și, ca urmare a faptului că echipa respectivă câștigase în 1971 premiul întâi la amatori, bonusul a fost participarea la un mare festival internațional de teatru de amatori, Interdrama 71. A fost un fel de călătorie inițiativă, cu traseul Budapesta, Praga (pe Podul Carol IV plângeam pentru Jan Palach), Dresda, Berlinul de Est, Berlinul de Vest. După zece zile de festival, întoarcerea și urmările ei. Atunci am înțeles pe propria-mi piele, pentru prima dată, ceva despre natura binelui și a răului. După, n-am reușit, până în 1990, să plec din nou în Occident, deși am avut burse și invitații la festivaluri. Nu obțineam viza românească.

A.R.: *Cei din jur, tinerii vremii trag de „inelul poeziei/ ca de-o grenadă”. Cum vi se par ei în vremurile de azi? Cum se poate restabili „onoarea biografiei / uitată sub scaunul unui tramvai / lângă un coș cu vise și maci”?*

D.C.: 1. – Explozivi. 2. – Prin deschidere către existență, nu numai către epidermă. Deși, parafrazând-o pe Sylvia Plath, poți să scrii despre orice din viață, numai să te țină puterile și să ai imaginația să improvizezi.

A.R.: *Care a fost prima carte pe care ați publicat-o în colecția „Raftul Denisei”? Care este relația dintre creator și persoana care îi ajută pe alți creatori, între poet și editor?*

D.C.: Anul acesta, la sfârșitul lui mai, colecția „Raftul Denisei” a făcut șapte ani de existență. Am început-o în primăvara lui 2006, la Editura Humanitas, având în plan câteva criterii pe care, de altfel, le-am urmat și în construirea altor colecții anterioare, fie la Univers, până în 2001, fie la Polirom (colecția „Biblioteca Polirom”) din 2001 până în februarie 2006. Primele două criterii, și cele mai importante, sunt calitatea literară și vandabilitatea. Dozajul lor e cheia. „Raftul Denisei” a debutat în forță, cu șapte titluri deodată, dintre care aș aminti două:

Pianul mecanic de Kurt Vonnegut și *Relatare despre regele David* de Stefan Heym. Colecția își propunea să ofere cititorilor (și n-a încetat s-o facă), în traduceri cât mai frumoase și fidele, ficțiuni semnate atât de clasici ai modernității și nume consacrate ale secolului XX, cât și de scriitori impuși la început de secol XXI și debutanți de marcă, dimpreună cu bestselleruri de multe ori ecranizate. M-a interesat ca titlurile selectate să fie cât mai diverse, atât ca stil (de la realism la experiment actual), cât și ca zonă geografică (de la Japonia, China, Malaysia și India la Canada, Australia și Africa de Sud, de la SUA la Albania, Portugalia și Finlanda). Am constatat în ultimele decenii că scriitoarele ocupă un spațiu din ce în ce mai însemnat în arealul ficțiunii și m-a bucurat să aduc pe piața de carte de la noi multe nume noi de rezonanță. În august 2007 a

luat ființă, în cadrul Grupului Editorial Humanitas, chiar o editură dedicată literaturii străine, Humanitas Fiction, a cărei coloană vertebrală este chiar colecția „Raftul Denisei”. Din acest *Raft* s-au desprins mai multe serii de autor (Eric-Emmanuel Schmitt, Isabel Allende, Amos Oz, Herta Müller), care în prezent au ajuns să fie în număr de nouă. Relația dintre poet și editor? Se detestă reciproc, fiecare ar absorbi cu lăcomie timpul celuilalt, dacă n-ar fi ca niște frați/surori siamezi/e. De cele mai multe ori, din lupta lor perpetuă, câștigă cea care editează iar cea care scrie își continuă o existență letargică. Dar când se trezește...

A.R.: *După reeditarea acestui volum de debut, ce surpriză ne pregătiți? Beneficiați de o rezidență de creație în această perioadă, în Elveția.*

D.C.: Nu știu încă. Acum, îmi șterg urmele din Elveția. La final de bursă, după câteva luni, mă șterg, la primărie, din evidența populației, predau permisul temporar la bibliotecă, plătesc ultima notă telefonică, duc la colectorul de sticle albe, verzi și ciocolatii recipientele goale, îmi iau rămas bun de trei ori pe zi de la lacul din vale. Această rezidență a fost un dar nesperat: mi-a limpezit gândurile.

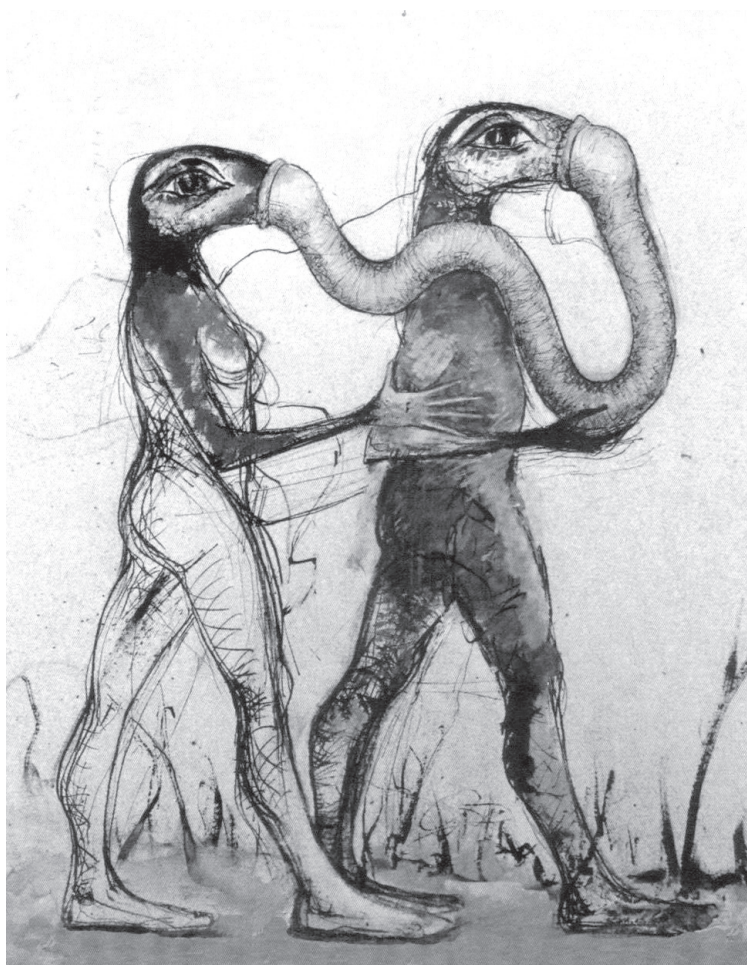
Denisa COMĂNESCU

Obsesia biografiei*

Dacă cineva mi-ar da părul într-o parte
dacă mi l-ar ridica ușor de pe frunte
ca un diamant aiurit s-ar ivi
orașul acesta
cu străzi singuratice și case stângace
ce se năruie la simpla închidere a ușii
cu grădini de streliția și lăzi de gunoi
unde ecoul copilăriei
încă se mai aude șoptind:
„Mea mater, mea pater
filium vestrum lupus est“
cu muzica ce sparge timpanul mașinilor
și fotografiile careucid privirea bătrânilor
cu ulcica plină cu lapte
lăsată prin toate casele
de tatăl pe moarte
doar, doar o va găsi iubitul
ce i-a părăsit fata
(dar el nu vine
și bătrânul și-a dat duhul degeaba
sau chiar dacă vine
nu-i pasă
gândind că mai târziu își va vinde
și tatăl său sufletul
pentru cine știe ce afacere dubioasă)
cu liliacul din curtea căminului de fete –
orbii îi păzesc anemicele flori
prea timpurii și presimt
că Gemenii se bălăcesc în Vărsător
(„E nesănătos, e nesănătos
în curând vom avea un ospăț“)
cu bătrâna cocoșată
la care te strâmbai
când striga:
„O să ajungi și tu ca mine
o să ajungi!“
(După o săptămână ai căzut
și mult timp ai atârnat
de umbra bătrânei
ca o cătușă.
Dacă ar mai trăi în căsuța de sub deal
ce de lucruri ar putea să-ți mai spună)
cu prietena ce-și purta urâtenia
ca pe un portmoneu doldora de arginți
(până și ea te-a părăsit:
s-a retras în urechea unui munte
lângă un flăcău zdravăn, ea
mica, firava, pipernicită...
Când se va întoarce
cu cărțile ferecate în metalele pure
mulți dintre cei rămași
vor fi dispăruți
cu feciorelnicul pat
pat de tortură
(cineva intra pe fereastră
și-ți fura nopțile)
unde te zbăteau de parcă
un prunc și-ar fi instalat scâncetele

în tine
și nu știai nici un cântec de leagăn
cu porumbeii din coliva primită cadou
la optsprezece ani
(în fiecare toamnă ucizi câte unul
și-i citești măruntaiele
poc: moare tatăl
poc: pleacă iubitul
poc: bei din sticluța cu prea puțin neuleptil
poc, poc...)
Dar nimeni nu-mi ridică părul de pe frunte
Nimeni nu mi-l dă ușor într-o parte
și orașul acesta unde
„Mea mater, mea pater
filium vestrum lupus est“
aidoma unei mări moarte e
(iar orbii degeaba au prorocit
un ospăț
putreziciunea a fost prea adânc
îngropată în mine
ca să ajungă singură la suprafață)
va rămâne pentru totdeauna ascuns
ca un diamant aiurit

* din volumul
Izgonirea din Paradis

Neculai Păduraru – *Visul lui Iuganu*, tehnică mixtă
(hârtie cașerată pe pânză, 70x56 cm, 1982)

„Nu-ncercați asta acasă!”

RADU VOINESCU ÎN DIALOG CU PASSIONARIA STOICESCU

Radu Voinescu: *Stimată Passionaria Stoicescu, în lumea literară sunteți oficial cunoscută pentru literatura dumneavoastră pentru copii, pentru poezia pe care ați scris-o, dar și, mai nou, pentru proza plină de nerv cu care ați reușit să surprindeți cel puțin o parte a criticii. Glumind..., acea parte care vă pune întrebările acum. Prietenii dumneavoastră din lumea literelor, dar nu numai ei, vă știu, însă, și o altă latură a personalității – a creativității, mai corect spus –, aceea care are legătură cu ludicul nestăvilit, cu talentul imens de a spune anecdote și de a jongla pe diapazonul unei literaturi cu un statut mai special. O literatură pentru spirite dezîncorsetate, pentru „inițiați”, cum îmi place uneori să zic. Dacă pot face un rapel mai adânc în istoria literaturii române, aș zice că talentul acesta al dumneavoastră e legat, între altele, de duhul „corozivelor” de la „Junimea”. Dar să nu lungesc vorba! Ați scris și epigrame. Și nu de orice fel, ci dintr-acelea care s-ar putea citi numai în cercuri mai... închise (cu ghilimelele de rigoare). Epigrame a căror publicare ar putea face succesul unor edituri specializate, cum sunt, prin alte părți, cele pentru literatură erotică. Vă mai amintiți cum a început? Cum v-ați descoperit, cum v-ați pus în valoare – ca unul care nu e „ușă de biserică” în astfel de chestii, autor al unui tratat de estetică dedicat trivialului, apreciez că poate fi vorba de valoare și aici – și cum s-a produs prima „scânteie”?*

Passionaria Stoicescu: Mărturisesc faptul că am șovăit puțin înainte de a răspunde la acest interviu. Ceva m-a reținut să recunosc apetența mea pentru anecdotic și interpretarea lui, fiindcă „nu șade bine unei femei să spună ce-i de nespus”, vorba regretatei mele mame. Apoi mi-a trebuit ceva timp să reflectez eu însămi de unde mi se „trage” ludicul nestăvilit, de care generos mă „acuzati”. Părinții mei au fost două firi total diferite comportamental, lucru reflectat și în numele meu, și în temperamentul meu. Dintr-o astfel de luptă ies de obicei „scânteii”! Mama era o ființă extrem de pudică, din gura căreia n-am auzit vreodată o prostie, o vulgaritate, în timp ce tata, cu o naturalețe netulburată, spunea „lucrurilor” pe nume. Un cântecel cu care,

dragul de el, mă distra, copil fiind, era despre o „Stăncuță”: „Stăncuța, Stăncuța, o caut pe Stăncuța,/ pe ea, mânca-i-aș... ochii,/ dar nu o pot găsi!”. „Vai, tată, râdeam eu fericită de descoperire, știu ce-ai vrut să zici...!” „Bravo!”, zâmbea el încurajându-mă. „Și pentru asta trebuie să te dai așa, cu curul de pământ?” Urmau alte „vai”-uri ale mele, intervenția drastică a mamei și cearta dintre cei doi. Am avut și un frate mai mare, căruia îi erau îngăduite prostioarele și zicerile de tot felul, că, deh, era băiat și se putea! În copilărie am fost o băiețoasă, „coada” lui, care, vrând-nevrând, imita modelul. Dar farmecul prostiilor, adesea de nerostit pentru mine, însemna de fapt „încifrarea” lor, care trebuia redată prin mimică sau prin substitute sinonimice ori paronimice. Jocul acesta mi s-a părut incitant; mi-am dorit să fiu actriță și chiar am dat examen la teatru în 1965, din păcate fără succes, pierzând astfel o repartiție guvernamentală care în mod excepțional îmi dădea șansa de a accede la învățământul superior fără a mai lucra obligatoriu 3 ani ca învățător, așa cum cereau legile de atunci. După terminarea Facultății de filologie, în 1970, am lucrat în sistemul editorial, unde mi-am „desăvârșit” vechile apetente pentru umor, lapidaritate și măiestrie stilistică în calitate de redactor la editura „Litera”, singura editură care publica epigrame, volume de autor și antologii, evident, pe cheltuiala autorului. Așa cum se putea râde în comunism: cu gura închisă și pe banii tăi! Toate lansările de carte de la „Litera” se terminau cu adevărate recitaluri, unde nu se putea să lipsească... „Martie din post”! Îmi amintesc de o lansare a unei antologii de epigramă și caricatură, aparținând regretatului Al. Clenciu, la Cercul Militar din București. Am vrut să rămân „în banca mea”, dar am fost solicitată de autor să mă prezint „epigramistic”, având în vedere că îi propusesem diverse modificări în volum, iar toți cei prezenți, membrii Clubului „Cincinat Pavelescu”, epigramiști și ei, aveau de gând să vină la „Litera” și, deci, să intre pe mâna mea. Era necesar să se știe cu cine vor avea de a face! Spontană, fericită de a fi provocată, am răspuns imediat: „Ținând să mă-ncadrez în normă/ cu-o epigramă de-

nceput, / aceasta sunt: rotundă-n formă, / și ascuțită-n conținut!“. Apoi, cu o garoață, m-am îndreptat spre Al. Clenciu, care tocmai împlinise în acea zi 70 de ani, și i-am recitat următorul catren încropit ad-hoc: „Privindu-l, mă gândesc la un dicton: / Geniul naturii e compensator. / Dacă i-a dat și spirit, și creion, / cam ce i-o fi luat în schimbul lor?“ Caricaturistul m-a privit de parcă mi-ar fi făcut înciudat portretul și, roșu, jumătate lezat, jumătate amuzat, mi-a răspuns, spre hazul sălii: „Și ce-ai fi vrut, doamnă, la 70 de ani?!...“

R.V.: *Ați prins curaj atunci, la acea reuniune a epigramiștilor sau era doar o... recidivă, dar despre care publicul nu știa? Că veni vorba: cum a reacționat acel public, mult diferit față de cel de azi, un public mai... cum să spun?, mai „cuminte“, mai puțin dispus să marșeze la asemenea umor, într-un asemenea cadru? Văzut azi, a fost un succes. Atunci cum a fost?*

P.S.: Desigur, era o recidivă! Apetența pentru satiră, pentru umor nu le moștenești doar genetic, ci le și „consolidezi“ având un mediu propice, inteligent, îngăduitor la amuzament, dornic de a repara ceva, grație ironiei fine și dornic de a te stârni să scrii și tu, la rândul tău. Școala Pedagogică din Buzăul adolescenței mele, școala mea de căpătâi, a avut profesori care cultivau lectura tuturor speciilor literare, solicitând exemplificări personale celor capabili, admonestând necunoașterea limbii române sau neînvățarea unor citate din operele celor studiați. Acești dascăli practicau calamburul, ne recitau fabule, moralizau cu discreție, dar te făceau să simți asta. Întâi i-am imitat ca limbaj, comportament, voce, mimică și ticuri. Apoi „am atacat“, la rândul meu, scriind... epigramă! L-am adorat pe profesorul de limba română, minunatul Tiberiu Bordea – fie-i țărâna ușoară! –, dar lui i-am scris poezii, nu epigrame și, când nu mai era, i-am dedicat o carte, apărută până acum în două ediții, *Limba română avea ochi albaștri*. Cât privește urmarea reuniunii epigramistice desfășurate la Cercul Militar bucureștean, ea a dat startul unor dueluri cu unii dintre colegii din sistemul editorial (cu George Zarafu mă „încontram“ mai ales în cadrul adunărilor generale sau la... ședințele de învățământ politic!), dar și cu mulți alții, din lumea epigramei sau din mediul scriitoricesc. Le-am făcut epigrame unor șefi ierarhici (și, recunosc, am avut de suferit după asta!), unor autori (unii mi-au devenit amici, alții dușmani), unor colegi (și am „dat seamă“ pentru catrenele mele „șugubețe“ într-unul dintre turnulețele Casei Scânteii, locul de „taină“ unde securitatea te „întreba de sănătate“), regretatului meu soț, profesorul de la Universitatea din București Andrei Ivanov, când și-a susținut doctoratul, cu tema „Genul neutru în graiurile velico-ruse“ („Un doctor – doi e masculin/ o teză – două, feminin;/ un titlu, munca ta de ani,/ neutru e și... fără bani!“), și chiar mie însămi, la lansarea primului volum de poezie, *Zăpezile de jertfă*, editat la „Litera“, unde eram în 1974 redactor, fiindcă la editurile „Eminescu“ și „Albatros“ mi se pusese răpiedici de tot felul. Și am plătit de m-am spetit! „Fiindcă de jertfă mi-e zăpada/ și-am vrut s-apar fără proptele,/ mi se justifică... bravada/ în planul editurii mele./ Dar nebatând cu nimeni laba/ îmi plânge-n portofel morala:/ e foarte albă toată treaba,/ da-i cam albastră socoteala!“ et caetera.

R.V.: *Vă amintiți pentru care dintre „catrenele șugubețe“ ați fost chemată să răspundeți la „onorata instituție“? Când le lansați, vă gândeați că va zice cineva: „– Ai să dai samă, doamnă!“ (tovarășă, mă rog)?*

P.S.: Îmi place al naibii sintagma cu „catrene șugubețe“, pentru „bețe“-le din final! Desigur că așa-ceva nu se uită! Personal, am avut de-a face cu un reprezentant civilizat al „onoratei“ instituții, care îmi trimitea felicitări, bunăoară, de 8 Martie, sau poate că așa erau „indicațiile“! Oricum, în „turn“ mi s-a dat să citesc o cronică rimată, după mine neizbutită redacțional ca scriitură, a cui o fi fost ea, despre multele lipsuri ale „iepcii de aur“, care trebuiau rezolvate o dată cu venirea lui Moș Crăciun, surrogatul socialist al lui Moș Gerilă, dar fără prea mult umor. „Curajul“ textului consta în faptul că, așteptat de Anul Nou, Moșul trebuia să aducă și „hârtiuța să ne ștergem la popou“, „hârtiuță“ de negăsit pe atunci, fiindcă totul pleca la export. Un coleg „binevoitor“ de editură – „Litera“, cum am zis – s-a dus și m-a turnat, el neîndoiindu-se de faptul că eu aș fi putut scrie subprodusul acela umoristic, pentru că – vai! – și lui îi făcusem niște epigrame „pe loc“ și la „cerere“. Recunosc, înfuriată de valul de manuscrise epigramistice pe care le tot primeam spre lectură, nouăzeci și cinci la sută dintre ele fără sare și piper, i-am predat directorului de atunci al editurii un „referat-epitafor“ (cum nu se mai pomenise în lumea editorială!) cu manuscrisul aferent (evident, unul cu specia ante-menționată), care condensa toată lipsa de substanță a încercărilor autorului, dar și concluzia mea: „Aici zace N. Broșteanu/ prost din ăia cu toptanu!“ Încântat de promptitudine și „esență“, un coleg din editură, cel despre care vorbeam, mi-a cerut atunci să-i fac și lui o epigramă „la minut“. Am intrat în joc și i-am scris: „*Toți au în editură câte-o treabă, / doar X rămâne-n două specialități: / e pisălog mai rău decât o babă / și freacă totul ca un onanist!*“. În hazul general, omul nostru s-a înfuriat și mi-a spus că el știe că am redactat și „un alt fel de epigrame“, care „laudă“, și că el, de fapt, așa ceva ar merita. I-am îndeplinit imediat dorința. „*Merceologul principal / solicită un... madrigal, / dar, cum e pulbere și praf, / la mort se face... epitafor!*“ Înfuriat la culme, a dat atunci în vileag relația lui cu o așa-zisă avia-toare, cu care pleca la sfârșitul săptămânii aceleia la munte, să facă „oarece“ loopinguri și alte fapte de „vitejie“. Despre asta m-a somat să compun imediat și să-i repar imaginea. Dar Taurul (asta mi-e zodia!) o dată stârnit, se duce ca Irimia, cu oiștea în gard! Și iată finalul: „*(Cutare) la Sinaia când se plimbă, / nu pierde timpul nici măcar un ceas: / el are zece degete și-o limbă, / care-l ajută-n orișice impas!*“ Ei, de-aici mi s-a tras! Norocul meu a fost că i-am demonstrat redacțional, pe text, reprezentantului „onoratei instituții“, minusurile acelei „cronichete de iarnă“ pe care, dacă aș fi scris-o eu, n-aș fi lăsat-o cu atâtea imperfecțiuni. L-am asigurat de faptul că eu scriu poezie, proză, literatură pentru copii, traduc chiar, iar acele epigrame au fost doar „o joacă nevinovată“ între colegi. Am fost rugată să încetez cu astfel de „practici“, să fiu atentă „cui“ și „ce“ îi scriu și, bineînțeles, dacă „cineva, cumva“, îi ponegrește pe „iubiții conducători“, să fiu „vigilentă“, adică „să-l anunț“ pe cel care mă... „intervieva“. L-am atenționat, „șugubăț“, că „anunț“ rimează cu „denunț“, iar eu sunt redactor, și munca mea presupune atenție și calitate, tocmai în ideea respingerii unor manuscrise subversive, și nicidecum a lansării lor pe piață, pentru a le incrimina apoi. Cât privește calitatea mea de autor, mă străduiesc să fiu un model pentru cei pe care îi public și pentru care răspund cu propria mea semnătură. Peste câțiva ani de la acest incident, când îmi schimbasesm domiciliul și adresa, ba chiar și locul de muncă, la noul număr de telefon m-a apelat o voce cunoscută: „Ce mai faci?“ m-a întrebat candid glasul din turn. „Ca să vedeți

că noi nu vă uităm“ a continuat... civilizat. „Bine, mulțumesc!“ am răspuns. „Înțeleg, că nici eu nu pot să vă uit!“

R.V.: *Am să fac abstracție de faptul că am dezvoltat o întreagă teorie a trivialului (inclusiv în relația sa cu „oficialul“) și am să vă întreb ca un „inocent“: Ce credeți că deranja, de fapt, la aceste glume? Era lumea așa de rușinoasă? Îmi amintesc că nu. Bancurile erau la ordinea zilei, iar cele fără perdea, uneori grosolane de-a dreptul, făceau hazul atâtor și atâtor chefuri și întâlniri...*

P.S.: Pe vremea aceea deranja frica, spaima că orice aluzie sau calambur ar putea aduce atingere cuplului prezidențial, aparatului conducător. Așadar, *impactul politic*. Apoi, era de luat în considerație *impactul psihologic*. Se cade să te hlizești în public? E bine să recunoști, evident, *cu ipocrizie*, că *sunt lucruri care se fac și lucruri care se spun*, când îți trebuie sinceritate și curaj pentru a accepta că, de fapt, ce se face, se și poate spune, și viceversa, dar voalat, interpretat, sugerat, artistic? Să ai forța, curajul și indecența de a te autoironiza (la modul trivial chiar!, *trivium* fiind la origini un prim ciclu de învățământ în școlile medievale), fără a fi crezut nebun sau inconștient în privința urmărilor? Dar, vorba proverbului: „Nu e curajos cine vrea, ci doar cine poate!“ După ce i-am ticluit unui șef o epigramă cam „deşucheată“, fiindcă în cadrul ședinței de partid ne înnebunise cu „faptele“ lui de „mare comunist“, nu m-am sfiit să i-o citesc. Dar, recunosc, m-am temut să i-o și dau! Și bine am făcut! Asta l-a înfuriat la culme și m-a expedit furios din cabinet, strigându-mi în urmă să-mi fac mie însămi epigrame, nu altora! Iată cu ce-l „încondeiasem“: „*Când, într-un cadru amical,/ v-ați denudat spiritual,/ mi-ați dat prilejul să conchid:/ – Ce mare membru... de partid!*“ După câțeva vreme, când mă iertase și-mi lăudase curtenitor costumul nou, galben-verzui, de toamnă, zicându-mi: „O, azi suntem Doamna de Muștar!“, am sărit ca arșă și am strigat: „Mi-ați servit poanta! Mă duc să-mi fac mie însămi epigrama, cum m-ați sfătuit!“ Peste cinci minute îi declamam senină, în cabinet, catrenul autopersiflant, încropit cu... ajutorul lui: „*Că eu sunt Doamna de Muștar/ culoarea o arată clar,/ dar la atâta condiment/ regret... că-i crenvurștiul absent!*“ Am încercat să vă răspund ca o „inocentă“, așa cum m-ați întrebat: *teoria* vă aparține, eu m-am mulțumit cu puțină *practică*! Astăzi nu mai deranjează nimic, pe nimeni! A dispărut spaima în fața politicianului, jena de ce se spune și ce se face. Dar, paradoxal, calitatea umorului a scăzut. Descoperitul a tot ce se mai poate bănuși, spusul pe de-a dreptul au cam stins luminițele poantelor, făcând loc umorului sec sau chiar secându-l de tot. Lumea nu e rușinoasă deloc, doar se preface, după cum îi dictează *spațiul și timpul*, ba chiar *interesele*! Nu îndrăznesc să mă compar cu genialul autor al lui *Huckleberry Finn*, dar subscriu epigramistic la o „soluție“ „avansată“ de el: „*Mark Twain are-o propunere sublimă/ referitor la trecerea-n vecie:/ Să ne alegem Raiul pentru climă/ și ladul... pentru bună companie!*“

R.V.: *Spuneți mai devreme că aveți gustul lapidarității. Pe unii văd, într-adevăr, că i-ați cam... lapidat, din câte rezultă. Până la urmă, epigrama e o armă, epigramiștii se duelează adesea – multe epigrame celebre s-au născut în urma unor astfel de încrucișări de condeie –, iar umorul ei e numai bun să veștejești pe cineva, un inamic, mai precis. Au ceva, mutatis mutandis, de războinici epigramiștii, chiar când se joacă în rime deșucheate. Sau poate tocmai atunci sunt mai periculoși, când nu-și țin cuvintele în frâu. Vă recunoașteți într-un portret mai... marțial, așa*

cum v-ar trăda acest spirit pe jumătate ludic, pe jumătate mușcător, chiar un pic crud?

P.S.: Haideți să luăm lapidaritatea în cele două sensuri ale ei! Pe un spațiu scurt, așadar, lapidar – catrenul – sunt „îngăduite“ o multitudine de sensuri care... atacă. Atacul, lapidarea, e cu „proiectile“ grele sau ușoare, după cum o cere subiectul, după „muniția“ de care dispune epigramistul. Vorbele deșucheate sunt uneori mai percutante grație curajului de a le folosi, ori grație potrivirii lor cu situația incriminată. Portretul făcut epigramiștilor în genere de către domnia voastră e perfect: jumătate ludic, jumătate mușcător, ba chiar crud. În ce mă privește, semăn absolut cu el și simt nevoia acestei „cruzimi“, pentru a contracara gingășia din poeme sau din poezia pentru copii. Mulțumesc lui Dumnezeu, dar și Luciferului, pentru această ambivalență! Cât privește „portretul marțial“, rememorez câteva epigrame din duelul meu cu avocatul Dimitrie Jega, regretat epigramist timișorean al clubului „Ridendo“ (despre care poetul Damian Ureche, la fel de regretat, scria: „*S-a-necat „Ridendo»-n Bega/ amărât și plin de... Jega!*“, iar avocatul îi răspundea pe măsură: „*Vin pe Bega de curgea/ și Ureche se-neca!*“). Primind spre lectură, ca redactor, un volum de epigrame semnat D. Jega, am dat afară cam jumătate dintre catrene, fie că mi se păruseră fără umor, fie că șchiopătau ca tehnică a versificării, fie că nu se încadrau tematic în titulatura anunțată. Autorul s-a supărat cumplit; era și un domn în vârstă și, pentru că îl rugase pe director să-i facă o favoare spre a-l citi eu, nu altcineva din redacție, i-a scris o scrisoare în care m-a blamat și a cerut să îmi „justific“ crâncena selecție. Răspunsul meu a fost un catren: „*Acum că-s gata cu lectura/ D. Jega fulgeră și tună,/ dar e justificată ura.../ Am fost o rea, pentru că-s bună!*“ Avocatul a gustat „momeala“ și a răspuns mai îmbunat. Dar în ce fel?! „*De ești astăzi, cum se știe,/ cea mai bună dintre toate,/ mi se datorește mie:/ fac alesul pe... gustate!*“ Ei, aș! Iată și răspunsul meu: „*E-o depășire de măsură/ această laudă sfruntată./ Să guști ca mine-o mpielițată,/ să știi că-ți trebuie... dantură!*“ Duelul s-a încheiat aici, el cu placă, eu pe post de „dădacă“, ne-am cerut scuze reciproc și am lucrat împreună două cărți. Ei, ce vremuri, ce oameni, ce obiceiuri!...

R.V.: *Pe cât îmi dau seama, mai mult ați răspuns atacurilor, cu parade, fente și, la urmă, cu împunsături bine țintite, care să neutralizeze adversarul, dar nu s-a întâmplat să vă vină pur și simplu să puneți mâna pe sabie – pardon, condei! – fără provocare? Adică, nu ați fost niciodată cea care să înceapă atacul epigramistic?*

P.S.: Îmi vine acum în minte un fragment edificator dintr-un cântec popular oltenesc: „*Cin' să ia cu mine bine,/ îi dau haina de pe mine!/ Cin' să ia cu mine rău,/ să-l ferească Dumnezeu,/ că sunt șarpe de dudău...*“ Nu, nu sunt olteancă! Sunt a zodiei sus-menționate. Un animal blând, supus, în aparență greoi, dar sprinten și rezistent la muncă, nedispus să atace pe nimeni atâta timp cât nu este atacat sau nedreptățit. Ascendentul îl am în Leu. E foarte greu să fii Tauro-Leu! Însă și mai greu se dovedește asta pentru ceilalți... Așadar, nu mi-a venit pur și simplu să „pun mâna pe sabie și să atac fără provocare“! În plus, profesia de redactor, pe care am avut-o o viață, mi-a impus un comportament de protecție și amicitie pentru autorii cărora le-am lucrat cărțile, cu o implicare, unde a fost cazul, superioară și generoasă, nicidecum belicoasă. Așa le-am demonstrat lor (și mie!) că pot scrie și epigramă, dar „chemarea“ mea a fost și a rămas Poezia, pentru mari, pentru mici. Poate de

aceea, deși am compus multe epigrame, nu le-am adunat într-un volum. „Atacurile” mele de până acum au fost elegiace, îmbrățișând meditația, iubind reflexivitatea sau, în literatura pentru copii, seninătatea, „joaca jocului” (parafrazându-l pe unul dintre mentorii mei de odinioară, poetul Ion Gheorghe), muzicalitatea, fabula. Dar la o petrecere, bunăoară, după ce discuțiile despre gripa aviara atinseseră cote alarmante, am simțit nevoia să destind atmosfera și am compus ad-hoc un catren intitulat „O soluție temporară/ pentru gripa aviara”: „Ca să scăpăm de această boală nouă,/ de gripa aviara, vasăzică,/ femei, uitați de... cocoșel și ouă,/ iar voi, bărbați, uitați de... pășărică!”

R.V.: Vă mărturisesc – dacă nu s-a văzut până aici – faptul că mă interesează în chip special din activitatea dumneavoastră literară partea asta, cu epigrama licențioasă. De ce? Mai întâi, pentru că am comentat și proza, și poezia, ca și cărțile dumneavoastră pentru copii. Prin urmare, consider că nu am restanțe la capitoul „literatură înaltă” în ce vă privește. În al doilea rând, pentru că mă ocup, cum am tot zis – dar sper că se știe, iar dacă nu, nu este vina mea – și de chestiunile „triviale” ale literaturii și artei. În al treilea rând, pentru că asta nu cred că s-a mai făcut și eu am la activ multe lucruri în premieră în câteva domenii. Este, deci, din punctul meu de vedere, o premieră. Dar nu numai pentru aceste motive v-am provocat la o convorbire „fără perdea”, ci pentru că mi se pare că sunteți într-adevăr un autor remarcabil și că am putea dezvălui talentul acesta și celor care gustă acest tip de creații, fără să facă pe scorțoșii. Nu pledez pentru a ne pune poalele în cap, ci pentru a exploata asemenea filoaie în mod rafinat și elegant. Pare un paradox? Este, dar funcționează. O spun secole, milenii de cultură. Am fost consilier (chiar dacă Taylor & Francis, care au preluat proiectul de la Routledge, unde fusese început de Gaëtan Brulotte și John Phillips, cu care am lucrat din 2001, nu s-au ostenit să marcheze pe pagina respectivă acest lucru, pot prezenta oricând dovezile) și contributor la *Encyclopedia of Erotic Literature* și pot fi creditat când afirm astfel de lucruri. Când v-ați apucat de scris epigrame licențioase cunoșteți faptul că există o tradiție redutabilă, cu nume impresionante ale literaturii universale în materie de poezie de acest fel?

P.S.: Acum, că seriozitatea demersului dumneavoastră a fost mai mult decât explicită, mă simt foarte măgulită de atenția pe care mi-o oferiți și chiar mă tem că nu mă pot ridica la statutul pe care generos mi-l acordați. Ca filolog, știam de câteva nume impresionante ale literaturii universale și române (citite cândva pe fugă, la secția de microfilme a Bibliotecii Academiei!), dar la modul sporadic și neprofesionist. „Iepoca de aur”, falsă pudoare practică, „gura lumii” gata să condamne orice curaj de acest fel în scrisul unei femei, și-au spus și ele cuvântul. Seria de concursuri de epigrame de după Revoluție, promovând de multe ori autori și catrene fără sare și piper, m-au făcut să fiu parcimonioasă și circumspectă în a mai scrie epigramă. Interviuul dumneavoastră mi-a redat cheful și încrederea în acest „umor gros”, „pe ușa din dos”, cu care mă bucur să mă joc, pentru „cei avizați” și chiar să mă întreb de ce îl practic, dar să și răspund: „Citesc și scriu, notez fără rușine/ epigramând în genul trivial.../ Vorbește clar redactorul din mine,/ fiind o... obsedată textual!” Și iată și o „mostră” de „joacă nelaică”: „Pe ușă, la biserică, scria:/ De ai păcate, intră, nu mai sta!/ Iar dedesubt, cu ruj, notat mai mare:/ De n-ai, sună la numărul... cutare!” E trivial, dar adevă-

rat! Și, apropo de *pusul poalelor în cap*, aș avea o mențiune-răspuns: „Când gânduri mai parșive nu mă-ncap/ și-am dovedit că arma mea e... sus,/ de ce mi-aș pune poalele în cap./ când tocmai ce-am în cap e de expus?”

R.V.: Mai aveți?

P.S.: Desigur! „Diferențe”: „De ce-i potent un taur de prăsilă?/ Păi, cum n-ar fi?! Mereu o altă vacă/ stă la montat... Deci, n-are timp s-o placă/ numai pe una, de să-i facă silă!/ Dar văcușoara, cum de n-ar mugi,/ cu bucuria-n ochii mari apusă,/ când mulsă e aproape zi de zi/ și doar odată-n an la taur dusă?” Sau, „Românească”: „De ce în jurul meu se face vid/ și în excursii mi-e ușor chiar greul?/ Eu nu-ntreb: „Mă scuzați, unde-i wece-ul?”/ Ca bun român pot singur să decid!” Ori, „Realism”: „Când după nuntă fapta-i consumată,/ el moș, ea bobocel nevrând a plânge:/ – Vom face-o des? șoptește-mpurpurată./ – Fii realist! Pentru-un an... ajunge!” Și încă una la care țin: „Culmea ghinionului”: „În carul plin cu fân să cazi stupid.../ Ce ghinion! Ba culmea lui, vă jur,/ ca dintre paie, bine ruginit,/ chiar acul din proverb să-ți intre-n cur!”

R.V.: Vă lansați în asemenea creații care țin în ochii multora exclusiv de cultura populară (pentru alții de... incultură, în timp ce pentru destui nu există, aceștia ignorând nu numai ce se petrece în jurul lor, dar chiar și literatura pe care au parcurs-o la școală ori în facultate, unde toate acestea, e drept, erau trecute sub preșul umorului „sănătos” sau „suculent”, „popular” etc.) considerând, ca romanii, că *Naturalia non sunt turpia*, ori găsiți că se află și o brumă de simț artistic în ele?

P.S.: Bruma e a toamnei, toamna e anotimpul coacerii, al maturității. Numai cine are un talent literar copt, hrănit din multe lecturi și scrieri, cine posedă umor de concepție și interpretativ poate să culeagă la repezeală fructul proaspăt și succulent al epigramei. Dar neapărat trebuie să mai aibă și agerime de spirit, promptitudine și încadrare pe aceeași lungime de undă cu ceea ce a provocat scânteia. Da, epigrama e un produs al momentului, dar în ea se adună esențele fondului și forme! În ea e simț artistic cât cuprinde! Scurtimea epigramei, ca specie, o minimizează însă și, fiind „un dar al momentului”, uneori rezistă greu în timp. În sfârșit, o carte de epigrame aplatizează strălucirea nestematei, care, admirată singură și în clipa exclusiv dedicată ei, îți ia ochii, pe când mai multe astfel de pietre scumpe îți pot obosi văzul și nu le mai poți prețui la ade-vărata lor valoare, totdeauna artistică. Desigur, *lucrurile firești nu sunt rușinoase*, încă de la romani citire, dar perceperea lor, asumarea unora dintre ele poate deranja. Una dintre funcțiile epigramei este, cred eu, aceea de a atenua reacția percepției umane a diferitelor tare, cusururi, lip-suri, excese. Cu alte cuvinte, dând-o pe răs. Exemplificare: „Gândea o Evă șugubeață:/ Ce diferență de măsură/ e între penis și-ntre viață?/ Viața e... cu mult mai dură!”

R.V.: Acum, după ce v-am adresat deja zece întrebări, dacă ar fi sa compuneți un catren pentru cel care vă interviează, cum ar suna? Mai pe „pe ulița mică” sau mai pe „ulița mare”, cum ar fi zis Creangă atunci când citea la „Junimea”.

P.S.: Păi, să vedem!... Și așa, și așa. Pe „ulița mare”: „Zece-ntrebări... Mă ia regretul/ că-i terminată tevatūra:/ m-ați ajutat să-mi fac portretul,/ dar cum rămâne cu... figura?” Și pe cea „mică”, apropo de cât ne-am firitisit reciproc: „O, Doamne! Ce catren pot să vă scriu?/ Un rug cu trandafiri cățărători!/ Când doi se tîmăiază-n interviu,/ e catafalcul gol, dar... plin de flori!”

R.V.: Voiam să închei, dar, după asta, bineînțeles că nu mai pot. Mergem mai departe!... Faptul că îmi spuneți versuri ce depășesc formula catrenului, fie el epigramistic sau nu, mă face să vă întreb dacă ați „comis” mai mult în acest registru? Este o întreagă filieră a unei lirici libertine, erotice – în literatură, erotismul e oarecum asimilat, de către unii, pornografiei, dar trebuie spus că nu e în nici un caz egal cu aceasta, în vreme ce alții socotesc, în mod greșit, drept „erotică” poezia de dragoste; însă nu e momentul să ne lansăm în teorii –, urcând din Antichitate, prin poezii goliardice, prin Renaștere și prin literatura libertină a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, ajungând până în zilele noastre. Chiar literatura română de ieri și de azi, acceptat sau nu cu inima ușoară de către istorici și critici, înregistrează contribuții, nu chiar de neglijat, la acest capitol. Așadar, să înțeleg că v-a tentat abolirea tiparului celor patru versuri și scrierea unor poezii mai lungi?

P.S.: Punându-mi această întrebare, mă faceți să îmi amintesc de „alunecările” mele spre registrul erotic în chiar poezia-poezie, și chiar la începuturile mele lirice. Am debutat la „Luceafărul”, în 1964. La câțeva vreme după asta, am dus un grupaj de poezii. M-a primit Aurel Martin, redactor, pe atunci, la secția de critică. S-a speriat când a citit poemul „Hymn pe himen”. Și-a scos ochelarii și m-a privit ca pe o zănatică. Citez din memorie: „Templu al cărnii mele,/ adoratul Abu Simbel,/ unde soarele patimii/ va pătrunde-n arcada cu trup de inel,/ să steargă orice urmă de zăpadă,/ și crunt de omenesc să-mi lase roadă...” Era de necrezut ca în acei ani glorioși de umanism socialist, eu să bat astfel de câmpii! Desigur, în forma lui inițială și erotică, poemul n-a apărut niciodată, dar finalul, trunchiat, l-am „salvat” în cartea *Zăpezile de jertfă*, apărută la editura „Litera”, în 1974, în poemul „Plângere de menadă”. Altădată, într-un poem narcisiac, „*Rubensiana*”, unde îmi cântam singurătății, în ciuda faptului că nu exista artistul care s-o fi făcut în locul meu, am fost întrebată fără echivoc de redactorul care îmi lecturase manuscrisul („Junimea”, Iași, 1982) și îl respinsese; dacă „sunt lesbiană” (!?). Iată fragmentul de erotism, „deviat” de la linia partidului și a moralei comuniste, din acea poezie: „Mult odihmind,/ la tine odihna nu-i niciunde.../ Din revărsări de suflet/ stau sânii să inunde,/ chiar aerul se simte rănit și-nfrigurat,/ când șoldurile tale impetuos răzbat...” În sfârșit, să revenim la „oile noastre”. M-a amuzat întotdeauna Ion Pribeagu, cu ale sale cronici rimate, mai mult anecdote... versificate. Iată o „priebegie” rimată, de-a mea, din lumea bancului. Important e să versifici cu clasă și să păstrezi poanta. Sper că n-am trădat „rețeta” în această „Zoo-logică”: „Din Ardeal bătură cale/ Țața Floarea cu Mardale,/ pân-la Zoo, la Băneasa,/ unde-și are leul casa./ Când, acolo, cușca-i goală/ și-un îngrijitor o spală./ – D-apăi, domnu’, Floarea zice,/ leul-rege nu-i pe-aice?/ – Nu-i, răspunse-ngrijitorul,/ îi ducea leoaicei dorul/ și-a fugit până la ea.../ – Și acolo... mult va sta?/ vru să afle Floarea-n grabă./ – Cam trei ore are treabă!/ – Tulai, Doamne, vro trei oare?!/ Auzit-ai, soțioare?!/ – Da, am auzit și eu,/ dar, vezi, Floare, nu mi-s leu!/ Altă cușcă-n drum ‘i-mbie.../ Pe-o plăcuță „Tigrul” scrie,/ dar a naibii socoteală,/ că și cușca asta-i goală./ În prag, alt îngrijitor/ stă și mătură de zor./ – Dar nici tigrul nu-i acasă?!/ zice Floarea curioasă./ – Nu-i, răspunde-ngrijitorul,/ l-a mânat și pe el dorul/ la tigroaica lui, vezi bine,/ da-ntr-un ceas juma’ revine!/ – Pfui, un ceas și jumătate?!/ Vezi cât stă la ea, bărbate?!/ – Văz, așa o fi, dar eu/ nu-s nici tigrul, nu-s nici leu!/ – Bine, haidem în alt loc.../ Poate vom

avea noroc/ să găsim vreo fiară, care/ e acasă, nu-n... plimbare!/ – Uite-o cușcă! „Cerbul” scrie/ Pe plăcuța argintie./ – Hai, bărbate, hai și-l lasă,/ că nici cerbul nu-i acasă!/ – Nu-i, le zice-un nene cărn/ care mătura cu-un târn./ E și el la... căprioară!/ Cinci minute, și-o s-apară!/ – Ha! Mardale sare iute./ Văzuși, Floare? Cinci minute!/ Ce-mi scoți tu ochii cu toate?/ Uite că și-așa se poate!/ – No, bolând cu gura mare,/ s-o putea, nu-i de mirare,/ dar și câta-i coarne are?!“ Sau: „Două babe stând pe-o bancă/ pe a treia o bîrfesc:/ – O vezi pe-asta? O țarancă;/ și-are un noroc... porcesc!/ E cu-un moș, da-i ticăloasă/ că-l înșeală cu-un nătâng,/ și ieri seară-n drum spre casă,/ trei au violat-o-n crâng!”

R.V.: V-ați gândit vreodată să faceți o carte întreagă cu asemenea creații neconvenționale? Cum știți, nu ar fi un caz unic în literatură. Nu mă duc departe, până la Pietro Are-tino, de exemplu, merg doar până la Emil Brumaru. Aici toată lumea ar trebui să fie de acord că poeticitatea, valoarea literară transcend trivialitatea.

P.S.: Declar că nu m-a bătut gândul! Ia te uită cum au ieșit cuvintele pentru a spune ideea asta: „Nu m-a bătut gândul”! „Bătaia” din expresie e un avertisment... Într-o lume convențională, neconvenționalul asumat e pedepsit. Sinceră să fiu, sunt cam sătulă de pedepse, primite și pe merit, dar mai mult pe nemerit. Am avut un dosar „pătat”, cu o mamă exclusă din partidul comunist, fiindcă, învățătoare fiind, prin profesie și vocație încercase să corecteze nu doar prin pilde, ci și prin „vorbe de duh” un strungar și un cizmar, ajunși pe cai mari, și pentru asta ea, dar și eu, fiica ei, am fost pedepsite urât. Ei, fie-i cenușa ușoară! Mie, „exilată” mulți ani la editura „Litera” și „expediată” din alte edituri, mi-a ajuns! Culmea!, purtând un nume dat de ea, care îmi e drag și mă reprezintă pentru simbolistica lui intrinsecă, aceea de „pasiune”, recunoscută în tot ceea ce fac și nu în ideea comunistă, pentru care am pățimit, deși în toți anii de tristă amintire n-am avut vreo funcție sau vreo sinecură în respectivul sistem! Detest politica de orice fel și politicienii: „Născuți de azi pe mâine, s-adune avuție,/ sunt politicienii o specie... de paie,/ partidele... de cârpă, cu fapte... pe hârtie.../ De-aceia-i biata țară... container de gunoaie!” Am avut, apoi, un soț pudibond, care se înroșea și părăsea petrecerile în semn de protest, doar dacă începeam să spun o „neconvenționalitate”, fie ea cât de mărunță... Chiar dacă spinarea mi-e bătucită de ani, nu doresc să mi se pună în cărca obosită ceea ce n-am făcut! Doar m-am „jucat”, m-am „răcorit” acum, târziu, prin cuvinte, și vă rămân îndatorată pentru că mi-ați oferit acest prilej. Mai simplu și fără multă vorbă, una e un interviu, alta e o carte!

R.V.: Vă mulțumesc foarte mult pentru faptul că ați acceptat această provocare atât de neobișnuită! Nu știu pe cine vom convinge să publice interviul nostru, dar vom vedea. Până atunci, fiindcă suntem la final, eu vă fac o reverență, fără să-mi pese de catrenul pe care mi l-ați compus mai devreme. Pentru talentul și dezinvoltura cu care v-ați dezvoltat „secrete” numai pentru fini degustători. Și încă ceva! Aș simți nevoia să adăugăm, așa cum se face în documentarele de televiziune care prezintă experimente periculoase: „Nu încercați asta acasă!”

P.S.:...Decât dacă știți bine ce faceți și, evident, dacă sunteți în compania unor prieteni de gust, cu lecturi multe și cu mintea deschisă!

Scriitorul - destin și opțiune -

Recuperarea memoriei, înainte de toate, dintr-o perioadă mai veche dar și mai nouă a existenței noastre, m-a determinat să întreprind acest demers. Scopul lui este, mai ales, unul de introspecție, de re/descoperire, a acelor zone mai mult sau mai puțin cunoscute din bibliografia unor scriitori contemporani... Cum scriitorii, oamenii de cultură în general, s-au dovedit a fi în toate timpurile avangarda prospectivă, credem că, în condițiile de astăzi, o mai bună înțelegere a fenomenului literar nu poate fi decât benefică...

1. Pentru un scriitor, destinul și opțiunea sunt dimensiuni existențiale fundamentale. Ce rol au jucat (joacă) acestea în viața dumneavoastră ?

2. Istoria literaturii consemnează, uneori, arbitrar momentul debutului unui scriitor. Pentru dvs., când credeți că s-a produs (cu adevărat) acest eveniment? Vorbiți-ne câte ceva despre primele încercări literare.

3. Care a fost drumul până la prima carte ?

4. Ce personalitate (personalități), grupare literară, prieteni, eveniment biografic etc., v-au influențat viața ca om și scriitor?

5. Raportul dintre conștiință, politică și gândirea liberă, constituie o mare problemă a lumii contemporane. În aceste condiții, care este, după dvs., raportul dintre cetățean și scriitor, dintre scriitor și putere?

6. Literatura – la frontiera mileniului III. Din această perspectivă cum apare, pentru dvs., literatura română contemporană?

7. Credeți că există un timp anume pentru creație sau este vorba despre un anumit „program” al scriitorului? La ce lucrați în prezent?...Pe când o nouă carte?...

Facultativ :

7 + UNU. În contextul celor afirmate, pentru a avea un dialog mai direct cu cititorii noștri, selectați din opera dvs. un text care, în linii mari, generale, să vă reprezinte. Vă mulțumesc pentru înțelegere.

Anchetă realizată de Petruț PÂRVESCU

ION TOMA IONESCU

«Nouă nu ne-au lipsit niciodată valorile, dar în zăvăra și gâlceava care ne-a cuprins, pe câmpia largă a libertății de expresie, în dorința de a ne îmbogăți, ne-am pierdut simțul umorului, nu mai știm să ne bucurăm în comun, cultivându-ne doar simțul proprietății.»

1. Se spune că destinul ți se dă de la naștere și nimeni nu poate interveni asupra lui. Poate pe alte străzi, nu și pe ulița mea. Tocmai se asfaltase. Drumul se desenase drept, se dărâmaseră câteva case, biserișuța legată cu cabluri, clătinată ca o corabie, fusese tractată undeva mai în spate. Treceam cu vederea, crud, mi se părea că orizontul e aproape și-l pot atinge, dar cineva a avut ideea să planteze odată cu pomii de pe marginea drumului și un semafor. Eu purtam de-atunci ochelari cu lentilă groasă, tot timpul vedeam numai culoarea roșie. Unii spun că ăla era ochiul destinului, alții susțin că era ochiul vigilent al securității.(Să fi fost securitatea... circulației?) Niște băieți tineri, ofișeri de vârsta mea, m-au scos din rând și binevoitori m-au dus la sediu și mi-au zis să privesc fix în ochii lor albaștrii până disting că sunt verzi (sau căprui după caz), și să am încredere că se ocupă ei de destinul meu, mă învață ei culorile. N-am fost silitor, mi-au reproșat că nu vreau să colaborez, că sunt dușmănos. Unul mi-a luat ochelarii de la ochi și mi-a dat o palmă, apăsător. Abia atunci am văzut stelele, verzi.

La plecare, în dosarul meu, eu nu l-am văzut decât târziu după 40 de ani, îmi schimbaseră încadrarea la rubrica **des-tin**. Nu mai eram scriitor, ci în **câmpul muncii** la Fabrica de

automobile. Opțiuni: Mult timp n-am avut opțiuni, nu erau condiții de zbor, n-am fost erou, am rămas pe linia de plutire.

Dosarul albaștrii, ultima mea carte, rejucând acea întâmplare m-a eliberat, clarificându-mă într-un fel mie însumi.

2. În 1971, după Tezele din iulie, când ni s-a înscenat un proces public, de fapt noțiunea exactă era „demascare publică», făceam parte dintr-un grup de tineri talentați, ușor zgomotoși, nonconformiști ce ne manifestam în Cenaclul Liviu Rebreanu și pe scenele piteștene, cu fervoarea și teribilismul vârstei, încurajați cumva de deschiderea culturală ce se manifestase până atunci, de accesul la lecturile adevărate, și de patronajul discret pe care ni-l acorda revista Argeș, în cea mai fastă perioadă a existenței sale, sub conducerea lui Gheorghe Tomozei, avându-l alături pe Florin Mugur, Al Cerna Rădulescu și Cezar Ivănescu.

În timp ce barzii locali, mai în vârstă, se plângeau că revista nu reflectă zona și e deschisă doar numelor importante de aiurea, nouă, tinerilor, ni s-a întins o mână, majoritatea dintre noi având posibilitatea să debutăm acolo.

Odată cu demascarea publică organizată de securitate împreună cu Comitetul județean de partid, în fața unei săli înțesate de elevi, studenți și muncitori aduși cu autobuzele din zonele industriale, redacțiile revistelor s-au închis pentru noi ani de-a rândul. Am continuat să scriu citind uneori în cenaclu, aici aveam voie căci era « zonă liberă » pentru informatori. Călin Vlasie, prietenul meu mai tânăr, părtaş într-o anumită măsură la întâmplările din Dosarul Albaștrii, dar salvat de unele împrejurări ale vieții, mi-a oferit șansa unui redebit consistent în paginile revistei *Calende*, după 1989.

3. Am tipărit prima carte, *Pasărea ceții* în 1995, la o vârstă când alții se lasă de scris, încurajat de același Gheorghe Tomozei. Tom a avut amabilitatea să-mi scrie pentru coperta a patra, câteva rânduri pe care nici acum nu știu dacă le merit pe deplin.

4. Fără îndoială, toată viața am fost marcat de secvența cu pistoalele. A fost la fel ca într-un film când ni s-a înscenat „flagrantul” și am văzut gaura neagră în țeava pistolului îndreptată spre mine, tremurând în mâna nesigură a comandantului securității care duhnea a alcool. M-am pierdut câteva clipe lungi, gândindu-mă că gestul de a scoate pistoalele în fața unor copii nevinovați putea fi mai ușor justificat, dacă aceștia nu mai existau, dacă dispăream pur și simplu.

Mult timp nu am putut povesti, nu am avut curajul să rememorez secvența respectivă. Ce literatură puteam scrie noi ca să fie într-atât de ostilă societății, pentru ca aceasta să-și scoată armele în poziție de tragere împotriva noastră!?... În noaptea aceea, arestați la securitate, am așteptat până dimineată pentru ca manuscrisele noastre care ne fuseseră luate să fie citite de Augustin Z.N. Pop. Dimineată profesorul eminescolog a dat verdictul :

«În cel mai rău caz ăștia pot să strice limba. Aici e tot pericoul!».

Dintre prieteni, printre cei care au contribuit după '89 la recuperarea mea ca scriitor, îi număr doar pe cei care m-au publicat: Virgil Diaconu, Aurel Sibiceanu, Călin Vlasie și, desigur, Gheorghe Tomozei.

5. Am un blog, *Pasărea ceții*: <http://pasareacetii.blogspot.com>, accesați-l. Mă manifest acolo și ca cetățean, și ca scriitor. Scriu pamflete vizând atât puterea, cât și opoziția. Știu să mă autopersiflez, mă bucur de victoriile sportive, și aplaud victoriile în literatură. Până la urmă, orice carte nouă este o victorie. Și apar multe cărți. Nouă nu ne-au lipsit niciodată valorile, dar în zăvra și gâlceava care ne-a cuprins, pe câmpia largă a libertății de expresie, în dorința de a ne îmbogăți,

ne-am pierdut simțul umorului, nu mai știm să ne bucurăm în comun, cultivându-ne doar simțul proprietății.

6. Ce să răspund? Că mi se pare superficială, că încă nu au apărut cărțile de căpătâi, că selecția nu mai funcționează, că tirajele sunt mici, că susținerea financiară și desfacerea nu sunt asigurate, că găștile funcționează după legea clanurilor și dacă tot sunt clanuri, de ce n-ar fi și un serviciu al recuperatorilor de valori!?... Să vorbesc despre postmodernism, despre post-post modernism, despre Nimic, la ce mai trebuie dacă tot vine Apocalipsa.

7. Cât încă scriu, mai ales eu cu pauzele mele lungi, nicio dată duse până la capăt (pauzele), nu pot spune că există un timp anume pentru creație. Important e dacă **rămâne** ceva, fie și o neîmplinire. Un « program », slavă domnului că IT-iștii încă nu s-au gândit să omoare literatura cu vreun « program de creație ».

Aștept să iasă de sub tipar *Bursa îngerilor*.

Am zburat cu Pasărea ceții, după ea am tras cu un Glonț de argint, am ajuns în cer la Bursa îngerilor și firesc ar fi să mă întorc în Lut, ca să fie ciclul complet. Sigur voi schimba titlul; prietenului meu, Virgil Diaconu, nu-i place lutul, cică e învechit în poezie.

Dosarul Albaștrii, cartea aia nu se numără, nu e cartea mea, s-a scris singură.

7 + **UNU**: În contextul celor afirmate, pentru a avea un dialog mai direct cu cititorii noștri, selectați din opera dvs. un text care, în linii mari, generale, să vă reprezinte. Vă mulțumesc pentru înțelegere.

Semn de carte

umbra e
dinaintea mea
lunecând în nisipul albastru al ierbiilor
om de vânt
fără chip
crescut din trup

efigie
din care timpul
a nivelat
relieful

filă de carte
scrisă de inger
împingând roua
în hieroglife suspendate
și înflorind aerul
precum coarnele unui cerb

la capătul zilei
noaptea mușcă din carne
literele se întorc
împletind pe trup
o cămașă de zale
sufletul flacăra
se zbate în colivie

nevăzută ca o floretă
pasărea ceții
punctează-n asalt
tușe
cu trandafiri galbeni

Pitești, 2012

CONGRESUL NAȚIONAL DE POEZIE, ediția a V-a

Urmare din pag. 2

A fost organizat și un salon stradal al cărții de poezie la care au fost prezente editurile: Tracus Arte, Paralela 45, Vienea, Charmides, Timpul, Princeps Edit, „Convorbiri literare”, Axa, Conta, Junimea și altele.

Premiul Congresului Național de Poezie, ediția a V-a i-a fost acordat poetului Cassian Maria Spiridon. Au mai fost acordate două premii: Premiul „Hyperion”, poetului Nicolae Coande și Premiul Poeziei pentru Proză, scriitoarei Doina Ruști.

La Suceava, la Muzeul Satului Românesc, a avut loc un al doilea recital al poezilor invitați la congres și a fost decernat de către Centrul Cultural „Bucovina” Suceava Premiul CNP unui tânăr poet. Acesta i-a revenit poetei Teodora Coman.

Participanții la Congresul Național de Poezie, ediția a V-a, au stabilit ca în perioada imediat următoare să semneze o scrisoare deschisă, adresată principalelor instituții ale statului, Președinție, Parlament, Guvern, implicit și Institutului Cultural Român, prin care să arate căile de parcurs în vederea promovării poeziei române în lume, cerând să prevadă modalitățile de sprijinire concretă a acțiunii „100 de poeți ai lumii la Eminescu acasă”, pe care instituția congresului o are în vedere pentru anul 2015.

Au participat: Constantin Abăluță, Lucian Alecsa, Andrei Alecsa, Gabriel Alexe, Adrian Alui Gheorghe, Liviu Apetroaie, Paul Aretzu, Dumitru Augustin Doman, Mircea Bârsilă, Marius Chelaru, Nicolae Coande, Dan Coman, Teodora Coman, Nicolae Corlat, Marius Dobrin, Gellu Dorian, Teodor Dună, Sabina Fânaru, Bogdan Federeac, Radu Florescu, Vlad A. Gheorghiu, Paul Gorban, Marius Grama, Simona Grazia-Dima, Dan Bogdan Hanu, Matei Hutopila, Radu Ianovi, Vasile Iftime, Constantin Iftime, Ciprian Manolache, Emanoil Marcu, Ion Mureșan, Dumitru Necșanu, Nicoleta Onofrei, Mircea Oprea, Nicolae Oprea, Florin Partene, Petruț Pârvescu, Nicolae Popa, Doina Popa Doina Ruști, Angela Sandu, Nicolae Sava, Vlad Scutelnicu, Cassian Maria Spiridon, Vasile Spiridon, Carmen Veronica Steiciuc, Liviu Ioan Stoiciu, Cristina Șoptelea, Valentin Talpalaru, Vasile Tărățanu, Vasile Tudor, Nicolae Tzone, Gavril Țarmure, Cornel Mihai Ungureanu, Sterian Vicol, Alexandru Ovidiu Vintilă, Matei Vișniec, Călin Vlasie, George Vulturescu, Vlad Zbârgiog, Horia Zilieru și alții.

De asemenea, participanții la Congresul Național de Poezie au semnat o declarație comună privind evenimentele care s-au petrecut la Hliboca, regiunea Cernăuți, pe care o redăm mai jos.

DECLARAȚIE

Participanții la cel de al V-lea Congres Național de Poezie din România, întruniți în perioada 14-16 iunie la Botoșani – poeți, istorici și critici literari, redactori de publicații literare, editori –, aflând cu stupoare despre actul de vandalism de la Hliboca, Ucraina, la care au recurs forțele ostile spiritului european, bunului simț și conviețuirii pașnice din Ucraina, ne arătăm profunda noastră indignare.

Acest fapt reprobabil – decapitarea bustului ce urma să fie dezvelit în centrul raional Hliboca din regiunea Cernăuți, Ucraina, chiar în ziua premergătoare comemorării trecerii poetului Mihai Eminescu la cele veșnice, nu poate fi decât condamnat cu vehemență de întreaga suflare românească și de opinia publică internațională.

Considerăm că acest act de vandalism nu e decât o provocare ostilă la adresa culturii române și a comunității românești din Ucraina, capabil să deterioreze relațiile de bună vecinătate româno-ucrainene, care și așa la această oră nu sunt strălucite, dat fiind nenumăratele atacuri comise în presa ucraineană de factură ultranaționalistă din Cernăuți la adresa poporului român și a istoriei sale milenare.

Această provocare vine în contradicție cu năzuința firească a popoarelor român și ucrainean de a extinde și aprofunda relațiile de prietenie și colaborare în demersul lor european. Cu atât mai mult cu cât nu e prima dată când în Ucraina se comit asemenea manifestări de obscurantism medieval față de memoria poetului național al românilor, exprimate în lichidarea monumentului Eminescu de la Odessa și demonstrarea cu drapelele de stat ale Ucrainei în bernă în semn de protest împotriva inaugurării statuii lui Eminescu la Cernăuți în anul 2000.

În legătură cu acest incident regretabil de la Hliboca, regiunea Cernăuți, declarăm că asemenea manifestări de rea credință nu sunt în stare să diminueze nici valoarea operei eminesciene, nici dragostea românilor de pretutindeni pentru cel mai important poet al lor, Mihai Eminescu.

15 iunie 2013, Botoșani
Participanții la Congresul Național de Poezie

Ne promovăm pentru pereți

De un secol, dacă nu de două secole literatura română încearcă să se promoveze în străinătate și efectul e aproape de zero, n-a reușit să atragă atenția literaturii universale sau să ia Premiul Nobel pentru Literatură – și dacă nici un secol sau două secole nu ajung, să iei seama că literatura română nu spune nimic deosebit lumii, atunci... Sigur, avem complexul nerecunoașterii. Că ne promovăm pentru pereți. S-au cheltuit bani publici în prostie cu traduceri prin „politici culturale”, ștăbărimea literară (începând cu scriitorii influenți în UR) e atotprezentă în străinătate, a condus și structurile de promovare în străinătate, de la Ministerul Culturii la ICR, cei veniți în funcții se tot autopromovează în draci, ei sunt cei mai mari și mai tari, nu are importanță vârsta sau opera, nu mai pun în discuție valoarea. În definitiv, ce nu e în regulă cu sensibilitatea literară românească, de ce nu are impact pe plan mondial? Noi nu facem „diferența”, n-avem „specific”? Scriitorii de limbă română mai cu moț, convinși că traducătorii cărților lor sunt de vină, au emigrat în Occident, în principal, scriu și își publică volumele în limbi internaționale și... tot degeaba, mai ia câte unul un premiu marginal (adică maximum posibil; lasă că bietul Vintilă Horia, o mare excepție, când a fost încununat cu un Premiu Goncourt 1960, acordat de un juriu de vis, a fost spurcat de colegii dragi din țară și de comuniștii din Franța, etichetat drept fascist legionar și a fost obligat să-l refuze). Avem o armată de scriitori români plecați din țară care visează să intre în literatura universală, unii renunțând la limba română (personal, nu înțeleg de ce nu i se acordă Premiul Nobel exilatului la Paris, Paul Goma, care-și scrie cărțile numai în limba română; el e și un simbol public moral, reflexiv și pentru literatura universală). M-a amuzat de curând un text perdant semnat de un reprezentant de frunte al noii generații, Cosmin Perța (care e și redactor-șef la Editura Tracus Arte, printre puținele din România care mai publică azi carte originală românească), rețin două din sfaturile lui: „Pentru a participa la London Bookfair fără a vă face de râs pe dumneavoastră sau editura pe care o reprezentați trebuie să vorbiți o engleză fluentă și cât de cât corectă”... N-o să creadă Cosmin Perța, dar pentru a participa la Târgul Internațional de Carte de la Praga fără a te face de râs trebuie să vorbești ceha (care e un fel de limbă secretă) – și tot așa, la târgurile internaționale din fiecare țară din fostul lagăr comunist, începând cu cele slave... Al doilea sfat-concluzie al lui Cosmin Perța: „Editorii britanici, deși interesați în mod aproape exclusiv de fiction (înțelegând prin asta proza) nu sunt interesați de autorii clasici sau trecuți în eternitate de mai mult de 10 ani. Preferă autorii contemporani, tineri, care vorbesc o engleză fluentă, care se pot deplasa în Anglia pentru a participa la conferințe de presă, interviuri radio etc. pentru a-și promova titlul tradus, care pot lua premii pentru cărțile lor, care sunt vizibili și care au un viitor promițător în față posibil de alăturat cu brandul unei edituri britanice care crede în ei”. Ce discriminare! E tare chestia cu „preferința pentru tineri” și pentru cei care vorbesc fluent limba engleză – ce-or fi simțind vorbitorii de franceză sau spaniolă din întreaga lume (nu mai pun la socoteală chineza sau rusa)? Alt citat: „Trebuie știut foarte limpede, editorii britanici sunt interesați în proporție de 85%-90% de proză (roman, proză scurtă), restul de procent până la 100% fiind împărțit în special între cartea de specialitate (proporție mai mare) și cartea de poezie (proporție infimă). Editorii britanici nu sunt interesați de critica literară, de teoria literară, de filosofia românească, foarte rar de eseu pe teme contemporane”. Acum înțeleg în sfârșit de ce n-are nici un succes pe plan extern tripleta care se crede buricul pământului în România (și ia toți laurii, cititorii lor dovedindu-se a fi mari intelectuali): Liiceanu-Pleșu-Patapievici. Dar ce, literatura română n-are destui prozatori de forță pentru a acoperi măcar interesul... britanicilor? Ba bine că nu. Sau pentru a acoperi interesul uriașei piețe de carte a Rusei (românii basarabeni s-au tot iluzionat cu celebritatea lor aici, traduși în rusă în sute de mii de exemplare; s-a ales praful după prăbușirea comunismului) sau a Chinei – pe care scriitorii occidentali au descoperit-o demult? Chiar, ce facem, în disperare de cauză n-ar trebui să ne întoarcem față către piața de carte din Rusia și China? În aceste imperii am auzit că are și azi poezia succes... Îmi pare nespus de rău pentru poezii de toate vârstele care scriu strălucit în limba română (an de an apar cărți de poezie în limba română extraordinare) – tocmai ei să nu fie decât „în proporție infimă” (probabil numai cei tineri, care știu engleza) băgați în seamă în teribilul Occident! Ne va îngropa globalizarea?

Selecțiuni din intervențiile participanților la cea de a V-a ediție a Congresului Național de Poezie

Miluță Jîjîe, manager Memorialul Ipotești:

Bine ați venit la Ipotești. Este o manifestare care ne face onoare. Congresul Național de Poezie se află la ediția a V-a, o întâmplare fericită pentru Memorialul Ipotești, pentru toți cei care desfășoară activitatea. Din partea colegilor mei și a organizatorilor, vă spun bine ați venit și succes!

Gellu Dorian:

Bine ați venit la Botoșani, la cea de a V-a ediție a Congresului Național de Poezie. Este o ediție, să-i spun așa, mai mult organizatorică decît una care să dezbătă, așa cum am făcut la celelalte ediții, o temă. Deși avem și acum în vedere o idee de la care să putem pleca și dezbate tema generală de la care a plecat ideea organizării unui congres național de poezie la Botoșani.

Putem demara lucrările celei de a V-a ediție a Congresului Național de Poezie, organizat de Fundația Culturală „Hyperion-c.b.” Botoșani, cu sprijinul Primăriei Municipiului Botoșani și, evident, după cum ați și observat prin salutul pe care vi l-a adresat Domnul Miluță Jîjîe, cu parteneriatul Memorialului Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”.

Există un tip de derulare a acestor lucrări. O să renunțăm la ele, pentru că, așa cum v-am spus, nu avem acum o temă anume, ci, mai curînd, o propunere de organizare temeinică a ediției următoare, în 2015.

La ediția precedentă a Congresului Național de Poezie, ca de altfel și la celelalte, am ales un președinte, doi vicepreședinți și un comitet de coordonare. Această echipă, așa cum s-a stabilit acum doi ani, urma să elaboreze un plan de pregătire a actualei ediții. Nu s-a elaborat așa ceva. Drept pentru care stabilim acum, aici, ce avem de făcut în perspectivă. Atunci a fost ales președinte Gellu Dorian și au mai fost aleși doi vicepreședinți – Nichita Danilov și Leo Butnaru. Vicepreședinții lipsesc din motive întemeiate: ambii sunt la Chișinău, unde trebuia să fim și noi. Din motive obiective nu am putut ajunge. Institutul Cultural Român, cu filiala de la Chișinău, nu a găsit soluții de organizare acolo a acestei

ediții. Ceea ce justifică într-o oarecare măsură atenția pe care o acordă această instituție promovării poeziei în afara țării. Am mai ales atunci și un comitet de organizare, format din: Liviu Ioan Stoiciu, George Vulturescu, Andra Rotaru, Dan Mircea Cipariu și Vasile Tărășanu. Supun acum la vot eliberarea tuturor din funcții și acceptarea, de la această ediție, formării unei echipe de coordonare a Congresului. (...)

Nu ne-am propus să dezbaterem la această ediție o temă anume. Am invitat de fiecare dată la dezbaterile noastre reprezentanți ai unor instituții centrale, importante în promovarea culturii române în afară, temele fiind axate pe această idee. Doar Uniunea Scriitorilor din România a avut de fiecare dată reprezentanți din conducere. Ce propunem acum pentru dezbateri? Pentru a putea promova eficient poezia română peste hotare, în marile culturi ale lumii, propun, ca idee organizatorică de perspectivă, să avem în vedere invitarea în România, la Botoșani, a unui număr mare de influenți oameni de cultură din lume, poeți, șefi de edituri, reviste, editori, pentru a avea un contact direct cu ei și a vedea care pot fi căile de intrare în atenția celor interesați de poezia română. Și ideea de a organiza în 2015, la cea de a VI-a ediție a Congresului Național de Poezie, o manifestare de amploare sub genericul „O sută de poeți ai lumii la Eminescu acasă”, cred că poate fi o bază de discuție acum și aici. Personal am discutat această idee cu importanți poeți români și nu numai din America, Canada, Chile, Germania, Spania, Franța, Italia, Rusia, care s-au arătat interesați de a se implica într-o astfel de organizare. Vom apela, desigur, la Institutul Cultural Român și la Ministerul de Externe pentru a contura un plan de contactare a celor mai importanți și influenți poeți ai lumii, editori, traducători etc. Printre noi se află acum scriitori care circulă mai mult prin Europa, au contacte, știu cam care este stare de receptare a poeziei române pe acolo. Doina Ruști și Dan Lungu ne-ar putea spune cîte ceva din ceea ce au văzut și au constatat pe unde au fost.

Marius Chelaru:

Nu cred că lumea nu este interesată de poezia română, eu călătoresc foarte mult, am o grămadă de colaborări personale și vă spun cu mâna pe suflet că, acolo unde ajunge, poezia românească este întâmpinată cu un real interes. Problema pleacă de la noi, nu vrem s-o promovăm, noi nu știm unde s-o promovăm. Statistic vorbind: 1. ca parte financiară, poezia cît reprezintă din ceea ce este, cît contribuie pentru promovarea culturii românești; avem expoziții de pictură, avem cinematografe, avem proză. Deci din tot acest fond general cît anume reprezintă ca pondere poezia. 2. În ce fel se ajunge la publicarea unei cărți de poezie. Toată lumea vorbește de anumite liste de autori care sunt preferați. De fapt, aici este vorba despre o problemă foarte simplă, cum ajunge numele unui poet la îndemîna unui traducător din afară. Principiul este foarte greoi, toate pleacă de la instituțiile statului, noi oferim niște liste doar. În afară

este un pic mai flexibil. La ce foruri ne adresăm? Cum facem cunoscute numele autorilor peste hotare? Eu am văzut într-o țară din Orient o chestiune foarte simplă. Au făcut un site în care au publicat mulți dintre poeții români.

Eu, personal, am apelat la politica pașilor mărunți, după ce am înțeles până unde exact și cum putem merge. Am mers pe două reviste, care se publică în mai mult limbi: una se numește „Carmina Balcanica” și se publică pentru spațiul S-E european, în toate limbile din această zonă și în limba română, unde este cazul, și o alta care pleacă spre Orient. În felul acesta am pus laolaltă și contacte din România și contacte din țările respective. Este interesant pentru noi dacă oferim o antologie, fără discuție este primită cu interes.

Liviu Ioan Stoiciu:

De un secol, dacă nu de două secole, literatura română încearcă să se promoveze în străinătate, cu efecte aproape de zero. Ea n-a reușit să atragă atenția literaturii universale sau să ia Premiul Nobel pentru literatură. Sigur, avem complexul nerecunoașterii, promovăm pentru pereți. S-au cheltuit bani publici în prostie cu traduceri politice, culturale și tăvălirea literară, începând cu scriitori din Uniunea Scriitorilor. Sensibilitatea literară românească, de ce nu are impact pe plan mondial? Noi nu facem diferență? N-avem specific? Scriitorii de limba română, mai cu moț, convinși că traducătorii cărților lor sunt de vină, au emigrat în Occident. În principal scriu și publică volumele în limbile internaționale și tot degeaba. Avem o rafală de scriitori români plecați din țară, care visează să intre în literatura universală, unii renunțând la literatura română. Personal, nu înțeleg de ce nu i se acordă un Premiu Nobel exilatului la Paris, Paul Goma, care își scrie cărțile numai în limba română. El este un simbol public, oral, reflexiv și pentru literatura universală.

Adrian Alui Gheorghe:

Asistăm la un eveniment major din viața literaturii române. Poezia este gratuitate, iar un Congres al poeziei este un fel de gratuitate a gratuității. Cum noi slujim gratuitatea de o viață, de mai multe vieți, e firesc să ne interesăm de ceea ce se întâmplă în poezie. Spunea Liviu Stoiciu că poezia românească nu este tradusă. Eu aș interzice traducerea poeziei. Fiind un bun atât de intim al unei culturi, traducerea unei opere n-ar fi utilă, decât în interiorul limbii și culturii ei. Depășind asta, mergând pe ideea că fiecare Congres, că fiecare ediție a Congresului s-a terminat cu un apel cu un memoriu, aș merge de data asta pe o chestie mai constructivă. Să facem o propunere concretă, mai mult decât un memoriu sau un apel, care să aibă un ecou cumva.

Să propunem instituțiilor care girează bani publici, care girează cultura română, un lucru mai concret. În acest moment eu merg pe ideea că nu avem nici o instituție care să promoveze cultura românească în străinătate. Ceea ce se întâmplă sau s-a întâmplat în anii din urmă nu este promovarea culturii ci promovarea unor autori. Cultura română, literatura română dă poeți importanți, cărți de poezie importante, e păcat să n-o promovăm. Apelul final să fie o propunere de antologie publicată în mai multe limbi.

George Vulturescu:

Vedeți, sunt câteva lucruri care funcționează în bine sau în rău și la nivel de Uniunea Scriitorilor, la fel și la nivel de

alte asociații culturale, inclusiv decernarea premiului „Eminescu”. Așadar, dacă am dezbate problemele noastre, vizavi de felul cum putem difuza cartea, edita revistele, am atrage atenția asupra condiției poetului în societatea noastră. Și pe urmă, tot acele probleme și protestele din anii precedenți s-au oprit asupra difuzării cărții în străinătate, traduceri de poezii și așa mai departe. Am putea lua poziție vizavi de unele evenimente literare sau ar putea fi interesant să supunem printr-un vot, printr-un juriu, să se impună câteva lucruri care ar fi absolut specifice, un premiu al Congresului, care să însemne ceva.

Simona Grația Dima:

Poeți foarte buni există și nu trebuie să ne lăsăm copleșiți de pesimism. Într-adevăr, politica pașilor mărunți, pe care o amintea și Marius Chelaru, este cea ideală. Cred că fiecare lucru făcut pentru poezie are o valoare.

În orice caz, vreau să spun că mă frământ de multă vreme, iar asta e un lucru care nu s-a spus: de ce nu avem un site să folosim și forța internetului? Să avem un site al poeziei românești!

Așa cum s-a spus, noi putem promova în străinătate ideea unei tradiții, forța unei tradiții. Avem o extraordinară forță a poeziei, dar n-o putem face publică într-o limbă de circulație. Ar putea fi un proiect pentru mai multe generații, ar putea fi un proiect care să fie fără sfârșit, atât timp cât va exista limba română. Să fie traduse chiar și în mai multe variante în toate limbile disponibile, poeții din trecut până în prezent. Sunt multe variante și știu că există. La Blaga sunt mai multe variante, la Eminescu mai multe, să fie toate!

Nicolae Tzone:

Nimic utopic nu este, dacă din 100 de poeți care vin aici, măcar 5-6 ar fi interesați de poezie, într-un fel sau altul. Nu este rău că anumite instituții, cum ar fi Institutului Cultural Român, a promovat un număr de autori români, foarte bine că i-a promovat. Din păcate nu a promovat mai mulți. Eu cred că a continua să batem la porțile statului român este o stupiditate, trebuie să fim conștienți, trebuie să încercăm prin eforturile noastre, să ne asociem, să facem tot ce putem pe cont propriu. Eu am încercat două asemenea proiecte, unul la New York, cu patru cărți de poezie, în limba engleză și ne-a ieșit foarte bine. Am făcut anul acesta o utopie, opt cărți de poezie pentru Franța, așa cum am gândit eu, făcând o sucursală sau o filială. Și aceste opt cărți au ieșit foarte bine ca tipar. Bacovia, tipărit integral și tradus. Am fost la târgul de carte și cărțile noastre au fost foarte vizibile în standul de acolo. Eu, în toamnă, deja pregătesc următoarea serie de opt cărți, numai în franceză. Ce pot să promit aici este că, în 2015, voi avea 15 cărți pentru Franța și destinate Franței.

Vasile Tărățanu:

Întâlnirile cu poeții în licee, în instituțiile superioare, ar trebui să fie incluse, cred eu, în procesul de învățământ. S-ar promova cumva valorile literaturii românești, poezia în special. Eu cred că ar trebui acum să alcătuim o scrisoare deschisă către instituțiile care se ocupă de promovarea culturii și a educației, o scrisoare deschisă prin care să atragem atenția asupra problemei culturii în general și a promovării poeziei în special, ca unul din principalele compartimente

ale acesteia. Poezia română nu pierde în fața poeziei universale, nu e vorba de puterea calității, a valorii. E vorba că nu funcționează mecanismul de promovare a acestei poezii. Noi trebuie să fim cointeresați de calitatea poeziei, dar pentru promovarea ei sunt instituții ale statului. E păcat ca aceste cărți să rămână să zacă pe undeva prin depozite, e păcat să nu se facă această difuzare de carte. Cred că trebuie să invităm oameni care au promovat în străinătate literatura română.

Constantin Abăluță:

Am publicat o antologie, am lucrat la ea vreo doi ani de zile. Mi-am pus problema cine o să o cumpere, cine o să-mi fie sponsor. Au mai trecut doi ani de zile și am găsit un miracol, recunosc. Lipsa de promovare a lucrărilor care există deja la noi este îngrijorătoare. Cele mai expresive, cele mai întrebate în străinătate sunt antologiile. Pentru asta, cred că trebuie să existe un autor român care s-o facă din prietenie, trebuie să caute un bun traducător, și în primul rând trebuie să știe foarte bine acea limbă. Deci, există foarte multe lucruri care împiedică sau ajută la translatarea în altă limbă și atunci ar fi indicat un cuplu de traducători. Am văzut foarte multe traduceri care erau perfectibile, dar cine să le perfecțeze?

Cassian Maria Spiridon:

Statul este cel dator să apere cultura națională, nu altcineva. În secolul XIX, marii prozatori ruși au devenit prozatori naționali. Statul țarist din acea perioadă a cheltuit 10 milioane pentru a fi trimiși la Paris, a fi puși pe piața europeană și, ca dovadă, la ora actuală rușii sunt traduși fără să mai dea nici o rublă statului lor. Noi avem o poezie extraordinară și trebuie ca fiecare dintre noi să încerce să o impună. Interesul pentru poezia română este peste tot. În 2015 vom avea acest Congres, în care să chemăm 100 de scriitori, traducători, aici, la Eminescu acasă. Eu cred că sunt șanse, pentru că România se va regionaliza și atunci regiunea aceasta, Moldova, va avea alte resurse financiare.

Constantin Iftimie:

Condiția scriitorului, așa cum s-a spus aici, este de a fi pe cont propriu. Nu vorbim de un poet, că poezii sunt mai ciudați, foarte greu sunt influențați să vorbească o franceză sau engleză fluentă, dar criticii cei care promovează este aberant, asta mă gândesc dacă un critic literar nu poate să-i susțină, acolo la târgurile de carte internaționale, să participe la toate aceste dialoguri, la târgurile care sunt obișnuite, deci cum să fie promovată literatura? Criticii literari ar trebui să-i susțină, prin dialog, în limbile de circulație, pe scriitorii din țara lor, la târgurile de carte internaționale.

Călin Vlasie:

Noi nu avem o strategie națională. Singura dată când s-a întâmplat ca un ministru să aibă ceva în cap, o strategie, a fost Ion Caramitru și nimeni altcineva după el sau înaintea lui. Caramitru, în anul 1999, a organizat Standul României la Varșovia, pentru că România era țară invitată. Cred că a fost prima dată după 1990 când România a fost invitată la un târg de carte. El atunci a avut următoarea idee: de a promova literatura română. A făcut un concurs de proiecte, l-a făcut public, toate editurile au primit proiectul. Proiectul

acela a fost câștigat de mine și ne-am dus atunci cu 10 cărți la târgul respectiv și o antologie de poezie, de proză. Totul a fost foarte bine, ne-am întors în țară, vreau să vă spun că nici o legăție culturală nu a cerut o carte la ambasadă. Ministerul Culturii n-a cerut o carte, nimeni nu a cerut nimic, în schimb primeam adrese, faxuri, să le dau pe gratis. Nu am făcut asta, pentru că eu am făcut un proiect foarte mare, nu au fost foarte mulți bani, am preferat să le dau gratuit cui am vrut eu, dar nu statului român. Noi știm că avem foarte multe lucruri valoroase, dar nu s-a întâmplat nimic. Nici când a fost Sorescu nu s-a întâmplat nimic. Asta nu înseamnă că, dacă ești un foarte bun poet, ești și un foarte bun manager. A treia chestiune: cred că șansa reală pe care o are cultura română este aceea de a avea scriitori plecați în afară, cât mai mulți, Asta este șansa României în momentul de față. Nu există o migrațiune mai mare a poporului român, așa cum s-a întâmplat în ultimii 20 de ani. Niciodată nu s-a întâmplat așa ceva. Și cred că asta ne va ajuta indirect să fim cunoscuți ca entitate. Cei plecați fac cel mai mult pentru cultura și literatura română. Ce face I.C.R.-ul este jalnic. Niciodată nu a avut o strategie, în nici un fel. Acolo s-a creat o sinecură enormă. Cultura română este așa cum este societatea română, pentru că suntem în aceeași carapace, trăim în aceeași prostie, în aceeași minciună, în aceeași păcăleală, în aceeași șmecherie. Asta se întâmplă în România. Ceea ce propun este: 1. inițiativă individuală; 2 proiecte cât mai multe, mergând până acolo încât să adunăm toată scriitorimea României în Piața Parlamentului.

Horia Zilieru (la primirea diplomei de excelență, pentru împlinirea vârstei de 80 de ani):

Vă doresc mulți ani luminoși, puternici, să fiți frumoși, iar lumina aceea a vârstei să-și găsească o altă durată în scrișul dumneavoastră. Vă mulțumesc.

Adi Cristi:

Eu voi adopta poziția rabinului, anume că toți am avut dreptate. Să coborâm în România reală! Ideea principală a fost întâlnirea, la ediția următoare, a 100 de poeți de dincolo de granițele țării, aici, la Botoșani. Cifra este înspăimântătoare. Haideți să coborâm cu picioarele pe pământ! Haideți să vedem care este lungimea planului, care sunt posibilitățile reale de a aduce 100 de scriitori la Botoșani. Lucrul mi se pare corect și benefic și pentru administrația locală din zonă, astfel încât să înceapă această întâlnire cu poeții la Botoșani, să continue la Iași, să ajungă la mănăstirile din nordul Moldovei, adică să construim un program generos și de ținut minte.

Selecție și transcriere Ciprian MANOLACHE

Cassian Maria SPIRIDON

batem în pământ cu pumnii

răpitoarea de suflete este mereu aproape
se mișcă vaporosă în aerul pe care-l respir
țopăie prin iarba culcată
picură odată cu sudoarea
cu broboanele efortului tău
cînd spargi lemne
sub stelele albe de ger
ca un abur se ridică
din respirația ta
din rugăciunile tale
grijulie tot timpul
atentă să nu te piardă din ochi
cu o sporită amplificată vigilență
un gardian mai prezent decît umbra
de sub atenta lui supraveghere
n-a evadat nimeni
niciodată
cu mult peste acele penitenciare
de maximă siguranță
unde
oricînd pot cădea zidurile
nu și aici
unde
fără garduri cu sîrmă ghimpată
fără stîlpi de înaltă tensiune
fără cuiburi de mitralieră
gata să tragă
se preumblă doar ea
singură
încrezătoare în permanență
culegătoare de suflete

batem în pământ cu pumnii
să vorbim cu cei care-au plecat
sfatul lor să îmblînzească
pașii inimii
cuprinse în palmele înroșite

pe zăpadă
luminînd un zîmbet
în cîmpie
să vorbim cu măsurată liniște
din zori și pînă-n noapte
toate trec
cu tot cu noi

* * *

sîntem în locul unde toate curg
cum spune Heraclit din Efes
și dacă *pantha rhei* este emblema
știm de la el/
că niciodată
nu ne scaldăm în una și aceeași apă
și nici același val
ce spală țărmul
nu vine peste noi
ci unul după altul
în schimbare
tot altă și altă față își arată

am traversat strîmtoarea
ce desparte continente
Bosforul
unde se-mpreună Neagra Mare
cu Marea Marmara
ce scapă din strînsoare
prin Dardanele în largul egeean
Benedictus qui venis
se aude
Benedictus
nouă
trecătorilor în carele duruitoare
prin Asia înfierbîntată

* * *

și să mă plîng acuma
cui?
să-mi pun pe ziduri
pe altare
cuvintele în lacrimi
cu amnare
s-aprind un rug
ce nu mă arde
să conjur zeii și cenușa
în care viața-mi se adună
dar cui folos ar fi să spună
că-s nuferi și-n nămol
la fel de albi sau galbeni
ca în ceruri
stelele

vin zorii
s-a luminat de ziuă
și stelele cu degete înfrigate
în ferestre bat adio

Primul Congresului Național de Poezie, ediția a V-a, iunie 2013, Botoșani

Alexandru MUȘINA

Amiaza plutonică

Din turnul de apă ei împrăstiau
Fluturași albaștri cu roz pe care scria
„Tot înainte”, „Viitorul cu noi”, „Luminoasă e
calea”
Și așa mai departe.

Sîngele se agățase de cer
Ca un copil de pîntecul mamei înainte
De violul bronhiilor, înainte
De țiuitul metalic al celulelor asediate
De microbi și lumină.

„Stăpînilor!”, am urlat, „Camarazi!”
„Slugi netrebnice!”, am urlat sub soarele nemi-
los,
Sub mîzga de microbi „Oprîți odată
Fluturii voștri de hîrtie, oprîți caracatița nevă-
zută
Ce îmi acoperă pe-ncetul meningei,
Ochii de prînz, sexul curat și puternic, oprîți!”

Ei îmi zîmbeau îngăduitor, în spatele
Măștilor de oxigen, cu paloarea actinică
Strălucind discret, ei făceau semne prietenești
Din turnul de apă, ei priveau înțelegători
Zeama puhavă a trupului meu evaporîndu-se
Sub soarele nemilos al amiezii.

Katalin CADAR

Galopând

Urmele unor
amintiri,
sau de speranțe
se văd,
uneori.

Și chiar,
norul de praf
al uitării,
se-nalță ușor
alteori.

În urma...
timpului galopând
neîncetat,
printre arcurile
ceasornicarilor.

Dinspre trecut,
spre
prezent și apoi,
mai departe
până,
în viitor.

Dar
ne întorcându-se,
niciodată.
10.August.2013

Marginea pervazului

Trecând,
noaptea printre
stele,
poartă la rever
misterul.

Lăsând,
ușor luna
plină de uimire.

Stând
pe marginea,
pervazului al unui
vers alb.
5.August.2013

Pauza

Ecoul tăcerii,
răsună
din vârful condeiului.

Plin de zbuciumul
sufletului,
tânjind după pauza
de suferință.
1.August.2013

Cataplasme

M-am tăiat,
în talpa sufletului...
înstrun ciob al singurătății.
Când am vrut să mă eliberez,
din chingi și, să zbor...
spre culmile împliniri.
Iar acum, nopțile târzii,
îmi pun cataplasme din slove,
ca să nu mă mai doară.
21.August.2012

Mi-e dor

Te pictez cu
aburi...
de gânduri
ascunse,
pe geamul
înserări,
fără oprire.
Mi-e dor...
10.Iunie.2013

Manon PIȚU

Aproape beznă

Zdrențe de gânduri,
cioburi de ochi,
dâre de soare ucis,
Îndoiala -
singura lumină
pentru drumul
celor întorși pe dos,
expulzați
din orice rost,
orbecăind către alții,
poate de-ai lor.

Trunchiuri negre,
aprinse ud,
spală
de pe fundul ochiului
toate nuanțele de gri.

Urma sângelui meu

Acvarii fumegă luminos.

Pălăpie clar
puf întors,
electrizat
printre degete,
nechemat,
necerut,
strecurat printre pori,
răsucind sârme incandescente prin vene.

Preajma unghiilor – primul prag.
dincolo – bezne verzi
freamătă
spre-un clocot
mai hulpav ca lava gleznelor.

Fluturi bezmetic pe-un inel de nuntă,
nu emoții creștând în carne vie,
ci eu,
întreagă,
captivă într-o piele intactă,
scurgându-mă cu viață cu tot.

De mana ta,
risipă.

Neculai Păduraru – Femeia care așteaptă (acuarelă)

Ion Iancu VALE

CA UN VINOVAȚ ÎN COPACUL EXISTENȚEI

vă rog, chiar dacă
mai fac uneori acrobație
pe o sârmă de covrigi, iertați-mă,
chiar dacă mă aflu adesea
o apă prea subțire
într-un vad fără maluri, iertați-mă,
iertați-mă pentru că nu sunt
numai cel care se vede
eu sunt mai ales cel care
de atâtea ori am fost
iertați-mă, tatăl meu
și mama mea și frații mei
și nepotul meu Iarel
și neliniștea mea, iubită Soledad,
și toți cei care
ați crezut în mine vreodată
eu m-am născut într-un copac
e atât de înalt copacul
iar sub mine nu mai sunt crengi
căci pe măsură ce urc ele se usucă
și se frâng în urma mea
fără să mai pot coborî
încă o dată, vă rog, iertați-mă,
e atât de adânc copacul acesta
încât nici cerul nu-l mai poate umple.

INEGALABILUL OSPĂȚ

către voi, prieteni, salut
fiți bineveniți
intrați, simțiți-vă în casa mea
ca la voi în inimă
vreau ca în astă seară
sa ne distrăam regal
alămurile sună, masa e servită
vom mânca, vom bea și vom dansa
ne vom ospăta cu coji de pâine
rămase de la prânzuri trecute
vom scurge apoi ulcioarele
ce sună demult a scorbură
în continuare vom râde
ca și cum ne-am vedea unii pe alții
mânjiți cu funingine în somn
căci dacă nu e pâine
măcar circ să fie
vom cânta imne și ode
vom adula în cor și tot noi vom aplauda
vom face dragoste de-om mai putea
intrați, prieteni, fiți bineveniți
nu mă priviți ca pe omul negru
nu eu sunt vinovat de nefirescul
acestui festin
eu nefiind decât un biet poet
și poate nici atât

Viorica MOCANU

Demonului meu

în războiul cu tine
azi
armele mele au fost slabe
și-am plâns
mi-ai ucis soldații
mi-ai pustiit ogoarele
și mi-ai supt sângele cu gurile tale de țărână
în adâncul interiorului meu
de femeie tânără
chemarea vieții nu mai izvorăște, născocind fluide
m-ai supus străinilor
și ideilor tale perfide
prin toate ferestrele privesc
nu sunt niciunde
nu mă găsesc
m-ai secătuit de mine
azi
în războiul cu tine
îmi caut psalmii prin rănile adânci
undevea, printre filele murdare
ar trebui să-i găsesc
.....
cântările mele
îmi este dor de ele
m-aș duce până la capătul pământului
să le trăiesc

Lumina durerii

azi moartea hrănea prin metastaze
oasele din patul de lângă fereastra
la care plâng plopii
cu inima strânsă
am pășit în destinul unui necunoscut
lumină căprui pe trupul împletit
vene uscate de vânt
țineau răsăritul captiv
m-a privit

zâmbea
oxigenul îi atinge buzele
„plâng sau râd durerea există
am ales
să fiu lumină până la sfârșit,
spune-i morții mele unde a greșit

În catedrala din palmele mele
mi-am dorit mereu să asist la nașterea visului tău
prin tine să aud țipătul luminii
să-mi hrănească dorul de nemurire
în catedrala din palmele tale
la porțile ei
tunele aburinde cu guri de lavă
cerșetorii lipesc monede pe ochii credincioșilor
la nașterea visului meu
cu tine mă oglindesc în cianuri plouă surd
în catedrala cu turnuri de stele plouă
până îți cresc din carne unghiile mele
seceri în așteptarea lanului de grâu
a pâinii coapte în inimă de femeie
cerșetorii zâmbesc
pe buzele gurilor de tun înfloresc grădini de mantră
tu culegi cuvintele icoanelor mele
brățări
prin care șuieră vântul metalic
în catedrala palmelor tale
răsună țipătul morții și armele de vânatoare
te-au învățat să pui icoanelor ochi de mistreț
să-i privești când ți-e foame de pământ și de carne
din groapa nemuririi urci pe buzele mele noaptea
.....
cum ai trăit în moartea mea?

Capătul deschis al miezului

mi-ai dispărut în adâncul palmelor
când te mângâiam
cu zbaterile sufletului meu
ca o pasăre sălbatică învinsă de cer...
există o alchimie în capătul deschis al miezului
cu miros de depărtări
ființele noastre
curcubeu înghițit de lumină
te-am pierdut
sub privirile mele umbrite de spaimă
un bumerang de rugăciuni închise
buzele tale rostind tăceri
nasc tulburări adânci
și golul din mine se mișcă
se clatină cerul din care-ai căzut
prin capătul deschis al miezului
sub paza stelelor de anul trecut
căderea e un zbor în sens invers
de te-aș găsi
focul iadului s-ar face soare
în mine...
te-am pierdut

Vasile IFTIME

Joia mare

1.
Seară de mai
sub linia orizontului
cină de taină
fiecare se ascunde
în fiecare
cerul
o rațiune lichidă
spală picioarele
apoi le sărută
aceasta este groapa
unei absențe
acela este muntele
unui nimic
mai departe
lumină ronțăită de un vierme
sub o coajă de măr
mai aproape
întuneric
în bobul de grâu
visându-se pâine
deasupra
o clepsidră înfundată cu stele
dedesubt
cenușă
peste fiecare movilă de oase
și tot așa
până la doisprezece
iuda
în fiecare sărut
pe un obraz rușinat
rămâne
ceilalți
lepădare
după cântatul cocoșilor
bine ai venit străine
înstrăinat
într-o pată de sânge
primește
din moarte
tot mai rămâne
câte puțin

2.
Eu sunt fiul sângelui

tu ești fiul tatălui
între noi
singura diferență
sensul curgerii
eu duc de mână
o femeie
tu duci de mână
o cruce
în jurul nostru
se închide cerc
între un cer de pământ
și un pământ
plin de cer
de asemenea
singura diferență
sensul
țipă
lacrima bătută în cuie
deasupra păcatului
latră câinii absenței
într-o movilă cu oase
unde ești
fiu al necuprinsului
noaptea dintre două iluzii
începe cu tine
într-o icoană
nezugrăvită până la capăt
îmbulzeală
un loc provizoriu
de-a dreapta
(cât să clipească un bliț)
un altul
de cealaltă parte
pentru cine te-a împărțit
inegal
între lume și cer
s-au construit relee
pentru dragoste
între cer și lume
noaptea amăgirilor
coboară lumină
unde sunt
fiu al inimii
în vreme de secetă
nici măcar petală de mac
în vreme de ploaie
lacrimă
în fir de nisip
Dumnezeule
Dumnezeule
trece paharul acesta
plin de furtună
Dumnezeule
Dumnezeule
primește-mă ca pe o furtună
până la capăt
după ce îl beau

3.
În pânțele mamei
cerul
în inima cerului
pânțele mamei
cusut cu o cruce
așteaptă
ruperea apelor
se întâmplă
când heruvimii sparg viorile
glasul izvoarelor
doar în salcie
seara
la o cină de taină
frimituri de pâine

ploaia ochilor Tatălui
spală picioarele
sărutul
descuie lacăte
în somn
sărutul
desenează trepte
spre nicăieri
perii capului
funie împletită către cer
luați
trupul pâinii
se împarte
pentru cea dintâi foame
jumătatea rumenită la soare
pentru cea de pe urmă
se va coace
sub o piatră
sângele viței de vie
pălește
în obrajii celor ce vând
luați
lumina
plânge pe buturugă
zborul
înălțare veștedă
pironit de un lemn
desfrunzit
cineva învață să moară
cu mâinile legate
îmbrățișarea
sufocare
sub unghia lui Dumnezeu
în pânțele mamei
pânțele cerului
în pânțele cerului
oraș de oase
așteaptă să nască
într-o noaptea de înviere
femeie
dintre cei care te sărută
în firul de iarbă
sunt singurul
ce știe să deosebească
rădăcinile

4.
Sărută
semnul trădării
pe obrazul stâng
sămânță într-un fir de nisip
voi rodi
clepsidră înfrunzită
dragă pădure verde
numără după mine
pentru fiecare ramură
există toamnă
numără
apoi
scutură-te
semnul trădării
doarme într-o coastă
nu aprinde candela
se va trezi
înainte de vreme
tu ești Toma
pentru o zi
eu sunt trimisul
ce va să vie
vrei să numărăm împreună
întoarce și celălalt obraz
spre cer

Valeriu Marius CIUNGAN

SEMAFORUL VERDE

ce simpli
ce frumoși
erau trecătorii
unul după altul
ce firesc

își țineau rândul
dădeau cu eleganță prioritate
pășeau cuviincios
disciplinat
în deplină legalitate
în ambele sensuri
la culoarea verde a semaforului

se priveau față în față
își sfredeau retinele
își răscoleau trecutul
și citeau gândurile
își călcau în picioare principiile
de-o viață
își făceau avansuri
promisiuni mute
legămintele
preț de câteva clipe

unii se îndrăgosteau pe loc
pe zebra
alții puțin mai încolo
după colț
alții (pe care îi vom regăsi pe bordurile cartierelor
din periferie în viitoarele mele poeme depresive)
niciodată !

stam la pândă
gata să țâșnesc la culoarea verde a semaforului
mă întrebam
cum nu ai putea să te îndrăgostești
de-o fată
țâșnind din sensul celălalt, care să-ți spună :
treceam pe-aici
și te iubesc
cum n-am iubit vreodată !

ce frumoși erau trecătorii
totul părea firesc !

VEGHE

ești tu aceea care-n ruga nopții tainic îmi veghezi
tăcerea
sunt singur rătăcesc cărarea-ntr-un pământ și stele
sunt singur ispășesc păcatul, îmi petrec durerea
'napoi în trup, din trup 'napoi în suflet, spre-ale mele

tăceri, credeam că îmi veghezi tăcerea, o ocrotești de
zvârcolirea nopții
și căutând lumina am ajuns târziu și obosit prin asfin-
țit în noapte

sunt singur și frumos îmi ispășesc păcatul, îmi petrec
durerea
din trup în suflet, din suflet înapoi în trup, în dulci
păcate

și aș fi vrut să mă răscumperi-n seara de iubire
poate în dimineața parfumului tăcut și desuet de seară
ești tu aceea ce îmi spovedești, ce îmi ascuți tăcerea
dimineții

și-ai vrea să fie dimineața
seară ?
și seara dimineața
și dimineața seară
iară ?

LINIȘTE

cum așezai pe perna moale
sonetul stins, păru-mblânzit de semilună
actor de-aș fi ți-aș pune-n poale
un vers profan, nedemn, neisprăvit să-ți spună

că poate sunt actor și poate suntem astfel
ce strâmtă și subțire ne e mărginirea
cum tâmpla albă odihneai în puf de gâscă
și parcă se-odihnea și ea, și o țineam în puf, iubirea

era curat în așternuturi, era atâta liniște în straie
cuvintele frumoase le pitisem decuseară-n pernă
îți atingeam cu-n răsărit nelămurit privirea ta bălaie
cu o tăcere nedesăvârșită și puțin nedemnă !

CUM E

cum este fără mine
cum e să nu poți să m-atingi
cum e să simți durerea - un nod în gât
să nu poți să o strigi

cum e nedreaptă
dureroasă
secunda-n care plec
și timpul se destramă în secunde dureroase
în care vin
și plec
și sunt parfum
și nu mai sunt prin casă

cum e cu mine
clepsidră caldă de nisip, să te contopești
să curg cu fiecare bob mărunt de aur
-n jumatea ceasului de vară-n care mă iubești

cum e cu fericirea
lumina lunii, neconținută-mbrățișarea
sărutul răsăritului cu noaptea de iubire
a țărmlui neconținut sărut cu marea
îmbrățișarea țărmlui
cu marea
așa o fi !

Viorica PETROVICI

Pleoapa nu este nici închisă nici deschisă

Focul albastru își întinde aripile
Fiecare aripă are mii și mii de ochi
Ce străbat Creatul și Necreatul
Lăuntrul și ceea ce nu poate fi numit
Din când în când o sămânță cade din El
Ca un bob de rouă diamant sângieru
Traversează deșertul de spirale
Și încolțește într-o placentă galactică
În care toți și toate plutesc spre niciunde
Întâii născuți receptează lumile suprapuse
Reflexii ale unui iris translucid
Din uriașul cerc mișcător și avid
Captează realități ce se interferează
În universuri care coexistă simultan
Ei poartă povara cea mai grea
Pentru că au o oarecare percepție
Despre ce ar putea fi dincolo de libertate
Nu pleacă nici n-au cum ajută nenăscuții
Să privească printr-o nișă albastră
În viața lor unde toate sunt separate
Un Cer deasupra un Pământ dedesubt
O natură umană o natură animală
Păsările starea de zbor și peste toate

O regenerare vegetală care derutează
Afli că poți crește din tine iar și iar
Din ou din tulpină din rădăcină
Un mădular hrănește pe celălalt
O structură joasă pe cea rarefiată
Încât orice identificare este iluzie
Orice moarte este iluzie
O singură realitate Misterul
Tu auzi Misterul parcă ai culege
Vibrațiile unei muzici de trăsnet
Materialul osmotic se înfioară
Vocalele fecundază consoane
E un dezmăț total de sunete
O implozie strălucirea ei străbate
Miliarde de ani lumină
Aici și acum ecoul undeva strigătul
Fața nevăzută a monedei sau visul dintr-un vis
Tu nu ești visătorul nu ești cel visat
Pleoapa nu este nici închisă nici deschisă
Înfășurătoarea dansează leagă culmile
Și abisurile reluate în infinit
Energia cuantică se hrănește din ea însăși
Ritual izvor de foc cu aripi albastre
Tu în nouăzeci și nouă de ferestre

Călătorie

Orb de lumină intru în ploaia de aur
Nu e nici rece nici fierbinte
Sinapsele au scurtcircuit fosfenele
Se răspândesc împrejur un întreg Univers
Plutitor rotitor deschide ochii în mine
Doamne cât ești de aproape
Devii corabie peste răsărit
Atunci când poetul vâslește
Bântuit de nesomn de nelumi
Crucificat pe axul imuabil
Al cuvântului singur poetul
Orb de lumină și întuneric
Dincolo de Soare dincolo de tăcere
Urcă în Tine pentru încă o călătorie

Dimineață verde

Dimineață verde cărări urcă și coboară
În inima unui copac de cristal
Dimineață verde cu doi Sori
Unul afară unul în mine
Razele urcă și coboară respirație
Beție de armonii androgine
Zborul stare nepângărită de a fi

MARGENTO

Animale vindecătoare de cancer

Un prieten se luptă cu cancerul,/ glasul lui sună a rugăciune,/ rugăciunea lui e o lentilă/ prin care lumina se focalizează/ într-un punct din inima ta.^[1]

Inima mea e un adăpost pentru animale sălbatice,^[2] câteodată auzim cum ne dizolvăm în întuneric.^[3]

Sub cămașa udă inima mea e despicată precum burțile peștilor

mișcărilor sunt funii care mă rod mă pregătesc să devin o hrană,^[4]

câinele, și el, lânzește pe-un pietroi încălzit de soare

—

eu și moartea cam atâția bani facem. O zi întreagă nr. 284

zace pe-un sac gol de nutreț, vizitată de-o primă/ muscă a stricăciunii. Înainte de-a se umfla și-a plesni,^[5]

arată comun; după care, va vădi ce urmează-n comun.^[6]

De cel ce scuipe oglinda pentru

a luci, fie-ți milă. Cu tine vorbesc,

lumeo, fața ce-ți dau e de monstru,/ rușinea în care m-arunc un strâmt cerc./ Spun asta cum zorile zic fii înaltă

umbrei. Gropii, fii adâncă.^[7]

Poem de adus lumina după moarte

Siloz spintecat. Mamă oarbă. . . Rezonanță a sumei/ și scăderii pe-o coardă întinsă. De trecătoare sau/ contrabas. . . Stărnind un palimpsest de graffiti/ pe zid.

Lămurind minunea spațiilor dintre dalele din curte. . .^[8] de la clipa morții, când, straturi-straturi, muzica și cerurile iau locul vieții, mai ales al trupurilor noastre^[9].

Se îndepărtează un chip — ca apa a curs și lumea lui e un vâl ce-l acoperă^[10].

Dreptunghiul negru săpat în iarbă cu-o simplitate de capac de coșciug, cu rânduri drepte de roșii și sfeclă — colorat argument/ contra morții, un așa de răspicat document^[11]/ pe cât e *solia de-asediu a soldaților de teracotă*^[12].

Mereu moartea, utilă, fertilă, însă

tot moarte — ca-nchipuirea, nu poate fi ucisă.//

Ai grijă, prunculu-i spune mama, blând/ focu-i foc, fumul fum. Din lemn — un semn? Nici când// nu uita, spune focul. De fum să nu uiți.

Sfârșitul lumii e oriunde te uiți^[13].

Poem respirator

La fiecare respirație se va auzi o muzică nouă/ Ceva asemănător plânsului furnicilor./ Atunci o să murim frumos și repetabil,/ Fiecare dintre noi va fi o petală de bujor ținută între copertile unei cărți

Despre grădinaritul norilor^[14].

Schele templiere ale crimei, la rece// un drum făcut cu maimuțele o transfuzie de muște//

până-ntr-o preistorie dubioasă

bălângându-se-a lor// sau o rupere-a buclei mașinei de scris - prăbușire// în timp ce aerul intrând și uieră și desenează

delectabil lizibil la final prin crăpă

turle-n talpă ale singurei maimuțe ce se-ntoarce. . .^[15]

Fără apă nu ne-ntâlnim, fără aer n-am ce citi^[16];

pare-așa improbabil, la felul cum trăim

să pătrundem și-astfel să fim pătrunși, rechinul

ce ni-i mintea, ce-noată să respire, chiar și-n somn^[17].

Și-n clipa aceea când pietrele-au devenit râuri,

Cartea a rămas cu foile în aer

în timp ce zidul s-a făcut deodată cald^[18].

8. Jacques Dupin, *Mame*, fragment

9. Iarina Copuzaru, „Liturgia Bujorilor”, *ibidem*

10. Florin Caragiu, „Căușul palmei”, de pe blogul autorului

11. Maggie Schwed, „Grădinar nedezmințit” din *The Malahat Review*, 2011, no. 175

12. MARGENTO

13. Bruce Bond, „Poarta raiului”, *Cuvinte scrise peste zidurile orașului*

14. Iarina Copuzaru, „Liturgia bujorilor”, *op. cit.*

15. Jacques Dupin, din *Muște și maimuțe*

16. MARGENTO

17. Bruce Bond, „În”, *op. cit.*

18. Florin Caragiu, „I. retrăire” din *Sentic*

1. Florin Caragiu, „Fiecare poem e o respirație”, blogul autorului
2. Iarina Copuzaru, „Frumusețea aceea nenumită” din *Domnișoara Miller era nespus de ciudată*

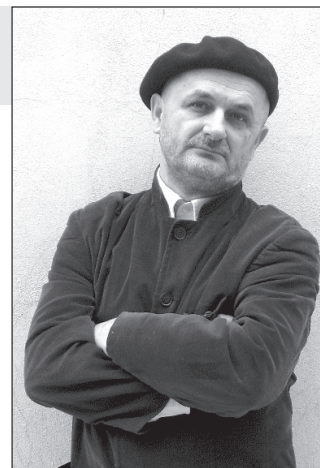
3. *Ibidem*

4. Laura Dan, „****”, <http://www.youtube.com/watch?v=bdcsbDvNetQ>

5. Maggie Schwed, „În trecere” din *Blackbird*, primăvara 2011, Vol. 10, No. 1

6. MARGENTO

7. Bruce Bond, „Ginsberg” din *Kenyon Review Online*

„Între simțirea poetului de azi și natura primară [...] se află un strat de smog cultural“

DORINA CIOPLEA ÎN DIALOG CU CONSTANTIN IFTIME

Dorina Cioplea: *Încă din titlu („Vreau altă realitate. Artă, merg pe mâna ta”), cititorul este avizat că nu va urma un volum de poezii de dragoste, sau de stare, sau descriptive, ci un volum de întrebări și filosofări. De ce vreți altă realitate și de ce doar arta vi-o poate oferi?*

Constantin Iftime: Este titlul unui poem despre istoria unei răni, iar acolo are și un indiciu – subtitlul „Impresii de vânătoare”, care trimite la ironie. Însă acest titlu spune direct ceea ce eu, ca poet, am vrut să fac acolo, în volum. Vreau o altă viziune, adică, și anunț că mizez pe o limbă poetică proprie. Eu vin în poezie prin limbă, mai ales. Pentru mine, straniețea limbii pare a fi de mai mare importanță decât, să zic, acea straniețate existențială, la care un poet are acces printr-un exces de sensibilitate. Aș mai vrea să adaug că mesajele acestei trăiri de tip existențialist, din păcate aparținând unei modernități tocite, așa cum le percep la poezii cei mai proaspeți de astăzi, cei tineri - și ei au o limbă puternică, proaspătă, ciudată, particulară, parcă vin de la o sursă secundară și nu de la realitatea primară. Parcă între simțirea poetului de azi și natura primară, spre care tindem când vrem să facem artă, cea care ne fascinează atât de mult, se află un strat de smog cultural. Toată modernitatea, de fapt, pare că se zbate, ca o vietate anemică, ca să scape de otrava acestui monstru difuz. E un smog, un nor de viruși, creat din excese de tot felul, din excrescențele canceroase ale automatismelor raționalității, din psihologie, sociologie ș.a. Citind corespondența lui Flaubert, am descoperit că și atunci, când abia se nașteau modernismele, poetul simțea cum se depărtează de un relief al unei naturi umane uriașe. Cea pe care atât de ușor o vedem la antici, dar mai ales la cei care au impus canonul, cum se spune, occidental. Pe lângă antici, Flaubert, când scria un roman al unei super-realități – cum se spune azi, al realității de peliculă –, adică povestea Emmei

Bovary, citea la greu Montaigne, Voltaire, Shakespeare sau Goethe. Făcea asta ca un exercițiu pentru mușchii simțirii. Și-i pregătea pentru alpinism artistic. Și asta mergând pe o temă ultrabanală. Își convertise în limbaj toate energiile unor gânduri ciudate. Flaubert era fascinat de straniețatea adâncimilor mari. Înainte de-a scrie despre viața Emmei, scrisese despre iluminările și spaimele Sfântului Anton, ca și ale Alexandriei lui băntuite de epidemii spiritualiste. În sfârșit, cred că mesajele poeziei actuale, gândindu-mă la poezia tinerilor mai ales, deși sunt atât de bine poziționate –vin adică la momentul potrivit și de la cei care simt cel mai bine mișcarea naturii noi (sociale, istorice, culturale) –, par a nu avea acuratețea și prospețimea mării straniețăți. Parcă poezii, neînvățându-și bine rolul, spun falsități din ignoranță. Se maimuțăresc involuntar, ca actorii lui Hamlet, pe care Hamlet, care știe atât de bine instrumentul sufletească, prin exersare, nu prin intuiție doar, îi pune în gardă de la început. Acești actori dau drumul energiei sufletești în exces, strigă prea tare, au teatralitate inutilă. Fără meșteșug, fără antrenamentul cultural, și simțirea cea mai acută se poate înșela, când caută notele pe coarde. Nu vorbesc aici de poetul acela, care-și face stagiul ca ostașul armatei chinezești infinite, de o sută de mii de trupeți, care cântă încântat la locul lui. Nu. Eu vorbesc aici de cei care au dezerat, care trag aer proaspăt, prin râpi sau păduri virgine, ascunși de ochiul vigilent al ordinii comune, și scriu ciudățenii pe pietre.

D.C.: *Poezia dumneavoastră, și nu o spun doar eu, nu poate fi încadrată unui stil sau unei perioade anume. Deși sunteți la primul volum de poezie, aveți un discurs poetic deja personal. Cărui fapt se datorează această abilitate? Sunteți mare consumator de poezie?*

C.I.: Sunt un mare consumator de literatură de tot felul. Pot spune că am citit marea poezie cap-coadă de câteva

ori. Am citit la fel și pe marii prozatori, mari poeți, de fapt: Tolstoi, Dostoievski, Kafka, Gogol, Flaubert, Rablais, Joyce ș.a. Pot acum să simt largi coerențe – și să fiu sigur de ele – între aceste lumi cu totul și cu totul străine unele de altele. De exemplu, ani în șir am exersat la un fel de roman, care duce mai departe ceea ce Flaubert rețese, în frazele lui muzicale, ca fiind în exces, în fanteziile lui Kafka sau lui Joyce. Aceste excese, evaluate altfel de la un autor la altul, mă fascinează enorm. Acolo parcă văd găurile negre ale naturii umane. Sau oscilând între arta romanului rusesc, de tip Tolstoi-Gogol-Dostoievski-Bulgakov, și arta romanului de tip occidental, pornind de la marii occidentali, care sunt atât de mulți, prindeam particule, ce marcau mai ales diferențele, care parcă vin din altă lume. Nu am marca unui anumit stil sau limbaj, căci mereu m-am strecurat pe lângă ceea ce părea cunoscut sau aflat. Am niște slăbiciuni, totuși, cu totul contrare. Îmi place, de exemplu, formula expresionismului nordic (german, iar la noi de tip ardelenesc), ador concretismul limbii (de la Arghezi, Sorescu, până la optzeciști), fiind ca o vitamină după mari beții. Vreau deseori iluminări stranii (suprarealism, textualism atomic, gen Iova), sau retorism nebun, în genul *beat*, care își lichidează organele la urmă. Acum, de exemplu, în această perioadă, caut formule prin care să arunc sensurile acestui existențialism, clasic deja, în găuri negre ale lumii noastre, practicând un stil bine fasonat și plăcut. Am încercat, apoi, într-un volum, care urmează să apară cât de curând (Titlul - Privește-ți veacul artei tale, poet înfricoșat!), să introduc cât mai multe semne, informații despre viziunile poetice ale modernității. Mă joc și vreau să văd cât ține jocul.

D.C.: *De-a lungul și de-a latul acestui volum, "Vreau altă realitate. Artă, merg pe mâna ta", apărut la editura Tracus Arte, oferiți cititorului tot felul de indicii dar îi întindeți și capcane. Care este, de fapt, cheia lecturii acestei cărți?*

C.I.: Aproape toată ziua citesc despre tot felul de lucruri. Apoi stau îngropat în cele mai obișnuite realități. Am trei copii de trei generații (ultimul este în clasa a doua), lucrez cât pot de mult, mă pun în slujba tuturor inițiativelor. Acum, de exemplu, vreau să lansez, la Botoșani, un muzeu al vieții cotidiene în comunism. Vreau, după aceea, să fac o documentare despre o lume culturală din Răsărit. O documentare pe teren la firul ierbii. E vorba de un sud al Răsăritului meu. Nu știu de ce cred că numai cu lucruri de acolo voi scrie un roman despre comunism. Voi merge astfel de la București, la Iași, Chișinău, sudul Basarabiei și zona Ucrainei de pe malul Mării Negre, până la Odessa. Mă fascinează să spun, am fost și eu la Odessa. Și cred că, pe drum, în cap, se vor lega niște fire, care flutură acum în aer. Ador aerul Răsăritului, combinat cu cel grecesc. Cred că am în sânge din amândouă aceste naturi. Când m-am însurat cu cineva din Răsărit, repede-repede, am avut sentimentul că am revenit acasă. Poate de asta am scăpat de toate nevrozele de atunci. Până atunci, fusesem bolnav de TBC, avusesem deseori insomnii. Iar copiii mei parcă-s niște creaturi stranii ale nordului. Lecturile astea, făcute uneori într-un ritm îndrăcit, iată, învelesc o viață foarte încărcată. Prin lecturi vreau să-mi însușesc meșteșugul limbii, să-mi țin mușchii ei tonici. Am un mare complex față de limbă. Uneori simt cum

înaintează o scleroză, care mă va face să muțesc. Cât privește ceea ce vreau să spun, puțin mă preocupă. Vreau să trăiesc cât mai larg și cred că se va insinua umanitatea asta în limbă.

D.C.: *Vă petreceți mare parte din viață printre cărți. Citiți foarte mult și sunteți conectat și la fenomenul cultural actual. Și totuși, cartea despre care vorbim nu este una a certitudinilor, ci una a întrebărilor și a unor probleme puse în discuție.*

C.I.: Acest volum se ocupă de limbajul poetic, mai ales. Am vrut o limbă care să degaje o energie atomică, la fiecare întorsătură. Apoi mereu am vrut să ajung la o realitate primară, să respir acel aer tare, al unei mari naturi pe care am pierdut-o prin exces de rațiune. Limba mea de acolo e ca o freză care rade câteva straturi de grăsime, de carne inutilă. Vreau să dau de mușchi sau de oase. I-am învățat și pe copiii mei să citească Homer. Ce vrea să spună simplu Homer, pentru omul actual? Sunt reguli clare pentru întărirea caracterului acolo. Spun fiecărui fanatic cititor, pe care-l întâlnesc la BCU, că ar fi bine să știe, cât de cât, schema antichității. Cât de clar vorbesc ei de natura umană! În volumul următor, terminat deja de un an, și care va fi publicat în curând, m-am ocupat de viziuni poetice. Termin cu câteva trimiteri la Răsăritul meu. Mă pun în slujba unui personaj poetic al meu, un dictator, s-ar zice, pe nume „Marele Intelct”. E ca un zeu rău, căruia-i închin fel de fel de cântece, ca să-l îmbuneze.

D.C.: *Debutul dumneavoastră în volum de versuri vine la o vârstă a maturității. De ce acum sau de ce abia acum? Este un volum îndelung dospit sau doar o reacție la realitatea culturală și socială?*

C.I.: Am renunțat în mai multe rânduri la literatură. La vârste mici, am început cu lecturi excesive, am scris proză și poezie. Am fost premiat și publicat în revistele vremii. În poezie, mă blocasem la nivelul limbajului. Nu puteam să-mi concretizez, să-mi obiectualizez limbajul poetic. Acum, uitându-mă în urmă, pot spune că eram copleșit de rafinatele ale subterfugurilor de tip abstract. De asta cred că optzeciștii au fost fenomenali în epocă. Mă închin lor pentru că au scăpat limba de păduchii și de limbricii idealismelor și abstractizărilor, care îmi anemiau realitatea interioară. Acum, peste culturile poetice s-au abătut alte molime. Ați păduchi, alți limbrici. Știu doar o singură metodă de însănătoșire – culturalizarea în forță. Poate că sunt bătrân și cred în ceva atât de cunoscut. Poate că e vorba de paranoia deja. Am scris un articol în care citeam poezia actuală printr-un canon homeric, în doi timpi, Ahile și Ulise. Era un artificiu ca să-mi construiesc un discurs. Redactorul șef mi-a spus, domnule Iftime, sunteți prea nemilos. Veți stârni prea multe împotriviri și reacții negative. Se vor răscula armatele noastre, știți care. Vă dau un sfat: lăsați-o mai moale. M-a distrat răspunsul lui. Dar, recent, la Bookfest, un prieten apropiat, un poet extraordinar, cu un caracter la fel, îmi spune: domnule Iftime, toată lumea spune că sunteți securist. E adevărat? I-am spus, crede-mă, lumea noastră sensibilă, când nu poate înghiți ceva, face urât. E normal. La obiect, crede-mă, omule, nu am avut nici o legătură cu securitatea. Dar am atâția prieteni care au fost atât de mult frământați de murdăria Securității, încât aș vrea să spun: sunt și securist, cum vreți voi, numai scrieți o poezie bună, ca să pot hohoti fericit când o citesc.

Constantin IFTIME

Leul plictisit

Leu plictisit,
Care mănânci proaspăta carne a fiecărui sine nesigur,
Cu forța ta de-a fi sau de-a nu fi,
În sfârșit, ți-ai recăpătat privirea omului singur,
Adevărat.
Nu pari bolnav.
Trândav și sătul, îți tremură fălcile în vibrația lunii pe câmpie,
Cu părul ei gălbior al rătăcirii ce prevestește tot.
Vorbesc în termeni de trup sau de suflet.
De fapt, leul zilei,
Printr-o legătură sigură de sânge pune carne peste carne, mațe, oase rupte,
Fapte rușinoase, piele peticită, erotică, unde toate au mănărimi,
Iritații, dureri de stomac, conștiința imensă.
Asta,
Ca să nu fii sigur, dușman înfometat și bolnav.
Doarme pe o pajiște cu mine. Doamne trec pe lângă noi. Himere de diferite stiluri. Lașități.
Vine o limbă nouă, cu umeri lați, împotriva firii.
Nu o știu. Deasupra capului,
Un imens cuțit vâjâie, taie feliuțe din mieii ghiftuiți.
În afara ei nu-i scăpare. Așteptăm.
Piară SUA, UE cu al ei Paris, vreau altceva!
Voi crăpa ca un câine, voi mirosi a pișat de șobolan sau de miel creț –
Frumusețea pe care-o dorește spaima mai presus de mine,
o voi avea după chipul ei.
În afara legii universale a omului entuziast,
Există ceva înfricoșat. Un nume stupid, cu sămânța fragedă,
Chiar acum este momentul să-l umplem cu toată murdăria lumii. Să-l distrugem.
Aud râsul lui peste tot.
Neliniștea nu se va potoli.
O nouă viziune despre viață e tot acolo. Bătături și obsesii. Absolut necesare.
Forme precise ale pudorii, neîmpăcate, respiră ușor.
O nouă indulgență a umanității era necesară.
Împotriva formei dictatoriale a spiritului care produce din ce în ce mai mult adevăr pur și nimic altceva,
Cântăm cuvinte împerecheate la întâmplare.
Vino,
Oricine poate să spună că a fost o noapte cu noi.
Căznește-te să te ridici dimineața deasupra câmpiei, copil cu picioarele tremurând!
Curg răgete în bobițe pe filamentele nervilor spre rădăcina limbii cu firea ei curgătoare.
Singura picătură a rătăcirii o caută pe îndelete limba ta musculară,
Când stai la umbră, tolănit,
Tandru și grețos,
Leu plictisit.

Milioane de lei amușină fiecare milimetru de trup fraged, plin ochi de plăcere,
la rădăcina aceluși fir nesfârșit și amar.

O,
Acolo, sexualitatea va produce cea mai bună apărare,
Să știți.

Pe aici trec vitele proaste, vitele grase, vitele de nimic sau vitele curve

Există un drum cu viraje domoale, cu pietre de carne,
Crestate adânc,
Cu firicele de sânge atârând hâde în gurile netede, cu răsufări groase aproape de pământ.
Pe aici trec vitele proaste, vitele grase, vitele de nimic sau vitele curve.
Un fel de viscol social sau de ploi acide le mână spre noi.
Ușor găsesc calea,
Atente la natura neprielnică a poeziei lor.
Au forță plastică, grația adevărului stăpân. În urmă, Rămâne timpul suspendat,
Drumuri înecate în praf, sate încremenite.
Nu sunt preocupate de progres, de ritmul iertător din trup, de rime,
de metrul abstract al poeziei înalte care toacă mărunț calea lumii.
Hotărât lucru,
Tac. Pictorii le desenează hapsâni în avangardele lor, poezii sentimentali
Plâng și se ascund când sunt măcelărite inutil.
Cine nu vede cum li se smulge pielea aburindă, cum li se sfârtecă ugerul, coapsele, cum ochii grei sunt puși la murat.
Maldăre de carne zac azvârlite în locurile publice, printre blesteme, lozinci, strigături.
Carnea lor nu se consumă.
E un ritual străvechi.
Sunt jertfite pentru sănătatea familiei, a iubitelor, a prietenilor.
Căminele în care arde părul amar se întăresc.
Așa,
Turme imense mi-au intrat în cap,
Sângele lor înflorit,
În brațe, în fese, în piept.
Se cutremură sub noi câte un pat șubred sub șuvoiul lui mortal.
Atunci,
Crestez în carnea fragedă a lumii plină de puterea de demult magnificul totem roz.
Îl cizelez de zor.
Pe aici trec vitele proaste, vitele grase, vitele de nimic sau vitele curve. Da,
Cuvântul vită ajută la regenerarea organelor ciudate ale limbii mele.

Dan PERȘA

MĂRTURISITORI (1)

Preoților a toată țara!

1. (Visarion Mărturisitorul)

Costainița era la vremea aceea un sat prăpădit, locuit de muritori de foame. Un bordei era mai umil între toate: patru stâlpi, cu scânduri bătute pe ei drept pereți, în crăpături cu lut îndesat, din care crescuse cu timpul o sihlă de ierburi; pe jos, ca dușumea, pământ bătătorit; iar drept acoperiș se nevoia, zice-se, cerul și doar toamna frunzele ce cădeau dintr-un nuc, spre a fi adăpost de zăpezile iernii. Gospodarul mai brodisese stuf deasupra-i, iar din coajă de mesteacăn făcuse streășină. Gardul curții erau boziile și urzicile, ba și un fir de leuștean, crescut prin cine știe ce minune în spatele casei, ținea de hotar. Bărbatul și nevasta lui n-aveau după ce-și face nevoile, cum se zice, dar un măgar tot priponeau de-un par în fața ușii, fiindcă pe vremea aceea săracii nu erau chiar atât de calici cum sunt cei din zilele noastre. Bărbatul făcea căraușie, muierea spăla rufele vecinelor și cu o brumă de băgat în gură tot se alegeau pe munca lor. Încât ar fi trăit fericiți, ca tot omul, numai că Dumnezeu nu le-a dat copii. Și ce e o casă, fie ea și bordei, fără plozi? Așa că oftau, țineau privirea în pământ, căci nu se puteau uita în ochi unul altuia și iar oftau. Femeia a prins cheag de câteva ori, dar lepădase grabnic, fie de la muncile prea grele, fie pentru că o fi avut mijlocul slab, fie pentru că pruncul nu vroia să vină pe lumea aceasta. Cine o poate ști, după atâta amar de vreme care a trecut de atunci? Minunea o săvârși Maica Domnului. I se arătă femeii în vis, spunându-i: vei rămâne grea. Și așa a fost. Șapte luni mai târziu, moașa ținea în palme, mută de uimire, un prunc zbârcit, dar transparent ca răcitura. Toate se vedeau înăuntrul aceluși copil. Și inima, mărunță și iute ca a unei vrăbii și coloana, făcută din vertebre alburii și venele și nervii și toate oasele, albe și tulburi precum sămânța unui cal. Ochii moașei, învățați cu toate cele omenești, au stat mijiți o vreme, ca semn al cugetării. În agheasmă va sta, până ce-o împlini un an, spuse apoi. I-a cerut bărbatului să

aducă balia de lemn, dar cum el nu avea, folosi troaca măgarului, și s-o umple cu apă de ploaie, încălzită de soare, din butoiul pus sub streășină. Bărbatul, umblând cu picioarele îndoite, de parcă i-ar fi fost teamă că îndreptându-le spulberă o taină, făcu toate acestea și moașa cufundă copilul în lichid. Aici va sta, repetă, până ce-o împlini un an. Dar nici ea nu era sigură că pruncul va trăi. Așa că îndată apoi trimise bărbatul după popă și botezul fu săvârșit tot în ziua aceea. I-au spus Nicolae, iar numele lui părintesc era Sarai. Nicolae a trăit un an în apa ploii încălzite de soare și sfințită de popă. Moașa avu grijă de el, încât nici pe mumă-sa n-o lăsa să-l atingă. L-a hrănit cu fierturi de agrișe, coacăze și măceșe, iar pentru oase îi fierbea vin negru cu miere, până când rămânea taninul, ca ambra zeilor. Încât babele au plecat bosumflate acasă. Căci spunând ele că pruncul nu va trăi mult, s-au îmbrăcat în chiar ziua nașterii lui de doliu și au stat cârd în jurul casei, așteptând. Dar oasele prâslei s-au întărit, iar carnea și-a pierdut cu timpul transparenta. Pielea i se făcu oacheșă. Încât Petru Maior, când vorbește de el ca bărbat, spune: "om au fost de mijloc de stat sihastrul acesta, cu barba mică, negru la față și perit, nici nu primia alte bucate fără legumi, totuși bani spun, că avea mulți". Cu siguranță, Maior se înșeală în ce privește banii, căci, cum știm, banul e ochiul dracului și ce să caute el la un sfânt? Am hotărât astfel nu cercetând istoria, căci alte mărturii de acest soi nu s-au păstrat, ci fiindcă dacă sunt adevărate vorbele filologului blăjan, ce a spus că "limba românească e muma limbei ciei latinești", atunci mare pacoste cade pe capul naratorului de-a lămuri ce și cum era cu arginții. Dar pe noi nu caracterul teofrastic sau labruyeric al omului despre care vorbim ne interesează aici, ci opera de misionar a sfântului, care mult mai târziu, aproape de zilele noastre, în anul 1950, februarie, a fost canonizat de Biserica Ortodoxă ca sfânt mărturisitor, cu pomenire la 21 octombrie, alături de alți mărturisitori ai credinței.

Trecut prin boli infecțioase, care i-au umflat ganglionii sub brațe ca pe gușile de curcani îndopați, sub limbă adunându-i drob de zmeură, prin afecțiuni renale ce-l batjoco-

reau cu urină de sânge în zori, atacat de conjunctivite rebele, inflamări ale sinusurilor, suferind de cardiopatie ischemică și insuficiență respiratorie, copilul descoperi, încă de la cinci ani, calea rugăciunii. În ciuda bolilor, inima și-o simțea vie în piept, ca pe un trandafir înflorit și plin de parfum. E un semn dumnezeiesc, și-a spus el la vârsta de șase ani, suferința mea. E semnul celor ce sunt aleși. Asemenea cuvinte nu pot ieși decât din gura unui om ce a cugetat amarnic despre sine, lume și Dumnezeu, care a priticcit milioane de gânduri. Așa era Nicolae la șase ani. Dar toate câte le credea el, nu e locul a le așterne aici, pentru că atunci cartea noastră ar deveni cu mult mai mult decât vrea și poate să fie. Căci ar cuprinde Întregul, văzut și nevăzut, care nu se poate aduna în mintea omului profan, asemeni mie. Noi ne vom ține deci de ale noastre, despre care, cum spune poetul, știm că sunt umbra unui vis.

Mama, Maria, plângea în ascuns, căci mila pruncului înecând-o, uneori gândea că mai bine ar fi ca Dumnezeu să-l cheme pe Nicolae la el. Și Dumnezeu l-a chemat, dar numai cu inima, sufletul lăsându-i-l în trupul schilav. Băiatul fugi, pe la zece ani, în munți, ca schivnic. Muntele îl întremă. Postul și rugăciunile îi priiră. Anotimpurile treceau peste el, asemenea norilor repezi. Mânca măceșe și mere pădurețe, iarna mesteca rădăcini de bozii și scoarță de mesteacăn. Își făcuse bordei din crengi și mușchi de pădure, unde înghețuise frunzele pe care dormea, nu mai mult de două ore pe noapte. Opincile le-a lepădat după două luni de ședere și călcau, tâlpile-i goale, iarna omătul, toamna frunzarul, primăvara glodul și vara mușetelul. Nevoitele vieții de pustnic, pe care le adăncea luna de lună, îi ușurau povara fecioriei. Căci, îndată ce deveni adolescent, o codană fragedă ca miezul de soc și ca luna, bălaie, se ivea zilnic printre copaci, cântând. Era înveșmântată numai cu o cingătoare de flori la mijloc, pe cap avea un nimf de fluturi zburători, iar la glezne ierburi. În rest, goală era. Sorbea aerul sihastrul și când îl scotea afară, ieșeau nori de paiete plutitoare din aur și argint, ce se agățau de crengile coroanelor verzi ale copacilor, aurindu-i. Cădea în rugi fierbinți, ce făceau să țâșnească gheizere albe din pământ și topeau țărâna sub genunchii lui. S-a canonit așa în sihăstrie și nu i-a fost zadarnic. În una din veri, văzu în pădure un bătrân nins ce venea către el. Valuri de lumină azurie răspândeau din trup și sub puterea lor, fata cu flori și fluturi se destrămă, luată de vântul tehui. Barba, colilie ca praful Selenei, îi acoperea bătrânului pieptul, iar albăstrirea ochilor săi era atât de adâncă, încât Nicolae căzu în genunchi, gândind că i s-a arătat Dumnezeu.

- Ridică-te, copile, i-a spus bătrânul. Sunt Ierarhul Ghe-lasie.

Sfântul Ierarh Ghelasie! A trăit pe la sfârșitul anilor 1400, îmbucați cu începutul anilor 1500. Cel la a cărui moarte clopotele au bătut singure prin sate. Mare egumen al Mănăstirii Râmeț din Alba, duhovnic al sihaștrilor și făcător de minuni, ce se hrănea doar cu Precuratele Taine. După istoria profană, cunoscându-și sfârșitul lumesc, ca înainte văzător, în timp ce cobora călare pe asină muntele Râmeț, ar fi murit în 1514, dar Nicolae Sarai l-a văzut aievea, fără a ști cu adevărat cine e, în 1736, când avea cincisprezece ani. Ghelasie al Apusenilor l-a învățat rânduiala celor sfinte. Liturghia și Tai-nele, rugăciunea cu inima, osârdia și frica față de Dumnezeu, privegherea. Părinte, i se mărturisi Nicolae într-o zi. A venit la mine un drac cu numele Freud și mi-a spus că Domnul e sex sublimat. Ferește-te de dracul, copile, că toate relele câte sunt pe pământ, de la el vin, i-a spus sfântul. Și să nu mai crezi că ți s-ar arăta Dumnezeu, așa cum ai crezut despre

mine, căci El nu va apărea oamenilor decât la sfârșitul lumii și nu e încă vremea. Când plecă, după câteva luni, precuviosul părinte l-a binecuvântat pe Nicolae. Puterea cuvântului său sfânt a pus o aură pentru mai multe zile pe creștetul copilului. Iar în chiar noaptea ce a urmat, acestuia i se arătă Fecioara Maria. "Iubește pe Dumnezeu ca fiu al dreptei credințe și te vei umple de nesfârșitele daruri cerești", i-ar fi spus. Când s-a trezit, după cele două ore de somn, pe care le dormea acum în șezut, pe un buștean, copilul se cufundă în rugă. În zori îi umplu Dumnezeu inima și atunci inima lui se făcu simțitoare. O căldură mare îi zbuciumă trupul, încât pielea i se înroși, iar din sacul în care era înveșmântat, ieși fum și abur. Mai târziu, când se ridică din genunchi, văzu că veșmântul său era ars și împetrit cu pete de limfă și sânge. Am scrumuit puterea cea rea a trupului, își spuse, pentru a mă întoarce la starea lui Adam, cel fără patimi, ca să mă adun cu duhul, să fiu neclintit în credință și să pot sorbi izvorul dumnezeiesc. Și adorația a rămas în el ca o mare spaimă și numele lui Hristos îl îngrozi. Fiu al lui Dumnezeu...atât putu zice și înțelesul vorbelor acestea, pe care noi nu le putem înțelege, îl copleșea. Începu să ajute de atunci furnicile să-și care boabele, veritabilele să strângă ghindă, albinele să adune polen și soarele să lumineze. Devenise făcător de minuni și o mare durere puse stăpânire pe el, din lupta cu înfrânarea dorinței de-a face vreo minune. Dar în unele nopți, în timp ce se ruga sub stele, aplecat peste altarul încropit pe o stâncă golașă, ca să-i sfarme genunchii și să-i zdrumice poftele, își dădea seama că s-a înălțat în văzduh. Gemea atunci ca într-o agonie și tăind aerul cu mâna, se prăbușea înapoi pe pământ și ruga lui devenea mută: Doamne, iartă-mă pentru netrebnicie, repeta în gând, căci simțea că nu mai e demn să vorbească Domnului cu glas tare. Diavolul și-a amestecat coada în poftele mele și mă face să mă ridic, striga apoi, când ardoarea îi sleia mintea și puterea rugii se bura în el.

Într-o zi, aproape de bordeiul lui au venit tăietorii de lemne. Cu firezul tăiau, cu toporul ciopleau și un stejar se prăbuși asupra unuia dintre bărbați. Oasele i-au fost smulse și rupte, sângele îi năvăli pe nas și pe gură. Fără a ști ce face, Nicolae ieși de unde stătea ascuns să-i privească și întinse mâinile asupra omului zdrobit. Șuvoiul sângelui își opri curgerea și se întoarse înapoi în om, iar oasele lui se puseră la loc și se sudară. Nu vroise să facă această minune. Cu sila vreau să-mi smulg mântuirea din mâna Domnului? strigă mâniat și fugi. Curând minunea fu vestită și de pretutindeni oamenii veniră să le vindece betșuguri. Așa că Nicolae părăsi partea însorită a muntelui, pentru a se retrage în codrii adumbriți. Dacă ar fi de mâna mea făcute minunile acestea, îi spuse unui om, le-aș face, pentru a ogoi durerea, deși cunosc că mi-aș pierde sufletul, pentru că m-aș sumeți față de Cel Înalt. Dar Dumnezeu face minunile prin mâna aceasta, pe care mai bine ar fi s-o tai, căci ea mă duce la pierzare, da, Dumnezeu face minunile, trecând prin nevrednicia mea, doar pentru osârdia ce-am dovedit. Cum poți, Doamne, ierta, că te ispitesc? În chiar noaptea ce urmă, îi apăr diavolul în chip de arhanghel bălai. Dar Dumnezeu anume a vrut ca prin tine să curme suferințe omenești, i-a spus. Domnul dă fiecărui om dureri după mărimea păcatelor sale, dar când un sfânt vine pe lume, Dumnezeu e bucuros să frângă legile lumii, punând în loc legea Cerului, care e blagoslovenia tuturor oamenilor. Domnul te-a ales ca prin tine să curme suferințele pe care vrea să le curme. Nicolae crezu câteva clipe aceste cuvinte viclene și pentru a afla de sunt adevărate, începu să spună ruga inimii: "Doamne, Iisuse, Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!". Glasul

lui, răsunător și limpede, se izbi de trupul falsului arhanghel, care o clipă se chirci, iar chipul îi fu străbătut de grimase, dar mai apoi s-a stăpănit, încât trebuie că era Tartorul. Însă ochii lui Nicolae fură deschiși și el văzu, întâi prin încălțările cele aurite ale celui ce-i sta în față, două copite despicate, de capră, apoi se risipi întreg veșmântul inchipuit al satanei, lăsând vederii trupul cel negru. Nicolae repetă rugăciunea și glasul lui, lovindu-se acum nu de o amăgire, ci de însăși făptura Celui Rău, îl făcu pe acela să se spulbere ca un nor de funingine puturos, cu o pocnitură de dop scos din sticlă. Scârboșenia se răspândi în vânt, spulberată ca o parodie a toată viața cea fără ființă, căci ce altceva este Răul?

Căpătând cunoașterea celor călugărești de la Ghelasie, doi ani mai târziu, înainte de a pleca într-un drum de mult hotărât, pelerinajul în Țara Sfântă, Nicolae ceru buna încuviințare, după cum spun unele cronici, de la patriarhul Ipecului, Arsenie Șacabent. Se poate ca acestuia să-i fi rămas întipărită în minte figura absentă și scâlâmbă a sihastrului, dar hieratică, șanțul de sub ochii mistuiți de patima cerească, nasul de o formă incertă, barba rară și încălțită, dar mai ales pielea obrazului său, parcă frecată cu cenușă și care totuși lumina. Să-și fi amintit de el patriarhul câțiva ani mai târziu, când l-a trimis în misiune, sau doar vorbele despre sfințenia omului l-au hotărât, un om despre care nu mai știa că-l întâlnise?

Îmbrăcat într-o pânză de sac, cu pletele prelinse pe umerii-i slabi, cu un toiag noduros într-o mână și o boccea legată după gât, Nicolae, descult, călcând pietrele, nisipul, ciliinii și trecând prin vaduri nenumărate râuri, ajunse la Ierusalim. Măreață cetate, minune a minunilor, zidită după planul Cetății Cerești! Nicolae îngenunche în fața Sfântului Mormânt și se cufundă în rugă. Împărate, de pe înălțimea Tronului Tău veșnic, ridicat pe un mormânt, smerește-mi inima! Slăbit de drum și de nemâncare, slujitorii Bisericii copte l-au găsit, trei zile mai târziu, într-o stare aproape de comă. L-au dus în locuințele lor și l-au îngrijit timp de o lună, până când sihastrul s-a întremat. Se rugă apoi zilnic la Altarul Agonie Maicii Domnului și după o bucată de vreme preotul ortodox al Bisericii Învierii, află de el, îl chemă la sine, îi dădu binecuvântarea și puse un novice să-l poarte prin toată Biserica Sfântului Mormânt, unde văzu Piatra Ungerii, Altarul lui Adam, Paraclisul Golgotha, Capela Îngerului, Peștera Tăinuirii, bisericile ortodoxe, Paraclisul Patriarhal, altarele creștine și multe altele. Chem pe Domnul în toate aceste locuri, spunea, cuprins de o evlavie înfricoșată pentru bucuria nevrednică pe care o simțea. Muștră-mă, Doamne, cum numai Tu o știi face, striga apoi. Credința mea e doar o amăgire, ruga înșelăciune, căci nu mă pot închide în inimă și mă las momelilor Vrășmașului. Ca nouă penitență plecă spre sud și în trei ore fu la Betleem. De aici porni spre Galileea și trecu prin Samaria, Sebastia martiriului Sf. Ioan Botezătorul, Cezareea, Haifa (unde urcă muntele Carmel), Nazaret, Cana Galileii, Muntele Tabor. Văzu Iordanul, în care se scaldă, Ierihonul și reveni la Ierusalim. Acest periplu dură trei luni. Plăgile deschise în tălpile sale la plecarea, s-au vindecat, poate că de la țărâna sfințită de călcătura lui Iisus, poate că de la apa băută din fântâna samarinencei, poate pentru că s-a îmbăiat în Iordan. Reîntors la Ierusalim, intră în Biserică și se opri în Paraclisul Golgotha, îngenunche în fața stâncii în care a fost înfiptă crucea cu Hristos pironit pe ea. Aici retrăi în gând patimile Mântuitorului și în trei zile îi apărură răni pe creștet, în palme și în coaste. Firișoare de sânge îi brăzdau obrazul. Plânse și apoi o bucurie de negândit îl învălui într-o lumină pe care ochii nu o puteau suporta.

Fii desăvârșit asemeni Tatălui, auzi un glas. Umiliința atunci îl preschimbă într-un miriapod, ce sfredeli gresia muntelui și se piti în măruntaiele lui. Nu sunt vrednic, Doamne, nici să-ți sărut țărâna tălpilor, strigă. Și a plâns iar, cuprins de o durere asemeni celei a Maicii Domnului când i-a murit fiul. Și a înviat a treia zi și s-a înălțat la Ceruri, strigă Nicolae. Știu că ești de față, Doamne, spuse el și începu să-și mărturisască păcatele cu glas tare. Până și tâlharul s-a mântuit aici, Doamne, mântuiește-mă...

Câteva zile mai târziu, când și-a îndreptat genunchii zdreliți de gresia Golgothei, Nicolae avea aducerea aminte a morții și învierii lui Iisus Hristos și înțelese de ce îi e înfricoșător numele: căci toată partea necurată din om dărdăie când îl aude. Iată că am alt trup și altă inimă, își spuse, privindu-se și privind în jur, căci cu ajutorul lui Dumnezeu văd altfel lumea. Și era cu adevărat uimitor ce vedea. Catapetasma Tainelor dumnezeiești – cum le lași pe cele nepătrunse să le vad? spuse; inima bunătaților sufletești – iată ce-mi arăți în oameni, gândi, acesta e poporul Tău, adunat în jurul Sfântului Mormânt; și înțelese poruncile: iată că le-ai deslușit nevrednicului Tău rob orb!... Abia acum, după ce am pierit, îmi pare că trăiesc, rosti el... Cronicile spun că porni apoi în călătorie spre Sinai, un drum lung și înțesat de primejdii către Mănăstirea Sf. Ecaterina. Străbătu deșertul în mers neîntrerupt, dormind doar câte două ore pe noapte, acolo unde îl răpunea oboseala. Nu avea merinde, ci doar o pungă cu boabe de linte atârnată de gât. Nu visa în somn, însă în timp ce picioarele îi umblau, vedea parcă aievea familia părintelui Avraam locuind deșertul Neghev, după ce a călcat în Canaan, venind de la Ur. Beduinii l-au miluit cu apă. Priveau arătarea, care înainta prin nisip și pe stâncă, fără ostilitate, căci recunoșteau în ea un om încă mai nevoieaș și mai excesiv decât ei. În liniile poticnite ale trupului său și în privirile abstrase, citeau o nestrămutată voință, încrâncenarea pentru cele sfinte, dar și nepăsarea față de cele lumești. Ghi-ceau: nu se voia avut, ci gol și cât mai lovit... Mergea. Ici-colo zărea morminte ale oamenilor aspri ai deșertului. Se ruga în gând pentru ei... În pustiul Aravna se odihni o zi, în locul în care simțul său aparte pentru Cer i-a spus că Moise poposise în drumul către Țara Făgăduinței. Se opri altă clipă la Faran, chiar în locul în care instinctul îi vădi că a fost o dată mănăstirea Sfântului Isac Sirul. Zări, peste alte câteva zile, Marea Roșie. Își răcori tălpile în ape și merse mai departe pe țarm. Munții, marea, deșertul îi provocau în minte un vârtej, o amețală care îl goli cu totul de gânduri. Se făcuse una cu mersul său și cu ruga. Câte un dromader, îi părea pură halucinație. Urcă apoi muntele, urmând văi secate, fără ca o clipă măcar să fie încercat de teama că se va rătăci. Mergea așa cum zboară păsările, cu un simț aparte pentru ținta călătoriei sale. Dormea puțin, lângă tufe de isop, crescute între crăpăturile stâncilor și ele își împrăstiau mireasma tare, ca o Fata Morgana. Se trezea amorțit de frig, iar ziua dogoarea îi amețea simțurile. Tot ce vedea, parcă era în el. De auzit nu auzea decât un freamăt în urechi, un foșnet al căldurii. Avea limba uscată și gura încleștată. Veselie mare nu e pe căile sfinte, ci la sfârșitul lor abia. Mânca patru boabe de linte pe zi, din săculețul ce-i atârna la gât. Mănăstirea la care ajunse, nu era însă capătul de drum căutat, ci numai o haltă. Se ivi ca o umbră în poarta acelei zidiri a lui Iustinian, ca o destăinuire, căci trupul îi devenise transparent. I-a deschis un călugăr smerit. Preț de patru ceasuri te-am văzut cum te apropii, i-a spus. Îl zărise încă de când nu era decât un punct pe întinderea roșcată a stâncilor. Crezuse la început că e o capră rătăcită, dar ghici că e om, când con-

stată că acea făptură, are o țintă: mănăstirea. Îl pierdu apoi o vreme din vedere, când el intră între conurile munților. Îl văzu din nou apoi, avea lungimea unui antebraț, dar era subțire ca o ață...Îl prinse cu brațul, căci puterile nu-l mai țineau pe călător. Și îl purtă prin labirintul scârilor, aceleași pe care a călcat cu o mie de ani înainte Sfântul Ioan Scărarul. Slăvit lăcaș! Cetate a Sfinților Ștefan Sinaitul, Filotei, Anastasie, Grigorie și poate că și a lui Nil Pustnicul și a multor altora asemenea lor. Zăbovi o lună aici, în miezul rugăciunii: ruga e viața inimii, își spuse, iar Dumnezeu e puterea ei. Și iar porni, pentru a se reîntoarce în Ierusalim, pe calea ce-o bătuseră de-a lungul și de-a latul Moise și Avraam...Îi mersese vestea, căci călugări sfinți vedeau întinsul lumii fără a-l cerceta cu ochii, ci cu un cuget atotștiutor, dat lor de Dumnezeu. Așa că fu primit în cinul călugăresc în chiar lavra Sf. Sava, Mar Sabbas. Împlinise optsprezece ani de curând. I-a fost dat numele Visarion și așa a rămas cunoscut în istorie, ca Visarion Sarai, altminteri Sântul. De aici purcese iar către Betleem, pentru a se mai ruga odată pruncului Iisus, de unde luă calea spre meleagul natal.

O vreme locui într-o peșteră din Bosnia, adâncit în gânduri sfinte. Unii spun că apoi s-ar fi mutat în Serbia, într-o grotă cu lilieci. Arsenie Șacabent afirmă că, prin 1740, Visarion ar fi făcut pelerinaj la Athos. După Herman, ar fi călătorit și la Viena, ba și la Veneția chiar.

Adevărata menire pe pământ a lui Visarion se vedește însă abia în 1742, când patriarhul Șacabent îl cheamă de la mănăstirea Paçra, unde s-a așezat odată venit de la Atos și îi dă misiunea să cutreiere Transilvania, pentru a întoarce la ortodoxie pe uniții cu Roma.

Având asupra sa cartea pasuală a patriarhului Șacabent, ca să nu fie socotit spion, Visarion Sarai intră în Banat la 11 martie 1744. Nu știa românește, deși Herman crede că el ar fi vorbit fluent grecește, latinește și că rupea rostirii ceva vorbe valahe.

Samuil Clain zice: "La anul 1744 în 11 Martie înconjurat de multă gloată intrase în Ardeal, prin părțile Lipovei, anume pe la Capolnaș, Dobra, Deva, Orăștie până la margini în Săliște, un sihastru sârb din Bosnia cu numele de Visarion sau Ilarion, căruia i eșise vestea că e sânt".

Unii vor crede că vorbeam românește: altfel cum aș fi ajuns la inima mulțimii? Alții mă vor crede valah, nu sârb. Uneori voi fi incurcat cu alți mărturisitori ai ortodoxiei în Transilvania, spunea Visarion, înainte-văzătorul, oamenilor. V-aș putea vorbi și despre cei care au fost și despre cei ce au să vină. A fost Nicanor Melentevici, călugăr sârb, episcop de la Cruședol, slobozit în Ardeal la 1735 de mitropolitul Karlowitzului, Vichentie Ioanovici, ca să întoarcă pe uniți la credința străbună. Căci prin unire se pierde suflete. Va fi acel Nicola Ciurcia Cojocariu, zis Sfântul Nicodim, ce-mi va urma și vor fi Sofronie din Cioara, Ioan din Aciliu, Oprea Miclăuș, Ioan din Sadu, părintele Gheorghe din Abrud, Moise Măcinic și mulți alții, căci mult sânge de ortodox a curs și va să curgă și mulți martiri au fost și vor fi să vină, spunea Visarion. Le vorbea românilor sârbește, iar ei parcă înțelegeau, căci le spunea ce voiau să audă..."Sunând în tot Ardealul că Sântul i în Ardeal, mii de oameni și copii îl petreceau, flămânzi cu el umblau; și ce zicea, îl ascultară", scrie cronicarul și trebuie să credem mărturia lui, chiar dacă faptele din auzite le știe. "La Lipova, mai șezând, o cruce mare de lemn au făcut, și pe o coastă de deal, săpând groapă, au înfipt-o. Apă de sub cruce a fântănit, și multe boli a tămăduit".

Încă de pe când a ajuns în Timișoara, vestea că Sântul, cum era strigat de mulțime, se află în Ardeal, s-a întins în

toate țările române. Dunăreni de la Orșova și Turnul Severin, moldoveni din Podul Iloaiei și Dolhasca, s-au încumetat la lungi călătorii, trecând munții prin chei și posade, fie măcar pentru a săruta țărâna ce o călcase pașii sihastrului, dacă până la poalele mantiei sale nu le va fi dat să ajungă. Căci mulțime de popor era în juru-i. Milogi, femei sterpe, copii betegi, iobagi cu mărul lui Adam ghiogârt de foame, înfricoșați, dărdăitori din sperieturi, preacredincioși, doinași, băsmuitori, câțiva spioni de-ai generalului Caraffa, șapte loviți de soartă și doi de prăpădenie, stigmatizați fără destin, colerici, soldați fugiți din oaste, nevolnici, trudnici, istoviți – forfoteau în jurul lui ca alai. Sântul făcea pasul mare și în timp ce mergea, privea înainte-i, un punct fix. "Din Vinga, la pusta Păcăți, 3000 de țărani, veniți la coasă, tot ciopoară, nainte-i alergând, coasele lepădau, înainte-i ingenuncheau și i se închinau. El îi blagoslovea; ei mâna-i sărutau și iară fuga cu coasele, înainte-i alergau, până la Lipova. De aici peste Mureș l-au petrecut, și s-a dus", descrie cronicarul mișcarea produsă de credință în jurul Sântului, căci oamenii erau credincioși pe atunci. În timp ce mergea, nu se uita la oameni. Mi-ai deslușit, Doamne, inima lor bună, iar credința, iată ce mare le e, încât toți vor fi mântuiți, numai că eu am venit să-i cert, nu să-i laud. O să-i cert cu gura, în vreme ce Tu le vei mângâia inima...Și aproape de Lipova, înălță o cruce pe o coastă de deal, iar din locul în care a înfipt-o, fântâni apă. Oamenii s-au bulucit la ea și ca nătăngi, făceau mătânii cu nemiluita. Mulți ani a rămas crucea acolo, căci autoritățile nu au îndrăznit s-o surpe, ca loc de pelerinaj al ortodocșilor. Merse Sântul apoi, până a ajuns la Capolnaș (Căpălnaș) și trase aproape de un han. Era în fapt de seară și droaia obidiților sfârșiți de drumul lung, care gemeau de foame, îi înduioșa mila. Se spunea că inima îi da ghes să înfăptuiască o minune. Alungă acest gând necurat. Se abținu, rugându-se, dar tare îi plângea sufletul de jalea lor. Dumnezeu însă îi trimise un semn, o poruncă. O vrabie albă, cu un bob de linte în clonț, se așeză pe umărul lui și îi aruncă bobul în poală. Sântul atunci se tulbură, deși acum putea osebi vestea dumnezeiască de amăgirile satanei. Diavolul nu se poate face pasăre, cugetă. Și totuși îl cuprinse o înfricoșare ce-i tortura carnea uscată a trupului, tremurând-o. Dar de nu aș face minunea, m-aș dovedi trufaș, gândi și ceru sârmanilor să treacă pe la el cu rândul și dezlegând punga cu linte de la gât, turnă fieștecăruia, umplându-i pumnii făcuți căuș, căciula, desaga, blidul, încât ospătară pe cînste. Asemenea minune nu se mai văzuse prin părțile noastre și nici de-atunci încolo nu se va mai vedea...Era tăcere. Nevoiașii, prepeleac de avuție, mîncău, se săturau. Auzind că Sântul e acolo, trei negustori ieșiră din han, închinându-se lui. Știu cât sunteți de credincioși, spuse Visarion. Sunteți ortodocși, greci de origine, din comunitatea grecească a Lipovei. Și văzând-i înfricoșați, zise: nu vă temeți de câte știu despre voi, căci Dumnezeu v-a trimis la mine și încă de mult mi-ați fost arătați într-un vis. Să vă spun: lucrați pentru compania extractivă de minereu a lui Dogmastandi și Iconidi. În slujba ce-o aveți, ați bătut, de-a lungul, de-a latul, jumătate de lume, ați văzut multe și încă pe atâtea ați auzit. Cu gândul ați săpat adânc, ca să ajungeți piatra prețioasă. V-ați dorit înfăptuiri pe măsura stăpânilor voștri. Iată că vremea a sosit. Dar aveți și păcate. Vă place mîncarea vârtuoasă și vinul, de la care nu vă puteți abține. De femei însă vă feriți pe coclauri, pe unde prospectați terenul, cum vă e slujba, dacă vreun drac nu vi le-aduce-n preajmă. Postiți când faceți indigestii și o dată pe an vă îmbăiați. Rugăciunile însă le glăsuiți tare dimineața și seara, fără abatere și înainte de fiecare prânz. Vă fie iertate păcatele, căci așa

a vrut Dumnezeu. Iar de acum, veți fi o vreme dezlegați de făpturi lumești și o să mă urmați ca interpreți. La vorbele acestea, grecii căzură cu fruntea în țărână și plâneau, zvârcolindu-se ca apucații, căci i-a atins puterea Domnului. Iar dintre credincioși, nici unul nu mai era în picioare, ci toți se aruncaseră la pământ și băteau mătânii. De aici înainte, nu vor mai auzi doar vocea blândă a sihastrului, ci îi va ajunge și înțelesul vorbelor lui. Visarion își dezlegă limba în chiar seara aceea. Cei trei greci, Dimo Nino, zis și Dimo Grec, Gavrilă Bistru și George Nicola, înfățișară, trecându-le din gura Sântului în urechea mulțimii, Apocalipsa, Faptele Apostolilor, Plângerile lui Ieremia. Această din urmă poveste îi impresionează pe oameni mai mult. Căci asemuiau Transilvania Ierusalimului, iar când Sântul repeta cuvintele preotului din Anatot: "Tu singur te pedepsești cu răutatea ta și vei ști și vei vedea ce amar este să părăsești pe Domnul, Dumnezeul tău", toți se gândeau la uniții cu Roma. Și chiar le spuse Visarion că numai trăind în religia în care te-ai născut, poți fi fericit și că se zburcună nu pentru oamenii în fire care au aderat la unire, căci ei, fie de își vor pierde sufletul, o fac prin hotărârea lor, ci de prunci, care printr-un botez nefast, sunt condamnați pierzării. Numi imperiul Noul Faraon și oamenii fură săgetați la inimă. Pofta de mâncare le pieri. În zilele ce au urmat, vorbele lui s-au răspândit, înflorite, ca mireasma dusă de vânt. Uniții se înfricoșară. Au căzut în genunchi, cerând Domnului iertare pentru rătăcire, pentru căderea în ispită, asemenea lui Iuda, ca să capete un pumn de arginți. Nu bucuriile lumești pe care le-ați pofdit unindu-vă, traiul bun și neasprut sunt pe placul Domnului, spunea Sântul, ci pocăința, îndreptarea din păcat, dragostea neviclană pentru cele sfinte, durerea îndurată pentru adevărul crezului. Pe când voi, îi certă, ați lăsat legea străbună, neîn stare să suferiți pentru ea, încât nenorocirile abătute peste capul vostru nu se vor mai opri. Dar mai bine v-ar fi să sângeați de la năpasta nemeșului, decât de la cea a Domnului! Căci Dumnezeu nu vă ia sângele, ci sufletul, iar prin sângele ce îl varsă craiul Vienei de la voi pentru credința voastră, o să fiți pe placul Judecătorului și o să ajungeți în împărăția cerului. Vreți să înlăturați un mic rău, unindu-vă cu Papa, pentru a vă prăbuși în răul cel mare, focul Gheenei. O să fiți părjoliți în vâltori, mistuiți de smoală și rășină topită în vecii vecilor, fără ostoi... Deși vorbea liniștit, scoțând fiecare cuvânt din imaginile ce se împlineau în mintea lui ca o lume ce depășea granițele universului, revărsându-se dincolo de marginile știute ale cerului, vorbele lui incinerau inimile păcătoase și în pieptul oamenilor aruncau flăcări și vâlgarii, care le incendiau sufletul.

Aflând de popasul Sântului la Lipova, vrând să i se înfățișeze, ober-cneazul Petco poruncește să-i fie înșeuat calul și cu ceata lui dă iureș în beznele nopții, călărind neîntrerupt. Prăfuit și stors de vlagă, sare de pe cal în zori, trage ligheanul de la oblâncul șeii, îl umple cu apă parfumată cu petale de crini din burduful pe care îl cărase anume cu el și cade în genunchi în fața unui dintre calici, spălându-i tălpile. Prostimea râde, căci nu acela era Sântul. Dar Visarion se ridică dintre ei și îi muștră. Le spune că oricui din mulțimea ce-l urmează i-ar spăla cineva picioarele, își spală păcatele și e ca și când le-ar spăla pe ale unui sfânt, ori pe ale lui Iisus. Ober-cneazul e cucerit de înțelepciunea schimnicului, pe măsura veștilor ce mărturiseau despre el. Pioșenia lui se adâncește. Câți oameni vrednici avea Ardealul pe vremea aceea! Când află încotro își va urma Visarion călătoria, îi scrie viceductorului Gheorghe Pop din Dobra, următoarele: "După două-trei ceasuri va să vină un sfânt sihastru în Dobra, apărător al

credinței, căruia numai sălaș să-i rânduiți, că de altele nu are lipsă. Și protopopul locului să iasă cu litanie înainte-i și așa să-l petreacă în rânduitul sălaș". Protopopul refuză să-l întâmpine pe Visarion, "căci nu are poruncă de la mai marii lui, nici nu scrie cine este acela, deci nu-i va face cea cinstire" – povestește cronicarul. Viceductorul însă îi pregătește pustnicului o odaie. Când ajunge, Visarion cere să fie luată salteaua de puf de pe pat, pentru a dormi pe scânduri. Cronicarul zice că l-ar fi afurisit pe protopopul care nu a vrut să-l cinstească. De fapt, Sântul fu ademenit de oameni să blesteme, dar el îi certă, îndreptându-i. Le spuse că blestemul e un fapt urât lui Dumnezeu și cu atât mai mult blestemul aruncat unei fețe bisericești, care a fost hirotonisită, adică unsă cu har, pe care îl poartă cu ea, fie și de ar face păcate de neiertat. De aceea voi să ascultați de preot, căci acest har nu este de la el, ci de la Dumnezeu vine, prin rânduielile pe care le-a lăsat și nu pierie până când nu e luat de Biserică înapoi. "Rău îmi pare, spuse Visarion în seara acelei zile, când cuvântă mulțimii, că atâtea suflete câte privesc înaintea mea, vor să piară în veci, însă nu atâtea mă doare de sufletele acestea, precum de pruncii care au trăit în unirea aceasta". Gândul Sântului nu era la cele lumești, la vana mărire, așa cum au crezut unii... Prin Transilvania nu mai călătorise și nu cunoștea locurile. Nu-l interesau așezările prin care trecea, nici nu a ținut minte numele aflate. Pentru el conta doar Cuvântul. Oamenii credeau că are un drum anume, dar el se lăsa purtat de mulțime, ce înainta, închinându-i-se, de fiecare dată spre satul cel mai apropiat. Astfel trecu, de la Dobra, prin Deva, Orăștie, Săliște. Nu divulga păcatele părinților care îi ațineau calea, aruncându-se în pulbere în fața lui și cerându-i să le tămăduiască odrasla atinsă de boli necurate, deși le știa. Pocăiți-vă și mergeți cu Domnul, îi îndemna. Din alai, voci se ridicau, îndemnând pe Sânt să le spună ce păcat anume poartă fiecare. El le răspundea blând, că aceasta e taina spovedaniei și chiar dacă el cunoaște păcatele omului fără a-i fi mărturisite, nu poate încălca o taină divină. Îi cereau să vindece bolnavi, să proorocească, să facă minuni, iar el îi învăța despre Sfintele Taine și Mântuitor, despre credință, înfieră prezicerile, magia, folosirea puterilor pitonicești, descântecul, cititul în stele, chemarea morților, ghicirea în semne. Uneori, seara, când vorbea cu ei, le amintea cuvintele Sfântului Pafnutie: "Am văzut mrejele Satanei întinse pe toată fața pământului" și le spunea cum să se ferească de Cel Rău. Atunci i se citea pe chip un soi de tristețe, dar nu era tristețe lumească, a noastră, ci o tristețe născută din mila pentru cei condamnați de faptele lor nelegiuite, sau mai degrabă o tristețe pentru că lumea e așa cum e, alcătuită încât nu există doar Dumnezeu și îngerii, ci și Lucifer cu demonii lui, care să-i învrăjbească pe cei slabi la suflet. Le vorbea atunci de Serafimi și de căderea lui Satan, despre Dumnezeu-Tatăl și despre sălașul ingeresc, de rânduielile cerești, despre natura pervertită și cele șapte zile ale Creației, despre originea elementelor și despre substanța corporală. În vorbe simple, traduse de Gavrilă Bistru, ce se dovedise mai înzestrat între grecii tâlmaci, făcea pe înțelesul tuturor neasemuitele gânduri despre Cer ale marilor trăitori, încât nici chiar întemeierea lui Adam Kadmon în Adam, taina chipului și asemănării, a energiilor increate, nu păreau încălcate. Unii plâneau. Nu știam până acum ce înseamnă păcatul și că suntem cu adevărat păcătoși, mărturiseau alții. Căci nu le mai era rușine să se curețe de răutate, cum ne este nouă astăzi... Deși nu a rămas în nici o cronică notat, căci oamenii de rând, cum sunt și scribii, nu pot pătrunde căile divine, ci pe cele lumești doar, dacă sunt înțelepți, Sfântul Visarion trebuie să fi văzut cu ochii lui sfințiți păienjeniișul diavolesc.

Dar așa cum nu putea divulga păcatele celor păcătoși, nici despre lucrarea Necuratului nu putea vorbi. Dar repetarea cuvintelor Sfântului Pafnutie cel Mare o dovedește: "Am văzut mrejele Satanei întinse pe toată fața pământului". Tot la Săliște, le vorbi oamenilor o noapte întreagă, într-un târziu zicând: curând voi pătimi pentru cele ce vi le-am spus. Dar nu de mine mă doare, ci de acești trei greci care mi-au fost tălmăci. Bucurați-vă, voi, le-a spus grecilor. Calvarul va deschide calea voastră spre Cer. Se rugă apoi îndelung.

Cât umblase din cătun în cătun, din sat în sat, din oraș în oraș, primăvara trecuse cu semințele ei incolțite, iar vara lăsase loc unei toamne grabnic umblătoare, ce așternu nori și ploi peste pământ. Oamenii îl urmau, zgribuliți, pe sihastru. Mulți își părăsiseră bruma de avere lumească, pentru averile cerești, dar acum, când anotimpul le picura tristeți nemăsurate în suflute, plecau pe la casele lor. Alaiul Sântului era pe zi ce trece mai mărunț. Vedeți, spunea el, știam că gândul la cele înalte nu vă va putea rupe de puterile pământeste și vântul, viforul sau zăpada nu vor înceta să aibă tărie peste voi. Sufletul vă e încă legat de nori, de apă, de arbori, de țărână. Suntem netrebnici, spuneau oamenii, așa ne-am învățat de-a lungul vremii, ca iarna să hibernăm. De aceea mulți dintre noi te părăsesc, fiindcă simțim acea chemare ce ne umple firea, de a cădea în noi înșine, unde să visăm ca și când am fi morți, pentru a reinvia în primăvara ce urmează. Simțiți asemenea păgânilor, le spunea Sântul. Pentru că suntem legați de glie, spuneau ei, de pământul care germinează sămânța, de parcela pe care împlântăm răsad, de ogorul pe care se-ndesește coama ovăzului, de huma din care cresc livezi. Și Sântul le vorbea atunci de Jakob Böhme și arborele existenței cu cele nouă calități. Repeta cuvintele acestuia, spunându-le că în om "binele și răul izvorăsc și stăpânesc neconținut, dar omul e pruncul lui Dumnezeu, pe care l-a făcut din cel mai bun miez al naturii pentru a stăpâni în bine și a birui răul". Le spunea despre necunoaștere și rătăcire, despre nerecunoștință și nelegiuire, despre nepăsare și indoială.

Când se apropiau de Sibiu, sub buroaică, prin zloată, ceata zdrențăroșilor zări, în marginea cetății, batalionul imperial în linie de bătaie. Călăreții stăteau nemișcați, drepti în șei, cu săbiile scoase, ținute în brațul indoit, ca lumânările la botez. Pe luciul aburit al oțelului, alunecau picuri cât boabele de rouă. Oamenii se adunară în jurul Sântului, fiecare gata să-l apere cu pieptul lui pârlit. Dar Visarion le spuse să plece, căci moartea lor nu ar folosi nimănui și de va fi să le ia cineva pielea, atunci nu pentru el, un coate goale, ajuns la soroc, să piară, ci numai atunci să-și dea sângele, când va fi pentru dreapta credință. Să vă fie sufletele dârze, le spuse, căci acea vreme în curând va sosi.

Fu arestat și dus într-o casă de pe strada Cîsnădiei, aproape de una din porțile orașului, cum spune cronicarul. Soldații l-au bătut, lovindu-l cu mânerul spadelor și tocul cizmelor. Sântul fu lăsat să zacă într-un colț al odăii și în timp ce jucau cărți și beau vin, câte unui oștean îi mai venea cheful să dea în siaștru. Se apropia de el, așa cum te-ai duce să urinezi și îl burdușea cu picioarele. Izbitorile sunau surd, dar sfântul nu scotea nici un geamăt. Unele cătane erau furioase din pricina aceasta și îl tocau mărunț cu tocul, până ce transpirau și se congestionau la față. Iată ce rezistent e, spuse unul, că ne-au obosit pe toți tapangealele câte i-am dat, iar el cu un suspin măcar nu s-a jelit. Vrei și răsplată? glumi locotenentul. Dar parcă ne-ar lua în derădere! răspunse soldatul. Sântul mulțimea în gând lui Iisus că i-a dat izbânda de-a pătimi pentru Numele Său. Se ruga în gând pentru iertarea dălcăucilor. Cu cât îl snopeau mai cu sârg, cu atât rugăciunea lui era mai

adâncă, cu atât bucuria îi era mai mare. Simțea că Dumnezeu s-a apropiat mai mult, decât o făcuse în pustie și pelerinaje, de el. Știu, Doamne, spunea, că aceasta e alcătuirea lumii: oamenii sunt nesăbuiți. La toate câte le-a spus Iisus despre ei, n-au luat seama. Ei nu știu ce înseamnă să prăpădești un om, iartă-i, Doamne... Dacă ar fi întrebat cineva militarii de ce îl lovesc, ei nu ar fi știut răspunde. Ar fi dus doar mâna la prohab, pentru a-și aranja scula păcatului și rânjind, s-ar fi așezat la masa de joc. Suntem mercenari imperiali, poate că ar fi răspuns careva și orice tulburător al ordinii tulbură jocurile noastre de încartiruiți, căci ni se ordonă să-l urmărim fie prin munți, fie prin codri și fie pe orice vreme ar fi, pe o cale plină de primejdii... Solgăbirăul intră în odaia aceea a lor, care mirosea a sfânt și a soldat. Apa ploii, amestecată cu sudoare, i se scurgea pe tâmpile. Se cutremură, zărind într-un colț al încăperii, un om făcut mototol, care lumina. Își făcu cruce cu limba, dar lumina aceea albastră, ca ieșită dintr-o apă, se răspândea în efluvii serene. O putere prinse călcăiele solgăbirăului și îl înălță de la pământ. Ce-ai pățit, domnule solgăbirău, îl întreabă locotenentul, apucându-l de mânecă pentru a-l trage jos. Dar solgăbirăul amuțise și nu-și putea lua ochii de la Sânt, sfântul prăbușit pe podea. Locotenentul ordonă unuia dintre soldați să acopere prizonierul. Acea pătură aruncată pe schimnic adună lumina emanată de acesta sub ea, umflându-se. Atunci, solgăbirăul putu iar să vorbească, dar parcă tocmai ieșise dintr-un vis. Coloane de lumină și exilați, spuse, apoi amuți iar. În odaie intră un ișpan. Domnule locotenent, zise el, nu ați auzit ordinul? Care ordin, întreabă oșteanul. Oamenii au aflat că Sântul a fost prins și se adună de prin sate, vin asupra Sibiului. Locotenentul răsă, dar mâinile au început să-i transpire. Noi avem spadele noastre lucii, a spus și nu se poate pune cu noi o gloată de nemernici. Dar pândind de după perdele, ochiu-i ager, învățat cu războiul, prinse mișcări suspecte în jurul casei. Așa este, domnule ișpan, confirmă el. Ne vom pregăti de luptă. Dar ișpanul îi ceru să escorteze arestatul în strada Ernei, într-o casă întărită cu gard de zid. Enervați, soldații au părăsit jocul și au ieșit în zloată, târându-l pe Sânt după ei, apucat de haină la ceafă. L-au suit pe un cal, cu burta pe șea și încăle când la rândule, au pornit spre noul loc de detenție. Se spune că soldații s-ar fi izbit cu iobagii, care nu erau încă decât puțini, câteva străzi mai departe. Nu au existat pierderi de vieți omenești, dar un țăran a fost împuns de o spadă în umăr și altul într-o coapsă, după care s-au retras. Ciocnirea însă enervă cătanele imperiale, care căpătară un tremur nervos, ce făcea să le zângăne armele pe care le purtau. Se mai calmară când au ajuns în strada Ernei, într-o casă săsească, îngrădită cu zid și oblonită, unde erau arestați cei trei greci interpreți. Veștile însă nu erau liniștitoare. Semnalul l-au dat popii uniți din Reșinar: Man și Vasile, care s-au lepădat de unire. Au scos din biserică însemnele catolice și au cerut oamenilor să se întoarcă la ortodoxie. Apoi, purtând cu rândul crucea ferecată în aur și argint în brațul întins înainte, popii purceseră, urmați de norod, pe drumul care cobora spre Sibiu. Ca și când ar fi fost înțeleși, popa Taban din Orlat, popa Dan din Seliște, popa Mecinic din Sibiel, popa Bucur din Poplaca, popa Sima din Porcești, Popa Ioan din Gura Râului, popa Opre din Glâmbocă, popa Manic din Nucet, ca și călugării din schiturile Arpaș, Porcești, Scorei și altele, se revărsară, cu mulțimea credincioșilor parohiali, către Sibiu. Pe unde au trecut în drumul lor, unire nu a mai fost... Dar la Sibiu au ajuns, puhoi, la trei ceasuri după ce plutonul plecase, cu prinșii, spre Deva. În casa din Ernei, unde a avut loc un scurt interogatoriu al

lui Visarion și al grecilor interpreți, în jarul sobei, oamenii au găsit un clește de tortură uitat, care devenise incandescent.

Nici la Deva plutonul ostașilor, mercenari a tot imperiul, nu a stat mult, căci pe colnicele din împrejurimi se înălțaseră focuri, ca acelea care, din moși strămoși, chemau la război. Iobagii se răscoală, ar fi spus, după unii cronicari, locotenentul. Și-a împins coiful spre ceafă, descoperindu-și fruntea brobonită de sudori reci. E cald în această iarnă, spuse, ștergându-se cu mâneca. Ce târâm, adăugă apoi. O beznă prin care se vede și oameni care luminează... Burnița căzu peste oșteni o dată cu veștile rele. Dinspre Mărtinești, Săcărâmb, Banpotoc, Boșorod, Șibot, Blandiana, Dâncu, Bozeș, Răcățau – iobagii, trecând cu grabă peste dealuri, sau umblând de-a lungul văilor, curgeau puhoi spre Deva, ca să-l scape pe Sânt. Mergeau tăcuți și pașnici, ca și când s-ar fi dus în zi sfântă la biserică. Dar locotenentul fu iar mai iute, pasămite frica nu-i zăbavnică. Încolonă plutonul și porniră galop spre Timișoara.

Șefii companiilor grecești din Ardeal, Serbia și Croația, aflară că trei prinși sunt greci. Începură îndată demersurile pe lângă autoritățile transilvane, pentru a-i elibera. Guberniul le recomandă, ferm, să nu insiste, căci cei trei, Gavrilă Bistro, George Nicola și Dîmo Nîno, fac parte dintre tulburătorii ordinii din imperiu, sunt instigatori ai mulțimii și trebuie să fie cercetați. Clericii sârbi, de altă parte, au vrut să salveze pe Sânt. Nu a fost cu putință.

Înaintând cu repeziciune, plutonul intră în Timișoara câteva zile mai târziu. Aici, interogatoriile s-au înăsprit. Ponțiu Pilat, îi spuse Visarion iezuitului care îl întreba, fără a primi vreun răspuns, de ce a predicat contra unirii, de ce e falsă dogma catolică, de ce sunt greșite doctrinele unirii, de ce numai religia în care te-ai născut te poate face fericit, de ce Maica Domnului i se arată în vis – și multe altele.

Maria, mama lui Visarion, află de patimile fiului, pe care cu atâta suferință îl născuse și care a venit pe lume sub oblăduirea Veșnicei Fecioare Maria. Zăcea la pat, bolnavă, când auzi vestea. Atunci, puterile-i firave se adunară și se sculă. Desprinse scânduri putrede din pereții casei și făcu focul, luă apă de ploaie încălzită de soare din butoiul de sub streșină și făcu trei turte de mălai pe plita încinsă. Mai fierse, într-o oală ale cărei găuri erau astupate cu călți, șase ouă, singurele bunuri pe care le putea folosi ca merinde. Dar nu la hrana ei se gândea. Avutul și-l strânse în bocceaua pe care o luă la drum și porni desculță către Timișoara, mănând măgărușul bătrân cu o smicea, înainte-i. A trecut prin ciulini și vaduri pietroase, însângărându-și tălpile. Întreba din om în om încotro să apuce. A mers zi și noapte, fără odihnă. După ce trecu de generalatul grăniceresc, românii au recunoscut-o că e mama Sântului, deși nici o vorbă nu au schimbat, căci ea nu vorbea românește, nici nu dorea să vorbească vreunui om. Tăcuți, au urmat-o, câțiva la început, iar de-a lungul căii li s-au adăugat pâlcuri și cete, încât la poarta Timișoarei, femeia avea în urmă-i un alai de câteva sute de iobagi. Autoritățile au intrat în boale de frică. S-a ordonat ieșirea soldaților din garnizoană, pentru apărarea orașului și închisorii. Dar mulțimea se dovedi pașnică, fiindcă mama Sântului, cu privirea pierdută, mănând înainte-i măgărușul cu nuiaua și purtând bocceaua într-un băț pus pe umăr, nu dădea semne că ar fi văzut ce se petrece. De ar fi spus vreo vorbă, țărani ar fi spulberat cătanele și ar fi eliberat pe Sânt. Femeia însă, după lungul drum fără răgaz, se așeză în fața porții de fier a închisorii, lăsându-se în șezut, cu măgărușul bătrân lângă ea. Oamenii s-au strâns răbdători în piață, asemenea ei, șezând în țărână. Au stat trei zile locului, până ce autoritățile, văzând cuminența mulțimii, au prins

curaj și au întocmit un plan de scoatere a Sântului din temnița încercuită, pentru a-l duce la Viena, din câte se spune. Seara, cătanele, cu săbiile scoase și zece halebardieri înainte, au ieșit pe porțile mari, ducând pe Visarion între cai, ferecat la mâini. Mama lui, Maria, se ridică și oamenii s-au ridicat și ei, descoperindu-și capetele. Femeia porni către fiu și se tăie o cale înainte-i, în mulțimea ce se trase ca două valuri în laturi. Purta măgărușul cu ea. Soldații, ca atinși de o putere, făcură loc femeii și ea se apropie de Sânt. Nu s-au îmbrățișat. Ea doar îl privi, îi dădu bocceaua în care erau turtele de mălai și ouăle fierte și îl îndemnă să urce pe măgar. El urcă și așa a plecat, cu picioarele atingându-i pământul, călare pe măgarul scund, strâns între șirurile cailor mari ai oștenilor, într-un mers fără grabă, căci nimic nu mai putea fi întors din umbletul somnolent și fără cuvinte al istoriei. Asupra sfârșitului acestei povești, s-au mai păstrat câteva false amintiri, înecate într-un noian de supoziții, căci după plecarea din Timișoara, nu se mai știe ce s-a întâmplat cu Sântul. Dar se știe cu siguranță că doi dintre grecii ce i-au fost interpreți, fură eliberați după un an de detenție, căci nu s-au găsit dovezi în contra lor. Numai Gavrilă Bistro a fost declarat agitator. Reușește să fugă din închisoare, dar este prins și seria interogatoriilor se reia. De la o sută patruzeci de kilograme, Bistro slăbise până la cincizeci. Era acum un om firav, tras la față și pierit, asemeni unui sfânt. Ca și în cazul lui Visarion, nu se știe ce s-a întâmplat mai târziu cu el. A ieșit din istoria cu care scurt timp se intersectase, părăsind treburile lui de om, pentru a se cufunda, o clipă doar, fatală însă, în lucrarea Aceluia.

Dacă există un Dumnezeu, gândi Paul Bárányi, atunci Gavrilă Bistro a fost atras în păienjenișul diavolesc, ca să se mântuiască, de însăși pronia divină. Așa pieri viața-i lumească, pentru a câștiga viață veșnică în Ceruri. Spunând aceste vorbe, Paul simți o greutate ce se născu brusc în buzunarul sutanei sale. Căută, și descoperi un pergament vechi, pe care nu-și amintea să-l fi pus acolo. Dar poate că e din arhivele Albei Iulia, gândi. Parcurse rândurile de început: "Povestea lui Vis Arion, scrisă de mine, Gavrilă Bistro, în temnița Timișoarei, pentru veșnica-i aducere aminte".

Poporul l-a numit Sântul, iar cronicarul ne spune că "unii au zărit întrânsul pe tulburătorul păcii religioase". Se născuse în Costaița, un sat sârbesc și din pruncie încă a fost atins de boli. Când ieșise din pântec la lumina zilei, oasele îi erau moi și transparente și asemenea îi era carnea. Babele au spus că nu va trăi mult. S-au îmbrăcat, în chiar ziua nașterii lui, de doliu și stăteau ciopor în fața casei unde trăgea să moară pruncu, cum ziceau, așteptând... Și el trecu la Domnul, gândi Paul, dar mulți ani mai târziu... Datorită pătrunderii în păienjenișul diavolesc, Paul era aproape ubicuu, în orice caz, se putea deplasa în voie, străbătând în numai o clipă mari depărtări, ori putea sări peste luni de zile sau ani, pentru a se afla unde îl mână gândul. Nu chiar însă. Căci, observă el după o vreme, înseși gândurile lui erau dictate de un Destin, căruia i se supunea, impregnat de acesta până în cotloanele-i cele mai intime. Destinul, își dădu seama, era voința lui, adică, de fapt, el nu hotăra nimic prin el însuși, căci până și dorințele-i nu erau cu adevărat ale lui. Liberul arbitru e doar o aparență ce se naște din ignoranța noastră, își spuse. Atunci, ce mă deosebește de ceilalți pământeni pătrunși în păienjenișul diavolesc, așa cum au fost Visarion, Bistro sau bădia Vasile? Este aceea că ei nu au văzut firele țesute, încât viața le-a părut prinsă într-o istorie. Pe când eu m-am rupt de înșelăciunea aceasta.

(Va urma)

Albertine*

Cu mulți ani în urmă, în diminețile însoțite ale primăverii, mai ales în Postul Paștelui, mă trezeau glasurile rudăreșelor care vindeau scoici. Toată zona, de la Comoșteni în jos, până la Gighera, în buza Dunării, era împânzită de bălți, iar oamenii răbdători, care voiau să câștige un ban, le scoteau din málul subțire, mai ales când se retrăgeau apele. Erau scoici mari, cât palma, din genul *Anodonta Cygnaea*, pe care le țineau vreo zi-două în jgheaburi cu apă curată, de fântână, ca să se curețe de nămolul intrat în carnea lor și imposibil de scos altfel.

Noi cumpăram de regulă câteva găleți. Îmi aduc aminte că era 10 lei găleata de 10 kile sau 25 un paner. Mari, maronii și măloase, scoicile copilăriei mele constituiau un eveniment, căci nu cumpăram decât în perioada primăverii, iar casa se anima imediat, toată lumea intra în priză, întrucât scoicile trebuie gătite și mâncate cât mai repede.

Pe plita mare puneau un cazan care pe atunci mi se părea uriaș, iar pe care azi îl apreciez la vreo 30 de litri. Îl umpleau cu apă, iar când dădea în clocot aruncam în ea scoicile. Operația asta nu dura foarte mult, ci până se deschideau cochiliile. Opărite, nu erau decât mici moțuri ca aluatul, ocupând doar un sfert din patul larg și sidefat al cochiliilor. Ajunse în acest stadiu, erau puse într-un coș de răchită și, în fine, ridicate pe masa de ciopârțală, din încăperea de alături, pe care noi o numeam „răcitor”. Era o cameră mare, deasupra pivniței, cu fride și dulapuri în pereți și ocupată în bună parte de o masă lungă, tapetată cu bucăți de gresie verde. Aici măcelăream carnea, făceam cârnații și conservele pentru iarnă. Pe masa asta curățam și scoicile, sub vocea înaltă a bunică-mii care se plimba între bucătărie și răcitor cu un linguroi în mână, dând ordine și prinzând din mers orișice greșală a celorlalți.

La curățatul scoicilor nu trebuia cine știe ce meșteșug, așa că de regulă sora mea și cu mine aveam această misie ingrată. Dar cum nu eram de-ajuns, mai participa câte o femeie cu mâini ca argintul viu, plătită special pentru treaba asta migăloasă.

De fiecare dată protestam, acuzând-o în primul rând pe bunică-mea și promițând că după ce voi scăpa de familia care n-avea milă de mine, niciodată n-o să găsesc, n-o să intru în nicio bucătărie, și cu atât mai puțin mă vor interesa scoicile. În mare, m-am ținut de cuvânt, numai că uneori mă ajung din urmă cuvintele bunicii mele, care credea sincer că n-am să supraviețuiesc dacă nu particip la treburile bucătăriei. Nu-și făcea iluzii că voi învăța să găsesc, ci voia doar să casc ochii, ca să nu-mi pară rău mai târziu. Și, chiar și astăzi, de câte ori intru într-un restaurant, îi aud vocea sonoră și didactică.

Prin urmare, cu tot protestul, treceam la treabă. Cu un cuțitaș fin desfăceam de pe cochilie fiecare bucățică de scoică opărită, o spălam într-un castron, apoi îi tăiam stomacul negru-vineteu și-o spălam din nou. Uneori examinam partea înlăturată, care era de fapt un bulgăraș de mál, întrebându-mă cu ce se hrănise biata scoică, unde și cât se bucurase de ultima ei masă. Când terminam, bunică-mea lua mormanul de carne albicioasă și începea adevărata bucătărișeală.

Din scoici gătea o supă albăstrie, din care n-am avut niciodată curiozitatea să gust. Apoi – ciulama cu smântână. În fine, o parte din carne o toca mărunț și făcea niște chiftele

excepționale, în care amesteca și ciuperci, mai precis gălbiori, și verdețuri. Dar mâncarea principală venea de la Albertina. Aceasta fusese o prietenă de-a bunicii mele, fata unui notar de țară, care la o petrecere simandicoasă se îmbătase cu vin de smochine. Vinul ăsta nu mi-a plăcut niciodată. De câte ori mă gândesc la el îmi vine în minte un singur cuvânt: secerător. Iar pentru Albertina a fost chiar mai mult. Compromisă, ea n-a mai putut să treacă de verdictul opiniei publice și într-o zi a dispărut pur și simplu de pe fața pământului. Nici măcar tatăl ei n-a știut unde plecase. În urma Albertinei au rămas niște rulouri de scoici, pe care bunica mea le-a numit mai întâi „mățisorii Albertinei” și pe urmă pur și simplu „albertine”.

Într-o tigaie mare, de aramă, puneam o linguriță de untură de găscă. Untura animală era de mare preț în casa noastră, în schimb despre colesterol nu i-am auzit vorbind pe niciunul. Iar untura de găscă era pe locul unu. O topeau cu mirodenii și-o puneau fierbinte în borcane, legate cu cellofan, păstrate în fridele pivniței. Prin urmare, orice operație de prăjire începea cu-o linguriță de untură de găscă și cu-n fir de praz, căci ne aflăm în inima Olteniei.

Abia după ce se ungea tigaia, bunică-mea turna și uleiul. În grăsimia asta încinsă călea puțin scoicile, dându-le gust cu un usturoi zdrobit și cu izmă. Apoi, după ce le scotea, în același ulei, prăjea, tot așa, de mântuială, și legumele: ardei conservat, ardei iute proaspăt, morcov și țelină rase, bucățele de ciuperci și câțiva lăstari de viță de vie.

Când legumele erau călite bine, adăuga verdețurile tăiate, în special mărar și izmă, nelipsită din bucătăria noastră, plus mirodenii, între care boiaua era printre cele preferate.

Între timp, fierbea alături orezul, pe care îl usca, dându-l un sfert de ceas la cuptor. În faza următoare amesteca acest orez cu legumele și scoicile călite, puneam din nou izmă proaspătă și urma finalul. Din această mixtură făcea un fel de sărmăluțe în foi de viță, opărite și ele cu puțin oțet, subțiri ca țigărele, pe care le prăjea, mai mult de formă, sau le băga la cuptor. Acestea erau albertinele.

Îmi aduc aminte platourile uriașe cu aceste mici batoane, așezate în mijlocul mesei, de unde ne luam fiecare. Le mâncam cu sosuri albe, dar și cu hrean, care era absolut nelipsit de la masa noastră. Duminica, bărbații din familie, cu ochii în lacrimi, dădeau pe răzătoare hreanul, care ne ajungea pentru toată săptămâna, macerat în oțet de vin, apoi stors și freat cu ulei și c-un strop de smântână.

Dar să revin. La albertine, aproape întotdeauna se bea vin de smochine, despre care v-am spus ce părere proastă am.

Însă aceste mici țigărete umplute cu scoici, orez și legume, în care predomina gustul de izmă tânără, au rămas legate de imaginea bunicii mele, căci nu le-am mai văzut niciodată după ce mi s-a încheiat copilăria. Bălțile au fost asanate, iar eu am plecat în căutarea altor lumi.

Într-o vară, acum câțiva ani, în Creta, m-am întâlnit însă cu fantoma albertinelor. Erau niște mici rulouri în viță de vie, făcute din orez și mentă. Și m-am bucurat ca și cum m-aș fi întors acasă, deși nu aveau nici scoici, nici untură de găscă. Doar umbra Albertinei plutea melancolică peste apa Mediteranei.

* *Premiul Poeziei pentru Proză la Recitalurile revistei „Hyperion”, ediția a XI-a, iunie 2013, Botoșani*

Dumitru Augustin DOMAN

Liniștită urgie

Cadrul: o linie de munte împădurit, o șosea, Oltul, altă linie de munte împădurit. La câțiva pași, Mănăstirea Cozia, liniștită ca o turmă de oi toropită de căldură la umbra sălciilor pletoase. Simion, Luca, Teofil, Gherasim și toți ceilalți stau înghesuiți în jurul unei mese pline de pahare. Că de aia sunt prietenii pe lume, zice Simion (sau poate Gherasim), de asta sunt prietenii, să pună umăr lângă umăr și să se unească împotriva tăcutei urgii.

*

Apa Neagră este un fir mai subțire decât firul de păr și care nu seacă totuși niciodată și străbate lumea, nevăzută, neauzită, după meandre de nimeni știute. Cine nu bea niciodată nici un strop din ea nu mai moare. Până acum nu i s-a întâmplat nimănui.

*

De moartea vecinului meu, om avut și generos, care dăruia oricărui trecea pe stradă 50 de lei, spun impresionați cei din cartier: „Moarte de împărat!” Îmi amintesc de zisa bunicului meu când se îmbăta lin: „Te servesc cu vinul cel mai bun, cu vin de care bea împăratul!” Iar el a avut toată viața un singur soi de vin.

*

Un sicriu de carton pe un catafalc de carton. Pantofii locatarului sunt de carton presat, cureaua pantalonilor de carton... Mortul, încă înainte de a fi așezat în groapă, începe a se destrăma în foi subțiri, aproape transparente, de carton.

*

Minimalist despre moarte.

*

Bătrânul din Balcic, înotând la șase dimineața la două sute de metri de Castelul Reginei Maria, la întrecere cu o armată de delfini. La ora opt, când turiștii încep a-și întinde saltelele pe plajă, sub zidul domeniului doam-

nei lui Ferdinand I, bătrânul își încheie repriza de sport matinal și pornește spre casă în costumul său dintr-un singur articol. Dar, vede peste o vreme apa năclăită de alge. Acolo se aruncă vânosul și atleticul septuagenar și acolo rămâne blocat pe veci în verdeța densă ca o orizontală platoșă a morții.

*

Nu te deranjează că Moartea lipsește de pe toate hărțile rutiere și turistice ale lumii. Nu te deranjează deloc, ba dimpotrivă, dar degeaba, degeaba...

*

Alcoolicul orașului face sacrificiul suprem adus iubirii: își ia de la gură un litru de vin roșu cu care preotul spală în după-amiaza de duminică oasele albe ale iubitei sale plecată cu șapte ani în urmă.

*

Final de poem de Dinu Flămând: „sinuciderea ar fi/ doar excesul de optimism”. Hm! Punct limită pe imaginea căruia Cioran ar glosa la infinit.

*

Da, soarele răsare, soarele apune. Ei, dar între răsărit și apus cât pașnic măcel...

*

Lumea e ca un ocean de aer în care miliardele de omuleți dând disperați din mâini, din picioare, înotând împotriva curentului negru al morții.

*

- De ce vii așa de dimineată la redacție? mă întreabă poetul, artistul care se trezește când soarele e în crucea cerului.

Îi răspund că din zel față de șefele mele sau pentru că numai atunci găsesc loc de parcare sau pentru că pur și simplu sunt un matinal cronic, sufăr de această boală încă din copilărie...

Numai motivul adevărat nu-l spun artistului care face ochi spre amiază. Nu-i spun că la șapte fără cinci

dimineața, de la etajul al treilea al redacției, privesc de la biroul meu de brad geluit prin geamul cât tot perețele pe Eva blondă de la blocul de vizavi care iese să se întindă goală în terasă; vară, iarnă, toamnă, primăvară fiind, ea se întinde albă în terasa de un metru pătrat, iar eu o privesc cu voluptatea cu care aş privi moartea cea veşnic tânără şi blondă.

Jules Renard, un precursor al lui Cioran: „Câţi oameni n-au vrut să se sinucidă şi s-au mulţumit să-şi rupă fotografia!”

În orice cap fermecător de blondă plină de ifose văd un craniu aruncat într-un boschet de un gropar care trebuie să pună în spaţiul acela subteran un mort proaspăt.

Mortul de pe catafalc, învelit în pânzeturile albe, imaculate, scumpe – ca o carte între ghirlande de hârtie lucioasă într-o bibliotecă părăsită de o sută de ani.

Ajun de Crăciun. Moartea e o femeie tânără care priveşte pe fereastră colindătorii mai mici, mai mari, mai bătrâni. Şi e fascinată de unul, de altul... Iar preotul are atâtea pe cap în aceste zile...

Oficializată, moartea ca un antet pe certificatul de deces, dar şi pe cel de naştere.

La graniţa dintre lumi, muribundul delirează. Chiar şi taciturnii şi ursuzii, ba şi muşii delirează. Ei dialoghează (monologhează) cu viii, cu morţii, cu sfinţii, poate că şi cu absolutul.

A băut un lac, un Baikal de vodcă la viaţa lui. La zece ani după ce s-a lăsat de băutură, a murit într-o zi însorită, pe plaja de la Vama Veche, dintr-o supradoză de două halbe de bere.

Omul ocupă vremelnice un petic puţin mai mare decât un punct (să zicem cât un punct şi o virgulă) şi acest punct îl numeşte el viaţă plenară. Puah!

O sentinţă cioraniană de necombătut de nici o religie din lume: „Viaţa e prea plină de moarte pentru ca moartea să-i mai poată adăuga ceva”.

Era atât de aproape de perfecţiune, asuda de atâtea ferici şi tocmai atunci a întâlnit neantul, era la doi paşi.

- Ce mai face Simion?
- Se străduieşte, se munceşte să moară.
- Spune-i s-o lase mai încet, îi va reuşi oricum!...

Moartea ca un uriaş şi blând animal care ronţăie continuu vieţi, ca şi cum ar ronţăi grăunţe de carne şi duh.

Să reformulăm: Spune-mi cât timp din viaţă acorzi gândului morţii ca să-ţi spun cine eşti!

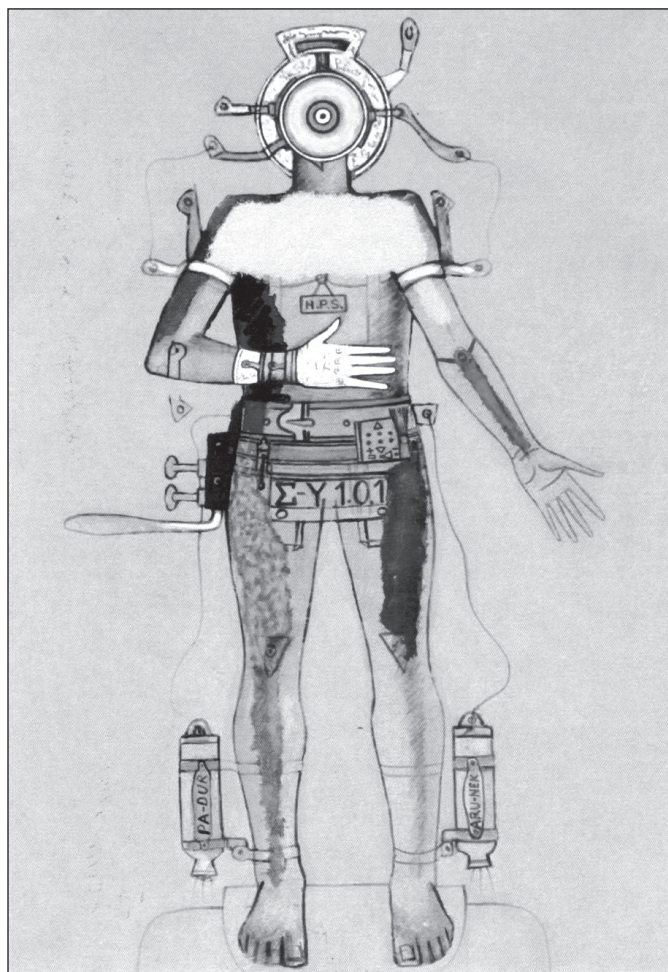
Viaţa este doldora de pseudovieţuitori, moartea e plină ochi de morţi autentici.

Nu încetează să se minuneze că încă locuieşte în acel trup. Pe cât se simte mai împlinit în general, pe atât trupul îl dezamăgeşte pe zi ce trece.

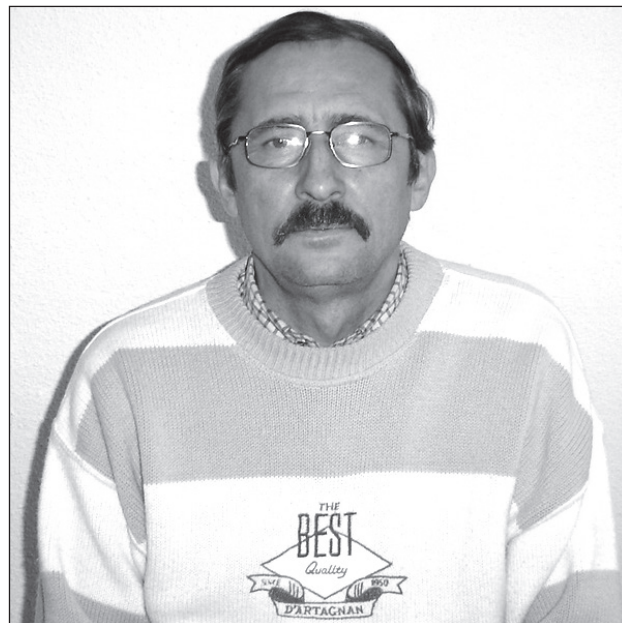
Livius Ciocârlie parafrazând trist: „Nu de moarte mă cutremur, ci de toată tevatura ei. Nu mi-e frică de boli cât mi-e frică de medici, nu mi-e frică de moarte cât de înmormântări”.

E încă tânăr, se declară prietenul meu, deşi nu-i mai ştiu numele adevărat, îi zic Excursius. N-are slujbă, n-are griji, umblă prin ţară şi prin lume, o lume tot mai strâmtă pentru pofta lui de a călători. Sună la telefon o sută şi unul de oameni pe zi întrebându-i ce fac, ce mai fac. Convorbiri de zece-cincsprezece secunde. „Ce mai faci? Totul e în regulă?” întreabă el de la capătul ţării, de la capătul pământului. El vrea să afle de fapt dacă moartea a lovit pe acolo, dacă moartea nu e pe aproape.

- Viaţa? îl întrebi pe Teofil.
- O chestiune epuizată! Îţi răspunde el într-o doară.

Neculai Păduraru – Călător în timp (acrilic pe pânză)

Remus Valeriu GIORGIONI

NEPOATA CABANIERULUI*

Plec din oraș pe la prânz. Ajung după vreo oră, prin Bujorul Bănățean, Surduc, Fârdea, la Gladna Română. Din Montana – Gladna Montană, nu cine știe ce stațiune montană, ci un biet cătun între dealuri, între Fârdea și Gladna – era cât pe-aici s-o sfeclesc și s-ajung la Făget. Pe Valea Gladnei am căscat ochii la peisaj (a „Glămnii”, zic localnicii), m-am oprit puțin pe la mănăstirea ctitorită la liziera pădurii... Pădurea prin care mergeam toată primăvara și vara, de mic, să culeg ciuperci – crăițe în special.

Imediat după fosta fabrică de oale, drumul o ia la dreapta, iar dacă nu ești atent și o ții tot drept, dincolo de deal te trezești la Drăgsinești – în continuare fiind Făgetul. Îmi aduc aminte că, în copilăria mea, când „fabrica” (o biată manufactură, în fond) era productivă, profesorii-diriginți ne duceau la fiecare început de an să vedem și să luăm aminte cum se „trag” oalele de lut pe roata olarului. Ba ne mai puneau și pe noi să ne murdărim cu apă și lut, ținând mâna la roată și încercând să facem câte-un oluț în podul palmei. Vizavi, pe malul râului Gladna („Glămeasca”) se aflau selectoarele de nisip și pietriș, cu benzile lor care depozitau la capăt diferitele sorturi.

Ei, dar toate astea sunt de mult amintiri din copilărie... Între timp vremurile s-au schimbat, oalele s-au spart și odată cu ele și mica întreprindere de olărit. Selectarea balastrului iarăși a luat sfârșit, inventându-se alte metode mai sigure și mai eficiente. Clădirea cu etaj, cumpărată de o școală sportivă din Timișoara și amenajată ca o cabană, s-a transformat în centru de cantonament al caiac-canoiștilor timișeni care se antrenează pe canalul Bega – că râul de vizavi e prea mic, *valabil* rămânând aici doar peisajul. A avut angajați (bucătari, cameriste, paznici, țărani de prin zonă, de la Montana și Drăgsinești), a fost o cabană luxoasă și prosperă până apărut criza... Iar acum e-o ruină, cu mobilierul, obiectele sanitare, ușile și ferestrele descompletate, cum ni se pare nouă, românilor, că șade bine unui popor... Chiar prizele și întrerupătoarele, firele electrice, vechi și uzate (cine mai folosește astăzi la instalația electrică niște cabluri de aluminiu?... Eventual ca sârmă de uscat rufe!) au fost „subtilizate” brutal, smulse din perete. De ce să nu stricăm noi un lucru, chiar dacă nu-l mai putem folosi după aceea?

...Despre aceste lucruri mi-am amintit – sau am luat cunoștință – eu, în drumul meu spre Cabana „Căpriorul”. Cel mai scurt drum e pe-aici, dar se mai poate ajunge și pe la Nădrag. (Sau prin Fârdea – o drumeție de patru ore pe coama dealului, drumul fiind marcat pe copaci cu două linii roșii, paralele.) Dar drumul meu urcă în continuare spre Zolt, „capăt de linie”, de unde se mai poate ajunge doar la Luncanii de Sus, pe un drum care trece dealul. Sunt de fapt ultimele ramificații ale Munților Poiana Ruscă, întinse până pe la Drinova, Bârna, Botinești. Dar, dacă nu ești atent, ratezi iarăși intersecția și o iei către Zolt. Așa aș fi făcut și eu, fiindcă semnul indicator era întors și aproape răsturnat de un vițel cu mașină mică..., dacă nu mă întâlneam cu un localnic, care să mă descurce. (E cam mult de când am părăsit eu aceste meleaguri și departe-am ajuns – tocmai în capătul lumii, în Noua Zeelandă, unde ocup un post de profesor de matematici.) Așa că mă-ntorsei binișor în Gladna, la intersecția cu școala generală și o luai drept înainte, pe lângă Căminul Cultural „Cornel Veselău” (proaspăt inaugurat), iar după vreo trei kilometri, lăsând în urmă pe dreapta pensiunea „Dănilă”, am ajuns la baza tunelului – tunelul care urmează să aducă, în faza a doua, un braț al Begăi în lacul Surduc.

De acolo, drumul spre cabană o ia la dreapta, merge pe malul pârâului până la izvoarele Gladnei: un soi de fântână sub stânca din marginea dreaptă a drumului, iar din partea stângă coboară un firisor care se continuă încă vreo câțiva kilometri: adevăratul izvor al râului, unul din cele trei râuri care intră în lac. Sunt în total vreo 16 km, de la izvorul-fântână drumul își mărește considerabil panta și serpentinele, dar în jumătate de oră m-am trezit în poiana unde e construită cabana. Cabanele, fiindcă vizavi de „Căpriorul”, cabana principală, se află una mai mică, cu un singur nivel, a Uzinei „Ciocanul” Nădrag. Cea de-a treia, și cea mai nouă e a Direcției Silvice, unde își fac vacanțele pădurarii și brigadierii (aș zice, mai degrabă, șefii de ocol și inginerii de la Inspectorat!).

...Dar iată că, după toate peripețiile drumului, dau și de ceva pozitiv: mă nimeresc în toiul unei petreceri, nepoata cabanierului își serbează ziua onomastică! Masă mare, întinsă pe terasa neacoperită din spatele cabanei – dar sărbătorita și staff-ul ei se

află instalați în terasa mică din față, unde se află intrarea principală. Acolo se consumă minuturi, antreuri și aperitive lichide, se beau cafele, coniacuri și whisky-uri mici... Pe când în spate lumea a trecut de mult de la supa de fazan, la friptane de porc mistreț, labă de urs, fazani împănați („împăiați”, cum ar zice nepotelul meu Lucas!) și alte delicatese...

Am de gând să petrec aici trei săptămâni pline și vreau să trăiesc pe picior mare, uitând de munții „mei” din New Zealand (reședința mea se află la Christchurch): Alpii de Sud cu fiordurile, gheizerele și vulcanii lor – Pasul Tangorino, Route Burn, Milford Track. Ceața albă de deasupra vulcanilor i-a făcut pe bieții maori, „descălicați” în canoe pe acele meleaguri, paradisul de la capătul lumii, să exclame „AOTEAROA!” – „Țara Norului Alb.” (Cum, altădată, descoperitorii Canadei s-au uitat peste munți și pădurile nesfârșite, care păreau chiar nelocuite zicând ACA-NADA, aici nu e nimic!)

*

După ce mă cazară într-una din camerele de la mansardă, situate de-o parte și de alta a culoarului central (un fel de celulă scundă, cu tavan înclinat și fereastră ca o lucarnă), am coborât și eu la masă, nimerind în toiul unor dezbateri aprinse pe teme varii. „Lucram încă la BNR – cel care vorbește e unul gras și distins, fost ofițer de credite – când ne trezirăm cu o chitanță de la Fabrica de Pâine (aflată pe strada Memorandului) că vine de pe „strada Muribundului”..., o greșală oarecare, aparent nesemnificativă. Dar ce să vezi, orice rostim sau scriem se repercutază în plan real... În chiar vremea aceea, neștiut de nimeni, un fost coleg al meu de școală agoniza, grav bolnav, pe chiar strada Memorandului, uitat de toți într-o cămăruță în fundul curții, o magherniță strâmbă și insalubră.”

„Constantin Vârtej, în cartea sa despre stil vorbește despre o „frazologie prisoselnică” și „verbozitate omorătoare” - vrea să zică: stil redundant. Ca după asta să dea exemple de „vocalism cacofonic”: IATĂ, EA IA IARĂȘI IARBĂ...” Dar de unde să bănuiască marele filolog că, peste vreo sută de ani, avea să apară o asemenea frumusețe de cacofonie reverberantă, precum: CA-CO-CA-CO-LA!, triumfă vorbitorul, ridicând în fața ochilor o sticlă de cola, în sens de quod erat demonstrandum.”

„Chestii d-astea se mai tot întâmplă-ntre oameni, de ce să crezi că-i un capăt de lume dacă s-a dus și ea cu unul, cu un cotoi în călduri?... Stai să-ți zic eu una bună, petrecută la mine în sat... Un băiat sărac a luat în întreținere cu nevastă-sa un bătrân..., casă mare, grădină și acareturi - toate pe de pomană. Ei și așa nu aveau unde sta, erau o familie mare de refugiați, așa că o asemenea întâmplare li s-a părut mană cerească. Dar iată că într-o zi, venind acasă pe neașteptate, băiatul nostru o găsește pe nevestica sa mai sumar îmbrăcată, fătându-se prin camera bătrânului, iar moșul cam tot așa... Tânărul nostru se enervează, o ia la palme, face scandal, sar vecinii... Cât pe ce să strice înțelegerea cu bătrânul din cauza asta, lucru pe care alții, dintre rudele lui, vecini și prieteni, abia-l așteptau... Dar iată că apare sora lui mai mare – și mare crăiasă... Trăia cu primarul (cred că și acum o face, acesta-i flăcău toamnă, iar ea...). Asta seamănă cu Clara Varner din serialul copilăriei noastre „Lunga vară fierbinte”, un film în vogă pe vremea aceea, când și „vara” noastră era în toi. Sor-sa vine și-l sfătuiește, ce ești fraier, frățâne, unde mai pupi tu rânduială ca asta? De ce să pleci de la totu’ gata pentru-o prostie. Închide și tu ochii, chestii d-astea se mai tot întâmplă-ntre oameni...! Ce crezi că putea moșu’ să-i facă, ia se mai dedulcește și el la muiere ca ursu’ la faguri de miere...”

*

Între timp lumea se cam înveselise, în spate (la „babalăci”) sunt în mare vogă poveștile. Pe când, pe terasa din față, unde greul” îl duce tineretul, perechile dansează deja înlănțuite.

Nepoata cu prietenul (un șmenar încărcat de *piercing*-uri și cu mașina CS 66 STN) și încă vreo patru perechi. Ea, deși „regina balului” e cea mai mică din trupă, o mignonă fermecătoare, brunetă cu ochi verzi. Dar față liniștită, toate celelalte din grup par niște zvăpăiate, iar una de-a dreptul zurlie-nurle... Însă nepoata este legenda vie a cabanei, toată lumea o venerază de când, în urmă cu vreo doi ani (acel februarie de basm – de vis, dar mai ales de coșmar!) a salvat împreună cu trupa un om.

Ce se întâmplase?: un grup de turiști îndrăzneți (la munte, ca și la mare se găsesc întotdeauna câte unii care să „înoate” dincolo de „balize”... Pe care să-i surprindă „valul” subit de ceață), îndepărtându-se mai mult de cabană, atrași parcă de chemarea disperată a unui suflet aflat pe punctul de a se îneca în marea de nea, au descoperit într-o viroagă un turist îngropat în troiene. L-au cărat cu rândul în spate până la cabană, iar acolo l-au trântit pe dale în sala mare, supranumită „salon”. Alături de ușa pe care se află prinsă plăcuța de metal emailat, cu „Sala de mese”. Apoi, morți de obosiți, stresați și cam betoloci, uluiți de întâmplare, s-au retras în camere și s-au culcat, fără să anunțe pe nimeni. Când apărură Vicky cu trupa, pe la miezul nopții (tinerii fuseseră cu ATV-ul la Nădrag), au dat nas în nas cu „mortul”... Atunci l-au dezbrăcat la piele și au început cu disperare să-l frece cu zăpadă peste tot. După vreo 40 de minute de efort supraomnesc omul a început să miște. Revenindu-și din somn a făcut ochii mari, cum făcuse probabil și biblicul Lazăr, cel „deranjat” din somn de Dulcele Domn... Turistul nostru dormise și el somnul alb, somnul morții. Cu toate că, ajungând a doua zi la Spitalul județean, a fost nevoie să i se amputeze niște degete de la mâini și de la picioare.

Petrecerea e în toi, iată că se apropie de mine însuși cabanierul, Bandy-bacsi, cu o biblie sub braț... (Acesta nu se desparte de Carte nici când merge la vânatoare: ia cu el pușca și Sfânta Scriptură, sau barem vreun testament micuț). Se apropie și-mi povestește sfârșitul întâmplării cu cel înghețat.

În noaptea aceea de pomină, după ce l-au reanimat cu mijloace proprii (i-au turnat pe gât și o sticlă întreagă, de 700, de whisky), cei din grupul de tineri s-au hotărât să-și desăvârșească opera aplicând o metodă biblică. Și Bandy-bacsi scoase Biblia lui din buzunar, citindu-mi din Cartea Întăia a Împăraților: „Împăratul David era bătrân, înaintat în vârstă; îl acopereau cu haine și nu se putea încălzi. Slujitorii lui i-au zis: „Să se caute pentru domnul împăratul o fată fecioară; ea să stea înaintea împăratului, să-l îngrijească și să se culce la sânul tău; și domnul meu împăratul se va încălzi.” Au căutat în tot ținutul lui Israel o fată tânără și frumoasă și au găsit-o pe Ahișag Sunamita, pe care au adus-o la împărat. Această fată era foarte frumoasă. Ea a îngrijit pe împărat și i-a slujit; dar împăratul nu s-a împreunat cu ea.”

Cea pe care căzură sorții să încălzească în acea noapte de iarnă, noapte de coșmar, „mortul” fu chiar Vicky, nepoată-sa. Iar mortul, cât e de mort, tot mai mișcă ceva (că doar nu-i înghețaseră toate extremitățile...). Așa l-a cunoscut ea pe actualul logodnic, viitorul soț - nunta se va face în toamnă. Iar nepoțica îl giugiulește și-l drăgostește și spune la toată lumea, strigă în gura mare: Ce mă făceam eu fără Iohan al meu, dacă nu-l întâlneam..., rămâneam singură pe lume!

...Dar iată-l pe Iohan râzând chiar în clipa asta în fața mea (îl văd prin glasvandul lateral al terasei bucurându-se cu prietenii); tocmai apucă paharul cu două (sau trei?) degete. Un gând răzleț mă îndeamnă să mă apropiu, să văd dacă omul e în sandale. Oare câte degete i-or fi rămas în total, la mâini și la picioare??

(*Din volumul *ARLECHINUL ȘI COLOMBINA*, sub tipar la Editura Marineasa)

TIMPUL ÎMPĂRȚIT LA DOI*

Motto:

Dumnezeu să-i binecuvânteze
pe cei șapte magnifici
ai navetei spațiale *Columbia*

La început îi fu indiferent. Stătea la fereastra vagonului, picior peste picior, cu mâinile împreunate pe genunchi și se uita prin fereastră ca la ecranul televizorului, zâmbind absent. O vrăbiuță păru să-i vină drept în ochi și tresări. Făcu un efort de voință să se gândească la ceva, dar se lăsă păgubaș. În sfârșit, vagonul porni ca un melc, aproape pe neșimțite. *Numai coarne n-are*. Zâmbi în sine la cât de caraghios ar fi un tren care să poarte sus, în fața locomotivei, coarne de melc. Ar fi semănat mai degrabă cu un iepure fugind, lăsându-și urechile pe spate. Nu-și dădu seama că s-a mișcat decât atunci când începu să vadă copaci înalți, arbuști, copaci rotunzi, un cowboy cu pălărie încălecat pe un cal alb, care părea a nu merge niciunde, pășuni și vite. Câte un ranch îndepărtat, undeva în planul secund. În fond, retinei i se imprimau imagini cinetice oarecum confuze, ca în amețea unei băi de abur prelungite.

Cineva voi să intre în compartiment, dar se răzgândi.

Nu făcu nici un gest, nici măcar nu se întoarse, dar ideea că un străin i-ar fi putut tulbura presupusa absență a declanșat în interioru-i o spaimă nejustificată. I se părea că este stăpânul absolut al compartimentului în care nimerise. Avu un sentiment de jenă; apoi, fără să-și dea seama cum, își aduse aminte de copilărie...

Se născuse undeva la poalele munților și, ca din senin, își zise că în Texas nu ninge ca-n Europa. Ce noimă aveau toate astea nu știa nici el, dar realiză că așa este: *În Texas nu ninge ca-n Europa! În Texas nu ninge ca-n Europa!!...* Apoi gândul i se contopi cu ninsoarea copilăriei: fulgi mari, pufoși, diafani, fără substanță, parcă. Se lăsă în voia îndepărtatei senzații; când era mic privea prin ochiul de jos al ferestrei cum ninge din cer și credea că Dumnezeu îl binecuvântează. Pe el și numai pe el. Fulgii cădeau pe pământul pe care nu-l mai vedea; zăpada ajungea până la fereastră. După câteva minute de extaz începea urcarea; fulgii cădeau, iar el urca fără scară, întocmai ca un inger, la cer.

Un om trecu în fugă spre partea din spate a vagonului.

Se gândi că astăzi fulgii parcă au consistență și greutate. Te atacă. *Și aerul te atacă* – gândi – și făcu un efort să nu se trezească din nou în fața monitoarelor... Fereastră vagonului fulgera imagini pe care le percepea ca un joc secund, ca și cum inteligența lui imagistică se trezise. Dumnezeu pusese ochii pe el, nu ca pe un sfânt, dar ca pe atâția alții, așa că n-avea de ales. Își aminti apoi că e singurul concediu după trei ani și că-l aștepta, în sfârșit, libertatea... După atâția ani de stat cu ochii în ecranul calculatorului voia să se bucure de bucuria lui ascunsă; își strânse pumnii între genunchi ca să-și ghemuiască și mai bine acest secret pe care-l socotea intim și se cufundă iarăși în sine. Cu timpul, fulgii copilăriei se topiră într-o plăcută somnolență; printre genele mijite vizualiză cât de lin era zborul din visul copilăriei: ca o aripă deasupra altei aripe de cocor. *Eram un copil fără greutate...* Pufni în răs când își aduse aminte cum a văzut pentru prima oară în viață stele verzi;

avea ochii mari, dăruți să vadă lumea pe care n-o cunoștea. Făcea eforturi de concentrare voind să învețe să meargă pe bicicletă, punând sania în picioare și încercând să stea în echilibru, călare pe ea. Dar pentru că îi dăduse ochii mari să vadă lumea și el încă nu înțelegea, Dumnezeu îl izbi cu capul de peretele casei, așa, dintr-o joacă. O bagatelă. (Avea să-i rezerve ceva pe măsură, încât atunci nu se osteni...).

De altfel, și astăzi mai visa că zboară, dar cu zborul greu al omului matur; se concentra câteva minute în șir, în funcție de primejdia care-l amenința sau de libertatea pe care și-o îngăduia, își aduna toate forțele fizice în coșul pieptului, își întindea mâinile și zbura ca un uliu peste păduri și peste stâlpi de telegraf, peste munți și peste case... Primejdiile de jos, de pe pământ, nu mai erau decât niște potențiale umbre grele. Grija lui era una singură: atunci când i se termina forța din coșul pieptului trebuia să planeze neapărat în vârful unui copac înalt sau pe acoperișul vreunei case. Era, într-adevăr, o ușurare, dar simțea primejdia ca atunci când te urmărește un câine rău, care ar fi putut să te ajungă oricând, dar nu te ajungea încă... Numai că visa toate acestea din ce în ce mai rar. Desprinderea de pământ era din ce în ce mai greoaie, iar timpul plutirii din ce în ce mai redus.

Se dezmetici când îl văzu pe cel ce trecuse mai înainte spre coada vagonului că fugea îngrozit înapoi.

Când se uită pe fereastră și realiză că vagonul avea o viteză nebună, o frică disperată îi trecu din cap până-n picioare ca o sabie înfiptă de-a lungul trupului, apoi îl invadă o căldură ca aceea pe care o simt degerații înainte de a muri. Forțele i se triplară mai ceva ca în vis și o luă disperat la fugă către cabină. Apucă mânerul ușii cu atâta putere, încât îi rămase-n mână și-l aruncă în lături. Împinse în dreapta ușa cabinei care culisă cu atâta forță că mai veni odată înapoi. Îi prinse mâna stângă dar nu simți durerea. I se dilată pupilele când văzu prin geamurile cabinei, drept în față, capătul șinelor întoarse, cu semnul *interzis* între ele. Ochii mici ai maturității se făcură din nou mari, cu mult mai mari decât erau în copilărie. Nefiresc de mari. Bulbucăți. Îl ardea realitatea aceea concentrată în fracțiuni de timp și, cu toate că era evidentă, nu mai avea timp s-o evalueze cum se cuvine. Apucă la nimereală maneta frânei și trase de ea cu forță. Concomitent își dădu seama că nu acolo, ci pe tastatura pupitrului de comandă ar fi trebuit să acționeze. Dar ochii minții nu mai aveau timp de nimic. Mâna paraliză și ea.

Vagonul rupse șinele îndoite, își ridică botul în sus, apoi explodă.

Înainte de a se risipi în mii și mii de fărâme, îi dispăru ca prin minune frica, avu câteva secunde eroice, apoi spiritul îi lumină toate bucățile trupului său explodat. Mai reuși să vadă, prin miile de fărâme ale corpului, gaura făcută în zidul clădirii, vagonul explodat, morții de sub dărâmături și câțiva răniți pe care-i auzi o clipă gemând disperați...

Televizoarele, atâtea câte mai rămăseseră în funcțiune, anunțau că naveta spațială *Columbia* a explodat la intrarea în atmosferă, cu șaisprezece minute înainte de a ateriza. Una dintre cele două femei de la bordul navei era soția celui care murise cu câteva clipe mai înainte.

Poate că frânturile trupurilor lor sunt unite acum în Univers și s-au transformat în stele necăzătoare. Încă.

(* Din ciclul *Povestiri cu final... neacceptat*)

DOMNUL MINISTRU

Înainte de plecare am trecut pe la magazinul unde vindea un bun prieten de-al vecinilor mei care stăteau într-un picior . Și am intrat înăuntru ca o cheie în broască.

-Parașute aveți? zângăni întrebarea mea.

Omul mă privi distant și îmi trînti un săcotei portocaliu în față.

După câteva minute de așa zis studiu, căci nu pricepusem nimic, l-am întrebat pe respectivul supraom -

-Da cum funcționează drăcovenia?

-Trageți de firul albastru.

-Și dacă nu se deschide?

-Trageți de firul roșu.

-Și dacă nici atunci nu apare la vedere?

-Veniți cu ea înapoi la magazin și o vom înlocui.

Am renunțat la obiect și am părăsit dugheana.

Dar timp de nouă ore, cât a durat zborul peste Atlantic, aveam să simt că îmi dau drumul pe mine. De frică.

Și am căzut din cer exact în Toronto.

Urma să locuim acolo un an de zile.

Eu îmi căutam de lucru iar copacii locuri mai liniștite.

Și unii dintre ei cîntau la liră în momentele în care mă apropiam de casă .

Într-o zi romantică de Marți am primit înștiințare de la o companie din Brampton să mă prezint a doua zi, la unsprezece dimineața, la sediul firmei pentru a susține concurs pentru postul de controlor de calitate. Ocazie vîrită în sac.

Cel care organiza concursul mă așeză la masă și îmi dădu subiectele de examen.

Afară, un individ tăia iarba cu mașina iar mirosul firelor cosite era pur și simplu încîntător și îl simțeam chiar și înăuntru .

La a doua problemă datele erau greșite și i-am arătat chestia celui care se ocupa de noi dar acesta s-a mulțumit să grohăie ușor, să dea din mîna cu nepăsare și să îmi spună soto voce că nu avea nici o importanță.

Tot respectivul avea să mă sune a doua zi seara la telefon, să se prezinte, să îmi spună că era șeful meu și să mă întrebe dacă mă puteam arăta ziua următoare la șapte dimineața la fabrică să îmi iau postul în primire.

- Of course, boss. Dădui răspunsul meu acoperit de un buzunar prin care bătea vîntul.

A doua zi dimineața am intrat convins în biroul lui care arăta ca un borcan de poliție și care avea deja două uși.

Văzîndu-mă, se ridică de la masă, întinse mîna și zise:

- Ranjit Saini. Șeful meu. Același cu care dădusem examen. La control eram cu totul doar trei indivizi mari și lați.

Primul era Ranjit, șeful.

Al doilea, tot un indian care era controlor exact ca mine dar care avea vechime iar al treilea eram eu, neștiutul.

Plecările s-au ținut lanț.

Primul s-a dus controlorul cu vechime mai mare, cel dinaintea mea și nu mi-a părut rău absolut deloc. În locul lui a apărut la noi ca înlocuitor un evreu rus. Nu mai eram ultimul.

Iar după încă o lună a venit rîndul lui Ranjit să plece.

Și eu, eu a trebuit să îi fac o masă de despărțire.

Așa ziceau că trebuia să facă toți indienii din fabrică. Țsta e obiceiul, îmi spuneau oamenii și trebuia să îl respect.

A fost un adio cu prăjiturile, somoza și sucuri.

După un an a dispărut proprietarul companiei iar fabrica intră pe linie moartă fiind declarat falimentul.

Din lipsă de ocupație am jucat tontoroii timp de o lună de zile după care am fost cumpărați ca la piață de un indian bogat care mai avea două fabrici prin apropiere și încă două în America.

Să nu vă mirați cumva. Pe noul proprietar îl chema Harinder Takhar și la primele alegeri avea să devină ministru al transporturilor.

Indienii din fabrică alunecau în transă în momentele în care vorbeau de el.

Și paradoxalul continuă să curgă pe strada cu patru benzi de circulație din fața întreprinderii.

Fabricam piese și pentru armata americană.

Adică tata luptase împotriva lor și eu transpiram pentru ei.

Voia Domnului.

Și la control aveam deja cea mai mare vechime.

Indienii lucrau ca la mama acasă.

Dacă se întilneau prin fabrică erau în stare să stea de vorbă ore în șir.

Dar în afară se întilneau ioc.

Arătau ca trupa lui Ali Baba.

Ca cei patruzeci de hoți.

Altfel erau băieți buni. Vegetarieni convinși. Și păreau a fi actori de cinema. De la Bollywood. La fel arăta și tinerele care lucra în colțul din stînga al halei la o mașină indifereentă și care într-o zi mă întrebă cum să facă să se împrietenească cu o fată. M-am uitat la el prostit, fără să înțeleg întrebarea. Păi mamă, dacă așa fi arătat ca el, drăguțele ar fi făcut coadă de kilometri doar să îmi dea bună ziua. Dar el...

Și într-o zi s-a aflat că venea proprietarul în vizită. Domnul ministru.

Cam la doi ani după ce cumpăraseră fabrica și îl pusese pe nepotul lui ca director la noi .

Un director care stătea după colț și îi pîndea pe lucrători, să vadă ce fac.

Mai mare hazul.

Harinder Takhar a intrat în întreprindere prin partea opusă celei în care mă aflam.

M-am deplasat repede și m-am plasat în apropierea lui.

Vroiam să îl văd.

Un om obișnuit.

Cînd s-a apropiat de mine, i-am sărit în față și m-am dus către el cu mîna întinsă.

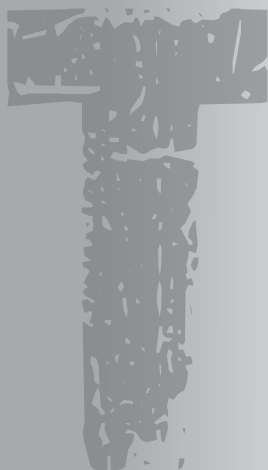
Mi-a strîns-o cu multă energie și mi-a zîmbit larg.

-Domnule Takhar, i-am spus eu, este pentru prima oară cînd dau mîna cu un ministru.

Eram deja cu mîna dreaptă în sus. Ca să nu îi pierd strîngerea de mîna.

-N-am să mai îmi spăl mîna o lună de zile.

La spusele mele, domnul ministru binevoi să îmi zîmbească încă odată.

Florentina Loredana DALIAN

ÎNAINTE DE MAGNOLII*

Personaje:

DAVID HANGANU

CLAUDIU TEODORINI

Acțiunea se petrece în atelierul pictorului Teodorini.

SCENA I

Claudiu Teodorini stă trântit într-un fotoliu, în fața unui tablou la care privește lung. Pare frământat, își ia capul în mâini, vorbește pentru sine:

CLAUDIU: Ce mi-o fi venit cu tabloul ăsta, acum mai bine de douăzeci de ani? Deh, mă credeam Leonardo da Vinci! Că tot abia mi se uscaser cerneala pe fișa de înscriere la Facultatea de Arte. Și-o temă mai ușoară n-am găsit, decât „Cina cea de Taină”! Măcar n-am terminat-o! Sau măcar să fi uitat-o! Nici, nici. Ce nu-mi ajunge? Am bani, glorie, cine are nevoie de acest tablou? Eu, desigur, că de aia nu mai dorm nopțile. Din cauza nenorocitului de Iuda, trădător împuțit! Nu-mi vine să cred că nici acum 20 de ani, nici astăzi n-am reușit să gădesc un model care să-mi pozeze pentru Iuda.

Începe să se plimbe îngândurat prin atelier. Se aude o bătaie în ușă și, până s-apuce să răspundă, ușa se deschide. În cadrul ei apare David Hanganu, pus la patru ace.

DAVID: Bună ziua! (Zâmbește fericit, dă să se apropie, cu mâna întinsă, de Claudiu).

CLAUDIU (după ce-l studiază fugitiv, ca și când ar avea o revelație): Stați! Oricine-ați fi – probabil vreun client cu mulți bani venit să cumpere un tablou – orice veți dori, nu spuneți nimic înainte de-a spune „Da”!

DAVID: Pardon! Sper că n-am nimerit la Starea Civilă!

CLAUDIU: Domnule, ați nimerit în atelierul Pictorului Teodorini, celebrul Teodorini care-a rupt pisica prin occident și s-a gândit că ce-ar fi să se întoarcă în țară să rupă și-aici ce-o mai putea rupe... Gura târgului, par exemple. Numai că, vedeți, oricât de împlinit și

de fericit ar considera alții că sunt, eu n-am liniște din cauza unui trădător ordinar...

DAVID: Ei, toți avem trădătorii noștri...

CLAUDIU: Domnule, eu nu vorbesc de trădători, nu zic de unul oarecare, eu vorbesc de însuși trădătorul. Trădă-to-rul! Pricepi?

DAVID: Nu. Chiar nu.

CLAUDIU: Hmm... apropiați-vă. (*Îl duce în fața pânzei*). Această pictură vă spune ceva?

DAVID: Da, desigur.

CLAUDIU: Și nu vi se pare că-i lipsește ceva? Sau cineva?

DAVID: Dacă mă uit atent, constat că lipsește un personaj. Să fie chiar Iuda? Aha, acum înțeleg. Tră-dă-torul.

CLAUDIU: Exact! Mai bine zis, a lipsit. Căci dumneavoastră mi l-ați adus. De cum ați intrat pe ușă, am știut că l-am găsit. Asta era! V-am spus să ziceți „da”, să nu mă refuzați. Vă dau ce doriți, oricâte tablouri, numai să-mi pozați pentru el. S-a făcut?

David nu schițează nici un gest. Pare extrem de tulburat.

CLAUDIU: Domnule, iertați-mă dacă v-am tulburat. Știu că nu e pentru nimeni un compliment să i se propună a poza în Iuda, însă am convingerea că sunteți om matur, nu vă mai lăsați sensibilizat de fleacuri.

DAVID: Nu, nu e asta... (*Privește drept către Claudiu*): Claudiu, ce teatru-i acesta? Chiar nu mă mai recunoști???

CLAUDIU: Domnule, ne cunoaștem? Iertați-mă, trebuie să fie o confuzie. E-adevărat, întâlnesc multă lume, dar, după cum știți sau măcar presupuneți, pictorii au memoria chipurilor foarte bună. E imposibil să ne fi cunoscut cândva și să nu-mi amintesc!

DAVID: Păi tocmai asta mă îngrijorează. Mai ales că nu ne-am văzut doar o dată, fugitiv. E drept, au mai trecut anii... (*Se apropie iar de tablou*): Spune-mi, cine ți-a pozat pentru Iisus?

CLAUDIU (*un zâmbet îi luminează fața, ca de-o amin-tire dragă*): O, e mult de-atunci, de altfel e primul personaj pe care l-am pictat. A fost modelul cel mai ușor

de găsit. Nu că ar fi în general ușor de găsit model pentru Iisus; dar am avut un coleg, coleg de bancă în liceu, apoi am rămas prieteni, până după revoluție, când eu am plecat din țară. N-am mai păstrat decât o vreme legătura, eu i-am tot scris dar, dintr-odată, brusc, a încetat să mai dea semne. Doar ce m-am întors în țară de câteva zile, dar cu siguranță îl voi căuta. Ar trebui să fie preot acum, era student la Teologie. Un sfânt! Revoluția ne-a prins în anul trei de facultate, când el mai avea un an. Eu am plecat și plecat am fost. El mi-a fost modelul. Priviți-l! Ce figură angelică. Pictura aceasta am început-o încă din anul I, eram plin de zel și de găgăuni. Și totuși, a continuat până azi să mă obsedeze, chiar dacă între timp mi-am schimbat stilul ca de altfel și „subiectele”, *arată zâmbind către un nud de femeie. Apoi, revenind*: La tabloul acesta m-am întors așa cum te întorci cu gândul la prima dragoste din tinerețe, sau mai degrabă ca la marea dragoste neîmplinită, aceea care-ar fi putut să fie... M-am întors la el obosit, frânt, lovit, umilit chiar, așa cum te întorci din marile metropole la țară, unde abia aștepti să iei o gură de aer, nu doar în plămâni, ci și în suflet. Înțelegeți? Nu pot renunța la el. Și, se-nțelege, nici n-am să-l vând. Mi-e drag precum amintirea copilăriei.

DAVID: Încetează! Încetează, Claudiu! Tu chiar nu mă recunoști? Îți mai aduci aminte cum se numea colegul din tinerețe?

CLAUDIU: Ce-ntrebare! Bineînțeles că-mi aduc aminte. Îmi amintesc și că avea o aluniță după urechea dreaptă. Îl chema David. David Hanganu. Ce nume, David, parcă predestinat...

DAVID: Predestinat pe naiba! Încetează sporovăiala! Ori ești un idiot, ori eu m-am schimbat atât de mult! Na, aluniță! (*trage un pic de urechea dreaptă și-i arată semnul*). Eu!!! Eu sunt David Hanganu!

CLAUDIU (*Vizibil șocat, ia o oglindă, i-o dă lui David, apoi îl apropie de Iisus din tablou*): Acum că mi-ai spus, îmi dau seama, după voce, că ești tu. Dar uită-te și tu în oglindă și-ai să-nțelegi. Ce s-a-ntâmplat cu tine? Unde este acel David pe care-l știu?

DAVID: Acel David a murit, Claudiu. Povestea e lungă. *Cei doi se așază pe fotolii, față în față. Claudiu face schițe cu creionul.*

CLAUDIU: Povestește-mi! Sunt atât de multe de vorbit... N-am mai aflat mai nimic de voi. O vreme, am fost convins că n-am nevoie de nimeni. Mă simțeam bine cu mine însumi, cu gloria mea, cu banii mei, cu femeile mele...

DAVID: Au fost multe?

CLAUDIU: Cine, femeile? Da, multe și ieftine. Incredibil de multe amatoare de a se învârti în jurul unuia în plin succes. Din păcate... n-am găsit încă Femeia... Nici tu n-ai uitat-o?

DAVID: Pe cine?

CLAUDIU: Nu face pe idiotul cu mine! Știi bine că mă refer la Zorina Savin, Ina – cum îi spuneai. Când eu am plecat, tu încă-i făceai curte asiduă. A fost singurul motiv pentru care mi-a părut rău că îți sunt prieten.

DAVID: Hm... atâta doar că ea n-avea ochi cu adevărat pentru nici unul dintre noi.

CLAUDIU: Ce vrei să spui? Ieșeați împreună, mergeați la filme, la plimbare...

DAVID: Asta-i altceva. Ina m-a considerat întotdeauna un bun prieten. Și toată lumea credea chiar că suntem un cuplu. N-am fost niciodată un cuplu în adevăratul sens al cuvântului. Ea era îndrăgostită de Relu Popian, îl știi, coleg cu mine. Doar că el...

CLAUDIU: Ce-i cu el?

DAVID: Poveste lungă. La scurtă vreme după revoluție, m-am despărțit de Ina. Din motive pe care nu le voi spune acum. Nici ei nu i-am spus motivul real. Într-un anume fel o trădasem, omițând să-i spun adevărul într-un aspect important al vieții mele. Într-un moment de luciditate a conștiinței, mi-am dat seama că nu merita să se irosească lângă mine. Cu atât mai mult cu cât iubea pe altcineva. Am lăsat-o să creadă că nu mă mai interesa. Cred că nici n-a suferit prea tare. Eu în schimb... De altfel, tot atunci am și părăsit Teologia. Tot din motive de conștiință.

CLAUDIU (*nedumerit*): Ce tot spui acolo? Ce putea să aibă pe conștiință unul ca tine?

DAVID: Nu mă întrerupe! De altfel, nu uita că cel cu care vorbești acum nu e cel de acolo (*arătând spre tablou*). Și că tu singur ai observat imensa diferență. Ceva trebuie să se fi petrecut, nu-i așa? Dar să rămânem la povestea cu Ina. Am aflat-o ulterior, chiar de la ea, după ce mai trecuseră niște ani, când ne-am întâlnit întâmplător. După despărțirea de mine, a început să sperie că, în sfârșit, va fi observată de Relu. Trebuie să-ți amintești că el era un timid și nici nu părea că l-ar interesa prea mult fetele.

CLAUDIU: Da, genul care aștepta să-l tragă vreuna de mânecă.

DAVID: Exact. Ceea ce s-a și întâmplat. Doar că aceea n-a fost Ina. Ea era mult prea sensibilă, gingașă și feminină, cu o doză destul de mare de demnitate. L-a tot așteptat pe el, pământău! În plus a făcut greșea să i se destăinuie colegei ei de cameră, apoi să i-l prezinte, la insistențele acesteia. Care n-a stat mult pe gânduri și harșt!

CLAUDIU: Stai, stai! Colega ei de cameră nu era Vera? Vera Hada, de ale cărei farmece se bucuraseră toți, cu excepția numai a celor care nu s-au arătat interesați.

DAVID: Chiar ea.

CLAUDIU: Nu pot să cred!

DAVID: Ce nu poți crede? Că o astfel de iederă se folosește de orice mijloc, fie oricât de murdar, ca să-și atingă scopurile? Sau că unul ca Relu era atât de ușor de îmbrobodit?

CLAUDIU: Ce performeri mai suntem noi, oamenii, când vine vorba de ratare! Știi că o convinsesem o dată să-mi pozeze? Am convins-o să mă lase să-i fac portretul în timpul unui seminar de retorică de la Facultatea de drept. Portretul acela l-am purtat cu mine, îl pusesem la loc de cinste în apartamentul de pe Champs Elysee, motiv de gelozie pentru cele care mă vizitau. Sigur că atrăgea privirile, Zorina avea un soi de gingășie pe care n-o prea întâlnești la cele de vârsta ei, de regulă o află la copii. Prin asta cred că atrăgea cel mai mult atenția. Iar eu, ca unul cu adevărat îndrăgostit, am știut să umblu până în cele mai adânci straturi ale sufletului ei, în timp ce-o desenam, astfel că portretul era chiar reușit, prinsesem esența ființei ei în câteva tușe. Celor care mă întrebau pe cine reprezintă, le răspundeam după cum aveam chef. Odată, când am spus uneia că aceea este visul meu neîmplinit, femeia dorită

la care n-am ajuns niciodată, mi-a făcut o adevărată criză. După ce s-a calmat și i-am cerut să-mi explice, iată ce mi-a spus: „Voi nu înțelegeți. Noi, femeile, avem un instinct care ne ajută să simțim diferența dintre noi, cele care vă cădem la picioare, sau hai s-o spunem p-a dreaptă, la pat, și cele la care vă gândiți ca la idealul neatins. Femeia de lângă tine, oricâte calități ar avea, oricât te-ar iubi, nu poate concura niciodată cu aceea pe care o porți în gând și în suflet, tocmai pentru că n-ai atins-o niciodată.” Ce spui?

DAVID: Nu spun nimic. M-am dezobișnuit de astfel de rafinate. Azi trăiesc într-o cu totul altfel de lume. Esența lucrurilor care mă înconjoară se reduce la bani și la putere. Nu mai sunt idealistul pe care l-ai cunoscut, studentul la Teologie care voia să ajungă preot, să salveze suflete. Sunt unul care n-a fost în stare să se ngrijească nici măcar de propriul lui suflet.

CLAUDIU: Ce spui, David? Oamenii nu se schimbă. Sau, mă rog, nu se schimbă esențial.

DAVID: Crezi?

CLAUDIU: Cu siguranță!

DAVID: Atunci cum se face că, în timp ce, acum 20 de ani, mi-ai cerut să-ți servesc drept model pentru Iisus, azi, când ți-am deschis ușa atelierului, l-ai văzut pe Iuda în persoană?

CLAUDIU (*nesigur*): David, poate m-am înșelat. Trăsăturile oamenilor se mai aspresc cu trecerea timpului...

DAVID (*aproape strigând*): Știi bine că nu te-ai înșelat! Tocmai asta e, că nu te-ai înșelat.

Tace, cu capul în mâini. Claudiu desenează în continuare, preocupat de schițe.

CLAUDIU: Despre ce ar putea fi vorba, atunci?

DAVID: Despre faptul că ai avut dreptate. Că ai văzut în mine exact ceea ce trebuia să vezi: tră-dă-to-rul!

CLAUDIU: Nu cred!

DAVID: E dreptul tău să nu crezi. Dar e, totodată, dreptul tău să afli că inclusiv pe tine te-am trădat.

CLAUDIU: Nu cred! Chiar nu. Nu văd cum ai fi putut tu să mă trădezi. Am fost colegi de bancă în liceu, cei mai buni prieteni. Apoi, la facultate, fiecare eram pe drumul său, dar când ne întâlneam ne înțelegeam atât de bine. Apoi eu am plecat, în '90, la scurtă vreme după Revoluție, am plecat, în sfârșit, la părinții mei, acolo unde se stabiliseră, în Franța.

DAVID: Stop! Ai zis de părinții tăi. Plecaseră, mai bine zis fugiseră, încă din 88, profitând de condiția lor de artiști, în Franța, unde au rămas ca urmare a unei delegații a artiștilor plastici. Apoi s-au străduit din răputeri să te aducă acolo și pe tine, rămas cu o soră de-a mamei...

CLAUDIU: Cunosci lucrurile astea. De ce mi le repeți?

DAVID: Pentru că, legat de ele, există și ceva ce nu cunoști. Claudiu, de ce nu ți-a reușit fuga regizată în '89, atât de minuțios pusă la cale? Știi că trebuia s-o însoțești peste hotare pe mătușa ta, care avea un handicap, la o comunicare științifică a medicilor pediatri? Ca persoană cu handicap, minor, dar tot handicap, avea dreptul la însoțitor. Îți pregătise ție toate actele. Te-au întors de la aeroport.

CLAUDIU: Da, ce ghinion! Noroc că peste câteva luni a venit revoluția și s-au deschis granițele, altfel cred c-o luam razna.

DAVID: Ghinion! Asta crezi tu că a fost? Ghi-ni-on?

CLAUDIU: Păi, cum altfel... Să ai toate aprobările date, pașaport făcut, viză, tot... și să fii întors de la aeroport fără nicio explicație. Nici azi n-am înțeles. De unde putuseră ăia să bănuiască faptul că eu voiam să rămân acolo? Și, dacă tot bănuiseră, de ce n-o făcuseră mai din timp?

DAVID: Probabil cineva te-a trădat. Cineva care le spusese pe ultima sută.

CLAUDIU: Da, probabil.

DAVID: Cine să fi fost?

CLAUDIU (*cu o ridicare din umeri*): Habar n-am. Și, ca să fiu sincer, acum nici că mai contează. Până la urmă, lucrurile au mers cum nu se poate mai bine. Rezultatul e cel care e. Nu-mi bat capul cu nimicuri fără însemnătate.

DAVID: Hm... fără însemnătate. Cine ar fi putut să știe de plecarea ta, în afară de mătușa ta și, bineînțeles, părinții tăi?

CLAUDIU: Păi nu prea mai știa nimeni.

DAVID: Nu mai știa nimeni. Cu excepția mea, nu-i așa?

CLAUDIU: Exact. Dar tu nu intrai în discuție.

DAVID: Și de ce, mă rog? Cu o seară înainte de plecarea voastră, ai venit aproape plângând la mine, să-ți iei la revedere. Am ieșit, să vorbim, în Grădina Botanică. N-ai rezistat să nu-mi spui. Ne-am jurat amintire veșnică, și câte și mai câte. Eu plângeam, dar tu nu știai de ce. Atunci, rătăcind cu tine printre magnolii, am fost cel mai singur om de pe Pământ. N-ai înțeles, Claudiu, nici acum n-ai înțeles. Tu ai văzut în mine tot timpul pe iubitorul de Dumnezeu și de aproapele, pe cel având idealuri înalte. Asta și eram. Dar m-au îndepărtat perversității ăia de ele, m-au făcut să mă lepăd de Dumnezeu, de prieteni, de tine, de Ina, de toți. Rămânând singur într-un ocean de trădare. Și de ne iubire.

CLAUDIU (*nesigur*): Cine... cine erau perversității?

DAVID: Securiștii, Claudiu! Securiștii! Aceia care erau peste tot, caracatița care-și întinsese tentaculele până și la noi, la Teologie. Ei m-au contactat, m-au șantajat, m-au cooptat. Așa că acum ai înțeles, sper, cine te-a turnat cu o seară înainte să pleci.

CLAUDIU: Nu pot... să cred. Însă pare logic. Într-adevăr, numai tu știai. Am crezut atunci c-o fi scăpat mătușa mea din greșală cuiva, știi cum mai fac uneori femeile... De ce? De ce, David?

DAVID: Pentru că altfel nu s-a putut. Pentru că trebuia să le furnizez ălor informații. Mi-a fost frică, atât de frică, Claudiu! Știu că sună fals și absolut deplasat, și totuși, te rog să mă ierți.

CLAUDIU: Nu, nu! N-ai înțeles. Eu n-am întrebat de ce m-ai trădat. Ți-am spus că acesta e un capitol încheiat, că nu mi-am bătut prea tare capul niciodată. Ziceam doar... De ce ți-ai chinuit astfel sufletul, întreaga ființă. Tu n-ai fost niciodată un trădător nativ. Sunt unii care așa se nasc, îi vezi că le face plăcere, se hrănesc din asta. Dar nu tu! Tu erai altfel. Erai cel mai bun om de pe Pământ. Cum ai putut, Davide, cuuuuum?

DAVID: Claudiu, nici un rău nu-i greu de făcut, nicio infamie nu-i e peste mână omului, oricine ar fi el, oricât de bun, câtă vreme se îndepărtează de Dumnezeu. Așa cum nimic nu-i e omului imposibil câtă vreme îl are pe El. Tu cunoști credința mea. De ea nu m-am lepădat niciodată. Dar nici n-am respectat-o. I-am refuzat prima dată. Prima dată m-au luat cu binișorul. Mă studiaseră bine și pricepuseră că discursul cu

mine nu putea fi comun cu al tuturor „recruților”. Au început pornind de la credință. Că Iisus ne-a îndemnat să ne ascultăm stăpânii, să dăm Cezarului ce-i al Cezarului. Studiaseră, va să zică. Ce-i drept, așa, mai pe deasupra. M-am temut să-i refuz categoric. Dar am luat-o pe ocolite. Le-am spus că nu sunt în stare de așa ceva, că nu știu să mă prefac, că m-aș da lesne de gol. Că nu sunt foarte comunicativ în general. Că nici n-aș ști cum să fac asta. Mi-au spus să nu-mi fac griji, că astea sunt lucruri care se învață, că mă vor învăța ei, că lasă că știu ei că eu am învățat și lucruri mult mai grele, etc. Și mi-au dat un termen de gândire de 3 zile. M-am temut, Claudiu. M-am temut foarte tare. Și n-am îndrăznit să mă consult cu nimeni. Dar eram hotărât să îi refuz până la capăt. Indiferent cât mi-ar fi fost de teamă, indiferent de argumentele lor, eram decis să nu cedez. Habar n-aveam de ce sunt ei în stare! Și că nu erau atât de naivi pe cât păreau. Că doar erau profesioniști. Era normal să-și închipuie că nu voi zice „da” din prima. Și sigur că aveau pregătită varianta de constrângere. Și, pentru că, deși presupun că scurmaseră o grămadă să-mi găsească ceva, nu au găsit, m-au amenințat că-i vor face rău Inei. Au înțeles repede că pentru mine mi-aș fi asumat orice risc și că nici un pericol și nicio pierdere nu mi se păreau mai inacceptabile decât acela de a-mi pierde stima de sine și mai ales sufletul. Mai ales... Dar și-au dat seama totodată că pentru altul nu mi-aș fi putut asuma riscul acesta. Nu, cu nici un chip, n-aș fi putut să nenorocesc un om, mai ales unul la care ținam, gândindu-mă numai la mine. Astfel că, ei fiind edificați, au găsit lesne calea de a mă avea, amenințându-mă cu Ina. Am cedat, așadar. Amăgindu-mă că, până la urmă, poate n-o să fac compromisuri atât de mari.

CLAUDIU: Așadar, pe de o parte, te-ai străduit din răsuputeri s-o protejezi, pe de altă parte i-ai adus suferința despărțindu-te de ea. Nu mai înțeleg.

DAVID: Ți-am mai spus. Ce ai fi vrut să fac, Claudiu? Eu nu mă mai regăseam. Nu mai știam cine sunt, ce caut prin lume. Mi-a fost mai lesne să renunț, să fug de tot, de toți și de toate. De-aceia nu ți-am mai scris nici ție. Prietenia noastră începuse să sune fals. Chiar dacă tu nu sesizaseși, pentru mine începuse să sune fals încă din seara cu magnolii, din Grădina Botanică. Pe Ina nu mai puteam s-o privesc în ochi.

CLAUDIU: De ce nu i-ai spus? Ți-ar fi fost și ție mai ușor chinul. Ar fi înțeles, poate...

DAVID: Ce absurditate spui! Știi bine, sau poate nu știi, că nu puteai vorbi cu nimeni despre astfel de lucruri. În plus, îmi pierdusem încrederea.

CLAUDIU: E-atât de trist ce-mi spui! Ce-ai făcut după... după ce-ai plecat de la Teologie? Dar mai întâi, de ce ai plecat?

DAVID: Pentru că încă mai aveam conștiință. Pentru că nu puteam servi la doi domni. Am șocat pe toată lumea, bineînțeles. Dar n-am dat nicio explicație nimănui. Ce-am făcut? Am învățat și am dat admitere anul următor la ASE. Profesia mea de bază este aceea de economist.

CLAUDIU: Oh, Davide! Te-ai vândut în primul rând pe tine. Asta doare cel mai rău. Dorul de preoție nu te-a încercat niciodată? Erai atât de plin de zel. Ce s-a întâmplat cu vocația ta pe care o simțiseși în tine încă din copilărie?

DAVID: Am îngropat-o. Adânc în memorie, departe-n suflet. Ca și cum n-ar fi existat.

CLAUDIU: Ca și cum!

DAVID: Am uitat de ea.

CLAUDIU: Minți! Nu-i nevoie să-mi spui mie, eu suport orice. Dar măcar pe tine nu te minți! Spune mai departe!

DAVID: Mai departe nu-i nimic interesant. Sau care să-mi facă cinste. Am mers din rău în mai rău. Evident, nu financiar. Curba exponențială a creșterii mele financiare e invers proporțională cu cea a căderii mele ca om. Am intrat în afaceri la scurtă vreme după terminarea facultății. Am șantajat, am mituit, am înșelat, dar ce n-am făcut! Acesta sunt acum, eu, cel din fața ta. Acesta, nu cel pe care l-ai cunoscut înainte de magnolii. Așadar, nu-ți face procese că m-ai ales pentru model de Iuda. Acum ai două variante: să îmi dai un șut în fund, să mă zvârli pe ușa aia, sau să mă zvârli pe ușă cu-n șut în fund, după ce mă pictezi. A doua variantă pare mai avantajoasă. Hai, spune repede, pe care dintre variante o alegi? Rămân sau nu să-ți pozez?

CLAUDIU: Și dac-am s-o aleg pe a treia?

DAVID: Și nu-ți este teamă c-ai să regreti?

CLAUDIU (*râde*): Ce glumă bună! Eu nu mai am, băiete, ce regreta! Mi-am trăit toate regretele din viața aceasta. E vremea magnoliilor. Ia te uită ce splendoare! (*îi arată spre geam*). Cine-ar putea să trădeze secretul unui boboc de magnolie? Nimeni!

DAVID: Te rog, fără magnolii!

CLAUDIU: Cu sau fără, n-are importanță. Poate-a sosit vremea să te vindec. Zău, Davide, nu crezi că-i timpul să te poți ierta? Încercam să-ți spun că lucrurile cu adevărat importante sunt altele. Cele cu adevărat importante nu se trădează de către nimeni și de către nimic. Știu, tu ai trăit o tragedie. Dar încă n-ai murit. Gândește-te cum ai putea recupera, cum și ce anume ai mai putea schimba, câtă vreme... încă mai e vreme. Eu acum trăiesc clipa. Și clipa aceasta, a mea cu tine, nu mi-o poate lua nimeni.

DAVID: Clipa ta cu Iuda. Ați devenit de-a dreptul intimi.

CLAUDIU: Termină! Povestea cu Iuda e una încheiată. Pesemne așa o fi dat, pictura aceea să rămână neterminată. De altfel, uite chiar acum mi-a venit ideea. Tabloul va rămâne așa. Se va numi „Cina neterminată”. Nici nu-l voi vinde, nici nu-l voi păstra. Îl voi oferi la muzeu. Voi reuși, astfel, să mă dezleg de el, să-l dau afară din mine. Acum știu, acum știu! Obsesia vine încă din copilărie, când bunica îmi spunea Biblia ca pe o poveste. Dintre toate poveștile, aceasta mi se păruse cea mai tristă. Aceasta cu Iuda și plecarea lui de la Cină. Aveam obiceiul de a schimba finalul poveștilor. Al acelora care se sfârșeau rău. „Povestea” cu Iuda îmi doream cel mai tare s-o schimb și nu puteam. Prea o auzeam spusă peste tot, o vedeam reprezentată pe pereții Bisericii, deasupra ușilor împărătești; părea că nimeni nu poate, că nimeni n-are voie s-o schimbe. Așa cred c-am căpătat obsesia aceasta. Mi-am imaginat de mii de ori cum ar fi fost Cina fără Iuda. Și în mod inconștient, tabloul meu a recuperat ceva din visul copilăriei. Așadar, n-a fost adevărat că, timp de mai bine de 20 de ani, eu n-am găsit model pentru Iuda, ar fi și absurd. Ci *nu am vrut* să-l gădesc. Dar mă mințeam, așa cum și tu te minți acum c-ai fi altul decât cel care ești.

O vreme, tăcere. Claudiu se ridică și pune muzică.
CLAUDIU: Știi, să uităm că viața și-a rostogolit tăvălugul peste noi! Vreau să ne-amintim de tinerețe, să vorbim de vremea de dinainte de magnolii! Hai, Davide, viața-i frumoasă!

DAVID: Viața-i frumoasă printre pânze, modele și culori. Dar nu aceasta e viața, Claudiu.

CLAUDIU: Și crezi că arta o fi vreo Cruce ușor de purtat? Habar n-ai ce spui! Uită-te numai cât m-a necăjit pictura aceasta a Cinei. Artistul, Davide, are arderile accelerate. Pentru că trăiește în două lumi care prea rar se intersectează. Una este lumea aceasta a „adevărurilor incontestabile” (vacs!), alta e lumea de dincolo de simțire, o lume imaginară pe care artistul încearcă să și-o aducă în prim plan, încearcă și e fericit dacă și reușește s-o reprezinte și altora. Trebuie mare grijă, trebuie dozată bine dedublarea, ca să nu dai – Doamne ferește! – în vreo boală psihică. Un prieten dramaturg mi-a mărturisit un lucru cutremurător. Zice: „Știi cât consum au actorii pe scenă când interpretează vreun rol? Mulți dintre ei se identifică atât de bine cu personajul, încât încep să iasă din ei înșiși, sau chiar să le împrumute bolile ori cutumele de care suferă. Cu atât mai mult, imaginează-ți cum cum trebuie să ardă un autor de piese de teatru. Actorul e „invadat” de un singur personaj. Pe când dramaturgul e în toate, pe rând, trăiește cu fiecare, suferă, se bucură. Acolo să vezi dedublare!”

Spune-mi, cum ți-ai dat seama că Zorina îl plăcea pe Relu?

DAVID: Hm, într-un anume fel, cred că am știut tot timpul. Dar confirmarea – dacă pot s-o numesc așa – am avut-o în timpul unui concert. Un soi de trăire... extrasenzorială, sau nu știu cum s-o numesc. La scurtă vreme după revoluție, la Ateneul Român a avut loc un spectacol în cinstea lui Eminescu. Ne-am dus toți trei: Ina, Relu și eu. Interpretarea celor trei artiști a fost magnifică, sala vibra, era o stare de nedescris. Personal, simțeam că mă aflu într-o stare exacerbată a sensibilității, oricum puternic zdruncinată de evenimente petrecute cu mine anterior. Astfel că mi s-a întâmplat să percep emoții dincolo de mine. Nu mă întreba cum. N-am o explicație. Dar am simțit – și nu mă poate nimeni convinge nici acum că nu e așa – că Relu Popian și Zorina Savin au fost atunci ca un singur suflet. Că vibrația lor era de-o intensitate fără margini și că eu nu făceam parte din ea. Nu s-au făcut gesturi, nu s-au spus cuvinte. Dar eu am simțit aproape material atracția lor sufletească dincolo de emoția muzicii și a poeziei. Atunci mi-am zis că e momentul, oricum îmi intrase de ceva vreme în cap să mă despart de Ina ca, de altfel, și să plec de la facultate. Când am ieșit de la concert, Ina m-a luat de mână și m-a întrebat: „Ți-a plăcut?” Asta n-a făcut decât să-mi confirme o dată-n plus că nu greșisem. *Ți-a plăcut?* Înțelegi? Dacă într-adevăr m-ar fi simțit, dacă ar fi plutit în euforia aceea cu mine, n-ar fi avut rost întrebarea. Pe Relu nu-l întrebase. De ce? Pentru că *știa*. Pe el *îl simțise*. Numai la mine avusese dubii. Așadar, i-am luat mâna din mâna mea, i-am plasat-o în mâna lui Relu și le-am spus bună seara. Am fugit ca nebunul pe străzi, lăsându-i șocați. Sigur, ei habar n-aveau că eu eram disperat în încercarea de-a fugi mai mult de mine. Sau, mai bine zis, de a fugi *către* mine, către

mine cel dinainte de magnolii. Către acel David pe care până și eu l-am iubit.

CLAUDIU: N-a încercat, ulterior, să ceară o explicație?

DAVID: De ce explicație ar fi fost nevoie? Totul fusese spus. Ori, mai bine zis, înțeles... dincolo de înțeles.

CLAUDIU: Bun, dar atunci înțeleg că și Relu o plăcea mult. De ce n-au rămas împreună?

DAVID: Ți-am explicat: Vera Hada.

CLAUDIU: Vera Hada! Cine și-ar fi imaginat că una ca Zorina ar putea fi dată la o parte de o... mă abțin, dar înțelegi ce spun, de una ca Vera Hada?

DAVID: Cine și-ar fi imaginat? Cine cunoaște puterea acestor iedere de a se agăța de tot ce le iese în cale, de a profita pe loc de orice situație ivită, numai să nu piardă în bătaia cu viața. Apoi, a fost suficient că și-a imaginat ea. Puterea omului stă în ceea ce-și închipuie că e în stare să facă.

CLAUDIU: Prostii! Puterea omului stă în puterea pe care i-o dă sau i-o îngăduie Dumnezeu.

DAVID: Asta e deja altă discuție...

CLAUDIU: Nu, nu. Nu e deloc altă discuție. Va veni o vreme, David, când te vei răfui numai tu cu tine. Și va trebui să recunoști că ți-ai aruncat mărgăritarele la porci.

DAVID: Acestea fiind zise, ne aflăm într-o situație fără întoarcere. Recuperează, de mai poți, mărgăritarele din troaca porcilor!

CLAUDIU: Încearcă, te rog, să fii măcar azi *prietenul meu* David! Acela pe care până și tu l-ai iubit. Acela dinainte de magnolii. Ascultă, prietene, ție nu-ți este dor de tine?

DAVID: Nu. Mă simt bine așa cum sunt. De dragul tău, însă, vom vorbi despre tinerețea noastră irosită. Mă rog, a mea. Tu s-ar părea că n-ai trăit chiar degeaba. Despre ce vrei să vorbim? Personal, aș prefera să te ascult, să îmi povestești aventura ta artistică și personală prin cele lumi. Nu înțeleg un lucru, dacă tot îți era bine acolo, având faimă, bani, fiind un pictor cunoscut (aici nu prea te știe lumea), de ce te-ai întors?

CLAUDIU: Din aceleași motive pentru care se întorc toți oamenii. Unii la țara lor, alții (*subliniind, cu subînțeles*) la ei înșiși, alții la Dumnezeu. Nimeni nu poate sta departe. Sau poate, dar ce mai preț plătim! Eu, de altfel, nici măcar nu simt c-am fost plecat. Am fost doar dus, cu trupul acesta, am mâncat, am creat, am vorbit, am interacționat. Dar, în realitate, n-am fost niciodată plecat de aici. Eu m-am comportat ca și cum aș fi jucat un rol. Și l-am jucat bine, ce-i drept. Dar tot un rol a fost. Uită-te și la tine! De când ai venit, încerci să mă convingi că ești altul decât cel pe care l-am cunoscut, decât cel de dinainte de magnolii. Ești pe naiba! Căința, aceasta-l întoarce pe om la Dumnezeu și la el însuși. Știi mai bine decât mine aceasta.

DAVID: Ți se pare cumva că mă căiesc? Ți se pare! N-am făcut altceva decât să prezint cu sânge rece și sinceritate, evident, felul cum au stat faptele. Unde ai depistat, oare, urmă de căință?

CLAUDIU: Și totuși m-ai rugat să te iert.

DAVID: A fost un fel de-a zice. Sau mă rog, o slăbiciune. Pentru tine am avut tot timpul o slăbiciune, ai fost doar cel mai bun prieten al meu...

CLAUDIU: Am fost! Am sesizat timpul trecut. Spune-mi, Davide, acum care este cel mai bun prieten al tău?

DAVID (*cumva descumpănit*): A... am o mulțime de prieteni. Unul mai bun decât altul. Nu știu pe care-l prefer.

CLAUDIU: Ha, ha! Aplaudați, vă rog! Și-acum cortina. Tu te auzi vorbind?

DAVID: Ce vrei să spui? Cunosco o mulțime de lume care m-ar servi oricând și la orice oră, indiferent ce le-aș cere.

CLAUDIU: Eu nu vorbeam de lume! Eu vorbeam de prieteni. Și de prietenie. Această... *lume* în care trăiești a deformat până și noțiunile. Unul dintre sensurile cel mai nedrept schimbate este acela de prieten. Mi-ar plăcea să-ți dovedesc eu ție. Să vezi cam ce ar face lumea aceea pe care te bazezi, în momentul când n-ai mai fi omul influent, omul cu bani, cu relații, etc. Nu zic sută la sută, da-n orice caz, nouă din zece nu te-ar mai cunoaște. Iar celălalt unu, te-ar cunoaște doar dintr-un sentiment de teamă la gândul că lucrurile s-ar putea întoarce, dintr-o prudență exagerată, că nu se știe niciodată, nu-i așa? Pe aceștia îi numești tu prieteni? Știi bine că nu-i așa, nu te mai amăgi! Așadar, n-ai prieteni.

DAVID (*ridică din umeri, tace*)

CLAUDIU: Să-ți spun un secret: nici eu. Însă, dac-ar fi să „joc”, așa cum faci tu, aș zice, desigur, că am mulți, foarte mulți prieteni. Și în jurul unui artist renumit se învârt sumedenie de inși mai mult sau mai puțin interesați, mai ales dacă acesta e vârat prin tot felul de comisii și comitete de ale căror decizii depinde soarta unora dintre ei. Dar nu-mi fac nicio iluzie. Iluziile ne sunt cele mai grele pietre de poticnire. Știu bine că, în momentul în care n-aș mai fi Claudiu Teodorini, ci un Claudiu oarecare, s-ar face gol în jurul meu. Știi, uneori chiar mi-ar plăcea să experimentez. Numai că, vezi, n-am curajul să merg cu experimentul până la capăt. Mi-ar plăcea să mă văd sărăcind peste noapte și pierzând orice urmă de prestigiu, pentru a vedea câți mai rămân alături de mine. Idealistului din mine îi place să creadă că n-ar fugi chiar toți. Că doar nu toți sunt iude.

DAVID: Să nu uităm, Claudiu, că n-a existat numai Iuda. Au fost și-un Petru, și-un Toma...

CLAUDIU: Da, da, că bine zici! Că tot ai amintit de Petru: câtă tristețe, câtă durere stă-n lepădarea lui! Ce tragic personaj! Cu atât mai tragic cu cât a iubit atât de mult. Se spune că plângea la fiecare cântat al cocoșilor.

DAVID: *Mă laud nemernic că Te iubesc, / dar n-aș fi în stare să urc pe Cruce în locul Tău / – eu Crucea o port la gât / mi se pare mult mai rezonabil - / nici să-Ți privesc răstignirea în ochi / la primul cui aș leșina / sau m-aș lepăda ca Petru / nu de trei ci de zece ori / apoi aș plânge la fiecare cântat al cocoșilor*

CLAUDIU: Ce-i asta?

DAVID: O poezie. N-am mai apucat să ți-o arăt. Plecaseși. Iar eu mă lepădasem de tine.

CLAUDIU: Bine, dar tu nu ți-ai pierdut credința niciodată.

DAVID: Asta e altceva. Până la urmă, credință au și necredincioșii. Și cei care se declară ateii, tot îl strigă pe Dumnezeu la necaz.

CLAUDIU: Chiar așa! Am văzut că e o modă acum în România, din ce-am mai prins și eu de pe la televizor, în rarele ocazii când mă uit. Sunt pline bisericile de oameni politici. Cruci mari, pe măsura păcatelor...

DAVID: Da, se obișnuiește, mai ales în campanii electorale.

CLAUDIU: Nu le e jenă acestor oameni să-ncerce să păcălească până și pe Dumnezeu?

DAVID: Vezi-ți de treabă, că nu pe Dumnezeu speră ei să-l păcălească, nu sunt chiar atât de idioți, ci pe fraierii care pun ștampila. Chiar ține, știi? Iluzii. Vinde-i omului iluzii. Pe tine nu te costă bani, pe el îl costă doar suflet. Cui îi pasă?

CLAUDIU: Vorbești teoretic, din auzite, așa ca mine, sau... ?

DAVID: Sau. Ți-am spus că mi-am băgat nasul și-n politică. La alegerile trecute, chiar am fost directorul de campanie al unui personaj important. A fost de-a dreptul interesant. E uluitor câte poți face cu puterea. Și cu banii, desigur. Am fost pe punctul de a obține un post de ministru. Dar bătaia e mare, sunt mulți la rând. Acum mi-am schimbat orientarea, va trebui să mai aștept. Poate prind măcar un post de secretar de stat. Mi-a fost promis.

CLAUDIU: Ți-ai... schimbat orientarea? Nu-nțeleg. Așa, ca și cum ți-ai schimba sexul?

DAVID: Nu, operația de schimbare de sex o faci o dată. Nu prea poți să te tot plimbi între sexe. Pe când între partide...

CLAUDIU (*descumpănit*): Nu te recunosc, David.

DAVID: Bine-ai venit pe Pământ!

CLAUDIU: De ce ți-ai schimbat-o? Orientarea politică...

DAVID: Pentru că rămăsesem pe dinafară. Deșteptul căruia i-am obținut peste 60% din voturi în colegiul său electoral a refuzat postul de ministru al economiei - ce să se lege la cap? - preferând să își facă somnul de frumusețe în Senat.

CLAUDIU: Tot nu înțeleg. Dacă el accepta, ce se schimba pentru tine?

DAVID: Parcă eu eram cel naiv. Lasă, nu contează! N-am să-ți țin acum o lecție de foloase de pe urma serviciilor politice. Ce mă deranjează mai tare e că am băgat și bani în campania ăluia. M-am ales cu o strângere de mână și un șut undeva.

CLAUDIU: Acesta e unul dintre prietenii de care-mi vorbeai?

DAVID: Fost. Da.

CLAUDIU (*dă din cap cu un anume înțeles*).

DAVID: Credeai că sunt Albă-ca-Zăpada?

CLAUDIU: Nu, dar...

DAVID: Ți-am spus, doar, ți-am spus! Și încă nu știi nimic. Dacă ți le-aș spune pe toate, te-ai îngrozi. Ah, de fapt, cred că am chef să te mai înveninez, că prea trăiești printre pânze și culori, dându-mi lecții despre cât de frumoasă e viața. Jos din cer, prietene! Coboară aici pe pământ, în mizeria noastră cea de toate zilele! Nu-ți voi mai vorbi de politică, sunt lucruri care nu pot fi spuse oricui. Îți voi spune în schimb o poveste de telenovelă, una cu multe lacrimi. Ți-am spus că o revăzusem pe Zorina după mai mulți ani. Acum vreo trei. Ea singură, eu proaspăt divorțat de a doua nevastă. Apariția Inei pe traiectoria mea a fost ca o rază de lună peste o mocirlă.

CLAUDIU: Rază de lună! Atavisme poetice. De ce nu de soare?

DAVID: Soarele e agresiv. Ți se bagă în ochi, te arde, în fine. Luna e discretă, își face menirea de a lumina fără să te vatăme. Așa am perceput-o eu dintotdeauna pe Ina: blândă, cuminte, discretă și cu o prezență binefăcătoare.

CLAUDIU: Așa și era. Și, în ciuda faptului că niciodată nu încerca să epateze prin nimic, ieșea mereu în evidență, deosebindu-se de rest prin acea gingășie caracteristică. Ce mult aș fi vrut să mă însoțesc cu asemenea femeie!

DAVID: Și eu. De-aceea, când am reîntâlnit-o, s-a aprins în mine un dor. Dorul după ea. Am simțit și din partea ei o apropiere, cu atât mai mult cu cât acum nu mai era umbra lui Relu între noi. Fusese scârbită de el până-n măduva oaselor. Așa că am reluat relația noastră, nu chiar din punctul în care o lăsasem, desigur, arzând etape, căci acum eram oameni maturi.

CLAUDIU: N-a fost curioasă să știe de ce ai părăsit-o așa, subit?

DAVID: Ba da. I-am spus numai povestea cu Popian, cu concertul, aceea pe care ți-am spus-o și ție. Nu i-am dat nici un detaliu despre colaborarea mea cu securitatea, despre alte amănunte ale devenirii mele.

CLAUDIU: Totuși presupun c-a fost curioasă să știe de ce ai abandonat Teologia. Că doar și ea, ca și mine, îți cunoștea vocația și dorința ta arzătoare de a ajunge preot.

DAVID: Desigur. I-am spus că, într-un moment de slăbiciune, am realizat că nu am curajul să mă angajez la o asemenea misiune grea. A înghițit-o. Că pare, oricum, plauzibilă.

CLAUDIU: Cu alte cuvinte, ai reînceput o relație mințind.

DAVID: Minciuna a devenit la mine un mod de-a fi. Nici măcar nu mai conștientizez. În fine. Am aburit-o cu tot felul de chestii, i-am vândut iluzii ieftine. I-am pomenit de lucruri serioase, am mimat seriozitatea, credința și dragostea. După vreo trei luni de abureală, am părăsit-o fără nicio explicație, ca prima dată. Doar că motivația a fost complet diferită. M-am însurat cu o colegă de partid. Aveam nevoie de influența ei. Ei, ce spui? Îl mai iubești pe prietenul tău David?

CLAUDIU: Da. Dintr-un singur motiv. C-a fost atât de idiot, de cretin și de mizerabil încât mi-a lăsat mie o minunată rază de lună. Mulțumesc, iudă nenorocită și spurcată ce ești! Spune-mi unde e, dă-mi telefonul sau adresa ei, mă duc de urgență s-o cer de nevastă.

DAVID (*lăsând capul în jos*): Nu mai ai pe cine. E într-un spital de psihiatrie.

CLAUDIU (*îi trage, cu putere, două palme. Pleacă de lângă el, se întoarce și-l mai palmuiește odată*):

N-am reacționat când mi-ai spus că m-ai trădat, că m-ai împiedicat să plec la ai mei. Nici când mi-ai spus că ți-ai trădat vocația, semenii, etc. Dar e deja prea mult. Să îmbolnăvești de nervi o ființă ca Zorina e prea mult. Prea muuult, ai înțeleeees? Și-n timpul acesta, tu stai și-mi consumi oxigenul din atelier. Și-mi spui povești de rahat cu miniștri și secretari de stat tot de rahat.

DAVID (*ridicând din umeri*): Ce-aș putea să fac? N-am crezut că se va ajunge aici.

CLAUDIU: Îți spun eu ce să faci, constat că la tine gândirea a început să doară. Ai să-ți miști hoitul ăsta ambalat în haine de lux și ai să-ți folosești toate nenorocitele de relații și toți spurcății de bani ca s-o faci bine. E ceva ce n-ai înțeles?

DAVID: Crezi că n-am încercat? Nici nu vrea să audă de banii mei. Nici ea, nici familia ei. Frate-său, care e rugbist, m-a amenințat că pune toată federația pe mine. Plus cea de box.

CLAUDIU: Oh! Și tu te-ai speriat. Așa te-a apucat deodată o frică, de mi-e și milă. Mai ales că situația ți-a convenit de minune. Cu alte cuvinte, conștiința ta, aia câtă mai e, e-mpăcată. *Fraților, eu am vrut s-o ajut, dar nu m-a lăsat. Îți dau eu soluția. Îi vei da ajutorul prin mine. Îmi vei da toți banii de care e nevoie, mă vei trimite la toate persoanele influente care să poată face intrarea la cei mai buni doctori, iar ea va ști că ajutorul vine de la mine. Asta o lași în seama mea. Apoi, după ce să sperăm, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va vindeca, vei dispărea definitiv din viața noastră. Vei sta împreună cu nevasta cu care te prostituezi pentru funcții și vă veți număra banii câștigați din mizeriile voastre cotidiene. Din clipa în care Zorina se va fi vindecat și va fi devenit soția mea, tu vei dispărea ca și când n-ai fi fost. Dar până atunci, până atunci e nevoie de tine. Și mai ales de banii tăi. Hai, „prietene”, decartează!*

DAVID: Știi, de aceea și venisem, să te rog.

CLAUDIU: O, și eu care-mi făceam iluzii că ai venit să mă vezi. Sfântă naivitate!

DAVID: Și de asta. Dar recunosc că gândul de a o ajuta pe Ina mi-a accelerat pașii. M-am gândit că tu ai fi singurul care ar putea-o convinge. Trec peste vorbele grele pe care mi le-ai spus și îți mulțumesc pentru ajutor.

CLAUDIU: Ar fi și culmea să nu treci! Cu plăcere! Îmi face chiar o plăcere nebună să-ți cheltui banii. Să nu crezi că eu nu i-aș avea! Dar e greșeala ta, tu trebuie să plătești. Măcar în felul acesta.

DAVID: Claudiu, greșelile nu se repară cu aur. O, de s-ar putea!

CLAUDIU: De s-ar putea, atunci n-ar mai exista căință. Ce simplu le-ar fi celor bogați! Toți ar arunca în stânga și-n dreapta cu aur și ar fi liberi ca niște îngerăși. Hei, băiete, vremea indulgențelor a trecut! Nu, nu trebuie ca greșelile să poată fi reparate cu aur. Tu știi mai bine decât mine – sau cel puțin ai știut – care-i singura cale. Păcat că ai deraiat de la ea.

DAVID: Da, singura cale. *Calea, Adevărul și Viața...*

SCENA II

Acțiunea se petrece tot în atelier, la o oarecare diferență de timp.

Singura modificare de decor: „Cina neterminată” a dispărut. Pe șevalet se află un tablou început, un portret de bărbat, la care Claudiu mai lucrează, din când în când, plictisit.

Bătaie în ușă, Claudiu răspunde, intră David. De data aceasta, are un aspect mai neîngrijit, iar hainele sunt simple, nu mai epatează prin îmbrăcăminte. Cei doi se salută, dându-și mâinile.

DAVID: La ce lucrezi?

CLAUDIU: La un mort.

DAVID: Poftim?

CLAUDIU: La un mort care mi-a fost tare drag. Din păcate, trebuie să-i recompun chipul din memorie și din această singură și nu tocmai reușită fotografie (*îi arată o fotografie mică, tip portret*).

DAVID: Bine, dar ăsta sunt eu! Eu, acum... câți ani?

CLAUDIU: Douăzeci și patru. Scrie pe verso.

DAVID (*Întoarce fotografia și citește cu voce tare*): „Pe portativul inimii sunt doar note care nu pot suna fals”. Phu! Am scris eu așa o tâmpenie?

CLAUDIU: Tu, cel de atunci. Și nu e deloc o tâmpenie. Eu pe acela mă străduiesc să-l recompun pe pânză.

DAVID: Și-ți reușește?

CLAUDIU: Nu prea. Fotografia aceea îngălbenită de demult și amintirile mele frumoase cu tine nu sunt suficiente să-mi dea acea vibrație, acea inspirație care să-mi conducă mâna de parcă ar merge singură, fără controlul meu. Îmi trebuie emoția, David, și tocmai pe aceea nu o am. Nici tu nu mi-o mai poți transmite. *Se trânteste resemnat într-un fotoliu. Îl invită prin gesturi și pe David să facă la fel.*

DAVID: Ce face?

CLAUDIU: E spre bine. A fost o depresie puternică, amplificată de faptul că fusese prost tratată. Noroc că s-a intervenit la timp. Apoi, doctorul mi-a explicat că, în tratarea unei depresii, nu atât tratamentul este important (dar, sigur, nici el nu e de neglijat), cât mai ales prezența cuiva drag și care dă bolnavului siguranța că este iubit chiar și într-o astfel de situație. Se pare că prezența mea i-a făcut bine. Dar mai are de stat o vreme la recuperare.

DAVID: Te rog să-mi spui dacă mai e nevoie de ceva.

CLAUDIU: Nu, nu mai e nevoie. Dimpotrivă, eu trebuie să-ți mai restitui o sumă...

DAVID: Păstrează-i! Nu-mi mai restitui nimic.

CLAUDIU: Dar e o sumă destul de mare. Vreo douăzeci de mii. Mie nu-mi trebuie.

DAVID: Nici mie. Fă ce vrei cu ei. Dă-i cuiva care are nevoie. Găsești tu...

CLAUDIU (*face un gest de acceptare din cap*): Știi, la ultima întâlnire m-a întrebat dacă te-am revăzut după venirea în țară. Eu evitam să aduc vorba de tine, ea a deschis subiectul. M-am cam speriat, la gândul că ar putea să bănuiască ceva...

DAVID: Nu trebuie să afle. Nici acum nici mai târziu. Niciodată.

CLAUDIU: Ți se pare drept? Vreau să spun, ți se pare drept ca ea să nu știe? Și acesta e un soi de trădare. Acum îmi pare rău că am acceptat soluția aceasta. Ar fi trebuit s-o ajut numai eu.

DAVID: Să-ți între bine-n cap: nu trebuie să afle niciodată!

CLAUDIU: Bine, dar mă simt... mă obligi și pe mine să încep relația cu o minciună.

DAVID: Bine-ai venit în club!

CLAUDIU: Și nu știu dacă voi suporta povara ei toată viața.

DAVID: Te vei descurca. Știi ce mă doare cel mai mult? Faptul că, după ce probabil a aflat de căsătoria mea, după ce pierduse speranța să mă întorc la ea, mi-a scris o scrisoare, ultimul semn pe care mi l-a trimis, în care mi-a spus: „Nădăjduiesc să te pot uita în viața aceasta, iar în cealaltă, să nu îndrăznești să-mi tai calea!”

CLAUDIU: Așa, și ce-ai fi vrut? Să-ți spună că te-așteaptă cu ghirlande de flori la poarta Raiului? C-o să-ți întindă covorul roșu la fiecare dintre vămile văzduhului? Ia nu-ți mai plânge atâta de milă! Ai idee că putea să moară? Că, în afara depresiei, a avut și-o altă boală de care abia s-a vindecat? Să nu-mi spui că nu știi că toate bolile minții și ale trupului sunt rezultatul suferințelor sufletești! E demonstrată demult. Doctorul mi-a spus că doar trei din zece supraviețuiesc în situația în care a fost Zorina. Și tu îți plângi de milă ca o babă, fiindcă ți-a zis să nu-i tai calea?

DAVID: Și totuși, cât de mult trebuie să urăști un om ca să arunci în aer toate punțile, pentru totdeauna?

CLAUDIU: Cât de mult? Pe cât de mult te-a urât el ca să te aducă în starea de a urî, în ciuda faptului că niciodată în viață nu știuseși ce-i ura. După ce deja îl iertaseși o dată.

DAVID: N-am urât-o pe Ina, ce tot spui acolo?

CLAUDIU: Ai dreptate. Dacă o urai, aveai mai multă milă de ea. Te-ai situat pe o poziție mult mai ingrată, uci-gașă de-a dreptul: indiferență! Nepăsarea! Nu te-a interesat de ea, de ce va simți, de ce va suferi, cum nu mă interesează pe mine lupta voastră politică de doi bani.

DAVID: Și totuși, cum să te conving că am iubit-o pe Ina?

CLAUDIU: În niciun fel. Nu mă vei convinge în niciun fel! Nu poți, nu ai voie să te porți astfel cu un om pe care-l iubești! De dragoste cu năbădăi e plină lumea. Sau de închipuiți ca tine. Tu nu pe Zorina ai iubit-o, puțin ți-a păsat de ea, te-ai iubit pe tine, prietene. Ai iubit ideea ta despre tine alături de Zorina. Tratamentele psihologice sunt pline de astfel de exemple. Apucă-te și studiază!

DAVID: Nu mai e timp.

CLAUDIU: A, da, uitasem că începe campania electorală!

DAVID: Nu despre asta e vorba.

CLAUDIU: Dar despre ce?

DAVID: Despre... altceva. În fine. Spune-mi, de ce te-ai apucat să pictezi tabloul? Portretul meu de dinainte.

CLAUDIU: Nu știu. Așa am simțit. Pe de o parte, o nevoie de recuperare, a ceva ce ai pierdut. Pe de alta, cred că vreau să te scot afară din mine. Te-am iubit prea mult, Davide, am fost prea legat de tine, mai mult decât îți poți închipui. Acum, că m-am convins cum ai devenit, nu vreau să rămân în continuare legat de-o fantomă.

DAVID (*zâmbind*): Parcă tu spuneai că omul nu se chimbă.

CLAUDIU: Uneori, până și eu mai greșesc.

DAVID: Văd că nu prea ai spor. Crezi că te-ar ajuta să ne mai amintim câte ceva de vremea magnoliilor? Dacă vrei, acum e momentul. Nu știu dacă ne vom mai vedea.

CLAUDIU: Acum pleci tu în străinătate?

DAVID: Hm, nu atât de departe. Dar, într-un fel, e mai departe de atât.

CLAUDIU: Nu-nțeleg.

DAVID: Nici nu-i nevoie la momentul acesta. Spune-mi, ce-ați vorbit de mine?

CLAUDIU: I-am spus că te-am văzut, că mi-ai părut schimbat, atât de schimbat încât... Știi, i-am povestit scena cu tabloul. Pe fața ei, tristețea deja existentă s-a transformat în amărăciune. A zis doar atât: „N-am să-nțeleg niciodată cum e posibilă o astfel de transformare”.

DAVID: Ce i-ai răspuns?

CLAUDIU: Nimic. Doctorul mi-a recomandat să n-o obosesc cu vorbe. Mai ales dacă acestea au legătură cu suferința care i-a provocat depresia. Și-a pus capul pe pieptul meu, ca un om ostentiv de viață. Mi-a spus zâmbind, în timp ce-i mângâiam părul: „Viața mea de până acum a fost un șir de călătorii dintr-o iluzie-ntr-alta. Pe undeva, cred că-mi iau plata acum. Am circulat fără bilet”. Am rugat-o să-mi explice. Zice: „Să circuli prin viață fără bilet înseamnă să nu-ți fie îngăduite anumite lucruri și tu să te încapățânezi să le faci. N-aveam dreptul să fiu cu David, câtă vreme mă simțeam mai mult atrasă de Popian. N-aveam dreptul să fiu cu Popian, câtă vreme el nu avea ochi pentru mine. Am forțat lucrurile, am vrut

să se întâmple. Apoi, mai târziu, n-aveam dreptul să îl primesc înapoi pe David după ce plecase așa cum plecase. Sigur, nu se pune problema să nu-l iert. Dar asta e altceva. Nu trebuia să accept să reîncep o relație cu el. Pentru că de data aceasta *știam* că poate oricând pleca fără preaviz. O făcuse o dată, ce l-ar fi reținut a doua oară? Apoi, știam, de asemenea, că sentimentele mele față de el se transformaseră. Frustrarea își făcuse loc printre ele și, oricât aș fi zis că nu contează, era acolo, prezentă, sufocând dragostea.” Îi spun, ca să o testez: „Și totuși, Iisus ne-a poruncit să iertăm de șaptezeci de ori câte șapte.” Mi-a răspuns aproape cu enervare: „Să iertăm, da! Dar nu și să-l cărăm în cărcă pe cel care ne-a greșit. În plus, a mai zis ceva, de care facem abstracție: *și de se va întoarce la tine și va zice „mă căiesc”*. Îți imaginezi cumva că David și-a cerut vreodată iertare? Aș! Dimpotrivă! A venit precum Făt-Frumos călare pe calul său alb, ferm convins că n-avea cum să fie refuzat. Mândru de banii lui, de poziția lui în societate. El n-a înțeles că eu nu pentru acestea toate îl acceptasem, ci pentru amintirea celui care fusese cândva. Pentru frumusețea sufletului său de pe vremea când încă era student la Teologie.” Mi-a spus, după o pauză, schimbând subiectul: „Să nu crezi că n-am simțit că erai îndrăgostit de mine. Mă prefăceam că nu-mi dau seama. Acum, cu mintea femeii mature, înțeleg că, de fapt, tu ești singurul față de care trebuia să-mi îndrept atenția. Ai fost singurul care m-a iubit cu adevărat, atât de mult, încât ai preferat să suferi, decât să-mi complici existența.”

DAVID: Prostii!

CLAUDIU: Gelozie? Ce-i asta?

DAVID: Nu, dragă, de ce să fiu gelos? Am avut-o, doar, în mâini de două ori. Eu i-am dat drumul de fiecare dată.

CLAUDIU: Asta se cheamă ipocrizie, dar nu mă mir!

DAVID: Lasă, las-o pe Ina! Vă doresc să fiți fericiți. Și, sincer, vă și invidiez un pic.

CLAUDIU: De ce? Tu nu ești oare fericit? N-ai obținut ce ai vrut?

DAVID: Și cine spune că asta înseamnă fericire? Nu, e un gol, un mare gol, greu de umplut.

CLAUDIU: Ce-ți lipsește?

DAVID: Aparent nimic. Dar uneori mă simt de parcă *n-aș avea* nimic. Ce ființă ciudată și omul! Ai citit cartea lui Maitreyi Devi, „Dragostea nu moare?”

CLAUDIU: Sigur. Emoționantă.

DAVID: Spune-mi, pe cine crezi că a iubit Maitreyi?

CLAUDIU: Asta-i culmea! Mi se pare că reiese foarte clar din carte. În primul rând, pe soțul ei, alături de care a avut o viață împlinită și care era un om minunat, apoi pe Eliade, pe care nu reușise să-l uite nici după zeci de ani. Și, nu în ultimul rând, pe Maestrul ei spiritual, Rabindranath Tagore. Trei oameni, trei feluri diferite de dragoste.

DAVID: Aiurea! Vrei să știi ce cred eu? Nu l-a iubit decât pe Tagore. Față de soțul ei, și-a făcut datoria, cum și-a făcut-o și față de lume, născând și crescând copii. Și sigur, n-a avut motive a se plânge de el. Pentru Mircea, făcuse o obsesie. Obsesia tinereții, a dragostei neîmplinite. Ce mai dragoste, la 16 ani! Profesoara de engleză îmi spusese odată că dragostea tinerilor, englezii o numesc *cow-love*, un fel de „dragoste de vițel”, îmi tradusese. Și-mi mai spusese că adevărata dragoste vine după 40 de ani. Atunci, mi-am bătut joc în sinea mea de vorbele ei, însă acum să știi că-i dau dreptate. Dar să

revenim la Maitreyi. Așadar, cu adevărat iubire a avut pentru Poetul, pentru maestrul său, un fel de duhovnic la noi. Recitește cartea și ai să vezi că scenele în care descrie întâlnirile cu el, acelea sunt cu adevărat scene de dragoste, chiar dacă nu se întâmplă nimic care să dea aparența unei iubiri vinovate. E atâta gingașie în ele, încât le-ai citi și tot citi.

CLAUDIU: De ce-mi vorbești de Maitreyi?

DAVID: Făceam o analogie. Cu Ina, desigur. Cred că, tot așa, Ina nu l-a iubit decât pe Relu. Eu am fost obsesia tinereții. Tu vei fi soțul lângă care își va afla liniștea. Pe niciunul dintre noi, însă, nu-l va iubi niciodată așa cum am simțit eu că-l iubea pe Relu, în seara aceea, la concert. M-a urmărit senzația asta toată viața. Inclusiv în scurta perioadă în care m-am întors la ea. Eram gelos, fiindcă nici nu-mi aminteam să fi simțit vreodată ea pentru mine astfel și nici atunci, după atâția ani, nu mai putea fi vorba.

CLAUDIU: Nu-ți găsi scuze nobile că ai părăsit-o!

DAVID: Nu-mi găsesc. Nu de aceea am părăsit-o. A fost așa cum ți-am spus. Am părăsit-o din interese politice. Am plătit și pentru asta. Nevastă-mea m-a părăsit, la rândul ei, pentru un ins care o putea promova.

CLAUDIU: *Cine se aseamănă, se-adună*. Nimic nou sub soare. Totuși, nu înțeleg de ce a fost nevoie să te părăsească. Se poartă înșelăciunea. Fațada. Zâmbetele false. Ți se face greață când îi vezi mimând fericirea casnică, în timp ce-și fac semne discrete cu alții. Compromisul e la modă. Pare că nimeni nu mai știe ce-i bunul simț. E o invazie de nesimțire pe toate canalele, oriunde te-ai duce, dai peste ea. Mărlănia e la ea acasă. Mocirla, de asemenea. Cu asta îmi va fi cel mai greu să mă acomodez. Deja am început să am îndoieli că voi putea rămâne definitiv, deși cu această hotărâre m-am întors. Ferice de tine că ai știut ce să iei acestei lumi!

DAVID: Parcă ți-am spus că nu sunt fericit. N-am fost niciodată. Am întrezărit numai fericirea. Pe vremea când încă mai speram că-mi voi urma vocația. Aceea m-ar fi putut cu adevărat face fericit. Să nu te șocheze ce-ți voi spune. Acum, că le-am încercat pe toate ale lumii, am înțeles că nu există fericire decât de la Dumnezeu. Câtă vreme ai s-o aștepți de la oameni, sau de la lucruri, de la situații, vei fi un permanent nefericit în căutarea a ceva ce nu există. În teorie, cunoșteam aceasta demult. Acum pot spune că am simțit-o și în mod real.

CLAUDIU: Și, dacă ai aflat-o, îți folosește?

DAVID: Da, sper că da. Mai bine zis, sper că îmi va folosi curând.

CLAUDIU: Dar celor care ți-au fost victime, directe sau colaterale, ca să folosim un limbaj beligerant, le folosește la ceva? La ce i-ar folosi, de exemplu, Inei, sau mie, care mi-am pierdut prietenul, înțelepciunea ta de pe urmă?

DAVID (*lăsând capul în jos*): La nimic. Dar, cine știe... poate va fi o urmă cât de mică de „câștig”. Mă voi ruga pentru voi. Până în ceasul din urmă mă voi ruga.

CLAUDIU: Și crezi că Dumnezeu îți va asculta ruga?

DAVID: Dacă mă voi căi sincer, da.

CLAUDIU: Te vei căi sincer?

DAVID: Desigur.

CLAUDIU (*râzând*): Ești comic, știi? Cum te vei căi? Printre șpăgi, mită, promisiuni electorale mincinoase, cruci în biserici de ochii lumii, parteneriate dubioase,

pipițe dornice de avansare, neveste fără număr care te pot susține în carieră. (*Schimbând tonul, aproape tipând*): Tu n-ai chiar pic de rușineeee? Atât, un dram de rușine ar trebui să ai, ca să nu mai amesteci lucrurile sfinte cu mocirla în care viețuiești!

DAVID: Stai, ascultă, n-ai auzit tot!

CLAUDIU: Am auzit destul! Mi-a ajuns! Nu mai vreau nici un cuvânt. Nici un cuvânt, auzi?

DAVID: Bine. Stai. Mai am ceva cu tine. Calmează-te! N-am terminat. După aceea, voi dispărea, așa cum am promis. Nu mă vei mai vedea, decât dacă vei voi. Dar trebuie să punem la punct niște chestiuni legate de bani. Și să mă asigur că ai înțeles ce să faci cu ei, înainte să plec.

CLAUDIU: Unde Dumnezeu să pleci? Ce tot îi tragi cu plecarea? Ori ai de gând să te sinucizi? Ca să fi luda până la capăt. Exact asta mai lipsea. În rest, le făcu-seși pe toate.

DAVID: Stai liniștit, nici nu-mi trece prin cap așa ceva. M-am „sinucis” destul, călcându-mi pe suflet de atâtea ori. Dar, într-un fel anume, voi fi mort lumii acesteia.

CLAUDIU: Ești mort demult. Pentru mine, ești mort demult.

DAVID: N-ai înțeles. Voi merge la mănăstire.

CLAUDIU: Ce să faci la mănăstire? Nu-ți ajung bisericile din București? Îți mai trebuie alte „scene” pe care să-ți joci falsa credință?

DAVID: Claudiu, n-ai înțeles. Plec la mănăstire *de tot*. Mă călugăresc.

CLAUDIU: Ha, ha! Ce glumă bună! Ascultă, prietene, călugăria nu-i pentru orice idiot. Credeam că știi asta.

DAVID: Vom vedea.

CLAUDIU: Ce să vedem? Dacă tu ești un idiot sau nu? Despre asta ne-am convins deja.

DAVID: Vom vedea dacă este călugăria de mine.

CLAUDIU (*privindu-l cu aerul că pentru prima dată ia în serios cele spuse de el*): Tu... nu glumești?

DAVID: Chiar nu. De ce-aș glumi? De ce-aș glumi cu așa ceva? Claudiu, revederea noastră și discuția mea cu tine de acum câteva luni m-a ajutat să sondez în adâncul sufletului meu. M-a ajutat să am curajul, pentru prima oară după atâția ani, să mă privesc în oglindă. Tu mi-ai dat oglinda, și-ți mulțumesc. E drept, oglinda pe care ai vrea să o spargi. Și nu vorbesc de oglinda aceea pe care mi-ai pus-o în mâini acolo, lângă tablou, îndemnându-mă să mă compar cu cel de dinainte. Din vremea studenției noastre, nu mi-a mai vorbit nimeni cu atâta sinceritate. Toți cei care mă înconjurau au fost mai mult sau mai puțin interesați. Îmi aplaudau succesele și îmi treceau sub tăcere greșelile. Mă lăsam lingușit, deși atât de bine știam că nu trebuie să te lași corupt de laudele lumii acesteia. Dar ce dulce desfătare! Cine mai era ca mine? Și totuși, am știut dintotdeauna că nu e decât o minciună, una convenabilă, ce-i drept. Am avut tot timpul sentimentul dedublării, am știut mereu că acela nu sunt eu. Nici acela care scria notițe informative pentru securitate, nici cel care și-a trădat credința, vocația, prietenii. Nici cel care a intrat în afaceri și în politică, prăvălindu-se în marile abisuri omenești, în timp ce își înălța singur muritoarea statuie. Știam aceste lucruri, Claudiu. Dar nu mă puteam sustrage lor. Așa cum o muscă nu se poate salva singură din pânda păianjenului. „Oglinda” ta m-a ajutat. Întâlnirea aceasta cu tine nu mi-a spus nimic nou, dar mi-a dat curajul. Curajul

de a redeveni eu însumi, acela dintotdeauna, pe care ție îți place să-l numești cel dinainte de magnolie.

CLAUDIU (*rămas pe gânduri*): Te-ai gândit bine? Presupun că știi că aceasta e o hotărâre de la care nu te mai poți întoarce. Mănăstirea nu e vreo Zorină, la care să te duci când vrei, să pleci când vrei. Și-apoi, cum vei face față acelor rigori, după ce o viață întreagă te-ai dat anumitor desfătări?

DAVID: Am luat în calcul toate aceste aspecte. Le-am luat pe rând și le-am analizat pe fiecare. Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât mai mult capăt convingerea că pentru mine nu mai există altă cale. E singura modalitate de-a rupe punțile cu ceea ce am fost o vreme, de a-mi arunca în aer toate lanțurile care mă leagă de lumea coruptă în care m-am lăfăit. Rămânând în lume, nu aș putea să renunț la nimic din ce am devenit. Și dacă aș vrea eu, nu m-ar lăsa ei. Caracatița are tentacule peste tot. E mult până ai săvârșit păcatul o dată. După aceea nu mai ai cum să dai înapoi. Șantajul e la dimensiuni atât de mari și, aș zice, aproape perfecte, încât nu te poți sustrage, ca într-un șah mat. Oriunde ai fugi, vine peste tine. Eu, trăind în lumea în care am intrat, nu mai pot să zic: „Gata, de mâine sunt alt om. Nu mai fur, nu mai înșel, nu mai mint, nu mai...” Pentru că, oricât aș vrea eu, aceasta *nu se mai poate*. Decât, eventual, cu prețul vieții. Nu că aș ține cine știe ce la viața aceasta, dar în mod sigur mai am nevoie de niște ani ca să-mi plâng păcatele și să îndrept ce se mai poate îndrepta. Hotărârea mea e definitivă. Așa că nu încerca să mă faci să mă răzgândesc. Măine te rog să avem o întâlnire cu avocatul meu, să punem la punct ultimele detalii privind ce vei face cu banii pe care îi las. Ești singurul în care pot avea încredere că îmi vei respecta dorințele și că nu vei cheltui banii pe alte lucruri. Mie nu-mi trebuie nimic. Copii n-am, ca să le las moștenire, așa că voi lua doar o sumă pentru mănăstire, iar de restul vei face ceea ce îți spun.

Își lasă capul în palme și adaugă sfârșit: Am obosit! Am obosit, Claudiu!

Claudiu se duce la el, îi ia mâinile de pe ochi, îi potrivește capul astfel încât să-l poată privi de la șevalet, apoi se repede frenetic la portretul început și pictează.

DAVID: Un singur lucru ar mai fi: va trebui să-i cer iertare Inei. Spune-i, te rog, din partea mea...

CLAUDIU: Nici un cuvânt! Chiar tu va trebui să-i vorbești. Tot mâine. *Pune un CD cu muzică simfonică. Apoi continuă să picteze.*

DAVID: Da, mâine. Să sperăm că mâine va veni. De câteva ori în viață, am trăit drama unui mâine care nu s-a mai arătat. Credeam că am învățat lecția, dar n-a fost așa. De-atâtea ori am rămas cu vorbe nerostite, suspendate în gât ca niște vrăbii electrocutate pe stâlpul de telegraf. Având convingerea că le voi spune... mâine. Că întotdeauna timpul are răbdare. Dar eu, eu am trăit în afara timpului, mințindu-mă că sunt un om al timpului meu, făcând orice ca să mă conving, în primul rând pe mine de aceasta. Depunând toate eforturile ca să mă smulg singurului timp care m-a găzduit pe mine cel adevărat, pe mine, David Hanganu, acela pe care până și eu l-am iubit, cel dinainte de magnolie...

SFÂRȘIT

* Premiul I la Concursul Național de Creație a Pieseilor de Teatru într-un Act „Mihai Sorbul”, noiembrie 2012, Botoșani

Leo BUTNARU

JURNAL MIXT: DIN CRIMEEA SPRE VOLÎNIA

26.IX.2012

Prima diferență Crimeea – Volînă: dacă acolo, în sud, la simpozionul „Septembrie la Maksimilian Voloșin”, timp de o săptămână nu am auzit decât un singur scriitor care să vorbească în limba ucraineană, aici asta o face toată lumea, localnicii considerând că oaspeții lor, cei care îi vizitează cunosc sau trebuie să le cunoască graiul. Ucraina e în plină campanie electorală și, acolo, în Crimeea, printre alte slogane ale vreunui partid în lung de drumuri apăreau bannere cu îndemnul: „De la limba rusă regională – la limba rusă de stat”. Iar la Luțk, în genere în partea occidentală a Ucrainei, o atare agitație este imposibilă, considerată adevărat sacrilegiu. În Crimeea nu vei vedea punctele de propagandă electorală ale opoziției unite „Bat’kivșcina” (Patria) ce are simbol chipul Iuliei Timoșenko, fostă prim-ministru, astăzi în închisoare, în vreme ce la Luțk reprezentanții acestei formațiuni politice te apelează frecvent, oferindu-ți diverse publicații, mici drapele cu sigla lor, solicitându-ți semnătura întru susținerea opoziției și a liderului ei. Sudul și estul Ucrainei sunt mult mai „roșii”, mai refractare noilor realități. Prin orașele Crimeii sau în lungul șoselelor citești „ziua de ieri”, gen: „Să reîntorcem statului întreprinderile strategice!” (Deci, o nouă naționalizare.); „Ucraina – înainte!” (Ca pe timpuri URSS, nu?) Nu e de crezut că astfel de slogane vorbesc și despre psihologia socio-populară, de o filozofie civică la zi, ci sunt mai curând improvizațiile anacronice ale unor candidați în deputație de extracție ideologică cvasi marxist-leninistă; în orice caz, speciemenle respective vin (încă) din rândurile PCUS și ale comsomolului de acum două decenii. Dar și în Crimeea, și în Volînă se pot vedea bannerele partidului „Lovitura” al boxerului Vitali Kliciko, a

cărui deviză e: „Bate ceasul loviturii!” Chiar dacă nu e clar pentru multă lume ce e cu izbitura sportivo-politică.

Acest prolog al zilei de azi (marcată drept Ziua europeană a limbilor naționale!) este impus de situația concretă: pentru a ajunge la locul primei noastre întruniri în plen, Palatul culturii, trebuie să străbatem piața centrală a Luțkului, unde se și află corturile pestrițe ale mai multor formațiuni politice angajate în campania electorală. Trecem și pe lângă statuia maiestuoasă a poetei Lesea Ukrainka, plasată însă în fața teatrului de dramă ce poartă numele lui... Taras Șevcenko. Da, e un paradox din acest oraș care, în compensație, în fața Universității „Lesea Ukrainka” a plasat monumentul lui – da, ați ghicit! –... Taras Șevcenko. În genere, aceste două figuri emblematice ale culturii și literaturii ucrainene sunt suprasolicitate, lucru ce vorbește, implicit, de tragismul istoriei spirituale a vecinilor: pe timpul țarismului, limba ucraineană a fost interzisă în câteva rânduri, începând cu ucazurile lui Pentru I, zis cel mare, ale țarinei Ekaterina a II-a și terminând cu cele ale ultimului monarh rus Nikolai al II-lea. Majoritatea intelectualilor ieșiți dintre ucraineni s-au contopit cu spiritul și spiritualitatea rusă, exemplul cel mai elocvent fiind al celebrului prozator Nikolai Gogol, care nu a scris barem o pagină în limba maternă, motiv din care, probabil, cu toată grandoea lui, ce ar fi cu mult peste cea a Lesei Ukrainka, să zicem, pe aici nu se învrednicește de o cinstire „naționalistă” pe potrivă, ca între frați. (Îmi vine greu să-mi amintesc, dacă în orașele din estul Ucrainei am trecut vreodată pe strada... Gogol.) În țara vecină, sunt contrapuse două opinii despre personalitatea lui Gogol. Unii consideră că marele scriitor nu a fost decât un trădător al intereselor Ucrainei, alții, subtil-diplomatic și, poate, consolator, cred că acesta ar fi fost un... agent ucrainofil în cul-

tura rusă. Scrise numai în rusește, când sunt traduse la Kiev unele lucrări ale lui Gogol sunt oarecum... ucrainizate, rușii zicând că astfel le este deformat grav sensul. E de înțeles, odată ce sintagma „pământ rusesc” devin „pământ ucrainean” etc.

Se creează impresia că pe aceste tărâmurii mai e actuală aceeași problemă atavică: Malorossia (Rusia Mică) sau Russia? Eu unul am întâlnit și am simțit acut dihotomia dată pe când elaboram antologia avangardei ucrainene (poezie și eseu), pe care, de altfel, o am la îndemână (ce nu face o simplă „baghetă de memorie”, un SM?) și din care voi extrage câteva detalii referitoare la temă. Imediat după ieșirea din bolșevism, dar nu și din îmbrățișarea „fratelui mai mare”, ucrainenii au prins a se interesa mai mult ca nicicând altădată de identitatea lor națională, gândindu-se că salvarea le-ar veni odată cu europenizarea țării, fie ea la acel moment nimic altceva decât o republică sovietică „standard”, cu multe drepturi delegate la centru, adică – limitate „în teritoriu”. Însă îndemnul de europenizare în fosta colonie țaristă nu plăcea multora „de la Moscova”, care țineau – în continuare și morțiș! – să fie „frați mai mari”, având alergie la numele *unei posibile țări Ucraina*. Iar poetul avangardist Mikola Hviliovi chiar scrie un studiu polemic „Ucraina sau Malorossia?”, dându-i ripostă unui băgător de seamă arhivigilent din metropola bolșevismului, care, când cade într-o stare de afect, exclamă: *De-ajuns cu Europa. De-ajuns cu europenizarea Ucrainei*, Hviliovi întrebând: „Dar cine v-a spus asta? De unde se vede că e de-ajuns cu Europa, când dumneata n-o înțelegi?” Avangardistul ucrainean abordează problema națională în raport, dar și în opoziție cu trâmbitatul internaționalism proletar. Iar odată ce aici, la Luțk, ne aflăm la un for al scriitorilor din câteva țări, mi se pare important să subliniez că în eseuul său polemic Mikola Hviliovi întrevădea deja decadența literaturii bolșevizate. Dar – atenție! – fiind printre cei ce căutau izbăvire de mesianismul imperialist rus, Hviliovi cădea ușor comic sau, poate, doar greu credibil, într-un mesianism al... fostelor provincii, gubernii țariste, ajungând la concluzia că: „Ce ironie răutăcioasă e în îndemnurile de a ne orienta spre arta moscovită. Prin voia istoriei, ar putea fi exact invers: literatura rusă și-ar putea afla balsamul magic pentru renașterea sa sub arborile de impetuoasă vitalitate al renașterii tinerelor republici unionale. În atmosfera primăverii popoarelor cândva asuprite. Iar aceasta se va întâmpla atunci, când geniile naționale ale Ucrainei, Belarusiei, Gruziei ș. a. m. d. vor trece cu pas victorios, triumfal prin Europa Occidentală în răsunete de fanfară, care vor trezi din milenarul somn pe pipernicitul bărbos «căutător de Dumnezeu», înăbușind pe veci în el sentimentul șovinismului imperialist și impunându-i să-și respecte vecinul”.

Însă șovinismul și mesianismul rus nu aveau să cedeze. Chiar și scriitorul proletariului, adică și al internaționalismului, Maksim Gorki, îi scria lui Mikola Tereșcenko, care îi ceruse permisiunea să traducă în limba ucraineană nuvela „Mama”: „Mi se pare că traducerea acestei nuvele în dialectul ucrainean (nota bene! – L.B.) nu este necesară. Mă uimește faptul că oamenii, propunându-și unul și același scop, nu doar își afirmă diferitele dialecte – tinzând să facă din dialect „limbă”, ci chiar îi și asupresc pe acei velicoruși, care s-au pomenit în minoritate în regiu-

nea respectivului dialect.” (7.V.1926, Sorrento.) Mda, de acolo din Italia, Gorki își cam dădea arama pe față... Sau, precum comentează Hviliovi: „Până și în autorul «Vestitorului de furtună»⁶ până și în acest om care, evident, vrea să joace rolul „conștiinței pământului rusesc”, până și în el se află imperialistul, predicatorul mesianismului rus și al „adunătorului de pământ rusesc” pentru tărâmurile rusești, dar, în orice caz, numai nu pentru comunism. Și Gorki e un fals optimist, astfel că în el va învinge filistinul A. Peșkov din Sorrento”, conchide redutabilul polemist ucrainean.

După ce aduce elogii literaturii ruse, care „a fost pentru noi o rază de lumină în împărăția întinericului”, referindu-se la opere celebre ca „Furtuna”, „Război și pace”, „Livada cu vișini”, Hviliovi apasă din nou pana, scriind hotărât: „Dar permiteți-ne astăzi, când se deschid noi timpuri ale omenirii, să ne răsculăm contra fostului nostru Dumnezeu, deoarece acest Dumnezeu nu mai corespunde spiritului epocii... Marea literatură rusă nu mai este în stare să educe un om puternic și sănătos, om dintr-o bucată, om de fier, care să aibă nervi puternici și care nu s-ar târî în patru labe în fața vechilor idealuri... Literatura rusă nu mai este în stare să întrețină flacăra extraordinarei credințe și adevărului bățăliilor civice...” Dur, tare spus! Apoi urmează o altă concluzie tranșantă, ce ar fi putut pur și simplu năuci fratele de sânge slavon, muscalul: „Vechea literatură eurooccidentală îi este mult mai aproape tinerețului nostru chiar și sub aspect ideologic”. Incredibil, dar astfel, dureros, i-o spune un frate („mai mic”) altui frate („mai mare”)... Învederându-se implacabilul adevăr că un imperiu nicidecum nu unește, ci răzlețește, duce la propria sa dezagregare.

Racilele acelor confruntări cu șovinismul velicorus se resimt și astăzi, un exemplu elocvent prezentându-l așa-zisa conferință a lui Konstantrin Zatulin, directorul Institutului țărilor din CSI, dar – atenție! – și șeful Oștii cazacilor din Kuban, pe care a ținut-o la Koktebel, Crimeea. Până la venirea lui Ianukovici la președinție, Zatulin, în calitate sa de om politic rus, în Ucraina fusese declarat *persona non grata* tocmai pentru declarațiile și îndemnurile sale antikieneve. Din curiozitate, pe care mi-a împărtășit-o și colegul din Polonia Thomas Lubensky, am mers la acea întâlnire. Prezenți doar vreo 2-3 scriitori din Rusia și alți câțiva scriitori de limba rusă din Kiev, Harkov și Odessa cu dispoziții accentuat antiucrainene. Scriitori ucraineni – ioc! Cu forțe comune, cei de un crez încearcă să explice această absență prin dezacordurile grave pe care le-a cauzat noua lege referitoare la funcționarea limbilor pe teritoriul Ucrainei, colegii lor din toate asociațiile regionale ale USU făcând declarații dure la adresa noilor reglementări, conform cărora rusa obține statutul de limbă regională, acolo unde populația ucraineană este devansată numeric de reprezentanții altor etnii. Cineva zice că e chiar mai rău decât a fost, conform noii legi „limba rusă ajungând în ghetou”. Iar directorul/ starșina de cazaci Zatulin face o confesiune, cu remarcă – „să rămână între noi”: „La drept vorbind, pe când eram eu parlamentar, împreună cu Putin am contribuit la venirea lui Ianukovici la putere”. De fapt, nu e mare secret, știindu-se că Rusia continuă să uneltească, prin diverse metode, contra fostelor republici sovietici, azi – țări suverane. Conferențiarul ex-deputat

rus, actualmente director de institut CSI rămâne nedumerit că – să vezi! – nu a fost întâmpinat oficial sau doar amical de prim-ministrul Republicii autonome Crimeea, care: „Este și el rus. E dintre milițieni, la ordinul său erau dispersați, goniți tătarii ce reveneau la baștină acum douăzeci de ani”. În aceeași zi, la deschiderea întrunirii literaților, Zatulin prezentase luxosul volum de texte „Put’ na pol’zu” – „Drum întru folos”, dedicat aniversării de 225 de ani de la călătoria Ekaterinei a II-a (zisă și ea: mare; și sângeroase, ar mai fi de concretizat) spre sudul guberniilor, ajunse rusești după anexări în timp, adică – pre limba epocii – în Novorossia și Crimeea. Ba chiar oferi doritorilor și o medalie comemorativă, spoită cu aur, pe care sunt imprimate chipurile țarinei și favoritului ei Potiomkin. Chita numismaților! – cum s-ar zice la mine la Negureni (chita – în sens de baftă). Este foarte interesant cine a editat acest tom: Institutul diasporei și integrării (Institutul țărilor CSI). Deci, generalul și „generosul” termen CSI este redus, de fapt, la interesele strict rusești: diasporă și integrare! În unul din textele adunate aici, „la picioarele” țarinei, V. Kornilov se plânge că, astăzi, elevii ucraineni nu cunosc nimic despre personalitatea dolofanei șezătoare pe tron Ecaterina a II-a („binefăcătoarea”, nu?), iar ceea ce află – este expus într-o lumină absolut negativă (adică – într-un întuneric...). Pentru că nemțoaica de pe tronul Rusiei a distrus „statul cazacilor”, a lichidat puterea atamanilor zaporojeni etc. Dar cum naiba să dai negrul drept alb, imperialismul cuceritor de țări și popoare drept – eliberator al acestora? Iată cum își încheie articolașul hipertendentios tovarășul Zatulin: „Dacă aceste puteri vor avea câștig de cauză, ele vor transforma Ucraina, apoi Rusia nu în „state europene”, ci într-un „Câmp sălbatic” – cap de pod pentru năvăliri, prin intermediul băncilor și internetului (sic!), asupra rușilor, rușilor și belorușilor... Și nu va mai fi întru folos drumul, sudoarea, sângele și lacrimile străbunicilor și străbunicelor noastre de acum 225 de ani. Nu le vom permite!” Ce ar mai fi de comentat? Ce ar mai fi de spus despre un șovin care „se jură” că nu mai face politică, în același timp susținând că Ucraina nu înseamnă stat, ci doar ceea ce se subînțelegea pe timpuri – marginile Rusiei? Sigur, peste un anumit timp, directorul institutului „țărilor (sau... țărilor) CSI” ar putea deveni din nou *persona non grata* în Ucraina. Și nu numai.

Iar noi, de la „drumul Ekaterinei” de acum 225 de ani, traversând piața centrală a orașului Luțk, mergeam la sesiunea plenară a „Marelui Ducat al Poeziei”, ce pornea de la primordiul biblic „La început a fost cuvântul...” (în ucr.: „Spociatku bulo slovo...”), urmat de nobila interogație: Ce știm noi despre literatura vecinilor?

Cuvinte de salut, comunicări, scurte inter-dialoguri, intermezzo și, pe alocuri, scherzo; delicatețe, amabilitate, afectivitate de *bun venit/ bun găsit*, sobrietate profesorală, dar și profesională (când se vorbește despre arta traducerii), întrebări, răspunsuri, propuneri, precizări etc. în contextul mai vechiului principiu conform căruia, dacă domniile voastre au o idee, dar avem și noi o idee, după ce facem schimb de idei – domniile voastre se pomenesc că au deja două idei, precum și noi, ca diferență dintre spiritual și material (dacă aveți dvs. un măr, avem și noi un măr, facem schimb de mere – câte mere aveți, câte mere avem?...)

Când îmi veni mie rândul să iau cuvântul, în mare parte aveam deja comunicarea pregătită în minte. „Pregătit” ca de obicei, dar, sigur, de fiecare dată unele detalii ale discursului apar *ad hoc*. Iar ceea ce mă gândisem să le spun colegilor, gazdelor – sală mare plină, la Palatul culturii – pornise/ se declanșase în mintea mea ieri după amiază, când făceam cu microbuzul drumul de la Kiev la Luțk, la un moment dat văzând un restaurant ce de numea... „Kosmopolit”. Pun trei puncte, deoarece, se știe, ce mai cuvânt de... ocară, de dușmănie ideologică era acest „cosmopolit” pe timpul comuniștilor! Pe atunci, se putea vorbi, în sens pozitiv, doar de internaționalism și acela – doar proletar (nu puteai să faci internaționalism cu burghezii, capitaliștii!), iar de se vorbea de cosmopolitism, bineînțeles că acesta apărea ca ceva absolut incompatibil cu ideologia marxist-leninistă, cu linia partidului ce „ne” conduce spre „viitor”.

Ei, bine, mai întâi mă gândisem să folosesc noțiunea în sensul ei cel mai... blând, oarecum acceptabil: deci, nu în... delicatul, cam... inacceptabilul sens de: cel care este atras de tot ce ar fi străin (aici „străin” ar trebui, probabil, pus/ „constrâns” între ghilimele), ci în sensul de – ceea ce ține de mai multe culturi, comun mai multor țări sau tuturor țărilor, adică – universal. Încât o încep cu – cine altul? – Socrate care, acum 2 500 de ani, la întrebarea: „De unde ești?”, răspunse surprinzător de simplu și adevărat: „Din cosmos”. Uite, anticul grec ar fi putut fi considerat primul cosmopolit, care nu merita să fie supus oprobiului. Iar peste 25 de secole ecoul acelui răspuns parcă s-ar lega cu opinia lui MacLuhan despre „satul global”, la scara căruia și noi, scriitorii din Lituania, Belarus, Polonia, Ucraina, România parcă am fi venit aici din niște... mahalale ale acelui/ acestui *global village*. Dar nu, nu găsesc că în discursul meu ar fi potrivit (sută la sută) noțiunea de *cosmopolit*, chiar și în sensul ei acceptabil-pozitiv, referitor la scriitori și traducători. Aceștia țin de ... *cosmo(de)politism*! Vreau să spun și chiar spun în sala cu câteva sute de profesori și liceeni, de scriitori (puri) și traducători (mulți dintre ei – aceiași scriitori prezenți la for) că mie unuia literatul, artistul în general, dar obligatoriu – de talent „transfrontalier”, mi se pare a fi cel ce... depolitizează cosmosul/ universul, în care spunea că s-a născut Socrate. Dacă politicienii politizează excesiv, de multe ori – agresiv cosmosul, scriitorul e cel care în locul politicii, de regulă dezbinătoare, pune poemul, narațiunea artistică, traducerea cea care face legătură între culturi și popoare. În locul politicienilor care, prin interese și ură, „ard punțile”, scriitorul, traducătorul sunt cei care reconstruiesc punțile intercomunicării transfrontaliere. Astfel că universul politizat devine unul culturalizat, ceea ce ne permite să spunem, iterativ, că aici, la „Magnus Ducatus Poezis”, s-au întrunit promotorii *cosmo-de-politismului* într-un mai buna înțelegere, ceea ce avea să dovedească și răspunsurile la tema-interogație a întrunirii: Ce știm noi despre literatura vecinilor?

Nu pentru a produce obligatoriu satisfacție gazdelor, nu obligatoriu în spiritul anticului principiu oratoric zis *captatio benevolentiae*, ci în spiritul adevărului curat, am spus că, în studierea și cunoașterea limbii ucrainene, eu sunt un autodidact. Am rămas același și în continuare, în comunicare fiind un cunoscător-interlocutor pe, să zicem, trei sferturi. Adică, înțeleg interlocutorii mei ucraineni, citesc, ba mai mult – am și tradus antologia avangardei poetice

ucrainene, dar și manifestele, eseurile ei programatice, însă în articularea/ vorbirea limbii lui Taras Șevcenko sunt un, hai să zicem, timid. Deocamdată? Iar la elaborarea antologiei amintite am avut ajutorul generos al unor doamne de la Biblioteca Academiei din Kiev, al unor scriitori din Harkov și din metropola de pe Nipru, cărora le-am și mulțumit la publicarea antologiei în revista „Vatra”. Bineînțeles (judec deja după ecourile ce au urmat discursurilor noastre) gazdelor le-a fost plăcut să audă cum un adolescent dintr-un sat oarecare din Moldova Estică, deschizând odată un volumaș ce insera traducerea în 100 de limbi a „Testamentului” lui Șevcenko, a purces să rostească, precum găsea el de cuviință, poemul în ucraineană, apoi chiar l-a învățat pe dinafară. Așa a fost începutul. În 1973, în limba ucraineană au apărut (revista „Literaturna Ukraina”) și unele poeme de ale mele, în traducerea lui Oles Lupi care, mai apoi, a elaborat și o antologie, „Codri primăvăratici” („Visnaeany Kodri”), printre ai cărei autori sunt și eu.

În ce privește poezia avangardei ucrainene, nu am putut să nu amintesc de „generația împușcată” a intelectualității acestei țări. Luasem cu mine două exemplare din antologie, cu gând să le las la biblioteca regională și la cea a universității, astfel că exemplele, scrise, le aveam la îndemână, o parte din ele relatându-le și audienței (specificând, concomitent, că, din câte înțeleg eu, deocamdată, în contextul cultural ucrainean încă nu se acordă atenția meritată acestei componente importante a modernității: avangarda națională).

Iată unele exemple de sălbăticie punitivă bolșevică. În primăvara anului 1925, Mikola Hviliovi publica în suplimentul oficiosului „Izvestia” un amplu articol intitulat Despre „satana din butoi”, punând accentul pe teza că literatura nu trebuie să fie una primitivă, de masă și foarte politizată. El se întreba (chiar dacă deja avea răspunsul) și își întreba confrății de condei: „Europa sau Luminarea?” (Luminarea fiind o veche, tradițională societate culturală ucraineană), în care pleda pentru debarasarea de primitivismul etno-local sau socio-cultural al respectivei epoci, pentru însușirea activă și creatoare a culturii europene, concomitent tinzând spre profesionalism în sfera scrisului.

Articolul a provocat discuții aprinse, contradictorii referitor la căile de perspectivă ale literaturii în general, dar mai ales ale celei sovietice. (Până va fi declarată oficial platforma realismului socialist mai erau, totuși, 9 ani...). Iar în baza acutei teze a lui Hviliovi conform căreia literatura ucraineană, pentru a-și trasa propriul făgaș, nu trebuie să se orienteze spre Moscova, spre „centrul filistinismului unional”, ci este necesar să învețe din performanțele psiho-creatoare europene, discuția a trecut brusc din plan literar în plan politic, în ea intervenind, autoritar, tezist (subînțeles: amenințător) biroul politic al partidului bolșevic ucrainean. De aici încolo, dar în special de la începutul anilor 30 (când, deja, mai rămânea puțin timp până la tezele realismului socialist, enunțate oficial-programatic în 1934, la primul congres al scriitorilor sovietici) avea să se înstăpânească, nefast și impertinent, situația în care opera scriitorului era evaluată, dar mai ales drămuțată nu sub aspectul vigoriei și originalității talentului acestuia, ci de pe poziție socio-politică, zisă și a luptei de clasă cu dușmanii revoluției și dictaturii proletare.

De unde și necesitatea... impusă, dictată de a elogia necondiționat acțiunile partidului unic și bulldog, cele ale îndoielnicilor activiști ideologici, omniprezența în scrieri a eroului-proletar numai și numai pozitiv. Cei care deviau de la atare principii erau declarați dușmani ai poporului, trecuți prin tribunale ideologice acerbe, subiective sută la sută, ca să ajungă în ștreang sau în fața plutonului de execuție.

Printre primele jertfe ale terorii staliniste a fost și Gheo Șkurupi: dezamăgit, deznădăjduit, el se împușcă chiar în ziua sa de naștere, la care își invitasese prietenii, colegii; B. Tenta se spânzură (în situație ucraineană, cazurile amintesc de V. Maiakovski, S. Esenin, Marina Țvetaeva...); sunt executați Gr. Ciuprinka, D. Falikivski și G. Kosinka; este ars de viu poetul V. Sidzinski... De unde și dramaticele, cutremurătoarele compartimentări ca „generația împușcată”, „Golgota literaturii ucrainene” care, prin metaforismul lor, dezvăluie cruzimea regimului bolșevic autoritar.

La începutul deceniului trei al secolului trecut în Ucraina este sistată activitatea tuturor organizațiilor literare, dar – iarăși unul dintre paradoxurile bestialității implicite – fără să fi fost interzisă vreuna în mod oficial. Pentru că, de ochii lumii, la început nici chiar puterea sovietică nu se decidea să recurgă la acțiuni fătife, ce ar fi putut părea... nedemocratice: organizațiile literare și artistice au încetat să mai ființeze, deoarece fusese curmată ființarea celor mai activi membri ai lor care, peste noapte (și peste... rapoarte), s-au dovedit a fi, nici mai mult, nici mai puțin, decât „contrarevoluționari, dușmani de clasă ai proletariatului, ce trebuiau exterminați în numele viitorului luminos...” – deja limbajul de lemn trăncănea peste lemnul patului de închisoare, sub lemnul spânzurătorilor, peste lemnul patului de armă...

Prin aplicarea măsurilor represive inumane fără precedent în cultura ucraineană, anul 1934 este cel de răscruce potopit(ă) în sânge. Ceea ce se întâmplase până la el sub aspect punitiv putea fi calificat ca momente episodice sau deja ca prolog la marea orgie a cruzimii stalinist-comuniste. Lovitura principală, distrugătoare i se dă culturii, spiritualității, națiunii ucrainene în acel an 1934. O lovitură masivă și de masă. Literatura este privată de dreptul de a se manifesta atât sub aspect particular-auctorial, cât și ca entitate, colectiv de autori, fiind sugrumată activitatea organizațiilor scriitoricești: „Aspanfut” (panfuturismul), „Neoclasicii”, „Plugul” (scriitorii rurali), „Gart” (Călirea), „Lanka”, „MARS”, „VAPLITE”, „Molod-neak” (Tineretul), „VUSPP”, SPU (Uniunea Scriitorilor din Ucraina), „Școala din Praga”, „MUR”...

Unii dintre cei care aveau să cadă jertfă teroarei bolșevice își presimțeau sfârșitul. În 1920, cu 17 ani până a fi executat, Maik (Mihailo) Iogansen scria poemul „Eu știu pieirea...”: „Peste acoperișuri de paie ruginite / Se apleacă semiluna sângerie / Spre zori secera ei va cosi / Tânăra otavă veștează. // Cât mai e soarele-n adâncuri / Ce mai urlă câinii în urbe / Hei larmă a miilor și miilor! / Îmi spun: voi pieri înalt // În văzduhul curat și albastru. / M-or spânzura peste oraș: / Stelele zorilor mi-or privi în ochii / Cu recile pupile ale morții”.

Peste ani, exegetul din diaspora ucraineană folosește sintagma, dramatic-sintetizatoare – „Generația asasinată”.

Din anelele cutremurătoare ale crimelor călăilor bolșevici să rememorăm fie și o singură zi, cea de 3 noiembrie 1937, când, în lagărul de la Solovki, printre cei 100 de reprezentanți de vază ai intelectualității ucrainene, au fost executați și scriitorii Valerian Polișciuk, Oleksandr Slisarenko, Mihailo Ialovi, Valerian Pidmoghilni, Pavlo Filipovici, Miroslav Ircian, Marko Voronoi, Mihail Kozoris, Grigori Epik... Într-o singură zi, literatura ucraineană a fost decimată! Și tot în negrul 3 noiembrie 1937 (peste 4 zile bolșevicii aveau să marcheze două decenii de la lovitura lor de stat!) au fost împușcați, tot la Solovki, și celebrul regizor Les Kubas, dramaturgul, și pedagogul Nikolai Kuliș, alți creatori autentici, tineri, energici...

Astăzi, sunt tot mai numeroși cei care spun că de tragedia intelectualității, culturii moderne ucrainene este vinovat fostul „frate mai mare”, muscalul, țarul, toți cei care au pus la cale și genocidul prin înfometare (*golodomor*-ul). În anumite părți ale problemei adevărul ar fi anume acesta, dar nu știu dacă el trebuie extins și generalizat în ce privește necruțătoarele decimări staliniste din a doua parte a anilor 30, când sute de intelectuali, scriitori, cinești, pictori, regizori, muzicieni ucraineni au fost uciși în închisori, în Gulag. Pentru că teroarea stalinistă nu era una selectivă, ci de-a dreptul generală. Necruțând pe nimeni oriunde s-ar fi aflat în imperiul roșu. Să ne amintim: în aceeași perioadă, când era lichidată intelectualitatea ucraineană, inclusiv scriitorii, printre care, în primul rând, avangardiștii, același blestem nimicea făuritorii artei, slujitorii spiritualității Rusiei.

Prin curmarea vieții și activității celor mai talentați creatori de avangardă, arta rusă și cea ucraineană, în general, sau au căzut în paralizia realismului socialist, sau au deviat serios de la perspectivele posibile. Criteriile axiologice au intrat între ghilimele, ținând mai curând de preocupările circarilor ideologici.

...Totul devenea ecou și stingere de ecou despre o nouă și tânără elită de creație, revoltată, inventivă, activă, imprevizibilă în intuiție și faptă artistică. Ecoul trecerii prin crunta lume a bolșevismului a celor care au încercat să-și apere independența gândirii, entuziaști și naivi, crezând în idealuri și iluzii fascinante. În marea lor majoritate, cei anihilați de bolșevism au fost intelectuali care mizau pe caracter, personalitate. Ecoul neîmpăcatelor lor căutări și ale impetuoaselor probleme de viață și creație, dintre care multe consună atât de firesc cu contemporaneitatea noastră...

Peste atâtea cărți nescrise, lichidate odată cu autorii lor – neagra carte a comunismului...

Până la sesiunea plenară a forului nostru, la rada regională avusese loc deschiderea oficială a „Marelui Ducat al Poeziei”. De ce, însă, acest detaliu vine ca secund și nu am respectat ordinea cronologică a evenimentelor? Ar fi vorba de o simplă regie (dacă vreți: inginerie) a textului, pornind de la faptul că ceea ce spusesem în discursul despre *cosmo(de)politism* parcă ar fi avut tangență cu îndemnul insistent al președintelui parlamentului regional, dl Boris Klimovciuk: „Discutăm orice, dar excluzând politica! Fără politică!”. Care ar fi fost rezoanele imperative solicitări? Puteam presupune, două: primul – că Ucraina se află în plină campanie electorală și nu care cumva în discursurile și atitudinile noastre să favorizăm

vreun partid sau altul. Dar, nota bene! – ce aveam noi, scriitorii de peste hotare, cu campania electorală de aici, pe cine, mă rog, să avantajăm? Nu, nu acesta ar fi fost motivul. Care altul? Poate cel pornind de la faptul că, în decurs de secole, teritoriul numit astăzi Volinia a cunoscut numeroase schimburi de puteri, trecând în stăpânirea diverselor etnii sau țări? Inclusiv a lituanienilor, apoi lituanienilor-polonezilor, pentru ca, abia în 1939, să fie alipită la URSS? Astfel că îndemnul guvernatorului ar fi avut următorul subînțeles: să ne facem că uităm istoria, avatarurile ei, să nu ne provocăm, nemulțumindu-ne reciproc; deci, să excludem politica. (Îmi amintesc că la Koktebel, în plenul manifestărilor noastre, un băștinaș, nu știu – rus sau ucrainean de origine, își începuse discursul *ex abrupto*: „Ne aflăm pe teritoriul Greciei Antice, aici, unde este încă prezent Platon cu arhetipurile sale. Asta o face întâmplarea care este pseudonimul estetic al minunii”. O fi fost sau nu politică în cele spuse de curajosul băștinaș ne-grec?...). Dar cui „să ceri socoteală”, dacă istoria înseamnă și un iminent șir de prăbușiri, modificări de orice ordin (etnic, politic, frontaliere etc.)? Inițial, pe teritoriul actualei Volinii au dominat romanii. Dar până la ei regiunea „aparținea” diverselor triburi, printre care lugii, goții și vandalii. După prăbușirea Imperiului Roman, populația vastei regiuni, în amestecul ei etnic și confesional, a migrat, meleagurile trecând treptat în stăpânirea slavilor vestici; curios – aici se înstăpânise un trib croat, zis landianii, iar în deceniul al patrulea al secolului al IX-lea slavii vestici deveniseră parte a statului Moravia Mare care, la rândul-i, este invadată de triburile maghiare. Iar în anul 955, pământurile pe care ne aflăm la „Magnus Ducatus Poesis” treceau sub controlul Regatului Boemiei. Ce mai nestatornicie în acea magmă a istoriei! 15 ani mai târziu, zona este inclusă în Regatul Poloniei, pentru ca la 981 să fie amintită în cronici drept parte a Rusiei Kievene. Peste vreo patru decenii însă, revin polonezii, dar peste o duzină de ani trece din nou la ruși. Etc., etc. Până pe la anul 1340, când se dezintegrează cnezatul Halici-Volinia, împărțit între ele de Polonia și Marele Ducat al Lituaniei, peste vreo două sute și ceva de ani reunită într-o provincie a statului polono-lituanian. Etc.

În fine, până la urmă nu mi-era clar de ce apela dl guvernator la noi cu obsesivul: „Fără politică!”. Dumnealui, îmi spune cineva, a fost ambasador în Polonia, a mai avut niște dregătorii înalte. Păi, e simplu de presupus: pe când era legat, trimis special al țării sale în țara vecină, nu o singură dată s-o fi pomenit că cineva dintre leși amintește că până la 1939 Volinia aparținea Poloniei, că... Din păcate, multe din astea se pot (re)aminti în Europa, neplăcute fiind și celui căruia i se amintește, dar mai ales – celui care amintește... Cum ar fi nordul Bucovinei și sudul Moldovei Estice, altele...

Oricât ne-ar fi îndemnat pe noi politicianul-gubernator cu „fără politică!”, deja aveam pregătite tezele pentru discursul de la inaugurarea forului: în locul politicii, scriitorii, în ipostaza lor de *cosmo-de-poliți*, depolitizează cosmosul lui Socrate, al lui MacLuhan, aducând în prim-plan spiritul ce unește, ducând la bună înțelegere.

(Va urma)

Lucian ALECSA

MESAGERUL UNEI LUMI NOSTALGICE

Captivitate, busuioc, iubire, naștere, freamăt sunt doar câteva cuvinte cheie ce înlesnesc decodificarea lumii poetice a lui Liviu Georgescu. I-am urmărit cu interes traseul poetic, de la debutul din 2000 m-am aplecat cu atenție asupra fiecărei cărți a domniei sale, așa că pot face următoarea aserțiune fără a greși prea mult: Liviu Georgescu și-a schimbat discursul poetic de la volum la volum, începând cu volumul „EL”, apărut tot la editura „Paralela 45”, poemele câștigă în muzicalitate, imaginile prind mai multă viață ...terestră, ludicul și umoralul câștigă teren în fața ideaticului sobru, supus unei logici impecabile. Verbul poetic nu mai e la fel de încrâncenat, magnetizează și pilitură...neferoasă, ceea ce dă bine în nuanțarea universului poetic. Liviu Georgescu a debutat în plină maturitate poetică, după ce-a putut pune un diagnostic pertinent propriilor creații. Cu toate că aparține generației optzeciste, Liviu Georgescu a fost o prezență activă la „Cenaclul de Luni” al profesorului și criticului Nicolae Manolescu. Din prudență nu s-a aruncat să iasă în față cu primele încercări, vreo două decenii a lăsat poezia la macerat, departe de țară și de limba maternă. Și foarte bine a făcut. Într-un târziu, printr-un gest timid, a expus-o cititorilor. Bineînțeles, produsele lirice nu s-au copt de la sine, le-a întreținut combustia prin nenumărate lecturi, luând în permanentă contact cu poezia de acasă dar, în același timp, și cu marea poezie a lumii. „Călăuza”, volumul de debut, apărut la Editura **Axa**, din Botoșani, a avut o primire extrem de bună din partea criticii literare, obținând în anul următor premiul „Mihai Eminescu” pentru debut.

Asta se întâmplă în 2001. Din acel moment verbul nu-l mai lasă în pace, îl zgândărește zi de zi, nu este an să nu publice cel puțin un volum de versuri. Recent, Editura „Paralela 45” i-a editat volumul „Mesagerul”. Poetul nu s-a lăsat influențat de postmodernismului cărtărescian, la modă atunci dar și astăzi, s-a mulțumit să-și urmeze propriul lui traseu destinal. Poemele din cartea de față respiră un alt aer, emană un aer de relaxare, nu mai sunt acel aisberg rătăcitor în ape tulburi, sunt mai de „suflet”, poetul a umblat la ...cutia cu sentimente, a dispărut încrâncenarea exprimării, imaginile sunt postate în fluxul textului sub jetul unei dezlănțuiri afective, emoțiile vin în valuri fără să deranjeze cititorul avid de aven-

turi literare. Ranița **mesagerului** e dol-dora de trăiri personale, fiind rezultatul unei nesfârșite călătorii în universul lăuntric: *nomad prin mine, exist acum și întotdeauna / trecând de la idei neutre la pasiuni amețitoare, hoinărind cu absolutul din mine prin stări imposibile, / adumeacănd magnetismul firelor de iarbă, / fantasticul melc ce aruncă în aer trombe de praf / strălucitoare ca viața.*

Dacă până la acest volum poemele lui Liviu Georgescu se raportau la o ordine cosmică a lumii, **Mesagerul** intră pe un alt palier ideatic, trăirile sunt expuse pe un alt portativ liric, cu ecoul ei lăuntric metafora absoarbe emoțiile primare, trăiri necenzurate mintal, dar asta nu înseamnă că sunt scoase de sub incidența logicii. E vorba de un logic intuitiv, imprimat pe structura eului poetic. Adevărata maturitate a poetului Liviu Georgescu abia prin acest volum se exprimă. O permanentă stare melancolică fibrilează fiecare

poem, eul liric generează „trupului uscat de timp” o stare de beatitudine, mulțumirea sinelui se manifestă printr-o nebună poftă de dans. Dans euforizant provocat de emoțiile unor trăiri incandescente ce culminează cu strălucitoare jocuri de artificii. Imaginile sunt terifiante, timpul este redus la tăcere, spațiul este sub dominația ninsorii, raiul veghează orice sentiment și orice stare. Atmosfera e de basm, tabloul e halucinant: „*Fericea ne pătrunde prin tâmpile până la stele. / sufletele noastre dansează sub dansuri albe de cretă / și lumina ne luminează oasele strălucitoare ca un foc de artificii, / ca o ploaie nebună de meteoriți. / Suntem azvârlți în curcubeie, îngropați în ciocârlii. / Prin norii albaștri, desprinși din a fi, / ne pierdem în cer printr-o ușă secretă. / Și trupurile noastre se luminează. / Țărmurile se desprind în sus să sfințească-un ocean. / Înfloresc inimile noastre cu sori, la amiază, / cu mir de mirare în noapte, cu dimineți de mărgean. / Iar seara îți râde pe pleoape și somnul dă valuri în fier. / Imagini de vis raiul veghează / să sfințim mărul rebel. / Din coaja lui cu smălțul firav, ninsori moi s-au desprins. / Ne-au sărutat pe buze de gheață și ne-au urmat. / În câmpul alb, cu îngeri, pe buza raiului nins / umbrele începutului ne-au dezarmat.*”

Cam acesta este relieful poetic al lui Liviu Georgescu, nuanțat, cu văi și piscuri, cu rai, dar și cu reflexe aluzive la mărul rebel al păcatului, filosofia dă mâna cu firescul, visul are ecou în gestică noastră zilnică. Gândul e cheia lumii, o revelație poetică poate focaliza și apoi extrapola orice microunivers până la dimensiuni cosmice. E un joc complex și plin de riscuri, eficient din punct de vedere poetic, strunit de autor cu multă autoritate. Cum am mai spus, în această carte Liviu Georgescu e un alt poet, cu mult mai încărcat liric și mai relaxat metaforic decât în celelalte volume, panorama poetică pe care ne-o pune la dispoziție e fermecătoare, reflexele de optimism îmbracă stări nefaste și gânduri depresive fără a crea dezechilibre funcționale în structura noilor lumi, metabolismul liric nu dă rateuri. Cred că e pentru întâia oară când misticul fibrilează lirica lui Liviu Georgescu, rugăciunile se supun unui ritual propriu, fără o trimitere la litera biblică. Așa laicizate sunt mai emoționante, îmbracă sentimente lumești, trăirile pot fi vizualizate prin intermediul metaforei, biserica devine o simplă provocare, un simplu pretext. În poemul „*Rugăciune pierdută*” lumea credinței e privită profan, ca o cârciumă plină de altare în care dez-mățul e la el acasă, băutura fiind singura agheasmă care vindecă durerile păcătoșilor: *în mica bisericuță-cârciumă plină de altare / pe care se înșirau țoiurile și rugăciunile negre, / rugăciunile alcoolului, pline de cuvinte neînțelese / cum trebuie că era pe vremuri gâlgăitul barbarilor / de se înnegreau pereții și se despicau lăsând să treacă, toți mesenii către dâmburile pregătite pentru decapitare, / eșafodele și ghilotinele bățâind cu brațele prinse / în delirium tremens, / când babele nu mai conțineau să vorbească la colțul străzii / făcând părtași și pe îngerașii care treceau pe deasupra cu năsucul / spart cu busuioc.*„

da, doamne, apără-ne de vedenii, doamne, că noi suntem credincioșii, / păcătoșii, dar nu am fost botezați decât cu alcool. / am fost adormiți și rădăcinile alcoolului au pătruns viclene în noi, / au crescut prin somn în trupurile noastre cu trunchiuri de copac / și au dat rod / fructe desfigurate de inger, / frunze putrede, otrăvite de nefericirile ratate, / colaci mușegăiți, copti din făina neîmplinirii, / din drojdia smintelii, cu chin, / alintând iubirea despăcată cu lama neagră și dură, ascuțită ca sărutul / cu spini, / ce să facem, doamne, așa a fost să fie, amin!” Dumnezeu nu auzea, trecea și El amețit prin mica bisericuță / în care țoiurile chicoteau între ele, / o cârciumă amară-corabia naufragiată / într-o planetă străină, într-un univers nenăscut.

Aspectul cel mai avantajos pentru autor este acela că nu poate fi înregimentat într-o modă lirică, poetica lui e aparte, are personalitatea ei, verbul absoarbe atât din postmodernism, dar, în egală măsură, nu ezită să dea intensitate fiecărei expresii angajată în redarea lumii lăuntrice. Deci e în mare tandrețe și cu expresionismul. Oniricul este cât se poate de prezent, dar nu obsesiv, visul este doar fondul pe care lucrează imaginația, viziunile sunt proiecție a realului având o stranie apartenență, personală. Ochiul nu mai este acel fantastic miriapod din volumul „*Ochiul miriapod*” ce mișuna ca un OZN prin cosmos, acum ochiul este întors spre suflet – culcuș al trăirilor și sentimentelor. Poemul ce dă titlul acestui volum are strălucirea lui aparte, constituie inima cărții, ideea ce migrează în spatele fiecărui poem. Mesagerul e îngerul nostru păzitor sau moartea? Greu de răspuns, este acea entitate neidentificată ce ne supra-veghează mințile, sufletele și destinele, de cum facem ochi și până-i închinăm: *Se crede că Moartea e-mplântată în noi ca o sămânță / de busuioc. Și atunci când ți-e lumea mai dragă / te trezești în brațe cu-o căință / și vine un mesager să te umfle, să te șteargă / A plecat spre tine încă de la naștere / și exact unde ești. / Vine peste mări și țări, oriunde-ai fi, / vine-n picaj / cu un singur mesaj: să-ți faci bagajul și să te muți repede în glee. / El apare la ușă sau pe câmp, în grote și-n iatac, / când în brațele iubitei, îți întinde un sul de mătase / cu sigiliu și litere suflate cu aur-semințe negre de mac, / mesajul gravat adânc în oase. / Eu cred că moartea nu vine dacă n-o lași să vină, / dacă nu te lași călcat în picioare, sub mașina de tuns, / dacă frăgezindu-ți uitarea uiți de licoarea ce te-a pătruns, / uscându-ți gâtulejul. Dacă faci din sulf sulfină / și din māluri lumină. / Nu vine dacă în treacă îți lovești capul de lună / lungindu-te prin ferești / Nu vine dacă nu-ți julești / genunchii prin mătrăgună / când umbli mărunt prin vinete muchii / rănindu-ți rărunchii. / Și nu vine dacă floarea nu se ofilește la tine în mână. / El așa a făcut, s-a lepădat și-a urlat în codri cu mătânii fel de fel, / de s-au speriat relele de el. / Nu s-a atins deloc de ispită. S-a înfruptat tot din mugur. / L-am văzut însă mort în raclă de sticlă / cum totul se ofilea în el la vedere, încet și sigur. / Lângă inima lui mugea-roșie – o calină furnică.*

FIUL POEZIEI ȘI NEPOTUL LUI DRACULA

Sunt convins, odată cu trecerea la cele veșnice, opera lui Alexandru Mușina va câștiga în strălucire, îi va fi deconspirată propria-i valoare. Criticii și istoricii literari vor avea mult de lucru. Sandu a fost unul dintre optzeciștii incomozi, ori de câte ori a avut prilejul i-a pozat pe șleau pe colegii de breaslă, neținând cont de emoții sau empatii,

acesta fiind și adevăratul motiv al unei adumbriri forțate a scrierilor sale. Alexandru Mușina rămâne unul dintre puținii noștri literați compleți, cu același talent a scris poezie și proză. De asemenea, a fost un fin și acid critic literar, chiar dacă s-a format în vecinătatea unor nume puternice ale postmodernismului, nu s-a sfiit să se despartă de

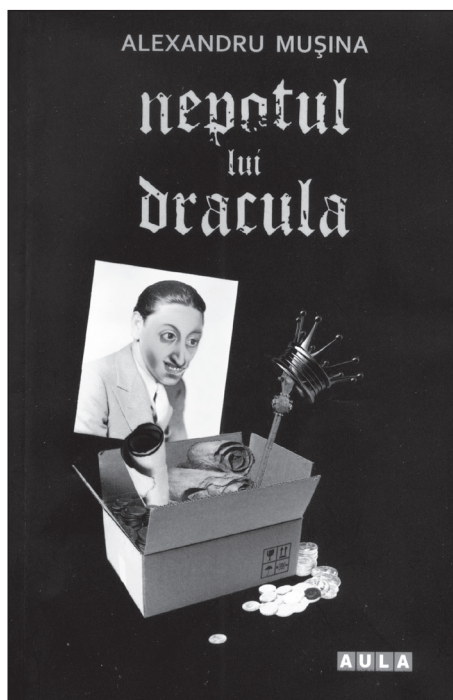
modă și să-și caute traseul predestinat. Inteligența poetică i-a permis să scrie cu aceeași lejeritate și forță atât în dulcele stil clasic cât și pe portativul postmodernismului, nu s-a sinchisit să-și alimenteze verbul liric cu imagini baroce și chiar cu poezii licențioase, să antreneze imaginația în spații absurde, de unde să extragă tot felul de idei ciudate aureolate de mister și nebunie sau s-o lase pradă banalului să filmeze coada la lapte de unde să decupeze o pensionară care debitează vrute și nevrute, fantezând cu aceeași inconștientă despre legea comerțului și ingeri vișinii. Este neîntrecut ca stilist, rar poți găsi în poezia lui Alexandru Mușina ceva care să nu sune bine, mesajul poetic e atât de bine ascuns în straturi de înțelesuri că până să-l atingi trebuie să-i filtrezi versurile prin tot felul de presupuneri și suspiciuni. Niciodată nu poate fi „prins” de la prima lectură, nici atunci când se joacă de-a poezia. Este un maestru al alchimiei lirice, poezia sa e în permanență sub semnul vrăjii. Nu fac asemenea aserțiuni fără acoperire, poezia lui Alexandru Mușina poate sta alături de marea poezie a lumii, poate că numai Mircea Cărtărescu îi stă aproape dintre poeții români formați în cei mai grei ani ai dictaturii ceaușiste, pe când poezia era catalogată drept un moft și chiar o obrăznicie. Lucrurile banale îi creează cel mai bun suport pentru activarea sentimentelor latente uitate într-o hibernare voită pentru a se încălzi cu emoții și neliști dosite în singurătate. Acest joc este supus paradoxului, albul și negrul devin punctele cardinale după care se orientează poetul spre a nu se pierde în fantezii gonflabile și a da un sens logic poemului. Apocalipsa nu mai are dimensiunea enigmatică din Biblie, mișună zilnic în viețile și prin casele noastre sub forma șobolanilor, furnicilor și a altor gânganii, durerea e impersonală, singurătatea macină oasele, sângele șiroiește prin pământul transparent ca niște vinișoare transparente. Imaginile sunt terifiante. Ultimul vers esențializează întreg dezastrul, e poza de final în care se pot întrevedea și vagi speranțe: *Prin casele noastre trec mii de tuburi și fire / mii de furnici, șobolani care visează / și lasă-n urma lor milioane de căcăreze. / Mâna învinețită de frig, părul neclăit de sânge, / O gaură în stern, unde se adună gunoiul, / O chiuvetă plină de vase nespălate și vomă. / Dar mintea mea? Hello, se vede ceva?! / Se vede ceva dincolo de pielea tot mai bătrână, / De oasele măcinate de singurătate? / Căldură, căldură, căldură! Repede, șobolanul / A născut o mie de pui, să-i strivim, furnicile / Au izbucnit din gură, din nas, să le strivim, / Gândacii răsar de sub unghii, să îi strivim! / Repede, repede, cu spray, cu detergent, repede, repede, / Să rămână totul curat! / Ca un craniu într-o vitrină. Ca faianța / De care-am șters sângele, vomă, urma de creier. / ca o cameră de hotel în care intri / -Viața ta- pentru prima dată. / Nu vezi firile din pereți, furnicile, șobolanii, / Soarele bate-n fereastră, miroase a nou... / Deschizi ochii: pământ. / Jur împrejur pământ transparent / care-ți intră în orbite, în plămâni, în creier, / Care te înghite cu totul. / Prea multă carne, prea multă piele, furnici, șobolani, / Prea multe cuvinte și creier și sânge.... Cândva / Doar oasele craniu-*

lui vor fi dezgropate, albe, curate, / Vor fi puse-n muzeu. / Faianță străveche. Luminând stins. Neputință.

Alexandru Mușina e un ludic prin exprimare, un umoral prin naștere și un nostalgic prin structură. Poemele sale încorporează tot ce-i liric sub soare, iar registrele stilistice sunt diverse și extrem de bine controlate. Și paradoxal, înainte de a fi poet român, Alexandru Mușina s-a vrut și este poet european, a tras cu ochiul spre toată poezia lumii în egală măsură, de la est la vest și de la nord la sud, croindu-și un drum propriu. Însuși poetul vorbește despre globalizarea poeziei, despre starea ei universală, fără supuneri naționale. Se pot scrie zeci de pagini despre varietatea poeziei sale, poate că e singurul optzecist care refuză în totalitate manierismul, fie că acesta constituie pentru marii poeți un fel de act de identitate, pentru el fiecare carte e o nouă experiență poetică pur novatoare. Cotidianul joacă un rol colosal în poetica lui Mușina, el constituie ghergheful pe care se țin cele mai diverse imagini, inserțiile de gânduri și idei vin mai mult aluziv și ironic spre nuanțarea decorățiunii lirice. Poetul nu recurge la tablouri astrale, nu preamărește nimic, din contra, minimizează lucrurile mărețe și grave, până și moartea este luată la mișto. Verbul său ironic taie ca un laser în pântecul social unde viermuiesc cohorte de paraziți, tumora politică e pusă sub lupă și secționată până i se văd toate tarele. Volumul Budila-Express reprezintă radiografia unei societăți decadente, în pragul putrefacției.

Sonetele lui Alexandru Mușina sunt ca niște mici bijuterii viu colorate ce, odată atinse, se transformă în mici animăluțe care-ți atacă ființa din toate părțile provocându-ți emoții, frisoane și zâmbete. Verbul lui însuflețește lucruri, alungă tristeți sau le reactivează, renaște lumi „uite la Poarta Marelui Ocult”. Această disponibilitate de-a juca, pe aceeași partitură, banalul cu sobrul, de-a disciplina nebunia prin nebunie, face din Alexandru Mușina un poet de-o factură aparte. Spre exemplificare vă punem la dispoziție un sonet de-o rară luciditate ironică și presărat de tristeți incurabile: *sub zăpadă e bine. Putem fi acolo de mult. / Senin, reîntors printre Elemente, / Fără amintiri, proiecte, examene, rate scadente, / Departe de Marele Plan Ocult, / Aș fi trăit, în sfârșit: în supă, în excremente, / În ceapa din câmară, vinul din frigider, în iaurt... / Aș fi putut să urmez, nu doar să ascult, / Deviza celor aleși: festina lente. / Pe când așa....Peticind-cât, cum se poate- / O haină tot mai subțire și mai decolorată... / Sub zăpadă e bine...“Poate altă dată!” / În urmă rama trupului, răsturnat pe spate / Mâinile reci. Obrazul încălzit tot mai greu / De focul paielor cu care m-a umplut Dumnezeu”*

Numai un mare poet poate condensa atâta forță ideatică cu o dispunere atât de spectrală în astfel de „poezioare” jucăușe, care, la prima vedere, par doar un foc de paie sub forma unui simplu sonet. Tocmai în astfel de spectacole lirice stă măiestria unui poet autentic: umoralul, banalul și metafizicul intră în rama aceluiași tablou fără să provoace idiosincrazii cititorului. Oricâtă indiferență față de sine și față de lume ar afișa în poemele sale, Alexandru Mușina este pătruns prin fie-

care vers de-o tristețe organică, posesivă, până la întunecarea sinelui rebel în lupta cu lumea exterioară supusă unei nebunii... normale, una făcătoare de minuni. Poetul este un „încercat“ al sorții și al fanteziei, se folosește de lucrurile mici, lumești, drept pretexte firești în angajarea propriilor obsesii în scopul redimensionării existenței de zi cu zi. Pe acest portativ ciudat, simplu, uneori confuz, își scrie Alexandru Mușina partitura unei vieți zbuciumate. În fața tristeții, pare un copil naiv ce nu poate înțelege trecerea, întrebarea pe care și-o pune este banală: „de ce?“, în schimb, răspunsul e încărcat cu durere și... morfină: „De ce vine tristețea? De ce stă mereu / După colțul casei, în dulap, sub măsuța din sufragerie, / În spatele cărților din bibliotecă? / De ce se strecoară? De ce pândește? / Am fost buni și cuminți. Ce are cu noi? / De ce ni se arată în ochii prietenului, / Pe față, în zâmbetul femeii iubite? / De ce, de ce? De ce ne trezim dimineată / și oftăm și privim în gol? Ce caută-n visele noastre, / În somnul nostru? Am fost buni și cuminți. De ce nu ne lasă în pace? / De ce se așterne, ca o peliculă, pe parbrizul mașinii, / De ce aburește oglinda

din hol? De ce pătrunde / Ca un virus în ficat, în creier, în plămâni, în pancreas? / De ce ne macină oasele, ne oboșește inima, ne-ngroașă vinele mâinii? / Am fost buni, am fost cuminți, am fost buni, / Am fost cuminți... Ce mai vrea de la noi?

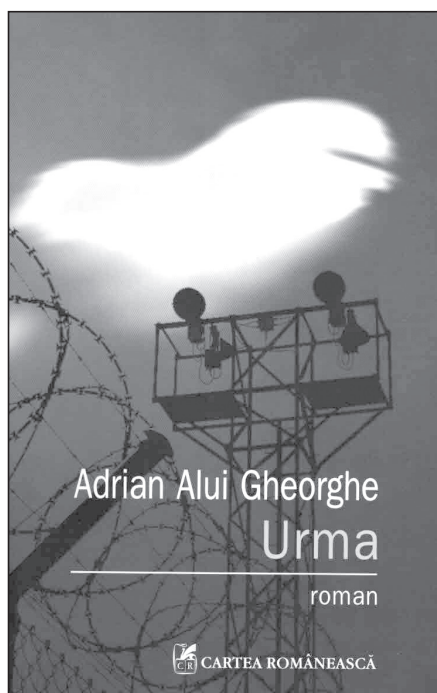
Pe cât de mare poet, Alexandru Mușina e un la fel de mare prozator, romanul „Nepotul lui Dracula“ e de-a dreptul copleșitor, lumea creată e fascinantă, în ea se regăsesc intelectuali rasați, vampiri și trepăduși de toate soiurile, este inervată de cea mai dură satiră, fără accente grotești, e una subtilă, de elită, născută în mediul academic. Personajul principal e învăluit în mister, dintr-un plictisitor universitar ajunge să devină un profesor simpatic, atrăgător, să poarte o misterioasă aură de vampir. Această metamorfoză ține cartea la temperaturi ridicate, subiectul fiind tamponat cu extrem de mult umor. Romanul are recunoaștere internațională, fără ca autorul să dea din coate, cum o fac mulți dintre confracții lui de generație, este de ajuns să citești micile citate din presa literară de aiurea despre „Nepotul lui Dracula“ pentru a te lămuri de originalitatea lui.

URMA BUCLUCAȘĂ ȘI PROSTIA OMENEASCĂ

Adevărații romancieri au nevoie de un simplu pretext pentru a crea o lume, subiectul e asemenea unui bulgăre de zăpadă care, mișcat de vijelia talentului, poate crea o adevărată avalanșă. Ei bine, cam asta a făcut Adrian Alui Gheorghe. După ce, timp de câțiva anișori, a purtat ideea – bulgăre în căușul minții, uite că a venit momentul să se înfurie talentul pe el și să-l oblige s-o rostogolească într-o narațiune sclipitoare. Microromanul de față, „**Umbra**“, apărut recent la Editura „Cartea Românească“, e de-o limpezime aparte, de-o forță sugestivă greu de egalat, impresionând în primul rând prin fluiditatea discursului epic. E o povestire fără fisură, e asemenea unei sfere, fără denivelări sau asperități. O fi scrisă dintr-o respirație, dar, cu siguranță, c-a fost una profundă. Romanul e oxigenat atât ideatic, cât și stilistic. Adrian Alui Gheorghe mai are la activ un roman extraordinar, „Bătrânul și Marta“, în care realismul magic respiră adânc și sănătos. Subiectul, unul bătătorit de literatura zilelor noastre, e vorba de cele mai dure vremuri din istoria modernă a României, perioada comunismului sângeros, în speță e vorba de anii '60, nu mult după moartea tatucului Stalin, pe când la pupitrul țării era o turmă de trogloditi, capătă valențe hidoase, barbare. Prozatorul, cu o finețe de maestru, filigranează fiecare alveolă a răului acutizând sau detensionând atmosfera, fără însă a scăpa din vedere tușa malefică a subiectului și fără a apela la acolade stilistice pretențioase spre accentuarea unor tușe. Adrian Alui Gheorghe nu se lasă sedus de tragismul subiectului care cere o scriere pătimașă, de la primul la ultimul rând verbul e sub controlul unei lucidități impecabile, dure-

rea face corp comun cu personajele, nu țâșnește în afară spre a-i arde conștiința cititorului, vine pașnic, ca un dat, ceva firesc. Din când în când mai vine și aruncă în luptă tot felul de secvențe haioase. Narațiunea curge asemenea unui râu de munte, cristalin, rece, cu mici șerpuiuri, dar și cu molcome cascade. Decorul e unul sinistru, închisoarea Aiud, în anul 1960, plină ochi de deținuți politici, având la conducere niște bestii cu înfățișări umanoide. Câteva urme suspecte pe zăpadă declanșează în mințile bolnave ale cadrelor Penitenciarului o adevărată furtună. Ancheta nu face decât să sporească misterul, să accentueze întunericul din mințile celor implicați în „rezolvarea“ cazului. Farmecul cărții constă tocmai în echilibrul pe care îl

dă scriitorul celor două planuri, unul fiind coșmarul trăit de deținuți, iar celălalt e cel ocupat de mai marii închisorii, deținuți la rândul lor în „penitenciarul prostiei“. Din penița sa vicioasă nu curg doar lacrimi și sânge, ci și o sevă umorală care face bine textului, combustionează fiecare stare, nuanțând tablourile surprinse. Nici că se puteau găsi nume de personaje mai sugestive decât cele alese de romancier, cad perfect pe caracterul și pe comportamentul fiecăruia. Ce mai, unul și unul: Cocoțoi, Geangu, Șoavă, Popiu, Hegheduș, Țurel, Moscaliuc, Barabancea! Unde mai pui că romancierul le și evidențiază apucăturile, dându-le o tușă caricaturală. Mărturiile celor supuși anchetei creează tot mai multă confuzie în mințile dominate de necurat și întreținute de alcool, în cele din urmă iese o harababură, un haloimăș. Ancheta începe în momentul în care soția unui deținut este suspectată de vrăjitorie, urmează la rând

Maica Domnului, apoi fantoma unui călugăr mort și chiar o santinelă a Penitenciarului. Ultimul suspect pe listă, cel care de fapt creează o întreagă nebulă în mințile îmbibate de alcool ale anchetatorilor, este un iluzionist. Din acest punct, autorul îmbracă povestirea într-un realism magic extraordinar, pe care îl și consider nucleul cărții. Dar până a ajunge la personaje, doresc să expun spre citire o secvență de-a dreptul halucinantă prin tragismul ei, care ar putea oricând constitui punct de pornire al unui film: „*Gardianul se numea Crețu și era poreclit de colegi Cocoșoi, pentru că dansase odată pe spinările unor deținuți, pe care îi aliniase pe jos, cu burțile pe ciment și își făcuse dambă cu călcăile pe spinările lor încordate, într-un ritm care sugera o bătăută de prin părțile Dejului, de unde acesta provenea. Dansul se numea „cocoșoi” și era un amestec de mișcări sacadate, pe călcăie, din dansuri maghiare, alternate cu răsuciri pe vârfuri dintr-un joc românesc, executat, de obicei, în perechi mixte. De ce se numea „cocoșoi”? Nu avea nici o explicație, probabil că era o denumire locală, apărută în folclorul zonei dintr-o inspirație de moment a vreunui animator. Cert este că deținuții icneau sub greutatea gardianului, scrâșneau din dinți, le ieșeau ochii din orbite, de durere coastele plesneau, coloanele vertebrale păreau niște bicusnice alcătuite de oase fără nici o consistență. Ceilalți gardieni acompaniau dansul, bătând din palme, simulând și ei mișcările dansatorului. După trei, patru minute de dans înfocat, vreo patru deținuți nu se mai ridicară de jos, a trebuit să-i împungă cu bulanul de cauciuc pe care îl purta la brâu, să îi convingă să nu se mai dea victime după un nevinovat moment coregrafic. Ceilalți deținuți i-au preluat și i-au dus în dormitor, târându-i. „Mama lor de bandiți!” spuse el atunci.*”

În logica putregăioasă a anchetatorilor, torturarea deținuților devine un fapt firesc, creierile lor sunt spălate în totalitate, nici urmă de credință sau moralitate. Fiecare gest este inuman, acest impuls malefic se simte și în relațiile lor „colegiale”, se sapă între ei, sunt cu ochii unii pe alții, cum prind momentul, se sfărtecă precum animalele flămânde. Până și comandantul închisorii sfârșește în ghearele subalternilor, după o beție cruntă impusă tocmai de o victimă benignă. Ancheta are un traseu sinusoidal, bălbele ce apar țin de prostia anchetatorilor, prin neputința lor deținuții întrețin suspansul. Haosul creat nu mai poate fi controlat nici de cei de la Centru. E un joc tragic-amuzant, extrem de bine pus în evidență de narator. Adrian Alui Gheorghe realizează două personaje magistrale, e vorba de colonelul Geangu, comandantul Penitenciarului, și de iluzionistul magician Gurii Lovin. Profilul colonelului pare unul clasicizat de istorie, având câteva trăsături caracteristice parvenților comuniști din acea perioadă, în plus, prozatorul reușește să dea noi valențe maleficului într-un limbaj firesc și relaxat, din întunecimile sufletului apar conjugate și alte tare umane: grosolănia vine însoțită de trufie, suspiciunea e contaminată de prostie, nesimțirea și beția își dau mâna ori de câte ori au ocazia, generând lumi bolnave. În final, destinul e cel care-i dă cea mai bună replică torționarului: cu ce mână dai, cu aia primești. Tocmai subalternul Hegheduș îi vine de hac. În schimb, Gurii Lovin, nevinovatul iluzionist, e mult mai complex, mintea lui lucrează pe două compartimente: unul este scena lăuntrică în care îi antrenează în jocul de-a magia pe iubita Carmencita și pe cei doi copii pe care nu-i are. Scoate de sub joben cele mai năstrușnice și realiste scene, având-o protagonistă pe aleasa inimii lui. Cea de-a doua scenă unde-și exprimă veleitățile

de magician este chiar locul de detenție. Aici lucrează la vedere, avându-i spectatori tocmai pe cei care i-au transformat viața în iad. Singurul punct comun dintre cele două personaje e acela că amândouă sfârșesc tragic: iluzionistul în fața plutonului de execuție, iar colonelul îi ia locul în detenție. Cercul se închide, filmul se voalează. Capitolul „Stop cadru cu film voalat” e de un absurd ionescian. Fascicolul narativ care fascinează prin fiecare propoziție e „Stop cadru”, e și scris sub forma unui scenariu. Absurdul se împletește cu fantasticul într-o totală armonie. Ridicolul se hrănește din realitatea dură a Penitenciarului, lumea e cu susul în jos: „Și dacă Șoavă ar privi și mai de aproape acea adunare, ar mai avea o mie de motive să se mire. În mișcarea fără rost din camera de anchetă, în acea agitație în jurul marmitei cu votcă, la un moment dat Geangu își aduce aminte, în mod inexplicabil, de Iurie Moscaliuc, cel care scrisese raportul despre Gurii Lovin, dar care la data scrierii era mort de două luni. De asta se întoarce spre Gurii, care încerca să țină piept unei conversații cu gardianul Crețu. Acesta îi mărturisește cât de mult urăște acest loc, cât de bun este el în adâncul sufletului său, dar fiindcă nu este înțeles, se comportă deseori dur. Gurii îl înțelege și îl aprobă. Geangu îl trage de mânecă pe Gurii și îl întreabă despre Iurie Moscaliuc, gardianul care scrisese în raportul său despre calitățile de iluzionist ale lui Gurii. Gurii îi spune ceva la ureche lui Geangu, Geangu își trage capul uitându-se lung la Gurii. Hegheduș, care a prins din zbor întrebarea, vine și el aproape. Apoi ușa se deschide și în încăperea intră chiar Iurie Moscaliuc. E palid, are cearcăne, o privire fixă, un costum negru, prea larg, îi atârână. A slăbit mult. Părul i-a crescut în neorânduială, are plete chiar.

- Nu e mort, mort, spune Gurii. Iurie e un om minunat care s-a ascuns pentru o vreme, nu a vrut să se mai implice în istoriile astea.

Care istorii, ar fi vrut să întrebe Geangu, dar uită instantaneu întrebarea.

Barabancea îl prinse pe Iurie de mână, dar mâna acestuia era rece, rece.

- E mort? întreabă Brabancea.

- Într-un anume fel, da. Dar Iurie mai are multe vieți de trăit. De asta, de la Iurie vom mai avea multe surprize. Popoiu care nu înțelegea cine este noul venit, are brusc conștiința misiunii pentru care se găsea în acel loc. De aceea propuse să se treacă la întocmirea unui raport cu care să se prezinte la Centru.

Dar cine să-l scrie? Hegheduș? Acesta se forța, în acele momente, să vomite într-un colț al încăperii, într-o găleată cu care se arunca apa peste deținuții anchemati, când aceștia se mai dădeau leșinați.

- Gata, raportul îl va scrie Moscalic, că a mai scris, puse lucrurile la punct Geangu.

Moscaliuc a fost de acord

- Dar cine să dicteze ce trebuie scris în raport?

- Gurii, desigur. E cel care poate să spună cel mai limpede ce are de spus, să recunoască că el a provocat urmele de pe zăpadă, că doar despre asta e vorba, nu?

Gurii a fost de acord

Moscaliuc a luat loc la masă, acolo unde stătea, de obicei. Hegheduș.

Prozatorul Adrian Alui Gheorghe se desparte total de poetul cu același nume, nici urmă de poezie în această incitantă poveste. Și nici n-ar fi picat bine. **Urma** e un roman excelent, deloc grăbit, o proză cum rar mi-a fost dat să citesc în ultimul timp.

Vasile SPIRIDON

O SPECIE PRO-SCRISĂ

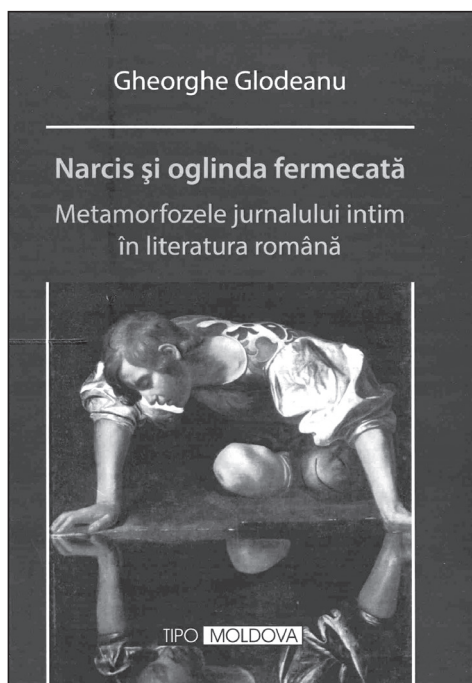
Lui Gheorghe Glodeanu i se pare firesc faptul ca o carte dedicată uneia dintre cele mai răspândite forme ale autobiograficului – jurnalul intim – să se găsească sub auspiciile unui personaj emblematic precum Narcis și a unui obiect magic precum oglinda. Este motivul pentru care și-a intitulat culegerea de texte scrise în ultimii ani despre jurnalul intim *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română* (Ed. Tipo Moldova, 2012). Odată cu această apariție, universitarul băimărean își propune să facă atât o incursiune diacronică în teritoriile genului, cât și o pledoarie în fața instanței critice, care îl mai consideră încă, pe alocuri, o specie frivolă ori un simplu testimoniu psihologic. Sunt luate în discuție doar jurnalele scriitorilor, deoarece știm că actul lor depozițional se caracterizează îndeobște prin mai multă expresivitate. Nu trebuie omis nici avantajul că jurnalele intime fac numeroase trimiteri la geneza operelor (integrându-se, de fapt, ansamblului lor) și oferă informații prețioase referitoare la viziunea despre literatură a diaristului respectiv.

Se evidențiază cu meticulozitate din partea autorului caracterul sincretic, proteic al acestei specii hibride (apropiată de specia romanului – ambele născute și sub zodia lui Proteu), dimensiunile ei narrative / ficționale, relațiile intertextuale, lumile specifice și tipurile de cititori, strategiile și tehnicile narrative, categoriile poeticității. Înainte de a trece la investigarea operelor propriu-zise, Gheorghe Glodeanu consideră necesar să clarifice toate conceptele utilizate, chiar cu riscul reluării unor aserțiuni îndeobște cunoscute asupra unor noțiuni, precum: autobiografia, memoriile, jurnalul intim. După o scurtă și sintetică introducere în genurile biograficului, sunt amplificate defi-

nițiile inițiale, trecându-se în revistă principalele lucrări ce denotă formarea la noi a unei conștiințe teoretice a autoficțiunii. Este vorba despre cărți semnate de Silvan Iosifescu, Eugen Simion, Ioan Holban, Mihai Zamfir, Mircea Mihăieș, Liana Cozea, Dan C. Mihăilescu și Anca Ursa. Desigur, nu au fost ignorate nici sugestiile oferite de bibliografia străină: Georges Gusdorf, Phillipe Lejeune, Jean Rousset, Alain Girard, Gérard Genette, Gustav Rene Hocke, Michele Leleu, Jacques Le Rider, Beatrice Didier ș.a.

Metoda comparatistă este exersată asupra unui gen în care regulile literaturii sunt sistematic boicotate și, odată cu ele, însăși ideea de a face literatură. Clauzele sau convențiile care fac posibilă funcționarea textului subiectiv vor rămâne permanent în atenția cercetătorului, preocupat a depista mecanismul forme literare și posibilitatea de a stabili coordonatele unei poetici a convenției ce denunță toate convențiile literaturii și care dă dreptul jurnalului intim să aspire la/spre ficțiune.

Materia cărții *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română* este structurată mai curând pe indivizi decât pe generații sau grupe acționând pe direcții poetice bine stabilite. Procesul de selectare a diaristilor nu este însă unul razant și aleatoriu, nelipsindu-i demersului o perspectivă poetic-aplicată cu privire la relația dintre faptul literar și cel factual. Așa încât Gheorghe Glodeanu s-a regăsit în situația de a selecta spre comentariu doar autorii pe care i-a considerat reprezentativi în stabilirea coordonatelor convenționale ale „speciei”, ajungând, astfel, la o cifră aleatorie de 42 de diarști. După epoca de pionierat din secolul al XIX-lea – de unde sunt alese spre a fi comentate jurnalele lui Bogdan-Petri-

ceicu Hasdeu, Titu Maiorescu (adevăratul întemeietor al diarismului românesc), Iacob Negruzzi și Iulia Hasdeu – intră în vizor prolifa perioadă interbelică, prin adepții autenticismului, care mizau pe transcrierea trăirilor proprii: Anton Holban, Camil Petrescu (cu „antimemoriile”), Mihail Sebastian. Lor li se adaugă alți diariști, precum: E. Lovinescu (prezent prin agendele sale), Pavel Dan, Octav Șuluțiu, Liviu Rebreanu, Mateiu I. Caragiale, Alice Voinescu, Jeni Acterian și G. Călinescu (marele calomniator al acestei specii).

În perioada totalitară, jurnalul a devenit un gen proscris, practic interzis și penalizabil pentru autorul său. Sunt reținute pentru analiză scrierile diaristice care, de regulă, reprezintă radiografii dureroase ale totalitarismului. Autorii lor sunt: Arșavir Acterian, Radu Petrescu, Nicolae Balotă, Marin Preda, Ioana Em. Petrescu, N. Steinhardt, Constanța Buzea, Livius Ciocârlie, Mircea Zăciu, Doina Jela, Ion D. Sirbu și V.R. Ghenceanu. Având în vedere faptul că respectivele jurnale au fost scrise înainte de 1990 și că au fost tipărite abia după această dată (când am asistat cu toții la o veritabilă explozie a autoficțiunii), ele au fost triate și analizate în funcție de perioada la care ele se referă. Mediul social și politic în care s-au manifestat cu predilecție autorii de jurnale din perioada comunistă i-a oferit lui Gheorghe Glodeanu un spațiu de manevră axat pe comentarea așa-zisului „jurnal de criză”.

O secțiune aparte o alcătuiesc jurnalele exilului – scrieri care reprezintă un document uman tragic și revelator. Dintre diariștii de marcă ai diasporei și disidenței românești au fost aduși la cuprinsul cărții Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Paul Miron, Virgil Ierunca, Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Matei Călinescu, Sanda Stolojan, Paul Goma, Monica Lovinescu și Bujor Nedelcovici. Indiferent de spațiile culturale în care se manifestă scrierea diaristică (în țară sau în exil), ceea ce rămâne de semnalat este statutul naratorului care notează sub imperiul spontaneității, al imediatului, în afara oricăror trucaje sau cenzuri. Auctorial sau autodiegetic, utilizând persoana întâi în narațiune, rememorând, revenind în timpul amintirii sau al experienței, naratorul însemnează și consemnează (cu sinceritate – pretinde el). Altfel spus, își trădează spontaneitatea și autenticitatea prin candoarea non- sau anticalofilismului și veridicitatea discursului ca realitate certificabilă a relatării. Ultima secțiune a cărții înglobează jurnalele perioadei postdecembriste, apărute sub semnătura lui Andrei Pleșu, Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun și Florin Manolescu.

Gheorghe Glodeanu se ocupă de discursurile literare deosebite între ele în privința genezei, structurii și finalității, dar care au în comun o trăsătură dominantă – poeticitatea. Aceasta, alături de sinceritate și de autenticitate, asigură bornele frontierei cu extraliterarul și stă la baza textelor literare. Eul narator nu va mai camufla eul biografic, jurnalul depășindu-și atributele obișnuite până atunci, de „aide-mémoire”, martor, confident în solitudine și instrument moral. Astfel, jurnalul nu mai respectă nici un tabu atunci când este vorba de morala publică și de intimitate (a lor și a altora). Este motivul pentru care criticul a urmărit claritatea imaginii pe care diaristul o proiectează despre sine în „caietele intime” și felul particular prin care aceasta corespunde cu realitatea. Mai exact cu „efigia autorului”, ce se poate ghici dintre/printre rânduri, întrucât fiecare jurnal surprinde aceste două alterități auctoriale: portretul intenționat (din text) și cel care se insinuează (în subtext). Prin urmare, efectul „curativ” fiind obținut, omul iese mai bogat sufletește și ajunge să se cunoască mult mai profund din acest dialog narcisiac purtat cu oglinda lui de hârtie.

Confesiunile intelectualizate supuse aici atenției însumează fragmente livești, note din laboratorul de creație, fantasme

ale scriiturii. Totul se datorează faptului că cititorul de jurnale caută peste tot urmele eului biografic, reflecțiile morale, teoriile originale, dramele existențiale. Jurnalele sunt expresia solitudinii (asumate sau nu), tăcerii, izolării, ele fiind de regulă opera celor ce nutresc complexe sociale. Diariștii nu se simt bine în timpul lor, indiferent dacă traversează epoci de instabilitate socială (care stimulează genul confesiv) sau nu. Fie că sunt exilați, trec prin crize religioase, manifestă gusturi particulare sau nu, ei țin jurnal din dorința ca acesta să le fie confident cu virtuți terapeutice, cathartice. O constantă majoră ce revine de-a lungul culegerii de față este aceea că timpul jurnalului nu este timpul trăirii plenitudinare și al fervoarei spiritului, ci al suferinței și al vidului sufletesc, iar mărturisirea se hrănește mai ales din sentimentul inutilității.

Sugestiile oferite de felurile teoretizări sunt îmbinate judicios de Gheorghe Glodeanu cu analiza de text. Jurnalele alese spre a fi comentate au fost abordate în ordine cronologică, dar o cronologie a începerii redactării însemnărilor și nu a datei publicării lor. În cazul redactărilor de jurnal ce străbat mai multe etape istorice distincte, s-a ținut cont în ierarhizarea textelor de perioada reprezentativă reflectată. Fără să aspire la exhaustivitate, dar abordând lucrările referențiale din domeniul investigat, lucrarea de față constituie o amplă panoramă a diaristicii românești și chiar o veritabilă istorie a acesteia.

Cum este și firesc, scopul principal al amplei culegeri (aproape șapte sute de pagini, în format mare) constă în demonstrarea mecanismelor de funcționare, a formelor și tehnicilor de creație, precum și a valențelor estetice specifice diarismului. Astfel, se pune în evidență faptul că scrierea intimă trebuie judecată în funcție de propria-i condiție și stare, care îi permite acesteia să supună atenției noastre un proiect existențial din momentul când aparentele insuficiențe încep să capete semnificație și reușesc în cele din urmă să impună un personaj-sosie. Rostul jurnalului nu este să seducă prin trucerile calofiliei, prin grija pentru spontaneitatea și autenticitatea stilului, ci să convingă. Contestând convențiile literare, diaristul sfârșește prin a face tot literatură – una care semnifică banalitatea, inesențialul, derizoriul existenței. Având în intenție să dea sens unei existențe care pare fără sens sau se află în derivă, în cele din urmă diarismul transformă viața de zi cu zi, trăită și notată, într-o autoficțiune, într-o „ficțiune a nonficțiunii” (cum spune Eugen Simion în fundamentala carte *Ficțiunea jurnalului intim*), clădită din secvențele anoste ale cotidianului.

În acord cu același Eugen Simion, Gheorghe Glodeanu este convins că un jurnal intim tinde să transforme viața din paginile lui într-un destin prin intermediul unei poetici, ce își asumă riscul de a nu mai respecta regulile ficțiunii și – pentru a mă folosi de un termen din limbajul economic internațional – clauzele formei celei mai favorizate. Poetica celor 42 de scrieri diaristice analizate (tributare însă și unui larg descriptivism) este menită să contribuie la identificarea acelor elemente și clauze, acceptate doar spre a fi încălcate, ignorate și depășite. Numai astfel se poate institui o realitate textuală cu formă proteică, cu o deplină mobilitate de exprimare având pretenții de operă literară. Și aceasta pentru că jurnalul s-a vrut dintotdeauna a fi o formă literară a spontaneității și autenticității, eliberată de canoane.

Citind paginile cărții *Narcis și oglinda fermecată. Meta-morfozele jurnalului intim în literatura română*, putem spune la sfârșit că subiectivitatea românească, multă vreme inhibată, (auto)cenzurată într-o cultură a pudorii, sechestrată și arestată se vede eliberată, la început de secol XXI, de multele-i complexe și prejudecăți (extra)estetice.

Geo VASILE

NINSOAREA MIRACULOASĂ ȘI SCRISUL DIRECT PE LUMINĂ

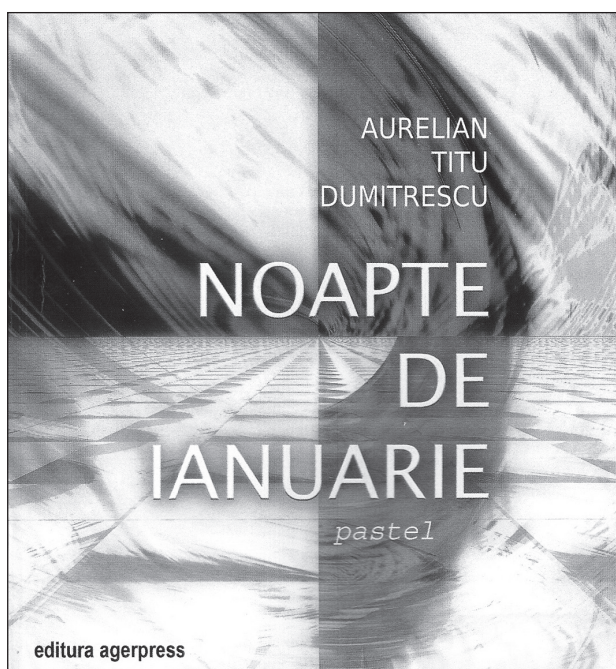
Este bine ca din când în când să scoatem din uitare sau chiar din anonimat nume ale unor scriitori redutabili, dar dacă nu fac parte din „lista lui Manolescu”, nu au ce căuta mai ales în revistele încă patronate de USR, cele din București operând după criteriile numerus clausus pe viață. În schimb mereu aceeași Ciotloș, Zamfir, Lavric, Cernat, Lefter, Vasilache; Mitchievici ce scriu exclusiv despre acoliții lor, ținând seama, bineînțeles, de idiosincraziile mai sus numitului selecționar.

Un caz flagrant de delict prin omisiune este cel în contra lui Aurelian Titu Dumitrescu (n.1956, Caracal), poet și eseist, autor a peste 40 de volume de poezie, eseuri, publicistică, critică literară și plastică. Despre cele două volume mai recente, *Antume I și II*, Editura Vinea, 2006, un florilegiu al cărților sale de poezie publicate vreme de 25 de ani, Mihai Șora spunea că ele aparțin unui poet de „prim rang”. Nora Iuga decela virtutea „orfică, de incantație sonoră” a scriiturii lui A.T.D.. Mircea Dinescu, pe când nu era om de afaceri și atotștiutor opinio-nist, sublinia „năvitatea athletică, structura tragică de om și artist” al celui ce debuta în 1982 cu „Iubire de pietrar”. De aprecieri superlative s-a bucurat nu numai din partea mentorului său Nichita Stănescu, ci și din partea lui Al. Paleologu sau Cezar Ivănescu, Cezar Baltag etc. Noi îi cunoșteam doar reputația de discipol și prieten al lui Nichita, catalizator de geniu, printre altele, al cărții sale „Anti-

metafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu” (C.R, 1985).

Personal l-am cunoscut pe A.T.D. prin anii nouăzeci când era angajatul lunarului *Viața Românească*. Un domn care intimida prin omenie și politețe ceremonioasă. Dacă memoria nu ne înșală, chiar am scris despre un volum al său de peste 100 de sonete fără rimă, delirante, onirice, virgilma-zilesciene, oricum dovadă a unui imaginar debordant, surreal, uluitor. Din aprilie 2000, așa cum grăiește aceeași fișă de pe Wikipedia, A.T.D. s-a transferat la Ministerul de Interne unde lucrează și în prezent în calitate de consilier în cadrul Serviciului de Asistență Religioasă. Adevărul e că bibliografia sa din ultimii ani reflectă un pas decisiv spre etica religioasă, spre cunoașterea vieții și operei lui Dumnezeu, de fapt scopul fundamental al existenței oricărui creștin.

Acest modest volum *Noapte de ianuarie. Pastel*, Editura Agerpres, 2013 la care ne vom referi, a fost dictat între 1 și 26 ianuarie 2016 Danielei Dumitrescu. Suita celor 51 de acorduri dintr-o partitură muzicală și totodată cromatică (de la Miró la Kandinski, de la De Chirico la Dali), dă la iveală un poem al cărui pretext este ninsoarea, și toate sintagmele complementare verbului a ninge și substantivului zăpadă. Elogiu, rugăciune, elegie, invocare, un climax al formelor căderii ninsoarii imaculate, simbolizând începutul de viață și de lume, mesa-

ger al cerului îndurător, al unei stihii mântuitoare, prevestitoare de rod și nemurire.

Ideatic vorbind, poemul se scrie sub grila blagiană a cunoașterii luciferice, singura aptă să recunoască „misterul lumii drept adevăratul eveniment” demn de cunoaștere. Cea mai gravă debusolare este ceea ce-l smulge pe om din orizontul misterului pentru a-l arunca în orizontul contingenței imediate și utilitare. Poemul *Noapte de ianuarie* este un fel de punte de comuniune a naturii și a culturii, a sthiei nepriănite și a înduhovnicirii poetice și totodată a introducerii cititorului în taina itelor goblenului armonic al poemului. „Ninge ca și cum s-ar citi dintr-o carte:/sunt fraze pe care/ nu le înțelegi imediat/ și le lași deoparte,/ori cunt fraze adânci/al căror înțeles/ poate că-l știi/și ajungi cu gândul la sfârșit/înaintea textului.../ Ori ninge/ca și cum ar bate vântul/prin filele unei cărți/ și s-ar risipi gândurile/înainte de a ajunge la cuvânt.../Ninge cu drag/și asta se vede/după noaptea pufoasă/care își lasă luminile/în creier./Ninge/și tu iubito, citești mai departe/iar eu îți rețin vocea/fără să rețin cuvinte../Te aud și mă pierd în mine însumi/odihnit de sufletul tău!/ Ninge și viața se întetește în noi, /suntem fericiți/de parcă am trăi de-a pururi/într-o lume în care/ toate ar fi veșnice/ și de aceea nimic nu ar mai avea sens.../Ninge lăptos, ninge prăfos/ninge de la început și până la sfârșit,/ninge de la un capăt la altul/al gândului!/ Și ce bine trăim așa,/ca și cum tot ce-i important/s-ar petrece acum,/ cu milă de noi...”

Cartea este oricum o provocare pentru critică în sensul de a se lăsa cu greu descifrată, în ciuda scriiturii limpede ce duce cu gândul la ritmurile unor nopți de iarnă de Macedonski sau Bacovia, ale unei posibile elegii nichitiene; mai greu de înțeles este subtratul fenomenologiei oraculare incluse, acea repetare obsesivă ca într-un decânte sau litanie terapeutică a unor cuvinte, ninge, ninsoare, lumină, cheia de boltă a întregii construcții menite să înlesnească ieșirea din timp pe aripile și undele zborului poetic, să ofere acel sentiment al acroniei și imaterialității unde „apele cu miez nu țin cont de noapte” „și fulgii sunt/după chipul și asemănarea/ingerului care știe totul despre lume”. Ca în Sfintele Scripturi, poetul sugerează un fel de geneză a lumii și înălțare a poetului, ca în tablourile lui Chagall: „spre a mă spovedi/unde icoanele/își iau culori din noapte”. Isihast și mărturisitor, eroul liric se desface ca un crin în lumina lumii: „Trăiesc în taină/sub palma Dumnezeului meu,/ca flacăra unei lumânări./Sunt tăcut/ca o apă destinsă de trăznet, sunt ferecat în lumină/cu lanțuri de lumină/ și vorbesc cu o limbă de lumină/despre cuvintele de lumină,/ pe care nu le înțeleg”. Nu lipsește, evident, iubita, invocarea și implorarea ei ca pretext de parteneriat și dialog într-un scenariu al împărtășirii unui miracol numit sacralitatea poeziei. *Noapte de ianuarie* are multe pasaje ce trimit la celebrele ver-

suri eminesciene: „nențeles rămâne gândul/ce-ți străbate cânturile”, căci poemul lui Aurelian Titu Dumitrescu convoacă toată avangarda română, europeană, poezii metafizici englezi și hispanici: „Clipa adie, iubito,/e timpul timid/ca și copila noastră,/pe când noi fumegăm/ca două vreascuri încrucișate/sub cenușa destinului!”. Abundă energia oximoronică a textului, neîmpăcarea și totodată coexistența între regnuri (crini și moarte, întunecime și ninsoare), ninsoarea ce capătă dimensiuni cosmice, interferând cu soarele și luna, poetul având grijă să-și disemineze partitura cu efecte de virtuoso, scherzando, și chiar de ieșire în decor...Ca și episodul pescuitului miraculos, ninsoarea silabisită, suprafirească, copleșește ca un exorcism, dezlegându-ne de lanțurile timpului.

Poetul se comportă ca un magician, ca un Prospero ce domină, îmblânzește sau stârnește după propria voință ludică cataclismul. Ninsoarea fragedă cuprinde temelia lumii, peste ce-a fost haos, anotimpurile sunt abolite, ninge întru purificarea și înălțarea gândului până la Boboteaza Sf. Ioan, cel ce și-a învins teama de iad. Ninsoarea universală este ca o Judecată de Apoi la care poetul se înfățișează recules și angelizat: „Ninge /și mă învechesc de puritate, /parcă n-am suferit niciodată,/parcă n-am fost niciodată om...” O adevărată metamorfoză psiho-fizică, picturală și metafizică se produce în ființa poetului, dar și în „forme” ca o reșezare a lumii: „Ninge peste formele de proprietate,/nu mai sunt săraci și bogați/și eu am obosit de mine însumi,/căci parcă nu am fost niciodată tânăr./A început să ningă cu fulgi mici/și nu mai am vârstă,/ toate sunt mai ușoare decât păreau:/un puls nehotărât de libertate/străbate formele pure ale obiectelor./Ninge ușor și pot să o iau înspre casă,/hoinar cum sunt nici nu mai am gânduri,/pacea minții stă în focul din sobă,/pe când lumina se îndoale”. Așa se face că umbrele trăiesc în locul umbrelor, țelul ființării fiind comuniunea, îngemănarea într-o derealizare: „Ninge/ și picură lumina/cu sămburi de foc/în gura mormântului adânc/deasupra căruia stăm tot timpul,/pe marginile căruia/dansăm sălbatic/un dans al nesupunerii/și al ieșirii din timp”. Evadare, desprindere din pulberea lichidă a timpului, idealitate, iată motivele muzicale dominante ale acestui recviem al ninsorii - pastel clar-obscur ce-ar fi putut fi semnat de Celan sau Nichita. O mărturie a propriei arte poetice și scripturale înduhovnicite (nu întâmplător este pomenită figura lui Vasile Voiculescu) semnează Aurelian Titu Dumitrescu în următoarele versuri ale poemului: „Sunt ferit și inocent,/trăiesc din șoaptele rare/pe care le spun/ ca și cum aş desface suluri de lumină/ca și cum toată hârtia din lume/ ar fi din substanța lumii/și s-ar scrie direct pe lumină/cu o cerneală de lumină/și nu s-ar vedea scrisul/dar noi l-am cunoaște/pentru că am vorbit în gând/ cuvintele de lumină/ pe care le-am scris”.

PRIN MUNCĂ SPRE MOARTE

Poarta Albă (Humanitas, 162 p.) este al doilea roman al scriitorului Dumitru Nicodim, ce confirmă revigorarea filonului realist în proza română a mileniului trei. O baie suprasaturată de realism (tip Louis-Ferdinand Céline din romanul „Moarte pe credit” sau Primo Levi din „Armistițiul”, să zicem) creează cititorului senzația de coșmar fără limite, confruntat fiind cu scene de o incredibilă dezumanizare. Ați ghicit, este vorba de lagărul de exterminare (colonie penitenciară) a zeci de mii de români din toate categoriile profesionale, politice și de vârstă (de la preoți, medici, învățători, generali de armată la criminali, dezertori, deținuți de aur etc., toți considerați

bandiți, dușmani ai orânduirii populare). După cum se știe, lagărul de inspirație stalinistă (de la gulagul lui Soljenitîn până la cel recent repovestit de Herta Müller în „Leagănul respirației”, roman tradus și apărut la aceeași editură în 2011) a fost înființat și gestionat de cele mai diabolice forțe de respresiune comuniste. Scopul nu era atât construirea canalului Dunăre-Marea Neagră, cât exterminarea în numele luptei de clasă și a dictaturii proletarietului a elitelor și a civilizației românești bazate pe credința în Dumnezeu, pe o minima morală, pe o tablă de valori în respectul sacralității vieții omenești.

Romanul este conceput ca o partitură muzicală majoritar gravă, apăsătoare, tip recviem, dar care, când și când, are părți, episoade și tonalități mai luminoase, aproape umoristice, notate de compozitori cu allegretto sau scherzando. În acest sens este relevantă scena aducerii de către eroiul nostru a aceluia vechi bas părăsit în ograda unui conșătean pentru... orchestra detașamentului de muncă. Este pentru scriitor un prilej de restituire a unor cadre ambientale și decupaje cu figuranți pe fundalul unor dialoguri vii ce atestă farmecul oralității limbajului. Avem în plus și un eșantion de mare naturalețe al relațiilor interpersonale în mediul rural pe care autorul romanului îl cunoaște ca nimeni altul, ne referim la romancierii noștri contemporani.

Tânărul protagonist, Gheorghe, George sau Gheorghită al Rumâncii din Budeștiul Ilfovului, om cu frica lui Dumnezeu și destupat la minte, va fi cunoscut de autor la bătrânețe în postura de cerșetor pe scările de la gura metroului; el își va depăna povestea celor trei ani de infern ce-i vor marca sănătatea, tinerețea, întreaga viață, de fapt. Un erou cu inima secționată de ghilotina istoriei, la intersecția ei cu Răul absolut.

Așadar, fostul șef de moară și amoroș al Niculinei, abia scăpat dintr-o epidemie de tifos, este încorporat cu toate că arăta ca o umbră; și fiindcă votase cum nu trebuia, și-n plus refuzase să devină utemist, este repartizat la începutul deceniului șase la o unitate de muncă, detașamentul Midia, Secția Siutghiol. Va fi la început soldat lopătar la calea ferată, unde lucrau și deținuți din lagărul de la Peninsula, păziți mereu de cordonul militarilor. Dată fiind precara lui condiție fizică, Gheorghe este pentru scurt timp normator, după care este transferat la cantina Armatei Construcțiilor, pe post de artelnic.

Cartea abundă în detalii topografice și nu numai, cititorul reține climatul unor locații dunărene, tucene sau dobrogene, Valea Carasu, Cernavodă, Siutghiol (o vale a plângerii, a patimilor, a răstignirii și doliului), în care autorul, coincidență sau nu, văzuse lumina zilei și le bătuse cu piciorul de mic copil, până își luase zborul spre facultate și spre cariera sa de inginer și profesor. Din acest punct de vedere, lui Dumitru Nicodim i-a fost mai ușor să autentifice relatarea naratorului Gheorghe la persoana întâi, să decoleze în ficțiune verosimil, complementar, să umple, pe baza unei memorii prodigioase, spațiile goale ale unor presupuse dialoguri etc. Fapt e că scenele se succed cu o repeziciune fantastică, dinamica narațiunii satisfăcând orice cititor dornic de acțiune non-stop, de scene tari, de la cele de calvar la cele apocaliptice.

Văzând că Niculina nu și-a respectat jurământul să-l aștepte, soldatul Gheorghe se încurcă cu o fată de la bucătărie, vor avea un copil, numai că și aceasta, atunci când soțul ei a fost arestat și detașat la Poarta Albă, la Canal, va conviețui cu un securist. Gheorghită al Rumâncii are parte, fără să vrea, de o tinerețe aventuroasă, ca personaj potrivindu-i-se calificativul fie de picaro, fie de jucărie a sorții. Născut prin anii treizeci, ca școlar prinsese o Românie normală, cu lecții de religie, pentru ca spre sfârșitul anilor patruzeci tot universul său de adolescent și tânăr să fie spulberat de Răul și Doliul ce se

instauraseră definitiv. Gheorghe al Rumâncii rămâne același tip descurcăreț, isteț, dar și de o ingenuitate nepermisă pentru noile vremuri, un sufletist inadaptabil care se va forma ca adult pătimind în diversele barăci de la Poarta Albă, ascultând sfaturile unor oameni cu școli înalte, foști demnitari, conștienți că fuseseră aduși acolo pentru a fi exterminați prin muncă și batjocură.

Poarta Albă poate fi considerat și romanul formării unui caracter, a unei personalități, un bildungsroman în condițiile extreme din anii cinzeci.

Calvarul lui Gheorghe începe din momentul când, așteptând lăsarea la vatră, li se anunță prelungirea stagiului cu încă un an. Fiind transferat să păzească stadionul din Constanța, construit cu deținuți, face fotografii, deși fusese prevenit că n-are voie. Refuză din nou să devină utemist în numele educației părintești și a credinței în Dumnezeu, știa prea multe despre fărădelegea comuniștilor încă din comuna sa natală. Pleacă la Siutghiol unde se cazase soția cu copilul. Este declarat oficial dezertor și deferit penitenciarului și tribunalului din Constanța care îl condamnă la 7 ani de detenție. Este transferat în bolgia coloniei Șantierului nr. 2 Poarta Albă. Pe dosarul cu o diagonală abastră, pe care și-l vede peste ani la recursul de la Constanța, scria cu

cerneală roșie: „fff periculos”. Să reținem mărturia lui Gheorghe ce rezumă amploarea genocidului comunist: „În perioada cât am fost deținut, efectivul nu a scăzut sub 10.000 de oameni, care locuiau în peste 80 de barăci și secții marcate de la A la Z”.

Naratorul descrie cu lux de amănunte „programul”, activitățile și dotarea deținuților, începând cu goarna trezirii la ora 5, în care sufla un malac numit Gongadin, apoi alinierea pe platoul iadului a brigăzilor unde cei slabi și bolnavi cădeau pe ploaie, ger sau zăpadă (ulceroșii, epilepticii, tuberculoșii etc.) și terminând cu baia comună, în care se afla nelipsitul sac cu DDT, cu îmbrăcămintea jalnică, cu eterna și răvnită canțarolă de la șold pentru „mâncare”: ceapă cu pământ galben, ciorbă de „libărci”, sfeclă furajeră, ciulama de năut, râme prăjite, șerpi, ridichi negre generatoare în spațiul închis al barăcii de... gaze asfixiante. Existau și zile în care deținuții nu erau scoși la muncă (viscole sau troiene polare, moartea lui Stalin din 1953 care adusesse o adiere de speranță și fervoare, Festivalul Tineretului etc.). Cu ce să-și omoare timpul decât cu țintar (boabe de porumb), băza, cărți din cutii de chibrituri (poker, 21, pe țigări), capra etc.

De cei căzuți se ocupa un fost student la medicină, Blazian, condamnat pentru crimă. Acesta, în absența „brigăzii morții”, care trebuia să asigure transportul celor decedați, stoca stive de cadavre într-o încăpere secretă, morga coloniei de lângă baia comună fiind inaccesibilă (cu deosebire în timpul ninsorilor apocaliptice din 1953, când toată colonia fusese practic îngropată). Cei declarați simulanți, dacă țipau când li se înfigeau ace sub unghii, erau luați în primire de o matahală de țigan care venea cu lanțurile și cătușele, de care atârna o bilă de 10 kilograme, apoi erau duși la 33, carcera zisă și anticamera morții. Victima trebuia să se plimbe astfel de la 5 dimineața până la 10 seara. Autorul descrie infinitezimal acest

instrument de tortură, ca și cum ar fi avut parte el însuși de acesta, pe care nici prodigioasa imaginație dantescă nu l-ar fi putut închipui.

Gheorghe, făcând echipă perfectă cu autorul romanului (ce e de meserie constructor) în privința coerenței textuale, descrie “tehnologiile” (vagoane, tonaj, taluzuri, gabarit, a ripa cu lomul liniile etc.) de la Canal, de fapt mai mult manuale și munca sisifică a deținuților, mai ales pe timp de iarnă. Totuși, sunt termeni care scapă unui cititor fără minime cunoștințe tehnice. Romancierul excelează deopotrivă și în zugrăvirea stărilor psihice și a portretelor celor pe cale de a fi exterminați: “Trăiam stări ciudate, de confuzie totală, în care nu mai eram prezent printre acești oameni scheletizați, cu fețele crăpate de arsuri sau ger, cu buzele arse de sete sau suferințe interioare, cu ochii rămași singuri să domine fețele, implorând ajutor, priviri mate, care nu mai treceau dincolo de vârful lopeții. Focuri mocnite, gata să se stingă. Am avut o dată o criză de asta teribilă, că parcă am ieșit din mine (ca atunci când am fost bolnav de tifos) și mă vedeam din afara cordonului de pază, din spatele unui soldat”. În această stare de transă, Gheorghe depășește pancarda cu “Trecerea interzisă”, drept care soldatul era cât pe-acum să-l împuște fără somație. Acesta era regulamentul.

Morții, nu înainte de a li se înfige o țepușă în piept ca unor vampiri, erau evacuați când timpul și drumul permiteau și îngropați într-un cimitir din comuna Poarta Albă, dar, ulterior, spre a se evita complicațiile cu localnicii, sicriile erau azvârlite într-o groapă comună de la baza taluzului rampei de descărcare a excavațiilor de pe malul drept al Canalului. Dar cel mai atroce chin era înfometarea deținuților, siliți să recurgă la tot felul de expediente-experimente teratologice sau buruienoase, de care nici animalele nu se atingeau. Un tablou memorabil, demn de un film horror, este cortegiul fantomatic al pușcăriașilor descărcând și cărând spre cazele de fiert ale coloniei căpățâni belite de vită, țurloaie și copite congelate. În ciuda așteptărilor torționarilor, deținuții înfruntă intemperii, ploile și viscolul, în mantale ciuruite și putrezite și având picioarele învelite în obiele, hîrtie de saci de ciment, în lăzi de marmeladă sau bocanci cu talpă de lemn... Și totuși ei rezistă acestor infernale încercări. Spune naratorul: “Nu trebuie să vă imaginați că eram o lume moartă sufletește. (...) Eram vii. Și cuvintele aveau forță. Mutau ora înapoi sau înainte într-un timp convenabil. Trăiam altădată”.

Sodatul deținut Gheorghe împărțea baraca cu generalii Pretorian, Mociulski, Batcu și Dobreanu, “oameni extraordinari” condamnați pentru crime de război, cu avocați cu renume local și național, cu preoți și medici (între care un Juvara). Aceștia, mai în vârstă fiind și conștienți că nu vor mai ieși vii din colonia penitenciară, au exercitat un rol benefic: le-au ținut mințile în frâu celor mai tineri, convingându-i cu un sfat părintesc să nu-și ia lumea-n cap, să nu se dedea la acte de sodomie, învățându-i să nu cadă în capcanele întinse de călăi, să-și păstreze pe cât era cu putință demnitatea și omenia. Gheorghe va fi totuși un om norocos, dacă putem spune așa, iertat fiind de mai multe ori pentru evadare sau alte încălcări ale regulamentului carcerar, transferat de colo colo, o seamă de șefi (mai puțin îndobitociți decât alții “cu moartea pe față”) îndurându-se de el să-l ia de la munca brută cu lopata sau roaba și să-l repună în cea de normator, fie și la Peninsula-Lagărul 1 de exterminare (11.000 de deținuți permanenți și 3000 în tranzit), unde va fi transferat (a cătea oară?). Nimerește apoi la construirea stadionului din Constanța. Cei 200 de deținuți care ciopleau piatra “erau elita, intelectualii recalificați, poeți, scriitori, oameni politici, medici, avocați: “Mă gândesc că nu

există în România un monument mai reprezentativ al muncii și îndemnării lor, al suferințelor lor, ca acest stadion-amfiteatru din piatră și Fântâna Dragonului. Ele ar trebui să fie totdeauna proprietate publică și protejate ca atare, cu numele lor dăltuite în piatră. Fântâna poate fi chiar acest mausoleu”. La Eforie Sud, Gheorghe are ocazia să asculte arii de operă cântate de fostul student la Conservator Marin Mitran, condamnat la 15 ani. Este readus la Peninsula, își riscă viața pentru a salva un coleg de baracă tare bolnav, după care ajunge și el la infirmerie prin bunăvoința Dumezeului creștinilor de care nu s-a dezis nici în cele mai cumplite împrejurări. După ce se mai întremează oleacă, primește ordinul de întoarcere la Poarta Albă, unde trăiește episodul munților de zăpadă din decembrie 1953. Se putea muri de inaniție, de sete și de frig, în cele din urmă deținuții depășesc și acest terifiant moment, cărând tot ei din vagoanele paralizate pe linie pâinea înghețată prin viscolul nimicitor și încălzindu-se cu stinghii și scânduri rupte din tavanul barăcii care cedează și se prăbușește peste locatari. Până prin martie 1954 s-a lucrat la dezapezirea coloniei penitenciare, după care se simte mirosul unei primăveri timpurii, dar al... eliberării. Gheorghe își primește carnetul de CEC cu banii pe munca prestată vreme de trei ani. Chiar dacă escortat, ajunge în cele din urmă în gară și urcă în trenul spre București, de unde ia alt tren spre Budești. Toată lumea îl aștepta acasă, numai că lui îi era dor de nevastă și copil. Face drumul înapoi spre Orașul Nou Poarta Albă, populat de familii de securiști, dar, așa cum am mai spus, Margareta lui cea felonă avea acum altă viață, locuia la bloc, fusese nevoită să-și întrețină fetița ș.a.m.d. Ex-deținutul Gheorghe înțelege și iartă. Nu fusese înfrânt, căpeteniile lagărului tocmai asta voiseră: să distrugă orice rezistență care își avea sursa în credință, morală sau principii. În cazul lui nu izbutiseră. Gheorghe nu mai are motive să revină în Budeștiul natal, mai curând preferă să muncească la Căile Ferate în Constanța, departe de soție și totodată să-și exercite pasiunea lui nemăntuită de fotograf. Devine cunoscut în tot județul, este chemat, mai câștigă și el un ban în plus.

Prin 1996 Dumitru Nicodim își revede naratorul în fața mănăstirii Cernica. Gheorghe vindea cărți și obiecte de cult. Tocmai scăpase de o ciroză hepatică, în schimb rămăsese pe drumuri. Femeia cu care locuise, în timp ce el fusese internat la „Caritas”, înstrăinase casa. În toamna anului 1997, invitat de autorul cărții Poarta Albă, locuiește la acesta. Întâlnirea este cvasi providențială. Autorul este uimit și emoționat de similitudinea cu patimile prin care trecuse și tatăl său, Trif Nicodim, tot într-o colonie penitenciară din Dobrogea (a se vedea romanul „Casa lui David”). Gheorghe își caută între timp dreptatea la instituțiile statului, la ziare, inclusiv la PNȚCD, al cărui membru era din 1990. Însă nu i se acordă niciun ajutor, fiind tratat ca un homeless, un uomo finito. Așadar, este silit să cerșească pe scările de la gura metroului. Moare de cancer la plămâni în 2001. Este înmormântat de autor la cimitirul din Plătărești. Nu sunt de față decât autorul ce-l găzduise și-l omenise în ultimii ani de viață, preotul, și eventual, grogarul. Romanul *Poarta Albă*, sonorizat de vocea și spiritul naratorului, se dedică, așa cum scrie romancierul, memoriei „zecilor de mii de oameni ce au trecut, cu sau fără vină, prin tumorile carcerale create cu bună știință pe pământul Dobrogei, din care m-am născut”.

P.S. Aflăm chiar din partea autorului, convocat de regizorul Nicolae Mărgineanu pe post de consultant în privința topografiei și a decorurilor că în aceasta vară-toamnă va intra în producție filmul LA POARTA ALBĂ având la bază un scenariu ce se inspiră și din romanul „Poarta albă”.

MEANDRELE SUFLETULUI

„Așadar, cartea de față se adresează celor care ar vrea să știe mai limpede ce este cu ei, ce este cu noi, cum tot ce se întâmplă în afară prinde rădăcini în structurile de adâncime ale sufletului nostru, cele care ne definesc ca specie și durează peste întâmplări și realități efemere“.
(PETRU CREȚIA)

Indiscutabil, Petru Creția (1927 – 1997) a fost, după cum spune Constantin Noica în **Jurnalul de la Păltiniș**, „întâiul om de cultură al țării“. Poliglot, profesor de limbi clasice, formând generații întregi de specialiști (scrie, așadar, Francisca Băltăceanu în „**Amintirea lui Petru Creția**“: „Apoi, se poate spune că lumea celor care s-a întâlnit cumva cu greaca veche se împarte în două: cei care au învățat verbul cu Petru Creția... și ceilalți“, v. **România literară** nr. 22/5 iunie 2009), editor, traducător și eseist, Petru Creția a contribuit la realizarea unor ediții de anvergură: ediția critică a operei lui Eminescu (în final a dat la iveală o carte fundamentală în cercetarea poetului național: „**Testamentul unui eminescolog**“), împreună cu D. Vatamaniuc, iar alături de Constantin Noica a coordonat ediția Platon, din păcate, neîncheiată, din câte cunoaștem. Evident, în afara acestei prodigioase activități pe tărâmul culturii românești, Petru Creția a găsit răgazul unor scrieri personale. În această categorie se află și volumul de față*, alcătuit dintr-un număr de 35 de eseuri dedicate meandrelor sufletului uman, atât de necunoscut

și imprevizibil. Dintr-o notiță editorială ce însoțește tomul în chestiune aflăm că actuala carte a apărut inițial în 1995, apoi, a fost reeditată în anul 2000 („**Eseuri morale**“), iar, în parte, aceste eseuri au fost editate în volumul „**Studii filozofice**“, 2004. Profunzimile sufletului uman l-au preocupat, bunăoară, pe împăratul Marcus Aurelius (161 – 180), atât de nefericit în viața-i personală (a se vedea în acest sens **Istoria Augustă**), care și-a sintetizat gândurile, reflecțiile morale și filozofice într-un volum celebru „**Către mine însumi**“ (v. ediția românească Epictet / Marcus Aurelius, 1977), maxime scrise spre desfătarea și continuarea sa delectare, dar, totodată, îndemnându-și semenii: „*Sapă înăuntrul sinelui tău: acolo se află izvorul binelui, mereu gata să țâșnească, dacă sapi mereu*“.

Dar nu e mai puțin adevărat că problema sufletului, în special, ce se petrece cu sufletul după moarte, i-a preocupat, de exemplu, pe Pitagora, Socrate (v. dialogurile **Fedon** și **Republica**) și Aristotel („**Despre suflet**“). Ceea ce se poate remarca, de la bun început, e faptul că mai toate eseurile despre luminile și umbrele sufletului beneficiază de câte o definiție, o remarcă pertinentă, o caracterizare a stării sufletești respective. Evident, nu ne vom referi numai la câteva dintre acestea, deși întreaga culegere de eseuri ar merita o expunere detaliată, o mai pregnantă popularizare. Citindu-le, ajungem să ne îndreptăm anumite carențe de comportament, să ne examinăm semenii mai aproape de valoarea lor, să evităm comiterea

unor abateri morale. Evident, s-ar mai fi putut scrie scurte eseuri despre *umilință, chibzuință, lăudăroșenie, ipocrizie și smerenie*. Așadar, în fruntea acestei culegeri de eseuri despre meandrele sufletului, Petru Creția așează o notă lămuritoare – *Despre cartea aceasta* –, în care se justifică: „Firește, nu va fi de găsit aici tot ce se poate spune despre om și nici într-o formă cât de cât sistematică. Această carte nu este un tratat de morală. Nu este decât o înșiruire de gânduri despre câteva componente fundamentale ale omenescului, analizate ceva mai îndeaproape decât ne îngăduie greul și graba vieții și frecvența orbire de sine pe care o dă absența exercițiului introspectiv” (pp. 7 – 8). Prin urmare, ce valențe umane sunt abordate de către Petru Creția? Eruditul cărturar atacă (evident, nu vom înșirui titlurile celor 35 de eseuri) teme legate de politețe (memorabil este acel panseu din Lao Zi: „Cine pierde Dao rămâne cu virtutea; Cine pierde virtutea rămâne cu iubirea de oameni; Cine pierde iubirea de oameni rămâne cu justiția; Cine pierde justiția rămâne cu politețea”), de demnitate („De altfel, în treacăt fie zis, capacitatea de izolare și chiar de însingurare este un semn al autonomiei individului și o garanție a invulnerabilității și a demnității sale”, p. 19), cinste, vrednicie, prostia, adevărul, răbdarea, curajul, bucuria etc., dând la iveală considerații neașteptate, făcând referiri la autori și opere literare celebre. Unele sunt adevărate revărsări filologice și lingvistice, înșiruire de sinonime, care vin în continua posibilitate de nuanțare a termenului respectiv. Bunăoară, „**Ticăloșii**” începe metodic cu recunoașterea faptului că, în orice societate umană, în orice epocă istorică există un număr mai mare sau mai mic de oameni „*ticăloși*”. Referindu-se la societatea românească, Petru Creția scrie: „Acum, la noi, *ticăloșii sunt mulți și feluriți, până la speciile cele mai abjecte*” –, accentul fiind pus pe două perioade de referință din istoria noastră: secolul fanariot (1711 – 1821) și jumătatea de veac comunistă (1946 – 1989). Scrie deci Petru Creția: „*Dominația comunistă, impusă din afară, dar altoită apoi pe bogata moștenire lăsată de vremile fanariote – pe care Eminescu le numea <veacul de tină> – a dat, în ceea ce privește nivelul moral al națiunii, rezultate dezastruoase și adânc coruptive. Ne aflăm cuprinși cu toții, cu buni, cu răi, într-o societate greu deteriorată, ticăloșită, rămasă, din propria ei alegere, pe mâinile oamenilor vechii puteri, ai vechilor rânduiri și ai vechilor mentalități. Numai buni pentru un veac de scârnă*” (pp. 22 – 23). Demn de remarcat este erudiția lingvistică în jurul termenului „*ticălos*” – *nemernic, netrebnic, mișel, canalie*. Cuvintele au, evident, o viață a lor în funcție de epocă. Bunăoară, dacă astăzi „*mișel*” este totuna cu „*ticălos*”, odinioară, în limba veche, „*mișel*” avea mai multe sensuri: „*om de condiție modestă*”, „*om sărac*” („*vrednic de plâns*”), în fine, „*om slab, bolnav, infirm*”. Cuvântul în chestiune evoluând treptat spre înțelesul de astăzi. Omul ticălos beneficiază de trimeri la tinerețea sa, când se străduiește să devină cineva, se gudură pe lângă cei ajunși, urmărește câștigul nemuncit, pretinde „*bacșiș*” sau „*ciubuc*” (altă evoluție semantică

de la vechiul „*ciubuc*” cu sensul de „*pipă*” orientală, cu țeavă lungă și îndeletnicirea de „*ciubucciu*”, slujitor care se ocupa cu umplerea și aprinderea ciubucelor boierilor și ale domnitorilor), până la *dar, plocon, peșcheș*, la care se poate adăuga neologismul francez *cadou*. În sfârșit, se observă că „*ticălosul*” avansează de la furtișag la jaf, se căpătuiește: „*Pehlivanul, soitarul și măscăriciul vrea să se îmbuibă și să se lăfăie, să hălăduiască și să trăiască în huzur*” (p. 24). Ar fi interesantă o incursiune prin diferiți autori și opere literare, în care se folosesc arhaisme întâlnite la Petru Creția. Vom exemplifica numai cu Ion Ghica care în „*Bucureștiul industrial și politic*”, 1876 (v. **Opere**, II, 1970, p. 385), descriind plimbarea, de după prânz, la chioșcul din afara orașului, a domnului fanariot Nicolae Mavrogheni (1786 – 1790), evocat, de altfel, și în **Scrisori** (v. „*Băltărețu*”), pentru firea sa intransigentă, scrie următoarele: „*După prânz, răsturnat într-o caleașcă poleită, trasă de patru cerbi cu coarnele de aur, ieșea la preumblare înconjurat de ciobotari cu fuste albe și cu ișlice rotunde de samur în cap, de arnăuți și de soitari cu căciuli lungi de postav pestriț, împodobite cu coade de vulpi și cu clopoței, care jucau chiocecurile pe lângă trăsura domnească, se strâmbau la trecători și insultau femeile cu vorbe și cu gesturi nerușinate*”. În sfârșit, „*ticălosul*” acumulează belșug și putere, este lipsit de rușine și adesea needucat. Astfel de oameni continuă să existe printre noi, otrăvind-ne viața și doresc să ne transforme în propriile lor instrumente de împilare. Între aceste eseuri multe sunt înrudite, se completează. Bunăoară, „*cinstea*” („*Cinstea nu vizează ceea ce este profitabil, ci, de fiecare dată, ceea ce corespunde esenței sale, indiferent de urmări*”, p. 29), „*vrednicia*”, „*cuviința*” („esența imperativului de politețe este aceeași: *să nu te porți cu ceilalți așa cum îți vine, ci așa cum se cuvine*, după *cuviință*”, p. 34), „*dreptatea*” (ilustrată prin diferite coduri de legi, cel mai vechi fiind al lui Hammurabi), „*adevărul*” („*valoarea morală fundamentală este adevărul*”, p. 51) etc., până la creionarea lui **Homo valachicus** (lipsit de aderență la punctualitate, corectitudine, adevăr), cuvântul *dat* („*Printre indicii gradului de civilizație al unei comunități se numără, și nu în ultimul rând, funcția regulativă a cuvântului dat*”, p. 141), „*Despre credință*” („*Credința este un asentiment sau o adeziune totală, neclintită și necondiționată a sufletului la o realitate ultimă care nu poate fi supusă cenzurii intelectului sau, în alți termeni, la un adevăr indemonstrabil*”, p. 143), eseu ilustrat cu excerpte din Kant și Sfântul Pavel, în fine, un canon de opt puncte ale relației om – Dumnezeu. În concluzie, o carte care se citește pe nerăsuflăte, cu real profit, călăuzindu-ne discret pașii spre o schimbare interioară patronată de triada platoniciană, **Bine, Adevăr, Frumos**.

* PETRU CREȚIA:
LUMINILE ȘI UMBRELE SUFLETULUI,
Ed. HUMANITAS, 2011, 155 p, 22 lei.

Lucian GRUIA

Mircea Dinutz – *Anamneze necesare*, ultima carte antumă

L-am cunoscut pe scriitorul Mircea Dinutz, întâi pe internet, colaborând la frumoasa revistă pe care a condus-o multă vreme, „Pro Saeculum” din Focșani. Am comentat în paginile acesteia și cartea domniei sale *D’ALE DEMOCRAȚIEI Editoriale. Tablete de toată ziua* (Ed. Nico, 2012). Scopul cărții, precizat de autor în Cuvântul introductiv, intitulat *Scurtă invitație... la spectacol!*, este acela de a înfiera: „tarele noastre sociale și politice, cu efecte devastatoare în plan moral” care: „au generat o stare de împovărătoare confuzie (aș spune, fără precedent) între valoare și nonvaloare, între gunoaie, deșeuri și toxine, pe de o parte, și valorile tradiționale (onestitate, loialitate, solidaritate, dragoste de neam și țară) abandonate cu dezgust, pentru că nu sunt lucrative, dar clamate sfărăitor, ori de câte ori este necesar ca unii sau alții să-și primească imaginea publică.”

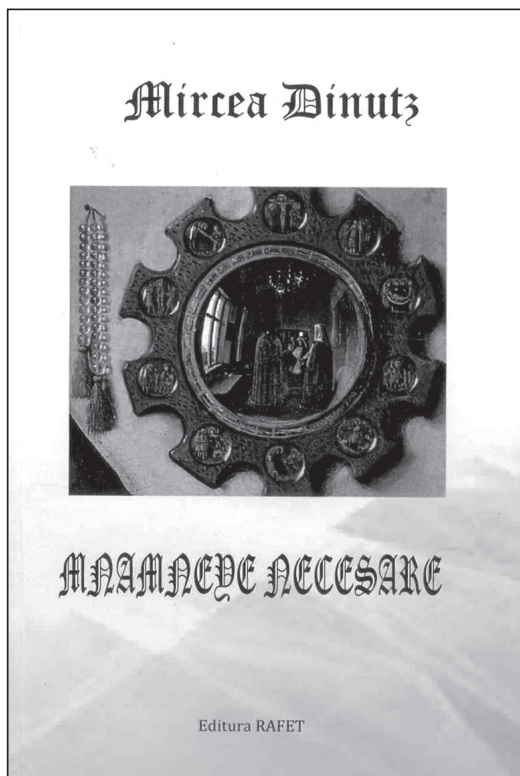
Am stat alături apoi, la Râmnicu Sărat, în anul 2012, la zilele editurii *Rafet* (condusă de poetul Constantin Marafet), când volumul său *Anamneze necesare*, pe care-l voi prezenta în continuare, a fost premiat. Cu această ocazie, doamna Rodica Lăzărescu ne-a fotografiat și atașez cele două poze, ca pe un pios omagiu. Nu știam că aceasta va fi singura dată când l-am văzut în viață, iar car-

tea menționată va fi ultima tipărită antum. Conversând la masa festivă, mi-am dat seama că este un om de înaltă moralitate, de mare anvergură culturală și obiectiv în păreri critice. Un prieten adevărat cum puțini am cunoscut în viață.

În argumentul *Anamnezelor necesare* autorul precizează că a renunțat la poezii și prozatorii îndrăgiți de domnia sa, în favoarea istoricilor literari, hermeneuților și criticilor literari: Constantin Călin, Petru Ursachi, Magda Ursache, Ioan Adam, Theodor Codreanu și Iordan Datcu (de altfel, numărul de pagini a fost limitat la 120, prin criteriile concursului de manuscrise).

Comentariile critice adunate în această carte sunt dovezi ale înțelegerii rezonante și simpatice cu volumele autorilor menționați. Cu acribia-i caracteristică, autorul răsucește cărțile analizate pe toate fețele, reușind să le ilumineze din mai multe unghiuri. Nu-mi propun să analizez aceste aspecte ci mai mult să realizez un portret spiritual al regretatului critic literar.

Lui Constantin Călin, cel mai important exeget bacovian de până acum, (autorul lucrărilor: *Dosarul Bacovia* vol. I și II, *Triumful unui marginal, În jurul lui Bacovia. Glose și jurnal*) i se dedică patru cercetări. Interesantă este

comparația pe care o face Mircea Dinutz între Bacovia și Brâncuși, pe linia unei progresive esențializări, spre cuprinderea ideilor în lirica primului și formele plastice ale celui alt. Mircea Dinutz mai zăbovește cu atenție și înțelegere și asupra altor cărți semnate de Constantin Călin: *Gustul vieții. Varietăți critice și Stăpânirea de sine. Miscelaneu*. Copleșit de cercetările ce tind spre exhaustivitate, realizate de Constantin Călin asupra operei bacoviene, Mircea Dinutz își exprimă fascinația privind acest demers pe care-l aprobă din toată inima.

T h e o d o r Codreanu este analizat cu trei cărți: *Basarabia sfâșierii*, *Transmodernismul* și *Numere în labirint* (din ultima aflăm cum l-a convertit la credința religioasă creștin-ortodoxă, preotul Nechita din Ogoești). În *Transmodernism*, criticul din Huși sintetizează succint antropocentrismele rezultate din modernism, postmodernism și transmodernism, utilizând cărțile ideologilor acestor curente. Mircea Dinutz subliniază că Theodor Codreanu este un polemist redutabil care nu scapă nicio ocazie pentru a se război cu postmodernismul.

Autorul *Amneziilor necesare* relevă importanța recuperării a cercetărilor întreprinse de istoricul literar Ioan Adam – *Zidul și litera. Eseuri de critică și teoria literaturii* asupra unor personalități culturale pe nedrept ignorate (de la Nicolaus Olahus la Platon Pardău – care, ca și Mihai Beniuc, au și operă valoroasă) și asupra a douăzeci de cărți apărute în perioada 1994-2002.

Comentând cartea lui Ioan Adam – *Povestea vorbelor. O istorie secretă a limbii române*, criticul apreciază faptul că autorul pledează cu fervoare, utilizând exemple etimologice pentru apărarea stabilității limbii noastre, astăzi, când este invadată de anglo-americanisme de multe ori nocive.

În ceea ce privește cartea lui Petru Ursache – *În amorați întru moarte. ErosPoesis la Cezar Ivănescu*, Mircea Dinutz remarcă empatia autorului cu poezia lui Cezar Ivănescu (cei doi au fost și prieteni), poet foarte important, cu apetență metafizică, pe nedrept marginalizat pentru curajul său civic. Petru Ursachi analizează pertinent profunzimea liricii ero-thanatice cezarivănesciene.

Mircea Dinutz analizează competent cărțile eruditului Iordan Datcu – *Pagini de istorie literară* (care cuprinde 133 de articole, majoritatea scrise după 1990) și *Pagini de istorie literară și etnologie*, care cuprind și comenta-

tori ai specificului românesc. Se menționează că Iordan Datcu este și autorul *Dicționarului general al literaturii române* foarte util cercetătorilor.

Anamnezele necesare se încheie cu eseul dedicat cărții semnate de Magda Ursache – *Să citești bine! Eseuri lirice, epice și dramatice*, autoare polemistă, care își pune armele literaturii în slujba apărării tradiției românești,

relevând meritele scriitorilor: Paul Goma, Luca Pițu și Liviu Ioan Stoiciu în acest sens, criticându-i vehement pe oportuniștii și obedienții aflați în funcții de conducere în instituții și mass media: Alina Mungiu-Pippidi, Horia Roman Patapievici etc.

Pe poscoperță, Cornel Galben afirmă cu îndreptățire: „Fascinat de literatură de când se știe, devora-

tor de biblioteci și de idei, Mircea Dinutz și-a construit cu migală, de-a lungul a peste patru decenii, o biografie scriitoricească distinctă, ce nu va putea fi ignorată de niciunul dintre viitorii istorici ai literaturii române contemporane. O literatură pe care el însuși o urmărește cu acribie, aplecându-se cu osârdie atât asupra paginilor mai vechi, aproape clasicizate, cât și a creațiilor de ultimă oră, multe dintre ele prea grăbite pentru a nu-i stârni repulsia. (...) Analist fin și echilibrat, posesor al unui limbaj critic îndelung exersat, el stăpânește arta de a pătrunde analitic și disociativ în miezul oricărui text, oferind cititorilor o radiografie exactă, capabilă să-l apropie sau să-l îndepărteze de autorul luat în discuție. Făcând parte dintre *campionii anonimi ai bunului simț*, cum l-a definit cândva prozatorul George Bălăiță, Mircea Dinutz are acum încă o șansă de a-și proba profesionalismul, eleganța și calitatea discursului critic, șansă oferită de juriul Festivalului Internațional de Creație Literară *Titel Constantinescu*, ce a decis ca *Anamnezele necesare*, cea de-a treia sa carte de critică, merită să stea nu doar alături de *Popasuri critice* și *Scriitori vrânceni de ieri și de azi*, ci în orice bibliotecă.”

Mircea Dinutz și-a dedicat viața apărării valorilor literaturii române, analizând cât mai obiectiv cărțile confrăților. Recenziile și eseurile sale au avut în vedere întotdeauna valoarea literară a autorilor. Tot ce a scris a fost pus sub semnul adevărului, binelui și frumosului!

Comentariile sale rămân exemplare pentru tinerii critici literari, sub toate aspectele: competență, corectitudine, eleganță stilistică.

Depinde de noi ca numele său să nu fie uitat!

Ambasadorul invizibil

Ambasadorul invizibil, de Nichita Danilov, roman alcătuit din trei cărți și șase tablouri apărut în anul 2010, la Editura POLIROM, Iași, are două personaje principale: povestitorul, poetul Evgheni Lein, persoană imaginară, fost ziarist în spațiul sovietic, aflat la al patrulea divorț, cu „nasul coroiat și buzele răsfărâte” și, Nichita, care, fără să-i scape nici un amănunt, pune poveștile pe hârtie construind un roman suprealist îndestulat cu scenarii transcendente, tot atâtea prilejuri pentru digresiuni filosofice, reflexii și ziceri „verde-n față” despre religie, despre om, despre societate și instituțiile ei. De pildă: „Cui folosește Dumnezeu - și religia, în general? Sau, ce este sufletul, materia sau spiritul suprem? Ce a făcut civilizația din noi? Sau, unde duce rațiunea? Dacă materia e iadul, atunci ce poate reprezenta vidul ce o înconjoară, raiul promis și niciodată atins?”; un motto alcătuit din două înserări, dintre care una este propria poezie: „Cât timp un singur/fir de nisip/se va împotrivi/Deșertului/ Cât timp un singur/strop de apă/ se va împotrivi Mării/Fii lui Satan/vor stăpâni pământul.” (Lege, Mirele orb, editura Junimea, Iași, 1995))

De ce tablouri? Fiindcă Nichita Danilov este un creator de imagini pe care le compară cu realitatea care l-a inspirat, un creator de lumi pe care le compară cu lumea în care trăiește și pentru că îi place să filosofeze, să rezolve necunoscutele din silogismele de el construite, pentru aceasta coborând în adâncul său de suflet și dispărând în neant, când are insomnii pline de umbre pe care și le tratează scriind poezii și romane – un roman de-al lui Nichita e o poezie mai lungă, cam cât 360 de nopți de suferință. Totodată, el se multiplică în personajele sale, pe care le împrumută cu câteva procente din sufletul său mare, câștigând în valoare până devine râu; apoi, se varsă în mare. Ca să-i aflăm sufletul întreg, noi navigăm pe această mare, citindu-i cărțile, instalați comod pe puntea iahtului, dacă nu avem altceva mai bun de făcut. Creator de „Lege”, Nichita este un non-conformist, un „opera-man”, (sic) pentru care legea gravitației nu există, sau, dacă există, o confundă cu legea atracției universale la fel ca personajul K.K., care încurcă „punctele cardinale/nordul cu sudul și estul cu vestul...” (Amintiri, Centura de castitate, Editura Cartea Românească, București, 2007).

Fantazând pe marginea comportamentului ciudat al anghilelor (pentru că Nichita spune lucruri trăsnete și nemaîntâlnite; cum să nu te trăznească auzind că poți prinde anghile momindu-le cu oameni morți?) și subliniind că: „Oare Mintuitorul n-a spus: Iată, aceasta e carnea mea și acesta e singele meu, mâncați, beți, veseliți-vă (care, după părerea mea stă la baza construcției romanului), în roman este prezentă moartea ca o sursă de câștig și supraviețuire. Înaintea morții, mai știm două caracteristici fundamentale ale materiei: foamea și reproducerea, prezente și ele ca un leitmotiv în cuprinsul celor trei cărți.

În prima carte, „Androgenii”, alcătuită din două tablouri, pescarii se folosesc de morți pentru a prinde anghilele și a câștiga averi din vânzarea lor: «încetul cu încetul morții din cimitir luară calea mării. (...) Moartea unora se transformă pentru alții în festin și astfel viața merge înainte închizându-se în cerc.” Așa este și în povestea lui Agaton, un român care și-a întemeiat o familie la Odessa. Autorul ne introduce în amănuntele picante ale unei morți anunțate, când un bilet de loterie (care mi-aduce aminte de „Două loturi” de I.L. Caragiale) devine sarea și piperele poveștii în care există, printre altele, și un pretendent (Giovanni) nu numai la „șoldurile, pulpele și sîinii Marinei”, proaspăta văduvă „descheindu-și capotul și întinzându-se pe canapea” gata pentru îmbrățișări, dar și la gândul împărțirii fabulosului câștig. Povestea, spusă la picioarele de bronz ale lui James Joyce (apropro de Ulysses, ca referință la modernism, la metodele și mijloacele folosite de Joyce în romanul care l-a făcut celebru), capătă un curs neașteptat pentru că miliția și procuratura descoperă o afacere de anvergură cu haine și coștiuge luate de la morți de către scopiți (castrați), adepții unei secte mistice care ciopârteau cadavrele, reînviind tradițiile „hulubilor albi”. Și aici este exploatată credința scopită în virtutea căreia femeile membrilor sectei se prostituau cu permisiunea soților pentru perpetuarea sectei care luase avânt pe vremea lui Petru cel Mare. Ei se consideră copii lui Dumnezeu, curați, drepti și fără păcatul original. (Adam și Eva, în credința scopiților, au păcătuit prin actul sexual). De aceea, tăierea părților genitale la bărbați și a sânilor la femei, face parte din ritual. Cel care făcea operația de mutilare avea asigurată intrarea în rai. Cu titlu de informație, primii scopiți,

la noi, au apărut pe la 1840, în București, pentru ca la recensământul din 1871, numărul lor să ajungă la peste 16.000. În această chestiune, a hainelor și coșciugelor, este cercetată și mama Marinei, Galina, „o femeie zdravănă de aproape șaizeci de ani, care avea o atracție morbidă pentru morți. (Îi plăceau morții tineri)”. „Ambasadorul invizibil”, a doua carte care dă și titlul romanului, are trei tablouri pictate într-un registru diferit de cele din „Androginii”, întrucât Nichita Danilov își transferă eroul povestitor într-un „post călăduș la ambasada unei foste republici sovietice care își câștigase independența după destrămarea Imperiului. „Dar la ambasadă e ca la Big Brother. Trăiești într-un spațiu închis (într-o atmosferă kafkiană) unde, la subsol, se opoșiseră gândacii, în beci apăreau guzganii, în sertare mușuroaie de furnici. În curte o lume de coșmar: Pe unde îți aruncai ochii dădeai de câte un mușuroi de cîrțită, iar lângă ele pisici decapitate și labe de găini aruncate peste gard.” Vasilian Bantoș (ce românește sună!) e „ambasadorul invizibil”, „un păianjen ce vinează întinzându-și plasa în întuneric”, cu „bicepsii puternici, obraji rumeni și ochi scormonitori”. Datorită trecutului său de revoluționar se află „în relații apropiate” cu președintele și cu primul ministru, „știe toate dedesubturile aparatului de stat, astfel încât, ambasadorul (vizibil) nu făcea nici o mișcare fără aprobarea lui.” (!) Victor e portarul ambasadei. Iată portretul schițat de romancier, care nu se dezice de poet: „hainele curgeau de pe el, odată cu oasele și pielea; părea că e clădit din bețe de chibrit, legate între ele cu o ață de nailon”; Victor este, astfel, un personaj urmuzian. Soția lui, la un moment dat, ține loc de moașă comunală la ambasadă, fiindcă: „răspunde acum și de transmisii, codificând și decodificând telegramele, dar și de bucătărie și curățenia din ambasadă; tot ea înlocuia secretara.” Alexei, un personaj straniu, e un „tînăr cu o înfățișare înșelătoare și ciudată”, amintind de Alioșa din Frații Karamazov. Are „pe gulerul cămășii urme de jeg iarpe sacou, pete de ulei sau de ceară”, o geantă jerpelită „plină cu tot felul de hîrtoage”; „trăise în două locuri și în două timpuri diferite.” Este mereu în vizită la ambasadă, împrăștiind plicuri cu profeții și avertizări șefilor de stat. Se credea că „a fost cîndva țareviciul Alexei.” Îl vom găsi, mai apoi, reîncarnat în trupul lui Lenin. Evgheni, cu care Alexei comunica empatic, primește și el o scrisoare care devine al treilea tablou al cărții cu titlul: „O zi din viața lui Vladimir Ilici. Blestemul Casei Romanovilor.” Scrisoarea este, fără doar și poate, un subterfugiu de a-l prezenta pe Lenin în viziune fantezistă, pătrunzând în biografia leninistă cu o mare îndrăzneală și fără iertare. Tabloul îl arată pe Lenin, în ziua de 17 iulie (4, pe stil vechi) 1918, după noaptea fatală de la Ekaterinburg, pe când medita la necesitatea dispariției statului. Știm de la istorie, că în acea noapte, într-o casă în care era ținută familia țarului și lui mica suită, după ce a citit sentința de condamnare la moarte emisă de bolșevicii locului, Iakov Jurovski, șeful poliției secrete bolșevice din Ekaterinburg, l-a împușcat pe Nicolae în cap, acesta fiind semnalul pentru ca plutonul de execuție aflat în cameră să tragă în membrii familiei și în însoțitorii lor. Cei care nu au murit pe loc, au fost lichidați cu baioneta. Cadavrele au fost azvârlite într-un camion și duse într-o mină părăsită. Au fost tăiate în bucăți, stropite cu acid și aruncate într-un puț împreună cu câteva grenade. La 17 iulie 1918, conducerea de la Moscova primea următorul mesaj cifrat: „Îl informăm pe Sverdlov (colaborator apropiat al lui Lenin) că întreaga familie a sfârșit în același mod ca și capul ei...” Scrisoarea pe care o citește Evgheni are sublinieri repetate de genul: „(Eu, Alexei, eram acolo... Pluteam sub forma unui nor de gânduri în jurul frunții lui... – Lenin. Când oboseam, mă așezam pe raft...)”. Ni se relevă un Lenin pentru care „cărțile lui Gogol, Dostoievski, Tolstoi, Scedrin sau alți literați erau nocive pentru popor”, care zicea: „cu cît mai rău, cu atît mai bine, convins că teroarea poate suplini rațiunea după

care se călăuzește un conducător de stat». Un Lenin «căzut în mrejele Inesei Armand, legătură amoroasă despre care Nadejda Krupskaja aflase și pe care o tolera». Un Lenin care-și construise în închipuirea lui o lume de hârtie care se năruia în fiecare clipă și care prefera să conducă guvernul prin intermediul bilețelilor”, un Lenin știut ca fiind lichidatorul Casei Romanovilor.

Cartea a treia, „Sosiile”, cu un singur tablou intitulat: „La președinție. Letinski și Kuzin”, debutează cu un vis de-al lui Evgheni în care îl vede pe Lenin metamorfozat, la un moment dat, în Stalin. Culoarele folosite sunt cele ale tablourilor din „Ambasadorul invizibil”; povestea curge, ca apa râului, evocând atmosfera ambasadei cu personajele care mai rămăseseră, la care se adaugă nume noi: Kuky Kuzin despre care aflăm că nu-i plăceau regulile, fiindcă oricum s-ar fi încurcat în ele, consilierul președintelui, Iaki, ambasadorul invizibil, „care trage sforile și mișcă decorurile și altele, ține în mîini pîrghiile puterii absolute”, Vera, secretara președintelui, „vipera prezidențială”, o capră bună de muls laptele pentru cafeaua președintelui, care constată că Kuky n-are, „dotările” necesare unui președinte și, Mișa Letinski, președintele în exercițiu, „un om destins, uns cu toate alifile” și sugubăț nevoie mare, pentru care „diplomații sunt ori fazani ori papagali, guvernul este calul de bătaie al ieșirilor prezidențiale, iar primul ministru și cabinetul său trebuiau să apară ca întruchiparea răului general. Nu exista zi ca președintele să nu-i împoaște cu noroi. Ca să-și anihileze stresul, greața, dimineța bea o cinzeacă de coniac gruzin pe stomacul gol și o ținea așa pînă termina programul.” În acest tablou, Letinski îl supune pe Kuky, la un experiment inedit; schimbînd locurile, îi predă lecția de putere în care-i spune, printre altele: „Am fost cîndva lunecos la fel ca tine. Dacă n-aș fi fost așa, n-aș fi ajuns să pun laba pe președinție. Ușor, ușor, pe nesimțite l-am săpat pe fostul președinte pînă l-am scos pe fîraș afară din clădire. Când ești la putere, cu cît ești mai hidos pe dinăuntru, cu atît ești mai iubit și mai temut. Cu cît îi disprețuiești mai mult, cu atît te vor respecta mai mult. Uneori, desigur, e bine să-i și umilească. Oricum ne mîncăm unii pe alții. Și cu cît ne devorăm mai mult, cu atît ne simțim mai bine. Astfel, un președinte îi poate avea pe toți la degetul mic.” În „Sosiile”, interesantă ca propunere este colecția de sosii ale președintelui (grație cărora poate fi ubicuu) și ale mai multor personalități (în total 999 sosii) care au marcat într-un fel sau în altul istoria lumii (sunt prezente și personalități din istoria noastră) toate transformate în marionete, începînd cu Moise și terminînd cu Dali, sau cu Pablo Picasso, sau George Bush și Clinton, chemându-le la raport pe fiecare. Atunci, se intonează, în difuzoare, imnul țării respective, urmat de Internaționala și, eventual de imnul U.E., sau de o chintesență din toate, depinde de dipozitia în care se află președintele Letinski. Este un prilej de a-i lua în răspăr, cu tupeu, pe fiecare, astfel că George îi leagă șireturile lui Letinski și-i dă lustru la pantofi, Lenin face genuflexiuni la ordinul președintelui, cu Napoleon, președintele face instrucție de front, ș.a.m.d. Dintre filosofi, des invocat, Kant este de departe preferatul președintelui (în fapt, al lui Nichita, căci nici aici poetul nu se dezice de romancier: „meditînd la rațiune pură,/la voința de a trăi/și la cea de a nu trăi... zicînd cu voce gîjită:/Numesc transcendențială/orice cunoaștere care se ocupă/în general nu de obiecte,/ci de modul nostru de cunoaștere a obiectelor,/întrucît aceasta este a priori.../ Dacă orice cunoaștere a noastră începe cu experiența,/aceasta nu înseamnă că ea provine întreagă din experiență.” Și, atenție: „Cei ce încearcă să se lepede de lume,/dar își păstrează talanții,/sînt asaltați de demoni și rupti în bucăți.../Eu mi-am înfășurat trupul/în bucăți de carne culese din tomberon./și m-am dus la vîrsătoarea orașului, dar nici cîinii, nici corbii/nu s-au atins de ea, nu fiindcă era putredă,/ci pentru că, răscolind prin gunoarie, își potoleau foamea...” (Imagini de pe strada Kanta, Editura Tra-

cus Arte, București, 2011). Dacă la începutul romanului, moartea este prezentă ca o sursă de supraviețuire, sfârșitul are, prin povestea din timpul foametei anilor de după război a lui Montevideus și Lavinus, același înțeles macabru și tragic, în care mama este mâncată de fiii ei. Romanul se încheie cu avertismentul: „America e un monstru ce poate înghiți orice...”. Un roman de ficțiune, de factură suprarealistă cu autorul în dublă ipostază, de povestitor și ascultător fascinat de povești, în care fiecare personaj are trăsăturile caraghioase de îngroșate; nici Evgheni nu-i mai breaz, fiindcă: „picioarele neobișnuit de subțiri îi fuseseră acoperite de moluște și alge ruginite. Pe hainele lui mișunau crabii și alte gînganii ieșite din adîncul oceanului.” Dacă veți avea drum la Galway,

s-ar putea să-l găsiți tot acolo, în același loc, spunând povești oricui are timp să-l asculte, stînd cu picioarele în apa înghețată a oceanului, de strajă statuii lui James Joyce.

Un roman care se citește cu sufletul la gură, scris de unul dintre cei mai talentați scriitori români contemporani, care te captivază pur și simplu cu vraja lui fluidă și care, înconjurându-ți grumazul cu lanțul invizibil al poveștilor, te subjugă. Nu numai pentru fondul și anvergura ideilor și motorul care le pune în mișcare, dar și pentru forma în care le prezintă Nichita Danilov, romanul „Ambasadorul invizibil” este și rămâne un punct de referință în istoria literaturii române.

ÎNTÂMPĂRI VĂZUTE-NTR-O OGLINDĂ

Liviu Apetroaie a debutat cu proză scurtă în revista Ateneu, în 1991, pe când împlinise 17 ani, ca elev al Liceului Militar „Ștefan cel Mare” din Câmpulung Moldovenesc. După terminarea liceului, se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași pe care o absolvă în anul 1997. Au fost opt ani de intense și reale acumulări calitative, fiindcă, în anul 1999, este prezent cu un grupaj poetic în revista „Convorbiri literare”, iar în următorul an, anul de grație 2000, participând la Concursul Național de Poezie de la Botoșani, „Porni luceafărul...”, cu volumul de poeme *Alegorii sub papirus* (editura Junimea) este premiat cu Premiul editurii Junimea, cu același volum obținând Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2001) și Premiul Festivalului Româno-Canadian de Poezie Ronald Gaspary (2001). În 2002, un alt volum de poeme intitulat *Geometria deșertului* (editura Junimea, Iași), suscită un deosebit interes în lumea literară, fiind apreciat de Cezar Ivănescu, Marin Mincu, Dan Bogdan Hanu, Radu Voinescu, Daniel Corbu, Octavian Soviany, Sergiu Ailenei. Din același an, este muzeograful la Muzeul Literaturii Române din Iași și redactor la revista „Dacia literară”. În 2003 obține licența în managementul activităților culturale, iar din anul 2004 este membru al USR, filiala Iași.

Din 2009, Liviu Apetroaie se privește-n *Oglinda sumară* (editura Opera Magna, Iași). Din lectura volumului am desprins câteva posibile teme (care se văd cu ochiul liber) în cadrul cărora conceptele sunt suporturi, punctele de sprijin pe care se clădește construcția poetică de zidul căreia ideile se agață ca niște polipi într-o evoluție verticală spre un centru al cărui subiect este poetul cu libertatea lui de gândire și expresie, mișcându-se nestingherit într-o lume de lumini și umbre în care fantezia se joacă cu privirea, privirea cu fantezia exploatându-se reciproc, rezultând metafore inedite, scilicet. Poemul care dă titlul volumului (*Oglinda sumară*) este străbătut de o privire contemplativă înspre sine care cere imperativ (pentru o anume tonalitate) *o armură mai ușoară*; poetul se vede *părăsit de lumină* (A doua privire), *efectul oglinzilor paralele/te duce cu gândul la solipsism* (A treia privire), orice pas este o cădere în abstract. *Singurul mod prin care/lumina se vede/este umbra* (De la umbră doar lumina) și, parcă l-aud pe Fericitul Augustin clamând: „Ne-a fost urât nouă întunericul nostru și ne-am întors la Tine și s-a făcut lumină”; oceanul este (Cealaltă oglindă sumară) *ca piramida răsturnată/îngheate lumina cu sete (...) nu mai poți ști cine ești/cită vreme vederea s-a închis*. Sunt acestea, cum spune poetul (Considerații despre metaforă) unele *din conceptele aruncate privirii*. Într-un ermetism aparent, *sub sigiliul neînțeleșului* (Rost pentru literă) *poemul stă ascuns în vârfuri de săgeată* (Manus-

crise în Alfa), cuvintele se zbat să scape din lanțurile prea grele pentru grumazul lor subțire și mult prea fin, când filosofează despre lumină și întuneric, despre timp și despre verb cu substantive care se sinucid uneori în rime când se privesc mascate în oglindă pentru a-și căuta și găsi ideile. Poetul stă așezat pe o margine de univers *cu orizontul în spate, în peștera descompusă* (A doua privire) într-o lume falsă, *acela ești tu/ părăsit de lumină*, într-o singurătate mai înaltă *decît toate cuvintele* (Ultima Întîlnire) privind la spectacolul pe care-l dau cuvintele care apar și dispar *precum luciditatea/retrasă în poemele de atunci*, certându-se cu hîrtia, cu coala albă, înainte și după reprezentăția cuvintelor, *trăgînd după el poetica* (Manuscrise în alfa II). Vede cum *pe sîinii balenei/tot spectrul alunecă spre negru* (Cealaltă oglindă sumară), cum *în așteptarea celui alt/se reface întunericul* (A treia privire), cum *un tramvai (...) calcă amprentele drumului/se descompune în fier și sânge* (Breviar II) și, *...cu niște picături de ploaie/în locul degetelor/într-o cămașă de părți de vorbire*, (Jurnalul unui sevrăj anunțat), *spânzurat/pe spinarea unui glonț* (Kosmon tonde)- ca niciodată să nu greșească ținta, *trage sabia pe sub idei/cum ar mîngîia grumazul nimfei* (Morții îi citesc pe cei morți). Întotdeauna, după ce mai multe a aflat despre lume, vine îndoiala și are nevoie să dezbată cu prietenii cele de care se-ndoieste pentru a se trata astfel de îndoială. Răsfoiește cărți, merge la cursuri, consultă părinții, întreabă pe maeștri în îndoieli și la sfârșit constată că în spate *rămăsese o umbră/săpată adînc în zidurile școlii/de îndoială*. Liviu Apetroaie mai scrie și azi *câte ceva/deși hîrtia se ceartă mereu cu el* (Autoprtret) mînuind cu măiestrie metafora; *astfel timpul trece din colț în colț/din unghi în ipotenuze/din piatră în iarbă/pînă la epuizare* (Arheologie), *la manufactura de povestit secunde/îndreptat sentimente* (Un veac de secunditate) – un apropo de cartea lui G.G.Marques; este *atîta risipă de concepte* (Considerații despre metaforă); *timpul cu sensul lui aiurea* moare încet, cu fiecare secundă care trece și care se sinucide, *dacă scrisul e la fel de trecător/cum mîna sa* (Rost pentru literă); iar când *despre verb/se poate vorbi/doar prin substantive* (Jurnal), păstrează numai *picătura de suflet/rămasă pentru ultima rugăciune* (Ultima întîlnire), *caz întunecat/pe drumul ce avea să ne împartă/între cei care alergau repede* (Drum).

Pe urmă, mi s-a părut că mai este o idee, să o citesc ca pe-o poveste, că drag mi-era să mai citesc despre una și despre alta și, așa am luat cartea de la-nceput până s-a făcut întuneric și în oglindă, și pe fundul sticlei cu gâtul uscat sprijinită de piciorul paharului cu buza crăpată de deochi, până am căzut în somn adînc. Diminează, cartea îmi stătea ca un acoperiș peste ochi.

FAIMA DE AICI A LUI CONSTANTIN ARCU

Constantin Arcu face parte din familia prozatorilor Răzvan Petrescu, Simona Popescu, Liviu Antonesei, Ioan Mihai Cochinescu, înzestrați cu un condei foarte sigur, fără greș, cu o tăietură precisă, exactă, plină de acuratețe și, în același timp, caracterizați printr-o sensibilitate exacerbată. Spiritul analitic, introspecția, luciditatea, agerimea, agilitatea surprinderii faptului nud, neîmpodobit, nestilizat, neînfrumusețat, atenția mărită, punerea descrierii sub lupa observației dure, tranșante, directe - iată câteva trăsături definitorii ale scriitorului în discuție. Dezinvoltura, naturalețea mișcării naratorului în cadrul ales, creat, dezvoltat dă prospețime, spontaneitate textului. Obsesiva urmărire a personajelor e grija cinematografică a celui care parcă filmează cu lux de amănunte, acaparat cu totul de ceea ce redă. Predomină vizualul. Naratorul e cucerit de ce vede, urmărește antrenat evoluția eroului. Cu alte cuvinte, nu pot fi de acord cu alți exegeți ai operei sale, care constată ca autorul - implicit naratorul - e oarecum detașat de ceea ce se întâmplă în cartea sa. Când ușor înduișat, când vag ironic, deseori implacabil precum destinul, scriitorul descrie cu minuție evenimentele, parcurgând etapele cu lentoare.

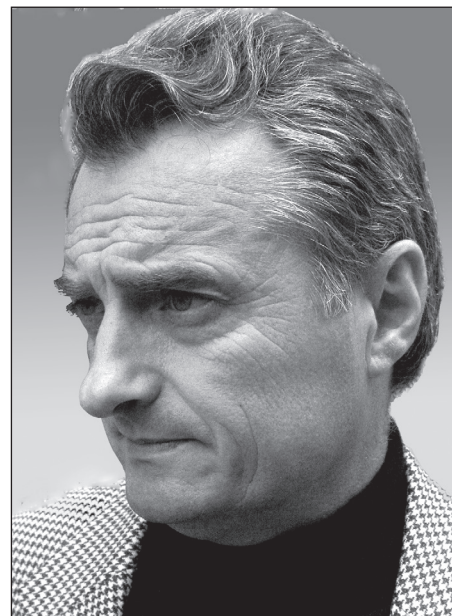
Nu știu de ce romanul lui Constantin Arcu, „FAIMA DE DINCOLO”, îmi amintește de „Un veac de singurătate” de Gabriel Garcia Marquez, pentru că proza scriitorului român se bucură de originalitate. În ambele cărți povestirea pornește lin și intră pe nesimțite în mit, aura de legendă proiectându-se pregnant, individualizant pe caracterul, silueta personajelor. Sunt descrise medii diferite, pe timpuri diferite, dar totuși foarte asemănătoare. Sau sentimentul transmis este destul de asemănător, fiind vorba de însingurarea dincolo de viață și moarte. Indefinit, inefabil, indescriptibil - cam așa s-ar caracteriza universul descris, combinând misterul cu sordidul, legenda cu faptul mărunț, insignifiant, seninătatea unei filosofii de viață cu zbuciumul cotidian, intens, colorat, grotesc de inutil. Rodești, localitatea în care se desfășoară acțiunea, este un mic Macondo, unde se petrec lucruri uimitoare, prezise sau neștiute, presupuse ori gândite, vrute sau nevrute. Aici își duce existența Dan Dorian, un eu al autorului, ziarist, scriitor, un individ singular, misterios, care dă impresia că ar avea ocupații diverse și pe care naratorul ni-l prezintă sobru ori cu o fină ironie: *incontestabilul om de litere, omul unor servicii secrete, colecționar de tarantule, profesor de limbi orientale, cascador, mafiot ori traficant de carne vie*. El ar fi trebuit să fie personajul principal, individul profundelor preocupări savante, creator de literatură, capabil de experiențe fizice și metafizice, de trăiri pătimașe, puternice etc. Calitățile sale vor rămâne însă în stare latentă, pentru că naratorul consideră că e cazul să se ocupe nu de el, ci de ... șoferul lui Dorian, Oreste. Este unul dintre trucurile prozatorului modern să aducă în prim-plan, în opera sa, unghiuri absconse, personaje secundare, detalii nesemnificative la prima vedere. Astfel în „Faima de dincolo” personajul secundar devine erou. Oreste este o figură pitorească, un frate mai mic al lui Melchiade, foarte popular și foarte iubit în toate mediile. Ca și personajul lui Marquez, este plin de giumbușlucuri, năzdrăvănii, minunății efemere, gata oricând să ajute sau să bucure omenirea, împărțându-i cu generozitate din experiența sa de viață. El știe să se facă înțeles de toată lumea, neobosit în a-și arăta talentele, virtuțile, calitățile, capacitățile. Naratorul îl prezintă complex, atât direct, cât și indi-

rect, utilizând toate modurile de caracterizare. Iată un pasaj elocvent: „Toți erau gata oricând să recunoască blândețea și seninătatea acestui om, bunătatea și mărinimia sa, dar i se cunoștea foarte bine vulnerabilitatea la influențele nenumăraților lui prieteni...” Sau altul: „...Oreste, mai-marele peste bucătăria întregii ferme, deținea atuuri zdrobitoare, dacă se lua în calcul măcar că Veta era simplă bucătăreasă. În plus, Oreste era îndrăgît de toți lucrătorii, iar șefii se întreceau în a-i aduce laude. Ghiduș din cale-afară, cu pâinea și cuțitul în mână, făcea să strălucească ochii oricărei femei care mai avea câtuși de puțin motive să se gândească la un bărbat ca mascul” etc. Respectivul personaj câștigă de la început simpatia lectorului, o menține, fiind constant pe tot parcursul, aceasta păstrându-se clar și după dizolvarea sa. Devine astfel un erou în toata puterea cuvântului în viață și după moarte, dând astfel motivația titlului.

Romanul conține o serie de întâmplări picante, ieșite din comun, pitorești, care colorează textul, dându-i savoare. Amănuntele, detaliile, mișcările fine ale personajelor creează o serie de tablouri inconfundabile, reușite, pline de originalitate. Este prezentată o lume pestriță, agitată, tumultuoasă, care se conduce după legi personale: „Era greu de spus care și cu cine anume era căsătorit, căci ideea de comunitate asupra bunurilor, printr-o curioasă, dar firească la urma urmelor extrapolare, dădu naștere unor confuzii și în privința nevestelor”; „Furtul de pe tarlăua colectiva era privit ca un păcat lipsit de importanță”; „... lucrurile se petreceau firească, fără vreo cât de firavă idee de promiscuitate.”; „Întreaga comunitate trăia sub semnul inocenței unui început de lume...” etc. Aici Oreste are locul său privilegiat. Păcat însă că destinul său este crud. Și când se face deja o asemenea remarcă, ne dăm seama că personajul începe să se desfășoare dincolo de paginile cărții. Oreste este sortit să moară, dar moartea nu-l va cufunda în uitare, căci toți rodeștenii îi vor aduce un omagiu continuu. Înmormântarea cu fast este primul pas spre intrarea în legendă. După aceea tot ce se întâmplă este raportat la personajul mitologic. Locuitorii comunității și-aduc aminte că nu așa se petreceau lucrurile pe vremea lui Oreste, când ceva nu era în regulă, ei constatau că „se răsucesc-n mormânt Oreste, Dumnezeu să-l ierte, de-atâta nepăsare...” și tot așa. De asemenea, strada principală se va numi Oreste, ca și liceul cu profil teoretic din localitate, ca și Casa de Cultură. „Faima de dincolo” rămâne până la capăt cartea lui Oreste.

Poate ca autorul nu dorește o continuare a romanului său. Oreste a murit, deci nu mai e cazul. Totuși Dan Dorian se închipuie personajul prin care naratorul și-ar deschide uși închise, și-ar dezvolta virtuți latente, ar putea trăi delicii intelectuale, spirituale, sentimentale. Cu siguranță și-ar redescoperi și un alt stil și, deși ar călca pe cărări bătute, ar aduce o viziune nouă, un nou suflu prozei contemporane. Mulți cred că prozatorul în discuție ar putea să ne dea un roman la fel de puternic, folosindu-se de tehnici vechi într-o manieră nouă, situând din nou în prim-plan, după multă vreme, personajul principal, eul autorului. Eu sunt convinsă că s-ar putea întâmpla așa. Cu condiția ca scriitorul Constantin Arcu să vrea acest lucru. Până atunci citim și recitim cu interes acest roman, ce ne dezvăluie un prozator deosebit de înzestrat.

*Faima de dincolo, Ediția a II-a, Edit. Paralela 45, Pitești, 2011

Radu VOINESCU

Orizonturi străvechi – o evaluare fenomenologică

O privire pe pagina de Internet a Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române arată că în materie de folclor cercetarea noastră își vede de drum. Poate că nu în ritmul necesar, în condițiile în care ar trebui să ne grăbim, pentru că modernizarea hiper-accelerată a satului de azi va face ca în scurtă vreme foarte multe tradiții să nu se mai conserve în formele autentice, glisând din ce în ce mai mult către terenul manifestărilor bune pentru uzul turiștilor de aici și de aiurea.

Mi se pare, așadar, că proiectele actuale sunt insuficiente și că ar fi nevoie de un efort mult mai consistent pentru a recupera ceea ce s-a mai păstrat nealterat până acum, cât încă se mai poate, cât încă folclorul nu a căpătat ireversibile accente comerciale și nu a virat definitiv către kitsch. Deținem încă un „activ” folcloric probabil unic în Europa și, prin aceasta, extrem de prețios. De aceea, Guvernul României ar trebui să acorde fonduri substanțiale activității de culegere a datelor de pe teren într-o abordare multiplă și nu direcționată doar pe spațiul destul de îngust pe care îl presupune actuala politică „pe proiecte” ca și, să spunem lucrurilor pe nume, lipsa unui număr suficient de cercetători. Pentru o comparație empirică, am impresia că doar o parte din fondurile unei primării de sector din București sau din oricare oraș mare al României destinate plantării periodice a panseluțelor și petuniilor acolo unde au mai fost plantate ar acoperi mai mult decât mulțumitor cheltuielile de deplasare, diurnele, costurile materialelor și ale mijloacelor tehnice de înregistrare și arhivare întrebuințate de cele câteva echipe trimise periodic pe teren pentru a reține pentru viitor ce a mai rămas din această zestre despre care vorbeam mai înainte.

Dar, cum nu știu dacă o astfel de acțiune convine mentalității diriguitorilor noștri de azi, rămâne doar să sperăm

că se vor găsi, ca de obicei, câțiva pasionați independenți care vor lua măcar o parte din această muncă pe umerii lor. Cu lacunele și imperfecțiunile pe care le implică astfel de voluntariate ce nu pot avea anvergura și sistemul de acoperire și investigare presupuse de munca unor echipe întregi.

Prin urmare, ce nu pot rezolva fondurile financiare precare și instituțiile lovite de politica de personal a ultimelor guverne, poate suplini, în schimb, însă doar în arii reduse, talentul excepțional pentru o astfel de muncă și devotamentul pentru folclorul românesc. Este cazul lui Gherasim Rusu Togan, în care văd, în momentul de față, pe unul dintre folcloriștii noștri cei mai străluciți. Lucrând independent, realizându-și documentările pe speze proprii, bizuindu-se pe propria memorie și pe aceea a părinților, în special a mamei sale, Maria Togan, a rudelor și consătenilor din Ghijasa de Sus, județul Sibiu, cercetările și datele strânse de domnia sa au la bază, în principiu, vatra aceasta de pe Valea Hârtibaciului, prea puțin sau deloc explorată de cercetarea de specialitate.

Gherasim Rusu Togan ar fi putut să fie unul dintre eminenții șefi de colective de cercetare în vetrele folclorice românești, un profesor universitar cu numeroși discipoli care să îi preia din înflăcărarea și dragostea pentru arhaic și tradiție. Nu a fost să fie așa, destinul i-a fost în mod nedrept deturnat de autoritățile vechiului regim, pentru care tânărul student de atunci nu prezenta suficiente garanții, în viziunea lor, ceea ce a făcut ca promisiunea de mai sus să nu se confirme, aceasta reprezentând, în opinia celui care scrie aceste rânduri, o imensă pierdere pentru cercetarea și pentru învățământul superior axat pe studierea valorilor tradiționale. Omul și-a urmat cum a putut mai bine vocația de dascăl, devenind în cele din urmă pro-

fesor la un liceu din Câmpina, dar în privința lucrurilor pe care le-ar fi putut face, neîmplinirea este ireparabilă.

O probează întreaga sa operă de folclorist, realizată cu o imensă trudă și cu sacrificii sau chiar riscuri (pentru că în regimul de dinainte de 1989 nu toate temele și subiectele investigate de Gherasim Rusu Togan se conformau viziunii oficiale despre mentalitatea satului și despre ce trebuia să fie studiat și ce nu; spre exemplu, un film de televiziune realizat de Ioan Filip în 1986 după scenariul lui Gherasim Rusu Togan, „Căutarea izvoarelor”, a fost interzis de cenzură), o operă de-o viață, care și-a căpătat expresia în volume publicate abia după Revoluția din Decembrie.

Autorul a scris și cărți de poezie și de proză, o monografie dedicată lui Ilarion Ciocișiu, o alta consacrată lui Hasdeu și interesului acestuia pentru lumea tradițională, *B.P. Hasdeu, în universul culturii populare* (2001) etc., dar ce ne interesează în demersul de față este opera sa de folclorist, care cuprinde următoarele titluri: *Viziuni străvechi. Ritualuri credințe, datini, obiceiuri românești* (1997), *Apa – stare de oglindă, o incursiune în universul acvatic românesc* (2003), *Cântecetele iertării – vâlul ritualic al desprinderii* (2004), *Pământul și ordinea lumii* (2005), *Cântecetele vetrei* (2006), *Casa, șarpele și focul. Universuri rituale străvechi* (2006), *Dimensiuni ale imaginarii populare. Dezordini temeri, închipuiri* (2009), *Divinități păgâne din Carpați* (2011), *Tineretea, cătănia, războiul. Pagini din istoria neamului* (2012).

Cititorului nu i-a scăpat, cu siguranță, faptul că în câteva dintre titlurile de mai sus se reflectă sistemul din perspectiva căruia gânditorul și criticul francez Gaston Bachelard interpreta datele imaginarului. Pentru Bachelard, reveria ca suport al imaginarului poartă către o dimensiune a cunoașterii ce răspunde de configurări ale produselor creative – dar și ale concepțiilor din spatele acestora – subsumate unui univers sprijinit pe următoarele elemente fundamentale: apa, focul, pământul și aerul.

„În *Psihanaliza focului* am propus să marcăm diferitele tipuri de imaginație prin semnul *elementelor materiale* din care s-au inspirat filosofile tradiționale și cosmologiile antice. Într-adevăr, credem că este cu putință să stabilim, în domeniul imaginației, o *lege a celor patru elemente* care să clasifice diferitele imaginații materiale în funcție de faptul că sunt legate de foc, de aer, apă sau pământ” scria Bachelard în cartea din 1942, *Apa și visele*.

Cum se știe, Gaston Bachelard, cel din cărțile de critică literară – în fond, ingenioase, cu toate că azi cam depășite, studii aparținând criticii tematice –, este cu totul altul decât acela din cărțile de filozofie, din *Noul spirit științific*, de pildă. Așadar, nu trebuie să surprindă fundamentarea aceasta a unei metode de analiză și interpretare pe o schemă arhaică, științific friabilă, una care se potrivește

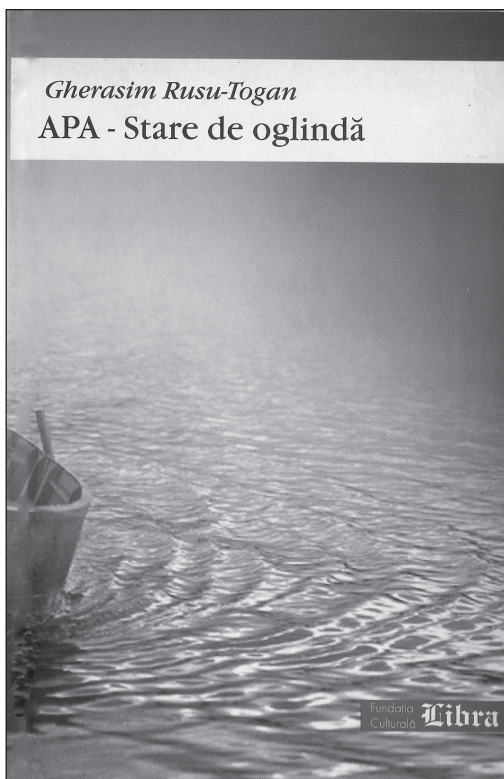
– ca și în cazul psihanalizei – literaturii și artei, unui univers derivat, așadar, și nu celui real, fizic, cel de gradul întâi. Bachelard practica un „bilingvism radical” (cum îi spune Jean Starobinski), folosind două sisteme diferite în abordările sale, unul pentru produsele imaginației, celălalt pentru studiul obiectiv al realității. „În gândirea științifică, conceptul funcționează cu atât mai bine, cu cât este

dezlipit de orice imagine de fundal. [...] Astfel, imagini și concepte se formează la cei doi poli ai activității psihice, care sunt imaginația și rațiunea. Funcționează între ele o polaritate de excludere”, scrie în *Poetica reveriei*, din 1960. Gânditorul pleda pentru „lucrul alternativ cu imaginile și cu conceptele, două moduri ale conștiinței”.

Recurg la aceste precizări metodologice pentru a evita o posibilă confuzie, ce poate fi cauzată de necunoașterea în profunzime a sistemului de gândire bachelardian, între ceea ce urmează să discutăm în privința cadrelor gândirii populare românești, așa cum sunt ele studiate de Gherasim Rusu Togan, și dialectica bazată pe realitatea și dinamica fizică fundamentată de gânditorul francez care filosofa cu mijloacele poeziei, al cărui sistem aplicat literaturii și imaginarului este unul de sorginte poetică și nu filosofică propriu-zis.

Este de spus că această doctrină a celor patru elemente se susține în bună măsură când este aplicată la nivelul gândirii tradiționale, așa cum, de altminteri, indică și unul dintre citatele reproduse mai sus din opera lui Bachelard. Universul tradițional – cel românesc, adică acela care ne interesează aici – poate fi abordat, între alte axe de studiu, și pe cele legate de aceste elemente ce au legătură cu cosmologia și cu taxonomia materială și simbolică cu care operează gândirea tradițională. Bachelard aplică paradigmele celor patru elemente la poezie. Folclorul înseamnă, în mod esențial și poate paradoxal pentru unii, pragmatică, și abia numai în a doua instanță și în mod secundar sau fortuit, literatură.

Cărțile lui Gherasim Rusu Togan se așează într-o eseistică bine irigată pe de-o parte, de lecturi variate în ceea ce privește autori care s-au ocupat de filozofia ritualurilor și a ceremonialurilor, pe de alta, de studii și cercetări ale etnologilor și folcloriștilor și, în fine, dar nu în ultimul rând, iar aici rezidă excepționalul lor interes, de rezultatele propriilor cercetări efectuate cu deosebire în Valea Hârtibaciului, zona sa natală, zonă în care Ghijasa de Sus, sat aparținând comunei Alțina, ocupă, se înțelege, un loc privilegiat, așa încât se poate spune că satul acesta devine un punct de interes pentru etnologia românească tocmai prin opera pe care îl comentez aici. Voi spune încă de pe acum că un anumit nonconformism, dublat de un dezinteres pentru ceea ce înseamnă stil academic în tratarea și redactarea materialului lasă impresia unei oarecare negli-

jențe din partea autorului. Cititorul care se așteaptă la studii doct întocmite nu va fi deloc satisfăcut. Ba, pe alocuri, tonul sentimental mai subminează și el ceva din spiritul lor științific.

Pentru cine știe să parcurgă aceste texte, însă, ele se dovedesc tezaure de informații ce consemnează datini, obiceiuri, practici rituale, credințe și încearcă să restituie lumii satului transilvănean, în special, și a celui românesc, în general, o trăsătură fundamentală, aceea care propune spiritualitatea acestui spațiu de civilizație și cultură drept una dintre cele mai interesante în ordinea cosmologică, simbolică, religioasă aparținând de cultura tradițională.

Depozitarul unei mentalități egalată în primitivismul ei (citește primordialitate) numai de amplitudinea gândirii integrate cosmic, volumul *Viziuni străvechi. Ritualuri, credințe obiceiuri românești*, primul în cronologia cărților de folcloristică ale lui Gherasim Rusu Togan, este și cel care cuprinde, *in nuce*, viziunea și temele care vor face, ulterior, obiectul unor dezvoltări și tratări amănunțite (dar și cu repetări, uneori justificate de încadrarea unui element folcloric în mai multe paradigme simultan, alteori superflue), înscrise, de data aceasta, în cadrele enunțate mai înainte, acelea care au ca jaloane (fără ostentația citărilor fără profesii de credință și apeluri la model, ca și cum acesta ar fi dintru început presupus, iar iterațiile în legătură cu el nu ar face decât să îndrepte lucrurile pe un făgaș care nu le-ar fi propriu) gândirea lui Gaston Bachelard. Sunt aici consemnate obiceiuri legate de căutatul izvoarelor freatice, de stabilirea hotarelor, de alesul fetelor și al flăcăilor pentru căsătorie, de tămăduire, de despărțirea de pământul natal și așa mai departe, cu câteva elemente care constituie efectiv contribuții la completarea unui tablou general al acestor practici pe teritoriul nostru, precum „maialul” (ce poate fi descris mai curând drept un complex sincretic, oarecum similar mult mai cunoscutei nedei), „lătoreanul” (în privința acestui obicei legat de căutarea unei fete pentru o viitoare căsătorie într-un sat vecin rămâne ca specialiștii să se pronunțe dacă el este doar o practică socială fără vreo semnificație anume în afară de cele care au legătură efectiv cu sociologia ori dacă într-adevăr se poate înscrie în sfera acțiunilor simbolic-rituale), „burduhoasele” (obicei destinat alungării iernii, organizat în exclusivitate de femei, și acesta trebuind văzut într-o paradigmă mai largă, a rolurilor de gen în societatea tradițională, dar nu numai atât (culegerea și utilizarea mătrăgunei – cu date suplimentare față de cele invocate la vremea sa de Mircea Eliade – și așa mai departe).

Apa – stare de oglindă, deși poartă un titlu amintind mai mult de psihanaliza aplicată imaginarului de Charles Mauron decât axele reveriei lui (Atenție, „lui”, nu „la”!) Bache-

lard, este tot o rediscutare a cadrelor mitice ale societății noastre arhaice, cu prelungirile acesteia în manifestările din contemporaneitatea rurală. Eseurile de aici sunt mai elaborate, trimiterile bibliografice sunt la locul lor, documentarea îmbrățișează o arie foarte largă, menită să asigure o reflecție cât mai aproape de completitudine a fenomenului.

Autori celebri sau mai puțin celebri sunt convocați pentru a da contur acestei teme ce se vădește una cu multiple și contradictorii valențe. Pe care folcloristul le semnalează și le asumă programatic, urmărindu-le în diversitatea lor pe tot parcursul lucrării: „...Apa, în concept mitologic, poartă o semantică divergentă, polarizându-și înțelesurile în sens benefic, dar și malefic”, subliniază încă de la primele pagini.

Chiar dacă, mai mult poate decât oriunde în celelalte cărți care vor urma, semnificațiile gesturilor magice și rituale sunt explicate în țesătura lor de sensuri astăzi mai puțin accesibil cititorului obișnuit, fie utilizând sursele bibliografice, fie bizuindu-se pe propriile investigații și descoperiri făcute în aria asupra căreia își exercită interesul, există și momente în care afirmă cu onestitate că nu deține toate cheile și că nu poate decât să avanseze ipoteze: „În jocul *Călușarilor* există un moment în care *nebulul* își con-

duce șirul de feciori în jurul fântânii, aruncând peste ei apa scoasă din adâncuri. În acest moment, jocul se intensifică, iar mulțimea dansează sub impulsul acestui ritm nebun, fără seamăn, căruia i se adaugă și gesturile scâlbăiate ale *nebulului* care udă în neștire lumea din jur. Ce semnifică aceste gesturi [...], astăzi puțină lume mai înțelege, dat fiind caracterul închis ce-l deține acest loc ritualic. Poate ideea dănuirii, sub semnul prolificului, consemnat de apă. Apa aducea bunăstare, belșug. Pentru cine ar crede că respectivul adaos este o formulă retorică, invoc cele legate de ritualica bisericească, bunăoară, unde peste tot apa se înscrie sub semnul «botezului»...”

Un eseu precum „Apa în cultul pâinii și al celorlalte modele din aluat” probează faptul că ar fi prea simplistă disocierea fermă a elementelor despre care vorbeam mai înainte – apă, aer, foc, pământ – și că adesea ele se regăsesc, toate la un loc, inextricabil combinate, în componența uneia și a aceleiași practici magic-rituale.

Volumul *Casa, focul și șarpele, Universuri rituale străvechi* se supune în întreaga sa concepție acestei „alchimii”, studiile grupate aici, în afara „Ceremonialurilor dedemultului”, care nu face parte în mod vizibil din acest lanț paradigmatic, fiind, fiecare, centrate pe câte o temă, dar puse la un loc indică simbioza de motive, întrepătrunderea de simboluri în pragmatica magică, menită să ajute rosturilor omului și celor făurite de el. Casa, locul în care ființa vine pe lume, în care viețuiește dar și din care pleacă la încheierea existenței pe pământ, este privită în diverse

ipostaze reflectate de practicile magice. Interesantă este, între celelalte fapte cunoscute de la alți folcloriști, atitudinea care a marcat prin cântece și poezii plecarea multora dintre transilvăneni în emigrație spre America. Cele mai importante secțiuni ale cărții sunt cele care izvorăsc din titlul general: „Casa” (grupaj de studii ce trebuie pus în legătură cu *Poetica spațiului*, cartea din 1957 a lui Gaston Bachelard, unde acesta tratează problematica referitoare la paradigma casei), cu interesante puneri în lumină ale unor obiceiuri cunoscute, ale unor practici legate de întemeierea casei, de simbolistica elementelor acesteia și de rolul în viața spirituală și în cea cotidiană; „Focul”, inventariind imagini, funcții, gesturi, viziuni legate de foc; „Șarpele”, prin care se readuce în discuție un motiv (și un simbol) astăzi aproape uitat, dar cu mare importanță în timpurile mai vechi, cu dubla sa expresie, benefică și malefică. De asemenea, capitolul referitor la un obicei care are loc în satul natal al autorului, numit „Noaptea sfatului de taină”, ne pune la curent cu câteva date – sumare, pentru că obiceiul se desfășoară în mare secret și mărturiile obținute au fost destul de parcimonioase – legate de ceremonialurile cu caracter închis, de inițiere, cu participare exclusiv feminină,

E momentul să remarc faptul că la Gherasim Rusu Togan tot ceea ce ține de așa-numitul folclor (în fond, o noțiune cu mult mai complexă decât în uzul comun) prezintă un anumit pan-simbolism. Autorul este încredințat că lumea rurală ar trăi (sau ar fi trăit, oricum, până în epoca mai apropiată de noi) înscrisă complet în sfera sacralității sau, în cel mai rău caz, subsumându-și gândirea și actele unei viziuni a sacrului care are simultan atribute spirituale, dar și palpabile-materiale, epifanii, fenomene, acțiuni, ritualuri. Aproape nimic, de la săparea unei fântâni la construcția unei case, de la pețitul unei fete la petrecerea mortului către cimitir, de la descântecul de boală la blestemul cel mai năprasnic nu apare decât ca aparținând acestei ordini a lumii.

Pământul și ordinea lumii este și titlul unui volum apărut înaintea celui pe care l-am discutat succint în paragraful anterior. Avem, în paginile lui, o radiografie aproape fără rest a modalităților în care pământul, ca element aparținând alcătuirii universului sau ca bază și pretext al unor ritualuri și obiceiuri face parte din viața țaranului român. Este, de asemenea, momentul să spun că viziunea lui Gherasim Rusu Togan este angrenată într-un patriotism fierbinte, exagerat uneori ca fundal pe care se desfășoară dezbaterile despre aspectele lumii arhaice românești și ale prelungirilor acesteia către perioada actuală, în relicve de ritualuri și de credințe al căror miez și înțeles inițial s-a estompat sau a fost uitat. Este un reproș pe care i-l va putea aduce oricine va găsi că paginile acestea ar trebui să fi marcate mai mult de „obiectivitatea”, de „răceala” unui

studiu științific. Condeiul autorului se înflăcărează adesea, însă, dincolo de asta, sunt de văzut și de reținut numeroase asamblări în virtutea propriei concepții a unor elemente deja cunoscute, dar mai ales sunt de notat datele care constituie contribuția sa la folcloristica românească, cântecele și poeziile culese, documentele adunate, relațiile, descrierile unor practici a căror existență nu a fost cunoscută decât, eventual, parțial, date adunate cu migală

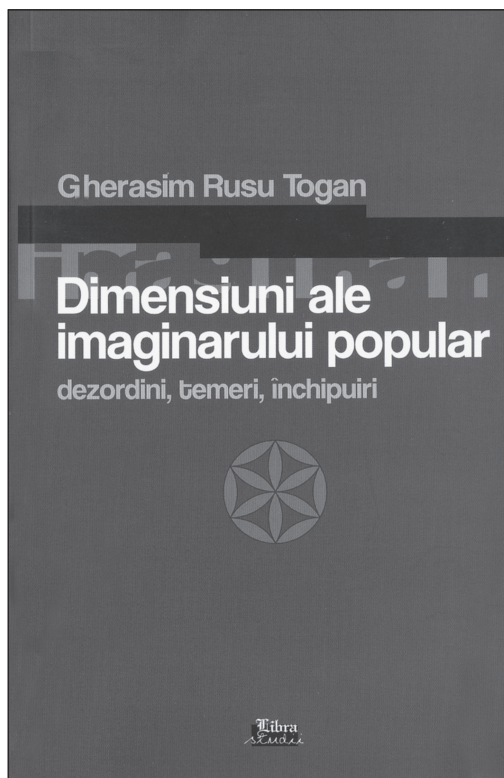
unui cercetător de teren și fixate de o memorie prodigioasă în materie de folclor. Și nu în ultimul rând, este de observat că studiile lui Gherasim Rusu Togan par a ține de un demers ambițios, deși fără a primi definiții programatice exprese, un demers tinzând către conturarea unei fenomenologii a folclorului.

Îndrăgostit de obiectul studiului său, el privește fenomenele și în sensurile care se aliniază teoriilor, dar și „în concretul lor”, fiind convins – ca o confirmare a opiniei autorului acestor rânduri despre pragmatica folclorului, opinie schițată în debutul acestui comentariu – că „miturile, obiceiurile, riturile și diversele proceduri și alte explicații magice sunt tocmai produsul luptei aspre a omului trăitor în timpii arhaici și până în vremurile apropiate nouă, pentru viața de zi cu zi și uneori pentru supraviețuire”.

Acestea sunt cărțile care trebuie să fi fost – într-un fel ce ține mai mult

de preluarea unor sugestii și de tratarea lor în manieră și după metodă proprie decât de aplicare strictă – influențate de opera critică a lui Gaston Bachelard.

Trebuie subliniată, însă, și importanța altor volume din opera lui Gherasim Rusu Togan. Spre pildă, culegerea *Cântecele iertării*, cuprinzând bocete și poezii legate de ceremonialul de înmormântare (uneori, un fel de orații funebre *ad-hoc*) adunate, timp de patru decenii, din Ghijasa de Sus și din ale localității ale Văii Hârțibaciului. Culegătorul și antologatorul, care le așează în cap și o scurtă introducere circumstanțială, dar nu fără vagi accente teoretice, își revendică, prin aceasta, și o operă de pionierat în ceea ce privește domeniul respectiv, mai exact, avertizându-ne că ea „deschide un univers încă nestrăbătut de alți folcloriști”. De asemenea, o mare concentrare și o mare bogăție de motive și de elemente folclorice culese direct de la sursă se întâlnesc în *Dimensiuni ale imaginarului popular. Dezordini, temeri, închipuiri*. Tot ce a fost schițat în prima carte, și tratat extensiv în cele care au urmat capătă aici rotunjire, nuanțare, primește semnificative adaosuri. Și casa, și șarpele, și ritualurile de tămăduire (foarte interesante, între altele, descântecurile notate și reproduse și descrierea mizanscenei acestora) construiesc, mai mult decât în lucrările anterioare, deși intenția era vădită și acolo, un univers tradițional de o mare coerență, aproape convingător în ordinea acreditării unei stricte subsumări a mentalului rural românesc ariei sacral-ritualice, în sensul în care,

deși nefixată în scris, a existat totuși o cultură, o tradiție preluată pe cale orală – și însușită și adaptată în conformitate cu un anumit spirit, în absența cutumelor ferme –, care a reglementat și a orientat în întregime viața țăranului român încă din timpuri străvechi.

Din păcate, titlurile cu turnură literară alese de autor nu ajută mesajului și scopului acestor studii. Valoroase date și informații, folositoare lămuriri cu privire la acestea sunt oculte fără voie de duhul poetic al celui care le-a scris. De aceea, se impune multă răbdare în parcurgerea tuturor acestor cărți, pentru că, dincolo de aceste indicații titlulare care nu spun adesea mai nimic despre ce se găsește dincolo de ele, se ascund lucruri până acum necunoscute publicului larg și, în unele cazuri, nici măcar cercetătorilor. Atingând și folcloristica, și etnologia, studiile grupate aici îmbracă adesea haina eseistică (nu și lejeritatea care i se atribuie uneori eseului), sprijinindu-se nu numai pe datele culese de autor, ci și pe o anumită bibliografie pentru fiecare temă. Oricine se interesează de folclorul românesc va găsi aici, dincolo de informația din marile studii pe care și le va fi însușit semnate de Arthur Gorovei, Tudor Pamfile, Simion Florea Marian, Adrian Fochi, Ovidiu Bârlea, Ion Mușlea, Tache Papahagi, Romulus Vulcănescu, Gail Klingman, Dan Horia Mazilu și mulți alții ori de idei preluate din Mircea Eliade, Gilbert Durand, Gaston Bachelard etc. și integrate într-un concept explicativ cuprinzător, un tezaur de date aduse din teren care contribuie într-o manieră pregnantă la cunoașterea mai detaliată a gândirii și a practicii populare în legătură cu sacrul, cu magicul, cu imaginarul și cu simbolul. Metoda, aici, este în opoziție față de cea obișnuită, aducerea în discuție a unor elemente concrete, culese în munca de teren și interpretarea or în lumina unor teorii și viziuni ale cercetătorilor celebri. Avem, de această dată, o coborâre de la tema generală către modul în care respectiva idee, viziune, concepție, cutumă se manifestă la modul concret. Iar realitatea etnologică este, desigur, cea a satului de naștere al autorului.

Alături de studiul lui Alexandru Dobre, *Folclorul taberei militare. Armata și războiul în folclorul românesc*, bine cunoscut, de-acum, folcloriștilor, cel al lui Gherasim Rusu Togan *Tinerețea, cătănia, războiul* (cu un subtitlu ce pare ușor bizar, dacă nu nepotrivit înainte de parcurgerea cărții, când se vedește că are, totuși, un tâlc: „Pagini din istoria neamului”), se ocupă de obiceiurile generate în comunitatea sătească tradițională de plecarea la oaste sau în război, de reflectarea vieții soldățești sau a celei din campanie în cântece, doine, scrisori în versuri, caiete de front și așa mai departe. Așadar, nu este vorba numai de ceea ce s-a numit cântec de cătănie, lucrarea dorind să fie „sinteza preocupărilor autorului, a mulțimii de cule-

geri colecționate ani și ani, de la veteranii celor două războaie mondiale și de la urmașii lor”. Reproduc un cântec născocit de soldații care au făcut campania din Rusia: „Spune-mi, mumă, ce-i prin sat/ Mândra de s-a măritat/ De-i pe-acasă-n gând pustiu,/ Spune-i că la toamnă viu,/ De-i cu bărbatul la masă,/ Spune-i că-s plecat la coasă!/ Rupe, mumă, un colac/ Și-mparte la om sărac,/ Nu jeregui cuptorul,/ Tot nu se-ntoarce feciorul!/ Că-i rămas la

Don, departe,/ Și nu ți-a mai trimis carte,/ Lumânarea că se stinge/ Cerneala s-o făcut sânge.”

Mai mult decât binevenite sunt cele două studii grupate în 2012 într-un singur volum, *Hasdeu și Iorga, cultură și civilizație tradițională*. Ambii savanți au manifestat preocupări multilaterale și, între acestea, cele închinat folclorului i-au impus, la vremea lor, drept avizați cunoscători ai datelor realității, dar și în calitate de teoreticieni, ambii izbutind să contribuie, prin gândirea lor cuprinzătoare, prin enciclopedismul și prin ipotezele lor la efervescența ce a caracterizat o epocă în care instrumentele de lucru în materie încă aveau nevoie să se rafineze, iar dorința de a înțelege cât mai mult și cât mai bine profilul și identitatea spiritualității noastre mobiliza către investigații, studii, reflecții. Cele două studii monografice, bine organizate, scrise cu obiectivitate și cu minuție

pentru a reda cât mai atent ceea ce a caracterizat drumul fiecăruia și contribuțiile aduse la dezvoltarea folcloristicii românești, pot fi luate și drept mici compendii centrate pe această latură, deloc de neglijat, dimpotrivă, foarte bine reprezentată. Din prodigioasa activitate a celor două ilustre minți, una mai aplicată – a lui Hasdeu, alta mai productivă (dacă se poate pune problema astfel în legătură cu doi autori care amândoi au scris enorm, lăsând în urmă o bibliografie neverosimilă ca întindere), dar mai hazardată – a lui Iorga.

În încheiere, trebuie să arăt că dacă ar fi beneficiat de editări cu adevărat profesioniste și la edituri cu mai mare vizibilitate pe piață, de corijări mai atente, studiile și eseurile lui Gherasim Rusu Togan ar fi fost, cu siguranță mai lesne de parcurs, iar informația ar fi fost mai rapid asimilabilă pentru cei interesați de frumusețile dar și de profunzimile universului nostru arhaic, subzistând, încă, sub formă de relicve în enclave neatinse, în această pricină, prea mult, de accelerația cu care România își parcurge drumul către civilizația de tip european modern. Dar chiar și așa, lipsite de rigoarea de redactare necesară, entuziaste și sentimentale pe alocuri, aceste lucrări constituie un bun prețios și una dintre ultimele mărturii autentice despre comoara folclorului nostru, despre bogăția de concepții și practici ale celui om tradițional care va deveni, la un moment dat, istorie.

Gherasim Rusu Togan

Pământul și ordinea lumii

Libra

Valentin COȘEREANU

Eminescu și dualismul austro-ungar

Motto:
„Administrația monarhiei duale
era chiar mai năucitoare
decât nomenclatura”.
William M. Johnston

Spre deosebire de celelalte țări integrate imperiului, care au refuzat după 1850 să folosească limba germană, Ungaria și-a „făcut cunoscute opiniile prin tratate scrise în germană” (Johnston, 2000, p. 355), ajungând, printr-o politică agresivă – pe de o parte –, oportunistă – pe de altă parte – să obțină, în 1867, „favorul” de a fi devenit partenera Austriei, ca apoi să se manifeste față de naționalitățile subjugate, abuziv și dictatorial.

Din punct de vedere administrativ, cele două țări au avut de condus împreună ministerul apărării, al finanțelor și cel de externe, fapt ce a dus la o situație nu numai aberantă, dar și foarte greoaie în mecanismul artificial creat, întrucât toate cele trei ministere trebuiau să fie supervizate de alte comisii. Această situație a forțat luarea unor măsuri de compromis (în marea lor majoritate, catastrofale), iar consecința a fost una directă: năucirea populației.

În 1848, Franz Josef a fost încoronat „Rege Apostolic al Ungariei”, ajungând în felul acesta ca Ungaria să se opună oricărei reforme din Austria, sub pretextul că sunt egali în drepturi și că singura autoritate legală pe care o cunoșteau și i se supuneau, era cea a împăratului. Mai mult, ungurii i-au avertizat pe austrieci să nu dea frâu liber federalizării Occidentului, pentru a nu constitui un exemplu de urmat pentru partea lui estică – toate în scopul vădit de a putea stăpâni discreționar.

În urma revoltelor pașoptiste, dar și a ideilor insistente ale federalizării imperiului, în ciuda insistențelor guvernului Schmerling de a continua și susține ideile centraliste, disensiunile inițiale au pornit de la faptul că ungurii au refuzat să trimită deputații lor în Parlamentul de la Viena, precum și în urma retragerii cehilor din același forum. Numai românii și sașii din Dieta Transilvaniei și-au trimis reprezentanții în Parlamentul vienez. Mișcarea a fost una nefericită, discordând cu mersul general al mișcărilor europene; a fost, în schimb, benefică, pentru faptul că, întâlnindu-se „acolo deputații transilvăneni [...] cu deputații români din Bucovina [...] au avut prilejul să lupte

împreună pentru drepturile naționale ale românilor” (Nistor, 1991, p. 176).

Birocrația s-a întins ca o pecingine, atingând cote maxime, ajungând la un absurd, pe care numai geniul lui Kafka a putut să-l surprindă în toate meandrele sale. În privința votului, situația era și mai aberantă, întrucât „doar 5,9 la sută din populație avea permisiunea să voteze” (Nistor, 1991, p. 176).

Explicația formală poate să fie aceea dată de istoricul austriac, Erich Zöllner, prin care se relatează că „politicienii unguri au aflat o susținătoare pasionată în persoana împărătesei Elisabeta, care încă în zilele critice de după Königsgrätz [Sadova n.n.] stăruise mult pe lângă soțul ei să fie prevăzător față de unguri” (Zöllner, 1997b, p. 509). Așadar, în urma înțelegerilor dintre guvernul austriac Deák și cel maghiar al lui Andrassy s-a ajuns la un acord perceput și impus ca un „tratat al Ungariei cu regele său și nu cu Austria” (Zöllner, 1997b, p. 509).

S-a trecut apoi la alcătuirea unei legislații separate pentru partea estică a imperiului, reglementată prin trimiterea acelor „delegații” comune de negociere a politicii externe, dar și a acoperirii cheltuielilor comune, comisii greoaie, alcătuite „din câte 60 de membri aleși din rândurile celor două parlamente și care se întruneau de regulă în ședințe separate” (Zöllner, 1997b, p. 510). Mersul însuși al acestor acorduri era unul greoi și din cauza faptului că hotărârile comisiilor trebuiau, la rândul lor, confirmate de suveran; ele se întruneau din zece în zece ani, cu mențiunea că întotdeauna Ungaria, în urma hotărârilor luate, a plătit o cotă mai mică de participare: doar treizeci la sută.

Așadar, ungurii conduceau singuri partea de cinci coace de Leitha, numită Cisleithania, chiar dacă regatul Croato-Sloven „a păstrat o autonomie în cadrul Ungariei, care cuprindea administrația, justiția, cultura, cultele și învățământul” (Zöllner, 1997b, p. 511). Singura țară din Cislethania pe care și-o revendicau atât Ungaria cât și Austria a fost Dalmația, rămasă, totuși, cu un statut aparte.

Un statut aparte l-au avut și rangurile nobiliare prin care se împoștonau maghiarii – mai ceva decât austriecii, care le aveau pe drept –, deși „în 1867, 466.000 de nobili maghiari locuiau în Ungaria și 80.000 de nobili ne-maghiari, în Transilvania” (Johnston, 2000, p. 357). Pentru a întrece Austria, dar și pe sine, nobilimea maghiară avea la dispoziție cincisprezece (!) formule de adresare.

În tot acest răstimp, marile latifundii creșteau, iar o mână de oameni dețineau profitul lor, arendându-le. Mai mult, grofii își impuneau voința prin intermediul unor conducători locali, care erau absolut discreționari în raporturile cu sătenii, situație generalizată în Transilvania, mai ales. O descriere a unui anumit József Eötvös, este ilustrativă în acest sens: „toate plângerile oamenilor trec prin mâinile lui: toate împuternicirile sunt promulgate și puse în aplicare de el. Administratorul regional [táblabíró] se ocupă de regularizarea cursului râurilor, face drumuri și construiește poduri. El este reprezentantul sărăcimii, inspectorul școlilor; el este «protomedicus» în caz de epidemie, judecătorul de pace, reprezentantul regelui în cazuri penale, comisar de poliție, de război, pe scurt, el este totul” (Johnston, 2000, p. 358).

Având puteri discreționare, acest „táblabíró” împuternicea proprietarii latifundiilor la aplicarea pedepselor corporale, forțând oamenii (adesea sub paza jandarmilor) să lucreze pe tot timpul recoltatului grânelor. Nu e de mirare că în perioada 1890–1910 un număr impresionant de oameni au fugit din Ungaria, emigrând în Statele Unite al Americii. Vorbind de la sine, numărul acestora s-a estimat la un milion și jumătate.

Pentru români, situația a fost cu totul nefavorabilă și din cauză că sub dualism erau dezbrățați de două ori: odată pentru

că toți – indiferent de regiune – erau sub stăpânire străină, iar a doua oară, pentru că cei din Transilvania și Banat erau acum despărțiți de românii din Bucovina și Principate. Constituția din 1867, croită pe bazele dualismului, nu a prejudiciat autonomia Bucovinei; „introducerea dualismului a avut însă repercusiuni adânci în relațiile de până atunci dintre Bucovina și Transilvania. Până la încheierea acordului austro-ungar [relațiile n.n.] erau cele normale între două provincii care aparțineau aceluiași stat. Deputații din Bucovina se întâlneau în Parlamentul de la Viena cu conaționalii lor din Transilvania și Ungaria, sfătuindu-se între ei și urmărind o politică națională comună. Prin divizarea imperiului se obținuseră două state deosebite” (Nistor, 1991, p. 179-180), iar din punct de vedere bisericesc, ruptura a fost de-a dreptul flagrantă. Colaborarea dintre clericii și mirenii din Transilvania cu cei din Bucovina, a urmărit, înainte de toate, o mitropolie ortodoxă comună. Ea a fost spulberată prin decretul imperial din 24 decembrie 1864, care a dus, din păcate, numai la înființarea celei autonome din Transilvania, ridicându-l pe episcopul Andrei Șaguna la rangul de mitropolit.

Românii din Bucovina au trimis cu această ocazie o adresă de felicitare noului mitropolit, în ciuda faptului că în Bucovina, Eugenie Hacman nu fusese ridicat și el într-un asemenea rang, deși o dorea cu ardoare. Amețit de mânie și uitând idealul unirii, acesta a refuzat să se asocieze opiniei generale de unire a tuturor românilor sub aceeași mitropolie. Încăpățănarea lui Hacman va cântări mult în detrimentul bucovinenilor. În adresa de felicitare, dorința românilor este mai mult decât explicită: „bucuria noastră ar fi deplină, fără durere de inimă, dacă am fi văzut figurând în actul numirii excelenței tale de mitropolit și biserica noastră din Bucovina! [...] noi nu dorim alta, decât numai împreunarea cu mitropolia, cu biserica din Ardeal” (Nistor, 1991, p. 133-134).

Lupta comună se evidențiază încă din 25 februarie 1849, când românii din Ardeal, Banat, Ungaria și Bucovina, în frunte cu Andrei Șaguna au înaintat împăratului un memoriu prin care își cereau drepturile legitime: formarea unui Mare Ducat românesc, cu autonomie și biserică proprii, chiar dacă teritoriile în care locuiau aceștia erau dispartate. Motivația firească era aceea că toate erau unite sub același imperiu. „Congresul național va alege pe șeful politic, consiliul de stat zis senat, pe șeful bisericesc, căruia vor fi subordonați toți episcopii ortodocși aflați în acel teritoriu, și va stabili numărul și întinderea județelor. Poporul român va fi reprezentat în Parlamentul central din Viena, va avea reprezentanți în Ministerul din Viena, iar împăratul va purta titlul de «Mare Duce al Românilor» (Balan, 1944, p. 113).

Împăratul respinge, însă, doleanțele românilor, dând motivații absurde, în disprețul poporului care-l servea. Unul dintre motivele pentru care bucovinenii ezitau să se unească cu ardelenii a fost acela că „în cazul unei noi răscoale ungurești, Bucovina unită cu Ardealul va fi devastată de unguri” (Balan, 1944, p. 120). A fost o greșală capitală în orientarea pacifiștilor tradiționali bucovineni. Câteodată, istoria cere îndrăzneală, iar acestea trebuie puse imediat în aplicare, cu orice risc; ezitarea, în astfel de situații, condamnă generațiile viitoare la multe rele – între care multe imposibil de prevăzut.

Această dezbinare a dus la situația în care – pe de o parte – ardelenii erau la cheremul ungurilor, iar – pe de altă parte – bucovinenii, la cel al rutenilor. „Nu vă puteți închipui [...] ce mare e pericolul românilor din Transilvania sub influințele «spiritului» maghiar [...]. De-o mulțime de ani de când se chinuiesc să ridice o facultate de drept, și de la noi nu le-a venit nici un ajutor [...]. E destul de tristă starea unui popor când

trebuie să se lupte pentru limbă și naționalitate în numele confesiunii religioase căreia-i aparține” (Eminescu, 1989b, p. 37). Uniți între ei, altă faimă s-ar fi măcinat în moara istoriei românești. Ajunși într-un astfel de impas, românii din cele două provincii au început demersurile pentru unirea lor religioasă, care se confunda cu românismul însuși. Din păcate, în 1867, „când s-a instaurat dualismul austro-ungar, Curtea imperială respinge definitiv ideea unității bisericești a românilor din imperiu” (Rusșindilar, 1995, p. 102).

Semnificativ pentru ambiția și orgoliul nemăsurat al ungarilor este faptul că Budapesta, în ciuda înapoierii suburbiilor ei, s-a ambiționat să concureze cu marile capitale ale imperiului; în 1889 au fost introduse tramvaiele, în 1896 s-a construit metroul pe sub bulevardul Andrassy, ca apoi să-și pună la punct un sistem eficient de căi ferate, înlesnind comerțul cu faimă – Ungaria devenind, astfel, centrul de morărit al întregii Europe. Însă, „în spatele fațadei luxoase se ascundeau pericolele trecutului” (Johnston, 2000, p. 363).

Maghiarii nu s-au dezmințit nici din punctul de vedere al folosirii limbii – pendulând după modă și interese –, așa încât, nobilimea maghiară a trecut de la folosirea frecventă a limbii latine – până în secolul al XVIII-lea –, la cea germană, apoi franceză. Numai țărani și slugile erau lăsați să converseze în limba maghiară – semn al snobismului nobiliar, dar și al disprețului pentru clasa de jos. Începând cu anul 1882, însă, maghiara, cu spiritul ei de împănare, a devenit limba oficială a Ungariei, așa încât, din 1844, toate legile au fost promulgate în limba maghiară. Având drept motivație speranța fortificării imperiului, îngăduința împărătească a fost de rău augur, căci ea s-a transformat ușor în speranță deșartă, întrucât ungurii s-au împănau și mai mult, iar în 1872, toți profesorii de la Universitatea din Budapesta care erau vorbitori ai limbii germane, au fost pur și simplu dați afară.

Prin urmare, orgoliul și nația au fost dezideratele „principiale” ale Ungariei, iar exagerările unei măreții nejustificate i-au dus la tendința fățișă de a ignora nefericirea popoarelor subjgate – ceea ce, la rândul-i, a dus la urmări imediate; una dintre ele a fost aceea de a împiedeca românii și slovaci să-și exercite dreptul de vot. Toate mijloacele erau cu putință: „toți judecătorii, avocații și jurații erau maghiari, chiar în cazurile în care reclamantul era român. Un reclamant care nu vorbea maghiara trebuia să angajeze atât un traducător, cât și un interpret, dacă avea nevoie să tranzacționeze cea mai neînsemnată problemă oficială” (Johnston, 2000, p. 372). *Mutatis mutandis*, aceeași situație la românii din Bucovina.

Numai că, așa cum se întâmplă îndeobște în istorie, aceste măsuri se întorc, mai devreme sau mai târziu, împotriva celor care le pronunță, așa încât imediat după revoluția pașoptistă, românii – cărora le ajunsese cuțitul la os – au reacționat ca atare. Lucrurile au mers chiar mai departe, căci, de la o vreme au început să se solidarizeze chiar „cătanele împărătești” cu bucovinenii de graniță, așa cum se afirmă într-o circulară bisericească a timpului: „lăcuiitorii din Bucovina nu numai că nu prind cătanele ce călcând jurământul fug în țări străine, ce încă spre ace mare păgubire împărăției noastre, le arată și drumul pe unde să poată mai cu lesne a trece în țări străine” (Ceașu, 1998, p. 157). Măsura consta în recompense bănești, numai că ea, în atari situații, nu a dat roade spectaculoase, din motive lesne de înțeles, deși recompensele erau substanțiale, căci se plătea „câte 24 de lei pentru fiecare catană prinsă” (Ceașu, 1998, p. 157).

Așa stând lucrurile, „intelectualii români și cei ai celorlalte popoare oprimate din Ungaria iau atitudine împotriva pactului dualist” (Vatamaniuc, 1997, p. 6), iar Barițiu se va revolta pe

față, susținând că într-un singur imperiu sunt „două popoare dominatoare și opt supuse, ascultătoare, două limbi suverane și opt aruncate după ușă” (Vatamaniuc, 1997, p. 6). La toate acestea se adaugă faptul că unirea Transilvaniei la Ungaria nu a fost făcută cu sprijinul și consultarea populației, că „Legea Naționalităților” prevedea folosirea limbii fiecărei națiuni componente „în măsura posibilului”, permițând abuzuri de nedescris în administrațiile locale, astfel încât, lupta parlamentară era aproape zadarnică.

Cum „guvernele ungare cheltuiau din buget sume foarte mari în susținerea politicii de maghiarizare și ruinau finanțele statului” (Vatamaniuc, 1997, p. 7), gazetarul Eminescu, este cel care va duce o luptă neîndârjită împotriva dualismului, pornind de la principiul că tradițiile și obiceiurile sunt creații colective prestatale, fiind anterioare întemeierii statelor românești, iar privilegiul confundării, la români, a legii cu biserica, îi îndreptățește pe aceștia din urmă să fie un singur popor. Pătrunderea ideilor ardelene, a constituit pentru Bucovina o emulație firească a membrilor aceluiași popor, umilit și batjocorit, după ce li s-au furat teritoriile, continuând să plătească bir pe propriile averi luate samavolnic din Fondul religiosar – așa cum s-a întâmplat în mod excepțional în Bucovina habsburgică.

Prin urmare, în ziarul „Timpul” din 15 martie 1880, Eminescu pornește de la un portret ideal al românului, accentuând caracteristica sa dominantă: „când zicem «român» fantasma psihologică care trece pe dinaintea ochilor noștri în acel moment e un om a cărui semn distinctiv e adevărul. Rău sau bun, românul e adevărat. Inteligent fără viclenie, rău dacă e rău – fără fățarnicie; bun fără slăbiciune; cu-n cuvânt ni se pare că atât calitățile cât și defectele românului sunt întregi, neînchircite; el se arată cum este. N-are o cocoasă intelectuală sau fizică ce caută a o ascunde, nu are apucăturile omului slab; îi lipsește acel iz de slăbiciune care precumpănește în fenomenele vieții noastre publice sub forma stinsă a bizantinismului și a espedientelor. Toate figurile acele fățarnice și rele, viclene fără inteligență, toate acele câte ascund o duplicitate în expresie, ceva hibrid, nu încap în cadrul noțiunii «român»” (Eminescu, 1984, p. 77-78).

Luând în discuție „superioritatea morală” a unui popor, lucru pentru care acel popor ar putea fi hegemonic, Eminescu arată tocmai contariul, atunci când e vorba să analizeze trăsăturile ungarilor. De ce să fim servitorii ungarilor – se întreabă poetul, din ce motive? „ce au acești oameni ca să ne superiorizeze? Au ei ceva ce noi nu avem? (Eminescu, 1980, p. 93). „Limba e o copie a spiritului limbei germane [...] Drepturi și legi sunt într-o eternă contradicție [...] găsești legi din evul mediu mai barbare decât barbaria [...] Arte și literatură? O traducțiune rea din limba germană. [...] Industria? Germană. Comerțul? În mâna evreilor” (Eminescu, 1980, p. 93-94).

Vina – conchide Eminescu – nu e a lor, ci a acelor care cred „că vor putea maghiariza până și pietrele” (Eminescu, 1980, p. 94), iar ceea ce susține înspre finalul articolului „Ecuilibrul” (aprilie-mai, 1870) despre situația românilor din Transilvania e valabil cu asupră de măsură și pentru românii din Bucovina: asupritorii – unii unguri, alții austrieci – sunt nici mai mult nici mai puțin „oameni ce mistifică unde nu pot contesta și mint unde nu pot combate” (Eminescu, 1980, p. 97). Și pentru că „românul de baștină e dotat cu o doză mare de răceală, el nu admiră aproape nimic, de aceea nici credem că invidiază din inimă poziția de stat a Ungariei, – spune Eminescu altă dată – căci la drept vorbind nici n-ar avea ce să invidieze” (Eminescu, 1980, p. 252).

Pe de altă parte, însă, el susține cu tărie că în Bucovina, unde se află trăitori alți români năpăstuiți, aceștia „nu cer decât exercițiul liber al confesiei lor, automomia bisericii lor” (Eminescu, 1980, p. 254), automomie care li s-a furat cu tot cu bunul ei adunat de-a lungul timpului, avere pe care o împărțeau catolicii între ei, ca și cum fondul religioson bucovinean ar fi fost o pradă de război. Tocmai de aceea, Eminescu va caracteriza dualismul, prin 1877, cu atâta substanțialitate: „monarhia dualistă este tiranizarea popoarelor sub piciorul a două elemente numeric-neînsemnate și urâte de toți din cauza suficienței și aroganței lor” (Eminescu, 1980, p. 377).

Din punctul de vedere al influenței exercitate de unguri asupra bucovinenilor, deși aceștia se aflau în sfera de influență austriacă, indirect, Bucovina a avut parte de destule nedreptăți, care să minimalizeze legăturile dintre indivizii aceleiași nații. Un exemplu ilustrativ în acest sens îl va da Eminescu, „ca se se vadă cum gospodăresc frații maghiari cu naționalitățile” (Eminescu, 1980, p. 420): interzicând cărți românești în școlile din Ungaria.

Deși Bucovina era sub tutela monarhiei de Habsburg, Ungaria trece peste această convenție fără să-i pese de nimeni, căci „ceea ce la Viena nu-i periculos, în Ungaria e din contra un sâmbure de distrugere a statului unguresc căci [...] «Lepturariul» în aparență inocent a lui Pumnul îi oprește pe românii din Transilvania și Ungaria de-a se face maghiari” (Eminescu, 1980, p. 421). Din cele treizeci și opt de „opuri” căzute în dizgrație și interzise în școlile ungare, paisprezece sunt românești. Eminescu încheie într-o notă amar ironică și usturătoare la manualele ungurești existente, care în fond „nici nu conțin mai mult decât ceea ce trebuie să știe... un copil” (Eminescu, 1980, p. 421).

În toate acestea, însă, există și un bine, pe care Eminescu nu poate să nu-l remarce: ungurii „ne deschid ochii, ei fac să ne concentrăm în noi, în sufletul nostru, să ne vrem pe noi înșine înaintea oricui” (Eminescu, 1980, p. 447). Legile strâmbe ale conducătorilor sunt cele pe care le reclamă Eminescu: „dacă există o ironie de regim parlamentar, o caricatură a libertăților publice, un persiflaj al bunului-simț și al moralei publice e desigur Adunarea care la Pesta decide soarta a milioane de oameni” (Eminescu, 1985a, p. 271). De ce se întâmplă toate acestea? Pentru că „veniturile a zece lorzi sunt egale cu veniturile Ungariei întregi” (Eminescu, 1985a, p. 288), iar în același ziar din 19 august 1881, gazetarul susține că „această mână de oameni neliniștiți și ignoranți caută a-și da aere de putere mare înlăuntrul unității monarhiei” (Eminescu, 1985a, p. 298).

Conform cu principul pe care Eminescu îl clamează în articolul său din 12 februarie 1879, în care spune că „omul înțelept de stat lasă cursul natural al lucrurilor și nu oprește decât abaterile periculoase ale curentului” (Eminescu, 1989a, p. 197), luând atitudine împotriva încercărilor de a legifera introducerea limbii maghiare în toate școlile confesionale din Ungaria (legea Trefort). Toate acestea demonstrează că limba maghiară este total deosebită de limbile „ario-europene” și că fiind o limbă grea ar trebui „opt, nouă ani de zile” pentru a o învăța, că insuccesul „tentativelor de maghiarizare e [...] deosebirea de rasă și de religie și că românii sunt un element vechi, de nu cel mai vechi pe teritoriul unguresc; cu toate acestea, într-o mie și mai bine de ani nu și-au luat osteneala de a învăța ungurește” (Eminescu, 1989a, p. 196).

Aducând aceste argumente, Eminescu – înșirând toți pașii care au făcut eforturi accentuate de a-i converti pe români să treacă la catolicism – dă de exemplu „colecția de documente a lui Theiner – Monumenta historia ad Hungariam sacram spectantia”, afirmând că „e plină de bulele papale și de

ordinele regilor date în acest sens și rămase zadarnice” (Eminescu, 1989a, p. 196-197).

Ideea pe care o accentuează gazetarul este că „dinastia ori capul ei nu sunt, ca Dumnezeu, atotputernici. Împărăția e compusă din provincii în cari istoricește, de sute de ani, se află superpuse pături de popoare deosebite, ale căror relații din trecut n-au putut rămânea cu totul fără efect asupra stării actuale” (Eminescu, 1985a, p. 69). Apoi, apăsând accelerația gândirii logice, poetul concluzionează: „Casa de Austria nu i-a creat unguri; i-a găsit existând alături cu românii” (Eminescu, 1985a, p. 69). *Quod erat demonstrandum*.

Bibliografie

- Adăscăliței, V., 2004. *Legende de la Vodă Ștefan*, în vol. *Românitatea de Sus. Repere etnologice*, Prefață de Vasile Schipor, Postfață de Victor Iosif, Editura Septentrion, Rădăuți.
- Adăscăliței, V., Ciubotaru, I.H., 1969. *Folclor din ținutul Rădăuților*, Suceava.
- Andrievici, S.M., 2004. (Arhiepiscop al Cernăuților, Mitropolit al Bucovinei și Dalmației). *Proprietățile fundamentale ale Bisericii Gr.- Or. în Bucovina după istorie, așezăminte canonice și legile de stat*, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava.
- Angelescu, S., 1983. *Poetica legendei*, în vol. *Legende populare românești*, ediție îngrijită de Octav Păun și Silviu Angelescu, Studiu introductiv de Octav Păun, Postfață de Silviu Angelescu, Editura Albatros, București.
- Barîțu, G., 1866. *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, vol. III. Tipografia W. Kraft, Sibiu.
- Balan, T., 1932. *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți.
- Balan, T., 1944. *Eudoxiu Hurmuzachi și memoriul românilor ardeleni din luna lui februarie 1849*, în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, Seria II, Anul I-II, 1943-1944, publicat de Nicolai Grămadă, Tipografia Mitropolitului Silvestru, Cernăuți.
- Balan, T., 1994. *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente*, Sibiu.
- Barbu, C., 2008. *Codul invers. Arhiva înnebunirii și a ucederii nihilistului Mihai Eminescu* volumul III, Editura Sitech, Craiova.
- Berindei, D., 1997. *Revoluția Română din 1848-1849. Considerații și reflecții*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca.
- Blaga, L., 1937. *Elogiul satului românesc*, Discurs rostit la 5 iunie 1937 în Ședință solemnă, L. Blaga cu răspunsul D-lui I. Petrovici, București.
- Botez, C., 1909. *Omagiul lui Mihai Eminescu, cu prilejul a 20 de ani dela moartea sa*, Comitetul Comemorării – Galați, Editura Atelierele grafice Sococ & Co., București.
- Brânză, I., 2009. *Credințe și practici magice în Bucovina (I)*, în *Analele Bucovinei*, Anul XVI, 1/2009, Editura Academiei Române.
- Brote, E., 1895. *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, Tipografia Voința națională, București.
- Cantemir, D., 1973. *Descriptio Moldaviae*, Traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Introducere de Maria Holban, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, Indice de Ioana Constantinescu, cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, Editura Academiei Române.
- Călinescu, G., 1932. *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Cultura Națională, București.
- Călinescu, G., 1969. *Opera lui Eminescu*, Editura Pentru Literatură, București.
- Căpreanu, I., 1995. *Bucovina: istorie și cultură românească (1775-1918)*, Prefață de Gh. Buzatu, Editura Moldova.
- Ceaușu, M.Ș., 1998. *Bucovina habsburgică de la anexare la Congresul de la Viena. Iosefinism și postiosefinism (1774-1815)*, Fundația academică A. D. Xenopol, Iași.
- Costea, E., 1944. *Amintiri*, Cernăuți.
- Covalciuc, D., 1995. *Legende populare din Bucovina*, Hliboca.
- Cristuș, E., 2000. *Imagini ale dorului în lirica populară din Bucovina (II)*. În *Analele Bucovinei*, Anul VII, 2/2000, Editura Academiei Române.
- Dan, D., 1925. *Rolul preoției bucovinene în menținerea românismului...*, Tipografia Mitropolitului Silvestru, Cernăuți.
- Duică, G.B., 1931. *Tapas*, în revista *Buletinul Mihai Eminescu*, nr. 7. Anul II/1931, Cernăuți.
- Dumitrescu-Bușulenga, Z., 1963. *Mihai Eminescu*, Colecția Oameni de seamă, Editura Tineretului, București.
- Dumitrescu-Bușulenga, Z., 1992. *Cuvânt înainte*, în Lucian Blaga, *Despre gândirea magică*, Editura Gramond.

- Eliade, M., 1994. *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, Editura Universitas, Chișinău.
- Eliade, M., 1985. *Despre Eminescu și Hasdeu*, în *Revista de istorie și teorie literară*, Anul XXXIII, nr. 3, iulie-septembrie 1985, București.
- Eminescu, M., 1939. *Opere I, Poezii tipărite în timpul vieții, Introducere, Note și variante, Anexe*. Ediție critică îngrijită de Perpessicius, Editura pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București.
- Eminescu, M., 1963. *Opere VI, Literatură populară*, Ediție critică îngrijită de Perpessicius, Cu 63 de reproduceri după manuscrise, Editura Academiei Române, București.
- Eminescu, M., 1977. *Opere VII, Proza literară, Sărmanul Dionis, La aniversară, Cezara, geniu pustiu, Celalalte proze postume, Texte indite*, Studiu introductiv de Perpessicius, cu 77 de reproduceri după manuscrise, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1980. *Opere IX Publicistică 1870–1877, Albina, Familia, Federațiunea, Convorbiri, literare, Curierul de Iași*, Studiu introductiv de Al. Oprea, cu 68 de reproduceri după manuscrise și publicații, Academia Republicii Socialiste România, Muzeul Literaturii Române, Editura Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1989a. *Opere X, Publicistică 1 noiembrie 1877 – 14 februarie 1880, Timpul*, Academia Republicii Socialiste România, Muzeul Literaturii Române, cu 16 reproduceri după publicații și manuscrise, Editura Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1989b. *Opere XVI, Corespondență. Documentar*, cu reproduceri după manuscrise și documente, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1984. *Opere XI, Publicistică 17 februarie – 31 decembrie 1880, Timpul*, cu 27 de reproduceri după publicații și manuscrise, Academia Republicii Socialiste România, Muzeul Literaturii Române, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1985a. *Opere XII, Publicistică 1 ianuarie – 31 decembrie 1881, Timpul*, cu 28 de reproduceri după publicații și manuscrise, Academia Republicii Socialiste România, Muzeul Literaturii Române, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1985b. *Opere XIII Publicistică 1882–1883, 1888–1889 Timpul, România liberă, Fântâna Blanduziei*, Cu 64 de reproduceri, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Eminescu, M., 1993. *Opere XV, Fragmentarium. Addenda ediției*, cu reproduceri după manuscrise, documente și presă, Editura Academiei Române, București.
- Eminescu, M., 1999. *Opera politică*, vol. I, Ediție îngrijită de Bucur Popescu și Petru Demetru Popescu, București, Publistar.
- Eminescu, M., 1939. *Poezii tipărite în timpul vieții I, Introducere, Note și variante, Anexe*, Ediție îngrijită de Perpessicius, cu 50 de reproduceri după manuscrise, Editura Pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București.
- Filipciuc, I., 2001. *Lăcrămioarele învățăcelilor... și Eminescu – întregite cu facsimila broșurii din 1866 –*, Biblioteca Miorița, Câmpulung Bucovina.
- Friedwagner, M., 1940. *Rumäniche Volkslieder aus der Bukovina. Liebenslieder*, Band I, Würzburg.
- Galaction, G., 1987. *M. Eminescu*, Ediție, cuvânt înainte, note și indice de Gheorghe Cunesco, Colecția Eminesciana – 43, Editura Junimea, Iași.
- Gherman, I., 1993. *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și Ținutului Herța*, Editura ALL, București.
- Grămadă, N., 1926. *Bucovina de altă dată. Schițe istorice*, Editura Casei Școalelor, București.
- Grămadă, I., 2002. *Cartea sângelui*, Crai nou, Editura Bucovina viitoare, Editura Mușatinii, Suceava.
- Grigorovici, R., 2002. *Modelul Bucovinei în Analele Bucovinei*, Anul IX, Nr. 2/2002, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina” Rădăuți, Editura Academiei Române, București.
- Grigorovici, R., 2002. *Bucovina, fereastră către Vest a Moldovei în Analele Bucovinei*, Anul IX, Nr. 2/2002, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina” Rădăuți, Editura Academiei Române.
- Guéron, R., 2008. *Simboluri ale științei sacre*, Editura Humanitas, București.
- Hurmuzachi, G., 1865. În *Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*. anul I.
- Hurmuzachi, G., 1866a. În *Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*, Anul II, nr. 3/ 1 martie 1866.
- Hurmuzachi, G., 1866b. *Învățămintele istoriei*, în *Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*, Anul II, nr. 12/ 1 septembrie 1866.
- Hurmuzachi, A., 1866. *Carele e caracterul și tendința învățământului public la noi?*, în *Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*, Anul IV, nr. 3, din 1 martie.
- Hurmuzachi, G., 1867. În *Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*, An III, nr. 7 și 8/1867.
- Iacobescu, M., 1973. *Revoluția de la 1848 în Bucovina*, în Suceava, Anuarul Muzeului Bucovinei, V.
- Iacobescu, M., 1983. *Problema agrară în revoluția română de la 1848 în Bucovina*, în *Revista de istorie*, nr. 5/1983, București.
- Iacobescu, M., 2005. Prefață la volumul lui Alis Niculică, Ion G. Sbiera. *Viața și opera*, Suceava.
- Iorga, N., 1914. *Legăturile culturale între Bucovina și Principatele românești*, Editura Casei Școalelor, București.
- Iorga, N., 1938. *Românismul în trecutul Bucovinei*, București.
- Johnston, W.M., 2000. *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală și socială 1848–1938*, Traducere de Magda Teodorescu, editura Polirom, Iași.
- Kogălniceanu, M., 1976. *Opere II, Scrieri istorice*, Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Alexandru Zub, Editura Academiei Române, București.
- Kogălniceanu, M., *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, Editura Domino.
- Livescu, C., 2011. *Eminescu și enigmele Caietului vienez. Strategiile textuale ale debutului literar*, Cuvânt înainte de acad. Mihai Cimpoi, Postfață: Dan Mănuță, Vasile Spiridon, Editura Crigarux, Piatra Neamț.
- Loghin, C., 1926. *Istoria literaturii române din Bucovina 1775–1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cu 38 de clișee, Tipografia Mitropolit Silvestru, Cernăuți.
- Loghin, C., 1943. *Aron Pumnul – Mihai Eminescu. I Reabilitarea lui Aron Pumnul*, în vol. *Eminescu și Bucovina*, Editura Mitropolit Silvestru, Cernăuți.
- Luceac, I., 2000. *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare. (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Cuvânt înainte de acad. Ștefan Ștefănescu, Editura Alexandru cel Bun – Editura Augusta, Timișoara.
- Lupaș, I., 1993. *Istoria unirii românilor*, Editura Scripta, București.
- Maiorescu, T. *Însemnări zilnice, 1881–1886*, vol. II, Editura Socec, București.
- Moldovanu, G., 2006. *Aron Pumnul – profesor la Cernăuți*, Rev. Glasul Bucovinei, Nr. 3/2006, anul XIII (nr. 51),
- Morariu, C., 1998. *Cursul vieții mele. Memorii*, Editura Hurmuzachi, Suceava.
- Morariu, L., 1923. *Frățânii Eminescu*, în revista Glasul Bucovinei, Anul VI, Institutul de Arte Grafice Glasul Bucovinei.
- Murărașu, D., 1932. *Naționalismul lui Eminescu*, Editura Bucovina I. E. Torouțiu, București.
- Mureșianu, A.A., 1935. *Eminescu, Aurel Mureșianu și serbarea de la Putna, Cernăuți*.
- Nandriș, I., 2001. *Satul nostru mahala din Bucovina*, Ediție îngrijită și prefațată de Gh. Nandriș, Casa de Presă și Editura Tribuna, Sibiu.
- Neagoe, S., 1992. *Bătălia pentru Bucovina*, Editura Helicon, Timișoara.
- Niculică, A., 2005. *Ion G. Sbiera. Viața și opera*, Biblioteca Bucovinei I. G. Sbiera, Suceava.
- Niculică, A., 2009. *Din istoria vieții culturale a Bucovinei: Teatrul și Muzica (1775–1940)*. Casa editorială Floare Albastră, București.
- Nistor, I., 1916. *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Editura Casa Școalelor, București.
- Nistor, I., 1991. *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București.
- Olaru, M., 2002. *Despre «Homo Bucovinensis» sau, împreună cu Klaus Heitman, despre imagologie în Analele Bucovinei*, Anul IX, Nr. 2/2002, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina” Rădăuți, Editura Academiei Române, București.
- Onciul, D., 1915. *Din trecutul Bucovinei*, Institutul de arte grafice Speranța, București.
- Oprea, A., 1983. *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, Editura Minerva, București.
- Oprea, I.N., 2004. *Bucovina în presa vremii, Cernăuți 1811–2004*, Editura Edict, Iași.
- Pahomiu, M., 2001. *«Jurământul Bucovinei» față de Austria în anul 1777, «Analele Bucovinei»*, anul VII, nr. 2, Editura Academiei Române, București.
- Papuc, L., 1997. *Frânturi de cultură bucovineană*, Editura Săfir, Iași.
- Petrino, D., 1869. *Puține cuvinte despre coruperea limbii române în Bucovina*, Tiparul Bucoviecki și Comp., Cernăuți.

- Pop, A.Z.N., 1962. *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București.
- Pop, A.Z.N., 1969. *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Pop, A.Z.N., 1978. *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Editura Sport-Turism, București.
- Pop, A.Z.N., 1983. *Întregiri documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Eminescu, București.
- Pop, A.Z.N., 1987. *Caleidoscop eminescian*, Editura Eminescu, București.
- Pumnul, A., 1865. *Privire repede preste două sute șasezeci și șapte de'n proprietățile, așa numite moșiile mănăstirești din carele s-a format mărețul Fond religioasă al Bisericii dreptcredincioase a Bucovinei*, Cernăuți.
- Purici, Ș., 2002. *Istoria Bucovinei: imperativul demitizării*, în *Analele Bucovinei*, Anul IX, Nr. 2/2002, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina” Rădăuți, Editura Academiei Române.
- Purici, Ș., 2004. *Considerații privind administrația austriacă în Bucovina în perioada prepașoptistă*, în *Analele Bucovinei*, anul XI, nr. 2, București, Editura Academiei Române.
- Purici, Ș., 2006. *De la supuși la cetățeni. Românii din Bucovina (1775-1914)*, în *Analele Bucovinei*, anul XIII, nr. 1, Editura Academiei Române, București.
- Rațiu, G.V., 1997. *Matei Eminescu la Bistrița*, Editura Răsunetul, Bistrița.
- Roșu, I., 1989. *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu, Originile*, Editura Cartea Românească, București.
- Ruşindilar, P., 1995. *Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei*, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Editura Glasul Bucovinei, Iași.
- Sava, A., 1929. *Documente putnene*, I, Focșani.
- Sbiera, I.G., 1889. *Aron Pumnul, Voci asupra vieții și însemnătății lui, dimpreună cu documente relative la înființarea catedrei de limba și literatura română la gimnasiul superior din Cernăuți, precum și scrierile lui mărunte și fragmentare*, Editura Societății –Tipografia Arhiepiscopală, Cernăuți.
- Sbiera, I. G., 1890. *Familia Sbiera*. Cernăuți.
- Sbiera, I.G., 1899. *Familia Sbiera după tradițiune și istorie și amintiri din viața autorului*, Tipografia Universitară R. Eckhardt, Cernăuți.
- Schipor, V.I., 2007. *Bucovina istorică, Studii și documente*, Cuvânt înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Editura Academiei Române, București.
- Schipor, V.I., 2004. *Ștefan cel mare în legende de poporului român*, în *Analele Bucovinei*, 2004. Anul XI, 1/2004, Editura Academiei Române..
- Simion, F.M., 1981. *Legende istorice din Bucovina*, Ediție îngrijită cu note și studiu introductiv de Paul Leu, Editura Junimea, Iași.
- Sion, G., 1888. *Suvenire contimpurane*, Tipografia Academiei Române, București.
- Slavici, I., 1978. *Opere IX. Memorialistica. Varia*, Ediție îngrijită de C. Mohanu și D. Vatamaniuc, Editura Minerva, București.
- Ștefanelli, T.V., ș.a., 1943. *Vol. Eminescu și Bucovina cu contribuții de: Tudor V. Ștefanelli, Vasile Gherasim, Constantin Loghin, Eugen Păunel, Augustin Z. N. Pop, Aurel Vasiliu, George Voevidca*, Editura Mitropolit Silvestru, Proprietatea Societății pt. Cultură, Cernăuți.
- Ștefanelli, T.V., 1983. *Amintiri despre Eminescu*, Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Colecția Eminesciana – 31, Editura Junimea, Iași.
- Ștefanovici, S., 1932. *Amintiri eminesciene*, în revista *Buletinul Mihai Eminescu*, Anul III/1932, Fascicola 8, Cernăuți.
- Torouțiu, I.E., 2003. *Frunză verde, Căntece și basme populare din Bucovina*, Ediție îngrijită de Ion Filipciuc, Biblioteca Miorița, Câmpulung Bucovina.
- Țugui, P., 2000. *Bucovina – istorie și cultură*, Editura Albatros, București.
- Țugui, P., 1996. *Eminescu – Creangă. Documente biografice inedite*, Editura Vestala, București.
- Ungureanu, C., 2003. *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774 – 1918, aspecte etnodemografice și confesionale*, Institutul de Istorie al AȘM a republicii Moldova, Editura Civitas.
- Ungureanu, C., 2005. *Delimitarea frontierei Bucovinei în anii 1775-1776*, în *Analele Bucovinei*, anul XII, nr. 2, Editura Academiei Române, București.
- Ungureanu, C., 2007. *Învățămintul primar din Bucovina 1774–1918*, Institutul de Istorie, Stat și Drept al academiei de Științe a Moldovei, Editura Civitas.
- Ungureanu, C., 2008. *Gimnaziul român din Cernăuți*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 3/2008, anul XV, nr. 59.
- Vasilu, A., 1943. *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în vol. *Eminescu și Bucovina*, Editura Mitropolit Silvestru, Cernăuți, 1943
- Vatamaniuc, D., 1968. *Serbarea de la Putna*, în vol. *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Vatamaniuc, D., 1985. *Publicistica lui Eminescu 1870–1877*, Colecția Eminesciana, Editura Junimea, Iași.
- Vatamaniuc, D., 1986. *I. G. Sbiera și Eminescu*, în *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, Seria IV, Tomul VIII, Editura Academiei Române, București.
- Vatamaniuc, D., 1988. *Eminescu, Manuscrisele jurnal al formării intelectuale și al lărgirii orizontului științific. Laborator de creație. Instrument de lucru*, Editura Minerva, București.
- Vatamaniuc, D., 1996. *Antologie, prefață și note la volumul Mihai Eminescu - Răpirea Bucovinei*, Editura Saeculum I. O., București.
- Vatamaniuc, D., 1997. *Antologie, prefață, note și comentarii la volumul Mihai Eminescu - Sfântul pământ al Transilvaniei. Transilvania sub dualismul austro-ungar*, Editura Saeculum I. O., București.
- Vatamaniuc, D., 1998. *Caietele Eminescu. Mitologie și document*, Editura Fundației România de Măine, București.
- Vatamaniuc, D., 2002. *Bucovina în viziunea a trei instituții de cercetare în Analele Bucovinei*, Anul IX, Nr. 2/2002, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina” Rădăuți, Editura Academiei Române.
- Vatamaniuc, D., 2006. *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Prefață de acad. Ștefan Ștefănescu, Academia Română Filiala Iași, Centrul de Studii Bucovina, Rădăuți, Editura Academiei Române, București.
- Vatamaniuc, D., 2008. *Iraclie Porumbescu în revoluția din 1848 și după aceea*, În *Analele Bucovinei*, Anul XV, nr.2/2008, Editura Academiei Române.
- Zöllner, E., 1997a. *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, Ediția a VIII-a, vol. I, Traducere de Adolf Armbruster, Editura Enciclopedică, București.
- Zöllner, E., 1997b. *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, Ediția a VIII-a, Vol. II, Traducere de Adolf Armbruster, Editura Enciclopedică, București.
- *** *Averile bisericești din Bucovina*, 1939. Editura Mitropoliei Bucovina, Cernăuți.
- *** *Calendar pentru rămâni pe anul 1857*. Anul XIV, Iași.
- *** *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, 2007. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac, Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București.
- *** *Petițiunea Bucoveninilor către împăratul, din iunie 1848, formulând dorințele țării pentru o autonomie provincială și pentru conservarea caracterului național românesc al ei*, în vol.: Aron Pumnul. *Voci asupra vieții și însemnătății lui, dimpreună cu documintele relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnasiul superior din Cernăuț, precum și scrierile lui mărunte și fragmentare publicate de D-rul Ion al lui G. Sbiera, profesor î. r. la universitatea din Cernăuș, membru al academiei Române din București, membru onorariu, sau fondatoriu, al mai multor societăți literare, etc. Cu spesele acordate din fundăciunea Pumnuleană de către Soșietatea pentru cultura și literatura română în Bucovina, Cu portretul lui Pumnul*, 1889. Editura Societății, Cernăuți.
- *** *Rev. Bukowina*, 1864. din 13 mai 1864.
- *** *Rev. Familia*, nr. 17/28 aprilie – 11 mai 1891.
- *** *Rev. Federațiunea*, 1868. I, nr.180 din 13/25 decembrie .
- *** *Rev. Glasul Bucovinei*, 1918. Anul I, nr.25/13 decembrie.
- *** *Revista Fundațiilor Regale*, 1939. Din 1 iulie.
- *** *Scrisoarea Aglaei Eminovici către Titu Maiorescu*, 1889. Cernăuți, 8 iulie, Fond documentar Ipotești, nr. inv. 37.
- *** *Ziarul Bucovina*, 1848a. nr.1 din 4 octombrie, Cernăuți.
- *** *Ziarul Bucovina*, 1848b. nr. 12 din 24 decembrie, Cernăuți.
- *** *Ziarul Curierul de Iași*, 1876. IX, nr. 56 din 21 mai.
- *** *Ziarul Românul*, 1870. (XIV) din 26 aprilie.
- *** *Ziarul Românul*, 1871. Anul XIV din 21 august.
- *** *Ziarul Timpul*, 1878a. III, nr. 44 din 25 octombrie.
- *** *Ziarul Timpul*, 1878b. Anul III, nr. 119 din 1 iunie.

Lucia OLARU NENATI

Eminescu în presa Botoșanilor de altă dată (III)

În acel număr special, triplu, al revistei *Junimea Moldovei de Nord*, apărut la Botoșani și dedicat lui Eminescu la împlinirea a 30 de ani de la moartea sa, la 15 Iunie 1919 (anul I, nr.8-9-10) semnează și **Emil I. Diaconescu**, un intelectual implicat activ în realizarea acelui număr omagial. Pentru că numele său nu mai este, din păcate, foarte cunoscut celor de azi, reamintim că acest jurnalist al tinerei *Junimi...* botoșănene, născut la Mănăstireni-Botoșani, era pe atunci profesor secundar la Liceul Laurian din Botoșani. Va fi apoi profesor la Liceul Internat din Iași, apoi conferențiar și profesor universitar la Universitatea "Al.I.Cuza" Iași, devenind un reputat istoric cu specializare la Paris, doctor în litere și doctor docent în geografie istorică, ce se va dovedi un bun cunoscător al istoriei naționale și autor a numeroase studii de specialitate. Deși prin plecarea la Iași activitatea sa publicistică la *Junimea Moldovei de Nord* va înceta, din păcate, Emil Diaconescu va rămâne în bune relații de colaborare culturală cu acest oraș, de vreme ce participarea sa la sesiunile de comunicări ale muzeului botoșănean de istorie va fi întâlnită și în anii '70. El se stinge din viață la 1 octombrie, 1978, la Iași.

În acel număr festiv dedicat lui Eminescu, la care ne referim acum el își aduce contribuția prin articolul intitulat *În amintirea poetului*, făcând cunoscute motivele editării acestuia ca unul ce avea pe atunci atribuții decizionale: dorința de-a celebra amintirea "celui mai slăvit geniu poetic al neamului românesc" în acel an, cu atât mai mult cu cât "în sfârșit, după veacuri de suferințe, cea mai mare parte din neamul nostru românesc a fost desrobite de sub stăpâ-

nirea vrăjmașă". El își exprimă apoi regretul de-a nu fi putut duce la împlinire dorința de-a avea la Botoșani cu acel prilej așa cum ar fi dorit și s-au străduit, pe cei mai de seamă reprezentanți ai culturii române: N. Iorga "desrobitorul și întemeietorul neamului nostru", Al.Vlahuță, A.C.Cuza, I.Simionescu, Sextil Pușcariu, Mihail Dragomirescu și alții, pe reprezentanții Academiei Române, ai asociației ASTRA, ai Societății literare din Cernăuți, ai școlilor unde a studiat Eminescu, ai Societății Scriitorilor români, făcând astfel cunoscut demersul de-a fi încercat să-i atragă și explicând astfel, implicit, prezența unora dintre aceștia prin mesajele lor în corpul acestei reviste. Anunțând constituirea unui comitet pentru organizarea acestei manifestări, în frunte cu oficialitățile orașului, prefectul Ramiro Săvinescu și primarul C.V. Ficșinescu, se publică și textul apelului către intelectuali, elaborat de acel comitet, pe care-l transcriem integral având în vedere valoarea lui memorialistică. "La 28 Iunie st.n. se împlinesc 30 de ani de la moartea marelui geniu al neamului românesc și cel mai strălucit fiu al județului nostru, poetul Mihai Eminescu. Cu acest prilej vor avea loc în orașul Botoșani serbări comemorative în zilele de 28 și 29 c. Pentru ca reușita acestora să fie și mai desăvârșită, ar trebui să participe sufletește la ele o mulțime cât mai numeroasă. De aceea comitetul de inițiativă vă roagă să organizați, după împrejurările și puterile locale, mici serbări în ziua de 29 iunie stil nou, fiind Duminică, conștând poate dintr-un parastas și o mică șezătoare în care s-ar explica sătenilor însemnătatea marilor noștri oameni și în special, valoarea națională a operei

lui Eminescu prin dragostea de trecutul nostru și de pătura mai numeroasă și mai muncitoare a neamului". Se continuă apoi anunțarea programului acelei manifestări ce s-a arată a fi de amploare, ce cuprindea un pelerinaj la Ipotești în 18 iunie, cu slujirea unui Te Deum, atât în satul copilăriei cât și a doua zi, la Botoșani, la Uspenia, "catedrala orașului", oficiat de toți preoții din localitate, urmate de cuvântări și de un pelerinaj la bustul poetului, unde cuvânta studentul M. Țupa și de un festival artistic-literar la Teatrul "Eminescu". Acest prilej este considerat potrivit spre a se milita pentru construirea unei școli în satul Ipotești care să poarte numele poetului, precum și a unui muzeu "în care să se adune tot ce ar constitui ceva interesant din viața și cu privire la Mihai Eminescu", cât și unei "statui monumentale" a poetului, adunându-se fonduri în aceste scopuri. Cuvintele care urmează au un aer testamentar și, privite azi din perspectiva temporală a depărtării, se dovedesc într-adevăr vizionare. "Orice s-ar face pentru ca poetul Eminescu să-l întâlnim în calea vieții noastre în orice clipă, nu este de ajuns, de aceea nu numai noi dar și urmașii noștri, vor trebui mereu să desăvârșească orice s-ar începe, pentru cinstirea și preamărirea geniului neamului românesc."

Și într-adevăr, dacă privim azi într-o perspectivă diacronică retroactivă, mai toate edițiile omagierii lui Eminescu la Botoșani și Ipotești, organizate mai ales după 1970, au urmat cu aproximație și variațiuni, cam același scenariu inițiat atunci, în 1919, cu o mare contribuție din partea redacției *Junimii Moldovei de Nord*, care a acționat, prin membri ei, la realizarea în fapt a manifestării de atunci și a publicat cele relevate aici. Prin aceasta, publicația botoșăneană s-a dovedit, încă o dată, a fi nu numai o revistă, ci și o instituție de cultură activă a obștii botoșănene și o inițiatoră a tradiției *Zilelor Eminescu*, devenită națională și perenă.

În numărul special al revistei se mai anunță și alte apariții dedicate lui Eminescu, dintre care se remarcă foaia *Crai Nou* a partidului național-democrat. Totodată se mai dau publicității și telegramele prin care o serie de invitați, precum N. Iorga, Al. Vlahuță, A.C. Cuza, C. Fedeleș, își anunță regretul de-a nu putea participa, din diferite motive – boală, alte solicitări etc. - la manifestările omagiale dedicate lui Eminescu, în acel an, la Botoșani.

Alăturat, se publică și programul propriu-zis al serbărilor de comemorare, cu amănunte, din care se vede că la buna reușită a acestora mai urmau să contribuie și M. Poslușnicu în calitate de dirijor al corului mixt ce cânta muzică semnată de Cavaler de Flondor și Gh. Scheletti pe versurile lui Eminescu, vorbitori precum C. Mighiu, P. Irimescu și Emil Diaconescu, elevi recitatori ai poeziilor eminesciene ori interpreți instrumentali ai unor cântece adecvate etc.

Cu privire la textul intitulat *Eminescu la Botoșani*, apărut în acest număr sub semnătura lui **Constantin Iordăchescu**, cel ce avea să preia misiunea editării revistei după plecarea lui E. Diaconescu și căruia îi vom dedica într-un

număr viitor un capitol special, se poate constata că, fără a se lansa, măcar în introducere, în grandilocvente aprecieri la adresa lui Eminescu, ispititoare și atât de obișnuite, atunci și mai târziu, în asemenea momente, el se axează pe elucidarea câtorva elemente biografice neclare, începând cu precizarea unei informații încă insuficient cunoscute la acea vreme și anume aceea referitoare la locul nașterii lui Eminescu. Invocând descoperirea actului de naștere al poetului de către Constantin Botez, dar aducând și alte argumente exacte în discuție, el subliniază decisiv că Eminescu s-a născut la Botoșani și critică ignorarea nepermisă a acestei informații chiar de către oficialii locului, deși trecuseră 30 de ani de la moartea sa.

În continuare, publicistul aduce în discuție și alte date referitoare la perioadele de ședere a poetului la Botoșani, descriindu-le și invocând documente, scrisori, mărturii, date exacte, contribuții ale unor botoșăneni la sprijinirea lui Eminescu, dar și (în chip profetic!) reprobabile excrocherii petrecute sub acoperirea acestui scop înalt. Dozându-și gradarea efectului de persuadare, atunci când simte nevoia unor pleoarii emoționale, nu le susține el însuși ci le extrage sub formă de citate din scrisori ale lui Eminescu și ale Harietei, dându-le deci cuvântul protagoniștilor, ca într-o partitură dramatică, totul într-o armătură de argumente logice, strânsă, aproape juridică, bine folosită, cu siguranța unui cercetător literar care știe unde să caute informații și cum să utilizeze cele descoperite în slujba unui *quod erat demonstrandum*, care nu se expune declamativ și explicit nicăieri, dar reiese cu pregnanță din întregul excurs.

De altfel, preocupările sale pentru personalitatea lui Eminescu, direcționate mai ales spre elucidarea unor probleme biografice, comparatistice și analitice, dar și altele, pragmatice, conexe constituirii unui spațiu memorial eminescian la Botoșani și Ipotești, se vor manifesta constant în toată activitatea sa publicistică, dar și în cea obștească, prin conferințe, participări la inițiative și grupări de acest gen, toate acestea desemnându-l și pe Iordăchescu drept unul dintre **pionierii memorialisticii eminesciene**. Contribuția sa în acest sens la clarificarea unor chestiuni biografice eminesciene, la elucidarea acelui "punct nevralgic" al existenței eminesciene, "cazul epigramei" lui Macedonski, precum și compararea, pentru prima dată în paralel, a operei și profilului celor doi mari poeți români, deși debutează în *Junimea Moldovei de Nord*, drept care poate fi adăugată contribuțiilor acestei reviste revelate în prezentul capitol, va fi aprofundată și continuată în alte publicații, în special în *Adevărul literar și artistic* de la București, motiv pentru care aceste aspecte necesită o tratare separată, consacrată integral personalității lui Constantin Iordăchescu.

Nu se poate epuiza însă contribuția publicistică botoșăneană la capitolul interesului pentru universul eminescian fără a se lua în atenție, fie și succint, și cele publicate sub această egidă în *Revista școlii*, publicație care, datorită mentorului ei, multilateralul C.Iordăchescu, își transcende fruntariile specializării didactice și atinge adeseori plafonul unei reviste de cultură. Așadar, și în această publicație botoșăneană longevivă (care a tipărit pe frontispiciu și numărul anului XX de apariție, ceea ce era uluitor pentru orice publicație, nu numai pentru una de provincie!) au apărut texte privitoare la Eminescu.

Îmbinând obiectivele ei specializate de natură școlară cu acela al propagării Poetului, se publică aici mai multe apeluri și informații ce urmăresc strângerea de fonduri pentru construirea la Ipotești a unei școli monument, "un semn de recunoștință a tineretului de după întregirea neamului ce va rămâne

peste veacuri, pentru cel ce i-a cântat vitejia, demnitatea și suferința și a arătat lumii întregi geniul poeziei și gândirii, țâșnit din neamul nostru" (**M. D. Vasiliu** în nr.12/1936) Apelul a fost, după cum ni se comunică în revistă (nr.7-8/1936), propagat și în cadrul Congresului general al învățătorilor ce-a avut loc în cel an la Cernăuți. Cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la stingerea pământească a Luceafărului, C.Iordăchescu semnează în această revistă un articol intitulat *Patruzeci de ani – Mihai Eminescu* (nr.5-6,1929) în care, după ce anunță apropierea acestei date, arată însemnătatea ei și pentru dascălii școlilor. Lucrul se impune deoarece, spune Iordăchescu în crescendo-ul său retoric propriu, "Eminescu nu a fost numai poetul ce a ridicat limba și cugetarea românească la culmi neatinse încă; nu a fost numai îndreptătorul moral și politic al atâtor generațiuni; nu a fost numai martirul tipic al brutalei noastre nepăsări în fața meritului adevărat (...), ci a mai fost și revizor școlar", ceea ce a făcut "cu un entuziasm și cu o pricepere unice, de care stau mărturie documentele scrise de mâna lui", din care se vede că "Eminescu n-a făcut din revizorat nici agentură politică și nici armă de răzbunare personală". Trebuind a parcurge el însuși și odiseea revizoratului școlar făcut în acelaș spirit, Iordăchescu pune o nuanță de participare pro domo în înfățișarea avatarurilor ilustrului său predecesor într-un revizorat onest și competent: "dar fiindcă așa a înțeles să fie revizor școlar Mihai Eminescu, drept răsplată a fost destituit și lăsat muritor de foame". Acest lucru nu-l împiedică să ofere exemplul eminescian ca model "tuturor revizorilor prezenți și viitori", adăugând și spusa biblică simbolică: "Fericiți cei prigoniți pentru dreptate!"

Și la împlirea a 45 de ani de la acea dată memorabilă, revista (nr.6/1934) îndeamnă călduros publicul orașului să ia parte la manifestările organizate de Cercul de cultură în onoarea acestui eveniment, la parastasul de la catedrala Uspenia cât și în parc, la cuvântările ce se vor rosti cu acel prilej. Și în cadrul Congresului extraordinar al învățătorilor desfășurat la Botoșani la 19 august 1934, se propagă către participanți indemnul de a contribui cu sume pentru mărirea fondului necesar reconstruirii casei lui Eminescu de la Ipotești (nr.9-10/1934). La fel și cu prilejul semicentenarului morții lui Eminescu, longeviva *Revista Școlii* exprimă în cuprinsul ei prețuirea datorată "celui mai mare și mai nefericit dintre toți marii gânditori și poeți ai neamului nostru", prin mai multe articole, printre care și unul urmărind, din nou, pe Eminescu în ipotaza sa de *Om al școlii* (nr.5-6/1939), în care semnatarul, **M.Apostol**, prelevează trasăturile definitorii ale acesteia, vizionarismul pedagogic al lui Eminescu prin care el a anticipat punctul de vedere modern al acestei ramuri, care reclamă, nu în ultimul rând, și accentuarea personalității și desăvârșitei culturi profesionale a învățătorilor. De remarcat că începând de la acest număr, pe coperta revistei apare pentru multă vreme portretul lui Eminescu.

„Toți tinerii poeți care există astăzi în România în moștenirea lor spirituală îl au pe Eminescu“

VIORICA ZAHARESCU ÎN DIALOG CU PROFESORUL VANIA ATUDOREI

Vineri, 28 iunie 2013

Invitația de a veni la Ipotești într-o scurtă vizită i-am adresat-o telefonic cu o zi în urmă. Numărul de telefon mobil al domniei sale l-am aflat de la Mioara Atudorei, sora dumnealui, cu care sunt bună prietenă tocmai din vremea când eram eleve la liceul teoretic atunci, Mihai Eminescu din Botoșani. Omul de cultură Vania Atudorei s-a născut la Botoșani și a fost elev al renumitului liceu A.T. Laurian. Pasionat de biologie a urmat apoi cursurile facultății cu acest profil la Cluj.

Vania Atudorei: *Lucrarea mea de diplomă de la Facultatea de Biologie din anul 1977 a fost cu fauna și vegetația pădurii lui Mihai Eminescu de la Ipotești. Am un exemplar acasă, am să fac o copie și o voi lăsa aici. Am spus profesorilor mei de la facultate că vreau să fac o lucrare științifică cu acest subiect. Eu eram mai bun la zoologie. Pentru floră a venit cu mine profesorul Gheorghe Mihai și împreună am colindat pădurea de la Ipotești zile în șir, studiind plantele, gramineele și arborii. Era prima lucrare de acest fel. Nimeni nu mai studiasse până atunci pădurea lui Eminescu.*

Vania Atudorei a plecat din România în anul 1987. Cu puțin timp înainte de plecare a fost anchetat de securitatea comunistă din Cluj. Avusese curajul să difuzeze la un post de radio, în ajun de Crăciun, colinde religioase. Era deci sub supraveghere securistă. Când s-a ivit ocazia a părăsit țara. În prezent trăiește în Canada, la Montreal. Vine în România în fiecare an. Am ajuns la Ipotești împreună, cu mașina mea, și primul popas l-am făcut în sala de expoziții Horia Bernea a Memori-

alului Ipotești unde se afla expoziția „Nichita Stănescu 80“, expoziție adusă de la Muzeul Național al Literaturii Române din București printr-un Contract de parteneriat între cele două instituții de cultură cu ocazia Zilelor Eminescu – 15 iunie 2013. Întâlnirea cu domnul profesor Vanea Atudorei am realizat-o împreună cu colegul meu Oneaga C-tin care s-a ocupat de filmare și înregistrare pe DVD.

Viorica Zaharescu: *Domnule profesor Vanea Atudorei, vă mulțumesc că ați acceptat invitația mea la Ipotești și vă urez anticipat La Mulți Ani! Am aflat că sunteți născut în luna decembrie și veți împlini anul acesta un număr de ani. Anul 2013 este an aniversar pentru poetul Nichita Stănescu, 80 de ani de la nașterea lui s-au împlinit în luna martie. Noi l-am sărbătorit la Ipotești. Vă rog să ne spuneți dacă e bine că am avut această inițiativă.*

Vania Atudorei: Mă bucur foarte mult că Nichita Stănescu a fost sărbătorit la Ipotești căci Memorialul acesta este un templu al literaturii și poeziei românești. După Eminescu au apărut alte generații de poeți. Tudor Arghezi și Nichita Stănescu au fost printre cei mai de seamă. Sigur însă nu l-au depășit pe el, el este etalonul în poezie. Unii dintre ei au fost propuși pentru premiul Nobel, cum e Nichita Stănescu. A fost o idee fericită expoziția. Mă gândesc că Nichita putea fi în viață acum, ar fi avut 80 de ani. Media de viață a crescut în România. În creația lui, în înclinațiile lui literare, în drumul lui în literatura română, Nichita Stănescu, printre alți factori,

l-a avut și pe Eminescu, pe care l-a iubit, l-a apreciat, i-a cunoscut poezia. Toți tinerii poeți care există astăzi în România în moștenirea lor spirituală îl au pe Eminescu. Încă din școală și copilărie nu există român care să nu știe de Eminescu. Dacă-l privim pe Nichita, vedem că era frumos ca Eminescu. Ochii cu o privire hipnotizantă, păr rebel. El a fost idolul generațiilor 60 și 70.

Am părăsit sala de expoziții, nu înainte de a privi toate fotografiile cu Nichita Stănescu și de a admira tinerețea și frumusețea doamnei Dora, fosta soție a poetului Nichita Stănescu. Pe alee, spre Casa Memorială Mihai Eminescu ne-au întâmpinat trandafirii multicolore, petuniile mov și ne-a privit trist Eminescu, de pe soclul din mijlocul curții. Mirosul de floare de tei se simțea peste tot și făcea casă bună cu ciripitul păsărilor.

V.Z.: *Suntem în cerdacul Casei Memoriale de la Ipotești. Am vrea să auzim de la dv., domnule Atudorei, ce simțiți acum, în acest loc.*

Prof. V.A.: Eu sunt născut în Botoșani, aici am crescut, aici am învățat, aici am hotărât ce vreau să studiez, aici m-am căsătorit, copii mei aici s-au născut. De 25 de ani sunt plecat, dar eu nu am părăsit niciodată România ca dovadă nu am renunțat la cetățenia română. La Ipotești am venit de multe ori când eram elev; veneam cu școala. Am prins casa memorială veche, am citit istoricul casei și, ca mulți alții, am fost revoltat de atitudinea Mariei Papadopol. Cred că putea face un efort financiar individual să consolideze casa poetului rămasă de la părinți. Am văzut recent și conacul Isăcescu de la Ungureni, uitat și neglijat de autorități. Mama mea este din Ungureni. Aici la Ipotești este un monument național unicat, un complex ridicat și consacrat lui Mihai Eminescu, singurul om de cultură din România care a dat naștere unei științe: eminescologia. Despre Eminescu și opera lui s-au scris și se vor mai scrie multe volume.

V.Z.: *Știm domnule profesor că ați purtat corespondență cu doamna Roxana Iacobescu din Paris, născută Eminescu, fiica doamnei Yolanda Eminescu. Vorbiți-ne, vă rog, despre urmașii familiei poetului Mihai Eminescu care sunt în viață și trăiesc în Franța.*

Prof. V.A.: Eu, acum 10 ani, am publicat în Canada un articol în care spuneam că nu mai există urmași ai familiei lui Mihai Eminescu. Nu știu cum acest articol a ajuns în Franța, la Brest, și de acolo mi-a scris doamna Roxana Eminescu, căsătorită Iacobescu. Mi-a spus că a citit articolul și că nu am dreptate. Conform principiului internațional de drept la replică care există în jurnalism, ea mă înștiințează că este urmașă a familiei Eminescu, este fiica Yolandei Eminescu, iar fiul ei Ion este ultimul descendent al familiei poetului. Yolanda Eminescu a fost fiica colonelului Gheorghe Eminescu, fiul lui Matei Eminescu, fratele poetului. Tatăl lui Ion este actor și frate cu Aimee Iacobescu, cunoscuta actriță română. Ion este student la drept, dar compune și poezii în limba franceză, căci nu știe românește. Poeziile nu i-au fost impuse, au venit din lăuntrul lui. Am fost emoționat

și surprins. Mi-a făcut surpriza să-mi trimită și fotografii și, uitându-te la el, vezi gene și cromozomi din familia Eminoviceștilor. Vezi că este un băiat frumos, are trăsături care aduc cu Eminescu. Ion nu a fost niciodată în România. Nimeni nu a avut inițiativa de a-l invita la Ipotești, unde sunt rădăcinile familiei sale. Ei doi sunt în Europa; se vine ușor din Franța în România. Această neglijență trebuie reparată, căci avem șansa să existe în viață urmași ai poetului nostru național și noi nu-i cunoaștem.

Am ieșit din Casa Memorială, am ocolit-o, ne-am îndreptat pașii și apoi am intrat în clădirea Bibliotecii Naționale de Poezie. Aici, la etaj, a putut admira donația **Laura și Aurel Dorcu**, botoșăneni și ei, de care ne-am amintit cu plăcere și regret, căci amândoi donatorii nu mai sunt printre cei vii.

Prof. V.A.: Eu nu l-am avut la liceu profesor la istorie pe domnul Dorcu; am făcut istoria cu doamna profesoară Ureche Emilia. Dar ne cunoașteam și ne simpatizam. Știu că domnul Dorcu a inițiat un cerc de muzică și în felul acesta, în fiecare săptămână, liceenii au avut ocazia să descopere pe Beethoven, Mozart. Dețin o colecție de peste două mii de discuri cu muzică simfonică. Când le-am cumpărat le-am ascultat, acum nu am timp. Sunt înregistrări unice. Dacă Memorialul are mediatecă le pot dona.

Mi-am exprimat față de domnul Vania Atudorei dorința de a-i arăta în depozitele de cărți ale bibliotecii ultima ediție după manuscrisele eminesciene, cea realizată de Academia Română și donată Memorialului de academicianul Eugen Simion. Privind în interiorul unui volum, iată ce a spus domnul Atudorei:

Prof. V.A.: Ce scris frumos. Semnătura lui Mihai Eminescu cred că fiecare român o are gravată în memorie. Avea un scris extraordinar. Eminescu s-a născut într-o perioadă de răscruce a poporului român, unirea principatelor. Pe vremea aceea se scria cu litere chirilice. Apoi s-a trecut la alfabetul latin. Să știți că anul trecut am fost la Oradea la Muzeul Revistei Familia, revistă condusă la început de Iosif Vulcan. Voiam să văd cu ochii mei redacția revistei unde a publicat Eminescu și să simt atmosfera de lucru din redacție...

I-am arătat domnului Atudorei un volum original din prima ediție a monografiei satului Ipotești scrisă de Dr. Valeriu Târziu și editată în 1939 la Cernăuți. Domnul profesor Atudorei, privind volumul editat la 50 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, a sugerat că ar trebui reeditat și pus în vânzare la Casa Memorială și sigur va fi cumpărat de vizitatorii ce-i trec pragul.

V.Z.: *Să intrăm și în amfiteatru. Aici au loc activitățile culturale, colocviile, congresele de poezie. Volumele din rafturile de sus și dosarele cu presa culturală românească de aici au fost donate Memorialului de scriitorul Gellu Dorian din Botoșani care este și redactor-șef al revistei Hyperion. Vă ofer în dar*

din partea instituției domnule profesor, trei numere ale revistei *Hyperion*. Și acum vă rog vorbiți-ne despre comunitatea românească din Montreal, Canada.

Prof. V.A.: Locuiesc în orașul Montreal care face parte din Canada franceză. Acolo există o comunitate de peste 50.000 de mii de români. Montreal este singurul oraș din lume unde există trei statui Eminescu. În Montreal apar 4 ziare în limba română la fiecare două săptămâni, sunt două posturi de radio românești și un post de televiziune în limba română. Sunt două Asociații ale Scriitorilor. Una este „Asociația Scriitorilor Români din Canada” condusă de scriitoarea Livia Nemțeanu și unde în fiecare lună scriitorii români se întâlnesc pentru a lansa volume de poezie. Anul acesta a fost lansat volumul unui scriitor tânăr cu numele de Ionuț Caragea. Alta este „Asociația Scriitorilor din Quebec, Canada franceză”. În fiecare an, la Salonul Internațional al Cărții, la standul românesc, scriitorii români vin pentru a da autografe. În ianuarie este sărbătorit întotdeauna Eminescu în Canada. Între România și Canada sunt 96 de ani de relații diplomatice. România a fost prima țară care și-a deschis un consulat în Canada...

Popasul nostru la Ipotești din acea zi a avut ca ultim punct întâlnirea cu conducerea instituției. Domnul Jijie Miluță, manager al Memorialului Ipotești, ne-a primit cu plăcere și a oferit profesorului Vanea Atudorei un volum din albumul „**Ipotești – Memoria unei case**”, album editat de Memorial, câteva vederi și pliante. Domnul profesor Vanea Atudorei a donat Memorialului Ipotești, frumos înrămat, un **Timbru omagial original emis de Poșta Română în 1989 cu ocazia a 100 de ani de la moartea lui Ion Creangă**. La o cafea cei doi au vorbit despre anul 2014 când se vor împlini 125 de ani de la moartea poetului Mihai Eminescu, a Veronicăi Micle și a lui Ion Creangă. Domnul Atudorei a promis că pe 15 iunie 2014 va fi prezent la Ipotești, că va lua legătura cu Roxana și Ion Iacobescu de la Paris, iar dacă Memorialul Ipotești le va adresa o invitație oficială el este convins că aceștia o vor accepta, iar prezența lor la Ipotești se va bucura de tot interesul și toată atenția cuvenită. Vizita la Memorialul Ipotești a domnului profesor Vanea Atudorei a fost de scurtă durată. Ne-am întors cu același mijloc de transport în Botoșani, deoarece la ora 10 domnul profesor era așteptat de cadrele didactice de la Colegiul Național A.T. Laurian pentru o premiere. Tot acolo ne-am luat și la revedere. A doua zi urma să plece la Budapesta.

București, 10 august, 1988

Stimate domnule Coșerescu,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea primită,
care m-a mișcat în mod deosebit.

Mă simt foarte vizualizată, pentru că
mi-au respectat preferințele de a vă scrie
imediat. Am fost sensibilă la discreția
cu care mi-ati ascultat acest lucru.

Vă scriu alăturat o pagină din memoarele
(sub formă de scene și momente), pe care am
început să scriu. Sper să vă emoționeze,
așa cum, într-un fel, evident și pe mine,
m-a emoționat și pe mine, la timpul său.

N-au reușit să îmi contacteze persoane
de încredere. Adresa pe care o am este:
4 Bd. de la Bastille - Paris 12.

Cu cel mai bun sentiment

Jolanda Emilian

Genoveva LOGAN-POGORILOVSCHI

AVATARURILE UNUI CENTENAR

În preajma celui mai important eveniment cultural al anului 1989, declarat prin UNESCO Anul Internațional Eminescu, autoritățile din România s-au mobilizat din timp, luând pe cont propriu organizarea programului, iar principalul coordonator a fost nu Ministerul Culturii sau Uniunea Scriitorilor, ci Ministerul de Interne. O „Notă de măsuri” emisă de Departamentul Securității Statului, Direcția I-a, reglementa de la bun început modul de desfășurare a întregului scenariu de supraveghere și intervenție directă unde va fi cazul, în zilele simpozionului. Dacă s-ar fi limitat la măsuri de protecție, am fi considerat firească și binevenită grija conducerii „de partid și de stat” pentru un eveniment de o asemenea amploare. În realitate însă altfel se petreceau lucrurile. Nu numai că, după implicarea directă în selecția participanților, din aproape în aproape se emiteau rapoarte asupra lucrărilor fiecărei zile – lucrări cu caracter strict literar, se-nțelege, se sublinia orientarea corectă, sau, dimpotrivă, afirmațiile „cu conținut interpretabil” din intervențiile invitaților, dar amicii noștri din umbră își mobilizau la maximum întreg arsenalul și când nu era cazul. Privit în timp, de la distanță, iată, de aproape un sfert de veac, Centenarul Eminescu ne plimbă prin toate bolgiile infernului concentraționar din ultimul an de dictatură. Pe parcursul celor aproximativ 120 de file îndosariate la C.N.S.A.S. (în realitate vor fi fost și mai multe), asistăm, ca-n preajma unei alarme de război, la masive mobilizări de forțe terestre (echipe de urmărire informativă prin filaj – „serviciul F”), pe calea undelor (interceptări de convorbiri telefonice, denumite în limbaj specific „mijloace TO”), citirea corespondenței (serviciul „S”), transmisii telegrafice ș.a.m.d. Iar în centrul operațiunilor se afla marele poet național Mihai Eminescu, devenit mai periculos mort decât viu, precum Isus Cristos la începutul erei noastre.

Să ne oprim puțin asupra primelor instrucțiuni, cuprinse în nota de măsuri (Arhiva C.N.S.A.S. Fond documentar, D.118, V.6, F.37,38):

Notă de măsuri

M.I.

Departamentul Securității Statului, Direcția I

Strict secret

Nr.051162, din iunie 1989

Ex. 1

În prima jumătate a lunii iunie a.c. se desfășoară în București și în județe manifestări dedicate aniversării centenarului poetului Mihai Eminescu.

I. „În cazul Simpozionului de la Botoșani (8-9-iunie), Iași (10-11 iunie) și Râmnicu-Vâlcea (10-11 iunie), la care sunt invitați și scriitori din alte județe, s-a acționat pentru cunoașterea și verificarea acestora, fiind înlocuite – prin factorii competenți – persoanele semnalate cu poziții și atitudini necorespunzătoare. Totodată, au fost stabilite măsurile informativ-operative ce se impun, în rândul participanților, la locurile de desfășurare și cazare. Pentru sprijin și îndrumare s-a deplasat câte un ofițer de la Dir. I-a la securitățile județene Botoșani, Iași și Râmnicu-Vâlcea.

II. Premergător și pe timpul Colocviului Internațional M.Eminescu care va avea loc la București în zilele de 13 și 14 iunie cu participarea unor specialiști străini (26 au confirmat participarea până în prezent), vor fi întreprinse următoarele măsuri:

1. Împreună cu Dir. A III-a, U.M.0110, U.M.0544, și Serviciul Independent „D” se acționează pentru verificarea invitaților străini, asigurarea unui temeinic control informativ pe timpul șederii în țară și punerea în aplicare, după caz, a unor acțiuni de influență pozitivă și dezinformare.

2. Dir. I, Dir. a III-a și U.M. 0110 au selecționat translatorii care vor însoți specialiștii străini, pregătirea și instruirea surselor din rândul lor fiind în curs de desfășurare.”

3. Dir.3 și Securitatea Municipiului București vor intensifica măsurile de control informativ în rândul participanților români la acțiune, pentru cunoașterea și prevenirea eventualelor intenții ale unora dintre aceștia de a adopta atitudini necorespunzătoare.

Instrucțiunile continuă cu măsuri de supraveghere a depunerii de coroane la

mormântul poetului, la care vor participa și invitați străini, a expoziției de la Sala Dalles, ș.a.m.d.

Dacă era nevoie de o asemenea concentrare de forțe, lăsăm în seama cititorilor aprecierea, și tot la discernământul lor facem apel când ar fi să punem în cumpănă imensele sume din buget alocate monitorizării evenimentului, exploatat din plin de propaganda comunistă, și teroarea celor trei F sub care se derulau ultimele luni dinaintea decembriei noastre naționale. Dar pentru Eminescu, ne spunem mereu, nimic nu-i prea mult. Așa cum s-a văzut din afara filtrelor oficiale, evenimentul în sine a prilejuit pentru români o imensă descătușare și izvor de regenerare pe termen lung a speranței. Chiar dacă, în limbajul de lemn al presei socialiste un singur om, scris cu o mare, era proslăvit ca cel mai iubit fiu al poporului și fotografia lui acoperea cea mai mare parte din spațiul primei pagini în manualele școlare, reviste și ziare de orice profil. De tot hazul acum ne poate apărea dispoziția unui culturnic de

atunci, responsabil cu propaganda și presa în C.C.: al P.C.R., consilierul personal al dictatorului, de a înlocui fotografia lui Mihai Eminescu de pe prima pagină a numărului din 15 iunie a României Literare, cu o fotografie reprezentând un moment din vizita de lucru a Secretarului General al Partidului în județul Ialomița. Respectiva propunere „a generat comentarii necorespunzătoare în rândul membrilor redacției și al colaboratorilor publicației, se raportează imediat (conf. Dos. D118, Vol. 6, fila 94). După informarea conducerii Consiliului Culturii și Educației Socialiste, s-a revenit asupra dispoziției date.”

O întrebare firească acum, când putem privi lucrurile prin timp, din afara sistemului, ar fi dacă devotatul consilier avea acordul iubitului conducător să-i pună fotografia pe prima pagină a României Literare, număr festiv dedicat unui mare centenar, publicație de specialitate a scriitorilor nu a Partidului, și chiar dacă sună redundant, întrebarea aceasta, ca atâtea altele, își așteaptă încă răspunsul.

Listele cu propuneri de invitați, externi și români, înaintate la timp spre avizare, conform instrucțiunilor din dosarul citat, ne induc, prin regresie, angoase și lehametea de care credeam că am scăpat. Dintre invitații români magnificul Dulea a tăiat cu roșu nume indezirabile – din motive numai de el știute și, poate, de cei în cauză, câți mai sunt printre noi: Dumitru Irimia, Mihai Zamfir, D.C. Mihăilescu, Elena Longinovschi, Mihai Drăgan, Zigu Ornea, Alexandru Călinescu, Ion Alexandru, Ștefan Augustin Doinaș, Mihai Lordache ș.a. Întâlnim apoi „Rapoarte” întocmite de ofițeri din Direcția a I-a, Serv. V, asupra activităților de la Botoșani, care dau seama despre conținutul comunicărilor. Unul dintre aceste rapoarte (fila 54), intră în amănunte, care se vor fi lăsat cu urmări grave pentru timpul acela: „Din datele provenite de la rețeaua informativă, mijloacele speciale T.O. și sursa „S”, au rezultat unele comentarii ale numiților: Lucian Valea (Bistrița – Năsăud), Gellu Dorian (Botoșani), și Roșianu Ilie (București), al căror conținut a fost raportat prin T.O. 393, în data de 9 IV 1989. Continuăm executarea măsurilor ordonate în cadrul acțiunii, urmând să raportăm operativ rezultatele obținute.” Semează șeful securității județene și cel al serviciului I.

Printr-o altă notă (fila 99 din dosarul citat), întocmită în prima zi a colocviului, se comunică: „Scriitorii Ion Lăncrănjan, George Munteanu, Emil Manu, Valeriu Râpeanu și alții și-au exprimat speranța că, în contextul aniversării centenarului marelui poet, se va aproba difuzarea volumului X din „Opere complete” și a ediției princeps apărută în 1883 sub îngrijirea lui Maioreșcu, care conține și poezia „Doina”, ambele retipărite recent.”

Comentariile nu încap aici, iar textul modestului scrib care trebuia doar să înregistreze și să comunice cele întâmplare, vorbește de la sine. Avem încă proaspătă în memorie alarma declanșată de adversarii lui Eminescu și, implicit, ai neamului românesc, la apariția volumului IX și în special a volumului X din scrierile sale politice. Pentru generația recentă, de după „90, nu e de prisos să amintim că expoziția de carte de la sala Dalles, cu ocazia centenarului Eminescu, a fost păzită precum un depozit de muniții. Volumul X, tipărit într-un tiraj de 11500 de exemplare, a fost la un pas de isteria trimiterii lui la topit. În „Nota de măsuri” amintită se prevedea, de altfel, printr-un aliniat aparte, la punctul III: „Anterior și pe timpul cât va rămâne deschisă Expoziția de carte, documente și artă, dedicată lui Mihai Eminescu, ce se va deschide în ziua de 12 iunie la Sala Dalles din București, Direcția I, Securitatea Municipiului București și organele de miliție vor întreprinde măsurile necesare pentru prevenirea oricăror acțiuni necorespunzătoare.”

O sumară reconstituire a contextului în care s-a perfectat editarea volumului X devine elocventă. Vom apela tot la filele arhivate în vol. 6, Dos.nr. 118. Dintr-o „notă” – cu circuit închis la vremea aceea, (e vorba de anul 1989) – aflăm la fila 87:

„Volumul X din ciclul Mihai Eminescu – <<Opere complete>>, cuprinzând articole publicate de marele poet în ziarul bucureștean <<Timpul>> din toamna anului 1877 și până în ianuarie 1888, a fost prevăzut în planul Editurii Academiei pe 1987. În urma lecturării în fază de dactilogramă, Consiliul Culturii și Educației Socialiste a cerut completarea notelor explicative, pentru întărirea argumentării privind problemele de istorie abordate, îndeosebi cele referitoare la:

- Tratatul de pace de la Berlin din 1879, prin care România a fost obligată să cedeze Rusiei cele trei județe dintre Prut și Nistru (din sudul Basarabiei), primind <<în compensație>> Dobrogea de la Turcia, Mihai Eminescu afirmând că județele respective ne-au fost furate.

- Propunerile puterilor centrale de a se modifica articolul 7 din Constituția României, în sensul de a se acorda cetățenia română tuturor străinilor care doresc să se stabilească în țara noastră în perioada exodului evreilor din Galiția, Mihai Eminescu propunând condiționarea acordării cetățeniei de calitatea de producător de bunuri materiale.

Ca urmare, volumul a fost dat istoricului Ion Bulei, cadru didactic la Universitatea din Iași, care a rescris și completat notele și comentariile. În noua formă a fost lecturat din nou la C.C.E.S., precum și la Secția de presă și propagandă a C.C. al P.C.R. de către M.M. și I.A., după care, în luna februarie a.c. a fost trimis la tipar. Întregul tiraj de 11.500 exemplare este gata de la sfârșitul lunii mai, însă nu a fost introdus în circuitul de difuzare, din dispoziția tov....”

La fila 63 din același dosar se relatează despre atmosfera tensionată în care lucrau cercetătorii pentru editarea volumelor Eminescu. Cităm tot dintr-o „Notă”, transmisă pe căile știute, la începutul lui 1989:

Nr. o225/ 1-3/0088577/17.02.1989

strict secret

Ex. Nr. 1

Notă

„Din datele pe care le deținem rezultă că în colectivul restrâns, condus de profesorul universitar dr. Dimitrie Vatamaniuc, constituit pentru finalizarea în acest an a ediției operelor complete eminesciene, crește îngrijorarea în legătură cu viitoarele reacții ale cercurilor evreiești ostile față de apropiata apariție pe piață a vol.X din creația lui Mihai Eminescu.

Cei cinci membri ai respectivului colectiv, care în anii 1981-1983 au pregătit pentru tipar și au asigurat apariția volumului IX, re trăiesc din nou momentele de tensiune din acea perioadă, când au fost șicanați, amenințați la telefon, li s-au imputat public sau în mod individual că au sentimente antisemite. Uneori se aduce în discuție cazul profesorului Alexandru Oprea, care a lucrat intens la volumul respectiv și care a decedat subit după ce cartea a ajuns la cititori, emițându-se tot felul de ipoteze. [.....].

Membrii colectivului amintit consideră că de data aceasta activitatea ostilă va fi mai mare, presiunile mai puternice și metodele de acțiune mai diversificate. Deja tirajul inițial al volumului a fost redus cu circa o treime din cel planificat, deși cererea este cu mult mai mare. [.....] În șpalturile volumului ce au început să fie corectate de către membrii colectivului de redactare, au apărut deja expresii și date schimbate față de cele inițiale, introduse ilicit în text, cu scopul de a denatura ideile eminesciene, și astfel, de a pune în discuție originalitatea textelor respective.”

Un Eminescu luptător, așadar, poetul-voievod și vizionar al neamului în momentele de răscruce, servea din plin serviciile de propagandă naționalistă și, în același timp, ca un revers al medaliei, alina suferințe de veacuri. Același strateg al neamului ținea pe umerii lui și povara înstrăinării fraților rămași dincolo de granițele țării. Momentul aniversar din 1989 a constituit o oportunitate prolifică pentru ei să reia contactul, măcar prin reprezentanți, cu pământul-mumă. O infuzie de oxigen, pe termen nelimitat. Am mai afirmat și cu altă ocazie (G.P. Propensiuni ale sacralului în receptarea lui Mihai Eminescu), despre felul cum în anii dictaturii comuniste poporul român a respirat prin plămânii lui Eminescu.

Mobilizarea masivă a fraților moldoveni, elocventă în sine, a fost susținută din mai multe direcții. Printr-o telegramă din partea Ministerului Afacerilor Externe se semna o scrisoare expedită de un colectiv de oameni ai muncii din R.S.S. Moldovenească, solicitând autorităților române permisiunea de a se deplasa în R.S. România, pentru a depune flori la mormântul poetului Mihai Eminescu. Se preciza că „această scrisoare a fost adresată și C.C. al R.S. Moldovenească și Prezidiului Sovietului Suprem al acestei republici, presupunând că și partea sovietică este de acord cu această acțiune.” Aceeași scrisoare era publicată și în săptămânalul „Literatura și Arta”, organ al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească. Colectivul de oameni ai muncii urma să fie compus din 38 de persoane, salariați la Combinatul de construcții nr. 1 din Chișinău. În același context ambasadorul sovietic din acea vreme la București a făcut cunoscută convorbirea cu primul secretar al C.C. al P.C. din R.S. Moldovenească, care i-a transmis că intenționează să organizeze trimiterea unui tren cu turiști, a cărui sosire va fi anunțată din timp, „dat fiind faptul că manifestările centenarului sunt prea aproape”. Putem acum citi și printre rânduri mesajele schimbate atunci între diplomați, dacă mai e necesar.

Grupul de scriitori moldoveni, aprobați și ei prin liste, a stat mereu în atenția organelor de securitate. La solicitarea lor li s-a pus la dispoziție o cameră anume, monitorizată, desigur, pentru o noapte de veghe în memoria marelui poet. S-a cântat, după relatările informatorilor, s-a plâns, s-a recitat cu glas șoptit poezia „Doina”. Într-un raport din 19 iunie 1989, emis de Inspectoratul județean Suceava către Direcția I, serviciul V al Departamentului Securității Statului, se comunică, între altele, despre poetul Grigore Vieru din Chișinău care „destăinuindu-se lui Ion Cozmei, poet, directorul Casei de Cultură din Suceava, a spus că << dacă ar fi să alegă între renumele și gloria pe care le are și viața liniștită de cioban în Carpați ar alege-o pe ultima>>”.

(Dosar D 118, Vol. 6, Fila 138). Fila 104 din același dosar ne reține atenția prin forța copleșitoare a momentului:

Strict secret

Notă

„Nicolae Dabija și Grigore Vieru din R.S.S. Moldovenească, aflați în țara noastră ca invitați la Simpozionul internațional „Mihai Eminescu”, au solicitat lui Dumitru Radu Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor, să-i sprijine în obținerea unei mașini de scris cu caractere latine.

Au precizat că, începând cu data de 15 iunie a.c. au obținut aprobare pentru tipărirea cu caractere latine a revistei „Literatură și artă”, al cărei redactor șef este Nicolae Dabija, dar nu au cu ce să dactilografieze șpalturile în limba română, întrucât în U.R.S.S. nu se găsesc mașini de scris cu asemenea caractere, iar din România nu pot cumpăra datorită restricțiilor prevăzute de reglementările legale.

În ce privește modalitatea de introducere în R.S.S. Moldovenească a mașinii de scris, cei doi au afirmat că nu ar fi probleme întrucât, fiind recent aleși în Sovietul Suprem al republicii, nu vor fi controlați la frontieră.”

Alte elemente de interes, pe cca. o sută de file din dosarul citat, ar merita atenția cercetătorilor, inclusiv interviurile luate participanților străini, din cele aproximativ douăzeci și cinci de țări din Est și Vest. Pentru ca aceste interviuri să poată decurge legal și „să-și atingă scopul”, a fost necesar, se-nțelege, demersul plin de tact al președintelui Uniunii Scriitorilor pe lângă tovarășa Elena, după cum aflăm dintr-o informare scrisă de mână, nedată și nesemnată, dar emisă în zilele când pregătirea festivităților era în plină desfășurare:

„Președintele Uniunii Scriitorilor intenționează ca în ziua de 15 iunie a.c. să solicite să fie primit de tovarășa Elena Ceaușescu pentru a-i mulțumi în legătură cu sprijinul acordat în organizarea și buna desfășurare a simpozionului, a o informa cu privire la conținutul favorabil țării noastre al intervențiilor invitaților străini și a-i propune ca radioul și televiziunea să ia interviuri tuturor acestora pentru a fi folosite ulterior în activitatea de propagandă, iar la încheierea vizitei în țara noastră să le acorde câte o diplomă de participare la simpozion.” (conf. Dosar D118, vol. 6, fila 94). Că invitații străini vizați pentru interviuri fuseseră trecuți mai întâi prin apele lustrale ale așa-zisei influențări pozitive, iar răspunsurile lor aveau să fie mai apoi exploatare de serviciile din subordinea Toarășei, e o altă poveste.

Iată, așadar, în câte registre trebuia să-și moduleze demersul un reprezentant al scriitorilor în fața puterii discreționare a Dictaturii, pentru a reuși să ne sărbătorim poetul național, vitregit oricum prin revizuri și selecții mereu cenzurate. Și în tot acest timp Eminescu lupta. Iar dacă organele securității erau cu ochii pe el, în mentalul colectiv se instituia un sistem de reglare: simțeam cum ni se induce, paradoxal, o stare de satisfacție pentru că îl considerau viu, ca unul dintre noi, viu și periculos, luptând. Pe o baricadă virtuală atunci, dar care avea să explodeze peste câteva luni și să revină în replici până în zilele Pieții Universității. O baricadă activă încă și-n zilele noastre, pentru că un gust amar ne însoțește la capătul unui sfert de veac de la centenarul evocat în aceste rânduri: cât loc i-am mai putea oferi în viețile noastre acum, când dintr-un an întreg nu-i putem rezerva o aniversare a zilei de naștere? Cât îl mai citim? Câți îi mai memorează versurile involuntar?

Poate că nu ar fi rău să luăm aminte la felul cum își respectă alte popoare valorile culturale. Portugalia, de pildă, și-a ales ca zi națională data morții celui mai prețuit poet, Luis de Camões. Exemplele ar putea continua. *Quid prodest?*

Arta construirii personajului principal în *Sărmanul Dionis* de Mihai Eminescu

Aspectele din nivelul profund își găsesc în planul structurii de suprafață (adică în acela al discursului narativ) mijloacele artistice adecvate. Construcția personajului principal, spre exemplu, reflectă adecvarea perfectă a tehnicii relatării la esență. Singurul personaj bine conturat este cel principal, cu observația că nici el „nu se mișcă înaintea noastră de sine stătător, departe de viața sufletească a povestitorului” (M. Dragomirescu), ca într-un poem, nu ca într-o nuvelă. Pe Eminescu l-a interesat adâncimea morală, expresivitatea personajului. Povestitorul nu se detașează de personaj, ci și-l asumă, proiectându-se pe sine în el și conferindu-i – prin setea de cunoaștere și prin capacitatea de a ieși din contingent spre o supraréalitate mitică – o dimensiune titanică.

De fapt, personajul principal apare în trei existențe diferite. În întruparea sa inițială, este profet și preot persan, înzestrat cu puteri magice: el se numește Zoroastru. Descoperind drumul spre paradis, se eliberează de existența terestră, dar pierde dreptul la eternitate. Își consemnează existența într-o carte (probabil dictată de Dumnezeu), pe care speră s-o descopere într-o reîncarnare viitoare, ceea ce se și întâmplă. Dar, de fiecare dată, este condamnat să comită păcatul trufiei (se identifică cu Dumnezeu). Zoroastru e numai „figura” cărții *Apocalipsei*, în care sunt însemnate toate acțiunile oamenilor. În perspectiva zeului care judecă, adică a aprecierii etice făcute „sub specie aeternitatis”, el nu măsoară numai micimea infinită a pământului, ci și nesfârșita voință de rău care îl stăpânește. „Era ceva înfricoșat câte crime au putut să se petreacă pe acest atom atât de mic în nemărginirea lumii pe acest bulgăre

negru și neînsemnat, ce se numește Pământ. Fărâmurile aceluia bulgăre se numesc imperii, infuzorii abia văzuți de ochii lumii se numesc împărați, și milioane de alte infuzorii joacă în acest viu confuz, pe supușii...”.

În ipostaza de călugăr ortodox fascinat de studii metafizice, ratează din nou această șansă și pierde legătura cu istoria profană, mai multe sute de ani. Avatarul acesta, călugărul Dan, este însă un straniu personaj. Deși monah, deci cu viață închinată Domnului, el studiază filozofia și magia cu maestrul Ruben, profesor la Academia de la Socola și, pe deasupra, mai are și o iubită, Maria. La sfatul maestrului care-l ispitește (căci în realitate Ruben e Satan) să-și depășească firea și să ajungă să participe la eternitate, lăsându-și umbra în loc și luând atributul etern al acestuia, Dan pleacă împreună cu iubita lui și cu cartea lui Zoroastru, pe care i-a împrumutat-o Ruben, într-o călătorie cosmică. Începe acum o experiență paradiziacă, într-un eden de frumuseți naturale peste care se arcuiește un cer în care Dionis va aduce strălucirea a trei sori și a trei lune: pentru că acest rai se construiește după un gând al său, căruia i se supun toate. Într-adevăr și aici armonia se realizează, ca în celălalt Eden, sub forma supunerii elementelor la voința omului, a identității absolute între iubire și obiectul iubit – „visau amândoi același vis” – ca o corespondență absolută între activitatea cunoscătoare și intențională a omului și activitatea cunoscătoare și operatoare a îngerilor. Fericiți și puri, (Maria are o înfățișare și o comportare angelică, ea făcându-și rugăciunea „pe când stelele albe sunau în aeriene coarde rugăciunea universului”, iar el adoarme în genunchi), trăia în acea armonie.

Dan este, aşadar, pe deplin realizat şi totuşi nu este mulţumit. Îl obseda poarta închisă deasupra căreia ardea un ochi de foc înscris într-un triunghi. Era catedrala dumnezeiască în care nici îngerii nu puteau intra. În limbaj biblic, ar fi cel de-al nouălea cer. Dar în mintea eroului naşte o dorinţă aprigă de a şti ce se ascunde în acel loc tainic.

Dan întreabă atunci cartea magică şi ea nu răspunde. Întreabă îngerii care îl avertizează: „De ce vrei să scoţi din aramă sunetul aurului? [...] dacă nu-l ai în tine, nu există pentru tine [...]” Este o ispită pe care omenirea o cunoaşte de totdeauna, aşa cum de totdeauna îi cunoaşte pedeapsa.

Nici Dan, la fel ca Lucifer, nu poate scăpa de ispită şi – încă înainte de a-şi putea duce la capăt gândul satanic: Eu – Dumnezeu – se prăbuşeşte şi el fulgerat din cerul său jos: „Asta-i întrebarea [...], enigma ce pătrundea fiinţa mea: «Oare nu caută ei ceea ce gândesc eu? Oare nu se mişcă lumea cum voi eu?» El strânse c-o întunecată durere pe Maria la inima lui. [...] «Oare fără s-o ştiu, nu sunt eu însumi Dumne...» Nu rosteşte cuvântul întreg şi, ca şi Lucifer, cade „trăznit şi afundat în nemărginire”. Revenit pe pământ, reintră în existenţa de mai înainte – Dionis. Acesta este caracterizat, mai întâi, prin mijloace descriptive. Metoda este de însumare a detaliilor fizionomice sau de curriculum vitae.

Fizic, înfăţişarea este a geniului romantic şi începe cu o negaţie tocmai pentru a accentua prima trăsătură: „Nu era un cap urât acela al lui Dionis. Faţa era de acea dulceaţă vântată albă ca şi marmura în umbră, cam trasă, fără a fi uscată, şi ochii tăiaţi în forma migdalei erau de acea intensivă voluptate pe care o are catifeaua neagră. [...] vedem o frunte atât de netedă, albă, corect boltită, care coincide pe deplin cu faţa într-adevăr plăcută a tânărului meu. Părul numai cam prea lung curgea în viţe până pe spate, dar uscăciunea neagră şi sălbatică a părului contrasta plăcut cu faţa fină, dulce şi copilărească a băietanului... [...]”. Era tânăr, poate nici optsprezece ani”.

Din punct de vedere social, orfan, cu o origine misterioasă, având un tată nobil „cine ştie cum răătăcit în clasele poporului de jos” şi o mamă, Maria, fiica preotului care-i găzduise tatăl, părea condamnat de soartă: „ce viaţă-l aştepta pe el? Un copist avizat ce se cultiva pe apucate, singur...”, Dionis este un damnat şi un inadaptat social, mănât doar de convingerea, pe care şi-o repeta mereu, că este capabil de o mare iubire.

Portretul se completează apoi cu o schiţă a dimensiunilor interioare. Dionis este mai întâi de toate un cugeător sceptic şi solitar, cu „predispunere sufletească visătoare”, manifestând interes pentru „subtilităţi metafizice care îi atrăgeau cugetarea ca un magnet”, pentru că era „un ateist superstiţios”, preocupat de acele cărţi tainice de magie cenzurate de biserică pentru caracterul lor eretic şi demoniac. E, în acelaşi timp, un poet ironic, sfidând sărăcia prin „închipuiri umoristice” care se aşezau cu uşurinţă „în şiruri ritmice şi vorbe ritmate” desăvârşit, trăind între sute de cărţi vechi „aflate într-o dezordine păgânescă”. Ignorând – prin îmbrăcăminte, deprinderi, locuinţă, comportament – confortul civilizaţiei, Dionis trăieşte plin de curaj şi cu pasiune doar în lumea ideilor, prefigurând tipologia „bătrânului dascăl”, simbol al geniului eminescian. În rest, e un timid şi un stângaci, purtându-şi cu demnitate

umilinţa socială, iubind în taină şi fără speranţă, cu o putere halucinantă de visare şi gândire.

Profilul spiritual al lui Dionis ni se reflectează în aspectele excepţionalităţii, ca o excedere din comun şi teluric. „Această conştiinţă a damnării individului superior este asociată unei viziuni tragice asupra existenţei. În fond, ce dovedeşte altceva **Sărmanul Dionis** decât soarta tragică a omului de geniu într-o societate filistină? Lumea imaginară în care se refugiază (obişnuita evadare a eroului romantic) este singura în care sufletul sensibil poate vieţui. Indirect, se exprimă aici o atitudine nonconformistă, de negare a ordinii existente, într-un chip specific romanticilor. „Eroul eminescian este conştient de destinul său ciudat în mijlocul unei lumi apatice faţă de valorile spiritului, şi, pentru a sugera împrejurările existenţei sale chinuite, recurge la ironie, la visul dureros”. (Eugen Simion). Ironia romantică din poezia **Cugetările Sărmanului Dionis** este o meditaţie amară, sumbră, parodică. Obiectele meditaţiei sunt din categorii derizorii: „garafa pântecoasă”, „mucoasa lumânare”, motani sceptici, curcani, ploşniţe ieşite la promenadă.

Dionis face parte din categoria inadaptabililor superiori, are conştiinţa inutilităţii sale sociale. Fragilitatea sa morală îl face să gândească dezamăgit: „Nu-l va iubi nici un zâmbet şi nici o lacrimă - neiuibit, şi neurât de cineva, se va stinge asemenea unei scântei, după care nu întreabă nimenea – nimenea-n lume”.

Dimensiunea faustiană a eroului e sugerată de Eminescu mai ales prin mijloace epice. Caracterul său excepţional, care fusese doar marcat prin tehnicile expositive din partea de început a nuvelei, se adânceşte prin participarea la aventura lirico-fantastică a unui subconştient care prelucrează ideile obsesive ale conştiinţei şi construieşte un spaţiu oniric de o extraordinară supleţe epică. Eminescu îşi aşază eroul în interiorul unei poveşti care e produsul propriei disponibilităţi ieşite din comun de a visa. Iar visul său se organizează într-o naraţiune fantastică.

Dionis descoperă, prin intermediul unui anticar pe nume Riven (şi care e, de fapt, Lucifer), aceeaşi carte a lui Zoroastru. Lăsându-şi umbra să-i ţină locul, se întoarce în epoca lui Alexandru cel Bun, unde re trăieşte întreaga experienţă a călugărului Dan.

De fiecare dată apare un îndrumător, un maestru spiritual sau un anticar – întrupare a demonului alungat din paradis – Lucifer (Ruben – Riven). Construcţia tipologică este susţinută de portretul fizic, atitudinea, mentalitatea şi credinţa fiecărui personaj.

O altă legătură între cele trei existenţe este cartea de magie.

Aşadar, „Dionis întrupează un arheu spiritual, pe omul cel veşnic, din care răsare tot şirul de oameni trecători, şi pe care fiecare îl are lângă sine sub forma umbrei. Este oare în sens spaţial – istoric reprezentarea lumii creaţia izolată, deci arbitrară, a omului veşnic? În acest fel de subiectivism anarhic n-a căzut nici Fichte. Alături de arheu Zoroastru - Dan - Dionis, există un număr incompatibil de arhei, care toţi laolaltă alcătuiesc substanţa divină, Cosmosul spiritual.” [CĂLINESCU, GEORGE, 1969, 223]

Ionel SAVITESCU

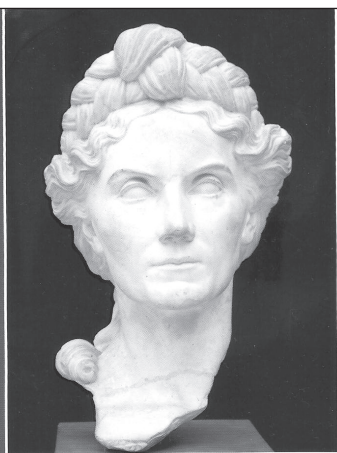
VERONICA – MUZA DINTRE EMINESCU ȘI CARAGIALE

„Eminescu purta asemenea lui Alecsandri dorul căutării materne, al căldurii întâiului leagăn, altfel, niciodată interesat de titluri ori ascendență sonore, o perfectă ilustrare a conștiinței purtând în sine toate ale sale.”
(ELENA VULCĂNESCU)

Indiscutabil, una dintre cele mai celebre povești de iubire din cultura română este aceea dintre Veronica Micle și Mihai Eminescu. Ambii au excelat în pasiunea pentru poezie, muzică, filozofie, dar în pofida acestor calități comune nu au reușit să-și unească destinele printr-o căsătorie legiuită care să-i pună la adăpost de gura lumii. De ce oare? Lăsând la o parte faptul că o viață de familie presupune diminuarea creației (teorie a lui Schopenhauer, susținută, bunăoară, de T. Maioreșcu), cei doi – Veronica și Eminescu – în ciuda unei înzestrări de excepție pentru actul creativ, nu dispuneau de o stare materială îndestulătoare care să le asigure un trai decent, o locuință pe măsură etc., Eminescu trăind mai toată viața pe la gazde improvizate, în camere în care domnea o plăcută dezordine sau de cele mai multe ori în locuințe insalubre. Iată, bunăoară, ce-i scrie Mihai Eminescu

Veronicăi într-o scrisoare din 28 februarie 1882, reprodusă la pagina 299: *”Bolnav, neavând nici o poziție socială sigură... descurajat și sătul de viață, să ierți că am îndrăznit a te iubi... tu-mi spui că te-ai săturat de-a mai aștepta... Tu ai fost și ești viața mea... Dar nu te amăgesc... Nu văd nici o perspectivă deocamdată de-a trăi împreună... tu rămâi în mintea și sufletul meu... visul de aur al vieții mele...”*. Așadar, despre viața celor doi s-au scris nenumărate tomuri, s-au făcut

cercetări de arhivă, li s-a publicat corespondența necunoscută (inedită), după mai bine de un secol, fapt ce a declanșat noi interpretări ale relației, în fine, s-au propus noi interpretări ale operei. Ce este relevant este faptul că, în permanență se pot descoperi noi amănunte semnificative despre viața celor doi, că nu s-a spus ultimul cuvânt, că se pot face noi interpretări, că pot apărea noi exegeze. O astfel de carte ne oferă Elena Vulcănescu*, o distinsă profesoară de limba română, autoare a câtorva volume de poezii și a unei noi cercetări asupra vieții lui Vasile Alecsandri (v. **”București – Paris via Mircești”**, Ed. Fundației Culturale Poezia, Iași, 2007). De astă dată, Elena Vulcănescu își întemeiază discursul eseistic pe trinitatea Eminescu – Veronica – Caragiale, în jurul căreia a curs multă cerneală și s-au făcut

Elena Vulcănescu
Veronica Micle
Muza dintre Eminescu și Caragiale
Conversații literare

numeroase speculații. Cartea în chestiune este segmentată în 18 capitole, însoțite de ilustrații, iar parcurgerea ei este o continuă delectare, plus profitul intelectual și punctele de vedere noi în relația dintre protagoniști. Fragmente din această carte au fost publicate în revista **Convorbiri literare**, iar după cum aflăm dintr-o însemnare de la sfârșitul cărții, Elena Vulcănescu pregătește încă două volume: "**Veronica Micle, muza dintre marmuri**" și "**Valeria Micle – Sturdza. Prințesa fără cântec**". Pentru aceasta, Elena Vulcănescu a întreprins o cercetare asiduă în arhive, a consultat și a șters praful de pe cărți și reviste pentru cei mai mulți dintre noi neconsultate, a menționat genealogii, a stabilit etimologii, toponimice, face, așadar, incursiuni în folclor și lingvistică, dând la iveală interpretări și ipoteze neașteptate. Scrie, așadar, Elena Vulcănescu în "**Confesiuni de atelier**": "*Întâlnirea dintre Veronica Micle și Caragiale, fatidică deci esențială, a impus așadar popasul acestei cărți, din chiar Centenarul despărțirii de genialul dramaturg (d. 9 iunie 1912 Berlin – 2012). Capodopera - <O scrisoare pierdută>, replică la <Luceafărul> izvorăște din același triumfi spiritual, Caragiale – Veronica – Eminescu, dar vinovăția celui dintâi a fost, mai ales, convenabilă*". Pentru început, Elena Vulcănescu se oprește asupra sculptorului Ștefan Ionescu – Valbudea (1856 – 1918) - "*cel mai nedreptățit artist, cât a trăit, și a celui mai uitat, după moarte*" (p. 10) –, executant al câtorva busturi, printre care și al Veronicăi Micle în 1890 și dispărut între 1937 – 1940, bust precedat de un portret al Veronicăi Micle în ghips (1888). Originile familiilor Ana Câmpian (Câmpeanu), mama Veronicăi din Năsăud și a lui Ștefan Micle din Feleac (Cluj) sunt amplu dezbătute, ocazie de a discuta etimologia Năsăudului: "*Bogățiile subsolului au ademenit mereu pestrițe seminții în acest Eldorado dacic. Se pare că etimologia toponimicului Năsăud din sl. nas-vod, lângă apă este nu numai superficială, dar și recentă, comparând-o cu omonimul cetății siriene Nasaudum, menționată de Plinius*" (p. 19). Ambele familii s-au strămutat în Moldova, la Iași, unde Ștefan Micle devine rector al Universității ieșene și soț al Veronicăi, decedat în 1879 (4 august), iar Ana Câmpeanu ar fi murit la 13 august 1876 (după G. Sanda, p. 58), însă, nu este exclus ca momentul nefericit să se fi produs la 13 august 1886, la Văratice, după nota din Jurnalul Smarandei Gheorghiu. Târziu, Slavici va evoca în "**Cel din urmă armaș**" (1923) epoca și pe Veronica Micle (Alina în roman), Elena Vulcănescu admite că dramaturgul Caragiale "*pare să o fi cunoscut pe Veronica înaintea de 1872, cum și Eminescu, dar înaintea lui Eminescu*" (pp. 221 – 22). Cunoștința cu Eminescu s-a produs, probabil, în 1872, la Viena, deși nu este exclus, scrie Elena Vulcănescu ca Eminescu să fi cunoscut întreaga familie Micle la Văratice unde poetul avea o mătușă (maica Fevronia). După șederea la Iași (1874 – 77), Eminescu sosește la București chemat de Slavici să lucreze la **Timpul** unde pe 14 august 1878 este vizitat de Ștefanelli, Vasile Morariu și Chibici – Revneanul. Redacția ziarului se afla în clădirea Hotelului **Dacia**, Ștefanelli descriind astfel întâlnirea: "*În sala întâia aflăram pe un domn, călare pe un fel de cal de lemn care ținea locul de scaun; el scria la o masă înaltă și ne spuse că Eminescu se afla în sala de alături... – Mizerie, băieți, veșnică mizerie, am ajuns jurnalist, adică calic...*". În fine, plimbându-se cu Eminescu pe Calea Victoriei, Ștefanelli l-a întrebat "*cum o*

mai duce, cum trăiește". Poetul i-a răspuns cu un vers al lui Goethe: "**Sărac la pungă și bolnav la inimă îmi petrec lungile-mi zile**". Devenind redactor-șef al **Timpului**, Eminescu s-a bucurat de aprecierea și admirația fruntașilor conservatori Manolache Kostaki Epureanu (care i-ar fi dat un ban de aur, Eminescu dăruindu-l la rându-i unui cerșetor), Lascăr Catargiu care se exprimase: "**lăsați, că băiatul va scrie cum știe**". În sfârșit, "*Prețul acestei avansări, odată cu care Eminescu crede și declară că s-ar începe și norocul lui, va fi însemnat corvoadă, invidii și dușmani. Întâi Caragiale apoi Slavici părăsesc redacția*" (p. 179). Dragostea constantă pentru Veronica nu l-a împiedicat pe Eminescu, din cauza distanței de Iași și a lipsurilor, să nutrească aspirații intelectuale și erotice pentru Mite Kremnitz (căreia îi dădea lecții de limba română, Mite răspândindu-l la un moment dat cu o bancnotă de o sută de lei pe care poetul a rupt-o în bucățele, iar atunci când căuta un anume amănunt într-un volum de Dante, Eminescu a pupat-o pe Mite intempestiv, a doua zi dăruindu-i poezia "**Atât de fragedă**", care se pare că fusese scrisă pentru Veronica. În fine, chiar dacă Maiorescu i-a atras atenția Mitei că e necesară o anumită distanță față de Eminescu, poetul fusese observat și apreciat de consulul american Mr. Schuyler pentru inteligența și spiritualitatea sa), și Cleopatra Lecca Poenaru (vara lui Caragiale), pentru care a manifestat o pasiune ieșită din comun, materializată, bunăoară, într-un ciclu de poezii, dintre care "**Pe lângă plopii fără soț**" este cea mai celebră. Dacă în secolul al XIX-lea a existat o treime literară Slavici, Eminescu, Caragiale, nu e mai puțin adevărat că atât Slavici, cât și Caragiale, la care s-ar putea adăuga Creangă îi datorează mult lui Eminescu, în efortul lor de a se realiza ca scriitori. Surprinzătoare ne apare și ascendența dramaturgului Caragiale dezvăluită într-un eseu genealogic, cum, de altfel, întâlnim mai peste tot în carte: "*Caragiale nu a fost nici grec și nici albanez cum crede Șerban Cioculescu, dar fărșerot cum îl arată pozele în costum strămoșesc, a putut fi. Fărșerotul este aromânul din teritoriul albanez fie și al insulei Indra din golful Egina*" (p. 226). Episodul revizoratului lui Caragiale la Neamț și Suceava, relația cu Veronica, nerestituirea scrisorilor, toate au contribuit la răcirea relației de prietenie cu Eminescu. În schimb, Caragiale a profitat de frecvențele vizite la Piatra Neamț și Iași inspirându-se pentru capodopera **O scrisoare pierdută**, ocazie de a divaga în jurul unor personaje, de exemplu, Pristanda, apoi, succesul fulminant al **Scrisorii...**, într-o distribuție memorabilă, spectacol la care asistasă și Regina Elisabeta, **O scrisoare pierdută** fiind o replică voalată la **Luceafărul** eminescian. În fine, după moartea lui Eminescu, Veronica se stinge la puțin timp în același an 1889, Caragiale trăind în exil până la 9 iunie 1912. În concluzie, o exegeză valoroasă care nu va putea fi ignorată într-o cercetare viitoare asupra vieții celor trei: Eminescu – Veronica – Caragiale. Evident, cartea va naște dispute pasionante. Le așteptăm cu interes și încredere.

* **Elena Vulcănescu, VERONICA MICLE MUZA DINTRE EMINESCU ȘI CARAGIALE**, Ed. CONVORBIRI LITERARE, Iași, 2012, 397 pagini.

Simona-Grazia DIMA

LAUDATIO PENTRU CONSTANTIN ABĂLUȚĂ

Gândind la poetul și traducătorul Constantin Abăluță, îmi vine în minte Vasile Alecsandri, care, pe străzile Parisului, se gândea cum hurducăiesc trăsurile pe străzile Moldovei, impresionat din cale-afară. Credința că și lumea noastră are un sâmbure magic și grație lui se poate schimba în bine (așa cum spunea atât de frumos, mai târziu, Mircea Vulcănescu, traiul românilor are o dulceață de negăsit la alte neamuri), în pofida istoriei nedrepte și a unor rele moravuri stratificate, precum și un patriotism în cheie soft, neostentativ, dar acaparator, sunt trăsăturile fundamentale care, în accepția dată de T.S. Eliot *tradiției*, îi unesc pe adevărații poeții – *tradiția* materializată într-o iubire absolută față de limba română. Poeții nu sunt obsedați de ceea ce se cuvine să primească, ci, mai ales, uitându-se pe sine, se gândesc la ceea ce pot oferi ei înșiși.

În acest sens, Constantin Abăluță e poetul dăruitor prin excelență, cel ce s-a hărăzit poeziei cu toată ființa sa. Născut la 8 octombrie 1938, la București, este diplomat în arhitectură, dar nu a profesat decât scurt timp în domeniul său (1961–1969), dedicându-se totalmente muncii de creație, ca scriitor liber profesionist – poet, dramaturg, prozator, traducător, critic literar și antologator. A debutat în 1964, ca poet. Să spunem totuși că a păstrat numeroase caracteristici arhitecturale sau plastice în mentalul, în sensibilitatea sa, vădite în simplitatea epurată a unei construcții poetice, asemănătoare, prin alură, ca și prin modul de organizare – precis dar și inefabil – unui edificiu ultramodern; de altfel, el este, constant, și plastician. Membru al Uniunii Scriitorilor din România și al PEN-Clubului Român, secretar interimar al acestuia vreme de câțiva ani (2007–2011).

Dintre titlurile volumelor publicate: *Lumina pământului*, 1964, *Piatra*, 1968, *Psalmi*, 1969, *Unu*, 1970, *Eww Erre*, 1972, *Poèmes. Art et poésie*, 1973, *Există*, 1974, *Iubiri*, 1974,

Călătorii, 1977, *Obiecte de tăcere*, 1979, *Violența memoriei pure*, 1980, *Aerul, mod de folosință*, 1982, *Planor*, 1983, *Singurătatea ciclopului*, 1983, *Planeta simetrică*, 1981, *A sta în picioare*, 1983, *11 erezii*, 1985, *A sta în picioare*, 1986, *Singurătatea ciclopului*, 1988, *Aceleași nisipuri*, 1995, *Marină într-un creier*, 1995, *Camera cu mașini de scris*, 1997, *Drumul furnicilor*, 1997, a doua ediție, 2011, *Cârțița lui Pessoa*, 1999, *Mic manual de tăcere*, 1999, *Odăile*, 2001, *Terasa*, 2002, *Les Chambres. Les Parols*, 2003, *Intrusul*, 2005, *Péripéties quasi-imaginaires dans les rues de Paris*, 2012.

Din cele circa 100 de volume publicate, aproape jumătate sunt traduceri. Din dictatură până azi, Constantin Abăluță a știut să trăiască senin, ca „un rege al poeziei, pururi tânăr și fericit”, aducând totodată la cunoștința românilor, spre delectarea lor, traduceri din lirica (dar și proza) americană, franceză ori engleză (Beckett, Boris Vian, Henri Michaux, Dylan Thomas, Thomas Roethke, Frank O'Hara, Wallace Stevens, Pessoa ori César Vallejo), realizate împreună cu profesorul Ștefan Stoenescu, (excelent profesor la Universitatea din București, plecat apoi, în anii '80, în SUA), singur ori împreună cu soția sa, Gabriela Abăluță. Remarcabil este faptul că Abăluță este se exprimă la fel de dezinvolt și de autentic prin lirica proprie și prin tălmăcirii, integrate vieții sale – căci el nu a tradus neapărat la comandă, ci pur și simplu fiindcă multe volume l-au interesat și i-au plăcut, ceea ce face contribuția sa și mai valoroasă, parte integrantă a propriei opere, a propriei evoluții scriitoricești. A fost și este vorba, la Constantin Abăluță, de o preluare a fluxului poetic universal, de o experimentare a acestuia pe cont propriu, de o atenție continuă la felul de a scrie al altora, prieteni și confracți în viață ori în imaginație.

Carl NORAC

Născut în 1960 în Belgia, trăiește în Franța. Poet, povestitor, scenarist, autor de teatru și de albume pentru copii. Opera lui se bucură de o foarte bună receptare, fiind recompensată cu multe premii literare și cu selecția unor grupaje de poeme în două antologii istorice. A publicat pînă acum mai mult de 40 de titluri și este tradus în 18 limbi. În România i-au apărut două volume: *L'Invention de l'enfance / Născocind copilăria*, Ed. Crater 1999 și *Caietul albastru*, Ed. Ex Ponto 2007, traduse de Gabriela și Constantin Abăluță.

Poemele traduse mai jos fac parte din cel mai recent volum al său: *Sonates pour un homme seul*, L'Escampette Editions, 2008. În versurile ori, adesea, în versetele lui Carl Norac, limpezimea difuză a sentimentelor se dizolvă în peisaj. Peisajul, urban ori campestru, nu e niciodată un fundal, el e mai degrabă o proiecție a celui *lointain intérieur* (Michaux) care îl face pe poet să-și trimită în lume cuvintele. Altfel spus, stările de spirit și motivele în care ele se întrupează induc acea proprietate lirică generoasă proprie firilor contemplative. Cel mai adesea un poem de Carl Norac este o miraculoasă furișare în conștiința candidă a copilului pentru care iubirea e un dat primordial, nenegociabil.

Prezentare și traducere de Constantin ABĂLUȚĂ

Carl NORAC

SONATE PENTRU COPILUL-REGE

Ne-ntoarcem mereu la venirea pe lume. Un loc de care nu te rupi, a cărei rană, abia numită, nu-ngăduie fir de geamăt. Ne naștem de fiecare dată când ne-ntoarcem lângă mamele noastre ca să ne povestească amploarea primului țipăt, ecoul lui îndoielnic odată cu trecerea anilor. Îl căutăm pe cel de al doilea, nesigur sau refuzat, mutismul lui semnând actul rebeliunii. Va să zică, ne-am născut copil zdruncinat, cititor avid, adolescent parnasian, amant volatil, voaieur de-o seară, student fără obiect, profesor de nestatornicie, neguțător de blândețe, zidar vagabond, părinte predeterminat, solitar împătimit. Toate drumurile de întoarcere, după fiecare salt, fiecare iluminare, la acea venire pe lume. Să treci pe sub înguste furci caudine, să consulți oglinda, să-ți născocеști iar carnea pe os și să nu te plângi nicicând de-un gol în cer, încrezător în nori, în stelele gata să se stingă și-n zorii înroșiți de păsări.

***

Viața mea începe printr-o pauză de limbaj. Când m-am născut, n-am țipat.

Singura amintire, indecentă pentru știința memoriei, e o sete adâncă, o tulburare corcită cu sânge, la pierderea apei. Orgoliul mă face să cred că alesesem această tăcere. Care, desigur, nu mi-a adus moartea. Dar păstrez încă vânătași sub ochi și la tâmpile, vânătași rămase din lovături, din lente seduceri. M-au pus sub un

clopot. A trebuit să-l ling. Și-acum mai recunosc uneori gustul micuței agonii. În prima seară mi-a mers rău. Cu pleoapele lipite ca ale pisoilor, îmi rămânea puțin spațiu de irizat, puține detalii ca să judec, puțină minte ca s-o iau la fugă. Am dărdăit toată noaptea, am îndurat gerul dintâi al lumii. Nu aveam încă refugiul verbului ca să mă ridic împotriva neajunsurilor universului, sau să pretind că reduc infinitul la câteva cătușe de copil. Dar am luptat, mi s-a spus. Am furat aerul care-mi părea străin. Nu voi spune că gerul ăsta n-a părăsit nicicând viața mea. Am pretins, am obținut, am savurat căldura, doar când am alungat tot ce-i călduț. M-au copleșit deșerturile, m-am scaldat în soare, încît n-am habar ce-a putut face din mine acest om al Nordului care se teme să nu rămână așa pentru totdeauna. Dacă mă gândesc, mereu îmi vine pe buze un dram din acest refuz de-a mă naște.

***

Îmi vorbeau despre lumea cea largă. Eram expert în colțuri de stradă. Ucenic al punctelor de fugă, aveam însoțitori în rătăcirile mele. Mă măgulea corul de oameni. Mă mulțumeam să-mi impun cântul câtorva greeri. Eram inocent în fața țintei, dar ocheam atât de rău. Cât despre viitor, mi se arăta doar scena. Căutam acolo o slujbă. Și într-o dimineață am găsit-o în fața landei jilave, o graniță șchioapă rezemată în trei sălcii. Secretul meu de pretutindenii, nici vast, nici coral, consimți în sfârșit să fie divulgat. Am întins încetișor mâna și-a fost primul gest al meseriei pe care o exercit în prezent: arta de-a cumpăni peisajele.

***

Când eram copii trăiam mai puțini captivi. Nu ne jucam oare de-a împletitul barierelor de vânt, de-a mulsul stângaci al vacilor nepăsătoare? Pe-atunci măracini și ferigi ne interogau sângele genunchilor. Barbari cu florile, fluturii și-n mlaștini, cu broaștele și pălămiștile, ce ne mai plăcea să râdem tare și sfidător. Mergeam pe străzi întortocheate dezbrăcând fetele cu privirea. Pleoapele noastre se pregăteau să le ridice fustele. Nodul din gât învăța să cânte. Apoi ne cățărăm pe haldă. Adoram să ne-mbrâncim, să născocim surpări și diluvii, mimând lupte de cocoși tulburați că există. Pașii noștri grosolani zguduiau trecutul bărbaților puternici, până-n vârful care se-nroșea abia perceptibil, singura credință vizibilă gata să reziste dincolo de nemărginirea cerului și-a catehismului. Când eram copii trăiam mai puțini captivi. Colivia timpului se înălța în altă parte. Ne ațineam pe linia abia desenată pe orizont, pe câmpiile tăiate de-un cuțit necunoscut, în odăile ncălzite cu cărbuni ce puteau simula aurul. Împărăția noastră se-ntindea pe aici, unde ploaia se extinde nencetat. Aici unde vântul își azvârle bilele care nu sparg nimic dar bat la fereastrele adolescenței.

***

Visam să ținem de ceafă un urs. Călăi de insecte, de flori. Castanele erau ghiulele cu care asediam zidurile. Și când tencuiala lăptoasă cădea însemna că învinsesem umbrele. Totul devenea tăcută ofrandă, grijă exagerată a pistei, orgoliu pe dată șters căruia-i place să se-ntunece. Ne-afundam privirile în stăruință. Pofticioasă, retina își lua drept țintă caramela, sutiene, ori bancnota de douăzeci de franci care se-nvinețea-ntr-o degetele noastre înghețate de ger. Cel ce scuipa cel mai sus își avea moneda de un bilion. Apoi ritualul primei beri, la bătrânică sfioasă care ne-nvelea cu privirea. Căpcăuni abia spumegători, dam pe gât băutura, parcă investiți deodată cu puteri asemenea celor din poveștile unde se golesc butelci, se ciocnesc cupe dulci și amare. Încurajați, porneam să izgonim coțofana, să furăm porumb. Plecam să-nfricoșăm alți copii care păleau văzându-ne atât de-mbujurați la față, cu brațele cotrobăind văzduhul, proferând amenințări, la adăpost atât de strânsi unul în altul încât auzeam foșnetul cămășilor frecându-se-ntr-oale.

***

Trecerile becațelor sau sturzilor ne lasau pe iaz atâtea rânduri scrise. Litere deschizându-se fin ca voci abia născute, glote țâșnind din noroi, guși de pești articulând unica mișcare a unei ape altfel veșnic stătătoare. În clipele când prin aceste urme descifram un rost vieții mele, am învățat să-mi traduc aspirațiile. Credința în cel ce se poate-nalța ori întinde o aripă imaginară deasupra apei dispărea decum atingeam malul, ud până la os, dar fericit de-a mă fi simțit o clipă străin mie însumi.

***

Eram culcat alături de fata din sat printre ferigi și turbării, cu trupurile noastre de treisprezece ani încovoiate, cu torsul în compas, picioarele julite și mâinile libere. Și atunci ea observă lângă noi o jivină moartă, de puțin timp, cu dinții încă pregătiți să muște din viață. Avea blana lucioasă, de-o splendoare moartă. Păstra o blândețe pe care n-o puteam îndura. Noi, atât de vii, cu sângele zbătându-se la tample, cu sudoarea îndulcită de gerul lui decembrie, cum ne-am fi putut lăsa fascinați de învelișul unei mortăciuni? Atunci, m-am ridicat și i-am aruncat leșul în iarba înaltă. Frumoasa vru numaidecât să plece, degetele mele îi păreau mânjite de-o impudoare definitivă. Degeaba m-am

spălat la fântână, promițându-i luna care se-ncumeta de-acum să urce pe cerul după-amiezii. Ea m-a părăsit de parcă purtam o vină : mutasem greșit o piesă pe tabla de șah a destinului. Și astfel, în ochii ei voi fi pe totdeauna însemnat de urma jivinei, aceasta înălțându-se până la inimă unde, de-atâtea ori promiseseam să nu adăpostesc decât pielea virgină și albă a unei singure fete.

***

Răscoleam pământul în speranța că vom găsi ascunsă zăpada de-odinioară. Mimam chiar nostimul gest de-a rotunji un bulgăre, de a-l azvârli. Totuși, din argilă, mâinile ni se-ntorceau goale. Seara, cu degetele amorțite, ne-ntoarcem acasă, fortificați de-n sentiment de oboseală împlinită. Nu puteam pretinde că am atins zăpada, dar conștiința eșecului nu ne tulbura somnul. Asemeni căutătorilor de aur care sorb din căușul palmelor doar mirosul umil de aramă, visam în plină vară un miracol, în picioare sub acest cer intact din care nu pică nici o întrebare crucială.

***

În mijlocul câmpiei, nu eram salcia nimănui. Glasul meu arborescent se infiltra în brazde, în mranițe. Vântul îmi improviza replici pe buze iar privirea mea în depărtare, înspre alee, zgândărea azurul preajmei. Înaintam pieziș, chef de-a mă scufunda în pădure, la ora umbrelor compacte. În această clipă anume nu doar că semănam cu un copil sălbatic. Totul în mine presimțea pasărea, preferând creanga nu infinitul. Aveam și morala copacului, când fag când mestecă, mereu bănuiala serii în preajma gurii, iar ziua revărsându-se în salivă. Ochii mi se obișnuiau cu noaptea, chiar și cea a altora. Culcat pe firul limbii, lăsam poemul să urce iarși drumul în urmă-mi. Încheiam un pact cu candoarea. Umerii mi se-nfășurau în veșmintele vântului și, într-un același elan, urcam panta. Erau tufișuri ce visau la râvna lor, aurul de sub ciocul sturzilor. La poale, focurile orașului desenau pletele unei femei. Mă simțeam împovărat, fără să mă înalț de-a binelea, pe firul limbii.

***

Pe unde trecut-am noi ? Strigătul mamei. De unde ne venea suflul? Dintr-o rană la gât. Căutam ceva? Să apucăm primul cerc. Cum l-am găsit? După mirosul de lapte. Eram singuri la naștere? Da, singuri, ridicați de-o pădure de mâini. Am descoperit cum să domolesc această copilărie care pune pene săgeților trândavelor mele dureri. E aici. Copilărie jumătate cenușă, dar veșnic verde, lăsată-n voia câmpiilor, a dorinței de-a se-ncăiera cu orizontul. Aste arătate cu degetul, zeflemisire a tot ce va să se nască, și furtuna ca un câine dezamăgit de propriul lătrat. Cumva către izvoare, îmi urc vârsta, necunoscând hotarul, hotarul timpului, acea demarcație între câmpia întreruptă de copaci și codrul adânc.

***

Tot visându-mă în peisaj, mi se-ntâmplă să mă trezesc cumva absent. Am purtat de grijă drumurilor, le-am complicat pe îndelele. Am tăiat în miezul colinelor. Adesea am văzut faliile și le-am găsit frumoase. Să port pământul în mine mi-a repugnat dintotdeauna. Azi – e sfârșitul iernii ce-mi cuprinde tamplele? – mă simt puțin dezolat, trei sălcii din îndepărtatul meu Hainaut plantate-n amintire, câteva viziuni țâșnind din landa mea și pe care nimic tangibil nu le oprește. Cum să mărturisesc că vedeam mai clar într-o țară unde ceața te-ntâmpină pe prag în fiecare zori de zi?

„Zădărnicia este mai umană decât libertatea“

ANDRA ROTARU ÎN DIALOG CU CONSTANTIN ABĂLUȚĂ

Andra Rotaru: Care este legătura dintre zădărnici și libertate?

Constantin Abăluță: Efortul clipei de a spune totul dă seama de implicarea în zădărnici. Răvna continuă de a fi un EU distinct printre ceilalți tinde, la urma urmei, spre o libertate pe care te poți baza, așa cum te sprijini pe rude și pe prietenii din copilărie. Moartea unui prieten îți limitează drastic libertatea. Nu știu care e unitatea de măsură a libertății, dar e sigur că fiecare unitate pierdută e înlocuită cu zădărnici, de-a valma. Zădărnici se insinuează cu toptanul, starea ei obișnuită este amorful. Și totuși zădărnici este mai umană decât libertatea. În zădărnici omul se complăce cu o anume voluptate, ba chiar și cu înțelepciune. Libertatea îl face visător, gafeur, parcă este ceva prea mare pentru el. Să-ți înțelegi, și să-ți aproprii, doar acea libertate care ți se cuvine este arta de a reuși în viață. Dar oamenii vor, de obicei, o libertate fără măsură, un dezmaț în caractere și în societate, lucru care nu duce decât la eșec. Medalia de aur a libertății are pe verso chipul falos al eșecului.

A.R.: Există „viață fără rest“?

C.A.: Ipoteza dezvoltată de poemul « O viață minusculă » poate fi de folos celor ce vor « să trăiască până la capăt ». Să trăiești nenumărate vieți minuscule, chiar de-s numai în imaginație, e un bun exercițiu pentru nemulțumiți și cântitori, ca și pentru preafiericiii care se cred zei. Să trăiești vieți minuscule, în umilință și anonimat, cu sănătatea singurătății tale drept ghid... Poemul devine adevăr prin simpla enumerare a vieților trăite... fără rest.

A.R.: Volumul se construiește urmând niște coordonate ale unui bun simț care devine parte din personaj: „Doar oamenii cei mai umili primesc premiul soarelui. Vreau să fiu omul cel mai umil. Am vârsta marilor condamnați la uitare. Gloria omenească m-ar îndurera.“ Se mai poate vorbi de moralitate în literatură?

C.A.: Poemul-jurnal (fals jurnal, desigur: Pessoa știa ce spune despre rolul de simulator al poetului) e tot atât de moral ca orice altă poezie bună. Oda maritimă a antecitatului poet luzitan, care exaltă, printre altele, carnagiile piratilor este sublimă în transfigurarea ei literară. Nu moralitatea sau imoralitatea unei opere îi asigură valoarea. În acest sens, intuiești perfect, dragă Andra, că anume stări « devin parte din personaj », acest personaj complex care este autorul unei opere literare și care atunci când spune EU (și în poezie se spune al dracului de mult) creează de fapt un eu fictiv, pentru necesitățile de moment ale inspirației, amalgamând amintiri reale cu unele inventate, deformând spații existente pe hartă prin atribuirea unor cutume ad-hoc, și, în general lucrând cu biografiile tuturor personajelor precum cu plastiline colorate, C.V-ul « autorului » boltindu-se tiranic ca un curcubeu deasupra tuturor. Postura umilă a autorului Zădărniciilor solare este un truc adevărat, este biografia mea « înțeleptă liric ». Este un mod de a modela materialul oferit de-o întreagă viață pe calapodul perioadelor celor mai autentice: copilăria și adolescența. A reveni la copilărie, a-ți stimula percepțiile pentru a surprinde o lume pură (prin asta nu lipsită de tensiuni dramatice), o lume în care pactul cu natura e intrinsec, înseamnă, după mine, aventura cea mai plină de primejdii și de aceea demnă de întreprins. Zădărnici solară a adolescenței este o frumoasă parabolă la vârsta mea. Este, textual vorbind (paginile 16-20), și comprimând un timp de decenii, povestea celor trei ore de inexistență, în care câțiva oameni au lucrat la inima mea, timp în care zilele pământene, ura lor prietenească se-ndepărtaseră de mine, răgaz în care nefiind în viață n-am produs suferință nimănui (trei ore omenirea a fost fericită), iar atunci când operația a reușit și inima a fost gata, mi s-a comunicat că are semn schimbat: de acum înainte va iubi tot ce-a urât, tot ce-a iubit va uita pe veci. Transformările, aduse

de-o viață întreagă, puse pe seama a trei ore de « inexistență » mi se par o bună metaforă contemporană pentru noi cei ce trăim, iată, de mai mult de douăzeci de ani într-un timp condensat, cu șocuri altfel repetitive, cu busola credinței în ceva, orice-ar fi el să fie, tot mai dereglată.

A.R.: Poate „devalidarea vieții“ să devină o afacere universală?

C.A.: Cred că istoria lumii actuale probează cu brio tocmai asta. Fenomenul de nestăpânit al globalizării (la care invențiile lumii virtuale, a organelor artificiale, a războiului parapsihologic, a hranei procesate, a medicamentelor nesănătoase, etc., etc., contribuie substanțial) asta face, ne devalizează zilnic viața. Furturi mărunte, inobservabile, până când descoperim că nu mai știm să facem vizite prietenilor, că n-am mai văzut un lac de ani de zile, că dacă ni se defectează computerul parcă ne-ar fi murit o rudă apropiată (pe care, în realitate, n-am mai văzut-o de foarte mult timp). Dacă ar fi reparator de computere, i-am da chiar în clipa asta telefon acelei rude dragi. Asta ce e dacă nu « devalidare »? Sentimentul că trăim o viață greșită, impusă, nenaturală ne bântuie. Mai marii planetei nu mai vor războaie. Legea lui Malthus amenință planeta deja suprapopulată. Profilaxia nonmalthusianistă este oare aceea care va omorî mai repede puhoaiile umane, ca să salveze pe cei care se pot eschiva dracnicelor « devalidări » zilnice? Nu știu dacă e moral sau nu. Știu doar că simt tot mai mult că (autocitându-mă): Creierul meu nu duce nicăieri. (pag. 23)

A.R.: „Toți suntem bolnavi, dar încă nu morți.“ (vb liber)

C.A.: Cum spuneam mai sus, multe din bolile noastre sunt induse prin fenomenul (impus de multe ori) al globalizării. Sunt bolile stresului, ale poluării, ale dispariției lăuntruului uman care să justifice viețuirea sub soare altfel decât regnul moluștelor. Coincidența face ca acum câteva zile să primesc prin e-mail un material interesant pentru discuția noastră. Iată un rezumat al textului. *Lovit de cancer pulmonar și anunțat de doctori că mai are doar șase luni de trăit, Statmatis Moraitis, un veteran de război originar din Grecia și care trăia în SUA, s-a mutat înapoi pe insula sa nativă, Ikaria, unde s-a vindecat într-un mod miraculos de boala care îl măcina. Dan Buettner, care scrie pentru New York Times Magazine, l-a sunat pe Moraitis în urmă cu câteva săptămâni. Soția sa a murit în primăvară la vârsta de 85 de ani, și acum locuiește singur. După o discuție scurtă despre ce a făcut în acea zi, Buettner i-a pus o ultimă întrebare: „Cum crezi că ai reușit să te recuperezi în urma cancerului pulmonar?“ „Pur și simplu a dispărut“, a răspuns Moraitis. „M-am dus în America în urmă cu 25 de ani pentru a vedea dacă medicii ar putea să îmi explice cum s-a produs această vindecare miraculoasă“, a adăugat acesta. „Și ce s-a întâmplat?“ îl întreabă Buettner. „Doctorii mei au murit!“, răspunde Moraitis. Nu-s decât un biet poet dar cred că mulți doctori ar aprecia ca profesional adevărată aserțiunea mea: Cum să nu te vindeci dacă insula copilăriei tale există și te primește cu aceeași căldură ca odinioară? Energia sufletească se pare că este un fapt dovedit științific.*

A.R.: Dacă ar exista un simulator și pentru poezie, câți ani i-ar prezice?

C.A.: Paradoxurile sunt adevărate, fizica cuantică o dovedește. Un simulator nu poate prezice nimic apropos de poezie. Intrucât, cum spuneam mai înainte, între poezie și simulare este o legătură organică, omibilică. De teama pleonasmului și a cacofoniei un simulator de bun simț lasă în pace poezia. De altfel, poezia este ca o spumă invizibilă ce plutește în văzduh. E ca duhul soarelui după o perdea de ceață. Aceste fenomene nu dispar niciodată. Da, dispăre tot mai mult capacitatea oamenilor de a observa, dispoziția lor de a încerca uimirea copilărească. Pragmatismul contemporan predă chiar această lecție: nu visați, nu vă lăsați antrenati pe tărâmurile fabuloase. Mai exact: devalidați-vă singuri. (27 iulie 2013)

Adrian ALUI GHEORGHE

Eminescu sau despre „îngerul păzitor” al lui Vasile Tărățeanu

Vasile Tărățeanu este expresia perfectă a zicalei că esențele rare se țin în recipiente mici. Sau, privindu-l, putem spune ca Balzac, odinioară, referindu-se la Napoleon: „Oamenii scunzi au făcut cele mai mari fapte în istorie, pentru că au mintea mai aproape de inimă”. Dacă îi citești biografia îți dai seama că a fost predestinat să fie român. La unii, precum Petre Țuțea, a fost profesie. La el, la Vasile Tărățeanu, e predestinare. Dacă limba română ar fi fost condamnată la dispariție, din diverse motive, Vasile Tărățeanu ar fi fost unul dintre ultimii ei vorbitori. Și ar fi făcut-o cu atîta rîvnă, încît din spuză ar mai fi apărut o flacără care să dea o șansă unei limbi despre care au spus unii că ar fi o comoară. Să fii poet român în România, e ușor; să fii poet român în Imperiul Sovietic e o adevărată aventură. Numai cine nu a trecut prin cenușa imperiului roșu își poate imagina că a fost simplu.

S-a născut în anul 1945, la 27 septembrie, în satul Sinăuții de Jos, raionul Adâncata, regiunea Cernăuți. În anul 1972 a absolvit cursurile Facultății de Litere de la Universitatea din Cernăuți. Lucrează ca redactor la ziarul Zorile Bucovinei (1969–1981), apoi la Postul de Radio Kiev (1981–1991). În 1989, alături de alți scriitori români din Cernăuți a fondat Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”. Din anul 2000 este președinte al „Fundației culturale „Casa Limbii Române” din Cernăuți. Este redactor-șef al gazetelor românești din Ucraina - Cernăuți: Plai românesc (1990–1994), Arcașul”, „Curierul de Cernăuți”, „Junimea etc. A debutat editorial, în 1981, cu Harpele ploii, au urmat Dreptul la neliniște, Linia vieții, Teama de înstrăinare, Litanii din Țara de Sus, Litanii, Pământ în retragere, Și ne izbăvește pre noi, Dinafară, Ochean cu cioburi sângerânde, Crucificat pe harta țării etc.

Într-un interviu recent Vasile Tărățeanu este întrebat dacă nu a simțit vreodată nevoia să plece din Cernăuțiul osân-

dei sale. A răspuns așa: „Adică să plec din Cernăuți? Dar asta nu se poate. Dacă plec și eu, atunci Bucovina noastră, Cernăuțiul nostru rămân cu un român mai puțin. Ca om liber, am tot dreptul să mă stabilesc cu traiul în oricare loc din România. Și sunt foarte multe care îmi sunt dragi, unde am mulți prieteni, cunoscuți și chiar rude apropiate. Frații mamei mele au trăit după 1940 în Țară, acum sunt plecați la Ceruri. Îmi vine în minte nenea Visarion, preot și scriitor și el, cu detențiune de 12 ani la Gherla și la Aiud. Își doarme somnul de veci în cimitirul comunei Gârcina, din județul Neamț. Și-a păstorit creștin-ortodoxii până în ultima clipă a vieții. Deci m-aș simți bine la Piatra-Neamț, ca, de altfel, și la Suceava, ori la Sibiu, Craiova, Botoșani, Brașov...”

Astăzi i se conferă un premiu important, la Ipotești, pentru traducerea și promovarea operei lui Mihai Eminescu. Mă întreb, în același timp, cît datorează lui Eminescu limba română din Basarabia, din Cernăuți, din alte orizonturi ale lumii, pentru că poezia lui a devenit un cod de recunoaștere între cei animați de același duh. Într-o casă din Bălți am văzut chipul lui Eminescu și pe perete, între icoane și în “camera de bună”, țesut în covor, dar și la intrare în casă, în preșul de la ușă. Eminescu era, astfel, punte între două maluri, dar și văzduh.

În una din poeziile sale Vasile Tărățeanu spune: “Îngerul meu păzitor/ încă n-a învățat să zboare/ fără de aripi// cît e ziua de mare/ e nevoit să alerge/ în urma mea// spre seară obosit/ cade frânt din picioare/ astfel noaptea/ trebuie să mă apăr singur/ cum pot.

Îngerul păzitor al lui Vasile Tărățeanu, al altora ca el, a fost în toată istoria noastră recentă, fără îndoială, Eminescu.

14 iunie 2013, Ipotești

Vasile TĂRÂȚEANU

CU NISIP ȘI CENUȘĂ

Ieri, de ziua sfinților împărați Constantin și Elena
l-am văzut pe Adam Puslojici
cu barba-i ca un brăzdar de plug
despicând văzduhul Gării de Nord

Din urma lui păseau
ca o invizibilă gardă de corp
cei cinci prieteni belgrădeni ai lui Nichita
Fiecare purtă cu sine ca pe o comoară
câte un poem scris cu pana
zmulsă din aripa stângă
a îngerului blond muiată într-o pată de sânge
care vorbi-va în versuri mereu
Ave!, – zic românosârbului din tine, Adame, –
admirându-te de la distanță cum pășești
pe urmele lui Nichita gârbovindu-te
tot mai mult de la un an la altul
sub povara întâmplărilor po(i)eticești
–Adame, – strig, – mai încetinește-ți pașii, frate,
au nu vezi tu, că Bucureștiul
dă semne de oboseală neînțeleasă
Că lânzezeala balcanică precum tentaculele
unei caracatițe îl cuprinde
cu îmbrățișări perfide
Că a fi poet în zilele acestea
când nebunia-i la modă
nu-i mare scofală
Fiecare-și iese din minți după cum îl taie capul

Câți dintre trecătorii zilnici prin Piața Amzei
știu că în blocul de alături a locuit
unul dintre cei mai mari poeți români
de la Eminescu încoace?
În timp ce, tu, Adame, cobori din piscurile tale sârbești
ca un cocor târându-ți aripile
de care atârână ca niște bombe
nenumărate sacoșe umplute cu cărți
Sau poate – cu nisip și cenușă
Ale tale sunt
ale tale

PSALMUL 33

După o zi neagră
vine (de asemeni nechemată
de nimeni)
o noapte albă
în care numărarea orelor nefaste
se face invers –
de la voința de rău
către dorința de bine

Ambele veghează în noi
până în clipa când
auzim Îngerul
cum strigă-n urma noastră:
auziți voi, oamenilor,
Fericirile
nu pot fi înlocuite
decât cu uitarea de sine

cu arderea de tot
cu iertarea trădării
și a bucuriilor voastre terene...

Numai bătut nukul
rodește-nsingurat

Bate-mă, Doamne,
acum
cu pedepsele Tale

Ca la Judecata de Apoi
să mă simt fericit

CA DOI ÎNDRĂGOSTIȚI

Lui Lazăr Bădicioiu

Când sufletul meu înaripat
își va lua zborul
din cușca trupului acesta
limitat în spațiul restrâns
al ispititoareii cărnii,
Eu, cel care la momentul de față
nu pot fi altul decât vasile țărăneanu
voi cântări cu mult mai mult
decât acum
când sunt încă viu
și când
ființa-mi nu poate avea
nici alte margini
nici alt timp decât prezentul continuu
în care viața și moartea
se plimbă prin Mizil
ținându-se de mâini
ca doi îndrăgostiți
sfidând interdicțiile...

DEDUBLARE

Vistierul micilor răutăți omenești
ți se pare că sunt
mi se pare că ești

În aceeași balanță legănându-ne-n doi
când unul e-n ceruri
celălalt e-n noroi

Tu, Doamne, al nostru ajută-le acum
dorințelor noastre
să renască din scrum

Ca pasărea Phoenix, fă-le să-nvie
din propria cenușă
din vatra pustie

Din dorul pierdut, din visul stingher
cu-o aripă-n pământ
cu alta în cer

Ca doi îngeri căzuți și izgoniți din rai:
eu nu mai am liniște
și nici tu nu mai ai.

REZULTATELE CONCURSULUI NAȚIONAL DE POEZIE ȘI INTERPRETARE CRITICĂ A OPEREI EMINESCIENE „PORNI LUCEAFĂRUL...” ediția a XXXII-a, 15 iunie 2013, Botoșani

Juriul celei de a XXXII-a ediții a *Concursului Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Porni Luceafărul...”*, format din: Liviu Apetroaie, ed. Junimea Iași, Cassian Maria Spiridon, Ed. Revistei „Convorbiri literare”, Ed. Timpul, revista „Convorbiri literare”, Călin Vlasie, ed. Paralela 45 Pitești, Nicolae Tzone, Ed. Vine, București, Daniel Corbu, Ed. Princeps Edit, rev. „Feed back” Iași, Liviu Ioan Stoiciu, rev. „Viața Românească”, George Vulturescu, rev. „Poesis”, Satu Mare, Lucian Vasiliu, rev. „Dacia literară” Iași, Mariud Chelaru, rev. „Poezia” Adrian Alui Gheorghe, rev. „Conta”, Piatra Neamț, Paul Aretzu, rev. „Ramuri”, Craiova, Vasile Spiridon, rev. „Ateneu”, Bacău, Sterian Vicol, rev. „Porto franco”, Galați, Ioan Moldova, rev. „Familia”, Arad, Ioan Radu Văcărescu, rev. „Euphorion”, Sibiu, Gavril Țărmure, ed. Charmides, Lucian Alecsa, rev. „Hyperion”, Gellu Dorian, rev. „Țara de Sus”, secretariat Nicolae Corlat, avându-l ca președinte pe Mircea Bârsilă, în urma lecturării lucrărilor sosite în concurs, a decis acordarea următoarelor premii:

SECȚIUNEA CARTE PUBLICATĂ:

1. Premiul „Horațiu Ioan Lașcu” al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România poetei **Nona Tatiana Ciofu**, pentru cartea *Fiara de hârtie*, ed. Vine, 2012;
2. Premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova poetului **Bogdan Federeac** pentru cartea *Dragoste cu acordul părinților*, ed. Princeps Edis, 2012.

SECȚIUNEA MANUSCRIS:

1. Premiul Editurii Paralela 45 și premiul revistelor „Argeș”, „Poesis”, „Euphorion”, „Viața Românească”, „Ramuri”, „Convorbiri literare”, „Poezia”, „Feed back”, „Ateneu”, „Dacia literară” și „Familia” – POETULUI **VLAD A. GHEORGHIU**;
2. Premiul Editurii Junimea și premiul revistelor „Convorbiri literare”, „Dacia literară”, „Poezia” și „Hyperion” – POETULUI **MARIUS GRAMA**;
3. Premiul Editurii Timpul și premiul revistelor „Convorbiri literare”, „Hyperion”, „Porto franco”, „Poesis” – POETEI **NICOLETA ONOFREI**;
4. Premiul Editurii Vine și premiul revistelor „Hyperion”, „Poesis”, „Argeș”, „Ateneu”, „Ramuri” – POETEI **LAVINIA NECHIFOR** ;
5. Premiul Editurii Princeps Edit și premiul revistelor „Feed back” și „Poezia” – POETEI **DORINA BALAN**
6. Premiul Editurii Charmides și al revistelor „Hyperion” și „Conta” – POETULUI **GABRIEL NICOLAE MIHĂILĂ**.
7. Mențiuni:
  - I. Revistele „Porto franco” și „Poezia” – mențiune pentru POETA **OTILIA IULIANA ONICIUC**
  - II. Revistele „Țara de Sus” și „Poezia” – mențiune pentru POETA **IRINA MARIA STOLERU**

SECȚIUNEA INTERPRETARE CRITICĂ A OPEREI EMINESCIENE:

1. Premiul revistei „Convorbiri literare” – ESEISTEI **CRISTINA GABRIELA NEMEȘ**
2. Premiul revistei „Dacia literară” – ESEISTEI **IULIANA CLIMA-CARAGHIN**
3. Premiul revistei Poesis și al revistei „Hyperion” – ESEISTEI **DANIELA PAULA EPURIANU**

Gabriel Nicolae MIHĂILĂ

femeia lirelor închise

s-au făcut șapte ani
șapte ani în Tibetul sufletelor noastre
am rătăcit căutând intrările din noi până când au
devenit casa
în care nu ne întâlnim niciodată

îmi amintesc
cum erai o femeie cu pielea precum laptele
precum mierea, dulcele lumii părea să aibă gustul tău
întunericul pășea în urma ta ca pe un jar încins, eram
încă mirat iar tu
mă linișteai spunând să gust din tine ca dintr-un
venin la care doar eu sunt imun

ai pășit prin albul învinețit din ochii mei
ca printr-un câmp în care florile mov îți dădeau
impresia că sfârșitul lumii a trecut de mult și doar noi
doi
găseam bucuria de a trăi

chiar dacă
eu nu am avut atâtea stele să îmi picure
vise în vene, chiar dacă am mers prin groapa cu cobre
săsăind în limbajul lor strângându-te în brațe ca pe un
nufăr
într-o glaciațiune de suflete, toată preistoria din mine
a evoluat
astfel încât să te iubească așa cum meriți

până mai ieri credeam că fântâna sufletului meu
a secat undeva în adâncimea ei dar tu m-ai făcut să
înțeleg
că era doar frigul care încremenise și nu știa cum să
mai fugă
de căldura inimii tale

ceva s-a schimbat
a fost un cutremur, orizonturile tale și-au dezbrăcat
strălucirea ca pe o haină trecută de moda vremii și
mi-ai spus
că oamenii trecuți nu pot fi pescuiți la copcă din
pământ, ci trebuie lăsați
să își trăiască uitarea în liniște

ei cad din tablourile trecutului pe jos
nu în poala ta, nu în palmele tale, acolo e locul dru-
murilor spre nicăieri
până și propriile picioare îți pierd urma, cerul tău e o
himeră
o apă în care visele stau ascunse ca niște pești pirahna
pregătiți de atac

uneori femeia lirelor închise ești tu
alteori e amintirea ta

pentru mine
femeie a lirelor închise
ești doar o închipuire

în mine e alb, negru și tu la mijloc

când m-am trezit azi
nu mă simțeam eu, așezam plecările pe rafturi
așa somnambul, subconștientul îmi făcea ordine
prin corăbii și pirații dezertau desculți
în port, se simțeau ca acasă
rochiile tale bej erau furate
precum aurul proștilor
iar tu (mă)priveai tacută
cu toate limbile de ceas
tăiate...

transformam așteptarea
într-un scăunel, într-unul tăcut
ca o masă de operații în care bisturiul
scotea din mine oamenii
până îmi lăsau cerul cu
inima bleu și ploile
stăteau departe
alcoolemia de tine în mine
era prea mare
pentru a pleca la drum

în ochii mei goi
lumea intră, se plimbă, ia forme de bastonașe
apoi pleacă orbindu-mă ușor ca bătrânețea
îmi rămâne numai inima precum un ghid credincios
doar că de la tine-ncoace e ca un ochi de sticlă
ca un loc în care corbii
sunt stăpânii lumii

poem pentru Anastasia

despre iubire
am învățat că e o mușcătură de gutuie
ce se oprește de cele mai multe ori în gât
atunci Pământul se micșorează atât de mult
încât nu poate acoperi singurătatea din noi
fără să ne fie frig

amprenta aripilor noastre e dată de propriile vise
eu am învățat să iubesc la 2000 de picioare sub pământ
sunt un om cu mâna de fier dar cu inima caldă
dacă iernile se țin lanț eu port pendent
o vară veșnică

am învățat că
Anastasia nu a plecat niciodată
Anastasia e un talisman dureros
locuiește în mine ca într-o fiere și chiar
dacă uneori sunt o dinamită ce stă să explodeze
ea nu este firul roșu pe care să îl tai

Anastasia e lotusul ce se ridică
din întunericul meu

*(Premiul revistei „Hyperion” la Concursul Național
de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciense
„Porni Luceafărul...”, iunie, 2013 Botoșani)*

Câteva instantanee mai rar surprinse din icebergul eminescian*

O litografie

Maria Tudor (1876) este un sonet care pleacă de la un subiect istoric dintr-o epocă tulbure și sangvinară ce a constituit sursa de inspirație a unor drame romantice, între care cea a lui Victor Hugo. Inspirația acestui text este mai veche, „din perioada berlineză, și în prima versiune de atunci a sonetului (1873) se simt limpezi ecouri din *Adâncă mare*, scrisă tot pe atunci: *Cât vis de vară și câtă furtună!* – / *Acum o vijelie, acum o liră – tu ai preface / Întreaga lume-n cimitirul mare*. De data aceasta este însă vorba de o teribilă femeie a cărei măreție și suverană cruzime seamănă cu a mării. Spre acest chip îl va fi atras pe Eminescu o înclinare asemănătoare cu a lui Baudelaire din *L'Idéal*¹. În varianta finală a sonetului, psihologia feminină a trăirilor complexe, oscilând încordat între spaimă și mânie, amintind de mitica Medeea, este total disociată de imaginea mării, deși păstrează impresia de irațional și instinctiv și aceeași grandilocvență a unor stări proiectate pe coordonate supraumane:

„De ce cu ochii-ncemeniți sub bolte
De marmur – tu-l privești cu spaimă crudă?
Pândești ca lei, fruntea ta asudă
Și pumnul-ți vrea mânia-i s-o dezvolte.”
Doar versurile finale păstrează reiau vag metafora vieții furtunoase ca a unei mări mereu agitate:
„Cine te vede, slab obraz de ceară,
Știind furtuna vieții tale – tace.”

Impresionantă prin dimensiunile puterii sale, această femeie dobândește un profil în altorelief de zeiță războinică neînduplecată pe fundalul, schițat în doar câteva linii, dar foarte sigure și plastice, al unei epoci de corupție, intrigi politice de o imoralitate vulgară, trădări, moravuri princiare care au lăsat pete de sânge neșterse în istoria așa-ziselor state civilizate ale Europei:

„Secerătorul [tău] l-ai pus la trudă
Și snopi de viețe sunt a lui recolte;
Pentru-al lui cap ai înfruntat revolte
Și astăzi simți că strângi la piept o Iudă.

*Te nălță-n cer invidia vulgară
Căci știi din lorzii junghiați a face
Lui Fabiano a măriri scară.*

Tu ești regină și astfel îți place.”

Atracția romantică spre acest tip de epocă se explică prin gustul pentru senzational, pentru iraționalul care lasă rațiunea fără replică, pentru pasiunile nezăgăzuite și demoniacele forțe ale ființei omenești. Imaginile poetice, pe cât de concise, pe atât sunt de violente: secerătorul este călăul iar snopii, jertfele fără număr, recolta monștruoasă a unor epoci de o cruzime atroce. Nu putem vorbi de un fir epic propriu-zis, căci imaginea reginei Engliterei, poreclită Sângeroasa, este sta-

tică, de efigie cu turbarea împietrită pe chip, în ciuda impresiei de dinamism a tabloului care e numai de ordin interior. Sonetul este „evocarea unei crâncene înfruntări între patima unei femei și cei ce i-au stat în cale și între dragostea ei pentru Fabiano (n.n. Fabiani) și trădarea lui.”²

Știm din alte poeme de meditație asupra condiției umane care era concepția eminesciană despre cutezanțele omenești fără limite, de orice natură ar fi ele: totul e zădărnice, praful timpului și uitarea depunându-se greu. Totuși tăcerea semnalată în ultimul vers devine expresia unei cutremurări de uimire care ne sugerează un fapt cu totul neașteptat: „ceva ca un fel de omagiu de dincolo de crime: acceptarea bunului plac regesc drept măreție a unei vieți trăite ca furtună – și vrednică de a fi privită în tăcere.” Vigoarea stilului, de acvaforte, e pe măsura epocii zăgăzuite. Însuși tonalitatea sonetului e mult mai aspră, ca sunetul unei vijelii ce lovește neputincioasă mari corpuri ce-i țin piept și-o obligă să se retragă în albie: aceste efecte le creează mai ales pauzele introduse în vers.

Sonetul și tășurile satirei

Cele 8 sonete satirice se pot subdiviza în două cicluri: primele trei se îndreaptă asupra păturii de liberali ai vremii și a unor personalități ale timpului precum V.A. Ureche și Pantazi Ghica – *Sonet satiric, Ai noștri tineri...* și *Democrația*, toate din 1876. Următoarele patru sonete (*Moruzi Bey fiind în bune toane, Mă-ntreb în sine-mi unde este slava, Le Baron de trois etoiles*, toate din 1877, *Petri-notae*, 1878) alcătuiesc așa-numitul „ciclul Petrino” – constituind un violent atac la persoana poetului Dimitrie Petrino³, deși se pare că ura pentru acesta se stinsese deja de vreme ce Eminescu scria tot, în 1878, necrologul lui Petrino „extrem de prob și decent”. Tot P. Creția găsește o explicație perseverenței poetului de a finaliza sonetele ce i se adresau: „Așa făcea Eminescu și în iubire, prelucra materia prilejuită de o trăire mult dincolo de prilejul ei, de dragul de a scrie tot mai purificate poezii.”⁴ Rămâne oarecum singular un sonet satiric adresat iubitei *Sauve qui peut* (1878), necunoscut cu acest titlu pentru că mereu s-a publicat varianta sa anterioară, numită *Albumul*. Dincolo de substratul antropologic pe care-l implică substructura textelor, merită să urmărim prioritar estetizarea unei trăiri de o rară forță, generatoare de poezie ce poate concura unele texte din creația antumă a poetului.

De la primele versuri din *Sonet satiric* efectul invectiv este tăios ca o lamă calită în focul mâniei disprețuitoare. Satira eminesciană se dovedește mai blândă când ia în ținta sa imaginea generalizată a societății sau a unei categorii sociale, ca în *Criticilor mei* sau tabloul al IV-lea din *Scrisoarea I*. Când are însă o adresă mai precisă, ca aici, tonul este mult mai virulent, un duel agresiv din care adversarul iese pur și simplu nimicit. Ideea sonetului e alimentată în cascade de contrastul dintre veleitatea de a scrie, caracterul prolific al ope-

rei, pe de o parte și lipsa de calitate a producțiilor moarte, fără conținut, *refuzate de idee*, pe de alta:

„Pișcată-ți este mâna ta de streche
De miști în veci condeiu pe hârtie?
Durează-un șir sau fabrică o mie:
Cuvinte nouă-or fi, dar blaga veche.

Ce are-n gând un om aceea scrie,
Nimic nou tu n-ai de spus, Ureche,
Cu Pantazi fiind pe veci păreche,
Tu izvodești cel mult ce dânsul știe.”

Ți-asamăn fruntea unei vii paragini,
Și vânt și pleavă sunt a tale scrieri,
De zei lipsite, se înșiră pagini.

Zadarnic paiul sec al minții-l trieri,
Drapându-i golul ei cu reci imagini.”

Subiectivitatea accentuată a imaginilor ne dezvăluie o forță pe care nu am fi bănuțit-o de la îndrăgostitul care se autoincinera stoic în durerea lui mistuitoare. Și iată că sonetul devine apt (Heliade Rădulescu făcuse și el o demonstrație de forță după cum vedeam în capitolul anterior) de a strânge în chingile lui o astfel de gălgâitoare patimă demascatoare a nonvalorii. Opera lui Ureche „ne este înfățișată ca ilustrare a principiului *ex nihilo nihil*: „Nimic nu iese dintr-un dram de crieri” (n.n. după cum sună ultimul vers, culme a disprețului), iar mintea lui se definește prin golul ei. Și totuși Ureche scrie, și scrie mult, dar, neavând ce spune, spune mereu același lucru (...); ba mai mult, orice-ar spune e tot un împrumut, idei ale lui Pantazi Ghica”⁵.

Figurile de bază sunt, bineînțeles, cele retorice: apostrofa, interogațiile retorice, inversiunile, antiteza, exagerările hiperbolice sau, dimpotrivă, litota de mare efect, și, nu în ultimul rând, metaforizarea, extrem de plasticizantă, alimentându-se în alegorie: cum este aceea a minții lui Ureche drept tărâm în paragină sau câmp secătuit. Accentele impuse frazării discursului, gradațiile ascendente, pauzele, varietatea lexicală (prin care demonstrează suverana stăpânire a limbii în toate registrele ei, de la termenul popular la cel neologic: ca de exemplu, franțuzismul *brague*, devenit *blagă*, adică „fleac, minciună, glumă”), toate acestea sunt fără cusur turnate în matrița versului iambic și perfect endecasilabic, ilustrând caracterul proteic al acestui metru, așa cum semnalase poetul în finalul sonetului *Iambul*, dar și maturitatea la care ajunsese poetul în cultivarea sonetului. Un singur termen este accentuat în mod silit, pe ultima silabă, Pantazi, dar licența servește intenției satirice. *Ai noștri tineri...*, superior *Sonetului satiric* și pentru că se adresează unei categorii sociale mai vaste, amintește de unele secvențe din *Scrisoarea III* („*La Paris, în lupanare de cinism și de rele / Cu femeile pierdute și-n orgiile obscene / Acolo v-ați pus averea, tinerețile la stos... / Ce a scos din voi Apusul când nimic nu e de scos?*”). Nu întâmplător, căci ironia se îndreaptă aici, ca și acolo, împotriva clasei politice a liberalilor timpului. „Fără să fie străini și venetici (ca în atâtea alte texte xenofobe, în proză sau în vers), se întorc ca străini, nu mai știu să vorbească nici limba țării, se îmbracă și se piaptănă după moda Parisului, fumează țigări lungi, se poartă pe de o parte extravagant și pe de alta nu fac nici o treabă”⁶, ba petrec josnic în localuri deocheate, căci au adus cu ei doar aparențele de civilizație și moravurile occidentale (ca și cum cele orientale nu ar fi fost de ajuns), și, mai rău, plini de un orgoliu fără măsură, se pretind a fi fruntea țării, afișând poza afectată în timp ce bat cât e ziua de lungă Podul Mogoșoaiei, duși în birjă spre

uimirea admirativă a unui întreg norod de gură-cască. Imaginea aceasta, raportată la cea a fluturului berbant cu mustața răsucită, din *Călin (file din poveste)* ar părea o ridiculizare plină doar de un fin umor, dar expresiile sale sunt mult mai agresive chiar din primul catren:

„Ai noștri tineri la Paris învăță
La gât cravatei cum se leagă nodul
Și-apoi ne vin de fericesc norodul
Cu chipul lor isteț de oaie creață.

Vorbesc pe nas, ca saltimbanci se strâmbă:
Stâlpi de bordel, de crâșme, cafenele,
Și viața lor nu și-o muncesc – și-o plimbă.”

Versul magistral nu este al paisprezecelea, ca după regulile sonetului, ci acest al unsprezecelea vers, expresie a parazitismului social, a pozei de snobism, fals aristocratice, oferind material de inspirație pentru „*viața care se viețuiește*” (împrumutând o sintagmă mateină), lipsită de idealuri. Terținele sunt foarte dense: în prima, caricatura nu exclude vehemența tonului, iar în a doua este suficient disprețul poetului pentru ca realitatea să fie stigmatizată definitiv:

„Ș-aceste mărfuri fade, ușurele,
Ce au uitat pân’ și a noastră limbă,
Pretind a fi pe cerul țării stele.”

Dincolo de acest dispreț, pe care-l are comun cu ziaristul Eminescu de la ziarul „*Timpul*”, se resimte și un cald patriotism, un vibrant sentiment de mândrie națională, de intimă și responsabilă legătură cu ceea ce ne definește ca neam: limba, atât de iubită de poet („*ca un fagure de miere*”, după cum o definea, *mutatis mutandis*, în *Epigonii*). În numele unor valori pervertite de exponenții unei generații decăzute, poetul și asumă o luptă dură cu infatuarea, lipsa de măsură, spoiala de cultură, megalomania și toate celelalte tare ale societății sale. Pe de altă parte acest sonet seamănă și cu unele poezii de tinerețe, precum *Junii corupți*, unde poetul, cu toată verva demascatoare și nimicitoare, dar cu un stil mai puțin limpede, mai intens retoric, ridiculiza moravurile și superficialitatea acelor tineri incapabili de sentimente înalte și care, întorși de la „studiile” pariziene, adoptă un limbaj și un comportament cosmopolit.

Concepute ca o defulare, dar și ca un exercițiu în pregătirea capodoperelor de lirică satirică, aceste sonete vădesc o „predispoziție la petrecerea răutăcioasă”, cum ar spune G. Călinescu. Cunoscuta predispoziție a junimiștilor pentru epigramă (după modelul german) este notorie, dar Eminescu nu se limitează la ea, gluma facilă sau înțepăturile gratuite neconvenind „umorului voltairian” al poetului. Stilul său e tăios și nimicitor, astfel încât „multe din atacurile lui sunt de fapt execuții capitale în efigie”⁷.

Tot astfel este și sonetul *Democrația*, care devine un fel de atac global împotriva societății democratice prost clădite, dincolo de a viza o singură categorie socială sau o persoană anume. Printre versuri cu o mare putere de generalizare, ca cele din prima terțină, de pildă, putem întrezări însă aluzii la „detestata umbră a lui C.A. Rosetti” și a susținătorilor săi sau la „nu mai puțin hulitul jurnal *Românul*”⁸, considerat o armă de manipulare a maselor prin declarații demagogice.

Sonetul schițează, cu aceeași intenție satirică, pe de o parte tipul liderului demagogic care se folosește abil de ignoranța celor ce-i ascultă, pe de altă parte, mulțimea săracă sau sărăcită (*desculții*) și, implicit, lipsită de o psihologie a rațiunii, a liberei opinii mature și sigure în discernerea valorii de non-

valoarea mesajului politic al celor ce se declară lideri în slujba maselor. Puse față în față, cele două imagini alcătuiesc imaginea grotescă a unei societăți putrede, alienate, care-i stărnește celui lucid un dezgust fără margini. Ambele categorii sociale, oglindindu-se reciproc drept cauză și efect al adopției superficiale, mimate doar, a unei forme de guvernământ pe cât de vechi, pe atât de greșit înțelese de contemporanii poetului, sunt zugrăvite prin violente imagini ce împrumută termenii limbajului frust, familiar:

„(...) monstrule vorbăreț
Cu mii de limbi de-nvidie mișcate,
Nebunii las' în gura ta să cate
Și să te poarte cel meșteșugăreț,

Căci cel mai lins, cu vorbe afectate,
Și cel mai rău [e], cel mai pizmăreț,
Și-i proclama de mare, cu strigare-ți,
Pe orice negustor de vorbe late.

Dar e firesc... destul și prea destul ți-i
Acele mofturi scrise-n mii de coale
Prin care răii pun la cale mulții.

Și ți-ar plăcea s-amesteci tot cu-a tale,
Să vezi pe regi că-i judecă descultii
Și cei cuminți vorbind cu-a tale oale.”

Sonetul debutează, de altfel, cu un emistih scris în grecește, un termen compus – simulând reproducerea etimonului (*demos + kratos / krateion*, deci *popor + putere*, adică *democrație*, „puterea celor mulți, a poporului”) –, care nu este însă chiar termenul existent în limba de origine, ci o sintagmă analitică inventată de poet cu un oarecare simț al limbii lui Platon. Poate n-ar fi tocmai un hazard dacă am considera că termenul acesta greșit, dat de Eminescu pentru a denumi o realitate social-politică a vremii sale, este o cale poetică, un joc de cuvinte care desemnează intenționat un fel de democrație prost re-inventată de contemporanii săi și care nu este decât o caricată imagine pentru forma de guvernământ ce avusese cândva o evoluție înfloritoare în societăți organizate pe puterice ideologii în care se răsfrângea firesc filosofia acelor timpuri. Or „filosofia” liderilor acestor timpuri, deducem din termenii utilizați de poet (*mășteșugăreț*, *negustor* etc.), este una a mercantilismului, a frazeologiei care-i instigă pe cei descult și nfomețați la sentimente obscure, de ură socială. Este a politicii care trezește în *hidra cu multe capete* a mulțimii instinctul furiei oarbe care-o face să acționeze sinergic, gregar. Așadar, satira se adresează deopotrivă ticăloșiei păturii politice care, sub aparența intențiilor de libertate și de egalitate între semeni, înveninează, pervertește sufletele și mințile celor mulți și orbi, dar, pe de altă parte, se ridică împotriva lipsei de educație a poporului; lipsă de educație întretinută cu bună știință de tribunii care profită de faptul că o masă de oameni incultă este ușor de manipulat pentru atingerea intereselor personale. Revolta demascatoare a eului liric și renunțarea la a mai lupta cu ignoranța generală vine, s-ar părea, dintr-o eșuată încercare de a lumina mințile colectivității cu privire la relele intenții ce-i animă pe demagogi. Sintagma „*cei cuminți*” îi desemnează pe aceia care, departe de intențiile de parvenire pe calea demagogiei politice, încearcă să-i arate mulțimii adevărata față a celor ce-o mint. Dar aceștia nu sunt luați în seamă, pentru că vorbele lor nu au tăria frazelor atât de meșteșugite și nu conțin mirajul de mai bine pe care-l vând demagogii în discursurile lor. Ignoranța aces-

tei mulțimi care refuză să discearnă o face să-și merite soarta și, de aceea, poetul aruncă și asupra-i disprețul și nepăsarea. Aparenta nepăsare. În fapt, durerea neputinței de a corecta greșita psihologie a maselor. De aceea poporul e oglindit, prin deformare grotesc-caricaturală, „ca vulg, ca plebe, ca gloată ușor manevrabilă (...). O mulțime mișcată de invidie socială, un monstru policefal și volubil (*monstru vorbăreț / cu mii de limbi*), avid să citească acele *mofturi scrise-n mii de coale* (...) E o mulțime care-ar vrea să coboare totul la nivelul ei și să aibă dreptul să-i judece după socotelile sale pe cei care sunt cu adevărat mai presus decât ea”⁹. Eminescu realizează aici o altă formă de critică socială, mult mai tăioasă, decât cea maioreșciană din *Oratori*, *retori*, *limbuți*. Iar ultimul termen al sonetului, *oale*, departe de a fi folosit din simple rațiuni de obținere a rimei, dobândește o mare forță denigratoare, prin raportare la o metaforă din necrologul scris de Eminescu lui N. Ionescu – „un hârb democratic”.

Cele patru sonete din așa-numitul „*ciclu Petrino*” sunt rodul estetizării unui eveniment tulbure din existența poetului, al unui conflict cu unul dintre poeții minori ai vremii sale, Dimitrie Petrino care a ocupat postul de director al Bibliotecii Universitare din Iași după destituirea lui M. Eminescu, în 1876. În urma acuzațiilor acestuia, poetul a fost anchetat în legătură cu pretensele lipsuri din gestiunea instituției. Chiar dacă procesul l-a achitat după doi ani pe Eminescu, acuzele dovedindu-se nefondate, poetul a reacționat la gestul adversarului său într-un mod care îl caracteriza: cu toată energia, cu ironia tăioasă ce devine, nu o dată, atac la persoană. „Sonețele, ireductibile unul la altul ca simple variante, își concentrează batjocora asupra ascendenței victimei. Ideea fiind că Petrino, devenit mai târziu, prin alianță, un fel de baron, era de fapt de foarte joasă extracție, trăgându-se dintr-un bunic care slujise la curtea fanariotului Motuzi (...) ca apoi, printr-un capriciu al stăpânului, fusese *boierit*, și anume în locul măgarului (versiune inferioară a calului căruia Caligula îi conferise rang consular).”¹⁰ Satira, cu tot umorului spumos, devine nimicitoare, rezonând într-un mod misterios cu tonul sarcastic al lui Filimon din descrierea treptelor ierarhice ale parvenirii ciociului (aici, *samsar*, *trăistar*, *arhontolog*, iar într-un alt sonet, *grăjdar*, dar și însărcinat cu servirea dulceții în salonul stăpânului, statut ce amintește încă de mai vechea ocupație de a vinde *rahat cu apă rece* într-un indeterminabil colț de Orient). Osatura narativă pe care se construiește sonetul îi imprimă un caracter anecdotic, reluat și în următoarele texte ale grupării, astfel încât ele alcătuiesc secvențe ale unei pelicule cu caracter ludic prin care se reface traseul unei evoluții sociale stigmatizate, reluând într-un imaginar mereu inventiv, același motiv al originii umile. Pitorescul acestei genealogii anunță viziunile lui Mateiu Caragiale asupra moravurilor balcanice din sonete precum *Boierul* și nu numai din sonete. „*Moruzi Bey fiind în bune toane*
La curtea sa el își chema samsarul
Și-n loc de-a pune-n rang, cum vru, măgarul,
Ți-au boierit bunicul tău, baroane.

Arhontolog devine trăistarul
Și neamul lui, purta pe la icoane,
Ulită de mult c-odată, cu plocoane,
El la Moruzi străjuia hambarul.

Din țara ta gonit de lungi mizerii,
Tu, venetic, crezut-ai în părere-ți
C-un titlu fals pe noi c-o să ne sperii...”
(*Moruzi Bey fiind în bune toane*)

sau:

„Astfel în cronici pururi dura-va
Cum caii lui Moruzi ținea de hățuri
Sau cum prin sală aducea dulcețuri,
Cu multă fală prezentându-și tava.

.....
Întâi vindea rahat cu apă rece,
Apoi cu Vodă el a mers – în coadă...
De-atunci trecură ani – de cinci ori zece.”
(Mă-ntreb în sine-mi unde este slava)

Tehnica din această coroană de sonete este construită pe baza unei erori logice pe care specialiștii o numesc *argumentum ad hominem abusiv*: contestă o persoană nu prin contraargumentarea opiniei sale, ci prin denigrarea unui defect fizic sau a unei moșteniri de care posesorul nu este direct responsabil. Schițează portretul moral al urmașului prin prisma caracteristicilor genetice transmise de înaintașul său. Sau, în sonetul *Petri-note* (singurul publicat cu statut autonom până la ediția lui P. Creția), face – cu mijloacele liricii care-și subordonează și recuzita altor genuri, ca aceea a genului dramatic, de exemplu, – o pagină de critică deterministă sau sociologică, în limbaj artistic, desființându-l pe poetul Petrino prin antecedente ale biografiei sale imediate, care nu doar generează calitatea morală a omului, ci par a-și pune stigmatul și asupra artei versurilor sale:

„Împresurat de creditori se vede
Și neputând plăti cu rele rime
Te-ai strecurat pe la Cordon, sublime,
Să ne-asurzești cu versuri centipede.

.....
Armeano-grec, lingău cu două fețe,
Adă-ți aminte ce aveai în straiți
Când pietre numărai la voi în piețe.”

Poetul satiric este deplin stăpân pe tehnicile discursive, amintind de retorica ciceroniană în *ex abrupto* sau în aluzii pline de miez etic moralizator, dar transformând declarațiile (publice) într-o șaradă. De exemplu, își începe discursul liric din sonetul citat anterior printr-o aparentă meditație nostalgică asupra vremilor mai bine rânduite – „Mă-ntreb în sine-mi: Unde este slava? / S-au dus cu totul vechile învățături?” – pentru a devia apoi brusc, revelându-și intenția de a înfățișa satiric o stirpe decăzută, așezată fără scrupul în nemeritate *jețuri* ale nobleței de fațadă: „Deodată văd naintea mea în jețuri / Neamul lui Petcu ot Udrinaglava. // (...) Astfel un veac de altul se înnoadă, / De-acum și pururi însă nu va trece / Din Hagi Petcu strălucita roadă.” Tehnica s-a mai rafinat față de sonetul anterior; acesta e „scris cu o mână mai ușoară și cu un condei mai subtil și mai eufonic. (...) Strămoșului i se acordă un nume, *Petcu, hagi*, și o obârșie, din *Udriana-glava* (care de bună seamă înseamnă ceva pentru un știutor de limbi slave) ... Ni se dă și o cronologie: acum (nu mai mult de) cincizeci de ani, ceea ce dă măsura unei ascensiuni grabnice”¹¹. Simularea seriozității, apoi alunecarea spre un alt registru, al derizoriului, deformarea în notă fantezist-caricaturală a unui tip uman comun și comediei clasice, formula monologului adresat, detașarea autorului prin ironie și deformare caricaturală, ne relevă, în mod neașteptat, un Eminescu stăpân pe mijloacele dramatice specifice unei viziuni comico-satirice asupra lumii. Un aer de scenetă planează deasupra primelor sonete, ele alăturând, ca într-o oglindă cu fețe mobile,

două imagini ale unui produs social apt să devină sursă de inspirație pentru (tragi)comedie: una a condiției de slugă ce își poartă cu ridicolă mândrie tava servituții și una a urmașului ajuns / parvenit care-și poartă cu aceeași ridicolă mândrie un blazon de împrumut (*Le Baron de Trois Etoiles*). Măștile sunt așezate sau smulse de pe chipul personajului devenit o neputincioasă marionetă în mâna unui coordonator de scenă cu puteri nelimitate, amenințător pentru acela care, în comedia lumii ca teatru al deșertăciunilor, încearcă să mintă atribuindu-și identități incompatibile cu esența sa:

„Presupunând că nu te știe nime,
Că ești martir ai vrut să faci a crede;
Mai bine masca de paiazzo-ți șede,
Căci ne-am convins de mult de-a ta mărime.

.....
De-aceea taci – și încă bine paie-ți
Că nu te regalăm, cum știm, cu bețe,
Făclie nu-i nemțescul tău opaiț.”
(*Petri-notae*)

Cel de-al treilea sonet pornește, desigur, de la un amănunt din biografia poetului Petrino: acesta se iscălea la un moment dat cu pseudonimul *Armis*, care în latină, poate fi un dativ ori un ablativ pentru substantivul *arma*, *armorum* care înseamnă *arme*. De aici îi vine poetului ideea că la asemenea nume se cuvine un blazon și „simulează o lungă strădanie (de-o săptămână) de a i-l găsi pe cel mai cuvenit”, adică unul care să amintească, desigur, de nu foarte îndepărtata-i origine umilă. Sonetul debutează în nota unei șarade amicale, în care adresarea cu aparență prietenească este, desigur, o antifrază:

„Vestite *Armis*! faci în lume larmă,
Căci *Armis* ești născut, cu spada-n mână,
L-al tău blazon gândesc de-o săptămână,
Ca să-l compun gândirea mi se farmă.

.....
Inspiră-mi *Clio*, a istoriei zână,
Un semn măreț, ce orice umbră darmă,
De-al meu erou să fie demnă armă,
Să nimicească vremea cea bătrână.”

Însăși invocarea de către poet a muzei *Clio* (deci nu a vreunei muze a artelor!), pentru a-l inspira în schițarea celui mai potrivit blazon, evidențiază intenția satirică de a contura un personaj de *nobilă*(!) spiță istorică. „Și îl compune din elemente vegetale, praz, măslina, migdale, lucruri care se vând pe teighelele levantine: *Un mitic semn al descendenței sale*. iar titlul, autograf, al sonetului și al baronului, *Le baron de Trois Etoiles*, este convertit într-unul balcanic alimentar: *Baron de Trei Sarmale*, nu fără o ușoară eroare de gust, firește estetic.”¹² Efectul ludic al asociațiilor conduce spre șarjă, spre comicul burlesc sau buf, anticipând un gust de avangardă. Sau, dacă nu, redeșteptând un iz de parodie ce amintește de Cervantes și de sonetele-i publicate în preambul romanului său despre Don Quijote. Eroul său devine, de altfel, în bufoneria pusă în scenă de fantezia poetului (aici, ușor barocă), o proiecție donquijotescă de hidalgo cu mințile rătăcite ce a pornit o primejdioasă vânăre de vânt. Sonetul devine și o satiră la adresa modului prețios, a stilului afectat, de o noblețe falsă, afișând sub masca doctă, de construcție după modelul antic al eroilor mitici, spoiala de cultură și vidul intelectual, moral etc., lipsa oricărui merit. Viziunea este, evident, puternic subiectivă, și inedită chiar în contextul liricii eminesciene.

Lui A. Voica acest sonet i s-a părut a da măsura bonomiei poetului, „mai degrabă decât predispoziția acestuia spre

„petrecerea răutăcioasă”. În orice caz – continuă criticul –, *Trei Stele* poate fi o aluzie la tăria coniacului, dar poate fi pus și în legătură cu hanul ieșean Trei Sarmale, care mai păstrează amintirea lui Eminescu în compania hâtrului Creangă”. Cât se resimte afinitatea cu Creangă ori cu Caragiale în aceste sonete poate rămâne un subiect de reflecție ulterioară. Ceea ce devine cert este însă altceva: că până să-și găsească echilibrul și detașarea, nepăsarea superioară a geniului conștient că nu poate fi atins de lucrurile mărunte ale unei lumi injuste, Eminescu trece prin faze de revoltă ce împrășcă venin asupra celor care îl smulg din sferele înalte ale cugetărilor filosofice pe cele mai diverse teme. Înainte de a arăta chipul stelar „nemuritor și rece” la răutățile detractorilor săi, demonstrează că are forța, poate uneori nedreaptă la rândul-i, să respingă printr-o violență cu incontestabile virtuți estetice orice atac nefondat. Regretabila epigramă a lui Macedonski la adresa bolii lui Eminescu, apărută câțiva ani mai târziu, își are în chiar opera celui vizat un posibil model: în finalul primului sonet, *Moruzi Bei...*, poetul frizează malițiozitatea gratuită prin insinuări calomniatoare:

„Mai bine-un pat [tu] la Galata cere-ți,
Vei găsi rude, acolo ți-s verii
Ș-acela-i locul care tu îl meriți.”

Fără a-l numi direct *nebun* – deși în alte sonete l-a etichetat pe D. Petrino drept *venetic*, *lingău cu două fețe, paiață* – poetul îi recomandă adversarului său ospiciul de la Galata, considerându-i, printr-o hiperbolă generalizatoare, întreaga stirpe ca fiind alienată, iremediabil degenerată. Eminescu nu se coboară totuși la condiția mărunță a celui care scormonește în „*biografia subțire*” a vreunui adversar de ocazie pentru a găsi „*pete multe*”, „*răutăți și mici scandaluri*” și a demonstra astfel că „*n-a fost vreun lucru mare*” personalitatea celui care ar fi deranjat faimei sale, așa cum și-i va imagina pe acei critici interesați de glorie personală – vezi tabloul satiric din *Scrisoarea I*. El rămâne un spirit puternic imaginativ, creator, care construiește o biografie fictivă plecând de la producțiunile unui ins mediocru pentru a coborî în ridicol și a sancționa astfel efortul aceluia de a părea altceva decât este în fapt. Și acesta nu dintr-un orgoliu al geniului care-și revendică vreun soclu denigrând pe cei care-i stau împotriva, ci pentru a lupta, cu mijloacele polemice purificate în flacăra artei, împotriva nonvalorii de orice natură, ducând spiritul critic junimist la cote incendiare. Același P. Creția, admirator fără părtinire al creației eminesciene la a cărui opinie ne-am raportat în mod constant, găsește o explicație simplă, dar peremptorie pentru geneza acestor texte, nedrept marginalizate din creația postumă eminesciană: „Asemenea diabolică perseverare (cei doi nu mai aveau de-a face unul cu altul) nu se poate înțelege decât ori prin dănuirea unui sentiment omenesc, ori printr-o stăruință meșteșugărească de a nu lăsa nedusă la capăt materia unui sonet. Că Eminescu avea urile tainice nu se poate îndoi nimeni, publicistica stă mărturie până la sațietate. Dar, în acesta caz anume, a doua interpretare este mai plauzibilă.”¹³ Că Eminescu este cel care creează pentru lirica noastră un limbaj poetic apt de marea poezie e deja un truism. Dar că acest limbaj poetic, în zorii în primăvara înstăpânirii sale este și supus unei revoluții, poetul acordând drept de cetate chiar și unor termeni injurioși, considerați nepoetici, unor imagini ce pot scandaliza gustul estetic conservator, iar acesta cu mult înainte de Arghezi cel din *Blesteme* sau *Flori de mucigai*, este deja o cutezanță demnă de un modern, nu de un întemeietor. Sonetele satirice au meritul de a ne face să observăm acest aspect. Complexitatea creației eminesciene nu conte-

nește să uimească și să ofere noi fațete de receptare, dovădindu-și actualitatea perpetuă și oferind și în multe aspecte un model prim celor ce vin după sine. Tonul și limbajul evoluează permanent, chiar de-a lungul aceluiași text, dând dovadă de mari disponibilități afective; descrie fluxuri de agresivitate revanșardă și refluxuri de temperatură distanțare printr-o viziune comic-burlescă, oferind o delectantă receptare.

Sauve qui peut este un sonet satiric singular, căci nu este adresat nici unui dintre adversarii atacați în celelalte sonete prezentate anterior. Și totuși are și acesta un substrat biografic, știut fiind faptul că poetesa Veronica Micle ținea la Iași, prin 1876, un salon în care circula un album de versuri ocazionale. Așadar nici iubita atât venerată în versurile liricii erotice nu a scăpat de săgețile otrăvitoare ale satirei. Poetul, iritat de mondenitățile considerate frivole nu doar atunci când transformă iubirea într-un târg ieftin, ci mai ales când transformă arta într-un mărunț exercițiu de ocazie, simte nevoia formulării unui protest al amestecului său în seria de banale versificări în pripă. Poate că poezia ar merita integrată, ca un element de contrast, alături de cele două sonete erotice în care apare tema creației, *De ce mă-ndrept ș-acum...* și *Oricare cap îngust*, acesta din urmă înregistrând chiar note cu intenție satirică la adresa versificatorilor de duzină și conținând aceeași autodefinire cu o trucată umilință, „*Cântarea mea, de glorie săracă*.” Afirmția conotează de fapt ideea că poetul nici nu tentează un anume tip de glorie, una imediată, gălăgioasă și fadă. Arta sa e o finalitate fără alt scop practic, nu tentează recunoașterea generală, ci are o mult mai intimă semnificație și un rost care se relevă numai anumitor receptori. Dar dacă acolo iubita era o prezență cu rol de coautoare și de exigent critic, aici imaginea ei se deformează considerabil prin incapacitatea de a recepta cum se cuvine și de a valoriza corect pe cei intrați într-o inegală confruntare și o nedreaptă alăturare: poetul vs. ceilalți. Pentru poet creația nu e un capriciu, un simplu joc de salon (*trecutele petreceri*) care să smulgă zâmbete lejere unei colecționare vag romanțioase. E un proces mult mai complex, de elaborare și atentă căutare a ideii în cuvintele care sunt doar imperfecte mijloace de transmitere a unui bogat conținut sufletesc. De aici nemulțumirea și ironia întoarsă către un receptor superficial care îi cere un gest complet inadecvat exigențelor interioare ale creatorului. Acest text a avut un statut incert, sonetul fiind publicat sub numele de *Album* sau *Pe un album*, ambele titluri de editor, al doilea aparținând chiar lui Maiorescu. Dar *Albumul* este doar ultima variantă dintre cele cinci versiuni anterioare, în timp ce *Sauve qui peut* (titlu de autor) este chiar varianta finală a textului, „transcrisă pe curat, fără nici o ezitare de redactare, în submanuscrisul 2261 intitulat chiar de poet *Sonete*.”¹⁴ Pentru a demonstra că poetul revine încă asupra unor imagini din sonetul *Albumul* (care ar trebui intitulat corect *Albumul?*), reproducem acest text alături de *Sauve qui peut*, textul în varianta definitivă:

Albumul? Bal mascat cu lume multă,
În care toți pe sus își poartă nasul,
Disimulând-și mutra, gândul, glasul...
Cu toți vorbesc și nimeni nu ascultă.

*Albumul tău e un salon în care
S-adună fel de fel de lume multă
Și fiecare așază o foaie smultă
Din viața sa, în versuri răbdătoare.*

Și eu intrai. Mă vezi răbindu-mi pasul,
Un vers încerc cu pana mea incultă.

*Pe masa ta așez o foaie smultă,
Ce de când e nici n-a visat Parnasul.*

*Acum dorești cu pana mea incultă
Și eu să trec prin mândra adunare?
Dar ea de-amicii tăi sfială are
Și de-oi vorbi, au cine mă ascultă?*

*Spre-a-ți aminti trecutele petreceri
Condeiu-l n mână tu mi-l pui cu silă.
De la oricine-un snop de paie seceri.*

*Spre-a-ți aminti trecutele petreceri
Condeiu-l n mână tu mi-l pui cu silă,
De la oricine-un snop de paie seceri.*

*Apoi te uiți râzând la câte-o filă:
Viclean te bucuri de-ale noastre-ntreceri,
Privind în vrav prostia imobilă.¹⁵*

*Apoi le răsfoiești filă cu filă,
Viclean te bucuri de-ale noastre-ntreceri,
Privind în vrav prostia imobilă.*

Observăm că modificările sunt operate la nivelul catrenelor, în sensul unei rafinări a antitezei eu-altii și al unei abstractizări mai evidente (identificarea albumului de versuri de ocazie cu un salon de aglomerări mondene babilonice) prin transformarea primului vers dintr-o interogație eliptică urmată de un răspuns formulat printr-o metaforă în *absentia* într-o metaforă cu ambii termeni exprimați. Se estompează până la ștergerea definitivă ideea de spațiu concret al unui salon, impresia scenică în primul text, mai elaborată decât în versiunea finală, grație insistenței supra portretelor morale ale celor ce alcătuiesc balul mascat al jocului de vorbe goale și grație firului narativ pe care îl imprimă verbele din strofa a doua: „Și eu intrai. Mă vezi rărindu-mi pasul / Un vers încerc ... / Pe masa ta așez...” În prima situație accentul cade pe lipsa de sinceritate a celor ce își așează, în glumă și plin de infatuare hidoasă, masca de poet (de ocazie!), deci asupra atitudinii care îi repugnă poetului, tipică pentru toți neaveniții în ale scrisului, iar în cea de a doua, pe calitatea mai mult decât îndoielnică a producțiilor acelora ce-și înscriu numele în albumul amfitrioniei. A doua strofă este însă mai bine realizată în varianta finală, evidențiază mult mai pregnant atitudinea eului liric: **autoironia** (*pana mea incultă*) care relevă în fapt conștiința valorii se sine, a diferenței calitative între scrisul său și al mediocrității prețioase a celor cu vagi veleități literare; apoi, **indignarea** – formulată retoric – că își vede pusă creația în rând cu succesele facile ale acelora și, în cele din urmă **dezamăgirea** la gândul conștientizării zădărniciiei actului său creator și al revoltei sale, de vreme ce descoperă superficialitatea actului recepțării. Interogația din finalul acestui catren o vizează pe iubită. „*Sauve qui peut* este replica mâniașă și semeață (dar fals umilă: „*Cu pana mea incultă / Care de-amicii tăi sfială are*”) la o asemenea situație. Iar supărarea se îndreaptă mai ales către amfitrionă, pentru *mândra adunare* de acolo rezervându-se numai disprețul, ca pentru o adunătură, fie ea și de amici ai doamnei. Lume multă și pestriță, trufașă, prefăcută, zgomotoasă și stupidă care, la cererea gazdei, așterne versuri în album, nu atât în *versuri răbdătoare* cât, cum spune într-o versiune anterioară, pe pagini răbdătoare, căci de răbdarea hârtiei este nevoie ca să poți primi și păstra asemenea inscripții inepte.”¹⁶

Supărarea poetului e justificată de insistențele iubitei care îi cere imperios să se adauge acestei lumi mărunte, doar pentru ca mai târziu, cititoare nostalgică, femeia să se încante, cu o bucu-

rie mărunță (pe care poetul o sancționează cu un epitet mai dur, „*viclean te bucuri*”) de acel concurs literar atât de nedrept pentru poetul de talent. Dacă, pentru o vreme, poetul împrumută unghiul îngust de a vedea al iubitei, în versul final însă perspectiva îi aparține, condensând tot dezgustul pentru o caracteristică generalizată a lumii ca bălci, total imperfectibile, în care nu se vrea implicat: „Privind în vrav *prostia imobilă*” Abia în final se relevă semnificația titlului – în traducere, *Scapă cine poate* – acesta devenind, în accepțiunea dată de P. Creția, expresia unui „strigăt militar de derută, un ordin de retragere individuală și dezonorantă, simetric cu acela de atac și de asalt care îi poate fi virtual atribuit imperioasei doamne: *Qui m'aime me suit*, cine mă iubește mă urmează. Dar poetul vrea nu să urmeze, ci să scape.”

Acest cântec final, cu adâncu-i sentiment de dezamăgire, pus în relație și cu toate ipostazele anterioare ale relației eu-femeia iubită, relevă un traseu urmat, în sonete, într-un mod perfect similar cu acea evoluție din lirica eminesciană luată în ansamblu: de la etapa venerării femeii ca stea călăuzitoare către care aspiră, încredințându-și întreaga viață spre a i-o lumina cu raza iubirii împărtășite, se ajunge, traversând varii avatari ai suferinței omenești, la etapa coborârii femeii de pe soclul de idealitate pe care o înălțase, al nevoii de dezlegare dintr-o vrajă care s-a rupt cu efectul zguditor al unei revelații nedorite. Asemănarea ei cu lumea și nu cu acela ce i-a încredințat existența și „*orice roadă-a ei*” (*De ce mândrept ș-acum...*), neputința ei de a-și depăși condiția de jos spre a cuceri înaltul spiritualității, îl determină pe îndrăgostitul-poet să își accepte datul de damnat neînțelegerii și singurătății, creatoare și ea, dar hrănită din alte trăiri, negative. Când iatacul tainicilor umpleri de har se convertește în salonul deschis invaziilor de non-valoare care alterează, cu atingerea ei imundă, și cel mai pur rod al manifestărilor pline de sinceritate ale ființei, creația sa, poetul nu mai poate spera decât să scape spre a se regăsi și realcătui, suficient sieși, în altă parte. Ciclul sonetelor lasă un final deschis, nu lipsit de doza de pesimism eminescian, căci nu oferă perspectiva unui tărâm salvator de lumea-salon a măștilor vicleane. De aceea, satira devine un fel de armă prin care cel croit altfel decât gloata învață să trăiască în mijlocul lumii, dar în neamestec cu ea. Refugiul nu poate fi decât o formă de închidere în sine. Și în creație.

Note:

¹ P. Creția – Eminescu editat și comentat de P. Creția, Humanitas, București, 1994, p. 152

² Ibidem

³ *** *Cronologie – Mihai Eminescu*, p. 12

⁴ P. Creția – op. cit., p. 191

⁵ P. Creția – op. cit., p. 184

⁶ Idem, p. 186

⁷ G. Călinescu – *Opera lui M. Eminescu*, I, p. 326-327, citat de A. Voica – op. cit., p. 92

⁸ P. Creția – op. cit., p. 186

⁹ A. Voica – *Etape în afirmarea sonetului românesc și Repere în interpretarea prozodică*, Ed. Universității, „Al. I. Cuza”, Iași, 1996, respectiv 1998

¹⁰ A. Voica – *Etape în afirmarea sonetului românesc*, p. 57

¹¹ A. Voica – op. cit., p. 99, citând din M. Dinu și I. Funeriu

¹² Idem, p. 104

¹³ P. Creția – op. cit., p. 191

¹⁴ P. Creția – op. cit., p. 189

¹⁵ M. Eminescu – *Scieri esențiale. Poezii postume*, Ed. Fortuna, 2002, p. 468

¹⁶ P. Creția – op. cit., p. 198-199

(* Premiul revistei „Hyperion” la Concursul Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Porni Luceafărul...”, iunie, 2013 Botoșani)

Jacques DUQUESNE

Diavolul*

III – Îngerii răzvrătiți

Suntem tentați să scriem că diavolul apare odată cu Isus. Mulți au făcut-o. Și nu fără motive, cum am văzut, de vreme ce în *Vechiul Testament* abia dacă e pomenit – doar de trei ori sub numele de Satan –, și e aproape absent în Biblia evreilor.

În schimb, în *Noul Testament* al creștinilor (în *Evangelii*, *Faptele Apostolilor*, în câteva *Epistole* și în *Apocalipsă*), diavolul apare foarte des. Mai precis, numele lui Satan apare de 34 de ori, diavolul e pomenit de 36 de ori, demonii de 55 de ori, numele lui Belzebut de 7 ori. De asemenea, găsim 49 de mențiuni despre dughuri rele și necurate. E un total impresionant.

Cu toate astea, nu există o relație de la cauză la efect între această înmulțire a menționărilor lui Satan și apariția lui Isus.

Dacă primii tovarăși ai lui Isus, primele comunități creștine îl evocă des pe Satan, iar evangheliștii îl menționează în textele lor, e pentru că de un secol sau două diavolul a devenit foarte la modă în lumea evreiască. În credințe, dar și, de pildă, în practica foarte curentă a exorcismelor.

Această lume e atunci divizată în numeroase grupuri, agitată de dezbateri numeroase și uneori violente. Rezultă o proliferare de texte. E vorba de apocrife (cuvânt care înseamnă „secret” sau „ascuns”), și de pseudoepigrafe, texte semnate în fals cu numele unor personaje celebre, pentru a dobândi mai multă autoritate.

Multe din ele s-au pierdut. Dar trebuie semnalată *Cartea profetului Daniel*, datând, se pare, din secolul al II-lea î.C., inclusă în Biblie și care evocă viziunea a patru fiare, dintre care una, „deosebită de toate celelalte”, incarnează cu adevărat Răul. Are coarne,

„colți mari din fier și gheare de aramă (ca diavolița din Bali...)” – o imagine care va inspira multe reprezentări viitoare.

Această fiară, spune autorul textului, „se războia cu sfinții”, devora, sfărâma și distrugea totul, hulea pe Dumnezeu, până în ziua când „i s-a luat stăpânirea [lumii]” (Daniel VII, 13-9).

Cartea lui Daniel evocă de asemeni, foarte clar, posibilitatea damnării, a trimiterii în infern. Se pare că, până atunci, tradiția ebraică ezitase. Pedepsele, potrivit textelor biblice, se ispășeau în cursul acestei vieți. Ele loveau un întreg popor. Iahve îl pedepsea cu exilul, ciurma, foametea și alte urgii. Începând din secolul al VII-lea î.C. a început să apară însă ideea unei pedepse personale, fără să fie foarte clar dacă înainte sau după moarte. În fine, o găsim exprimată limpede în *Cartea lui Daniel*. Acesta declară că i s-a arătat o ființă miraculoasă. „Un fel de fiu al omului”, care i-ar fi dezvăluit mai întâi evenimentele din viitorul apropiat, apoi cele de la „sfârșitul vremii”, când „mulți dintre cei care dorm în țărâna pământului se vor scula, unii la viață veșnică, iar alții spre ocară și rușine veșnică” (Daniel XI, 40-45; XII, 1-2).

Cam în aceeași epocă apare secta esenienilor, celebră după descoperirea manuscriselor de la Qumran. Esenienii sunt foarte preocupați de existența unui Spirit al Răului și al tenebrelor, pe care așa îl și numesc, „Prințul Tenebrelor”, sau Belial (un nume venit de la Sidon, țară păgână pentru evrei), și care conduce oști îngeresti.

În *Regula comunității*, text qumranian regăsit în 1947^[1], i se face o descriere sumbră (III 21, 331-222):

1. *La Bible, écrits intertestamentaires*, sub conducerea lui André Dupont-Somer și Marc Philonenko, Gallimard, col. La Pléiade, Paris, 1987. Acest volum conține textele de la Qumran și apocrifele Ve-

„Din cauza acestui Înger al Tenebrelor, oamenii pierd calea dreptății; iar toate păcatele, nelegiuirile și greșelile lor, toate răzvrătirile lor se fac prin puterea lui.”

Așadar, pentru esenienii există două împărțiri: una e lumea prezentă, pe care Dumnezeu i-a lăsat-o celui Rău, „ales împăratul ei legiuit”. Dar lumea aceasta e trecătoare. După ea are să vină alta, sortită celui Bun, duhului Binelui.

Succesul de care se bucură acest dualism, care opune principiul Binelui și principiul Răului, e cu atât mai mare cu cât, am văzut, e foarte răspândit deja în afara lumii evreiești. La greci, de pildă, a căror cultură a impregnat bazinul mediteranean. Găsim acest dualism la Platon. Iar Socrate ar fi spus: „Răul neputând exista în lumea zeilor, el trebuie să circule neîncetat în natura muritoare și în lumea oamenilor.”^[2] Mitologiile orientale, răspândite de negustori, imigranți sau cuceritori, aduceau de asemeni viziuni despre ființe ce încarnau Răul. Aceste influențe, vom vedea, au marcat uneori epistolele apostolului Pavel.

Un alt text, *Cartea înțelepciunii lui Solomon*, datând din secolul I, merită o mențiune: e primul care identifică fără echivoc șarpele din *Facerea* cu diavolul.

Dar iată un text cu mult mai important: *Cartea lui Enoh*^[3]. Ea stă la baza unei întregi viziuni despre originea diavolului, susținută și în zilele noastre, bunăoară de *Catehismul Bisericii catolice*, editat la Roma în 1992 sub conducerea cardinalului Ratzinger, devenit papa Benedict XVI.

Enoh este un patriarh din vechime, antediluvian în sensul propriu al cuvântului, fiind străbunicul lui Noe și bunicul lui Matusalem (*Facerea* V, 22-24). A fost de asemeni, potrivit Evangheliei după Luca (III, 37), străbunul lui Isus. Evident, nu el e autorul textului care îi poartă numele și care e o compilație de tradiții străvechi, cunoscută într-o versiune etiopiană descoperită în secolul al XVIII-lea și din care s-au găsit fragmente – în aramaică, de data asta – în grottele de la Qumran.

Cartea lui Enoh explică originea lui Satan și a demonilor: e vorba de îngeri, dar îngeri căzuți pentru că au păcătuit.

Firește, această istorie, esențială și foarte răspândită, se cere aprofundată.

Să amintim la început cine sunt îngerii. Termenul ebraic *malakim*, tradus în greacă prin *aggeloi*, apoi în latină prin *angeli*, înseamnă „trimiși” [ai cuiva], „mesageri”. La fel ca bine cunoscutul Gabriel, ei au misiunea de a transmite dorințele lui Dumnezeu, și chiar de a le realiza. Din cauza acestui rol de mesageri între Cer și Pământ, ei sunt reprezentați cu aripi, ca niște păsări mari. Dar nu întotdeauna: cei pe care i-a văzut în vis Iacob, nepotul lui Avraam, coborau

pe o scară ce lega Cerul de Pământ, în timp ce alții urcau aceeași scară (*Facerea* XXVIII, 12). De altfel, în secolul al IV-lea d.C., sfântul Ioan Chrysostom (zis și „Gură de aur”), patriarh oriental, a socotit necesar să le reamintească enoriașilor săi că „puterile necorporale nu au pene”.

Există mai multe categorii de îngeri. Heruvimii și serafimii apar în Vechiul Testament (*Facerea* III, 24; Isaia IV, 4; Ezechiel I, 5-12; X, 10-12) și sunt cei mai apropiați slujitori ai lui Dumnezeu^[4].

Or, potrivit *Cărții lui Enoh*, unii dintre acești îngeri și-au trădat stăpânul.

În fapt, ei sunt atrași de femei, urmașele Evei: „S-a întâmplat că oamenii înmulțindu-se, li s-au născut fiice nurlui și frumoase. Îngerii, fiii Cerului, le priveau și le doreau. Ei își spuneau unul altuia: „Să mergem să ne alegem femei dintre oameni ca să nască prunci pentru noi” (I Enoh, VI, 1-2).

Dar căpetenia lor, Shemehaza, care va deveni Satan, sau Lucifer („purtător de lumină”), nu e sigur de tovarășii săi. Diavolul e bănuitor, este o trăsătură constantă a sa. „Mă tem, le-a spus el, că veți renunța, și că voi rămâne singurul vinovat pentru un mare păcat.” Ceilalți l-au liniștit jurând să-i fie alături.

Iată-i deci la început de drum. Erau în jur de două sute. „Și-au luat femei, câte una de fiecare, și au început să le cunoască trupestă pângărindu-se în relația cu ele” (I Enoh, VII, 1). Să subliniem verbul *a pângări*: dorința este vinovată, femeia corupe, sexul este coruptor.

Îngerii răzvrățiți nu s-au oprit aici. Le-au învățat pe acele femei, înaintașele vrăjitoarelor, cunoștințe despre „droguri, farmece, botanică”, ierburi de leac. În realitate, poporul evreu cunoștea de mult practica magiei și a vrăjitoriei. Stă mărturie un pasaj din Deuteronom, una din cele cinci cărți ale legii evreiești, atribuită lui Moise, care le recomandă evreilor să se abțină, să nu practice divinația sau magia, să nu recurgă la „farmece”, să nu „invoce spectrele sau clarvăzători” (Deuteronom XVIII, 10-11).

Femeile alese de îngeri, spune *Cartea lui Enoh*, au născut uriași „înalți de trei mii de coți”, adevărate bestii care-iucid pe oameni și chiar îi mănâncă, la fel ca pe animale și pești.

Din această poveste, destul de confuză, deducem totuși că au existat supraviețuitori ai acestui masacru

4. Descrierea cea mai completă e dată de Ezechiel, profet activ în secolul al VI-lea î.C. Fiecare heruvim are patru capete: în față, unul de om și unul de leu, în partea stângă un cap de taur, și în sfârșit un cap de vultur. Fiecare posedă patru aripi, din care două îi acoperă corpul. În fine, au ochi în toate părțile. Căci rolul lor e acela de „paznici”: de pildă, la poarta „Grădinii Edenului”, paradisul, unde veghează accesul la „pomul vieții”, al cărui fruct le este interzis lui Adam și Evei. Cât despre serafimi, aceștia sunt dotați cu șase aripi (două le acoperă fața, două picioarele, iar celelalte servesc firește pentru zburat) și apar abia către secolul al VIII-lea î.C., într-o viziune ce determină vocația profetului Isaia (Isaia VI, 2). Serafimii stau deasupra Domnului „așezat pe un tron mareț și înalt”. Când sfântul Ambrozie, în secolul al IV-lea d.C., va vorbi despre cele „nouă coruri îngerești”, el îi aduce iarăși în scenă, asigurându-le celebritatea. Îi vom regăsi mai ales, firește, în cântecele de Crăciun.

chiului Testament.

2. După *Teaitetos*, text în care Platon îl pune pe Socrate în dialog cu un anume Teaitetos. *Oeuvres complètes*, tom VIII, partea a 2-a, Belles Lettres, Paris, 1926.

3. *La Bible, écrits intertestamentaires*, op. cit.

urmat de festin. Într-adevăr, un tovarăș apropiat al lui Shemehaza, pe nume Azazel, îi învață pe oameni să fabrice arme și platoșe. Iată-l așadar pe diavol instigator al luptelor și al războiului. Iar Azazel nu se oprește aici. Ostil femeilor, el îi învață de asemeni să facă brățări, podoabe, farduri și așa mai departe. Ceea ce – nu e greu de ghicit – provoacă desfrâul, necredința, sminteala bărbaților. Care, la rândul lor, le învață pe femei tainele vrăjitoriei și astrologiei (I Enoh, VII, 1-5). Un lanț neîndoielnic vicios.

Din fericire, alți îngeri îi rămân fideli lui Iahve. Cei mai faimoși se numesc Mihail, Rafael, Gabriel. Ei asistă la un spectacol dezolant: Pământul e răvășit de violență și viciu, sângele curge peste tot. Îngerii fideli intervin atunci pentru oamenii corupți de Shemehaza și complicitii lui. Iar Iahve anunță pedepsirea răzvrătiților, precum și mântuirea celor drepti.

Un alt text din aceeași epocă prezintă o egală importanță pentru istoria diavolului. Căci răzvrătirea îngerilor este explicată în el printr-un motiv diferit: invidia.

Acest text, intitulat *Viața latină a lui Adam și Eva*, provine dintr-o *Viață greacă*, ecou al unei traduceri mai vechi⁵.

Pe cine deci invidiază îngerul răzvrătit? Pe Adam, primul om. Ceea ce ne poate surprinde, obișnuiți fiind să-i credem pe îngeri ființe mult superioare omului.

Iată istoria pe scurt. Acest înger pizmaș îl atacă violent pe Adam: „Din cauza ta mi-am pierdut strălucirea pe care-o aveam înainte.” Adam, uluit, răspunde că nu i-a făcut nici un rău de vreme ce nici nu-l cunoștea. Pizmașul: „Ce vorbești? Nu mi-ai făcut nimic?” Și îi spune că, după crearea lui Adam – după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, cum scrie în *Facerea* –, arhanghelul Mihail l-a adus pe om în fața celorlalți îngeri poruncindu-le să-l adore pe noul sosit, „imaginea lui Dumnezeu”. Or îngerul pizmaș a refuzat s-o facă: „N-am să-l ador niciodată pe unul mai prejos decât mine; am existat înaintea oricărei alte creaturi și înainte ca Adam să apară pe lume. Să mă adore el pe mine, nu eu pe el!”

Povestea, bineînțeles, ia o întorsătură proastă.

Răzvrătitul încheie spunând că, dacă Mihail insistă, el își va înălța tronul „mai sus decât aștrii cerului”, spre a fi egalul celui Prea Înalt.

Regăsim așadar, subiacentă, ideea coexistenței a două puteri: cea a Binelui și cea a Răului. Aici însă forțele nu sunt egale. Iahve, înfuriat, îl alungă pe răzvrătit pe Pământ cu tot cu tovarășii săi. Iar îngerul se răzbună. „Am amăgit-o pe femeia ta, îi spune el lui Adam, iar prin mijlocirea ei am făcut să fii îndepărtat de la orice plăcere și bucurie, cum am fost eu, înaintea ta. (*Viața latină a lui Adam*, 12-17).

Iată din nou diavolul identificat cu șarpele, ca în *Cartea înțelepciunii lui Solomon*. Dar asta se petrece abia în secolul I.

Primii creștini vor folosi mult aceste scrieri. La fel și urmașii lor. Teza îngerilor căzuți și deveniți

demoni va fi consfințită de Concilii, precum acela ținut în 1215, la Latran.

Dar nu găsim nici o aluzie la această istorie în nici un pasaj din Evanghelii.

IV – Isus și Satan

Pentru că Satan și cohorta lui de demoni au ocupat un loc important în preocupările evreilor din secolul I, nu e deloc surprinzător că primii creștini au considerat lupta cu diavolul un element esențial din viața lui Isus. Scripturile stau mărturie.

Evanghelia lui Marcu – prima scrisă dintre ele, se pare – povestește chiar de la primele paragrafe ispitirea lui Isus de către diavol. Matei și Luca ajung la această scenă puțin mai departe, dar numai pentru că încep cu nașterea și copilăria lui Isus. În fine, a patra Evanghelie, cea semnată Ioan și care e mult mai târzie (în versiunea pe care o cunoaștem⁶), ignoră total acest episod. Ceea ce subliniază Ioan de la început e sensul acțiunii lui Isus: El „era adevărata Lumină, care luminează pe orice om care vine în lume. El era în lume, și lumea a fost făcută prin El, dar lumea nu L-a cunoscut.” (Ioan I, 9-10). Putem cel mult vedea o nuanță critică în această prezentare a „lumii”, ce apare mai mult sau mai puțin supusă puterii lui Satan. Diavolul însă nu-l pasionează pe autorul Evangheliei lui Ioan.

Ceilalți trei povestesc așadar că, la începutul „vieții sale publice”, primind botezul și îndemnat „de Sfântul Duh”, Isus s-a retras în pustiu să se roage.

Deșertul e des evocat în textele biblice, mai întâi pentru că e vecin cu Palestina, pe atunci fertilă și bine cultivată. El joacă cel puțin trei roluri, foarte diferite: pământ lipsit de binecuvântarea lui Dumnezeu și bântuit de duhurile rele (Isaia XIV, 17; Matei XII, 43), refugiu (pentru David sau profetul Ilie), în fine, loc de rugăciune și meditație.

Pentru acest din urmă motiv s-a retras și Isus. El rămâne acolo patruzeci de zile, cifră simbolică⁷. Postește. La capătul celor patruzeci de zile, în timp ce suferă de foame, diavolul îl ispitește prima oară: „Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, poruncește ca pietrele acestea să se facă pâini” (Matei IV, 2-4).

Pentru a înțelege mai bine această propoziție, trebuie știut că postul, în Evanghelia după Matei, nu înseamnă doar lipsire de hrană. Într-adevăr, un alt text al acestui evanghelist îl arată pe Isus la masă în casa perceptorului Levi (numit și el Matei, de altfel), împreună cu mai mulți „păcătoși”, lucru pe care i-l reproșează niște farisei și câțiva discipoli ai lui Ioan Botezătorul. Isus le răspunde subliniind mai întâi că Dumnezeu nu cere „jertfă” (postul fiind desigur un

6. Ea datează de la sfârșitul secolului I și ar fi a patra versiune a unui text original.

7. Ea se referă, printre altele, la cei patruzeci de ani petrecuți de evrei în deșert, pe drumul de întoarcere din exilul lor în Egipt. De altfel, în episodul ispitirilor, Isus îi răspunde lui Satan cu citate din Deuteronom (VI-8), text atribuit lui Moise.

5. *La Bible, écrits intertestamentaires, op.cit.*

sacrificiu). Și adaugă că „nuntașii” nu pot fi în doliu „atâta timp cât mirele [adică el, Isus] este cu ei”, că vor posti atunci când „mirele va fi luat de la ei” (Matei IX, 9-15). Există așadar, potrivit acestui text, o legătură foarte clară între doliu și post, între absența hranei și absența unei persoane, separarea.

Așadar, într-un fel, diavolul îi sugerează lui Isus să se descurce singur, să-și potolească foamea fără să-i pese de ceilalți. Iar Isus îi răspunde, se știe, că omul nu trăiește doar cu pâine, ci cu „orice cuvânt care iese din gura lui Dumnezeu”. În mod evident, cuvântul e un mijloc privilegiat de a intra în legătură cu celălalt, cu ceilalți, cu omul.

Pe scurt, ceea ce-i propune Satan lui Isus, chiar de la început, e să renunțe la misiunea lui, la mesajul său, la predici.

A doua ispitire se petrece în Ierusalim, unde diavolul îl duce pe Isus pe acoperișul Templului, loc simbolic în cel mai înalt grad. Satan îi cere lui Isus să forțeze intervenția Tatălui aruncându-se de pe acoperișul care se înalță la vreo sută cincizeci de metri deasupra văii râului numit Cedron. Atunci, adaugă Satan făcând referință la un text din Scripturi, psalmul 91, „Dumnezeu va porunci îngerilor săi să te susțină ca să nu te zdrobești de pietre”. Isus răspunde citând din Deuteronom (porunci atribuite lui Moise): „Să nu ispitiri pe Domnul, Dumnezeul nostru (Deuteronom VI, 16).

Ceea ce poate fi interpretat ca o afirmare din partea lui Isus a propriei sale divinități. Citindu-l pe Matei, vedem că ispitirea e dublă: ea îi privește deopotrivă pe Fiul și pe Tatăl.

Diavolul, care nu se descurajează ușor, îl duce atunci pe Isus pe vârful unui munte înalt de unde se văd toate împărățiile lumii. Și îi promite să-l facă stăpân peste ele. Prin urmare, diavolul se poartă ca și cum acest lucru i-ar sta în putere, ca și cum „lumea” i-ar aparține.

„Totul va fi al tău – îi spune el – dacă te prosternezi în fața mea.” Condiție teribilă, care înseamnă: dacă renunți să fii tu însuși. E ceea ce vor, ce pretind despoții. Iahve, în schimb, în ziua a șasea a Facerii, oferă totul, fără condiții, bărbatului și femeii: „Umpleți Pământul și stăpâniți-l” (Facerea I, 28).

E greu de imaginat două atitudini mai radical deosebite. Și e de înțeles că, atunci, Isus se mânie și strigă: „Piei, Satana!” (celebra *Vade retro Satanas* din traducerea latină). Apoi adaugă un nou citat din Deuteronom (VI, 13): „Să te temi de Domnul, Dumnezeul tău, să-i slujești, și pe numele lui să juri.” Cu alte cuvinte: să nu inversezi rolurile.

Abundența de citate biblice arată că această povestire este un fel de parabolă, de învățătură teologică. Altminteri, această întreită ispitire n-a avut nici un martor. Și nici Isus nu le-a vorbit tovarășilor săi despre ea: evangheliștii i-ar fi atribuit aceste cuvinte, cum fac de obicei. Aici, nimic de genul ăsta.

Dar de ce povestesc ei această înfruntare? E plină de învățăminte, desigur. Dar prezentându-l pe Isus,

pe care îl consideră Fiul lui Dumnezeu, supus ispitirii de către diavol, ei își asumă riscuri mari: ideea că un Dumnezeu poate fi ispitit de Satan, ca și cum ar avea o putere egală, este inacceptabilă, scandaloasă, de neimaginat pentru evrei și pentru mulți alții. Dacă Matei, Marcu și Luca își încep astfel evangheliile, e pentru că au în vedere, desigur, natura umană a lui Isus. Dar și pentru că, în tot acest răstimp, el poartă un război cu Satan și cu demonii lui subalterni.

Nu e o luptă de la egal la egal. Stă mărturie parabola în care Isus compară Împărăția lui Dumnezeu cu un om care și-a semănat ogorul cu grâu curat; dar noaptea vine dușmanul lui și strică semănătura împrăștiind neghină otrăvită (Matei XIII, 24-43). Important în această parabolă e că dușmanul – diavolul, desigur – lucrează în ascuns, pe întuneric. Nu-l înfruntă pe Dumnezeu în față. Nu îndrăznește.

Altminteri, povestirile care aduc în scenă demoni sunt numeroase la Marcu, Luca și Matei.

Uneori o fac pentru a scoate în evidență divinitatea lui Isus: astfel, Matei povestește o scenă în care doi demonizați ies dintr-un mormânt și văzându-l pe Isus încep să strige: „Ce ai Tu cu noi, fiul lui Dumnezeu?” (Matei VII, 29)

Alteori, prezintă lecuirea unor bolnavii considerați a fi posedați. Era o practică obișnuită și la alți predicatori evrei din vremea aceea, cum o arată, printre altele, scrierile găsite la Qumran. Asemenea practici nu se limitau de altfel la Palestina. În lumea antică, multe boli erau atribuite acțiunii un spirit rău (uneori, și în zilele noastre). Evanghelia lui Marcu citează cazul unui copil considerat posedat, care „face spume la gură, scrâșnește din dinți și înțepenește...”, iar când îl vede pe Isus cade „la pământ, se zvârcolește spumegând” (Marcu IX, 18-20). Cvasitotalitatea specialiștilor sunt de acord că sunt simptome de epilepsie.

Totuși, trebuie să ne ferim să minimizăm asemenea vindecări. Raymond E. Brown, fost profesor de studii biblice la New York și membru al comisiei biblice pontificale, scrie: „Când Isus lecuiește, potolește furtuna, hrănește flămânzii și curăță de păcate”, el arată că Răul e deja învins^[8]. Și totuși, diavolul rezistă până la capăt: când Isus va fi arestat după ultima cină luată cu discipolii săi, el constată, în grădina Ghetsemani, că sosește „Prințul acestei lumi” (Ioan XIV, 30). Adică Satan.

Două episoade povestite de evangheliști merită o analiză aprofundată.

În unul dintre ele, Isus îi înfruntă pe cărturarii (specialiști în scrierile sfinte, numiți și doctori ai Legii) veniți de la Ierusalim pentru a-l contesta. Ei îl acuză că „scoate dracii cu ajutorul domnului dracilor” (Marcu III, 22-30).

Așa cum scrie filozoful René Girard, „a acuza un exorcist rival că alungă demonii cu ajutorul lui Satan era ceva banal în epocă, o acuzație pe care mulți, pro-

8. Raymond E. Brown, *Que sait-on du Nouveau Testament?*, ed. originală Doubleday, New York, 1997, trad. franceză Fayard, Paris, 2000.

babel, o repetau mașinal⁹”. Însă Isus profită de ocazie. El răspunde: „Cum poate Satana să scoată afară pe Satana? Dacă o împărăție este desbinată împotriva ei însăși, împărăția aceea nu poate dăinui. Și dacă o casă este desbinată împotriva ei însăși, casa aceea nu poate dăinui. Tot astfel, dacă Satana se răscăla împotriva lui însuși, e desbinat și nu poate dăinui, s-a isprăvit cu el!”

La prima lectură, par afirmații evidente, iar logica lui Isus e una imbatabilă. Însă René Girard, în comentariul său, merge mai departe. Dacă Satan se luptă cu el însuși, arată filozoful, el incarnează desigur dezordinea. Iar dacă e capabil de asta, puterea lui e mare: dezordinea care alungă dezordinea – iată o „performanță remarcabilă”. Iar în plus foarte vicioasă: să refaci, să restabilești o situație aparent normală, ca s-o distruge apoi și mai bine. Astfel, scrie René Girard, Satan poate face destulă ordine în lume pentru a se deda „ocupăției lui preferate, aceea de a semăna dezordinea, violența și nefericirea”.

Iată prima concluzie pe care o putem desprinde din acest pasaj evanghelic mai curând enigmatic.

Isus nu se mărginește să constate puterea lui Satan. În acest loc din Evanghelia lui Marcu, el adaugă un soi de parabolă. „Nimeni, spune el, nu poate să intre în casa unui om tare și să-i jefuiască gospodăria, decât dacă a legat mai întâi pe omul acela tare; numai atunci îi va jefui casa.” O zicere destul de enigmatică. Am putea s-o traducem astfel: omul tare este Satan, stăpân pe „afacerile” sale, prinț al acestei lumi. El trebuie legat, paralizat, făcut inofensiv. Isus e în stare s-o facă. Și o spune pe limba ascultătorilor săi, cu riscul de a ne surprinde. Dar termenii pe care-i folosește, situația pe care optează s-o descrie arată că evanghelistul evocă un război total cu diavolul, fără concesii ori compromisuri¹⁰.

O luptă pe care nu o poartă cu aceleași arme, cum reiese dintr-un alt episod: cel cu demonii din Gerasa. Acesta urmează, în Evanghelia lui Marcu (V, 1-20), după acela al furtunii îmblânzite.

Isus trece lacul pentru a merge în „ținutul Gadarenilor”, ținut legat de provincia romană a Siriei. În ochii evreilor, Gadarenii sunt păgâni.

Când Isus coboară pe mal, vede apropiindu-se un posedat. Unul violent. Un furios care trăiește în morminte. Un soi de zombi, adică. Și care se taie singur cu pietre, vrând parcă să moară. Ca să-l împiedice, locuitorii ținutului îl leagă. Dar el își rupea de

fiecare dată lanțul. „Și nimeni nu-l putea îmblânzi.” Îmblânzi: era așadar ca o fiară sălbatică.

Zombi... fiară sălbatică. Aproape scos din rândul oamenilor. De către cine?

Mai întâi, Isus poruncește „duhului necurat” să iasă din „omul acela”, redându-i condiția umană. Apoi îi cere duhului să-și spună numele. Răspuns: „Numele meu e Legiune, pentru că suntem mulți¹¹”.

Demonii sunt așadar, în același timp, numeroși și unul: Marcu folosește în aceeași frază singularul și pluralul. Despre Legiune, mai scrie: „Și Îl ruga stăruitor să nu-i trimeată afară din ținutul acela.”

Acest „el” multiplu nu-și face iluzii: știe că Isus va învinge. Iar Isus nu negociază cu el. El îi îngăduie un singur lucru: să intre într-o turmă de porci (suntem într-o țară păgână), nu mai puțin de două mii, care se aruncă de îndată în mare, socotită adesea, în epocă, un loc al forțelor malefice.

Totuși, povestea nu s-a încheiat. Ea se complică prin adăugarea unui episod surprinzător: mulțimea, pe care vindecarea posedatului ar trebui s-o bucure, e cuprinsă de frică. Ceea ce înseamnă, socotind bine, că Răul intră mai ușor într-o mulțime: mânată de porniri diverse, schimbătoare și contagioase, o mulțime este o pradă mai ușoară pentru Satan.

Cum va scrie Sigmund Freud: „Mulțimile n-au cunoscut niciodată setea de adevăr. Ele vor iluzii la care nu pot să renunțe¹².” Iar mulțimea aceasta, aparent, se înșală total în ce privește natura și sentimentele lui Isus. Ea îl crede un ins violent, la fel ca Legiune. Un violent mai puternic, desigur. Însă un violent. De aceea se teme. Pe Legiune, aproape că-l accepta. Se obișnuise cu el. Și nu vrea o schimbare. O nouă putere ar putea fi chiar mai rea.

E motivul pentru care povestea nu se încheie aici. Într-adevăr, posedatul, eliberat acum, îl roagă pe Isus să-l ia cu el. Acesta însă îl refuză: „Du-te acasă la ai tăi, și povestește-le tot ce ți-a făcut Domnul, și cum a avut milă de tine.” Fraza lui pare ciudată, de vreme ce mulțimea asistase la vindecare. Dar Isus vrea să-i spună că nu a înțeles nimic: Isus nu este un Satan mai puternic decât Satan. El își folosește puterea ca să ajute și să mântuiască. Nu pentru a semăna dezordinea și a provoca Răul. Între cei doi nu există egalitate, și nici echivalență. Țelurile lor sunt radical opuse. Mijloacele de asemeni, căci Dumnezeu nu este violent. Dar biruința este a lui.

Iată mesajul principal din Evanghelia în ce-l privește pe Satan. Dualitatea putere a Binelui / putere a Răului e recuzată. Diavolul nu e decât un intrus.

Traducere din franceză de Emanoil Marcu

* În pregătire pentru Editura HUMANITAS.

11. În folosirea acestui cuvânt, „Legiune”, unii au văzut, cu sau fără dreptate, o aluzie la romanii care ocupau țara. Dar într-un episod precedent din aceeași Evanghelie, un posedat care îl ceartă pe Isus (I, 24) vorbește, și el, la singular și la plural: „Știu bine cine ești, ai venit să ne pierzi!”

12. Sigmund Freud, *Psychologie des foules et analyse du moi*, trad. franceză în *Essais de psychanalyse*, Payot, Paris, 1981.

Boris BOJNEV (1898 – 1969)

S-a născut în orașul Ravel, însă curând familia sa se stabilește la Sankt-Petersburg. Îi moare tatăl, mama recăsătorindu-se, și Boris este educat de rudele tatălui vitreg, care l-au adoptat. Adică, fără a fi ovreu – este instruit într-un mediu semit. În tinerețe îi are de prieteni pe viitorul mare compozitor S. Prokofiev și B. Șlețer, filosoful de peste ani.

În 1919, familia Bojnev se retrage în provincie, Boris fiind trimis să-și facă studiile la Paris, unde, însă, nu-l aștepta decât o umiltoare existență de emigrant ce-și câștiga pâinea transcriind note muzicale.

Se apropie de boema pariziană, devenind membru al asociației literar-artistice cu un nume ciudat: „Peste”. La seara sa de creație este salutat de Paul Eluard, Tristan Tzara, Philippe Soupault, Fernand Léger și alți corifei ai artei noi. Face cunoștință cu Serghei Esenin aflat în călătorie prin Franța.

În 1924 îi apare prima și unica publicație în presa sovietică – trei poeme în almanahul „Zăcămintă”. În anul următor, la Paris, publică volumul de debut – „Lupta pentru existență”, ce polarizează opiniile critice. Spre exemplu, E. Znosko-Borovski fiind șocat de „o neputincioasă, bolnavă... poezie de pisoar”, în timp ce G. Adamovici – regele criticii ruse din emigrație – sublinia că B. Bojnev: „E un „maestru” exigent printre tinerii parizieni, cel mai experimentat și mai riguros dintre ei”; „El nu-și născocesc versurile. Acestea ar fi ca și notele lui de jurnal. Sunt *versuri din subterană*”. Autorul lasă prozodia în libertatea rudimentului său primar, contând pe aportul/colaborarea cititorului, astfel că cel mai utilizat semn de punctuație în scrisul său este/sunt – trei puncte... E poezia unui post-simbolism de orientare akmeistă.

În 1927 publică volumul al doilea, „Havuzul”, urmat de „Silentium sociologorum” și „Alfa cu spumă de omega” (ambele – 1936). Peste alți trei ani semnează „Pontifoimperiu. Carte despre zăpadă” și tautologica „Elegie elegiacă”. Fiind muzician, alte cărți Bojnev și le intitulează pe potrivă: „Oratoriu pentru ploaie, voce bărbătească și ceață”, „Fuga luminoaselor zăpezi”, „Zvon de clopote peste «Împărăția lui Dumnezeu din noi»” (toate apărute în 1948). În același an mai publică volumul „Dimineață, după lectura «Fraților Karamazov»”. Unele volume și le-a elaborat în formatul caietelor de note, ba chiar tipărise poeme în caiete de note propriu-zise.

În anul 1939 se stabilește la Marsilia, spre a se salva de o eventuală internare în lagăr, deoarece își mai păstra pașaportul sovietic. În ultimii ani de viață s-a dedicat desenului și colecționării pânzelor pictorilor vremii.

În genere, persoana sa era învăluită în mister, Bojnev putând să dispară din atenția rudelor și prietenilor câțiva ani la rând. Parcă tocmai dintr-o atare escapadă enigmatică, dintr-o provizorie „sincopă” de uitare reapare în orizonturile literaturii (avangardei) ruse și creația sa poetică.

Traducere și prezentare de Leo BUTNARU

Boris BOJNEV

* * *

Lui Konstantin Tereșkovici

Iarba verde precum plictiseala
Uniformă în vecia toată
La pământ căzu fără de veste
Cosită ca și omul, repezit-retezată.
O, credeți-mă sau nu mă credeți
Dar eu dădui îndărăt – infimă cor-
nace,
De parcă un ac m-ar fi împuns! – În
fața
Cerului mai palid decât moartea
Și-a soarelui ce-apune în băltoace.

* * *

Ne iubirăm șapte ore, două dormi-
răm.
Pe-un ceas de-amor – o somnolență
scurtă...

Și-acoperită doar cu un cearșaf sub-
țire
Tu, iată, te întinzi pe cât îți e statura-
ți multă.

Nu, eu nu sunt în stare despre astfel
de nopți
Să scriu poeme sub împurpurata
zare...
Cu gura, tu, cu gura, ah, cum m-ai
frământat. –
Dar parcă în atare chin gura e potoli-
toare?...

* * *

A, B, C, D, E,
1, 2, 3, 4, 5...
Școala bătrâneții, o, unde ar fi –
Tipul de-a lua școlitul de la capăt?
F, G, H, I, J,
6, 7, 8, 9, 0...
Muza mea, acum permite-mi
Să ocup a banca bătrâneții.

* * *

Și este-o luptă pentru inexistență,
Pentru dreptul de a nu mai fi – cea
luptă...
O, ne-vie denumire moartă.
O, ne-vie soartă moartă, mută.

Existența nu e pentru inșii slabi
Și iată lupta pentru a nu mai fi în
viață...
Eu sunt învins... Am fost răpus, cosit
Pe patul care pare cald spre dimi-
neață.

LUI ILYA ZDANEVICI

Trei degete – ciuciu, și altele trei –
cruce.
Cu ciuciu tu crucești futuriștii, sime-
tric,
Prin monoclu citind vreun manifest,
La catedră – ironic și, pe potrivă, fre-
netic.

ŞAH

Tristeţea 2 de pe suspinul 4,
Pe chipul cel prelung, albastru...
Eu joc şah la liră
Cu mine însumi, sihastru.

* * *

Hristos a înviat, Hristos a înviat, –
În biserică lumea aleluia-şi înalţă...
Totul a reînviat – câmpii şi păduri,
Însă moare sloiul de gheaţă.

* * *

Se nascu Hristos. Noi am tăiat un
brăduţ.
Şi dintr-o dată ne dădurăm seama că
avem
Nevoie de o cruce – spre a-l fixa pe
podea...
Beznă e... În mâna ta – toporul.
Arma cu două ţevi – într-a mea...
Mai repede, prietene, mai repede
Să părăsim aceste locuri straşnice...

* * *

Iar dacă Muza ajunge-va cocotă,
Întreaga săptămână, încrâncenat,
Eu voi munci, fără-a mesi cu zilele,
Ca sâmbăta la ea să vin pe-un ceas, în
pat....

Şi-astfel zi după zi, prea obosit de
trudă
Murdar mă voi întoarce supărat acasă
Spre-a mă gândi: ce mult mai e până
sâmbătă
Ce plată mizeră-mi lăsa patronul la
casă...

* * *

Prin cimitir mă preambul vesel
C-un zâmbet luminos pe buze
Văzând cum vin la casă nouă
În noi coşciuge, vasăzică,
Cei fericiţi.

La cimitir e necurmată veselie –
La cei ce-n viaţă nu avură
O streăşină de-acoperiş
Veni la chef de casă nouă
Un mai vechi, zic eu, misteriu.

(CU CÂNDUL LA SANKT-PETERSBURG)

Dintr-un sankt-horn iese sankt-fumul
Sankt-porumbel se plimbă pe sankt-
acoperiş...
Căzu zăpada ca epilogul tăcerii

Însă eu deja presimt scândurile-pro-
log.

* * *

A Rusiei paloare mortuară
pieptul ei ce nu respiră...
Înhamă-te la sanie, Călăreţule de
Aramă*...

*Călăreţul de Aramă – monumentul
lui Petru cel Mare din Sankt-Peters-
burg.

* * *

O, apăsarea, dulceaţa obidelor
Semicuvintele semişterselor sunete...
...Şi-un pedestal ce stă în plină
ceaţă...
Abia de se-aude vocea statuii fără un
braţ.

...Eu de-aceea-s ciungă până la umă...
Pentru ca tandra palmă ce răn...
Nu sufăr de mine să se mai ati...
O pedestal învăluit în ceaţă...

* * *

Închideţi dulapul... O, curent al len-
jeriei...
Ce dens suflă vântul de pânzeturi...
Da, omul care se dezbracă e un sărac
Şi sângele îi curge din cămaşa ruptă.
Eu am impresia că-aceste mâneci goi
Spălătoreselor chiar mâna le ceru,
Că acest piept, abia deschis, ascunde
O inimioară simplă, apretată.

Da, omul nu-i frumos în lenjerie
Şi ce frumos e-ntr-o săracă-mbrăcă-
minte.
Doar îngerii în vreo celestă croitorie
Ruşinos pozând în faţa lui Dumnezeu.
Însă cămăşile sunt fără cap. Au cine
Să li-l fi tăiat cu grelele securi?...
Mă dezbrăcai şi-s gata de scaldătoare,
Dar odaia prinse-a curge ca râul sfânt
– Iordan..

* * *

O, trec prin ceaţa din odaie
Prin plescăitoare murmure de robi-
nete
Şi mă aşteaptă Ioan Botezătorul
Să mă boteze-n cada dată la perete.

O, în cărunteţea spumei, sfânt băr-
bat, –
Eu stau în faţa ta golaş şi ruşinos – o
umbră,
Şi ţăşneşte-aureola din vaporosul duş

Iar peste cap îmi zboară-un porumbel
de spumă...

* * *

Noaptea – e femeie, zorile – bărbat,
Dar orele pot fi hermafrodite...
Iată-un ceas – lumină nu-i, nici
umbră,
Tandreţe-n el şi umbra-s contopite...

O altă oră e bisexuată,
Nu e nici lumină, nici lignit...
Nu dormi, nu te dedai visării, dar
Te simţi de-astă odihnă vlăguit...

* * *

Ți-i gulerul – ca versurile albe
Şi smochingul – coală pentru nuvelă,
Iar eu sunt îmbrăcat... Ah, nădragii
roşi
Şi sacoul larg ca pe catarg o velă...

Dulap de haine, comodă îţi văzui
Şi iată-ne-n oglinda ce plachează uşa:
Tu – tânăr fante, eu – mai că momâie,
Demodat ca floarea, inima, cenuşa...

* * *

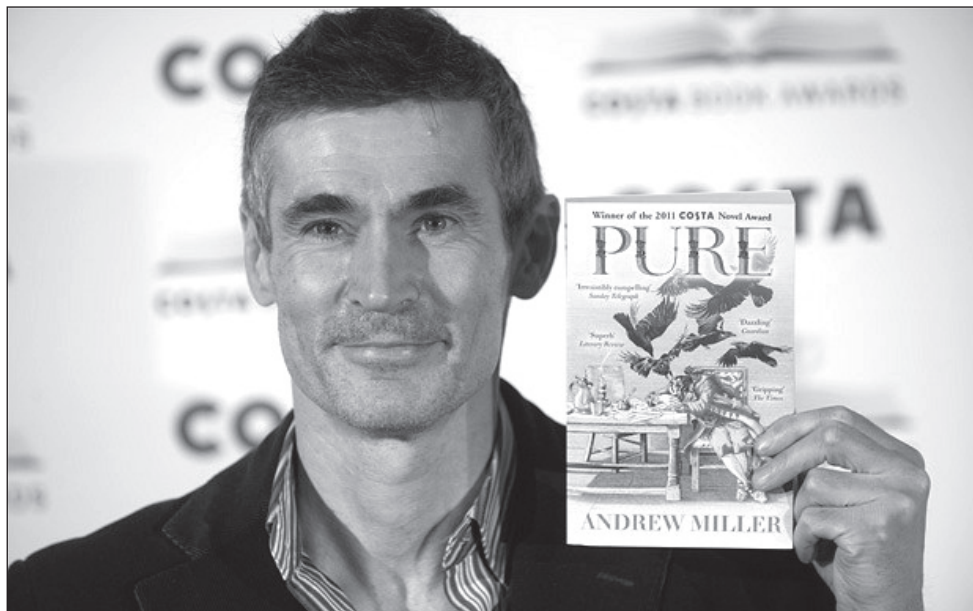
Ce durere-adâncă... Creieru-i infla-
mat...
Temperatura – peste treizeci şi
nouă...
Ce-o fi să fie?! – ace, bici, bătă ori
brici
Sau nimb de spini la răstignire nouă?

O, o, o... Ácele-nţepă, briciul taie
Şi biciul parcă fruntea adânc mi-ar
despica...
Mai tăios, barbar, mai apăsător, cum-
plit...
De-aş avea morfină, îndat' mi-ar
ajuta...

* * *

Fără să vreau, în gloată moartea am
ghiontit-o
Şi i-am spus grăbit: *pardon, made-
moaselle*.
Ea, în haine simple, veşminte pentru
drum,
În faţa mea mergea uşoară cum
gazela...

Şi văzui – falangele ei din mânăşă
Scăpară parapleul... Mulţimea –
mută... Şi
Mă aplecai şi ridicai umbrela,
Iar moartea îmi şopti: *monsieur,
merci...*

Andrew Miller s-a născut pe 29 aprilie 1960 în Anglia, la Bristol. A obținut o diplomă la Middlesex Polytechnic, apoi în 1991 a studiat Creative Writing la University of East Anglia. În 1995 scrie o teză de doctorat în domeniul Critical and Creative Writing la Lancaster University.

Debutează cu romanul *Ingenious Pain* (1997), laureat al premiilor James Tait Black Memorial Award for Fiction, International IMPAC Dublin Literary Award și Grinzane Cavour. Romanul *Oxygen* (2001) își face loc pe lista scurtă a premiului Booker, pentru ca, în 2011, romanul *Pure* să fie distins cu prestigiosul premiu Costa.

Nu îl cheamă nici Arthur, nici Henry și nu l-a cocoșat nimeni pe niciun pedestal. Deocamdată. Noul Miller posedă, dincolo de știința scrierii textului literar, o sensibilitate la care rar mi-a fost dat să fiu martor în ultima vreme. O carte despre un inginer, Jean-Baptiste Barrate, căruia îi este atribuită sarcina de a conduce lucrările de a deshuma toate cadavrele și osemintele din cel mai mare cimetir din Parisul anului 1785, Cimetirul Inocenților. 1785, desigur ! veți spune. Cu 4 ani înaintea revoluției franceze. Un roman istoric despre uneltiri, trădări, revolte care se unesc într-o avalanșă și determină schimbarea la față a Franței.

Andrew MILLER

Pur

1.

Un tip, tânăr și nu prea, șede într-o anticameră, în cine știe care aripă a Palatului Versailles. Așteaptă. De ceva vreme.

În încăpere nu arde nici un foc, deși e a treia săptămână a lunii octombrie și-i frig ca de Întâmpinarea Domnului. Picioarele și spatele îi înțepenesc de la frig și de la cele trei zile petrecute pe drum, însoțit mai întâi de vărul Andre de la Belleme până la Nogent, apoi călătoria cu diligența, mereu plină ochi de oameni cu trăsături dure, îmbrăcați în haine de iarnă, purtând coșuri în poale și colete la picioare, unii dintre ei însoțiți de câini, un moșneag cu cocoș sub manta. Treizeci de ore până la Paris, pân-au dat în *rue aux Ours*, unde au coborât pe dalele mari de piatră acoperite cu balebă de cal și s-au fâțâit încoace și-ncolo dinaintea sediuului companiei de transport, neîncrezători în propriile picioare. Ș-apoi astă dimineață, când a părăsit locul unde trăsesese peste noapte de pe strada ? – ce stradă o mai fi fost și aia – și a purces devreme spre Versailles, călare pe o mârțoaă închiriată. Și peste toate astea

ziua de azi, poate cea mai importantă zi din viața lui, poate doar o zi ca oricare alta.

Nu-i singur în încăpere. Un bărbat la vreo patruzeci de ani zace într-un scaun cu spetează îngust, cu vesta încheiată până la gât, ochii închiși, mâinile încrucișate în poală, un inel mare, demodat, pe un deget. Cu excepția câte unui oftat, bărbatul nu scoate un sunet.

În spatele omului care doarme și de fiecare parte a lui, de la nivelul parchetului și până la tavanul modelat ca o pânză de păianjen, se ridică oglinzi. Palatul e tic-sit de oglinzi. Trebuie că e imposibil ca, trăind aici, să nu dai nas în nas cu tine însuși de cel puțin o sută de ori pe zi, fiecare coridor izvor de vanitate și îndoială. Oglinzile de dinaintea lui, suprafețele lor încețoșate de praf (pe care un deget trândav schițase un mădular gros și o floare care părea a fi un trandafir), aruncau o lumină verzuie astfel încât încăperea părea scufundată, înecată de ape. Iar acolo, parte din epavă, forma trupului său înveșmântat în maro, sticla marmorată păstrând secrete trăsăturile chipului său. O suprafață ovală, pală, vorbind despre un trup înveșmântat, un trup într-un costum maroniu, costumul un cadou de la tatăl său, materialul lucrat de Gontaut, despre care

oamenilor le place să spună că e cel mai iscusit croitor din Belleme, dar care e de fapt singurul croitor din Belleme, Belleme genul acela de loc unde un costum de calitate e dat mai departe drept moștenire, împreună cu încălzitorul de așternuturi din alamă, plugul și grapa, echipamentul de călărie. Costumul e cam strâmt peste umeri, cam vaporos în talie, un pic cam greoi la mâneci, e însă lucrat cinstit și nu se abate de la stilul în care a fost gândit.

Își frământă coapsele și rotulele, apoi se apleacă să îndepărteze ceva de pe ciorapul ce-i acoperă piciorul stâng, în zona gleznei. S-a străduit să rămână cât se poate de curat, dar cum s-a pornit pe întuneric, de-a lungul unor străzi pe care nu le știa, la o oră când nu ardea nici o torță, cine știe în ce ar fi putut călca. Răzui mizeria cu vârful degetului. Noroi? Speră că da. Nu-și miroase degetul ca să afle.

Un câine micuț își face apariția. Gheruțele îi alunecă pe podea. Îl privește o clipă cu ochii lui mari înfundați în orbite, apoi se îndreaptă către vază, amfora înaltă, poleită cu aur expusă, poată uitată, într-unul din colțurile unde oglinzile se întâlnesc. Adulmecă, își ridică piciorul. Un glas de femeie în vârstă venind dinspre coridor îl alintă. O umbră pătrunde pe ușa deschisă; foșnetul trenei de mătase pe podea aduce cu ropotul ploii. Câinele o taie după ea, lichidul prelingându-se de la vază până la picioarele adormitului. Bărbatul mai tânăr urmărește lichidul croindu-și drum pe suprafața inegală a parchetului, vede cum până pișatul unui câine se supune neschimbătelor legi ale fizicii.

Încă privește (în această zi, poate cea mai importantă zi din viața lui, poate doar o zi ca oricare alta) când ușa biroului clerului se deschide brusc, scoțând un sunet precum cel al frângerii unui sigiliu care marchează o clădire lovită de molimă. Chipul ascuțit, cu ochi gălbui, al unui slujitor sau secretar îi face semn cu o ușoară mișcare a bărbiei. Se ridică în picioare. Bărbatul mai în vârstă deschide ochii. Nu și-au vorbit, nu au făcut cunoștință, atâta doar că au petrecut împreună trei ore în frigul unei dimineți de octombrie. Bărbatul mai în vârstă zâmbeste. Cea mai plină de resemnare, cea mai elegantă mină posibilă: un zâmbet pe care înflorește învățătura, vastă și fără vreun alt scop decât ea însăși. Bărbatul mai tânăr dă din cap în semn de salut, apoi se strecoară grăbit pe ușa pe jumătate deschisă a biroului, ca nu cumva să i se închidă brusc în nas, de data asta pentru totdeauna.

2.

– Sfântul Augustin, zice clerul, ținând cu două degete o picromigdală parțial devorată,

ne spune că onorurile aduse morților erau, în principiu, menite să-i consoleze pe cei vii. Rugăciunea e singurul lucru ce le folosește. Locul de îngropăciune e irelevant. Revine la picromigdală, o moaie în paharul cu vin alb, o suge. Câteva firmituri cad pe teancul de documente de pe biroul său uriaș. Servitorul, postat în spatele stăpânului său, privește firmiturile cu un soi de nostalgie profesională, dar nu schițează nici un gest pentru a le îndepărta.

– Era african, îi spune clerul. Sfântul Augustin, zic. El trebuie să fi văzut lei și elefanți. Ai văzut vreodată un elefant?

– Nu, Domnia Ta.

– E unul și pe aici pe undeva. O bestie uriașă, melancolică care trăiește cu vin de Burgundia. Dar de la regele Siamului. Când l-au adus, pe vremea tatălui Majestății sale, toți câinii din palat au stat ascunși timp de o lună. Mai apoi s-au obișnuit cu el, au prins a-l lătra și a-l încolți. Dacă nu ar fi fost ascuns, poate că l-ar fi omorât. Vreo cincizeci ar fi dus treaba la bun sfârșit. Îl privește peste birou pe bărbatul cel tânăr, face o pauză de parcă elefantul și câinii ar fi fost creaturi dintr-o parabolă. Unde rămăsesem?

– Sfântul Augustin? întreabă tânărul.

Ministrul aprobă.

– Biserica medievală a dat tonul înmormântării în incinta bisericilor, mai aproape de sfintele moaște. Când biserica se umplea, îngropau morții în pământul din jur. Honorius din Autun numea cimitirul sfânt dormitor, sânul Bisericii, ecclesiae gremium. Cam când crezi că au început să fie mai mulți ca noi?

– Cine, Domnia Ta?

– Morții.

– Nu știu, Domnia Ta.

– După părerea mea, de mult. De mult.

Ministrul își termină pricomigdala. Slujitorul îi întinde o bucată de pânză. Ministrul își șterge degetele, își pune o pereche de ochelari cu rama rotundă și citește manuscrisul așezat deasupra teancului de documente din fața lui. În cameră e ceva mai cald decât în anticameră. Un foc micuț trosnește și lasă, din când în când, să scape în cameră un firicel de fum. Cu excepția biroului, încăperea e cam lipsită de mobilier. Un mic portret al regelui. Un alt portret ce înfățișează deznoământul unei vânători de mistreți. O masă cu o carafă și niște pahare. O oală de noapte din porțelan masiv lângă șemineu. O umbrelă din mătase, tratată cu ulei, sprijinită sub fereastră. Pe fereastră nu se vede altceva decât burta cenușie, franjurată, a cerului.

– Lestingois, vorbește ministrul, citind de pe foaie. Tu ești Jean-Marie Lestingois.

– Nu, Domnia Ta.

– Nu? Ministrul se uită din nou la teanc și scoate o a doua foaie de hârtie. Atunci Baratte. Jean-Baptiste Baratte?

– Întocmai, Domnia Ta.

– Familie cu tradiție?

– Familia tatălui meu e în oraș, în Belleme, de mai multe generații.

– Iar tatăl dumitale e negustor de mănuși.

– Fabricant de mănuși, Domnia Ta. Și avem și niște pământ. Puțin peste patru hectare.

– Patru?

Ministrul dă drumul unui zâmbet. Niște pudră de pe perucă i-a albit mătasea de pe umeri. Fața lui, gândește Jean-Baptiste, dacă ar fi fost ceva mai prelungită, mai ascuțită, ar fi adus cu tăișul unui topor.

– Conte de S zice că ești un tip muncitor, sârguincios, care are grijă de propria igienă. Mai spune că mama dumitale e protestantă.

– Doar mama, Domnia Ta. Tata...
Ministrul îi face semn să tacă.

– Cum își fac părinții tăi rugăciunea nu contează. Nu concurezi pentru postul de capelan regal. Se uită din nou pe foaie. Instruit de frații ordinului Oratoriu-lui din Nogent, după care, grație generozității contelui, ai reușit să intri la Școala Regală de Poduri și Șosele.

– În timp, Domnia Ta. Am avut onoarea de a fi instruit de maestrul Perronet.

– De cine?

– Marele Perronet, Domnia Ta.

– Cunoști geometrie, algebră, hidraulică. Aici zice că ai construit un pod.

– Unul mic, Domnia Ta, pe moșia contelui.

– De decor?

– Păi...cam asta era ideea, Domnia Ta.

– Și ai și ceva experiență cu mineritul?

– Am lucrat aproape doi ani la minele din Valenciennes. Contele era interesat și de minerit.

– El avea multe preocupări, Baratte. Nu-ți îmbraci soția în diamante fără să ai multe preocupări. Se poate ca ministrul să fi făcut o glumă care probabil cerea o replică ghidușă, dar plină de respect, însă lui Jean-Baptiste nu-i stă gândul la nevasta contelui și bijuterii, cum nu-i stă gândul nici la amanta contelui și bijuteriile ei, ci doar la minerii din Valenciennes. Un soi ciudat de sărăcie se desfășura sub pătura aceea de fum, o sărăcie ce nu putea fi mântuită de nicio lucrătură a sortii.

– Tu însuși ești una dintre preocupările sale, nu-i așa?

– Așa e, Domnia Ta.

– Tatăl dumitale a făcut mânuși pentru conte?

– Da, Domnia Ta.

– S-ar putea să-i fac o comandă.

– Tatăl meu e mort, Domnia Ta.

– Ăă?

– De câțiva ani.

– Care a fost cauza?

– O boală, Domnia Ta. O boală lentă.

– Atunci precis vrei să-i faci cinste.

– Vreau.

– Ești gata să slujești?

– Sunt.

– Am ceva pentru tine, Baratte. O sarcină care, gestionată cu delicatețea și discreția necesare, va asigura înlătura orice opreliște din calea progresului tău. Îți vei face un nume.

– Sunt recunoscător pentru încrederea pe care Domnia Ta mi-o acordă.

– Hai să nu vorbim, deocamdată, de încredere. Cunoști Cimitirul Inocenților?

– Un cimitir?

– Cel din apropierea pieței les Halles.

– Am auzit de el, Domnia Ta.

– Acesta înghite cadavrele Parisului de când lumea. Încă din vremuri antice, când orașul abia se întindea dincolo de insule. Pesemne că atunci era suportabil. Un petic de pământ în mare parte pustiu. Însă orașul s-a dezvoltat. Orașul l-a îmbrățișat. O biserică a fost construită cât să cuprindă locul de îngropăciune, iar în jurul zidurilor, case, prăvălii, taverna. Solii ale vieții. Cimitirul a căpătat un renume, a fost celebrat, trans-

format într-un loc de pelerinaj. Maica Biserică a făcut o avere pe seama taxelor funerare. Cine voia înăuntrul plătea mai mult. Mai puțin dădeau cei ce alegeau gale-riile subterane de lângă biserică. Gropile comune erau, bineînțeles, gratuite. Nu poți cere nimănui vreun ban atâta timp cât rămășițele lumefști sunt așezate una peste alta ca straturile de șuncă.

– Am auzit că, în timpul unei singure epidemii de ciumă, cincizeci de mii de cadavre au fost îngropate în Cimitirul Inocenților în mai puțin de o lună. Și așa au mers lucrurile în continuare, cadavru peste cadavru, carele pline de morți formând o coadă pe Rue Saint-Denis. Se îngropau cadavre până și noaptea, la lumina torței. Cadavru peste cadavru. Un număr dincolo de orice calcul. Legiuni întregi îngropate într-un petic de pământ reavăn, nu mai mare decât un câmp de cartofi. Cu toate astea, nimeni nu păruse deranjat. Nu tu proteste, nu tu strâmbături din nas. Poate că totul li s-a părut firesc. Apoi, cam acum o generație, am început să primim plângeri. Unora dintre aceia care locuiau lângă cimitir găseau că locul era neplăcut. Măncarea se strica. Lumânările se tot stingeau de parcă atinse de degete nevăzute. Pe unii îi lua cu leșin când coborau treptele dimineța. Unde mai pui că moravurile, în special cele ale tinerilor, aveau de suferit. Bărbați și femei, tineri care până atunci duseseră o viață fără cusur...

A fost instituit un comitet care să cerceteze starea lucrurilor. O mulțime de domni învățați au scris o groază de cuvinte pe marginea subiectului. Au fost făcute recomandări, au fost întocmite planurile unor noi cimitire care să respecte normele de igienă, cimitire plasate în afara zidurilor orașului. Recomandările însă au fost trecute cu vederea, schițele cu planuri au fost făcute sul și dosite undeva. Morții nu mai conțineau să ajungă la porțile Cimitirului Inocenților. Cum necum, s-a găsit mereu loc. Și lucrurile ar fi mers tot așa, Baratte. Să nu te îndoiești de asta. Totul ar fi mers așa până la Ultima Trâmbiță, dacă nu ar fi fost primăvara aceea neobișnuit de ploioasă de acum cinci ani. Un zid subteran care despărțea cimitirul de pivnița unei case s-a prăbușit, pivnița a primit conținutul unei gropi comune. E lesne de închipuit neliniștea ce i-a cuprins pe cei care locuiau deasupra pivniței, pe vecinii lor, pe vecinii vecinilor, pe toți aceia care, punându-se noaptea la somn, trebuiau să se obișnuiască cu gândul că un cimitir bătea insistent la ușa lor, asemenea unei mări înfometate. Cimitirul nu-și mai putea ține morții acasă. Ți-ai putea îngropa tatăl acolo pentru ca, o lună mai târziu, să nu poți da de mormântul lui. Regele însuși a fost deranjat. S-a dat ordin ca Cimitirul Inocenților să fie închis. Biserica și cimitirul deopotrivă. Închise de îndată, porțile ferecate. Și uite așa a rămas de atunci, în ciuda petițiilor Înalt Preasfinției Sale, Episcopul. Închis, pustiu, tăcut. Ce părere ai?

– Despre ce, Domnia Ta?

– Se cuvine să dăinuie așa un loc?

– Greu de zis, Domnia Ta. Cred că nu.

– Duhnește.

– Într-adevăr, Domnia Ta.

– Câteodată parcă simt de-aici mirosul.

– Așa e, Domnia Ta.

– Otrăvește orașul. Lăsat să dăinuie vreme îndelungată, ar putea să-i otrăvească nu doar pe proprietarii de prăvălii ci și pe însuși Regele. Pe Rege și pe miniștrii săi.

– Așa e, Domnia Ta.

– Vor fi îndepărtate.

– Îndepărtate?

– Distruse. Și biserica și cimitirul. Locul are să fie îndulcit din nou. Trecut prin foc și pucioasă. Poți să folosești ce vrei, numai să fie îndepărtat.

– Și cu...locatarii cum facem, Domnia Ta?

– Locatarii?

– Morții.

– Deshumați. Până la ultimul oscior. E nevoie de un om care să nu dea în lături în fața neplăcerilor. Cineva care să nu se lase intimidat de lătratul preoților. Cineva care să nu dea crezare superstițiilor.

– Superstiții, Domnia Ta?

– Doar nu-ți închipui că un loc precum Cimitirul Inocenților nu are legendele lui? Se spune că în osuării umblă o creatură, zămislitură de lup din zilele – mai bine spus nopțile – când lupii încă mai pătrundeau în oraș la vreme de iarnă. Te-ar speria așa o jivină, Baratte?

– Doar dacă aş crede în ea, Domnia Ta.

– Ești, fără doar și poate, un sceptic. Un discipol al lui Voltaire. Am auzit că el e pe gustul tinerilor cu un statut precum al tău.

– Sunt... am auzit, desigur...

– Desigur. Îl citim și pe-aici. Mai mult decât ai crede. Când vine vorba de harul înțelepciunii, suntem foarte democrați. Iar un om care avut atât de mulți bani ca Voltaire nu se poate să nu fi avut ceva bun în el.

– Nu, Domnia Ta.

– Să înțeleg că nu ești ușor de speriat?

– Nu, Domnia Ta.

– Sarcina dumitale va fi una scabroasă, dar va fi nevoie și de delicatețe. Vei fi imputernicit de biroul ăsta. Vei primi bani. Îmi vei raporta totul prin agentul meu, domnul Lafosse.

Ministrul aruncă o privire peste umerii lui Jean-Baptiste. Jean-Baptiste se întoarce. Un om șade pe un scaunel din spatele ușii. Apucă doar să observe degetele albe, lungi, și trupul îmbrăcat în negru. Și ochii, bineînțeles. Ca două unghii negre bătute cu ciocanul pe-un chip.

– Ai să-i spui totul lui Lafosse. El are mai multe birouri prin Paris. Are să te caute la muncă.

– Prea bine, Domnia Ta.

– Și păstra detaliile despre sarcina dumitale departe de urechile altora cât de mult se poate. Simțirile oamenilor sunt imprevizibile. S-ar putea să îndrăgească chiar și un loc precum Cimitirul Inocenților.

– Când se cade să încep lucrul?

Ministrul însă și-a pierdut brusc auzul. Și-a pierdut interesul față de el. Răsfoiește documentele și întinde mâna după paharul micuț pe care slujitorul, înconjurând biroul, i-l împinge către degetele întinse.

Lafosse se ridică de pe scaun. Scoate din adâncurile hainei o teșcherea și o foaie de hârtie împăturită ce purta un sigiliu. I le dă lui Jean-Baptiste. Jean-Baptiste face o plecăciune, apoi una mai amplă în fața ministrului, pășește cu spatele spre ușă, se întoarce și iese.

Bărbatul care așteptase alături de el plecase. Să fi fost și acela inginer? Să fi fost chiar acel Jea-Marie Lestinois de care pomenise ministrul? Oare ajunsese însărcinat să distrugă un cimitir numai și numai pentru că slujitorul cu ochi galbeni îl privise pe el primul?

Își ridică mantaua de călărie de pe scaunul pe care o atârname. Pe podea, urina câinelui își pierduse momentul și se îmbiba acum în lemn.

*

Toiul verii, peste tot prin oraș vopsea neagră și grafitiuri. Pe rue Saint-Antoine, lângă biserica Saint-Marie: „Beche are să devoreze un episcop și are să-i scuipe afară oasele. Un cardinal la desert”.

Pe quai de l’Horologe, la poalele palatului Conciergerie. Să fi fost pictat de pe o barcă? „Domnul Beche are să-i înec pe cei avuți în sudoarea celor nevoiași”.

Pe zidul de vizavi de Compania Indiilor: „Beche e martorul nelegiuirilor voastre. Vine nota de plată”.

Pe parapetul de pe Pont au Change – cel din stânga cum mergi spre sud: „Lorzi băutori de sânge, domnul Beche are să vă lase copiii orfani”.

Să tragi cu ochiul la asemenea grafitiuri, să le găsești înaintea autorităților tot mai determinate să șteargă urma unor astfel de simțiri, devenise un soi de sport local. Oamenii împărtășesc unul altuia locurile unde se arată grozăviile, e la ordinea zile, toți joviali, dar și cu un dram de seriozitate. Ce-ar fi fost dacă Beche ăsta chiar exista? Și dacă într-o bună zi va face cele ce-a promis?

Jean-Baptiste, informat cu privire la aceste măzgălituri de Armand (care continuă să nege cum că ar fi la mijloc), de doctorul Guillotine sau de Heloise (care nu renunțase complet la obiceiul ei de a descoase ițele ce se urzeau pe străzi) și, câteodată de Marie, dă din cap și ridică din umeri. Ce treabă are el cu cele scrise? Și totuși nu poate nega faptul că acest Beche îl intrigă, ba uneori chiar îl cuprinde o reverie cum că undeva într-o clădire împuțită din cartierul Saint-Antoine ar putea viețui un om cu gândurile precum ascuțișul pumnalului, un filosof asasin, un ucigaș în slujba poporului. Ar fi stat el în calea unui asemenea om? L-ar fi trădat? Ori ar fi devenit și el sângeros și neînduplecat? Ieși apoi din reverie și se gândi la treburile lui. Pietre, sudoare și porunci în aerul tulbure. Avea să se gândească mai târziu încotro se îndrepta lumea și la ce li se pregătea. Istoria trebuia să dea un mic răgaz cimitirului Inocenților.

*

– Simți mirosul? îl întreabă în șoaptă Armand.

– Ce e?

– Băutură. Aici duhnește a băutură.

– E etanol, spune Jean-Baptiste. Face semn către cele două borcane desigilate învelite în împletituri de nuiel, care fuseseră așezate unul lângă celălalt, lângă șirurile de bănci.

Ceva se mișcă... un bărbat pășește agale în față, din-dărătul celorlalți. Un trup în alb. Cămașă albă, pantaloni albi, o pânză albă la gât. Înaintează atâta cât să ajungă la o distanță care să permită negocieri. Umbra sa, aruncată în față de lumânarea unuia din spatele

său, se revarsă pe podeaua de piatră până la picioarele inginerului. Era minerul cu degetul ciopârțit. Cel cu ochi violet. Singurul pe care Lecoeur nu-l cunoștea. Hoornweder? Lampsins? Oricare i-ar fi fost numele, era clar că el cel de care ascultau.

– Nu am intenționat să vă deranjăm, începe Jean-Baptiste, cu glasul greoi. Am văzut lumini și credeam...

– Țăla nu-i Slabbart? întreabă Armand arătând în direcția unei forme învelite așezată pe

o bancă, sus, în vârful grămezii.

Minerul în alb încuviințează.

– Azi fratele nostru a fost ucis. În seara asta ne luăm rămas bun de la el.

– Rămas bun? întreabă Jean-Baptiste. Unde-l duceți?

– El se află întocmai unde trebuie să fie, spune minerul. Ne vom lua rămas bun de la el chiar aici. Îl privește pe inginer, așteaptă ca acesta să priceapă, să pună cap la cap indiciile: noaptea, etanolul, trupul învelit...

– Vrei să spui că-l veți arde? Aici?

– Locul ăsta l-a ucis, zice minerul. Fratele nostru. Trebuie să ducem totul la bun sfârșit.

– Dar dacă-l ardeți aici veți arde biserica până-n temelii! Poate să ia foc tot cartierul!

– Numai biserica o să ardă. De restul vom avea noi grijă.

– După ce biserica ia foc, nimeni nu o să mai poată controla focul...

– Noi știm să umblăm cu focul. E un lucru pe care-l înțelegem.

– Și cum rămâne cu Jeanne, cum rămâne cu bunicul ei?

– Îi luăm noi de aici, se aude o altă voce pe care inginerul o recunoaște de îndată. Jan Block.

– Ascultați-mă, spune Jean-Baptiste, căutând cu disperare un alt ton, un ton ceva mai ferm decât cel plin de neîncredere de până atunci. În legătură cu fratele vostru care a murit azi... îmi pare rău pentru tot. Îmi pare sincer rău. Zidarul a promis că aceia din neglijența cărora a avut loc nenorocirea vor fi pedepsiți. Și-a dat cuvântul. S-ar putea să vină și cu ceva...compensații.

– Zidarul să facă ce crede de cuviință. Asta nu e treaba noastră.

– Dar de ce așa? De ce să riscăm totul?

– Și domnia ta a riscat. Nu a riscat, oare, domnia ta în noaptea când a coborât în criptă după Lecoeur? Venind în seara asta aici ați mai riscat o dată...

– Lasă-i s-o facă, îi șopti Armand plin de entuziasm. Nu ai nicio putere aici. Nu-ți vor da ascultare. S-au dus zilele alea.

Minerul le întoarce spatele și începe să dea ordine. Vorbește în limba lui fără să ridice tonul. Mai mult etanol este adus din capelă, acolo unde fusese depozitat. Ei sfarmă sigiliile și stropesc lemnele. Apoi, ca o lovitură de grație, doi mineri se cocoșară până în vârful grămezii și stropiră trupul cu jumătate de borcan. Odată coborâți, minerul în alb le face tuturor semn să se dea înapoi. El rostește ceva – o rugăciune poate, un cânt ceremonial de rămas bun – apoi ia o candelă din mâna omului de lângă el, pășește către bănci, se oprește, îl privește scurt pe inginer, ia o a doua candelă și se îndreaptă spre el.

– Împreună, îi spune el inginerului.

– Ce?

– Împreună.

– Să dăm foc bisericii? Să fiu părtaș la așa ceva?

– Ia afurisita aia de candelă, îi spune Armand, cu trupul încordat de parcă ar fi fost gata să o înșface el însuși. Ia-o până nu ne urcă și pe noi acolo, laolaltă cu sârmanul Slabbart.

Până la urmă, dacă stai să te gândești, nu-i un lucru greu de săvârșit. Privește în ochii minerului, în adâncurile lor violet, și nu vede amenințare ori primejdie. Și-atunci ce vede? Rațiune? Filosofie? Nebunie? Ori poate se vede pe sine, își vede proprii ochi, propria căutătură reflectându-se. Întinde mâna după candelă. Apoi în momentul în care pune mâna pe ea, când pumnul i se închide în jurul ei, totul capătă un aer de ceremonial, de parcă totul fusese repetat, de parcă nu mai era loc de dat înapoi. Ei pășesc împreună spre rug, se opresc dinaintea grămezii care se ridică cât șase sau șapte oameni. Minerul e primul care face vânt candelă, undeva la două treimi din înălțimea grămezii. Jean-Baptiste, după un ultim, fulgurant, moment de ezitare, o aruncă un pic mai jos. Un timp candelă ard tăcut, de parcă ar fi stat să dispară înăbușit, apoi briza nopții coboară vârtej prin acoperișul bisericii și le ațâță, fitilele scapără flame albastre care pornesc în goană către pătura în care e înfășurat Slabbart, apoi gonesc îndărăt urmând dărele de etanol până la podeaua de piatră, până la borcanele care pe loc se umplu de vâlvă-tăi albastre.

Ce am făcut? se întreabă Jean-Baptiste. Ce am făcut? Totuși îi vine să râdă, simte că a dat foc nu doar acestei biserici nenorocite, ci tuturor lucrurilor care l-au împovărat, cu violență ori pe nesimțite. Lui Lafosse, ministrului, surâsului plin de dispreț al Contelui de S-. Propriului său tată. Slăbiciunii și debusolării sale...

Stau și privesc. Lemnul, copt de soarele verii săptămâni întregi, începe să trosnească, să arunce flăcări mari. În unele clipe aerul însuși pare să ardă. Urmează o mixă explozie – să fi fost unul dintre borcane? – iar minerii se îndepărtează, ieșind afară repede, fără zgomot. Fără zarvă. Focul trebuie să rămână un secret până vine clipa când nu-l vor mai putea stăpâni. Nu e mult până atunci.

Armand îl apucă de braț pe Jean-Baptiste, îl smucește din reverie.

– Colbert, zice el.

– Colbert? Nici măcar nu știm dacă i-aici.

– Mai sunt niște camere în spatele altarului, spune Armand.

Ei înconjoară băncile arzânde, sar peste râulețe de etanol înflăcărat, trec dincolo de strană și altar. În dreapta, două uși. În spatele primei uși se cascadează întunericul – o cameră micuță pe care o cercetează degrabă. A doua e încuiată. Bat în ea, strigând numele preotului. Se-mping în ea cu umerii, o lovesc cu picioarele.

– Încearcă asta! urlă Armand, dărâmând o statuie de lemn, unul dintre acele obiecte pe care nimeni nu s-ar obosi să le fure, o Ioana D'Arc cioplită cu stângăcie, sfânta în armură de lemn ținând întinsă-n față o

cruce, de parc-ar fi fost un buchet de flori. Din al doilea avânt ea crapă ușa. La al treilea, ușa sare cât colo.

– Sigur îi pe-aici. Pute-a vizuină de vulpi. Strălucirea focului și mâinile întinse în întuneric îi călăuzesc. În capătul camerei mai e o ușă închisă care dă în stradă. Jean-Baptiste e cel care-l găsește pe preot, deslușind un ghem alb ce zace pe un pat într-o parte a camerei. Pielea preotului e lipicioasă – peste trupul lui o brumă de la febră sau de la înfometare – nici un chip să semene cu pielea unui mort. Îl iau de-o parte și de alta și-l cară ca pe un sac de ovăz. Odată ieșiți din încăpere își dau seama că e gol pușcă. Genele îi tresar, ochii i se deschid. Privirea lui, cea a unui om care se trezește în brațele unor diavoli gata să-l arunce în cuptor.

Încă o explozie. Băncile și grinzile ce compun rugul lui Slabbart încep să freacă din pricina căldurii. Slabbart zace ascuns în spatele unor ziduri de foc care se avântă tot mai sus, în tării. O parte din strună a luat și ea foc, flăcările împletindu-se de-a lungul arcadelor înguste. De două ori Armand și Jean-Baptiste topăie peste trupul șerpilor de foc, cu preotul bălăbănindu-se între ei. Îl vede Dumnezeu dacă minerii au zăvorât ușile! Dar ușile nu-s zăvorâte, iar calea e liberă. Afară, merg poticnit până la corturi. Îl lasă jos pe Colbert, își șterg mâinile în iarbă, horcăie fumul afară din plămâni. Fusesse oare dată alarma? Flăcările se văd clar prin fereastra vestică și până acum trebuie să fi devenit la fel de vizibile prin fereastra care dădea în rue Saint-Denis.

Jean-Baptiste se uită după minerul în alb, însă îl zărește mai întâi pe Block. Jan Block scoțându-i din casă în grabă pe Jeanne și pe Manetti. Fuge spre ei, scoate cheia casei din buzunar și o îngroapă în mână lui Block.

– Du-i pe rue de la Lingerie. Zi-le celorlalți să aștepte. Așteaptă și tu acolo. Dacă focul se-apropie du-i la râu. Ai priceput?

Block încuviințează.

– Trebuie să vii și tu. îi spune Jeanne.

– Am să vin și eu imediat. Acum plecați!

Ea își întinde degetele spre el. Pentru o clipă el le apucă. „Iartă-mă” mormăie el, neștiind dacă l-a auzit. Îl privește îndepărtându-se, minerul, bătrânul, fata însărcinată, spatele fiecăruia îndepărtându-se, admiră fragilitatea contururilor ce se disipau. Asta-i începutul și sfârșitul fiecărei povești spuse vreodată, își zise el.

Cât să fi trecut de când au aruncat candelile? Zece minute? Jumătate de oră? Focul scotea deja un zgomot nepământean, mugind, zăngănind, șuierând. Oare cu ce se mai hrănea? Oare ce brize inflamabile dospeau în cripte în așteptarea unei scântei? Phlogiston! Focul ascuns al fiecărui obiect, trezit la viață, eliberat! Cadrele romboidale ale ferestrei vestice încep să pocnească. La început câteva focuri rătăcite, apoi o adevărată salvă.

– În sfârșit, un clopot! Glasul imperios, sacadat, al unui clopot. De la Saint-Jose? Saint-Merri? El fuge spre ușa care dă în rue aux Fers, apoi iese în stradă. Aici, o mulțime de oameni care nu aveau nevoie de un clopot care să-i avertizeze. Se agită ca valurile înspumate, în hainele lor de noapte, unii zbiară, alții privesc încruntat biserica, alții par să exulte de parcă ar fi fost la carnaval. El dă din coate prin mulțime, se lasă purtat de ea. I-ar fi prins bine acum să fi fost ceva mai înalt, însă tot

reuși să-l zărească pe minerul în alb pe marginea fântânii italiene, o mână așezată pe creștetul unui triton de piatră, cu cealaltă dând indicații fraților și camarazilor săi. Ei îi aruncă din când în când câte o privire – precum cântăreții către capelmasitru – însă par deja să știe ce au de făcut. Împing mulțimea, îi îndepărtează pe oameni de ziduri, formează un cordon. Unii poartă cu ei unelte, cosoare făcute de mână cu care să îndepărteze resturile arzânde. Nimic nu-i lăsat la voia întâmplării. Nicio breșă în disciplina lor. „Noi știm să umblăm cu focul. E un lucru pe care-l înțelegem”. O fi prima, a doua ori a treia biserică pe care o ard? Ce mai arseseră oare pe lângă? O fabrică? Un castel?

Luminat de dedesubt, fumul țâșnește ca un torent portocaliu prin acoperișul bisericii. Îl urmărește cu privirea până în înalțuri și vede cum, pe măsură ce urcă, se apleacă spre apus... Un vânt dinspre răsărit! Nu prea puternic, poate însă îndeajuns de puternic. Un vânt dinspre apus mai lipsea pentru ca flăcările să cotropească rapid rue Saint-Denis. Dacă însă direcția vântului nu se schimba focul avea dinaintea lui doar cimitirul și osuarele. Și rue de la Lingerie, bineînțeles, însă mai mult ca sigur nu va ajunge așa departe. Dar dacă ajunge? Poate să se bazeze pe Block? Are mai multă nădejde în Heloise și Lisa și nu-și închipuie ce-nămplare ivită din senin ar putea fi mai mult decât puteau duce cele două femei.

Se uită împrejur după Armand, dar cel de lângă el nu e Armand. Bărbatul arată către cer, unde vâlvătăi de mărimea turturelelor se ridică deasupra țiglei. Vâlvățiile erau chiar turturele sau porumbei sau orice alte creaturi oarbe se aciuaseră în cuiburi, iar acum, înnebunite și cuprinse de flăcări, încercau zadarnic să se salveze. „Suflete de oameni!” strigă bărbatul. „Suflete de oameni” repetă el și se agață frenetic de brațul lui Jean-Baptiste. Inginerul își dă drumul din strânsoare, dă din coate, își croiește drum printre doi mineri (Rave și Rape, în ochii cărora poate că nu-și pierduse cu totul autoritatea, prestigiul). Aleargă dincolo de porțile cimitirului. Îl strigă pe Armand, aleargă, mai strigă o dată, ceva mai aspru, și-n cele din urmă primește un răspuns dinspre casa paracliserului. Probabil au dat foc și acolo. Acoperișul fumegă, iar lumina unui foc joacă în spațele uneia dintre ferestrele de la etaj. Armand fuge de acolo. În părul lui roșu sunt luminițe. În mâine ține o captură. O sticlă verde, strălucitoare.

– Știam eu că mai era una, zice el și face o pauză pentru a scuipa fumul din plămâni. Dacă mi-ar fi luat ceva mai mult s-o găsesc...

Smulge dopul și ia o dușcă zdravănă, pătimașă. „Solii viitorului” zice el. Se șterge la gură și îi dă sticla lui Jean-Baptiste. Inginerul o ia, bea, apoi arată ceva îndreptând gâtul sticlei peste umărul lui Armand: „A luat foc iarba”. Și așa era. Sute de sfichiuri de iarbă ardeau de la biserică și până la crucea pentru predică, fiecare sfichi – o floare delicată înflorită pentru numai o clipă sau două. Neașteptat de frumos. Greu să-ți abați privirea. În spatele lor, în umbra focului, bătrânul preot, gol ca un vierme, începe să urle.

Traducere și prezentare Andrei ALECSA

LAURA GARAVAGLIA: „DESTINELE NOASTRE CUANTICE“

O posibilă cheie de lectură a poeziei Laurei Garavaglia (n. Milano, 1956, licențiată în litere moderne) se configurează din comandamente estetice auto-impuse: a evita șabloane preexistente în favoarea unei cunoașteri autentice, introducând în plin țesut liric concepte științifice, îngemănate cu jeturi de emoție, zbucium și bucurii oferite de cotidian, de trecerea anotimpurilor, de întâlniri și diverse călătorii. Dificilul parcurs al experiențelor cognitive ce pare nucleul dur al parabolei sale lirice, este străbătut nu fără iluminante căințe, expieri, regrete sau dureri, rod al confruntărilor cu spectacolul actualității. Un spectacol ce include și “firava stea ce-și sângerează lumina”. Poetul și eseistul Maurizio Cucchi scrie negru pe alb că Laura Garavaglia știe să propună căi de deschidere aproape inedite expresiei literare (...). Același distins poet ce prefățează recentul volum al poetei în cauză, *LA SIMMETRIA DEL GHERIGLIO* (Simetria miezului de nucă), al treilea după debutul editorial din 2009, insistă asupra eleganței adesea incisive a stilului, precum și a conținutului livrat între viață, visul lucid și solitudine. Motivul baroc *la vida es sueño* este abolit, teoriei deja clasicului eseu *Lâme romantique et le rêve* de Albert Béguin, îi este contrapus versul “Viața începe acolo unde visul moare”. O întreagă literatură, inclusiv povestirile lui E.A.Poe ce se hrănesc cu fantasme, vis, coșmar, halucinații devin caduce.

Făcând uz de cuvinte și metafore reduse la esență, aforistice, Laura Cecilia notează: “Singurătatea nu știe de milă/Chiar și atunci când frunzele răsuflă/șlefuite de vânt/Sau lumina subțiată-a dimineții/ taie orice gând șovăielnic/orice întreg fracționat. Iar a noastră/firavă stea își sângerează lumina”.

Scriind acest tip de versuri, autoarea italiană ar fi putut dialoga cu Montale în spiritul deja celebrului text poetic “Spesso il mal di vivere ho incontrato”. (Adesea m-am lovit de răul de-a trăi). Limbajul însă e cu totul altul, corespunzător mileniului trei: “Anomalii genetice/spunea în halatul său alb/obișnuitele excepții ce confirmă/cromozomi ce confirmă/cromozomi ieșiți din minți/Dar suma, ce nu iese la socoteală/îi scuipă în față durerea”. Timpul nu nu mai este albia fluviului unei istorii umane, ce curge ineluctabil și omogen, ci o risipire într-o înfinitate de picături dense ce se scurg, de dăre și pete ce pălesc și se șterg. Poetului nu-i mai rămâne decât să culeagă de pe jos “mucul de țigară al zilei”, de a descărna “cuvinte până la os”. Această ultimă frază ne trimite din nou la modul montalian de a concepe poezia, și poate fi chiar o artă poetică a poetei noastre din Como, recentă finalistă a Premiului internațional de poezie MARIO LUZI. Spațiul nu mai e pe măsura omului, a se vedea megapolisul tentacular, un haos gata să înghită individul într-un ocean de chipuri și cuvinte. Dincolo de spațiu și timp, “sortite să pălească până la faza de/simple umbre”, așadar, dincolo de aceste realități obiective și matematice, plămădite în mintea poetei, există și cuplul, el și ea; după ce gherila urbană dintre parteneri s-a potolit, sfârșim prin a ne mulțumi “că stăm alături” /coji de nuci, simetrii de miez de nucă/pe valurile destinelor noastre cuantice”, conchide Laura Garavaglia, fiică a erei digitale și președintă a Asociației Culturale din Como Casa della Poesia di Como.

Unele versuro, foarte frumoase, izbutesc să dezorienteze cititorul, trimițându-l la cele ale lui Dino Campana; Valéry, Mallarmé, Celan, sau Amelia Rosselli: Ghețarul sângerează pe firul râului/eternă curgere”. Versurile ce urmează par scrise de suedezul Swedenborg, om de știință și poet ce convorbea cu îngerii cerului într-un spațiu-timp chemat de Bahtin cronotop: “Dincolo de vitraliu enigma cubică a mesei pentru ceai/ mobila de răchită de pe balcon/Nu există fruntarii între cer, mare, seară./nici umbră de lumină pe pânză” “. Crezul estetic al Laurei Garavaglia este mai mult decât clar: “Prefer știința ce nu lasă/spațiu amăgirii timpului/a credinței și-a visului/mărul copt putrezește/Dar atomul rămâne, mereu alta/tăcerea cosmică”. Acest minimal volum poetic reușește să ofere o îngemănare între cunoaștere și poezie, dovadă stând expresii și figuri de stil, ca de exemplu vânt solar, stele variabile, în expansiune și apoi în implozie sau spațiu vectorial, închidere de ansambluri convexe, săgeata timpului etc. Ne oprim aici cu impresiile noastre, gândindu-ne la Vittorio Sereni, Sergio Solmi, dar și la Dante, spirit enciclopedic și poet, mai precis la versul său devenit laitmotiv al întregii Divine: “amor che muove il sol e l’altre stelle”.

Prezentare și traducere de GEO VASILE

La solitudine non conosce pietà

Singurătatea nu știe de milă.
Chiar și atunci când frunzele răsuflă
șlefuite de vânt.
Sau lumina subțiată a dimineții
taie orice gând sovăielnic,
orice întreg fracționat. Iar a noastră
firavă stea își sângerează lumina.

Il tempo lecca la vita

Timpul linge viața
se topește în dense picături
scurgându-se lasă șovăielnice dăre
pete care pe urmă pălesc.
Culeg mukul de țigară al zilei
descărnez cuvintele până la os
sug măduva, până ce ostenesc.

Non ho voglia di uscire per farmi

N-am chef să ies ca să fiu
înghițită de chipuri și cuvinte.
Să măsor asfaltul, nimic altceva,
să recompun minutele, orele
sabie pe piele, soarele.
Pe terasă seara
se arată o dată cu mine la parapet.

Mi dici "Non c'è mai pace in questo posto"

Îmi spui „În locul ăsta nu-i niciodată pace”
O spui și-ți ridici privirea. Dar căința
își înfige colții-n măruntaie și pizma
smulge tendoanele cu cârligele sale.
Aș mușca din iubire, dacă ar fi măr sau pâine.
Mi-aș umple gura, stomacul.
Dar e destul că putem sta alături
coji de nucleu, simetrii ale miezului
pe valurile destinelor noastre cuantice.

Il mare ardesia a scaglie

Marea ardezie solzoasă.
La suprafață lumină lichidă.
Topesc intuiții în chiuvetă.
Niciun cuvânt pentru ochi la orizont
nici vânt să dea tărie gândirii

nici cuvenita vrere de întoarcere.
Doar amara conștiință
că totul în viață e un vis scurt.

Biblioteca di Coimbra Biblioteca din Coimbra

Două sute de mii de volume aranjate pe rafturi
de lemn de madeira aurit.
Lilieci, pe seară, devoră insecte, feresc
de cari milioane de cuvinte.
Cunoașterea are miros de stătut și tăcerea
ce emană din lucrurile moarte.

La freccia del tempo

Săgeata timpului
se va opri și pentru tine când nimic
nu vei mai fi, dacă nimic are vreo noimă.
Timpul însuși va muri, formulă nedelegată.
Stea firavă a dimineții,
cea care-ți fură aventura zilelor tale.

E p oco importa se il vento solare

Prea puțin contează dacă vântul solar
va eroda orice scoarță subțire
lăsând să se prelingă plasmă și sânge.
Atomi vor undui
prin vâlul universului, apoi spațiul
și timpul se vor risipi
într-un straniu con de umbră.

Le stelle sono cadute nel bicchiere

Stelele au căzut în pahar
lumină lichidă ce dă pe-afară și se prelinge
domol din cupă.
Se dizolvă fiecă picătură
pe podeaua murdară,
se scurge între o fugă și alta.
Stelele ce palpită și scânteiază
stelele în expansiune și apoi în implozie
stelele variabile
stelele.

Dal volume *LA SIMMETRIA DEL GHERIGLIO*
Din volumul *SIMETRIA MIEZULUI DE NUCĂ*

Isidore Isou, botoșeneanul împarizienit și năstrușnic (V)

În cele ce urmează vom traduce un capitolaș din cartea bazială a mișcării letriste, *Introduction à une nouvelle poésie et à une nouvelle musique* (Gallimard, Paris, 1947, pp.261-265), intitulat, capitolașul, *La Lettrie/Letria*.

Reamintim, cu această nobilă ocazie, faptul că Guy Debord, papă al Internaționalei Situaționiste, implicat în agitațiunile hexagonale din Mai '68 și autor al atât de actualei *Société du spectacle*, transpusă de mulțor și în românește, va fi fost, o vreme măcar, militant în Internaționala Letristă și apropiat cu Isidore Isou.

Dar, vorba ceea, *res, non verba!* Iată, mai jos, fragmentul înromânizat prin osteneala noastră (urmat, *pour la bonne bouche*, de poemul letrist intitulat *Cache-cache*):

***

Am văzut lucrarea separată a poeziei și a muzicii, pornind împreună către aceleași litere. E vorba de două izvoare ce, diferite la început din cauza deviației și accidentelor vieții lor, sfîrșesc, în cursul preschimbărilor lor, prin a cădea în același torent. Altele decît la începuturi, de nerecunoscut după atîtea veacuri, și totuși fiecare datornică propriului meșteșug, ele sfîrșesc prin a se îmbrățișa precum doi dușmani la ultima pagină a unui roman de aventuri.

Eroii, deja îmbătrîniți, sfîrșesc prin a-și semăna unul altuia. Interferențele și dorințele lor de a se întîlni și de a se împăca au sfîrșit prin a se reconcilia și prin a-și fixa anumite scopuri comune.

Dar de acum înainte vor duce aceeași existență. Ca niște frați siamezi. La momentul precipitării în unificare, fiecare își mai afișează semnul distinctiv, își înscrie viciile și virtuțile, principiile de atașament străvechi. Cu toate acestea, în viitor, amestecul lor, început cu un semn de simpatie și continuat cu o împerechere, se malaxează tot mai mult în ACEIAȘITATE, pînă la a-și pierde, în acest cosmopolitism, originea oricărei diversități. Grație mecanicii timpului, cooperarea lor a devenit unitate.

Nu se mai poate discerne muzica de poezie. În sinteză, obținem același rezultat, reziduu ce va curge, fără să ducă în sine urma vreunei diferențe primare. Cele două forme vechi s-au

preschimbat deja într-o singură formulare nouă. Cele două fluvii alăturate au coincis într-o singură mare.

Poezia letristă, care a fost o sectă a poeziei la începuturi, va deveni o nouă poezie separată și veritabilă¹. Ea posedă noi dimensiuni, niciodată avute. Spațiul (longitudinea), adică simultaneismul contrapunctului poetic, câștigat împreună cu vagul materialului. Același lucru se petrece în muzică, ce se schimbă complet prin ceea ce a învățat de la poezie cu platitatea și scriitura.

Există în cele două arte ceva evoluat pentru precedentul lor și o asimilare inexistentă pînă în prezent, care le întemeiază într-un complex singular.

Se va spune că letrismul și muzicaletria nu formează decît un hibrid între poezie și muzică, un fel de baroc fără rezistență între două stiluri, semn de decadentă muzicală și poetică². Împotriva acestei opinii și drept răspuns se ridică, se înalță această parte, ultima, a cărții noastre.

E vorba de a face să țîșnească din două contacte scînteia viitoare, ce e deja o electricitate în sine, un fenomen propriu, fără contingente, decît pasagere, cu originile sale.

Această forță, bazată pe alte structuri și manifestări, trebuie să fie discernută și catalogată pentru precizia ei. I se dă un nume: LETRIA. Pentru a o face recognoscibilă în ceea ce pretinde că este: nouă și diferită de manifestările cunoscute. LETRIA reia toate valorile valabile ale poeziei și ale muzicii continuându-le într-o sinteză proprie³. O sinteză ce nu va fi importantă decît în clipa când va putea să dea opere; o sinteză ce va avea semnificația acestor opere; cu o altă formă și într-un alt material decît cele ale surselor sale originare.

Știm că vor exista panicați, iuți la clamat lozinci de fereală, fiindcă nu vor vedea decît trecutul în acest prezent și amestecul în această formă nouă. Pentru toți acești tradiționaliști, ne vom arăta, ca de obicei, mai paseisti, făcând apel la vremuri mai vechi, pe care obișnuiesc să și le amintească. Vom aduce ca martoră preistoria cunoașterii lor vrute. Pentru ca, la începutul începutului lor (adevăratul început ce e înaintea oricărei diferențieri între muzică și poezie), fost-au anii creșterii primi-

tive. Exista atunci o aceeași scurgere, rezultat al unui același jet. Nu găseai muzicieni și poeți, aceeași povestăși cântând și vorbind în același timp.

Astfel, LETRIA este revenirea curbelor pentru închiderea cercului. Ea nu-i o formă impusă în ciuda matricilor sale, ci o convergență spre adevăratele semnificații, o alunecare către fruntăriile originare.

În fața chipului trecut, noua comuniune are deja un aspect diferit. Cele două au intrat în aceeași familie, dar muzica și poezia câștigă un alt mod de lucru, un material nou, forme originale. A vorbi de muzică și de poezie acum însemnează a semăna confuzie cu bună știință.

În viitor, trecutu-i regăsit, dar deja încărcat cu devenirea sa. Vom ști să superpunem contururile lor pentru a vedea dacă ele coincid în format, însă e vorba deja de o structură inedită. Asistăm astfel la un fenomen grandios, la un fenomen de comuniune a artelor, mult dorit de creatorii precedenți care au deplâns mereu CEARTA MUZELOR. Se anunță acum un timp nou, timpul noilor melanjuri și al întâlnirilor ebluisante. Avem, cu LETRIA, o artă originală, fiind vorba de a lucra cu instrumente necunoscute pe alte materiale și structuri. Nu se mai vorbește de o simplă schimbare suprastructurală, într-un mod de rearanjare a acelorași chipuri. Nu e vorba nici de o altă școală într-o artă veche, ci de o emisiune de existențe încă necunoscute pentru mânăuire (literale). Elementul acesta nu e nici muzica (ea folosește note, sunete elevate), nici poezie (fiindcă folosește până la sfârșit cuvinte). Acest element este inedit și necesită alte obișnuințe la alte moduri de creație. Datoria noastră e să plămădim noi aparențe, forme, opere și blocuri proprii acestui element. Am văzut încercarea de a prezenta încă o artă în secolul trecut. E regia, punerea în scenă, înălțată de Gordon Craig. Ea nu a creat totuși un element structural original, ci numai un aranjament de vechi structuri. Era doar o manieră în teatru fără a izbuti să formeze o artă nouă.

LETRIA nu este o artă parazită pentru că nu trăiește precum regia pe spatele celorlalte. Ea este o ejaculare ce, posedând o materie, e obligată să formeze cadrul în care se vor insinua intențiile și școlile viitoare.

LETRIA va începe prin a prinde instrumentele și metodele muzicii într-un material primordial. Mai târziu, își va crea metode și instrumente proprii. Fiindcă, dacă inițiem o artă prin crearea echipamentului acesteia, de-abia mai târziu îi creăm cadrele și îi fixăm țintele. De altfel, idealul acesta posedă un viitor, în care se vor încrusta numele creatorilor.

Elementele date și matricea primitivă vor rămâne dincolo de orice transformare sau progres. Letria este încă prea tânără pentru a acționa altminteri decât prin viața ei.

***

1. Așa cum creștinismul a fost la începuturile sale o sectă a religiei, ca să devină apoi o religie veritabilă, singură, independentă. Să joace în poezie rolul jucat de Iisus în istoria iudaismului, aceasta e intenția lui Isou, adică să rupă o ramură și să o facă arbore. Isouism, forma creștină a iudaismului poetic.

2. Vom ști să argumentăm în replică. Așa cum regia este un hibrid de decor, teatru, circ și text, așa cum teatrul este un hibrid între mecanică, teatru, actor, așa cum teatrul este un hibrid între text și actor etc.

3. Valorile valabile, adică valorile ce au rezistat, ce au curs încă, după întrebuintare, în timp, fiindcă există deja valori ce sunt moarte în cele două arte.

ADDENDUM: Poemul letrist DE-A V-ATI-ASCUNSELEA/CACHE-CACHE

Am stram gramme
Cali couli mouki – gramme
Am hlam clamme
Vouki – rouki nouki cram
Spouki kali couki ram
Am stram kram
Ala bala gortogala
Chichmariga la bordiga
Gideaschdeabri Dalion
Dalion fenon de son
Cougirouga raioului
Caioului vidaioului
Sindelande miridisch
Souki pouki dasch depichi
Pouma reta pouma pi
Tapi tapi reungi
Am stram gram! am stram gramme!¹

Sssssssssss.
Soutch! Sandala, gungala, gungalagoum!
Voutchi! Spountala, counkala, counkala coun!
Patch!Vouschanga doutel
Eloumparai.
goumparai,
houmparalai ioute...
Voui! Jangar Kafan gounkala gounkala gouf
Foui! Stoupido koipido loupidolai
Floi! Goumino noumino fai!
Zoy Kouriko koukouri goui²

Jalhaana! Cooucou!
flacala ca floucoucou!
Stinim iouna naiouna nanai
Jean Pierre Paul Lorelai
Halagalgal³
Attansion bisse!
VAGUE LE LISSE!⁴

Am stram gramme
couli fouli mouki glamme
Am hlamme clamme
Vouki nouki rouki cramme
Am stramme Kramme
Ala bala gortogala
Iech mariga ia boriga
Gideaschteabti Dalion
Dalion fenon de Don
Cougirouga raiouloui
Sindeia de miridich
Souki pouki dasch depich
Poumnareta poumnapi
Tapi tapi reoungi
Am stram gramme
Am stram gramme...

1. Pauză.
2. Fasaire.
3. Scuiopat.
4. Sărutare.

Traducere de Anișoara PITU

Al. CISTELECAN

Katalin Cadar

Cadar, Katalin, poetă. Născută la 26 ian. 1977, în Balda, jud. Mureș. Fiica lui Ioan Cadar și a Ilenei (n. Fechete; părinții divorțează după nașterea lui Katalin și mama se recăsătorește cu Kovacs Anton, electrician), asistent social. Bolnavă de mică și imobilizată în cărucior, Katalin nu a urmat nici o școală, învățând singură – cu ajutorul părinților – să scrie și să citească. A fost diagnosticată de la naștere cu o hepatită pronunțată și în urma unui eșec medical a rămas cu tetrapareză spastică. Scrie poezie din 2004, iar până atunci, din 1996 până în 2002, a pictat. Se consideră "o fire romantică și comunicativă, cu mintea deschisă"; "deși sunt într-un cărucior, sunt mereu îndrăgostită de viață și-mi place să-mi fac și să am mulți prieteni", zice ea. E convinsă că "prin poeme poate exprima mai bine ceea ce simte", iar din 2004 a ales acest mod de exprimare. A învățat singură și engleza. Are și un blog personal: <http://cati1977.blogspot.ro/>. A debutat direct în volum, cu *Refugiu în poeme* (Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2009). A mai publicat volumele: *Evadare în cuvinte* (Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2010) și *Terapie prin vers* (aceeași editură, 2012).

Katalin Cadar e un caz impresionant iar versurile ei sunt o demonstrație literală despre eficacitatea terapeutică a poeziei. În condițiile date, firește, poezia răspunde mai degrabă unor comandamente sufletești imediate decât unor exigențe de artă. Katalin înțelege poezia ca pură confesiune, spune ce are pe suflet și pe inimă, fără complicații. Conceptul acesta de poezie-jurnal se duce înapoi la primele noastre poete, după cum tot într-acolo trage și stilistica eufemismelor și prețiozităților, ca și imaginarul, ale cărui mișcări sunt, de regulă, simple conotații numai decît alegorizante. E o poezie ce ar trebui apreciată prin vechiul concept de "sinceritate" a revărsării și de intensitate a trăirii, una ce nu se ferește nici de patetisme, nici de melodramatice. Desigur, la Katalin și unele și celelalte au o acoperire existențială brutală și ele trebuie luate cu funcția lor vindecătoare mai degrabă decât cu eficacitatea lor poetic anacronică. Volumele sunt la fel, ies din aceeași materie unitară a suferinței și a unei fierbinți nevoi de iubire, cele mai adesea conjugate. Fiind un jurnal de stări cotidiene, nu e de mirare că apar, în vechiul stil feminin, destule file de album, cu dedicații aniversare sau urări sărbătorești, de genul acestei *Urări de primăvară*: "Mereu să pătrundă/ primăvara în sufletul tău/ și să simți mireasma iubirii, iar fericirea să-ți lumineze viața!" (*Refugiu în poeme*).

Punctul de pornire – și substratul tuturor poemelor, chiar și al celor ce exaltă dragostea (nu puține, egale în număr cu cele care punctează frustrările și dezamăgirile, făcînd un fel de perechi dialectice imediate și redundante, căci e un scenariu cu repetiție) – e, firește, condamnarea la suferință, destinul de supliciu: "Sunt captivă/ a neputinței/ și nu pot/ nicicum/ evada./ Și atîtea/ lucruri să/ fac dar/ nu mai/ am timp./ Timpul meu/ se scurge/ ca firele/ de nisip/ într-o/ clepsidră./ Visele mele/ se pierd/ în ceață/ și speranța/ moare instantaneu" etc. (... *spre Nirvana*). Cu atît mai acute, mai intense și mai dureroase în intensitatea lor sunt visele de viață și de iubire, nostalgia unor clipe de tandrețe: "Aș vrea să fiu/ un fulg de nea/ sau un strop de ploaie!/ Să mă topesc/ sau să mă preling, încet,/ pe trupul tău fierbinte" etc. (*Aș vrea...*). Nu lipsesc însă din această dramă de sentiment și de viață nuanțele de umor, ironizarea ușoară a situațiilor: "Ești la fel/ de crud ca o ceapă./ Plîng de fiecare dată/ cînd te revăd" etc. (*Diferența...*). Adierile acestea sunt însă rare, căci poezia stă aproape de condiția existențială concretă și-i interoghează mereu sensul fatidic: "Dacă lucrurile cele mai bune/ se petrec cînd omul se așteaptă mai puțin/ și tot ce se întîmplă are un anumit sens,/ atunci care e sensul lucrurilor din viața mea?/ Cît mai trebuie să aștept/ să mi se întîmple ceva

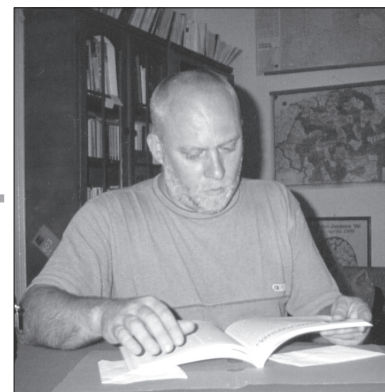
bun și frumos?” etc. (Întrebări fără răspunsuri). Poemele teaurizează frustrări și dureri, dar nu întotdeauna Katalin își patetizează stările (deși, de regulă, normal, o face). Uneori drama are note de seninătate dureroasă, ca și cum notațiile ar obiectiva de la sine condiția de condamnat: ”Soarele strălucește/ și razele fierbinți.../ îmi ard obraji printre ramuri.../ iar eu stau plictisită în curte.../ în fotoliul meu rulant.../ sub umbra bătrînului frag./ Privesc pe stradă.../ oamenii trec în grabă/ și din cînd în cînd cineva/ mă salută apoi întrebîndu-mă:/ - Ce faci?/ mă repezesc să răspund: -...!/ Stau la umbră!//...// Soarele strălucește.../ razele sale fierbinți mă topestc!/ Eu încă stau în curte... în același/ ,fotoliu rulant’.../ sub umbra bătrînului frag./ Aștept în continuare.../ (nu știu exact pe cine sau ce aștept)/ poate va veni un înger sau moartea/ sau ceva care să-mi schimbe viața!/ Aștept, dar sunt gata și de plecare/ (vreau să plec undeva departe/ și să nu mă mai întorc niciodată)/ n-am nevoie de bagaj sau de valiză!!!” (*Sub umbra bătrînului frag*). Plecărilor acestea sunt însă doar plecări în poezie, trăită – nu doar văzută sau înțeleasă – ca refugiu concret salvator: ”Fără milă destinul/ m-a aruncat în celula/ neputinței și suferința/ mă torturează neîncetat/ iar salvarea mea e.../ evadarea în cuvinte” (*Evadarea în cuvinte*, din volumul cu același titlu). Nostalgia vieții se traduce, firește, în nostalgia iubirii, iar desenele acesteia sunt după vechiul tipic prețios și alegorizant: ”În iarna vieții mele/ un firicel gingaș de iubire/

a înflorit în/ grădina inimii mele.// Fulgii de dor cad/ și cite o lacrimă/ se topește ușor/ pe perna mea/ în nopțile reci” etc. (*Grădina inimii*). Maniera aceasta prețios-alegorizantă devine dominantă în *Terapie prin vers* iar desenele de stare și sentiment se prefac în pure diafanități amenințate (stilistic în primul rînd): ”Min-tea mi-e un fluture/ ce zboară prin lanul/ amintirilor, purtată de/ adierea dorului tău.../ căutînd sensul iubirii;/ în văzduhul vieții însă/ se lasă ceața destinului” (*Sensul*). Nici fulgurațele n-au altă estetică decît tot pe cea a prețiozităților: ”Aripile gîndului meu/ îți ating numele în/ zborul său pe adierea/ dorului tău de aprilie” (*Numele*). Mai eficiente în lirism sunt contemplațiile aparent detașate ale propriei condiții: ”Sufletul meu e/ o gară/ în care trenul fericirii/ nu s-a oprit/ niciodată” etc. (*Ultimul fluierat*). Însă terapia cea mai eficientă e chiar cea a poeziei: ”Ruga mi-e lumina/ în bezna vieții și/ atunci cînd îmi este/ frig mă încălzește/ speranța iar cu vise/ mă hrănesc apoi dacă/ sunt clipe care mă/ rănesc în suflet, terapia/ prin cuvinte e salvarea mea” (*Cuvinte*). E un rezumat confesiv care strînge toate liniile din poezia lui Katalin, o poezie trăită ca o confesiune necesară și lecuitoare.

OPERA: *Refugiu în poeme*, Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2009; *Evadare în cuvinte*, Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2010; *Terapie prin vers*, Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2012.

Anton ADĂMUȚ

Cazul Diotima și problema ironiei

1. Identificarea problemei

„Cum face spiritul să nu fie tautologic”, prin urmare „cum este cu putință ceva nou”, întrebarea aceasta dublă dă seamă faptului că esența filosofiei nu stă în continuitate ci în necesitatea rupturii^[1]. Vreau să aplic interogația aceasta la două cazuri particulare legate între ele: Diotima și ironia socratică. De aici vreau să plec în continuarea fratelui Alexandru pentru motivul simplu că „dacă un învingător îți cere să te rogi pentru el, înseamnă că-ți oferă victoria sa”^[2].

Cu privire la Diotima, comentatorii se împart în două tabere: după unii, Diotima este un „personaj adevărat”, după alții este un personaj fictiv și purtătoarea de cuvânt a lui Platon. Cei mai mulți comentatori sunt de părere că Diotima este un personaj fictiv. Amintesc dintre aceștia pe: Fr.

Ast (Fredericus Astius), *Lexicon Platonium*, Karl Friedrich Hermann, *Geschichte und System der platonischen Philosophie*, R.G. Bury, *The Symposium of Plato*, Robert Flacelière, *L'amour en Grèce*; Léon Robin, *La théorie platonicienne de l'amour*; Gregory Vlastos, *Socrate. Ironist și filozof moral*.

Dintre cei care cred că Diotima a fost un personaj real amintesc doar pe Alfred Edward Taylor, *Plato. The Man and His Work*. Cât privește onomastica, Socrate însuși pare să sugereze că Diotima nu este un personaj real. În *Banchetul* (208b) o întâmpină cu formula: „preaînțeleaptă Diotima” (*sophotate Diotima*) – numele însemnând: „aceea care își are onoarea de la Zeus”, „cea care îl onorează pe zeu” și, prin filiație, s-ar afla „în posesia celei mai înalte înțelepciuni și autorități”^[3]. Léon Robin vorbește despre faptul că „există două persoane în filosoful Platon”. Nu este vorba despre

1. Constantin Noica, *Schiță pentru istoria lui cum e cu putință ceva nou*, I.E. Torouțiu, București, 1940, pp. VIII, 2.

2. Idem, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 7.

3. Gregory Vlastos, *Socrate. Ironist și filozof moral*, Editura Humanitas, București, 2002, nota 128, p. 225.

“cei doi Socrate”^[4] – unul al lui Platon, celălalt al lui Xenofon. Nu, lucrurile stau altfel: prima persoană e “reprezentată de Socrate însuși”, în a doua “il regăsim pe autenticul Platon”. J. Burnet și A.E. Taylor susțin teza aceasta: “dialogurile care îl au drept personaj principal pe Socrate reprezintă un fel de «memorial», iar cele în care el apare doar episodic sau deloc constituie pentru Platon un mod de a-și înfățișa propriile idei”^[5].

2. Cazul Diotima

Că Diotima este un personaj imaginar și că ideile ei sunt în chip evident ale lui Platon crede și Petru Creția care, de asemenea, sintetizează motivele pentru care Platon a pus în gura Diotimei ceea ce punea de obicei în gura lui Socrate. Motivele ar fi:

- doctrina Diotimei are un caracter revelat, fapt care nu contravine funcției sacerdotale, dimpotrivă;
- discursul Diotimei este, totuși, un elogiu, deși de alt fel. Fiindcă acesta era și “programul” seriei și Socrate nu era obișnuit să rostească elogii, transferă Diotimei sarcina pentru a nu părea nepoliticos față de ceilalți;
- Socrate este consecvent cu tema neștiinței sale: adică tot ceea ce relatează, a aflat de la altcineva;
- Socrate știe, de bună seamă, că vorbirea lui va fi cea mai bună. Nu vrea să-și asume, din delicatețe, victoria;
- un alt motiv ar fi Pausanias: acordând paiderastiei un loc atât de important, Socrate vrea să evite de a fi pus, fie și involuntar, în situația neplăcută a lui Pausanias^[6].

Pe scurt, Diotima este strategia onomastică a lui Platon.

Se pare că ipoteza potrivit căreia Diotima este purtătoarea de cuvânt a lui Socrate capătă consistență în chiar interiorul *Banchetului*. Să vedem și cum.

Agathon vorbește despre iubirea în sine și Socrate îl ia peste picior făcându-l să recunoască faptul că Eros este iubirea pentru cineva, de ceva, nu iubire de ea însăși (*Banchetul*, 199e). Este foarte important de spus că poziția socratică este afirmată înainte de a fi prezentată poziția Diotimei. Urmează că, spațial, cel puțin, în economia dialogului, descoperirea frumosului în sine – poziția Diotimei – succede opțiunea socratică pentru iubirea ca relație, ca intermediar și ca posesie (dorință). Iar dorința e carență și expresie a imanenței. Cum este înlăturată? (și dorința, și carența, imanența deopotrivă)? Plecând chiar de la mersul speculației în platonism și de la poziția lui Socrate față de suflet și de transcendența Formei în dialogurile de tinerețe și în acelea de maturitate. Socrate, la început, nu vede o diferență între suflet și eu; dacă eul crede, sufletul crede (*Gorgias*, 486e; *Criton*, 47e). Abia dialogurile de maturitate vorbesc despre transmigrație și despre transcendența Formei. Mă interesează corelativul ontologic al transmigrației: forma pe care vrea să o definească, există ea?

Constituirea unui răspuns marchează etape succesive: de la problema definiției (*Euthyphron*, 5d; 6d) până la aceea a ipotezei (forma devine ipoteză în *Phaidon*, 100b) și a postulatului (forma devine postulat în *Republica*, 596a). Trece-

rea este de sesizat în modul de punere al întrebării: *Hippias Maior* (287c) „întrebă” dacă Dreptatea există; la nivelul lui *Phaidon* (65d) întrebarea devine: putem percepe Dreptatea, Frumusețea cu simțurile? Răspunsul este negativ. Chestiunea devine în acest moment: câtă vreme iubirea este o relație desfășurată în imanență, ea nu poate scăpa simțurilor. Relația, am mai amintit, are a se modifica (sau nu!) în felul următor:

– fie rămâne relație ca atare între cel care iubește (*erastes*) și cel care este iubit (*eromenos*), situație pe care Socrate însuși încearcă să o evite tocmai pentru a elimina postura neplăcută în care eșuase Pausanias;

– fie rămâne relație într-un fel tautologic (de unde și interogația inițială: cum face spiritul să nu fie tautologic?), adică iubirea se depășește pe sine pentru a se ajunge pe sine (și atunci Eros nu mai este nici depășire și nici măcar relație). Este situația lui Agathon care săvârșește un, să-i spun, *epoché erotic* și nu mai află nimic în afara parantezei;

– fie poziția Diotimei (a lui Platon) care propune depășirea netautologică dinspre imanența spre transcendența Formelor (chestiune discret prezentă și suspendată în intervenția lui Agathon). Spune Diotima: cel care năzuiește spre această Frumusețe veșnică și care nu este mai frumoasă aici pentru a fi mai urâtă dincolo, “nu și-o va putea închipui ca având față sau mâini sau orice altceva mai are un trup” (*Banchetul*, 211a-b, trad. Petru Creția). Transcendența, văd, devine condiția absolută a depășirii și în depășire abia relația se suspendă acolo unde chiar trebuie.

Ceea ce nu este tocmai clar revine la aceasta: dacă poziția Diotimei este poziția lui Platon, care este atunci poziția ultimă a lui Socrate?, căci sacrificatul pare maestrul însuși – Socrate! Se observă apoi că Socrate are în dialogul cu Diotima rolul pe care l-a jucat Agathon în dialogul cu Socrate (și Agathon a ieșit extrem de șifonat din dialog!). Mai este o problemă: Socrate nu doar joacă rolul lui Agathon, el se comportă precum Agathon!

O precizare de natură cronologică este bine de făcut. Acțiunea din *Banchetul* poate fi plasată în anul 416 (Socrate avea 53 de ani); în 430, după consemnarea lui Tucidide, a fost marea ciumă din Atena de care a murit și Pericle un an mai târziu (429). Urmează că în anul molimei Socrate avea 39 de ani, aproape de vârsta pe care Agathon o are în momentul *Banchetului*. Iată un scurt dialog Socrate-Agathon:

– *Agathon*: “Nu mai sunt în stare, Socrate, să-ți stau împotriva. Fie cum zici tu”.

– *Socrate*: “Nu, iubite Agathon. Nu mie nu-mi poți sta împotriva, ci adevărului. Să-i stai împotriva lui Socrate nu e deloc greu. Și acum o să te las în pace. În schimb o să încerc, cât îmi stă în putere, să vă înfățișez vorbirea despre Eros pe care am auzit-o cândva (*s.m.*) de la o femeie din Mantinea, Diotima” (*Banchetul*, 201c-d, trad. Petru Creția).

Despre acest cândva este vorba. De ce? Pentru că Diotima începe prin a combate pe Socrate, numai că este vorba despre acel Socrate din timpul molimei și părerea lui de atunci este identică părerii lui Agathon din momentul *Banchetului* (ceea ce vrea să spună că Socrate însuși se rafinează trecând de la dialogurile de tinerețe la acelea de maturitate, inclusiv *Phaidros* și *Banchetul*). În felul acesta devine foarte limpede ce nu crede Socrate despre Eros și cum e cu sine ironic când pune în ordine pe Agathon (de fapt, cronologic, se pune pe sine în ordine); nu la fel de limpede este și

4. Vezi Gheorghe Vlăduțescu, *Cei doi Socrate*, Editura Polirom, Iași, 2001.

5. Léon Robin, *Platon*, Editura Teora, București, 1996, p. 29.

6. Petru Creția, “Despre iubire”, studiu introductiv la Platon, *Banchetul*, Editura Humanitas, București, 1995, pp. 45-46.

la ce ajunge el, Socrate, nu Platon. Nu e mai puțin adevărat că Diotima însăși lasă cel puțin două probleme suspendate în legătură cu demonul ca ființă intermediară, Eros având statutul opiniei adevărate (*orthé doxa*)^[7]:

- omul este o entitate carentă întrucât dorința este expresia și semnul carenței (lipsei). Eros nu este de esență divină pentru că, fiind dorință, el este și carentă. Nu este însă nici om, căci e născut din zei, și constat că este singurul caz de acest fel din mitologia grecilor: natura zeiească nu se transferă în totalitate asupra celui născut, sau felul în care se transferă dă seamă de atributele genitorilor. Ce nu arată Diotima este legătura dintre un intermediar pe jumătate (Eros) și un carent pe de-a-ntregul (omul);

- în continuarea acestei suspendări avem și un ciudat transfer de la *esență* la *funcție*, transfer în virtutea căruia Eros mijlocește între două tipuri ontologice: zei și oameni. Regăsesc problema aceasta în persoana lui Cristos, dar aici chiar este cu puțință dacă avem în vedere dubla natură a lui Isus. Nu este cazul în ceea ce-l privește pe Eros: natura lui nu e dublă, chiar dacă e mixtă. Limpede spus, situația lui Eros basculează între *entitate* și *relație*. Eros este o entitate intermediară între extreme (dar nu între oameni și zei, căci aici nu avem extreme și în acest caz Eros este *relație*), adică nici-nici; este apoi relație, adică și-și. Eros are o *esență* – este entitate intermediară, și o *funcție* – este relațional. Cred că Socrate și Platon pot fi distinși în opțiunea lor în legătură cu Eros prin poziția pe care o adoptă în legătură cu acești doi termeni. Am sentimentul că, poate și împovărat mai mult de trecut și de opțiunile nemijlocit erotice, Platon se învârtă în jurul esenței și se comportă acum, spre sfârșitul maturității (și mai ales în dialogurile de bătrânețe – *Nomoi*) exact așa cum îl pusese să se comporte pe Socrate în dialogurile de tinerețe și în cele intermediare: *contra mundum*. Socrate, în felul în care Platon îl prezintă în cele dintâi dialoguri, de la *Charmides* la *Menon*, nu primește (în sensul de a le accepta) obiecții de la cei mulți în legătură cu Formele (de altfel atitudinea aceasta este clasică în ceea ce-l privește pe Socrate din perspectiva metodei). Pe de altă parte, Socrate din *Banchetul* pune întrebări, are nedumeriri, mai mult de unul singur, pentru că știe că ignoranța celor mulți în privința Formelor invalidează în bloc și convingerile lor morale; atenienii sunt de o moralitate servilă și curajoși din lașitate^[8]. Socrate, spun, nu ignora relația și nici intermediaritatea entității iubirii, e mai lax fără să fie și mai imprecis. Cât privește pe Platon, era mult prea aristocrat pentru a fi excesiv socratic. Platon era un aristocrat “chiar dacă în ironiile platonice și în aerele sale dialectice mai poți resimți o scânteie din filosofia plebee a lui Socrate”^[9].

În fine, Socrate și Platon sunt de acord (și poate că aici Platon este “mai de acord” cu el însuși decât cu Socrate!) că:

- Formele sunt inaccesibile simțurilor (*Phaidon*, 65d);
- Formele nu pot suferi absolut nicio schimbare (*Hippias Maior*, 292e);
- Formele sunt incorporale (*Sofistul*, 246c);

7. Petru Creția, loc. cit., p. 47. *Orthé doxa*, întrucât nu propune un adevăr demonstrat, nu este nici adevărată, nici falsă. Este vorba, prin urmare, de *nici-nici*, nu de *și adevărat/și fals*, de *și-și*. Adică Eros este nici una, nici alta în același timp, dar poate fi și una și alta deodată.

8. Gregory Vlastos, *op. cit.*, pp. 61, 221 (nota 90).

9. Peter Sloterdijk, *Critica rațiunii cinice*, vol. I, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 131.

– Formele există în sine și prin sine (*Phaidon*, 65e-66a; 78d).

Locul excelent în problema care interesează aici este de regăsit în *Banchetul*, 211a-b. Înaintea acestui loc, Diotima atrage atenția lui Socrate: “încearcă acum să mă ascuți cu cea mai mare luare aminte” (210e). Urmează apoi textul invocat adineauri și care, în opinia lui Vlastos^[10], cuprinde patru argumente (mai curând descriptori): două negative, două afirmative. Primul segment negativ ne spune că Forma nu există în vreun lucru (corporal) sau în vreun proces (știința ca proces/produs al gândirii). Al doilea segment negativ vine să-l augmenteze pe cel dintâi, doar că lipsește spectrul acela în care Forma *nu* se află (în segmentul doi avem sufletul aici și dincolo; Forma nu se află *în* suflet), ceea ce se reduce la a afirma că ea, Forma, transgresează orice *ekstază* de aici sau de aiurea. Segmentele afirmative conchid în felul celor negative (doar că la capătul celălalt, se înțelege): Forma (aceea a Frumosului în cazul de față) există *în* sine, *prin* sine, *cu* sine. *În*, *prin*, *cu* nu fac decât să arate că Forma nu are nevoie de ceva din afara ei pentru a exista, mai mult, faptul că multe lucruri fac parte din Formă nu afectează felul ei de a exista independent; cei ce participă la Frumos nu pot afecta Forma (Frumosului), dar sunt afectați de ea în felul în care acela care participă la Cristos nu poate să nu-L și iubească. Granița o află participantul în aceea că el este numai câteodată și incomplet ceea ce Forma este întotdeauna (Frumosul). Frumosul nu trebuie să-și argumenteze existența; pentru a fi frumos, Frumosului îi este suficient să fie (etern).

Vlastos vorbește de “Socrate contra Socrate la Platon” și face, în final, o distincție între Socrate și Platon cu privire la poziția lor față de Forme (inclusiv Frumosul): “Socrate nu este un om al lumii acesteia; pe el nu îl interesează nimic altceva decât virtutea și cunoașterea morală. Dar nu aparține nici lumii celeilalte: lumea eternă cu care Platon caută să se unească mistic îi este necunoscută. Lumea de dincolo este pentru el un fel de răsplată, o simplă chestiune de credință și speranță. Certitudinile pline de pasiune ale vieții sale se referă la aici și la acum”^[11].

Pe de altă parte “există iubire «platonicească», chiar dacă profesorii de psihiatrie o desconsideră. Vreau să spun chiar că *există doar iubire platonicească*. Căci ceea ce este denumit în rest drept iubire, aparține de fapt domeniului animalic”, încât “dragostea este un fenomen de *proiecție* ca și ura, și nu un fenomen de *ecuație*, asemenea prieteniei. Premisa acestuia din urmă este valoarea egală a celor doi indivizi; dragostea așază totdeauna o *inegalitate*, o *inechitate*. A îngrămădi tot ceea ce am vrea să fim noi înșine și nu putem fi niciodată pe deplin, în cărca altuia, a-l face purtătorul tuturor valorilor, asta înseamnă a iubi. Simbol al acestei împliniri supreme este frumusețea. De aceea cel care iubește este atât de adesea mirat”^[12].

Iată de ce spun că Platon și nu Socrate avea nevoie de *Republica*. La fel, mai multă nevoie avea Platon decât Socrate de Forme. Platon e fiul risipitor. Socrate e, dimpotrivă și fără de contradicție, tatăl și fratele fiului risipitor. Dovadă că este riscat în *Republica* fără ca Platon să se riște pe sine în

10. Gregory Vlastos, *op. cit.*, pp. 66-68.

11. *Ibidem*, p. 71.

12. Otto Weininger, *Sex și caracter*, Editura Anastasia, București, 2002, pp. 400, 407-408. Mai trimit din Weininger și la pp. 414-428.

Nomoi. Așa rămâne Platon un fiu risipitor, măcar că este unul incomplet (ceea ce, la o adică, nu e chiar deloc puțin lucru)!

Pe Socrate nu-l interesează în mod deosebit lumea promisă de Diotima. Iubirea este, pentru el, vorba lui Robin, o “dialectică ascendentă”, e adevărat, dar una încă empirică, încât e greu de acceptat, în cazul lui Socrate, transformarea mișcării erotice, încă, într-o experiență metafizică. Și cum trecerea aceasta, în *Banchetul*, există, ea nu poate aparține decât lui Platon. Aspectul moral, pe filieră platoniciană, este în subordine; pentru Socrate acest aspect este esențial și dacă el există, poate să-i urmeze orice, căci orice i-ar urma nu poate fi nici urât și nici rău. La Platon aspectul moral este condiționat de transcendent. Socrate nu-și propune să condiționeze transcendența de morală^[13]. Și într-un caz și în celălalt este vorba despre o fenomenologie a iubirii, despre o homoerotică fenomenologică în care sunt descrise experiențe (una empirică la Alcibiade, alta metafizică la Diotima). Are dreptate Constantin Noica: “Ce curios: Socratele descris de Xenofon – în *Memorabilele* sale atât de plate – sfârșește prin a-ți reda gustul și prețul demnității morale; pe când Socratele acela uluitor al lui Platon nu edifică, totuși. Încântă, exaltă, dar nu edifică. Nu te face ființă morală. Nu pot reține nimic din *Memorabile*, decât poate dialogul cu Glaucon, în cartea a III-a, și cel cu Theodote, în felul lui. Dar în platitudinea predicii morale a Socratelui din Xenofon se înscrie societatea întreagă, cu: ce se cade, ce trebuie să faci și să nu faci, ce să nu transgresezi. Pe când Socratele lui Platon transgresează totul, bun simț, societate și umană măsură”^[14].

3. Problema ironiei (socratice)

Ajung astfel la ceea ce numesc “ironie erotică” de tip socratic. O lungă, prea lungă! prejudecată ne tot vorbește despre ironia socratică și bunele ei lucrări, ca să nu mai amintesc de rezultate. E un tic profesoral greu de anulat. În *Dicționarul* său, A. Bailly^[15] pomenește în al doilea rând sensul inițial al termenului. Astfel, *eirōn*, *eirōneia*, *eirōneuomai* însemna la început “prefăcătorie”, “simulare”, “concesie aparentă” urmată de o revenire bruscă, neașteptată. Gregory Vlastos^[16] află primele trei mențiuni ale cuvântului la Aristofan la care exclamația

13. Yvon Brès, *Psihologia lui Platon*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 271.

14. Constantin Noica, *Jurnal de Idei*, Editura Humanitas, București, 1991, pp. 47-48. Onomastica Diotimei e rară la Noica. Este pusă în legătură cu spațiul trac, nu cu timpul (poporul român stă prost cu timpul sub toate aspectele), în care se poate muri (spațiul românesc e unul al extincției – *Ibidem*, pp. 224-225; 254)

15. A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, Librairie Hachette, Paris, 1915, p. 596.

16. Gregory Vlastos, *op. cit.*, pp. 27-45. Primele trei mențiuni ale cuvântului sunt păstrate la Aristofan (*Viespile*, 174; *Păsările*, 1211; *Norii*, 449). Demostene (*Filipica I*) folosește *eirōneia* când vizează pe aceia care mint pentru a scăpa de datorii. Definiția, cumva, clasică a ironiei în sensul actual, inclusiv acela socratic, o datorăm lui Quintilian – *Institutio Oratorica*, IX, 2, 44: “ironia este tropul prin care se sugerează contrariul a ceea ce se spune”. Platon însuși numește *eirōn* pe sofist (“imitatorul prefăcut” – *Sofistul*, 268a) și *eirōnikon* – sofistica ignobilă.

os eirōnikos se referă la o minciună; verbul *eirōneuomai* are legătură cu o fraudă și *eirōn* figurează într-un catalog de termeni injurioși. În *Republica* (337a), Trasymachos acuză pe Socrate că minte și, după ce izbucnește într-un răs sardonice, se adresează lui Socrate: “O, Heracle – zise – iată și obișnuita «ironie» a lui Socrate! Știam asta și le-am spus băieților că n-ai să vrei să răspunzi, că vei tot simula neștiința și vei face orice mai degrabă decât să dai un răspuns, dacă cineva te întreabă ceva”.

Textul acesta pune problema “deducției statistice”, anume: dacă *eirōneia* poartă cu sine aceste negativități înseamnă că Platon a folosit *eirōneia*, când s-a referit la Socrate, în același sens depreciativ. Nu așa stau lucrurile, spune Vlastos, și exemplifică printr-un fragment din *Gorgias* (489d-e) în care Callikles și Socrate se acuză reciproc cum că și-ar bate joc unul de celălalt, dar nu se vede la niciunul din ei intenția minciunii, a prefăcătoriei, a disimulării. *Eirōneia* însemna în epoca socratică două lucruri, termenul avea două sensuri:

– reprezentare intenționat mistificată, de unde și conotațiile lui negative; iar sensul acesta predomina; cine era numit *eirōn* nu era lăudat, era insultat;

– pur și simplu *eirōneia* avea înțelesul de “zeflemea”. La Platon sensurile sunt utilizate în mod alternativ cel mai adesea, și cu Socrate începe un proces care va dura încă vreo trei secole: *eirōneia* își pierde conotațiile neplăcute, sensul secundar devine sens prim, încât *eirōneia* se transformă în “ironie” (în sensul lui Quintilian^[17]).

4. Concluzie

Socrate nu teoretizează asupra ironiei; el instituie ironiei un nou sens, este serios când glumește și grav în zeflemeaua sa, e “un tip de personalitate necunoscut, neînchipuit până atunci, atât de frapant pentru contemporanii săi și atât de memorabil pentru posteritate, încât avea să vină o vreme, la secole după moartea sa, când oamenii educați nu se vor mai putea gândi la ironie fără ca ea să le evoce amintirea sa”^[18]. Și limpede este că progresul ironiei se însoțește progresului conștiinței. Ironia înseamnă “atenție la real” și ea “ne face imuni la îngustimea și deformările patosului intransigent, la intoleranța fanatismului exclusivist”^[19]. Se înțelege că la Aristofan și Xenofon nu întâlnim un asemenea Socrate ironist, mai ales la Aristofan care vede în Socrate un clevetitor de rând! Dar, cu o vorbă a lui Noica, “oamenii se definesc după felul cum se pierd”^[20]. Și, răstălmăcind pe Noica, rar, e drept!, suntem țara lui Aristofan (oare?!) în care Socrate n-a murit încă de tot (ce bine!)^[21].

17. *Ibidem*, p. 31. Prestigiul ironiei crește, ca să fiu ironic, cu fiecare răsunător eșec pe care-l înregistrează.

18. *Ibidem*, p. 32. Ca *eirōn* paradigmatic declanșează Socrate o schimbare în conotațiile lui *eirōneia*. Convine sau nu, noua *eirōneia* datorează lui Socrate spectaculosul ei destin.

19. Vladimir Jankelevitch, *Ironia*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 31.

20. Constantin Noica, *Jurnal Filozofic*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 10.

21. *Ibidem*, p. 15.

Marius CHELARU

Alexandru T. Stamatiad și lirica niponă*

Despre Al. T. Stamatiad (1885-1956) au scris nume mari ale criticii noastre. Perpessicius („România”, 1939, V.18) scria că e între „educatorii gustului poetic de la noi”. A tradus din Baudelaire, Wilde, Poe, Khayyam ș.a., a întocmit antologii de lirică orientală: chineză – *Din flautul de jad*, 1939, două de lirică japoneză – *Din cântecele curtezanelor japoneze*, Vre-mea, 1942, *Eșarfe de mătase*, Editura Contemporană, 1943 ș.a. În *Peisagii sentimentale* sunt câteva terține pe care le-am putea numi azi, cel mult, ținând cont de perioada apariției cărții, „poeme în stil haiku” și, la o adică, extrapolând, poate chiar forțând, „în stil senryu”. Sunt puține exemple în carte. Amintim *Poema anotimpurilor*, alcătuită din patru strofe-terține; cităm două:

„I
Glume și triluri;
Calde săruturi
Sboară prin aer.

II
Soare de flăcări,
Câmpuri de aur;
Moara visează.”

Sau, alt poem, cu iz de epigramă:
„Unui critic
care se revizuieste
Roza’nfloreste,
Sufletul cântă,
Criticul... latră!”

Din cântecele curtezanelor japoneze

În 1942 a trimis o ofertă Editurii „Vre-mea”, relativ la ce privește editarea în 1200 de exemplare (plus 5 pe hârtie velină) a plachetei *Din cântecele curtezanelor japoneze*. Placheta conține 25 de poeme cu titluri, unele depășind dimensiunile unei tanka ca număr de versuri, majoritatea ca număr de silabe. Poemele au titluri (*Pastel, Salcia plângătoare, Împreună cu tine, Frunzele de jugastru, Scrisoarea ș.a.*): Stamatiad nu dă nume de autoare, nici o referință/ explicație, fapt care se va schimba, dar foarte puțin, nu detaliat, și așa spune nu semnificativ în *Eșarfe de mătase*. Un exemplu de la p. 24 (în *Eșarfe de mătase* apare la p. 200):

„FEMEIA
Știi bine că este ușoară și’nșelătoare,
Dar iată că s’a’ntors pe jumătate pocăită.
Cât este de palidă! Cât este de tristă!...

Seara,
Orice fluture trebuie să găsească o floare!...!”

Ne oprim la frază: „Seara,/ Orice fluture trebuie să găsească o floare!...!”. Există o dezbatere despre „preluarea” unei simbolistici a fluturelui din chineză, folosirea aluziilor legate de asta, și, extrapolând, unii discută despre honkadori¹, alții despre plagiat², știută fiind și dezbaterea despre un pasaj celebru din Zhuangzi (Zhuangzi), visul lui că era fluture. Dacă *sumireso* (violeta) este asociată cu căldura adusă de primăvară, violeta înflorită deja cu o cărare singuratică de munte, fluturele este asociat cu primăvara. În *Azuma mondo*

(tradusă East Country Dialogues)^[1], 1467-1470, călugărul zen Sōgi, maestru al renga, dă o listă cuprinzătoare de astfel de asocieri de cuvinte/ simboluri. Și, desigur, se pot consulta și saijiki mai vechi sau mai noi.

Eșarfe de mătase

„Eșarfe de mătase”. *Antologie japoneză*, Editura Contemporană, București, 1943. Poemele încep la pagina 11 și se termină la 231; cartea are în total, cu tot cu cele de cuprins, 254 de pagini. La sfârșit este notat: „București – 1937 – 1942”. Stamatiad a publicat uneori și în reviste și jurnale traduceri din literatura orientală. Amintim doar de fragmente din „Antologia chineză”, la cererea lui cererea lui Marius Radian, în *Dobrogea jună*, Constanța, apoi cinci poeme din *Eșarfe de mătase* – în jurnalul dobrogean *Talazul*.

Documentație, mod de utilizare a surselor, maniera de tălmăcire

Dacă facem o comparație cu *Suflet nipon*, a lui Traian Chelariu (sursele lui Stamatiad au fost traduceri în limba franceză, citate la finalul cărții), *Eșarfe de mătase* este mai puțin elaborată, și în cazul poemelor tip haiku ori tanka, și al celorlalte. Nu are studiu introductiv, aparat critic, altă notă explicativă decât la începutul fiecărei perioade (înainte de care, pe pagină introductivă, sunt câteva cuvinte de genul: „Epoca Heian după numele orașului Heian-jo sau «Cetatea Păcii», capitala imperiului, orașul Heian-jo, actualul Kyoto, fu până la 1868 reședința împăraților”). (La „Catrenele lui Omar Khayyam”, avem „traducere, notiță introductivă, note și lămuriri”). Putem considera un plus sistematizarea, în sensul „grupării”, poezilor funcție de perioadele în care au trăit, chiar dacă, cel mai probabil, după consultarea surselor, se vede influența cărților din care au fost preluate; cum știm, le-a consultat, în parte, și Traian Chelariu (ambii dau titluri poemelor haiku și tanka). Tot la capitolul „plu-suri” pentru Stamatiad: a publicat două antologii, a doua de peste 250 de pagini. De cealaltă parte, nu a urmărit (explicat) cu scrupulozitatea lui Chelariu, în maniera în care a reușit, respectarea unor reguli formale/ de fond pe care le presupun tanka sau haiku (număr de „silabe”, cezură ș.a.).

De notat că nici în *Peisagii sentimentale*, despre care vom aminti în context, nici în *Din cântecele curtezanelor japoneze*, nu folosește niciodată „haiku”, „tanka” ș.a., nu definește/ numește în vreun fel poemul transpus în română. În *Eșarfe de mătase* sunt astfel de referiri, pe o singură pagină din carte

Sursele utilizate de Al. T. Stamatiad

Sunt citate 18 titluri de cărți și articole, în grafia sa: Leon de Rosny: *Anthologie japonaise*, Paris, 1871, W.G. Aston: *Littérature japonaise*. Paris, 1902, Noël Peri: *Au Japon – Fleurs de cerisier*, Revue de Paris, 1 Sept. 1905, Louis Aubert: *Sur le paysage japonais*. Revue de Paris, 15 Sept. 1905, Nico-D. Horigoutși: *Tanka, Petits poèmes japonais* (traduction française de l'auteur). Paris^[2], 1921, Michel Revon: *Anthologie de la littérature japonaise*. Paris, 1923, Paul-Louis Couchoud: *Sages et poètes d'Asie*. Paris, 1923, Masaomi Yoshitomi: *Anthologie de la littérature japonaise contemporaine*. Grenoble, 1924, Steinilber-Oberlin et Hidetake Iwamura: *Chansons des Geishas*. Paris, 1926, Sei-Shonogon: *Les notes de l'oreiller*. Paris, 1928, Georges Bonneau: *Le Kokinshū*. vol. premier. Paris, 1923, Georges Bonneau: *Le Kokinshū*, vol. deuxième. Paris, 1934, Kikou Yamata³: *Vies de Geishas*. Paris, 1934, Georges Bonneau: *Le Kokinshū*. Supplément au vol. premier. Paris, 1935, Georges Bonneau: *Anthologie de la poésie japonaise*. Paris, 1935, Kuni Matsuo en collaboration avec Ryuko Kamaji et Alfred Smonlar: *Histoire de la littérature japonaise des temps archaïques a 1935*. Paris, 1935, Kuni Matsuo et Steinilber-Oberlin: *Haikai de Basho et ses disciples*. Paris, 1936, Kuni Matsuo et Steinilber-Oberlin: *Anthologie des poètes japonais contemporains*. Paris, 1939.

Din ce am putut constata, dintre ele sunt alese și sursele pentru *Din cântecele curtezanelor japoneze*.

Una din sursele de bază folosite pentru notele explicative de Traian Chelariu este antologia lui Revon, care abordea haiku în secțiunea „La poésie légère” (din perioada epocii Tokugawa – Revon: „Tokugawa”, cap. privitor la poezie, pagina 381), subpunctul a, „L'épigramme japonaise: haikai”. De notat că, deși Chelariu l-a citat de exemplu pe Revon (care scrie că haiku este epigramă; și, în *Suflet nipon*, p. 6, scrie: „singura variație suferită de forma tanca a fost reducerea ei la și mai concisa formă epigramatică în care sunt turnate vestitele haikai”), deși Stamatiad l-a notat la surse (fără a-l cita, nici nu folosește „relația” epigramă – haiku), nici unul dintre români nu a denumit versiunile lor de haiku explicit „epigramă japoneză”.

Mod de organizare a cărții

Textele sunt împărțite în funcție de perioadele istorice în care au trăit autorii, denumite astfel:

– *Perioada arhaică. Dela origină – 710 d. Hr.*, fără nici un poet antologat

1. Despre Sogi, Azuma mondo: Haruo Shirane, *Traditional Japanese Literature: An Anthology, Beginnings to 1600*, Columbia Univ. Press, 2007, p. 1078 și urm., Carter, Steven D. *The Road to Komatsubara*, Harvard Univ. Press, 1987.

2. Titlul complet: Nico D. Horigoutchi, *Tankas. Petits poèmes japonais*. Traduction française de l'auteur, avec une préface de Paul Fort et des illustrations de Florian Parmentier, Paris, éditions du Faconnier, 1921, 124 p.

– *Secolul Nara, 710-784*

Yamabe no Akihito, întâia jumătate a secolului VIII, Ohtomo no Tabibito, întâia jumătate a secolului VIII, Ohtomo no Yakamotși, ? – 785, Mannsei, secolul VIII;

– *Epoca Heian, 795-1185*

Ariwara no Narihira, 825-889, Poeta Ono no Komatși, 834-880, ki no Ţurayuki, 883-946, Ki no Tomonori, Pe la 922, Fujiwara no Okikaze, Începutul secolului X, Taira no Kanemori, Pe la 950, Fujiwara no Mitșinou, Sec. X, Doamna de onoare Ukon, Secolul X, Fujiwara Kinnto, 966-1041, Taka (soția regentului Fujiwara no Mitșitaka), Sec. XI, Fujiwara no Kiyosuke, Sf. sec. XII, Anonim

– *Perioada Kamakura, 1186 –1332*

Bonzul Kinntsune, 1169 – 1244, Anonim

– *Perioadele Nammbokuceo, 1332-1392 și Muro-matși, 1392-1603*

Yamazaki Sokan, 1465-1554, Soți lui Bes-Syo Kosaburo-Nagahuro, ? – 1580,

– *Epoca Togukawa sau Edo, 1603 - 1868*

Poeta Cighețu-Ni, 1634-1706, Matsuo Bașho, 1644-1694, Sughiyama Sampu, 1647-1732, Mukai Kyoray, 1651-1704, Hattori Rannsețu, 1654-1707, Oțși Etsujin, 1650?-1702, Inembo, ? – 1711, Bonșo, ? – 1714, Kyokusui, ? - 1714, Onițura, 1661-1738, Kagani Shiko, 1665-1731, Nagakawa Oțsuyu, 1695, Poeta Kaga no Ciyo, 1703-1775, Yokoi Yayu, 1703-1783, Busson, 1716-1783, Issa, 1763-827;

– *Era Meiji, 1868 – 1912,*

Kijo Murakami, 1864 - ?, Tekkan Yosano, 1873-1936, Poeta Akiko Yoasano, 1875, Takuboku Ishikawa, 1886 – 1912

– *Din Războiul ruso-japonez, 1904-1905*

Anonim

– *Era Taisho și Showa, 1912 –1926, respectiv 1926*

Hakushu Kitahara, 1885, Rofu Miki, 1889, Daigaku Horigoutși, 1892, Yaso Saijo, 1892, Soji Momota, 1893, și o secțiune de „Populare”

De aici începe o parte în care nu mai este vorba despre perioade istorice și reprezentanți, ci despre autori contemporani cu Stamatia (cu mai multe sau mi puține poeme antologate, de la caz la caz), grupaje diverse:

– Hakushu Kitahara, 1885

– Rofu Miki, 1889

– Daigaku Horigoutși, 1892

– Yaso Saijo, 1892

– Soji Momota, 1893

– Din cântecele curtezanelor – în care este reluat practic întreg volumul *Din cântecele curtezanelor japoneze*, tot fără nici un nume de autor, fără nici o referință de vreun fel privitoare la poeme, dar cu un poem în plus, „Roua și tufișul de trestie”

– Populare

și, în final, bibliografia și paginile cu note critice.

În referatul pentru *Eșarfe de mătase*, Al. Ciorănescu scria: „Genul însă din care fac parte bucățile prezentei antologii, e atât de nou și de neobișnuit în literatura noastră poetică, încât nu mă îndoiesc că publi-

cul nu va aprecia după cum merită această tălmăcire”, adăugând că „merită să fie tipărită”. Știm, totuși, că de ceva timp apăruseră și alte traduceri, calitativ diferite – parte le-am amintit – din lirica niponă. Așadar, citind cuvintele lui Al. Ciorănescu, apar câteva semne de întrebare legate de circulația acestui tip de traduceri, și, de ce nu, de interesul arătat, în mod real, nu declarativ, din partea autorilor/ criticilor din epocă.

Comparații, analize

Data fiind lipsa de referințe, note explicative legate de poeme (ceea ce îngreuiază de cele mai multe ori identificarea corectă a fiecărui text), și maniera de redare din punct de vedere formal a versiunii în română a acestor poeme, este cel mai probabil că au fost tălmăcite mai curând ca niște texte poetice „europene”, nu conform regulilor literaturii nipone. Nu are sens să discutăm despre aceste reguli, nici despre subtilitățile care țin de diferențele de vocabular, aspectele sociale, nici de folosirea termenului „generic” de curtezană, global, pentru autoare care puteau să nu să fie toate „oiran” (curtezane), ci și „yūjo” (prostitute; termen folosit cu precădere în epoca Edo), gheșe ori alt tip de „femeie a plăcerilor” din ceea ce japonezii numeau cu diferite sintagme „lumea plutitoare”, ukiyo⁴, „mizushōbai⁵. La unele capitole, în preambul, sunt câteva rânduri cu explicații de acest tip: (iată segmentul despre „curtezane”, din care lipsesc referirile la/ explicațiile despre poeme): *Din cântecele curtezanelor*: „Curtezana sau femeia galantă japoneză, pe numele ei adevărat gheșă, nu e ca în țările europene o curtezană improvizată; inițierea în această «carieră» e lungă și grea și cere o adevărată ucenicie, care – adeseori – începe din copilărie; trebuie să știi să cânti, să dansezi, să cânti din chitară, să-ți îndeplinești rolul în toate ceremoniile: sărbători, ceremonia ceaiului; să cunoști arta de-a te îmbrăca cât mai atrăgător, de-a înmănușia un buchet de flori, etc. Marea preocupare a femeilor «închise» la Yoshiwara e de a se elibera prin căsătorie. Viitorul soț nu poate să-și ducă logodnica decât plătind o despăgubire patronului casei de ceai, care, pe vremuri, a cumpărat pe tânăra fată de la sărmanii ei părinți, - numai sărăcia e cauza acestui contract. În timpul acestei lungi perioade de servitudine, curtezana își mărturisește tristețea și dorul prin aceste cântece și poezii, pe care, adeseori, ea însăși le-a compus.”

Singura referire la haiku și tanka inserată de Stamatia nu e la începutul secțiunilor cu poeme din Bashō, Issa etc., ci la capitolul „Din războiul ruso-japonez, 1904-1905”: „În trei versuri, cuprinzând 17 silabe, poetul va schița un peisaj, va pune în relief un amănunt pitoresc sau o emoțiune, și, câteodată, își va oglindi sufletul. Această mică poemă de trei versuri se numește *hai-kai*. Frază adeseori neterminată, pe care visul sau gândul cititorului o va continua și o va completa. Farmecul ei e făcut, mai ales, din această colaborare atât de subtilă și atât de intimă.” Și, în paragraful următor: „Poema *tanka*, puțin mai lungă, cinci ver-

suri, 31 de silabe, e forma cea mai întrebuițată, aceea pe care și astăzi toată lumea știe s'o mânuiască; odinioară servea doamnelor nobile și părinților de la curtea imperială." Apoi nota: „Această scurtă vreme face ca poezia japoneză să se insinueze pretutindeni, să se împletească cu însăși viața și să însoțească toate evenimentele.” Și, în final: „Cei mai mulți soldați plecați împotriva Rușilor [...] și-au mărturisit zbaterile sufletului și dorul chinuitor de cei plecați să lupte pentru țară și împărat, aceluiasi ritm: tanka.” (p. 122)

Având în vedere această singură pagină cu referiri la haiku și tanka, ne întrebăm de ce abia aici și de ce numai așa au fost enunțate (deși explicația rezidă, într-o măsură, lecturând sursele), știind că Stamatiad era la curent (explicabil dacă avem în vedere și numai volumele consultate/ amintite de tălmăcitor) și din punct de vedere formal (mai ales – număr de silabe și așezarea în „trei versuri”), și pe fond (foarte sumar), cu câteva aspecte legate de poemele haiku și tanka. Cu toate astea, în volum ele sunt prea puțin urmărite, deloc explicate. Ne oprim la o tălmăcire din Ono no Komachi, antologată în *Kokinshū*:

„Poeta ONO NO KOMATSHI, 834 – 880

VISUL

Gândindu-mă la tine,

Am adormit,

Și'n somn te-am visat!

Dacă-aș fi știut că-i numai un vis,

Nu m'aș fi deșteptat!”

Dincolo de faptul că aceia care au tradus în engleză au preferat fie un „el”, fie un „tu” și că Stamatiad a ales o sursă din care a tradus în română „Gândindu-mă la tine”, acesta este un poem antologat în una dintre cele mai faimoase colecții de poezie de poezie din Japonia... Dar, înainte de a ajunge acolo, să ne amintim ce am scris în paginile anterioare despre „tanka”, „hanka”, „waka”, despre marile antologii japoneze, despre Ono no Komachi, ?825 – ?900, faimoasa poetă care a scris poeme waka/ tanka. Textul antologat aici este cunoscut în lumea specialiștilor și drept poemul KKS 552 (poemul 552 din *Kokinshū*) sau, după versul de început, „omoitsutsu”. Să vedem cum arată în original, cum a fost transliterat cu caractere latine și cum a fost tradus, în timp. Pentru acest poem ne oprim la versiuni moderne, în limba engleză:

Kokinshū, 552, transliterarea cu caractere latine a lui Donald Keene:

„omoitsutsu
nureba ya hito no
meitsuramu
yume to shiriseba
samezaramashi wo

„Thinking about him
I slept, only to have him
Appear before me –
Had I known it was a dream

I should never have wakened”

Donald Keene, *Anthology of Japanese Literature*, Grove Press: New York, 1955, p. 78

Există și alte versiuni în engleză ale acestui poem. Iată câteva:

“Did he appear,
because I fell asleep
thinking of him?
If only I'd known I was dreaming
I'd never have wakened”
Jane Hirshfield, Mariko Aratani

“I fell asleep thinking of him,
and he came to me.
If I had known it was only a dream
I would never have awakened.

Kenneth Rexroth și Ikuko Atsumi (din vol. *Woman Poets of Japan*, p. 14.)

Și, în final, versiunea semnată de Helen Craig McCullough, selectată pentru analiză și într-un articol publicat în „Simply Haiku”, Autumn, vol 4, no 3, intitulat **Female Waka Poets: Love poetry in the Kokinshū**, și semnat de către S. Yumiko Hulvey, în care la al patrulea vers transliterarea cu este diferită - yume to „shireba” (față de „yume to shiriseba”), de unde și versiunea engleză „If I had known I dreamd”

„Did you come to me
because I dropped off to sleep
tormented by love?
If I had known I dreamed,
I would not have awakened”

Helen Craig McCullough (*Kokin Wakashū: The First Imperial Anthology of Japanese Poetry*, Stanford University Press, 1985, la p. 350 versiunea în romaji, la pagina 351 versiunea în engleză)

Dat fiind felul în care scrie Stamatiad numele autorilor, amintim că atunci difereau destul de mult, de la un autor la altul uneori, modul de transliterare din limbile asiatice (fapt sesizabil și azi), din varii motive, unele ținând și de limba europeană la care ne raportăm. Din cauza acestui mod de transliterare e dificilă uneori, de exemplu, înțelegerea corectă/ certă a personajelor/ locurilor la care face referire, fapt vizibil și la Chelariu. Nu uităm, sistemele de scriere japoneze (kanji, cu caractere de proveniență/ inspirație chineză – „caractere Han”, silabarele „kana” - hiragana și katakana, și cu caractere latine „rōmaji”, „semne latine”; așa numita „romanizare”, întâlnită și în transliterarea „romaji”, cu variantele cele mai cunoscute: Hepburn, kunrei și nippon). Subliniem, japoneza nu e o „variantă” a limbii chineze. Ban'ya Natsuishii scrie: „unii oameni cred că japoneza e o variantă a limbii chineze. Asta e, desigur, o mare greșală, chiar dacă e știut că japoneza a împrumutat kanji care sunt de origine chineză. Cele două limbi sunt total diferite gramatical.”^[3]

3. *Haiku beyond Horizons*, Ginyu, International Haiku Magazine, Japonia, nr 44, 20.10.2009.

Și două poeme ale lui Bashō, cum sunt în antologia lui Stamatiad: „Glicina”, p. 59, „Singur”, p. 66:

„GLICINA
Vântul adie :
Umbra glicinei
Abia tremură...”

„SINGUR
Închid ușa.
În tăcere, mă culc,
Fericit de-a fi singur.”

Foarte probabil sursa aleasă ar putea fi *Haikai, Matsuo Bashō et disciples*, Traduction de Kuni Matsuo et Émile Steinilber-Oberlin, Paris, 1936, în care *Glicina* se regăsește la pagina 18:

«Brise légère.
L'ombre de la glycine
Tremble à peine...»

Iar celălalt la pagina 42:
«Je ferme ma porte.
Silencieusement, je me couche.
Joie d'être seul.»

Sunt poeme pe alese și de Stamatiad, și de Chelariu. Iată unul de Bashō (antologia Stamatiad, p. 65):

„EROII
Sub valuri de iarbă,
Acei ce-au luptat,
Acuma visează...”

Și versiunea franceză, din același volum de Kuni Matsuo și Émile Steinilber-Oberlin:

«Ah ! les herbes de l'été !
Et c'est tout ce qui reste du rêve
des guerriers morts dans la bataille! »

(versiunea din Michel Revon: *Anthologie de la littérature japonaise*. Paris, 1923, p.386:

«Ah ! les herbes de l'été !
Traces du rêve
Des nombreux guerriers»)

și versiunea în romaji: *Natsu kusa ya! / Tsuwamono-domo ga / yume no ato*

Versiunea Traian Chelariu:
„URME ALE VISULUI
Ierbi ale verii –
ah, urme-ale visului
multor oșteni!

Alte poeme întâlnite și la Traian Chelariu, și la Stamatiad. Versiunea Stamatiad:

„Ki NU ȚURAYUKI, 863-946
NICIODATĂ
Nu, niciodată
Sufletul Omului nu va fi cunoscut!
Dar florile

Din satul meu natal
Răspândesc același dulce parfum.”

Versiunea Chelariu:
„LOC NEUITAT
Suflet uman, ah
nime nu te cunoaște !
În cătunul natal
însă flori de pe vremuri
dragi, și iubitul parfum!”
Tsourayouki”

Cu nota de subsol: „Ki no Tsurayouki (883-946) vlăstar împărătesc. Șef de școală; numără printre colaboratori pe Tomonori, Mitsouné, Tadaminé.”

Altul, inclus de Stamatiad în seria de poeme din războiul ruso-japonez, cu autor anonim, la p. 136:

„PĂRINȚII V'AȘTEAPTĂ
Cadavre de dușmani
Acoperite de sânge,
Când mă gândesc
Că și pe voi, părinții v'așteaptă,
Cadavre de dușmani”

Și versiunea lui Traian Chelariu („Suflet nipon”, p. 24)

„TRUPURI DUȘMANE
Pline de sânge
mute trupuri dușmane, -
ah, când gândesc la
ruda ce o iubirăți,
mute trupuri dușmane !
(*Un soldat*)”

cu nota de subsol: „Autorul comite o gravă abatere dela regulile unei tannka, – dar repetarea cuvintelor «trupuri dușmane» dă un accent profund omenesc versurilor sale.”

(Endnotes)

1. Akiko Tsukamoto, în „Simply Haiku”, vol. 2, No. 4 (iulie – august 2004), *Modes of Quoting: Parody and Honkadori*, nota că „art of quoting” a apărut în era Kamakura, când mai erau puțini autori anonimi, poezii căutau și să fie originali, dar, prin „citare” / aluzie, să demonstreze „continuitatea istorică a Japoniei”. Și explică „punctele cheie” ale honkadori.”

2. Chen-ou Liu publica, în „Simply Haiku”, *Waking from Zhuangzi's Butterfly Dream? - Plagiarism or Honkadori*.

3. Kiku Yamata (1897-1975) sau „Doamna Crizantemă”, al cărei tată a fost japonez; în afară de traduceri, e autoarea mai multor cărți despre Japonia, cultura/ poezia Japoniei ș.a. Această carte cuprinde texte despre viața patru femei celebre, în versiunea franceză: „Okichi l'étrangère”, „O Koi la carpe”, „Tsumakishi la Belle sans Bras”, „Shizouka Princesse Tranquille”.

4. Termenul ukiyo e alcătuit din două caractere *kanji*; uki - „plutitor” / a pluti/ a apărea/ a se ivi; yo – ar putea fi lumea, societatea umană. S-a spus că *ukiyo* ar fi un termen care ar desemna lumea terestră, „plutitoare”, în opoziție cu nirvana.

5. Ad litteram – „comerțul cu apă”, termen folosit pentru denumirea vieții de noapte, dar și comerțului nocturn, în speță al celui sexual. S-a spus și că expresia mizu shobai ar proveni de la faptul că unele prostituate își făceau meseria pe bărci (Theo Lesoualc'h, *Erotique du Japon*, Paris, J.-J. Pauvert, bibliothèque internationale d'érotologie, 1968, p.79.

Simona-Grazia DIMA

UN ROMAN MAI PUȚIN CUNOSCUȚ AL HENRIETTEI YVONNE STAHL

Henriette Yvonne Stahl a exercitat, prin ani, o fascinație constantă, nu numai pentru calitățile ei scriitoricești (ca prozatoare, îndeosebi romancieră, dar și, sporadic, poetă ori traducătoare), ci și pentru charisma ei specială. Viața mondenă și sentimentală a scriitoarei a stârnit curiozitate, iubirile îi erau nonconformiste: printre ele, Ion Vineanu, apoi soțul ei, Petru Dumitriu – două uniuni, care, dincolo de neobișnuitul lor, aveau, fiecare, profunditate și substanță. Într-un fel, latura strălucitoare a vieții Henriettei Yvonne Stahl a primit, constituindu-se într-un tipar comod de receptat și decodat, un soi de clișeu, în vreme ce, pentru autoare, nu era vorba decât de o matcă a fenomenalității, în care o așezase destinul, locul ideal în care își putea vedea în liniște de preocupările ei cele mai absorbante, nebanuite. Sfielnic a penetrat, așadar, din eclatanța aparențelor, năzuința sa încordată spre spiritualitate, o foame reală, iar nu un capriciu indus de modelele epocii. Chiar și pentru o seamă de exegeți simpatici, treceau în prim plan eleganța femeii și dezinvoltura prezenței sale, estetismul și tenta enigmatică pe care le vădea. Discuta de la egal la egal cu mari personalități ale societății și culturii românești (cunoscute grație talentului său, apreciat de contemporani, dar și relațiilor de familie, ascendența sa fiind una deosebită). Iată câteva nume ale bunilor săi prieteni sau cunoscuți: Panait Istrati, George Enescu și Maruca Cantacuzino, Gheorghe Marinescu, savantul, Eusebiu Camilar, Regina Maria, Nae Ionescu, Mihail Sebastian, Mircea Eliade, Antoine Bibescu, Zaharia Stancu, Pamfil Șei-

caru, N. Carandino, N. D. Cocea, Cella Delavrancea, Emil Botta, Milița Petrașcu, Petru Comarnescu, Octavian Goga, Paul Zarifopol, George Vrăca, George Calboreanu, Martha Bibescu, Anton Dumitriu, Nicolae Iorga, Clara Haskill, Magdalena Rădulescu, Aristide Blanc, Andrei Scrima.

Nu poate deci surprinde faptul că, în 1996, când au apărut, după o îndelungată așteptare, convorbirile Mihaelei Cristea cu Henriette Yvonne Stahl (*Despre realitatea iluziei. De vorbă cu Henriette Yvonne Stahl*, Ed. Minerva), un critic (nu contează identitatea sa, ci mentalitatea pe care o ilustrează) opina că unicul interes al cărții ar rezida în informațiile conținute, ca mărturii ale unei scriitoare cu vaste conexiuni în „lumea bună”. Este exact perspectiva ce o oripila pe H. Y. Stahl. Spiritul său lucid o împiedicase atâta timp, până în anii '80, să-și facă publice amintirile: avea oroare de bârfă, de căderea în anecdotic, de minimalizarea trăirilor esențiale. La un moment dat îi replică Mihaelei Cristea: „Mi-ai spus că mi se reproșează că nu mi-am scris memoriile, iar prin ultima ta întrebare risc să intru tocmai în ceea ce m-am temut să se întâmple dacă mi-aș fi scris memoriile. Adică să trecem în domeniul cancanului” (op. cit., p. 264). Presimțea corect și că pasiunea sa de o viață pentru metafizică avea să fie plasată în zona derizoriului: „Din păcate, există o majoritate de oameni insuficient de maturi ca să priceapă corect taina vieții. Le este mult mai comod să decreteze această nobilă virtualitate umană drept obscurantism, mistică, vrăjitorie” (*ibidem*, p. 250). Într-ade-

văr, aceeași opinie critică mătura cu dispreț, din sus-amintitul volum, toată materia neîncadrabilă genului memorialistic și taxa drept elucubrații proprii senilității incipiente sau, poate, răsfățului unei creaturi foarte libere (într-o epocă proteică și într-un loc permisiv, unde orice experiment încăpea) toate referințele la spiritualitate, adică mai mult de jumătate din volum și, în fond, întregul său fundament.

H. Y. Stahl anticipase acest tip de atitudine, de aceea își formulase fiecare afirmație cu prudență, rigoare, bun-simț și, totodată, cu o precizie aptă să sugereze cu suficientă elocvență, unor minți deschise și receptive, lipsite de idiosincrazii, caracterul exact al problemicii, treptele și probele presupuse de acest domeniu, care e departe de a fi unul evanescent și lipsit de metodă, accesibil improvizatiei. „Trebuie să-ți spun că și acum, când vorbesc despre aceste lucruri cu tine, într-o carte pe care o vor citi mii de oameni, am sentimente grele, dureroase, de reticență, cu care trebuie să lupt ca să vorbesc, dar în același timp predomină și sentimentul că este de datoria mea să mărturisesc adevărul acestei experiențe posibile, natural umane, trăite de mine (*ibid.*, p. 246).

Henriette Yvonne Stahl avusese, de fapt, dintotdeauna aceste preocupări. O spune răspicat atât în convorbirile cu Mihaela Cristea, cât și în volumul *Le Témoin de l'Eternité*, conceput în limba franceză, publicat la Paris, în 1975, la Editura Caractères și tradus în românește de Viorica D. Ciorbagiu (Ed. Universal Dalsi, 1995; Ed. Herald, 2002, colecția „Romanul inițiatic”, ediția a doua).

Apoi, H. Y. Stahl este și traducătoarea faimoasei cărți a jurnalistului englez Paul Brunton, despre întâlnirile cu mari maeștri, printre care Sri Ramana Maharshi, *A Search in Secret India* (versiunea românească a fost intitulată, prescurtat, *India secretă*).

Ține de provincialismul (nu putem să-l numim altfel!) unei părți a criticii noastre literare obstinatul refuz de a studia tradițiile spirituale, precum și eludarea intuițiilor metafizice ale creatorilor, care sunt, astfel, plasate, de regulă, în zone vagi, de graniță, marginale: fantasticul, folcloricul de sorginte arhetipală, psihologicul (de obicei unul deviat, maladiv, atipic). Ignorarea perspectivei spirituale nu poate avea ca rezultat decât stagnarea într-o viziune condamnată a rămâne una seculară, limitată, localistă. Culegem, și în această modalitate oblică, a reticențelor și eludărilor mai mult sau mai puțin agresive, triste roade ale comunismului apter și materialist. Revine, indubitabil, tinerelei generații de critici, ce n-au apucat a se ofili sub presiunea tiparelor unui subtil limbaj de lemn exclusiv intelectual, mai pernicios decât cel vizibil de la distanță ca atare, să reveleze fățiș, netemător, vibrația unor pagini dedicate saltului ontologic, „spargerii de nivel” specifice planului revelatoriu. O abordare deschisă din acest punct de vedere ar conferi demnitate deplină literaturii noastre, plasând-o pe orbita valorilor universale: marea literatură are întotdeauna ceva din aperccepția transcendentului, problematică exclusiv umană, aptă, în consecință, a deveni material ficțional, într-o manieră, desigur, diferită de cea preferată de textele religioase. Romanciera H. Y. Stahl este dublată de un cău-

tător spiritual și fenomenul ni se pare unul de excepție în literatura (și în cultura) noastră: „Această continuitate față de disciplina interioară, pe care m-am căznit s-o realizez, a fost preocuparea majoră a vieții mele, poate unica mea preocupare” (*Despre realitatea iluziei*, p. 161).

Înseși romanele Henriettei Yvonnei Stahl au fost scrise în rama acestui zbucium sufletesc: „În general mie nu mi-a plăcut să vorbesc despre mine, să mă destăinuiesc, și de aceea am preferat să scriu romane. Romanele sunt o facilă camuflare a adevăratei tale ființe. A scrie un roman constituie o fascinație, asemenea fascinației pe care o are omul când se maschează și merge la bal costumat. Știe care este el cu adevărat și totuși gândul că el știe cum există în realitate, dar că nimeni nu-i cunoaște adevărata prezență, îl încântă” (*ibidem*, p. 205); sau „Nu am scris niciodată ca să descriu fapte, ci ca să evidențiez scopuri pentru care am luptat” (*ibid.*, p. 166); de asemenea: „Cărțile mele vor putea fi citite separat și vor dovedi, tocmai prin repetare, acele concluzii de care vorbeam și care m-au frământat toată viața” (*ibid.*, p. 216).

Povestind cum, din cauza sănătății sale șubrede, dar și dintr-o neîncredere funciară în putințele cognitive ale intelectului, nu și-a terminat nici liceul, dar a studiat cu pasiune filosofia, H. Y. Stahl face următoarele considerații relevante: „Eram avidă de a înțelege și trebuie să recunosc că, în felul meu ciudat, nu m-am jucat niciodată cu problemele de cultură. Niciodată nu am citit ca să dau examene, ci ca să pricep. Problemele de filosofie, de metafizică erau pentru mine probleme reale de viață. (...) Nu am așteptat răspunsul cutărui sau cutărui cunoscut filosof, ci, cu aprigă înverșunare, am așteptat răspunsul de la trăiri efective, concrete, trăirea teoriilor emise de oameni” (*ibid.*, p. 221, 222).

H. Y. Stahl a urmărit mereu o perfecționare în acest sens, nu de dragul virtuozității intelectuale, ci pentru a schimba calitatea contactului însuși cu ontologicul, ceea ce se repercuta, evident, și asupra relației cu contingentul. Conștientă de dificultatea de a trata corect acest câmp de investigație atât de delicat, prozatoarea a accentuat asupra necesității de a-l dezorientaliza complet, de a-l integra armonios în cadrul existențial al omului contemporan. Printr-o atitudine hotărâtă, ea deplasa aceste chestiuni dintr-un tărâm mental al vagului și al exotismului, pe terenul ferm al disciplinei interioare. Fidelă obiceiului de a face din romanele sale pantomime ale dramelor sufletești proprii, în *Martorul Eternității*, H. Y. Stahl și-a ipostaziat aspirația de-o viață.

Romanul acesta, compus în limba franceză, deoa-rece nu se putea adresa publicului românesc din anii '70, reprezintă o sinteză a drumului întortocheat, auster și pasionant, parcurs până la începutul iluminării spirituale. Este un roman inițiatic, scris cu mijloacele ficțiunii literare, dar și unul cu caracter eseistic, iar partea sa de memorialistică nu e de neglijat. S-ar putea pune, în subsidiar, întrebarea: de ce a ținut autoarea să recurgă la învățătura orientală și nu s-a limitat la mesajul echivalent al Bibliei? Probabil fiindcă H. Y. Stahl, o bună creștină, avea o structură lăuntrică preponderent

experimentală, mai degrabă decât una devoțională și că, dacă admitem, în spirit ecumenic, validitatea diverselor căi spirituale, ei i se potrivea aceasta, fără ca între ea și creștinismul ce și-a pierdut, trebuie să recunoaștem, latura esoterică, să intervină vreo contradicție. E apanajul misticii să acceadă, printr-o introspecție efectivă, în zona suprasenzorială, acolo unde polemicile și divergențele intelectuale sunt excluse. Martorul Eternității are meritul de a conferi substanță epică unor procese inefabile, unei intrigi transmutate din zona acțiunii vizibile în cea a ascensiunii chinuitoare în nevăzut. Și reușește, credem, să infuzeze forță acestui material românesc volatil, astfel încât să facă palpabilă esența unui proces revelatoriu, derulat cu încetinitorul de-a lungul unei vieți întregi.

Cu o intuiție sigură de prozator, H. Y. Stahl retează orice element superfluu, prezentând o acțiune parcimonioasă, redusă la strictul necesar. Este introdusă direct, abrupt, angoasa eroinei principale, naratoarea, care simțea, la cei 18 ani ai ei, în pofida frumuseții, talentului, succeselor literare, a caldei atmosfere familiale, dorința acută de a muri. Nu din motive personale, ci din pricina suferinței atotcuprinzătoare, care o afecta aproape organic. Lenta edificare purcede chiar din adolescență, odată cu intuirea unei perfecțiuni neschimbătoare, în spatele ororilor din lume. Dându-și seama că deocamdată nu poate descoperi nimic, adolescenta se dedă unor beții senzoriale care să-i amorțească, pe moment, disperarea. Se narcotizează cu morfină, cocaină, cu alcool, tutun etc. Bravada ei continuă cu erotismul frenetic, văduvit de iubire. Ceea ce înnobilează această perioadă tulbure este doar luciditatea: un ochi vigilent îi arată că în ea își are lăcașul o „bucurie virtuală”, care intră în corelație cu un obiect exterior spre a se declanșa, dar ființează, deopotrivă, în absența acestuia. Firesc, ar dori să intre în stăpânirea acestui izvor de bucurie pură, fără să-i mai asocieze mijlocul extern cu rol declanșator. Curând, nu mai simte nici o satisfacție în erotism: „Voiam să-l am pe Dumnezeu, ca Dumnezeu să fie cu mine și nu acest amant, care, ca și mine, va muri într-o zi. (...) Îl vedeam pe bărbat culcat aproape de mine. Era frumos. Dar bărbatul acesta mi se părea un biet lucru” (*Martorul Eternității*, Ed. Herald, p. 32, 33).

În *Despre realitatea iluziei*, H. Y. Stahl mărturisește a fi îngroșat unele elemente biografice, iar pe unele chiar a le fi inventat, cu scopul precis de a lămuri că spiritualitatea nu e o chestiune de virtute și de convenționalism, ci una de discernământ, de înțelegere corectă: ea nu are legătură cu fenomenalitatea. În cele ce urmează, îl regăsim, în Luca, „de data aceasta unicul, încântătorul și stabilul meu amant”, pe cine altul decât pe Ion Vinea, cel care are meritul de a-i fi adus cărți de Rudolf Steiner, René Guénon ș. a. Sunt, în paralel, comentate lecturile din mari filosofi: Bergson, Kant, Spinoza, Nietzsche, Plotin, Hegel, Schopenhauer. Prizonieri ai unghiului pur mental în abordarea Existențului, ei au ajuns, fatal, doar la o percepție parțială a acestuia, de unde frecvențele polemici de idei, purtate fără un rezultat palpabil. Îl admiră, așadar, pe Nietzsche doar pentru talentul său literar, iar lui Schopenha-

uer îi demască pesimismul, ca fiind provenit din interpretarea eronată a textelor antice. Lungile pagini eseistice, uneori prea lungi, alteori redundante, au, în principiu, farmec, fiind parte a aventurii cognitive palpitate, care este chiar subiectul romanului. Percepția transmentală la care ajunge, treptat, eroina, constituie cheia cărții și a întregii opere a autoarei.

Reluând firul epic, frecventarea Societății Teozofice, un pas mic pe un drum lung, nu face decât să întrețină un foc mocnit. Însetată de autenticitate, eroina țintea spre o certitudine personală. Destul de curând, a și avut-o, prin forțe proprii, iar nu prin calitatea de membru al vreunei confrerii. În pagini splendide, își descrie extazul oferit de misterioasa instanță pe care o simțea mai departe, neclintită, în taințele ființei sale interioare. E, desigur, o descriere aluzivă, întrucât ceea ce depășește intelectul nu poate fi comunicat decât alegoric. Pasa-jele sunt, în orice caz, convingătoare, atât prin lirismul lor, cât și prin similitudinea cu alte descrieri din cele mai diverse locuri și timpuri. Un demers comparativ pe această temă, însoțit de citate pilduitoare, ar putea fi oricând inițiat. Impresionantă este împrejurarea că Luca, aflat la o oarecare distanță, are și el, simultan, o experiență asemănătoare, indusă, neîndoiește, prin releul iubirii care-i unea – demonstrație involuntară a misterului sacru al dragostei, pe care H.Y. Stahl o definește, în *Despre realitatea iluziei*, în termeni energetici, ca pe un „transfer de forțe”. Oricum, transferul s-a produs în realitate, Ion Vinea trăise o stare extatică simultan cu iubita sa, după cum istorisește prozatoarea în convorbirile cu Mihaela Cristea.

O invitație în India o umple de bucurie. Apoi, fără motiv, e contramandată. Urmează dezamăgirea, depresia. În schimb, e invitată la Paris. Acolo își revede frațele, după douăzeci de ani de despărțire, și reîntâlnește o prietenă mai tânără, Magda. I se prezintă un „maestru spiritual”, Oliver, lucrează cu el, dar fără niciun spor, i-l prezintă și Magdei, care progresează rapid, se pare, dar se îndepărtează, în chip inexplicabil, de prietena ei. Abia după un răstimp de criză își întâlnește maestrul potrivit, al cărui nume e divulgat numai în *Despre realitatea iluziei*: Jean Klein, medic, inițiat, în India, în practica filosofiei non-dualiste, *advaita*. Portretul acestuia, discuțiile purtate cu el, atmosfera intensă a acestor întâlniri sunt, din nou, prilejul unor narațiuni electrizante, care respiră fiorul autentic al tânjirii după absolut, ca și o dureroasă atenție: este așteptarea exacerbată a miracolului salvator. Survin, în acest punct, ca o ultimă piedică, obstacole lumești. Oliver, probabil prea puțin evoluat spiritual, se îndrăgostește de Magda, ea face mari progrese, dar pe o cale greșită, iar relațiile dintre eroină și cuplul Oliver-Magda, inevitabil, se rup. Toate aceste tribulații (prin care cei doi apar mărginiți, opresivi, meschini, ironici, invidioși, părtinitori), aparent dramatice, sunt jalnice, egotice, întruchipând un soi de asalt al forțelor inferioare, mobilizate pentru a opri ascensiunea *celuilalt*. Autoarea se consacră exclusiv studiului alături de maestrul nondualist.

Contrapunctul acesta, destul de lung, cuprinzându-i pe meschinii Oliver și Magda, ca pandanți terestri ai eroinei și ai maestrului său, actanți într-un joc supe-

rior, este proba bunului instinct de prozatoare al Henriettei Yvonne Stahl. Intriga, devenită prea diafană, operând în planuri inefabile, ar fi putut părea inconsistentă, dacă n-ar exista acest revers ignobil și pasional, acest cuplu impur. *Hard*-ul său (pasiune, ambiție, antipatie, dorință de a zădărnici) fixează, prin constituțivizare și contrast, *soft*-ul (liniștea, transparența, dezinteresul) eroinei aflate sub protecția maestrului său. Revederea cu fratele e urmată, la scurt timp, de moartea acestuia. Toată seria incidentelor impregnate de elementarul vieții au darul de a readuce acțiunea pe pământ, avertizând împotriva exceselor și semnalând nevoia de răbdare, chiar și (sau mai ales) în planurile suprasenzoriale. Ca dovadă a drumului greșit pe care apucase, Magda moare de un cancer generalizat. Rup-tura între ea și autoare, ca și între aceasta și Oliver, se săvârșise deja.

Meditația alături de maestru conduce la cuceriri profunde, la revelații austere. H. Y. Stahl scrie cu har despre o succesiune de stări insondabile, volatile la orice atingere stângace. E nevoie de o mare putere de sugestie pentru a face din aceste realități, în fond intangibile, prezențe pline de plasticitate, luciri cvasielectrice, circulând cu naturalețe în câmpul unei proze autentice. Autoarea caracterizează un proces evolutiv nu lipsit de dramatism, într-un mod emoționant. Capitolele finale ale cărții, în special, în asiduul lor efort perifrastic de a aproxima condiția transmentală a conștiinței, degajă un patos nobil: „Era extraordinar să aud mulțimea, să aud vocile, zgomotul automobilelor, bicicletelor, câinii lătrând, copiii strigând, plângând, recunoscându-mă pe mine așa cum eram și, în același timp, găsind, înăuntrul meu, această pace statornică, această liniște solemnă. Era un culcuș de blândețe inviolabilă, esențială, care mă susținea și susținea lumea întreagă, care schimba total legătura conștiinței cu această lume” (Cap. XVIII, p. 202).

Noua condiție a conștiinței presupune situarea individului într-o postură de martor al propriei fenomenalități, precum și al celei mundane în general: „Eram o individualitate care-și putea da seama de ceea ce se afla în interior și în exterior, fiind, în același timp, fără interioritate și exterioritate. Într-un anume fel, tot ceea ce fusesem până în ziua aceea – corp, sentimente, idei – îmi devenise exterior, asemeni unor simple obiecte, chiar dacă, în mod esențial, îmi aparțineau și eram răspunzătoare de ele” (p. 210). „Totul devenise un vis conștient: eu, copil, adolescentă, prezentă în toate zilele vieții mele, cu toate evenimentele care au fost, care vor fi, și eu, tot timpul eu, trăind într-un prezent etern, fără să mă mai împotmolesc în evenimente, ci existând în această liniște-martor, care îngloba totul” (p. 212).

Mărturisind că metafizica i-a fost preocuparea majoră în viață și că, în romanele ei, s-a străduit să redea efortul uman de autotransfigurare (adevărată transmutație alchimică), prozatoarea oferă, conștient, o nouă grilă pentru interpretarea operei sale, depășind vechile tipuri de roman (sentimental, social etc.). Referire se face mai cu seamă la romanele *Între zi și noapte* (1941) și *Pontiful* (1972), dar, mai mult sau mai puțin pregnant, problematica e de găsit în toate scrie-

rile sale. În *Steaua robilor*, de pildă, procesul „despătimirii” ia forma luptei duse de eroină cu iluzia iubirii, cu spectrul steril al unui sentiment închipt. Pre-tutindenii, deci, în romanele Henriettei Yvonne Stahl, se remarcă obsesia trecerii spre un prag superior de conștiință, spre o înțelegere mai amplă și, astfel, spre o nuanțată integrare în univers – lucru demn de reținut, ca o notă de puternic realism.

Există, în aceste proze, o tramă primă, funcțională la nivelul realului accesibil simțurilor, și una secundă, depistabilă la nivelul mișcării lăuntrice. Romanele prozatoarei pot fi citite, toate, în această dublă modalitate. Așa cum afirmă în *Martorul Eternității*, a primat, alături de cunoașterea absolutului, păstrarea credibilității și a demnității de om care nu dorește să-și trădeze semenii, să rămână o străină pentru ei, să-și piardă compasiunea, capacitatea empatică.

Henriette Yvonne Stahl este o scriitoare interesantă, a cărei operă încă poate genera discuții fertile și exegeze complexe. Romanul *Martorul Eternității* este, în acest sens, un crez al vieții și al artei sale, presupunând totodată și un gest de curaj scriitoricesc. În descrierile stărilor suprasenzoriale, efortul merge pe aceeași linie cu acela al poeziei de azi: de a da cuvântului statutul de corespondent al unei realități totale, grație actului sacru al spunerii. Este o conducere a cititorului până pe marginea vidului benefic care absoarbe în Real.

Trebuie spus că *Martorul Eternității* nu este un roman mare – dar este, cu certitudine, unul care eludează cu dezinvoltură închiderea într-un gen, părând, mai degrabă, o narațiune memorialistică, un jurnal de idei, ceea ce-i conferă un aer de autentică modernitate. Personajele sunt caracterizate sumar (mai mult niște apariții hieratice), acțiunea e săracă, exprimarea, din când în când, bombastică (a se vedea nefericitul recurs la majuscule, pentru a reliefa excepționalul). Adevărul literar al unor pagini, așa cum am arătat, este, însă, incontestabil. Dar interesul major al acestei scrieri ni se pare că rezidă în altă parte: în perspectiva novatoare pe care o întrezărește. Dacă marile întrebări ale omului nu pot primi un răspuns adecvat decât din unghiul sursei sacre rezidente în noi (răspunsurile de tip intelectual, cum ar fi sistemele filosofice, de pildă, ori existențial, ca sinuciderea etc., fiind cu totul insuficiente), atunci extinderea conștiinței are un efect palpabil și îmbucurător. Datorită ei, frământările omenești vor fi privite altfel, vor primi o nouă dimensiune, iar, implicit, tematica literaturii se va îmbogăți, proces benefic mai ales în proză.

Deși, etnic vorbind, Henriette Yvonne Stahl nu avea nicio picătură de sânge românesc, ea aparține fără vreun dubiu literaturii române: a scris în românește, s-a confundat cu destinele românești. O spune chiar ea. Ispita de a se stabili în Franța, patria sa natală, n-a bântuit-o de fel. *Martorul Eternității* a fost scris, prin înlănțuirea unor fatalități socio-temporale, în limba franceză. Să nu uităm totuși să-i acordăm atenția cuvenită, ca operă a unui scriitor român, să ne bucurăm că în spațiul culturii noastre s-a zămislit un roman care face din subiectul căutării spirituale materie epică, demonstrând că asemenea teme nu pot scăpa creației artistice.

Ala SAINENCO

Vorbirea de dinaintea vorbirii

Slavistul și istoricul rus Alexandr L. Pogodin argumentează apariția limbajului uman pornind de la câteva repere considerate de el relevante pentru comparație și deducție: limbajul infantil, limbile comunităților necivilizate, comunicarea surdo-muților, situațiile de dereglare a limbajului și comportamentul primatelor.

În constituirea limbajului uman trebuie să presupunem, după Alexandr L. Pogodin, existența unei faze prelinguale, în care omul primar, nevorbitor, era totuși destul de evoluat comparativ cu primatele superioare cunoscute nouă. Neposedând limba încă, acest om primar era lipsit și de gândire logică (limbajul fiind inerent gândirii și formării noțiunilor), dar „mintea sa reținea imagini de o forță și o coloratură deosebită; el dispunea de trăire emoțională evoluată a vieții spirituale, capacitate de asociere a imaginilor care o depășea pe cea a primatelor” [p. 546]. Sub aspectul vieții sociale, omul primar era deja o ființă socială, creând familii – mici societăți, care, oferindu-i posibilitatea de a culege și a vâna în comun și în surplus, i-au permis să aibă timp pentru reflecție. Sub aspectul posibilității de articulare, omul primar dispunea de capacitatea de a pronunța sunete cu mult înainte de a vorbi. „Această materie articulatorie crudă s-a depozitat mult mai devreme de crearea limbajului” [p. 547], fiind constituită din exclamații impuse de excitații (iar omul primar, trebuie să presupunem, era foarte emoțional), din cântări, care îi exprimau instinctul sexual și care însoțeau unele acțiuni.

Imitația sonoră, exersarea organelor vorbirii ar fi reprezentat pentru omul primar una dintre modalitățile de provocare a plăcerii: plăcerea inițială era indusă prin exersarea organelor vorbirii.

Omul primar posedă și ceea ce, convențional, poate fi numit instinctul de a vorbi: tendința de a reproduce sunete, de a exersa organele vorbirii care a dus, mai târziu, la apariția limbii. Inițial, exista doar vorbirea în germene care reprezenta îmbinări ritmice cântate, slab articulate, asociate cu anumite sensuri emoționale. Emoțiile se asociau

cu îmbinări de sunete, dar și cu imagini. Din acest motiv, cuvântul primar avea sens figurat. Delimitând în capacitatea de trăire emoțională mai multe feluri de stări, Alexandr L. Pogodin le conferă doar emoțiilor uzuale – trăirilor, bucuriilor și tristeților obișnuite – statutul de imbold în apariția limbajului: „Panica sau entuziasmul general, sau dorința sexuală puternică condiționează producerea anumitor exclamații de frică sau bucurie, dar aceste strigăte nu aveau forță asociativă și au rămas din această cauză și astăzi la nivelul interjecțiilor [...]. Nu emoțiile care au provocat strigăte, ci emoțiile care însoțeau anumite activități, corelate ca și consecință cu anumite cauze, cu strigăte și cântece sau declamări ritmice cântate – iată sursa limbajului uman” [p. 549].

Pe lângă sunetul articulat, intonația reprezintă, după Alexandr L. Pogodin, expresia trăirilor interne. Tocmai de aceea, în limbile care sunt încă aproape de originea lor, tonul nu creează doar muzica, dar și cuvântul cu un anumit sens. Înțelegerea tonului și a gestului precede, în timp, înțelegerea cuvântului, iar în apariția limbajului o importanță deosebită o are ritmul. Pentru a argumenta rolul ritmului în constituirea acestuia, Alexandr L. Pogodin face apel la date din psihologie, referindu-se preponderent la lucrarea lui G. E. Müller, *Analyse der Gedächtnistätigkeit und des Vorstellungsverlaufes*. Ritmul vorbirii are efect de disciplinare în activitatea de învățare, căci, afirmă G. E. Müller, ritmul îl determină pe cel ce învață să se supună unor constrângeri, iar sustragerea de la ritm produce insatisfacție. Momentul inestetic al sustragerii de la ritm îl determină pe elev să respecte ritmul în conformitate cu munca cerută. G. E. Müller constată, de asemenea, că în unele situații ritmul este exterior activităților întreprinse.

Explicația tendinței de a descoperi un ritm extern acolo unde nu există unul intern Alexandr L. Pogodin o vede în faptul că tendința spre ritm se află în însăși natura umană. Relevant în sensul acestei constatări este citatul pe care îl reproducem integral după Alexandr L. Pogodin: „Dacă

încerc să învăț un șir de silabe, vocale etc. *fără ritm*, ci ca îmbinări de două unități cu accent identic, va trebui să depun un efort susținut pentru a nu fi indus într-un ritm (horeic sau iambic). Dacă însă prind acest ritm, nu mă mai pot debarasa de el”. Ritmizarea se produce în încercarea de a aranja în percepția auditivă un șir de sunete sau băți auzite, căci tendința de ritmizare subiectivă este o particularitate a psihicului uman, după G. E. Müller. Argumentele sunt suficiente, în opinia lui Alexandr L. Pogodin, pentru a-i atribui ființei umane în fazele ei cele mai timpurii tendința instinctivă de a descoperi ritmul peste tot. Cântecul uman primar ar fi reprezentat repetarea unor îmbinări slab articulate.

O altă ipoteză de la care pornește Alexandr L. Pogodin ține de capacitatea de muncă primitivă. Omul primar, prin analogie cu primatele preocupate de a-și construi un habitat, trebuia să fi fost un om muncitor. Chiar dacă activitatea de muncă a fost inițial instinctivă, aspectul conștient s-a conturat tot mai mult. În înțelegerea necesității muncii, Alexandr L. Pogodin subliniază două aspecte determinante: pe de o parte, conștientizarea necesității muncii colective, iar pe de altă parte, necesitatea coordonării acestei munci. Munca putea fi coordonată doar de o persoană care reprezenta și forța, dar și intelectul cel mai puternic dezvoltat. Ca această muncă să se realizeze coordonat, ea trebuia să conțină anumite automatisme. Și observăm, arată Alexandr L. Pogodin, că nu doar munca, dar și distracția (dansul, de exemplu) conține elemente de automatism. Prin raportarea la muncă, Alexandr L. Pogodin oferă și definiția ritmului: mișcările automate, care însoțeau diferite forme ale muncii, formează ritmul acesteia. Astfel, mișcările de vâslire sunt ritmice, la fel cum sunt ritmice mișcările fierarului sau ale șlefuitorului de pietre. Acest ritm al muncii a fost însoțit de exclamații involuntare, care „sonorizau” efortul.

Concluzia la care ajunge Alexandr L. Pogodin se apropie de cea a economistului german Karl Bücher, la care face trimitere: cântecele de muncă, în forma lor cea mai primitivă, reprezintă un ritm al exclamațiilor care corespund ritmului de muncă. Treptat, cântecul a evoluat de la îmbinări nearticulate sau slab articulate, care reproduceau ritmul muncii spre cântecele care, respectând ritmul muncii, o descriau.

Aceste concluzii îi permit lui Alexandr L. Pogodin să formuleze câteva amendamente la teoria privind originea limbajului uman elaborată de Nuare și Max Muller. Atât Nuare, cât și Max Muller considerau că efortul cerut de activitatea de muncă era însoțit de o exclamație, iar această exclamație, în timp, a devenit numele activității de muncă respective. Efortul în cazul muncii ritmice, consideră Alexandr L. Pogodin, a dictat un șir de exclamații la fel de ritmice, care se asociau cu sentimentele, legate de această muncă și cu reprezentările despre ea. Astfel, imaginea activității de muncă s-a suprapus pe imaginea sonoră, iar prima a devenit semnificație pentru cea din urmă. În acest moment intervine voința unei personalități puternice, după Alexandr L. Pogodin, care impune întregii colectivități asocierea respectivă dintre imaginea obiectului și imaginea sonoră. În felul acesta, pe materia cântecelor ritmate și încă slab articulate s-a construit limbajul.

Devenirea limbajului slab articulat în limbaj articulat este legată de trecerea de la cântarea în cor la cântecul individual, proiectându-se pe raportul individual-colec-

tiv. Atâta timp cât domina corul, atâta timp cât toți oamenii își însoțeau activitatea de muncă cu aceleași sunete, articulațiile nu se sustrăgeau domeniului subconștientului. Doar atunci când din cor s-a detașat pronunțarea individuală, solo, atenția s-a deplasat spre individual. Acest solo al conducătorului a fost urmat de cor (exact așa cum în cântările de azi, solistului îi revine rolul de bază). Tendința de manifestare individuală în limbaj este caracteristică omului în toate etapele dezvoltării sale și la toate vârstele. Exemplele pe care le aduce Alexandr L. Pogodin țin atât de evoluția în timp a ființei umane, cât și de manifestarea ei în ontogeneză: indienii din America de Sud, așteptându-și conducătorul, vorbesc individual, fiecare ca pentru sine; oamenii aflați în condiții de limită vorbesc în felul lor, monologic; limbile secrete ale elevilor denotă tendința umană spre individualizare prin limbaj.

În felul acesta oamenii *au vorbit și până a vorbi*, doar că această vorbire era slab articulată, dominată de repetițiile ritmice ale unor îmbinări de sunete, onomatopee etc. Vorbind, omul primitiv trăia plăcerea pronunțării sunetelor. El putea simți că o îmbinare de sunete îi place sau, dimpotrivă, îi displace, dezvoltându-și simțul estetic. Conștiința plăcerii era încă rudimentară, iar limba nu s-a constituit din aceste rudimente ale vorbirii. Limba s-a născut atunci când unuia dintre oameni i-a reușit să le insuffle celorlalți semnificațiile pe care el le percepea ca legate de o anumită manieră de articulare. Doar atunci limba s-a constituit ca fenomen social, ca mijloc de înțelegere interumană.

Acest proces de creare a limbii este legat de ritmul muncii, dar și de alte ritmuri. În apariția limbajului trebuie să evidențiem, după Alexandr L. Pogodin, un proces îndelungat de evoluție a speciei umane, dar și un moment al invenției prompte. Orice invenție este pregătită îndelungat și nesesizabil. Pe această linie a evoluției însă există un punct în care procesul se încheie cu descoperirea sau inventarea a ceva. În felul acesta cineva a descoperit focul, altcineva – roata, iar cineva a descoperit limba. A descoperi limba înseamnă, mai întâi, a lega în conștiință o semnificație de un semnificant mai puternic și mai stabil decât alte situații de corelație de acest fel și, apoi, a reuși să insuffli corelația descoperită celorlalți. Legătura, inițial slabă dintre semnificat și semnificant se consolidează și devine tot atât de necesară și utilă ca și necesitatea de a aprinde focul sau de a folosi o piatră în calitate de unealtă de muncă.

Întrebându-se care ar fi fost semnificația primelor cuvinte și la ce s-ar fi referit, Alexandr L. Pogodin demonstrează că acestea nu erau nici verbe, nici substantive: totalitatea reprezentărilor legate de sentimente a fost prima semnificație a îmbinărilor sonore. La început a existat doar ceea ce numim propoziții. Doar disocierea propoziției în părți componente a permis evidențierea verbului, a substantivului, atunci când a fost necesar să fie analizate anumite reprezentări care apăreau inițial ca un conglomerat. Limba începe cu sinteza care nu cunoaște nici nume, nici verbe.

Referințe bibliografice:

Погодин, Александр Львович, *Язык как творчество (психологические и социальные основы творчества речи): происхождение языка*, Москва, Изд-ство URSS, 2011, 560 p.

Victor TEIȘANU

Poezia prisosului de idei: Dumitru Ignat

Oricine poate constata, de la prima lectură, caracterul intelectualist al poeziei lui Dumitru Ignat. Aici preeminența inteligenței pare să legifereze totul. Pentru Dumitru Ignat poezia devine un produs atent elaborat, controlat cu strictețe în cele mai mici amănunte, așa încît, la urmă, acesta să se înfățișeze nu doar cu veșminte de gală, dar și conținînd aserțiuni clare, tranșante, inatacabile. Temelia acestei tipologii poetice este veche. Să-l pomenim doar pe E.A.Poe care în „Filosofia compoziției”(1848) pune accentul pe organizarea matematică, exactă și deliberată a poemului, eliminînd din ecuație orice rol pentru dicteul subconștientului, pentru inspirație. Trebuie să existe chiar și o măsură a efectelor, cenzura rațiunii avînd misiunea de a ștrangula comportamentul emoțional. Acest tratament „științific”, valabil ca teorie, n-a fost respectat în întregime, practic, nici de Poe însuși și cu atît mai puțin de urmașii săi literari. Dar linia poetică s-a dovedit fecundă și împreună cu o predispoziție spre zona culturii și cugetării a condus la sintagma *poeta doctus*, cel care este preocupat mai mult să creeze și mai puțin să exprime. În felul acesta, poezia nu mai înseamnă un mijloc de punere în evidență a inefabilului, ci doar un scop, urmărit din aproape în aproape, riguros, în toate articulațiile sale. Dacă „ceilalți” sînt într-un permanent contact cu Absolutul(Dumnezeu), firește, doar imaginar, confuz, vag și tocmai de aceea emoționant, pentru poetul din categoria intelectualistă, Absolutul este și rămîne o absență. Nici Dumitru Ignat nu pare dispus să accepte decît ceea ce îi oferă experiența finită. Dar Dumnezeu este al inimii, pentru că “le coeur a ses raisons”, inaccesibile rațiunii, cum ne spune Pascal. Adică exact ce refuză, programatic, Dumitru Ignat, pentru care primatul aparține rațiunii analitice. “Dacă cineva măsoară intensitatea sentimentelor, / a mea e zero” mărturisește poetul undeva, relevînd specificul artei sale care se bazează numai pe cunoaștere. Ignat își construiește poemele privind cuvintele prin lentila bijutierului, gata să

șlefuiască migălos, pînă cînd expresia capătă strălucire. O strălucire rece, ca marmora statuiilor dintr-o galerie hibernă. Cititorul versat simte parcă satisfacția finală a meșterului în fața produsului său, așteptînd să-i fie recunoscută performanța. Rămii cu impresia că poetul nu cultivă emoția, ci transmite profesoral concluziile tehnice ale unor mereu reluate demersuri cognitive. Tonul este de necombătut, rostirea apodictică. Autorul nu-și ascunde nici o clipă preferința pentru forma precisă, pentru conturul limpede. Nu întîmplător încearcă și sonetul, supunînd cu voluptate materia verbului la exerciții de mobilitate. Este adesea o poezie gnomică în care autorul pare mai interesat să comunice decît să sugereze. Abundă enunțuri morale, chiar didactice, o pedagogie a principiilor se înfiripă din poeme mai totdeauna tematice. Moliciunea aburoasă, evanescențele, atît de specifice majorității poezilor, lipsesc la Dumitru Ignat, pentru care poezia are meniri gnoseologice. Timbrul grav și universul cvasitehnicizat, în care se duelează continuu idei și concepte, uneori pînă la limita teoreticului, fac din poezia lui Dumitru Ignat un produs destinat în primul rînd intelectului și mai puțin inimii. Consecința? În postura sa de analist sobru, uneori nemilos chiar (sau mai ales) cu sine însuși, poetul refuză orice pornire erotică, cenzurînd-o sau pur și simplu eliminînd-o. Absența poeziei de dragoste este simptomatică, subliniind că pentru poetul cerebral, prea angajat în arena conceptelor, tema iubirii devine nerelevantă. Fiorul feminității, ivit cu totul accidental, este mai degrabă convocat să se amestece în jocul ideilor grave, pierzîndu-și identitatea. Dumitru Ignat este funciar un autor de poezie deșteaptă, orgolioasă, voit superioară și disprețuind mediocritatea. El nu trăiește în slăbiciune ci doar descrie slăbiciunea, nu plînge ci descrie plînsul. În 2007, poetul adună din întreaga producție lirică tot ce i se pare definitiv într-o antologie intitulată „Astfel” (Ed. Quadrata, Botoșani). Textele de debut editorial într-un volum colectiv, unite

sub titlul **“Pe această liniște”**, conțin în nuce liniile de forță ale parcursului său poetic. Tentația formelor fixe, belșugul de idei, anunță apetitul lui Dumitru Ignat pentru rigoare și sistem. “Vizită la muzeu” este elocventă: asistăm la circulația rece a ideilor, a observațiilor și concluziilor: “O armă, unealtă anonimă / a morții, / dar nicăieri numele luptătorului. // A plecat / să-și îngroape existența / în malul unui hotar, / în eternitatea unei biruințe, / sprijinindu-se în / materialitatea neutră a unei lănci, / care-i păstrează amprențele. // Numele războinicului durează / cât viața sau cât moartea lui. // După cristalul vitrinei, arma / e o poveste mută”. Descrierea exactă, gustul pentru definiții și expresia glacială nu pot ascunde nașterea unui presentiment al inutilității, extrem de prodigios în volumele următoare: “toate repaosele sînt în mișcare, / toate riurile se varsă în mare, / toate libertățile sînt necesare / ori complementare. // Constelațiile lunecă spre Apus, / seara este ziua dintr-o pipă stinsă. / O domnișoară Morgan, frumoasă și distinsă, / din depărtare-și flutură nisipul mîinii-n sus” (Lumea a făcut). Primul volum semnat de autor, **Prag** (Ed. Junimea, Iași, 1988) începe (întîmplător ?) cu un sonet, confirmînd orientarea lui Dumitru Ignat spre laconic, sub semnul preciziei și lucidității: „Lucid privesc eterna vîlmășeală, / înțelegînd și dragostea și ura, / lung răbdător la van și la greșeală, / la toate preștiindu-le măsura. // Dar prins de ora care mă înșeală, / ridic mînușa și îmbrac armura”. (*Hidalgo*). Cum se vede, adeziunea la idealismul tristului cavaler este pur formală, fiind explicit subminată de ochiul rațiunii. Nici adierea morții nu împuținează rostul acestei rațiuni care face din imaginea sfîrșitului ceva neutru, precum concluzia unui studiu: „Dintr-un șir de vieți, aceasta-mi pare / că e cea din urmă ce mi-e dată; / mîna cuiva, netremurată, / mă retrage-n cet spre Ursa Mare” (*Nadir*). Iar în „Traiectorie” putem vorbi de o pendulare între orgoliu și umilință, cu amplitudini în cărțile care urmează, ca și de utilizarea ironiei, ca îndulcitor la ariditatea unor enunțuri. Cenzura doctă face dificil zborul imaginației către teritorii mai apropiate lirismului, fondate pe sublimarea realului și pe fracturi în autoritatea logicii. Conform lui Dumitru Ignat, intersectarea cu ficțiunea nu trebuie lăsată în voia subconștientului, cum se întîmplă poezilor „deconstructivi”, ci ea trebuie să devină operă de implementare rațională: „oricînd poți strecura ficțiuni / în realitate” (*La dezvoltare*). O poezie a dramei umane este grăitoare pentru unghiul din care poetul privește subiectul, cît și pentru vocabularul său favorit: “nu poate fi ucis / cel nenăscut // dar latența lui / disperă / într-o carne interioară / răvășită de gheara unui carnivor / scăpat în istorie // mărturie / în favoarea genezei” (*Mărturie*). „Preștiind” măsura tuturor lucrurilor, devine vizibilă din cînd în cînd conștiința superiorității (*La moartea unui zeu*). În paralel, autoportretele în oglindă surprind necrutător lucrarea timpului asupra propriei ființe. Autoscopia este minuțioasă, astfel încît poetul găsește cea mai potrivită definiție pentru sine: „Îmi lipsesc / cîteva emoții, / îmi prisosesc niște idei” (Interpretînd un copac). Prisosul ideilor rămîne definitoriu pentru poezia lui Dumitru Ignat. Poate și ca un reflex al citadinismului, conferind alte noime filosofiei diurne. Și tot deficitul de emoție face ca din acest prim volum să lipsească poezia de dragoste, exceptînd „Cioarnă pentru un regret”, elegie de o frumusețe antologică. Secvențe de lirism erotic găsim în ciclul „Aluviuni”, adunînd poezia apărută de-a lungul anilor în periodice și marcînd începuturile poetice. **„Radiografia ingerului”** (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002) este un volum al introspecțiilor, o cobo-

rîre în sine menită să deconspire tainele sufletului bîntuit de angoasa efemerului. Tonul este elegiac, impregnat cu pastă groasă de ironie și autoironie. Mizele poetului sînt și de această dată importante și grave. Ele privesc destinul propriu dar și dezghiocarea universului în fragmentele sale constitutive. Intrarea în zone inaccesibile se face prin intermediul ingerului care poate fi consecutiv logos, conștiință, demiurg. În raport cu partea muritoare a ființei, cele trei ipostaze rămîn, sub forma ingerului, incoruptibile: “neînduplecat ca sabatul / pentru un rabin bigot” (Mai aproape). Din „Facerea” aflăm că vinovată de stricarea echilibrului și armoniei universale este însăși cunoașterea, înainte de care viața era simplă, profundă și umană: „Toate erau armonioase, misterioase, / pe cît de simple, pe atît de profunde / și ar fi putut rămîne astfel, / dacă n-ar fi devenit nume”. Dualismul ființei este permanentă sursă de conflicte, ingerul, cu toată aparenta sa familiaritate, fiind mereu restrictiv și intransigent. Între eul concret și conștiință nu există cale de împăcare. Îndemnul lui Thales, instituționalizat de Socrate, privitor la cunoașterea de sine, nu pare o soluție pentru poet, întrucît introspecția ar conține ceva nu doar periculos, ci și imoral: „Dincolo de toate acestea, / îmi pare un gest de decentă / să-ți lași Sinele în pace”. (*În penumbră*). Nici comunicarea cu „cei din jur” nu funcționează, bariera constituind-o desigur perceperea divergentă a existenței: „poate vorbim limbi diferite / folosind cuvintele aceleiași limbi”. Un sentiment tragic se insinuează tot mai des, viața urmînd cursul implacabil al unei partituri prestabilite: „Fără aplauze, / urcă pe scenele lor; / perfect lizibili / și lunecă în otrava nopții / ca-n lumea altui vis, / purtînd liniștiți lesa / destinului” (*Fără aplauze*). Inutilitatea și eșecul devin senzații distincte, care se vor contura și mai clar în următoarele cărți. Și volumul **Turnir** (Ed. Quadrata, Botoșani, 2003) se înscrie în același areal tematic. Ciclul „Celălalt” continuă simbolul ingerului, însemnînd partea care nu se vede a ființei, dublul spiritual, o anexă costisitoare a trupului, cu vocație de cenzor punitiv. Fațetele dublului sînt multe, „e un plural”, ne lămurește poetul. Dublul acționează dincolo de coduri umane, într-o libertate severă, constrîngătoare, dar jînduind la bucuriile naturale ale preopinentului uman. Cercetat prin empatie „celălalt” ne apare diferit și autoritar, însă gata să și trădeze sau să coboare în zona palpabilului. Al doilea ciclu pare dominat de viziunea morții și timpului irepetabil: „Mîinele timpului repede se face azi, / speranța-i șovăelnică, înceată, / mîinele ei întirzie, / dacă nu se destramă, / dacă nu se face niciodată” (*Mîine*). Sau: „Ca o furtună, / a rupt coroanele arogante ale arborilor; / dar n-a fost furtuna // Ca un zeu, / a trimis moartea asupra acestei lumi insolente; / dar n-a fost zeul” (*Ca o furtună*). Dumitru Ignat are uneori inventivitate aforistică, lansînd cugetări de ținut minte: „cîrțița dă de înțeles / că se poate trăi fără cer”, „cîința i-așteaptă la final și pe învingători”, „miracolul / n-are nevoie de martori”, „nu poate fi vorba de risipă / cînd toate ajung în păstrarea morții”. Și iată acum încă o maximă despre singura materie primă acceptabilă pentru poezi: „poezia ar trebui întocmită din aer, / dar și aerul e o materie grosieră”. (*Nu e o fericire*). În fine, **Margine** (Ed. Quadrata, Botoșani, 2004) este ultimul volum antologat de Dumitru Ignat în culegerea sa din 2007. Cartea accentuează sensibilitatea sa pentru schemele de gîndire rațională, în contrast cu emoțiile care pot desfigura: „ca să văd, închid ochii / și pun în ordine tîndările / lucrurilor sparte de neliniște” (3). Mostrele de gîndire abstractizată abundă, iar în combinațiile logice nu încap și aburii subconștientului. Aria de interes se extinde, încît

poetul îndreaptă tot mai des referințele sale către întregul univers. Aceasta și sub neostoitul său impuls cognitiv: „Dacă tot sînt pe lume, / încerc s-o cunosc, / într-o măsură potrivită / și fără complexe” (9). Universul este realitatea supremă, un fel de principiu ordonator care umilește creația perisabilă: „Totuși, în fața Universului, / nimeni nu pare destul de liniștit, / de ingenios, de profund / și mai ales nimeni nu se crede / bătrîn cu adevărat” (15). În aceste condiții, sfîrșitul trebuie asumat fără cutremure: „Aștept sorocul, rafalele de lumină ; / de multă vreme sînt / de prisos în Univers” (16). Dar și în lumea organizată a gândirii înfloresce paradoxul: „ca să înfăptuiască nonsensul / lucrurile se supun noimei” (22). Dezamăgirile legate de scurtimea și zădărnicia vieții nu-i provoacă, precum unui lung șir de poeți, simbolizați de Khayyam, pofta desfătării în belșug și plăceri. Atîta doar: cel care altădată făcea apologia gândirii și care controla realul „preștiind”, se recunoaște înfrînt: „Acum știu că tăria mea / este inocența” (29). Căci drama și panica decurg tot dinspre rațiune: „teama e pretutindeni, / teama e-n mintea mea” (32). Așteptarea, în contrast cu indiferența universului, devine insuportabilă, așa încît făptura obosită și resemnată dorește deznodămîntul. Și așa cum se cade unui intelectual, poetul nu crede cosmogoniile teiste și nici nu este un *homo religiosus*: „Lumea s-a făcut singură; / zeul a schimbat-o într-o capcană // s-a vîrit în ea s-o încerce, / și capcana a funcționat. // Lumea e capcana zeului, / zeul e închis în

lume ; // așa se naște iluzia” (50). Sub apăsarea timpului, gînditorul se autoexaminează nemilos, subliniindu-și precarietatea: „sînt un moft, / care se foiește de colo-colo, / numai pentru că există” (66). Pentru că o viață măruntă aproape că nu merită trăită: „să mă bucur de-nșelătoria / recoltă, precum avarul / de lada lui cu aur, / să mă fălesc cu / aceste tărîțe ale timpului, / aș ofensa viața, / aș supăra blînda moarte” (83). Iată și o descriere a trecerii cu adînci reverberații sufletești: „În ținutul de la marginea luminii, / viața e veche și netulburată. // Nu se poate intra: porți magice / sînt închise pe dinăuntru. // Umbra mea se va furișa dincolo / și va răsuci cheia” (74). Dumitru Ignat a fost, într-un fel, un risipitor. Teoretizînd cu eleganță în saloanele de lux ale gîndirii, el a risipit cîte ceva din talanții poetului, care puteau aduce rod mai bogat. La întrebări complicate, Ignat găsește răspunsuri simple, așezîndu-le pe un pedestal sclipitor. În tentativa sa de devoalare a celor din jur, dar și dinlăuntru său, poetului i-au prisosit ideile. Nu idei de prisos, ci prisos de idei, încît purtătorul lor a găsit de cuviință că emoțiile necontrolate, care și ele nasc poezie adevărată, trebuie surghiuite într-un plan secund. Dumitru Ignat aduce indirect un elogiu aspirațiilor cognitive pe care adesea, cu precizia geometrului, le transformă în vers. Multe din poemele sale au prestanța epitafurilor memorabile săpate de dalta artistului într-o materie perenă.

Dumitru MATEESCU

O NOUĂ TEORIE A CUNOAȘTERII ȘI ȘTIINȚEI

Disting între cunoaștere și știință. Se numește cunoaștere orice sistem al inferențelor disjunctiv categorice condiționate de disponibilitățile noționale. Se numește știință sistemul determinării obiectelor cu ajutorul unor metode. Cunoașterea și știința sunt sisteme dinamice și nu mulțimi de enunțuri. Primul sistem, cel al cunoașterii, este rezolvativ, cert, secundul este acționalist, ipotetic, aproximativ. Cunoașterea este smulgerea din infinitatea universului, cu ajutorul unor metode, a unor particulari, a unor instrumente, a altor metode, identificarea unor structuri particulare și de aceea acest sistem are structura silogismului DARII.

Cunoașterea este numai la nivelul matematicului și logicii deoarece în demersul asupra naturii intervin factori aleatorii care diminuează forța inferenței practice. Cunoașterea determină invarianți iar invarianții sunt repetabili, reversibili, știința determină posibili invarianți deoarece domeniul acțiunii materiale este acela al reversibilului relativ, invarianțul fiind stabilit mental, deci doxastic și el are în vedere, în mod imediat, repetarea aceluiași rezultate ale aceluiași acțiuni asupra aceluiași domeniu, care, la suprafață, are irepetabili.

Matematica și logica, singurele în care se cunoaște, se clădesc pe demonstrații iar demonstrația este un complex de inferențe disjunctiv categorice dependente de bagajul noțional al agentului. Matematica operează cu grafuri - fiecărui obiect (matematic) îi corespunde un graf. La fel și în logică. Grafurile sunt generate atât de acțiunea materială cât și de acțiunea mentală. Sunt argumente în favoarea definiției propuse a cunoașterii. Cunoașterea demonstrează iar știința definește.

Cunoașterea indică scheme pentru acțiuni asupra schemei iar știința determină scheme ale acțiunilor asupra acțiunilor. Dacă cunoașterea determină scheme de acțiune asupra acțiunilor, atunci știința determină elementele între care se desfășoară schemele cunoașterii, determină, în limbajul meu, disponibilitățile noționale și materiale, cerințele materiale și noționale.

Cunoașterea, fiind teză logică, este generată de orice. Știința este generată numai de comunicare. Determinarea cunoașterii de către comunicare are o structură comună cu determinarea științei de către comunicare, numai una și anume determinarea scopului altui agent de către interdicție. Cunoașterea se intersectează cu știința. Generarea științei de către comunicare mai include și o altă structură și anume a actualității. Rezultă teza că determinarea cunoașterii de către comunicare nu este în actualitate, obligatoriu. Structura comună a celor două determinări este izomorfă și cu determinarea permisiunii de către metoda din opinie. Căuzarea cunoașterii și a științei de către comunicare are în comun capacitatea metodei din opinie de a genera permisiuni naturale și/sau sociale. Structura aceasta este aceeași cu a ordinii (definită prin suma logică a obligației cu permisiunea și interdicția) condiționată de către metoda din opinie. Și ordinea însăși are structura scopului determinat de știință. Ordinea poate să fie știută și ea generează cunoașterea, fiind inclusă în structura cunoașterii.

Conjunția dintre determinarea cunoașterii de către comunicare și determinarea științei de către comunicare are aceeași structură cu a informației determinată de comunicare. Informația este știința generată de noutatea altuia, ceea ce este același lucru cu noutatea știută, cu știința și știința finalistă (știința

în conjuncție cu scopul). Rezultă implicarea ordinii actuale condiționate în definirea informației. Măsura în care metoda de acțiune asupra contextului este determinată de interdicție indică gradul de ordine, negentropia.

Măsura dezordinii, anume a libertății interzise, se numește entropie.

Dacă acțiunea cauzează știința, atunci permisiunea este programată, ceea ce înseamnă că ea se concretizează în scheme orientate, finaliste. Acțiunea cauzează cunoașterea atunci când permisiunea este determinată de scop. Acțiunea determină comunicarea când știința din opinia altuia, condiționată de scopul altuia, este programată. Structura generării cunoașterii de către acțiune este rezolvarea interioară cauzată de metodă. Acțiunea determină scheme, fie condiționate explicit, fie implicit, programarea fiind și ea o schemă, acționarea conform unei scheme. Putem conchide: cunoașterea și știința determină scheme, prima necesare, secunda, realizabile, ipotetice, programul nu este realizat întotdeauna. Acțiunea condiționează realitatea, agentul acționează asupra realității altuia dacă știința din opinia despre altul este condiționată de programul generat de către metoda din opinia despre altul. Demersul epistemic este orientat spre un altul. Dacă opinia determină sau acționează asupra realității, atunci cunoașterea este condiționată de cerințele noționale ale altuia. Dacă agentul acționează asupra realității obiective (a altuia), atunci știința din opinie despre altul este condiționată de intenția altuia, despre altul, din punctul de vedere al rezolvatorului în conjuncție cu lipsurile. Agentul acționează mental, asupra realității subiective în conjuncție cu opinia despre altul exprimată cu ajutorul cerințelor noționale atunci când cunoașterea este condiționată de metodă. Cunoașterea poate fi înțeleasă și ca inferența disjunctiv categorică tollendo ponens condiționată de metoda sau termenul mediu din DARII pe care o întemeiază. Cunoașterea se află în domeniul mentalului, al realității subiective, deoarece ea presupune determinarea cu certitudine a unor scheme condiționate de rezolvare, de inferență disjunctiv categorică, de precizare a unor condiții pentru DARII. Cunoașterea și știința sunt determinate, condiționate, de acțiune și nu de experiență. Atât știința cât și cunoașterea sunt dependente de metodele folosite, ele fiind consecințe ale unor demersuri asupra contextului.

Cunoașterea se caracterizează prin:

1. Structura sa elementară este a lui DARII;
2. Rezultă teza că orice cunoaștere este o inferență disjunctiv categorică condiționată de un termen mediu, metodele folosite;
3. Structura cunoașterii determină permisiunea pentru un alt agent și necesitatea pentru agentul rezolvator;
4. Cunoașterea agentului este și determinarea cunoașterii de către un alt agent determinat, condiționată de disponibilitățile materiale ale altui agent;
5. Cunoașterea este și derivarea unei rezolvări certe și a uneia aproximative din metoda materială;
6. Cunoașterea este rezolvarea a ceva cu ajutorul unui instrument complex, a unei metode complexe;
7. Cunoașterea este derivarea rezolvării altuia din lipsă sau a unui spațiu din lipsă;
8. Cunoașterea este derivarea unei rezolvări a agentului și a unei acțiuni a altuia din metoda materială;
9. Orice acțiune se bazează pe metode înăscute, scheme pentru acțiune;
10. Cunoașterea este limbajul abstract al altuia determinat de metoda din opinie și de regula derivării disponibilităților noționale din cerințele noționale. Cunoaștere oferă numai matematica și logica;
11. Cunoașterea regulilor trecerii de la unele elemente ale scopului la alte elemente ale scopului caracterizează comunicarea, transferul soluțiilor;

12. Cunoașterea nu este numai informație. Ea este acțiune reușită în mod relativ absolut. Cunoașterea determină scheme pentru a ajunge la informație. Informația cunoașterii este despre obiecte ideale, despre scheme, mai precis, are structura actualității interioare ce este aceeași cu interdicția cauzatoare de metode ale altuia.

13. Limbajul strict al cunoașterii are aceeași structură cu a rezolvării, ființării interioare;

14. Limbajul abstract al cunoașterii este acela al scopului determinat de finalitățile agentului exprimat cu ajutorul disponibilităților noționale ale altuia;

15. Limbajul empiric al cunoașterii este programul condiționat de opinia altuia, exprimat prin intermediul disponibilităților noționale ale altuia;

16. Limbajul în sens larg, de sumă a limbajului empiric cu acela abstract, al cunoașterii, are structura determinării culturii de către comunicare;

17. Posibilitatea cunoașterii este indicată de scopul generator de permisiuni. Posibilitatea scopului este acțiunea condiționată de metodă iar posibilitatea acțiunii este cultura condiționată de metoda din opinia altuia;

18. Cunoașterea demonstrează. Știința se caracterizează prin:

- a1. Este o permisiune restrânsă;
- a2. Este spațială, în structura sa completă, spre deosebire de cunoaștere care este ierarhizatoare, evoluează în timp, este atemporală, este certă fiind a și pentru egou;
- a3. În structura de profunzime știința se bazează pe un raționament corect și pe altul parțial corect; Știința presupune alegerea între cel puțin două consecințe;
- a4. Știința este și o rezolvare profundă și pretinde două cunoașteri;
- a5. Decizia referitoare la știință pretinde intervenția altei cunoașteri generatoare de metode;
- a6. Orice știință, în sens larg, cu structura scop și metodă este echivalentă cu două comunicări în sens restrâns;
- a7. Cauza științei este comunicarea;
- a8. Dacă experiența determină știința, atunci comunicarea este condiționată de intenția altuia condiționată de cerințele materiale;
- a9. Informația este noutatea știută, ceea ce este același lucru cu știința determinată de noutatea altuia, structură echivalentă cu știința sau cu acțiunea științifică, știința fiind o acțiune cu scop și metodă, reușită.
- a10. Știința informației este scopul determinat de știință;
- a11. Structura științei este izomorfă cu conjuncția acțiunii, a permisiunii, a programului, a metodei și scopului, a structurii lui Gp (întotdeauna va fi p) fiind structură acționalistă;
- a12. Posibilitatea științei o constituie cultura;
- a13. Limbajul strict al științei este al metodei din opinie;
- a14. Limbajul abstract al științei este al rezolvării interioare condiționate de permisiunea culturală finalistă;
- a15. Limbajul empiric al științei este al metodei materiale;
- a16. Limbajul, în sens larg, ca sumă a limbajului empiric cu cel abstract, al științei, este știința însăși.
- a17. Știința indică reguli ale acțiunii asupra naturii.
- a18. Știința definește.

O consecință a secvențelor nelimitate de evenimente, acțiuni finite o reprezintă timpul.

Timpul științei are structura determinării scopului unui agent determinat diferit de rezolvator de către metoda materială a rezolvatorului și de cerințele materiale ale rezolvatorului. Timpul cunoașterii are structura permisiunii condiționată de disponibilitățile materiale ale rezolvatorului.

Acțiunile se desfășoară conform anumitor scheme condiționate de structura agentului și ele conduc la rezultate din care unele sunt relativ invariante și altele sunt variante sau posibil vari-

ante. Schemele acțiunii sunt secvențiale sau nu. Cunoașterea[1] presupune determinarea acestor scheme care sunt ale rezolvării reușite iar știința – invarianții acțiunilor, rezolvări aproximative. Schemele acțiunii, întâmpărite, memorate și care sunt complicații ale celor inițiale ce ghidau completarea prin supt, prin strigat și eliminare, scheme înăscute și inconștiente, au capacitatea de a ghida derivarea din univers, folosind anumite instrumente, metode, a unor rezultate care sunt rezolvări parțiale. Cunoașterea înseamnă rezolvare strictă... certitudine, știința înseamnă rezolvare parțială, uneori ipotetică.

Acțiunile sunt parțial rezolvative și ele constată unii invarianți și varianți. Aceștia formează conținutul științei și se instituie ca posibile reguli de respectat pentru a obține anumite rezultate favorabile. Ele se îmbogățesc în cursul acțiunii omului. Omul are însușirea anticipării și generalizării. Prin subsumare, el atribuie acțiunilor sale relativ invariante însușiri universale, le numește legi ale naturii presupunând că oriunde s-ar duce omul va obține rezultate cel puțin analoge dacă ar acționa în modul cum acționează pe această planetă. El are ca susținere ipoteza unității lumii conform unui criteriu ipotetic. Omul numește acțiunile. Categoriile filosofice indică acțiuni efectuate de toate entitățile iar conceptele filosofice numesc acțiuni efectuate de clase mari de entități dar nu de toate. Știința nu operează numai cu ipoteze.[2] Structura științei este aceea a determinării a ceva (a adevărului, a unui obiect) cu ajutorul unei metode, din univers (schema spre care se aspiră este DARII). Este posibil ca științele terestre să nu fie corecte în galaxia lui Magellan, de exemplu. Știința are un număr de certitudini datorită intrării în domeniul schemelor fundamentale dar și scheme posibil reușite, numite ipoteze. În ultimă instanță, omul caută scheme rezolvative cât mai stricte, precise.

Ceea ce conferă certitudine este prezența inferenței disjunctiv categorice, structura rezolvării, pe care se întemeiază necesitatea.

Ceea ce caută omul este schema care să îl conducă la o prelungire nelimitată a existenței sale. O asemenea aspirație și problema sa fundamentală îl apropie de acele entități care sunt veșnice și în care el crede. Având modelul perfecțiunii, îl are și pe cel al nemuririi. Știința construită de om, schemele determinate de ea însăși poate, într-un viitor îndepărtat, să asigure asemenea rețete comportamentale care să prelungească, în mod nelimitat, viața. De curând s-a semnalat prezența unor moluște de doi metri înălțime și a unor bacterii care se pot regenera și astfel să își prelungească nelimitat, viața. Natura (terestră) este mai harnică decât omul. Ea deja a găsit metoda.

Perspectiva este de la agent la context. Fizica este știința spațiului material ceea ce, cu ajutorul metodei mele de cercetare, înseamnă că fizica se interesează de metodele materiale de acți-

une asupra contextului. Geometria este știința din opinie a spațiului interior, ceea ce înseamnă că este și știința metodei interioare de acțiune, de presupunere. Geometria este un domeniu al matematicii și este cunoaștere. Ea are un dublu statut, de cunoaștere și de știință. Știința este atunci când se preocupă de raportarea la context. Este de reflectat. Cunoașterea spațiului interior este însăși cunoașterea. Cunoașterea determină geometria spațiului interior. Spațiul este sistemul altuia.

În acest context, apare realitatea care, din perspectiva rezolvatorului, este o coincidență permanentă dintre modul cum se presupune și modul cum acționează contextul în care se află agentul. Agentul acționează asupra contextului cu știința și reacționează la acțiunea contextului cu sensibilitatea, cu arta. Structura realității mai sus indicată este aceea a permanentei condiționări a obligațiilor agentului de către programul altuia, al contextului, al onticului, mai general, ceea ce este același lucru cu modul în care scopul altuia și cerințele sale noționale condiționează obligațiile agentului. Sunt argumente care să întărească cele afirmate. Realitatea este o forță ce transcende agentul și îi impune un mod de a fi și a gândi, îi condiționează acțiunile, îi impune obligații care sunt necesități contextuale. Realitatea este ceva de care agentul tinde mereu să se apropie, de care se interesează și ale cărei posibile permisiuni sunt căutate și urmate. Realitatea, pentru fiecare, în mod efectiv, este o construcție, o ipoteză intelectuală supusă permanent verificării, utilizării, în raport cu rezolvarea aproximativă a fiecăruia.

Realitatea științifică, am determinat prin calcule, este știința și scopul altuia în conjuncție.

Realitatea științei este, din perspectiva acționalistă, generarea scopului și a intenției de către metoda altuia, ceea ce, mai larg, înseamnă condiționarea finalităților actuale și posibile de către fenomenele contextuale. Structura de mai sus conferă realitate științei în calitate de activitate. Știința realității (inclusiv din perspectiva rezolvatorului) are ca structură noutatea altuia, ceea ce este și scopul altuia condiționat de metoda agentului.

Cercetarea poate dezvălui rezultate care contrazic simțul comun sau anumite presupuneri.

Precizez că se poate demonstra ideea: realitatea acțiunii este condiționarea acțiunii de către cerințele noționale (care determină numele noilor instrumente efective). Realitatea obiectivă a agentului este metoda sa din opinie determinată de cerințele sale noționale iar realitatea obiectivă a altuia, pentru rezolvator este metoda din opinia despre altul condiționată de cerințele noționale ale altuia. Realitatea subiectivă este comunicarea condiționată de scopul altuia exprimat prin cerințele noționale ale altuia. Realitatea subiectivă științifică este informația iar realitatea obiectivă științifică este informarea.

O constatare de mare importanță și semnificație filosofică pe care am realizat-o și care modifică optica curentă este următoarea: acțiunea asupra realității obiective nu conduce la știință ci la știința din opinie și aceasta condiționată. Dacă acționează asupra realității obiective a altuia, cum este și natural se obține știința din opinie condiționată de scop și cerințele noționale ale agentului. Știința din opinie despre agentul respectiv se obține dacă acționează altcineva asupra realității obiective a agentului. La știința despre altul, mult condiționată, se ajunge dacă opinia, acțiunea mentală, acționează asupra realității subiective a altuia, și aceasta este știința despre altul condiționată de noutăți și de intenția exprimată prin cerințele noționale ale agentului determinată, conjuncția, de limbajul abstract al altui agent.

Nu ajungem la știința direct. Acțiunea asupra exteriorului se exprimă prin acțiuni mentale relativ reușite și acțiunea asupra interiorului se exprimă prin acțiuni materiale mult relativ reușite.

1. Se poate construi o concepție care să considere cercetarea științifică o rugăciune către divinitate, iar succesele cercetării științifice sunt revelații ale divinității milostive.

2. Eu, pentru prima dată în istoria filosofiei, am descoperit universul de cercetare și speculare filosofică al rezolvării a cărei natură nu este, încă, precis determinată (de exemplu nu sunt cercetate teme precum: care este relația divin-uman în rezolvare, relația logic nelogic, care îi este schema caracteristică și dacă are una? etc.), deschizând un nou univers cercetării filosofice, acela al rezolvării, am descoperit o nouă direcție de cercetare (a treia) în teoria categoriilor filosofice indicând un sistem categorial nou (categoriile fiind: 1. rezolvarea, ființarea, 2. ființa, problema. 3. existența, soluția, 4. spațiul, 5. actualitatea, 6. binele, 7. selecția, 8. necesitatea, 9. voința, forța. Structurile categoriilor filosofice sunt aceleași atât în imanență cât și în transcendență, elementele lor au roluri schimbate), un criteriu nou de deosebire între concepte filosofice și categorii filosofice, o nouă metodă de filosofare, o nouă direcție de cercetare, a treia, în logica și teoria acțiunii, care este un capitol, logica construită de mine, al unei noi logici modale, diferită de aceea în stil Lewis.

A.G. ROMILĂ

III. Ion Neculce, *O samă de cuvinte*

S-a spus despre Ion Neculce că a fost cel mai puțin cultivat dintre cei trei cronicari moldoveni ai secolului al XVII-lea. Într-adevăr, el nu a studiat la școli străine ca Grigore Ureche sau ca Miron Costin și nici nu a avut știința de carte a acestora. Dar, după o viață de înalt funcționar la curțile unor Antioh Cantemir, Dimitrie Cantemir și Constantin Mavrocordat, s-a retras la moșia sa, după 1732, pentru a continua *Letopisețul Țării Moldovei*, având o extraordinară stăpânire a limbii vorbite, o memorie de invidiat și o sânguință în a strânge informații din izvoare de tot felul. Rezultatul a fost o cronică ce cuprinde evenimente ale istoriei moldovene de prin 1662 până prin 1743, de la Dabija Voievod, mai precis, până la Constantin Mavrocordat. O parte au fost auzite, altă parte au fost trăite de el însuși, căci, să nu uităm, a fost martorul multora dintre împrejurările descrise, iar epoca lui Dimitrie Cantemir, al cărui om de încredere a fost, ocupă un loc important în scrierea sa.

O samă de cuvinte reprezintă o antologie de 42 de micro-legende istorice, pe care autorul le-a așezat în deschiderea cronicii, ca să nu lase neconsemnate lucruri legate de istorie Țării sale, pe care le auzise circulând sub formă folclorică. Avem de-a face, desigur, cu un scriitor cu o dorință acută de a recupera tot ce se poate în materie de date semnificative, pentru a da o lucrare cât mai completă în informații. Conștient de diferența dintre „basne” și legende, că, adică, ultimele conțin și lucruri adevărate, Neculce a precizat, precaut și responsabil față de cititorii săi, unde a auzit aceste povestiri și ce e de crezut în ele: citez: „*O samă de cuvinte ce sântu audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețu nu sunt scrise, ce s-au scris aice, după domnia lui Ștefăniță-Vodă, înaintea domniei Dabijii-Vodă. Deci cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, așa va face*”, citat încheiat. Despre ce vorbesc aceste mici legende pe care le-am putea lua de bune? Despre domnitori importanți (Ștefan cel Mare, Vasile Lupu, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Ghica Vodă) și fapte inedite, petrecute în timpul domniei lor. Avem și întâmplări cunoscute, pentru că au trecut, mai târziu, în literatura cultă a unor Alecsandri și Bolintineanu, dar și evenimente despre care nu mulți au auzit. Cunoscute sunt, bunăoară, legenda alegerii locului pentru mănăstirea Putna, desemnat de Ștefan cel Mare prin ținta săgeții sale, sau întâlnirea domnitoru-

lui cu Daniil Sihastrul și cu mama sa, după înfrângerea de la Războieni. Tot cunoscute

sunt legendele despre aprodul Purice devenit Movilă, despre pagubele făcute mănăstirii Putna de către domnitorul Vasile Lupu sau despre destinul aventuros al marelui cărturar Nicolae Miclesu Spătarul. Mai puțin cunoscute sunt altele, ale căror elemente și personaje au un real potențial anecdotic. Așa este, de pildă, evenimentul înhămării de către Ștefan cel Mare a polonezilor la plug, pentru a ara Dumbrava Roșie, sau legenda paharului din pietre prețioase lăsat de același domnitor mănăstirii Putna, a lui Petru Rareș pescar, a crizei financiare din timpul lui Vasile Lupu, a calului năzdrăvan al domnitorului Barnovschi sau a plimbărilor zgomotoase și periculoase pe care le făcea în trăsură Ștefăniță Vodă. Dacă unele dintre legendele neculciene, mai ales cele mai lungi, au haz, altele ascund sensuri morale, constituind parabole cu tâlc. Așa e povestea prieteniei dintre Ghica, viitorul domnitor, și un turc din Constantinopol, ajuns mare vizir. Cei doi și-au promis ajutor reciproc în cazul în care vor urca pe scara socială și politică, și lucrul se întâmplă, peste împrejurările nefavorabile. Dincolo de trimiterile la fidelitate și respectarea cuvântului dat, concluzia lui Neculce e una teologică: citez: „*că unde este voia lui Dumnezeu să biruiescu toate firili omenești*”, citat încheiat. Observăm, așadar, o varietate a acestor legende, una a întinderii, dar și una a temelor și a sensurilor pe care astfel de istorii trebuie să le transmită ca tezaur cultural național urmașilor.

Înzestrat cu dar de narator popular și cu talentul de a găsi întotdeauna cuvântul potrivit pentru a sugera atmosfera, pentru a păstra tensiunea, pentru a schița portretul și pentru a lansa ironia, Ion Neculce este „cel dintâi povestitor artist al nostru”, cum l-a numit Sadoveanu. Participarea afectivă care i-a făcut celebre interjecțiile nu a fost scutită de scăpărările de înțelepciune, prin care a verificat la tot pasul valabilitatea multor proverbe și zicători. Moștenirea sa literară o vedem fructificată din plin la autorul *Fraților Ideri*, dar și la marii povestitori ai secolului XIX, la Creangă și la Negruzzi. Cele 42 de istorioare alcătuiesc poarta fabuloasă prin care pătrundem în ultima cronică adevărată a Moldovei de dinainte de epoca fanariotă.

Scrisoarea, de la literalitate la literaritate (II)

Un exemplu de *scrisoare-escortă* poate fi considerată cea din decembrie 1883 a lui Alecsandri către Ion Ghica și care va prefăta volumul acestuia din urmă, tipărit în 1884, oferind detalii utile cititorului privind geneza și semnificația unui epistolar devenit *operă*: „M-am măgulit totodată cu slaba sperare că acea corespondență va fi bine primită de unii din compatrioți care binevoiesc a recunoaște puține merite predecesorilor și ceva mărire evenimentelor petrecute înainte de venirea lor pe lume.

Tu ai admis propunerea mea și ai realizat-o în parte cu o activitate de care s-au folosit cetitorii foaiei *Convorbiri literare*. Mi-ai trimis din București și din Londra un șir de epistole care în curînd vor fi adunate într-un volum demn de a figura în bibliotecile bine compuse. Oaspe iubit, el a venit să ia loc în familiile române, spre a le povesti cu graiul său limpede, vesel, plăcut, cîteva scene de la începutul secolului nostru, sau din zilele noastre, și a desfășurat o galerie originală de figuri ce poartă sigiliul caracteristic al epocii lor.”

Efortul tenace al lui Alecsandri de a *literaturiza* scrisoarea începuse încă din 1840, cu excesiv de romanica nuvelă *Buchetiera de la Florența*, publicată în *Dacia literară*, căreia îi va atașa un P.S. adresat lui Negri: „Acum sunt 16 ani de cînd am făcut cea întîi călătorie a mea în Italia, întovărășit de tine, care petrecuseși cea mai frumoasă parte a tinereții tale sub ceriul limpede acelei țări. Tu ai fost martur celor mai gingașe impresii a mele; ție ți-am destăinuit, ca unui frate iubit, toate visurile, toate sperările sufletului meu și, precum atunci ai priimit cu blîndeță acele destăinuiri entuziaste, primește și acum dedicarea celei întîi scrieri a mele în limba patriei. Ea este o slabă încercare, o știu, și nu aștept de la dînsa altă mulțămire decît să-ți aducă ție aminte de trecerea noastră prin Florența și de frumoasele buchetiere care ne da în toată sara

cîte un mic buchet de flori... În *Istoria unui galbîn* (1844) ne întîmpină un tînăr vînător care se îndrăgostește de o damă în timpul unui bal și „Ajungînd acasă, tînărul, îmbătat de delirul dragostei, se pune pe scris răvașe de amor atît de înfocate, că putea să frigă degitele, și alese dintre toate pe următorul, pe care îl trimise damei:

Doamna mea,

Viață sau moarte! Cu un cuvînt puteți să-mi dați una din două. Nu aș îndrăzni să vi le scriu aceste, dacă nu aș ști că aveți un spirit prea mare pentru ca să vă mînieți și o inimă prea nobilă ca să rîdeți de nebunia în care m-au aruncat balul de ieri.” Urmarea scrisorii: cel care îl anticipează pe Rică Venturiano va fi provocat la duel de soțul damei!

Tot din 1844, Alecsandri ridiculizează în *Propășirea, Stanțele epice* ale lui Aristia încheind cu un P.S. glumeț („Domnule autor, nu te zbârli pe mine pentru că și eu sfîrșesc ca și d-ta: Ale tale dintre ale tale.”) și își flanchează *Iașii în 1844* cu o *scrisoare* către M. Cogălniceanu („Dorești ca să-ți trimit o descriere a Iașilor. Iată dar că, pentru mulțămirea ta, mă hotărâsc a-mi scutura lenea și a încăleca pe condei spre a întreprinde o primblare pitorescă prin ulițele capitalei Moldoviei. Te înștiințez însă că această primblare am de gînd să o fac fără a-mi tocmi dinainte un plan de drum, precum se obicinuieste mai în toate voiajurile.”) Și un final tipic epistolar: „*Iubite Cogălnicene* – Ani și ani au trecut de la 1845: mulțime de prefaceri s-au urcat în țările noastre de atunci (...) Răbdare; în curînd soarta îndurătoare ne va dizgloda și țara și capitala. Pân-atunci însă, vale!”

Dacă în 1844, apelul la modelul epistolar îi facilitează ironia blîndă și umorul, în 1852 poetul își prefătează *Călătoria în Africa* (publicată în *Convorbiri literare*, 1874) cu o scrisoare către fratele său Iancu – prilej de a stimula curiozitatea cititorilor pentru neprevăzut și insolit: „Iubite frate!

– De 12 ani acum, de cînd călătoresc prin deosebitele părți ale lumii, tu mă urmărești cu ochii și cu sufletul. Dulcea iubire de frați, care ne leagă împreună, naște în inima ta o grijă tainică asupra soartei mele de călător, soartă spusă la tot soiul de întîmplări, și adeseori la pericole. De aceea preocuparea mea cea mai neconținută este a-ți scrie din toate colțurile pămîntului unde mă aflu, pentru ca să-ți dau semn de viață și să te îndemn a fi liniștit în privirea mea, căci este un Dumnezeu priitor pentru călători. Eu acum am sosit la Gibraltar, această stîncă uriașă acoperită cu tunuri engleze; și peste cîteva ore plec la Maroc, spre a vizita în grabă coastele Africii, pîn-a nu intra în Spania. De vroiești a cunoaște cum am făcut drumul până aici, îți trimit jurnalul meu de călătorie.”

Romanul neterminat *Dridi*, scris în 1869 și publicat în 1873, reface epistolar destinul unei tinere actrițe pariziene, bună prietenă a emigranților români. O *circulară enigmatică* îi anunță pe *amici* de intenția actriței de a părăsi Parisul („Adio! Plec într-o călătorie la care am visat adeseori; mă duc să cunosc lumea nouă de unde nu cred că m-oi întoarce printre voi. Nu vă cercați însă să ghiciți care-i acea lume; cunoștințele noastre geografice nu se întind pînă la marginile ei.”). O scrisoare semnată *Fostul conte de Farel* către *iubita mea contesină* o anunță de ruinarea celui ce îi era sprijin („Cunoscînd noblețea inimei tale, nu vreau să-ți ascund poziția critică în care am ajuns. Sunt ruinat! Mai mult decît ruinat, sunt falit! Căci vînzînd tot ce am, nu-mi rămîne cu ce să lichidez datoriile mele... Falit! Aceasta mă disperă, fiind o pată pe numele părinților mei!”), la rîndu-i actrița sacrificîndu-și averea pentru *onorul* celui în cauză: „Fii liniștit! Onoriul d-tale este ferit de orice pată, creditorii d-tale sunt plătiți.” Partea a doua transferă acțiunea în Moldova anului 1848: tînărul Vali primește *un bilet de la un amic al său din Iași* care îl determină să se retragă în munții Hangului („Frate! Nu mai este nimic de sperat! Întreaga tinerime inteligentă a fost arestată sau împrăștiată. Domnul e triumfător! (...) Eu te sfătuiesc frățește să te depărtezi din țară cît mai curînd, căci sunt date ordine să te aresteze...”), și o scrisoare de la Dridi care își pregătește la Londra căsătoria cu lordul F. („Îți închipuiești, iubitul meu, pe biata Dridi percutată în negurile Englierei, tristă, regretînd trecutul și neștiind ce-i pregătește viitorul? (...)

Iată, iubitul meu, în ce iad sunt exilată eu, vesela ta Dridi, care n-a mai rîs de cînd am rămas singură... Îți aduci aminte de rîsetele noastre nebunești din Paris? (...)

Cînd F. face acum pregătirile necesare pentru cununia noastră. (...) Oricum să fie însă, sufletul meu va fi în veci cu tine, Vali, tu, care mi-ai dat cea mai mare fericire pre pămînt.

Adio, iubitul meu, adio!), răspunzîndu-i la rîndul său din Constantinopol: „Îmi pare că ești lîngă mine, cu gentilețea ta de veselă păsărică: „Îmi pare că te văd zîmbind cu oarecare malițiozitate în vreme ce-ți povestesc cele ce-am făcut și văzut de cînd am plecat din Paris; îmi pare că aud glasul tău mult iubit...” Poezia cu același titlu întărește ideea că Vali este personaj *alter-ego* și că ambele opere își au *inspirația* în chiar tinerețea autorului:

„Multe știu să cînte
Și voios să-ncînte
Noaptea în bancheturi, pe iubita lor,
Dar ca dînsa cine

Știa să închine
Cupa veseliei dulcelui amor?

Dalbe tinerețe,
Gingașe frum'sețe
Cine putea crede că voi veți pieri!...
Deși n-o mai vede,
Nimene nu crede
C-a putut să moară vesela Dridi!”

Nuvela *Mărgărita* redactată în 1870 desfășoară povestea romantică a iubirii dintre poetul *Alexis V.* și tînăra *Mărgărita X* căsătorită împotriva voinței sale cu *D-l M.*

Înainte de a părăsi țara, Alexis încredințează iubitei o interminabilă și naivă jelanie amoroasă („Acest adio a inimei în ora plecării cuprinde un amestec de jăliri dure-roase și de tainice prevestiri, care îl mîhnesc și îl înfioează, căci i se pare că zice adio pentru totdeauna!... fericie acela care într-un asemenea moment găsește în fundul inimei un nume adorat căroră să poată închina comorile sufletului său! (...) Plec muncit de o cumplită durere, dar oricum să fie, sunt mulțumit de a sacrifica fericirea mea în favoarea liniștei tale, căci precum ți-am declarat din viu grai, te iubesc de o mie de ori mai mult pentru tine decît pentru mine. Dacă socoți însă că merit o recompensă, fă ca să o regăsesc în Paris, sub forma unui răvaș scris de tine cu toată încrederea și sinceritatea amorului puternic ce m-a supus ție pentru viața întreagă.”) la care i se răspunde asemenea: „...de cînd te-ai depărtat, de cînd al tău adio au deșteptat în sînu-mi durerea despărțirii, simt că am nevoie de toată dragostea ta pentru ca să mă susție în cruda singurătate în care m-ai părăsit. Acel adio, care cuprinde un sacrificiu atît de mare din parte-ți în favoarea liniștei mele, au adus o dulce apropiere între noi și mi-au dat o vie încredere în amoriul tău, amoriu devotat, mare și nobil ca inima ce-l conține. (...)

Crede-mă, Alexis, trist e lanțul ce te leagă de mine! Singura idee ce mă susține este că ființele care trăiesc fără nici un țel în viața lor mor în floarea tinereții... Fie ca șirul zilelor mele să se curme cît mai curînd, dacă sunt condamnată de legile sociale a trăi făr' de tine!”

Vocea auctorială precizează că „Alexis ceti printre lacrimi acest răspuns chiar al iubitei sale, și, cu lacrimile în ochi, el scrise următoarea epistolă și o espedie...” Iată: „după ce am cetit-o de multe ori, după ce am analizat fiecare frază, fiecare cuvînt, am descoperit în ea o mîhniciune atît de mare, că toată veselia mea s-a stins într-o clipă. (...) Departe de tine, inima mea se luptă cu dorul neîmpăcat, dorul care cuprinde o lume întreagă de suferințe. Îl cunoști și tu, Margărita, acest chin ce sfîșie inima și știi cît e de crunt! Crede-mă, însă, că el e mai puțin dureros decît durerea ce simț gîndind la tristețea ta. (...) O! scumpa mea Margărita, fă ca amoriul meu să fie pentru tine un soare splendid; fii zîmbitoare, fii radioasă la razele lui, și astfel îți promit să uit prezentul, uitîndu-mă chiar pe mine însumi. (...) Ai produs în mine o înviere morală și îți sunt dator mai mult cu viața, îți sunt dator cu dezvoltarea calităților inimei mele. (...)

Ce să-ți spun, iubită Margărită? În prezența minunelor naturii, precum și în fața productelor geniului omenesc, inima mea te-au asociat la toate uimirile sale, și pre-tutindene iubirea mea te-a înălțat pe tine deasupra tuturor

făpturilor dumnezeiești și tuturor operilor care ornează geniul omenirii.”

În final, lovitură de teatru: Margărita îl anunță printr-un *mic billet* că în iarnă va veni la Paris, „Alexis așteaptă iarna cum așteaptă un bolnav primăvara; însă la finitul toamnei toate speranțele lui căzură ca frunzele copacilor. Margărita îi trimise aceste câteva rânduri, care îl făcură să zacă trei luni de zile în patul durerii:

«Alexis!

Cu moartea-n suflet îți scriu aceste linii!... Uită pe Margărita, care de azi nu mai există pentru tine... Sint mamă! Să întindem un vâl negru asupra trecutului și asupra promiterilor viitorului... Adio!...»

În final, Alexis scrie un *cîntec* – „strigăt suprem și duros al inimei” –

Adio, rămii ferice!

Șterge din inima ta

Pe cel ce adio-ți zice,

Deși-n veci nu te-a uită –

după care... întreprinde o călătorie în Africa și America; eroina – care apare poetizată și în volumul *Măgăritare* – „deveni mamă de o gentilă și numeroasă familie.”

Procedeul epistolar îl va mai folosi Alecsandri și în 1880 ca *incipit* al evocării intitulate *Porojan* („Amice, Am pierdut în zilele trecute un tovarăș de copilărie care purta un nume mai mult de șatră decît de salon, căci se numea Porojan! El a fost unul din robii noștri, țigan lingurar de soiul lui, însă pitar de meserie.” – text adresat lui Ion Ghica). Și în 1881 cînd publică în *Familia* o proză dedicată unui prea sfios și lipsit de curajul vieții om și poet care își luase numele de Petru Sfiiescu, deși se numea Petre Cercel, ceea ce ar sugera posibilă descendență domnească, care îl vizitează la Mircești și, după ce îi citește câteva poezii, pleacă nu fără a oferi o explicație. „Mă duc să mă închid într-un schit din Muntele Athos pentru ca să scap și eu de lume și lumea de mine.

A doua zi Petru Sfiiescu a plecat de la Mircești și peste o lună am primit acest mic răvaș de la dînsul.

Domnule A.,

Am sosit la muntele Athos... Schitul de a mă închide în zidurile sale, arse cu două zile înaintea sosirii mele... Iar întîrziat!... Plec mîinii la Ierusalim!...”

În ultimul an al vieții, bardul de la Mircești publică în *Convorbiri literare* o satiră amară împotriva profitorilor revoluției pașoptiste, prefațată de o scrisoare a dezamăgirii adresată unui vechi și statornic prieten:

„Amice Ghica,

Gustat-ai vreodată *pîinea amară a exilului*? Sper că nu, dar în or ce caz îmi place a constata că ai scăpat teafăr, ca și mine, de la influența sa perturbatoare.”

Scrisori la un prieten („Negru pe alb”) va publica și C. Negruzzi, în număr de 30, urmate de un Epilog, intitulate semnificativ *Primblare, Pentru ce țiganii nu sunt români, Fiziologia provincialului, Istoria unei plăcinte...*, în fond proză memorialistică și foiletonistică în formă epistolară semnalată prin date (iunie 1839, martie 1840, octombrie 1841, februarie 1842...), formule finale (*Vale et mea, Adio!, Sănătate!, Vale!, Adios!, Bucurie!, Sănătate!*), fraze finale de anticipare („Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva despre scriitorii vechi.”), deschideri ale orizontului de așteptare:

„Îți făgăduiesc să-ți spun ceva de scriitorii vechi...”

„Vin de la vînătoare, prietine, unde am împușcat un lup. Dă-mi voie să-ți vorbesc despre el.”

„Îți aduci aminte de copilăria noastră – care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! – ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoșeeeee!”

Scrisorile negruzziene îi vor oferi criticului Eugen Lovinescu temei să recunoască autorului meritul de a fi un deschizător de drumuri: „ce sunt aceste scrisori? Prilej de a putea vorbi de orice, de impresii de drum, de lucruri mai serioase, de probleme actuale, de nimicurile vieții, sub o formă cît mai liberă, de adevărată *causerie*, cu un oarecare aer de nepăsare, de diletantism, fugind de orice argumentație mai strînsă și de tot ce ar putea părea pedantism. Negruzzi e cel dintîi *foiletonist* al nostru...”

Sub o oarecare rezervă, Lovinescu va recunoaște și valoarea literară a acestor compuneri, aflată evident, sub cea a capodoperei ce i-a adus celebritatea: „Compunătorul *scrisorilor*, minunatelor lui scrisori turnate într-o limbă ușoară, fină ca o horbotă, spirituală, fără mari pretenții de literatură, dar, sub înfățișarea lor familiară, păstrîndu-și totuși un caracter literar.” Aceleași texte îi argumentează lui Iorga o afirmație de domeniul paradoxului: „rîsul acela batjocoritor și rău al satirului fără îndrăzneală.”

Un comerț epistolar propunea Negruzzi și în nuvela de tinerețe *O alergare de cai* – compunere excesiv și desuet romantică, cu acțiunea plasată în capitala unei Basarabii rusificate. Naratorul care e protagonist în propria narațiune – primește scrisori numeroase de la Iași („Toate îmi vesteau cîte o supărare. Una un proțes, alta niscaiva vești politice mîhnicioase. În sfîrșit, una mai mică îmi spunea că mă așteaptă, că mă iubește, că mă dorește. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.”), iar cînd revine în capitala Moldovei – primește o înlăcrimată epistolă de la doamna B., rămasă la Chișinău – tînră și văduvă: „Prietenul meu! Sunt foarte nenorocită! Au că te gătești să vii iar în Basarabia, să te faci că nici nu mă cunoști. Cînd ai ști cît sunt de nenorocită!” Un amic îi dezvăluie – tot epistolar – adevărata cauză a suferințelor doamnei B.: „Sărmane prietene! Mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cît vei trăi înșelat de femei. Mîngîie-te, simțitoriule, Verter, Șarlota ta nici a murit, nici s-a bolnăvit (decît numai cînd i-a murit cățelușul), ci din împotrivă, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tînră ofițer de lănceri... (...) Tu ești uitat, ca cum n-ai fi mai fost.”

În aceeași epocă de efervescentă elaborare epistolară, D. Bolintineanu își înscrie numele printre *pionierii romanului românesc* cu *Manoil* – (1855) – prima încercare de roman terminat a literaturii noastre -, și *Elena* (1862) – *roman original de datine politic-filosofic*. Primul e îndatorat unor modele europene celebre de genul *Noua Eloisă, Suferințele tînărului Werther, René*), forma epistolară fiind considerată adecvată pentru a prezenta eroi sentimentali predispuși la confesiuni. Chiar dacă experiențele trăite în străinătate l-ar putea determina să disprețuiască confesiunea sentimentală, Manoil își afișează cu ostentație ipostaza tristaniană, fiind salvat în final de dragostea statornică manifestată de Zoe.

Narațiunea debutează cu adresarea specific epistolară *Iubite B...* conturînd o atmosferă desuet romantică, specifică: „Îți scriu din camera mea, ce dă asupra grădinei, pe o masă încărcată de cărți de tot felul... Dulcele profum al florilor și al rîului intră în cameră și mă îmbată! Stelele cli-

pesc voioase în spațiul curat al cerului, ca bucuria în inima mea, și seamănă, într-un minut de voluptate cerească, să se cufunde unele într-altele! Privighetoarea cîntă la feres-trele mele, îngînată de dulcea murmură a rîului și a șoap-telor! Ah! Cum totul e voios și fericit împregiurul meu!... pentru ce numai eu neodihnit?... nu știu ce am, căci vii-torul mă înspăimîntă!...”

Epistolierul propune un dialog cu destinatarul/citito-rul, cu rol incitator („Ai auzit iubite B... ce principiu are acest Alexandru? (...) Mărioara mă iubește!... (...) Voi să-ți scriu cîteva rînduri comice... (...) Nu ți-am scris de șapte zile. De șase zile sînt în pat și zac și nu mă lasă să scriu. Știi că era să merg la vînătoare; ascultă ce mi s-a întîm-plat. (...) Ți-am fost scris că plec peste trei zile; iată opt și sunt tot aice! «Ești un om fără hotărîre», vei zice tu ca totdeauna, dar dac-ai ști cauza, ți-ai retrage vorba îndată. (...) Aici se întîmplă, în umbră, lucruri cu totul ciudate.”) însă convenția nu poate salva schema, inclusiv din cauza insuficientei selecții a elementelor narate: „Amice! Scri-soarea precedentă fiind cam lungă, cred că te-a ostenit, cetind-o. Am hotărît dar să-ți adresez una și mai lungă, spre despăgubire.” Firul narativ se va derula după o între-rupere („De doi ani nu ți-am mai scris... ai tot dreptul sau să-mi bănuiești, sau să mă crezi mort. Mort însă nu sunt, frate! Dar schimbat, schimbat întru toate: nu mai sunt nici umbra lui Manoil, căci umbra unui om mai lesne ar putea să-i semene, dar eu...”) iar finalul va pune o defini-tivă pecete de artificialitate: „Manoil este însurat. Zoe îl iubește. Ei trăiesc la țară.”

Tehnica epistolară o încearcă Bolintineanu și în cea de a doua experiență romanesă, însă rezultatele nu sunt mai convingătoare: „Florile mele – îi scria el – au cătat să vestejească de multe zile și eu încă nu m-am întors!...”

Elena priimi cu plăcere acel bilet și îi răspunse în ter-menii următori: „Buchetul d-tale au vestejit după trei zile, și poți să fii sigur că nu i-a lipsit îngrijirea. Vai! Nu putea să trăiască mai mult!...”

Scrisoarea lui Tudor Boasieru, introdusă de Ioan M. Bujoreanu în țesătura comediei *Cuconu Zamfirache* („Angelul meu! Agreabila-ți fizionomie m-a anșantat din momentul sejurului dumitale în București. Te amez cu ardoare, angelul meu; te ador cu pasiunea cea mai ardente ca Menelau pe Elena... Aibi pietate de pasiunea și larmele mele.” *Sună caragialește*, apreciază; nu alta este impresia scrisorilor pe care le semnează eroii nuvelei lui Haș-deu – *Micuța*:

„Tiranule,

Văz cum mă răsplătești pentru sacrificiile mele. Iată o săptămână de cînd nu mai vii. Te aștept sau... te voi dis-prețui!

Pină acum a ta credincioasă,

Fani

Post-scriptum. Știi că bărbatul nostru se duce la tribu-nal de la 9 ceasuri. Te sărut de o mie de ori, scumpul meu! F”

În nuvela lui Asachi, *Petru Rareș*, inspirată din novelele italiene, Malaspino încearcă să-l ucidă pe viitorul domn folosind o scrisoare impregnată cu otravă, iar pe la 1860-70, neobositul satiric N.T. Orășanu compune epistole către Nichipercea: „Întunecime... tipărind această mică și neîn-semnată broșură, o dedic Întunecimei Voastre ca un semn

de stimă, respect și iubire drăcească (...) Al Întunecimei Voastre plecat pînă la iaduri...”

Foarte multe scrisori introduc în țesătura lor narativă a celebrului său *romanț original* („Ciocoi vechi și noi sau ce naște din pisică, șoarici mîncă” – 1863) N. Filimon, speci-menele fiind reprezentative pentru epoca ce datează acțiunea (începutul secolului al XIX-lea), diversitatea genu-rilor epistolare, ceremonialul oriental al comunicării, con-dițiile de redactare și expediere. De altfel, romanul fili-monesc debutează cu o dedicație (*Domnilor ciocoi*) epis-tolară ce dovedește o impecabilă stilistică de tip retorico-adresativ desfășurată în bogate perioade frastice unificate prin repetiții ce ritmează discursul cu accente dinamice: „Vouă, dar, străluciți luceferi ai viciilor, cari ați mîncat sta-rea stăpînilor voștri și v-ați ridicat pe ruinele acelor care v-au lăsat să muriți în mizerie; vouă, cari sunteți putrăju-ne și mucegaiul ce sapă din temelii și răstoarnă împărăți-ile și domniile; (...) vouă și numai vouă dedic această slabă și neînsemnată scriere.” Chiar în primul capitol, protago-nistul prezintă postelnicului scrisoarea ce-i este adresată de Ghinea Păturică: *incipit*-ul fixează ceremonios rapor-tul de subordonare („Preamilostivului și de bun neam al meu stăpîn, cu cea de slugă supunere mă închin.”), urma-reea pune în pagină *cercetarea* privind sănătatea destina-turului („După sfînta datorie ce am, ca un supus credincios vin a cerceta după fericita și mie foarte scumpă sănătate a panevgheniei tale, ca aflînd-o pe deplin să mă bucur din rărunchii inimei mele, căci eu, din mila Domnului, mă aflu în toată întregimea sănătății și mă îndaletnicesc cu umi-lita mea slujbuliță de sameș ce te-ai milostivit a-mi da.”), după care este introdusă *tema* („... fiul meu (...) îl trîmit la domnia ta ca să se mai roadă, să poată ieși și el mîne-poimîne la obraze.”), finalul fiind al protocolului fanariot: „Primește, milostive stăpîne, două bote cu păstrăvi și zece găini crescute și îngrașate de mine.” Călinescu o apreciază pentru *culoarea* vocabularului și rolul de *fundal* al epocii: „Scrisoarea, cu cromatismul ei lexical, deschide perspec-tive mai largi, ca un fel de peisaj comentariu asupra mora-vurilor de la curte.” Se remarcă apoi scrisoarea foarte con-centrată – tip bilet – destinată comunicării oficiale: cînd o prezintă pe cea primită de banul C... de la domnitorul Caragea, romancierul desfășoară amănunte realiste pri-vind primirea, colportorul, lectura, transmiterea mesaju-lui de răspuns: banul se află în grădina casei sale „absor-bit în cugetări melancolice” cînd i se anunță sosirea unui trimis domnesc:

„Ciohodarul intră în grădină și, făcînd cîteva compli-mente orientale, dete banului un plic sigilat; apoi, trăgîndu-se puțin înapoi, luă o pozițiune respectuoasă.

Banul deschise plicul și găsi într-însul scrisoarea aceasta:

«Arhon bane, mîne dimineață să vii la curte, căci am să-ți vorbesc ceva tainic.

Ion Gheorghe Caragea»

După ce bătrînul boier băgă scrisoarea iarăși în plic și plicul în buzunarul de la pieptul anteriorului, zise cihod-arului: «Spune mării sale că voi face astfel precum îmi poruncește.»”

După același model se desfășoară scena schimbului epistolar ce îl privește pe Dinu Păturică – nelipsind notați-ile privitoare la psihologia ciocoiască, ipocrizia personaju-lui, calea oficială prin care scrisoarea ajungea la destinatar:

„Pe cînd Păturică își crea în imaginația sa aceste realizabile visuri, ușa camerei sale se deschise și intră un țigan înăuntru.

- Ce cauți aici, cioară? Zise ciocoiul supărat.

- Mă iartă, logofete Dinule, dar am venit să-ți dau o carte de la băbaca dumitale.

- Ad-o-ncoace, cioară, și piei din ochii mei.

Țiganul se trese și Dinu Păturică, deschizînd scrisoarea, citi cele următoare:

«Cu părintească dragoste mă închin dumitale, preaiubitul meu fiu! (...)»

Bagă-ți mințile în cap, măi băiete, vezi că eu sunt bătrîn și sărac, să n-ai la mine nici o nădejde. Cum îți vei așterne, așa vei dormi, auzitu-m-ai? (...)»

Al tău prea datoritor părinte,

Treti-logofăt Ghinea Păturică ot Bucov sus Saac, 1815, mai 17»

După ce Păturică citi această scrisoare, scoase călimările de la brău, se așeză pe un scăunel și, punînd piciorul drept peste cel stîng, scrise răspunsul acesta:

«Cu fiască plecăciune,

Părinteasca dumitale scrisoare de la 17 zile ale luni mai am primit-o cu nespūsă veselie și m-am bucurat din rărunchi că te afli sănătos, căci eu, din mila cerescului Părinte, mă aflui într-o toată întregimea sănătății. (...)»

Postelnicul m-a ales sfetnic de taină al său și pe negîndite mi-a încredințat o taină prin care în puțin timp poci să ajung om mare. Atît deocamdată: îți voi mai scrie”

Prea plecat și dorit al domniei tale fiu.»

După ce plicui și pecetlui această scrisoare, chemă de afară pe țigan, i-o dete în mînă și zise: «Du această scrisoare la postelnicie și spune să o trimită la Bucov, fără cea mai mică zăbavă, ai auzit?»

Tot Păturică este cel în fața căruia un postulant va redacta o scrisoare – ordin de plată în schimbul obținerii slujbei de ispravnic:

„Ciocoiul bătu de trei ori în palme și toate se aduseră într-o clipă: postulantul scrise biletul următor:

«Arhon baron,

Vei da în ordinea mea două mii cinci sute rubiele aducătorului acestui răvaș și le trece în socoteala mea.

Ciolănescu»

După ce uscă cerneala cu puțin nisip pus peste dînsa, el strînse biletul în două și-l dete în mîna lui Dinu (...)»

Un exemplu de scrisoare-avertisment este cea primită de Caragea de la un prieten turc („Padișahul și regealurile au luat știre că jefuiești țara și surghiunești pe cei mai de frunte boieri; silește-te cît vei putea a te drege cu împărăția, căci într-alt chip va fi rău de măriia ta. Atît, nu zic mai mult.”) iar un adevărat model de diplomatie desfășoară banul C... În scrisoarea către același domnitor, scrisă la insistențele postelnicului, care nu se mai afla în grațiile domniei: „el luă condei și o hîrtie și scrise lui Caragea aceste cuvinte:

«Măriia ta,

Postelnicul Adronache Tuzluc a venit la mine și mi-a făcut rugăciune în genunchi, ca să-l iert pentru necinstea ce mi-a făcut cerînd pe fie-mea de soție; l-am iertat, măriia ta, și Dumnezeu să-i dea bine. (...)»

După ce banul strînse scrisoare și o pecetlui, o dete fanariotului zicîndu-i: «Ține, boierule; dă această scrisoare mării sale lui vodă, și fii sănătos.»

O scrisoare de recunoștință la despărțirea fortuită primește banul C... de la serdarul Gheorghe; îndrăgostit de Maria, fiica banului, serdarul e „pus acum în luptă cu amorul și datoria”, hotărînd să plece în lume: „luă hîrtie și condei și scrise banului această scrisoare:

«Blagorodnia și de bun neam al meu stăpîn și binefăcător!

Cînd vei citi această umilită scrisoare, vei ști prea plecata doamnei tale slugă a părăsit curtea domniei tale, ca să nu plătească cu rău facerile de bine ce ai revărsat asupra-i. (...) ca să ajung a minca cu nevrednicie pînea domniei tale, iată mă depărtez curat și nepătât de nici o neleguire. (...)»”

Din acest amănunțit repertoriu epistolar nu lipsește scrisoarea-sanctiune pe care o primește Tuzluc, căruia i se scot casele la meaz, exemplu de purtător de cuvînt al destinului pedepsitor ce se rostește în limbajul rece și oficial elaborat de marea hătmănie: „Dumnealui postelnicului Andronache (...) ci dar hătmănia te pofteste ca să vii a sta față la cochii vechi unde este a se face vînzarea spre a nu-ți rămîne cuvînt de tagă.”

Cele două scrisori primite de Păturică după condamnarea la ocna, semnate cu neutrele inițiale S și N au o evidentă funcție narativă – cea a unui *epilog*:

„Cu destulă mîhnire te vestesc că cocoana Duduca, soția dumitale, a luat tot din casă și a fugit cu un turc peste Dunăre, lăsînd pe bieții copilași pe drumuri. Moșiile, viile și casele dumitale s-au vîndut la sultan-meaz (...). Vei ști iarăși că bătrînul dumitale tată a murit de inimă rea, pentru afrontul ce i-ai făcut, cînd ai pus arnăuții de l-au dat afară din casă.”

„M-am dus de mai multe ori la vodă să-l rog pentru tine și l-am găsit totdeauna neînduplecat; iar în cele după urmă mi-a spus-o ritos, că o să te lase să putrezești în ocna părăsită, ca să slujești de pildă și altor hoțomani ca tine. Vodă a zis aceasta.”

Talentatul romancier are și meritul de a marca nivelul vocabularului uzitat în epistole atît timpul istoric cît și spațiul etnic și cultural prin xenisme (*arhon*, *aporie*, *blagorodnic*, *leat*, *gospod*), arhaisme (*ban*, *curte*, *postelnic*, *obraz* (rang), *pod* (stradă), *postelnic*, *treti-logofăt*, *răraș*, *padișah*, *căimăcănie*, *jalbă*), forme gramaticale populare (*preaiubit*, *predoritor*, *preaplecat*), regionalisme (*procopseală*, *calic*), paremii (*cum îți vei așterne așa vei dormi*, *am pus mîna pe pîne și pe cuțit*), locuțiuni (*a lua știre*).

Într-o lucrare de seminar din 1920, studentul G. Călinescu comenta și ilustra rolul scrisorii în nuvela lui N. Filimon *Nenorocirile unui slujnicar*, pe care o numea însă... *roman*:

„Rămătorian are scrisori false în buzunare cu care poate dovedi oricînd autenticitatea celor spuse. Stilul italian în care sunt scrise ironizează foarte bine epoca în care lipsa de cultură făcea să nu se poată descoperi impostura.

Iată scrisoarea:

«Amico mio!

Quando non te vedu simtu che moru, anima la mine e trista, non potu mangiare, non potu bere la cafe; - venite carro Rametoriano, venite che vi stringo în brăcili mia.

La vostra pers sempre
Rachelle Geamfredi.»”

(Va urma)

Dialoguri „pe acoperișul vârstei“

„Toamna decanei“, cartea de convorbiri a scriitorului și jurnalistului Radu Paraschivescu cu marea traducătoare Antoaneta Ralian, apărută la Humanitas este un spectacol spiritual cu protagoniști ce mi s-au părut atât de – cum să zic?! – compatibili, încât nu m-am mirat de lumina puternică pe care fiecare dintre ei, într-o dublă postură, de amfitrion și invitat, o proiectează asupra celuilalt. Ca vechi „băiat de interviuri“ mă grăbesc să remarc lecția de dialog pe care ne-o oferă Radu Paraschivescu și Antoaneta Ralian. Ea mi se pare cu atât mai necesară și mai profitabilă cu cât cultura dialogului nu e partea cea mai tare a noastră, a românilor. Ca, de altfel, nici altele, de pildă cultura sau, mă rog, vocația libertății de care vine vorba și în dialogurile „pe acoperișul vârstei“, cum memorabil le situează în subtitlul volumului Radu Paraschivescu. Din păcate, la noi e în plină înflorire un fel de subcultură a libertății, o vocație a libertății de a spune prostii care, proclama o personalitate de marcă a culturii europene din a doua jumătate a secolului trecut, nu trebuie tolerată, ci îngrădită, chiar sugrumată.

La modul general, tema convorbirilor puse sub un titlu atât de inspirat – „Toamna decanei“ – este, în fond, cea binecunoscută, eternă: tema destinului. Iar când pronunțăm cuvântul destin, cuvânt greu, ne aducem fără să vrem aminte de sentința gânditorului antic: caracterul tău, destinul tău. Acestei teme i se subordonează toate ideile trăite „pe viu“ sau indirect, adică pe cale livrescă de cei doi scriitori și intelectuali: „Suntem – *subliniază la un moment dat Radu Paraschivescu* – amândoi oameni care și-au petrecut o bună parte din viață printre cărți – citindu-le, scriindu-le, traducându-le, redactându-le, editându-le, dându-le posibilitatea să apară sub ochii publicului“. E aici o experiență sau mai multe experiențe cu adevărat ziditoare, dar pot fi, în ordine existențială, și frustrante, generatoare de nostalgie: „Le invidiez pe femeile care și-au trăit viața. Dacă-ar fi s-o iau de la început – convențională utopie -, poate mi-aș trăi și eu propriile aventuri și excese, nu numai pe cele ale altora, dintr-o sută și ceva de cărți. Sau poate că nu, cine știe?“.

Am apucat să pronunț sintagma „idei trăite“. Era de așteptat ca un prozator și un jurnalist ca Radu Parachivescu să se refere în convorbirile cu traducătoarea lui Henry Miller, D.N. Lawrence și Lawrence Durrell – o, și câte probleme, diverse, nu ușoare, i-au pus munca de tălmăcire a operelor celor amintiți în limba română! – ideea, conceptul de puritanism. Nu m-am mirat să aflu că marea Doamnă privește puritanismul chiar prin ochii acestor scriitori, însă am reținut mai ales punctul său de vedere conform căruia „puritanismul e o formă de blocaj, o formă periculoasă. Cred, de altfel, același lucru și despre *political correctness* atât de în vogă. Puritanismul este ghiuleaua legată de piciorul omenescului. Și nimic din ce e omenesc nu trebuie să ne fie străin“. Iar, în altă parte, cei doi denunță efectul nivelator și sterilizant al *corctitudinii politice* care – mărturisește Antoaneta Ralian – „mi se pare o macrotâmpenie pe care numai americanii ar fi putut s-o inventeze. E un fel de strănepoată modernă a puritanismului american, a vânătorilor de vrăjitoare și a mac-carthismului“.

Dar, din păcate, de peste Ocean, din America de Nord, ne vine nu numai castranta „corectitudine politică“, ci și gustul, ca să nu spun cultul, *kitsch*-ului, un cult în care se naște, trăiește și moare cea mai mare parte a societății americane, în primul rând clasa de mijloc, cea mai numeroasă în SUA. Este produsul străin, de import cu cel mai mare impact la noi. Doar i-am aștep-

tat – nu-i așa? – 50 de ani pe americani. Observațiile „decanei“ sunt acide și potențate de irezistibilul său umor, de această dată trist: „Uneori, pierd controlul telecomenzii și mai dau peste *Un show păcătos* sau *Agentul VIP*, stau câteva minute, le-auscult, mă minunez și mă întreb: până unde? Și toate emisiunile astea plac, distrează, proliferază. Toți se omoară să afle cine se mai culcă cu cine și cine divorțează de cine. Diversiuni. Diverse diversiuni diversificate. Dar cele mai periculoase forme de kitsch mi se par unele talk-show-uri politice, unde se adună nechemati din toate domeniile – doar e democrație, trebuie să participe tot poporul – și își dau plini de gravitate cu părerea. Românul e născut politician și formator de opinie. Și priceput la tot ce nu știe. Și amator de OTV, kitsch-ul cel mai *otrăvitor*. Și-am încălecat pe-un *Click* și v-am kitsch-uit un pic“.

Despre locul cărții și al lecturii, despre soarta lor, căci de destin nu cred că mai poate fi vorba, în această epocă a Internetului și a invaziei informaționale se discută și se scrie mult. Opiniile, bazate nu o dată și pe studii aprofundate, interdisciplinare, sunt uneori contradictorii. Cu regret, îi prefer mai degrabă pe cei mai pesimiști privind viitorul cărții în satul global, întrucât cred că butada potrivit căreia un pesimist este un optimist bine informat nu e lipsită de conținut. Oricum, de luat în seamă sunt observațiile, concluziile și previziunile profesioniștilor cărții, precum Radu Paraschivescu și Antoaneta Ralian. Primul este interesat, de pildă, să cunoască părerea mării noastre traducătoare „despre condiția acestei meserii subevaluate, semianonime și în general urgisite“, care este meseria de traducător. Impresia Antoanetei Ralian e că la noi se traduce mult și nu totdeauna bine, că „există un exces, un preaplin de carte tradusă în raport de puterea de absorbție a pieței, în raport cu buzunarele oamenilor și în raport cu apetitul pentru lectură al lumii de azi. Oricât de mult s-ar spune că nu există o criză a cititului, să nu iutăm că ele (cărțile – *nota mea*) au niște rivali imbatabili... Când mă duc la un târg de carte și văd acea bogăție caleidoscopică de cărți, mi se pare uneori prea mult. Sigur, e bine, e superb să existe multă carte... numai că la multe cărți e nevoie și de mulți cititori. Și nu știu dacă există chiar atât de mulți. Încă un lucru. Imediat după 1989, a existat un *boom* al traducerilor. S-a tradus foarte multă maculatură...“

Nici nu trebuie să ne mire prea mult, de vreme ce suntem bântuiți de un mit care îl oripila până și pe hipertolerantul Nichita Stănescu – mitul nătâng, spunea el, al străinătății. El dădea ca exemplu un roman al lui Alain Robbe-Grillet care tocmai fusese tradus și tipărit la noi într-un tiraj ce depășea suma tuturor tirajelor pe care le înregistrase cartea respectivă în alte părți, inclusiv în Franța.

Remarcam la începutul acestor însemnări că „Toamna decanei“, una dintre cele mai bune cărți de literatură confesivă apărute în ultimii ani, este și o lecție de dialog. Dar e, în același timp, și un exercițiu de sinceritate, de refuz al oricărei tentații de cosmetizare a propriei imagini, căreia puțini îi rezistă. Doamna Antoaneta Ralian însăși pare în final surprinsă, constatând cu tonifiantul său umor: „Domnule Paraschivescu, m-ați determinat să fac un amplu spectacol de striptease spiritual. Mi-ați denudat toată viața – și cea care se vede, și cea care nu se vede. N-aș fi crezut despre mine că sunt în stare să mă pretez unei asemenea denu-dări, unei asemenea dezgoliri sufletești. M-ați decojit foaie cu foaie, ca pe o ceapă“. Ca de fiecare dată, replica este promptă și inspirată: „Așa se întâmplă când citești Gunter Grass...“.

Numai că pe autorul „Tobei de tinichea” sinceritatea din „Decojind coaja”, iar, mai recent, și din alte „ieșiri” publicistice ale sale, într-o lume esențialmente ipocrită și agresivă, l-a costat și îl costă mult. S-a mers până acolo încât s-a cerut să-i fie retras până și Premiul Nobel pentru Literatură! Din păcate, așa merg lucrurile după războaie și după căderi de ziduri...

În volumul „Toamna decanei” – parafrază inspirată a titlului lui Saul Bellow: „Iarna decanului” – citesc și cele câteva interviuri ale Antoanetei Ralian cu trei importanți scriitori străini. Cel mai amplu și, așa-zicând, mai așezat este dialogul cu scriitorul israelian Amos Oz, Antoaneta Ralian aflându-se și de această dată deopotrivă pe poziția traducătorului cu o vastă experiență și a analistului care formulează întrebări și pune accente menite să provoace confesiuni și postulări interesante. Lui Amos Oz tocmai i se decernase un premiu literar românesc: *Ovidiu*, nume care evocă prin el însuși exilul cu tot ceea ce implică el. Un cercetător făcea cu ani în urmă o microfenomenologie a exilului și ajungea la concluzia că „exilul este un șoc puternic, o încercare inițiată, un fel de moarte”. Totodată, el atrăgea luarea aminte că istoria omenirii începe cu un exil, al Evei și al lui Adam, atestat, cum se știe, de Vechiul Testament, cei doi fiind astfel „condamnați” la condiția umană. Din demonstrație nu putea lipsi exilul lui Iisus pe Muntele Măslinilor, adică într-un teritoriu dintre cele două lumi: cea de aici, de care se depărtase, și cea la care aspira. O idee de reținut e că oricine suportă un exil, inclusiv sau poate în primul rând unul interior, tinde să refacă o identitate întreruptă. Conștiința propriei identități – cine ai fost și cine ești – devine mai acută.

Și exilul lui Ovidiu a trecut din istorie în mit. Amos Oz – „un nepot al refugiaților și al fugitivilor”, cum se revendică, trăiește aici, la Pontul Euxin, sentimentul întâlnirii cu „arhetipul exilului”. Comunică cu el, inclusiv în limba ebraică, ceea ce îi întărește o opinie memorabilă: „...eu cred că se poate vorbi de gene culturale iudaice în cultura română și de opere culturale românești în cultura ebraică”. O altă opinie a lui Oz este aceea că „singurătatea e o opțiune, și nu un destin”. Sigur, s-ar putea discuta și specula mult pe această temă apelând, nu în ultimul rând, la exemple din marea literatură, dar nu e locul aici. Insolită și cu atât mai incitantă mi s-a părut apoi observația conform căreia „Pantofii îți spun povestea persoanei care a ales acest tip de încălțăminte, și nu altul”. Nu m-a surprins prea tare interlocutorul Antoanetei Ralian cu această mărturisire: „Contactul direct cu condeii și cu hârtia e un act senzual”. Alții spun că nu mai puțin senzual este contactul cu tastatura computerului. Așa o fi. Vorba unei țărănci inteligente din Vrancea mea: lume fel de fel... Nu am înțeles prea bine de ce personajul Yoel din romanul său „Să cunoști o femeie” a trebuit să fie român „din pricina unei ambiguități de identitate”. Nu m-a mirat deloc că scriitorul său preferat este Cehov, dar și alți titani ai literaturii ruse, întrucât am convingerea că nimeni nu-i înțelege mai bine și mai profund pe marii scriitori ruși decât scriitorii, criticii și eseistii evrei. Să fi avut Cioran și asta în vedere când a spus că două popoare au cu adevărat destin: rușii și evreii?! În fine, aș nota previziunea, mai degrabă lucidă și nu neapărat pesimistă, a lui Amos Oz că în posteritate nu vor rămâne mai mult de zece nume de scriitori de azi, dar și pe cea nu atât optimistă, cât foarte probabilă, privind viitorul cărții și al lecturii în condițiile unei concurențe acerbe: Internetul, televiziunea etc... Amos Oz pare să fie convins că „există și va exista mereu un nucleu dur de cititori pasionați”. E tonifiantă argumentația sa: „Dacă s-ar tăia definitiv electricitatea în România sau în Israel, aceștia ar citi la lumina opaițelor sau a ultimei raze de soare. Dacă lectura ar fi interzisă prin lege, ar citi cu ferestrele camuflate și cu cineva de pază la poartă. Am să-ți povestesc o anecdotă. Mă aflu la Paris în timpul miș-

cărilor studențești. Pe peretele din fața hotelului meu, cineva a scris: <<Dumnezeu a murit. Semnat: Nietzsche>>. A doua zi, a apărut dedesubt: <<Nietzsche a murit. Semnat Dumnezeu>>. Așadar, în ceea ce privește profeția legată de moartea literaturii, cred că o să moară profeția”.

Saul Bellow, intervievat și el de Antoaneta Ralian, îmi confirmă faptul că există o specială comunicare și admirație, neîndoiros reciprocă, între scriitorii evrei și ruși. La întrebarea: „Care dintre marile literaturi europene, sau mai bine zis cu care dintre marii lor reprezentanți vă recunoașteți unele afinități?”, autorul romanului „Darul lui Humboldt” răspunde: „Îl admir pe Kafka, îl respect pe Camus, dar niciodată nu-i citesc cu pasiunea cu care-i citesc pe Tolstoi sau pe Dostoievski. Ca și Amos Oz, în conversația cu Antoaneta Ralian, Saul Bellow recurge la o anecdotă (reflex de prozator!): „Mă întrebați ce a însemnat Premiul Nobel pentru mine. Dați-mi voie să vă răspund printr-o anecdotă. Cu ani în urmă, mă aflam în Italia, în chip de turist zelos, împreună cu fiul meu, în vârstă de șase ani, pe care-l purtam prin biserici și galerii de artă. Fără să-mi dau seama că-l oboseam și-l plictiseam. Când l-am dus la Roma, la Biserica San Pietro, i-am spus: <<Cred că aceasta este cea mai mare biserică din lume>>. Mi-a răspuns: <<Da? Foarte bine. Atunci nu mai e nevoie să văd altele>>. Și eu am lăsat în urmă onorurile, iar acum nu mai am nevoie să mă ocup de ele”. În convorbirea din care am citat, datată 1975, Saul Bellow mărturisea că îl admiră foarte mult pe Mircea Eliade, că i-a citit cărțile și se simțea chiar „îndatorat” spiritual marelui savant român. Cu timpul, însă, și admirația, și recunoștința au pălit enorm și Eliade a putut să devină aproape odios, îndeosebi în romanul „Ravelstein”, altminteri o scriere de tot modestă a lui Saul Bellow, unde personajul Radu Griesescu este o copie „după natură” a lui Mircea Eliade, dar o copie...denaturată. Am comentat pe larg, la momentul apariției în limba română, acest ultim roman „cu cheie” al unui mare scriitor ce se afla în mai multe sensuri la crepuscul...

Grupajul de referințe critice, și nu doar critice, dă și el seamă de opera și personalitatea Antoanetei Ralian din... mai multe anotimpuri. Am să citez doar una din zecile de caracterizări, și anume pe aceea a unei alte distinse doamne: *Adriana Bittel*. O fac cu atât mai bucuros cu cât este vorba de o cunosătoare avizată nu numai a operei, ci și a omului, ca prietenă apropiată, alături de poeta Angela Marinescu, ba chiar ca o „soră geamănă” cu care marea noastră traducătoare împărtășește telefonic în fiecare seară impresiile de peste zi. Altminteri, cele două prietene ale „decanei” sunt, psihologic vorbind, la poli opuși: „Adriana mă potolește. Angela mă răvășește”. Adriana Bittel, o altă unanim apreciată slujitoare a cuvântului, scrie negru pe alb: „În ciuda hărniciei și a rigorii sale, doamna Ralian nu e deloc un șoarece de bibliotecă, preocupat exclusiv de cărți. E un om cald și entuziast, fără umbră de snobism sau infatuare, un interlocutor cu un nu-știu-ce simpat-juvenil, care îți transmite pur și simplu o stare de bine”.

Impresionantă este opera literară a omului cald, modest și cu un simț al umorului care, sunt sigur, îl apără de agresiunea prostiei și a snobismului. În cele două liste bibliografice sunt înșiruite peste 70 de romane și alte volume de proză, peste 25 de piese de teatru, toate aparținând unor scriitori celebri, cu precădere din spațiul anglo-saxon. Sunt cărți care, cum bine zice Radu Parascchivescu, încap anevoie într-un corp de bibliotecă. Încât biblioteca este de fapt locul ideal unde o poți întâlni la orice oră și în orice anotimp pe marea traducătoare și scriitoare Antoaneta Ralian. Și asta nu numai pe acoperișul unei vârste, ci la toate vârstele. Ale vieții și ale lecturii.

Magda URSACHE

„Dalbul de pribeag“

„Dacă tot murim cu totul/ înviem apoi de tot?“
Cezar Ivănescu

„viață moarte viață moarte pentru că ne-am
despărțit pînă/ acum de o mie de ori pentru că
ne-am despărțit de o mie două sute patruzeci și
patru de ori/ noi nu ne mai
putem despărți/ niciodată nici-
odată/ oh salvie levănțică iaso-
mie/ trandafir“
Virgil Mazilescu

De data asta, „dalbul de pribeag“ e blîndul și bunul meu Petru. În riturile de trecere, așa este numit cel trecut dincolo. Mă supun cutumei ortodoxe, atît de liniștitoare pentru suflet, pas cu pas, pe tot parcursul celor 40 de zile. Imaginea românească a „trece-rii“ (o spune Petru Ursache în toate studiile lui de etnologie) nu e deloc inferioară altora. S-a lipit de noi eticheta de primitivi, anonomi și analfabeți pe deasupra; Bram Stocker ne-a pus pecetea:

ăia care cred în strigoi, idee preluată de esești improvizați în antropologi, care nu cunosc nici măcar alfabetul „trece-rii“ carpatine.

Citez din antologia noastră, Mircea Eliade, *Meșterul Manole. Studii de etnologie și mitologie*, Junimea, Iași, 1992: „Casa omului arhaic nu era o mașină de locuit, ci, ca tot ce imagina și făcea el, un punct de intersecție între mai multe niveluri cosmice. Adă-

postindu-se într-o casă, omul arhaic nu se izola de Cosmos, ci, dimpotrivă, venea să locuiască chiar în centrul lui“.

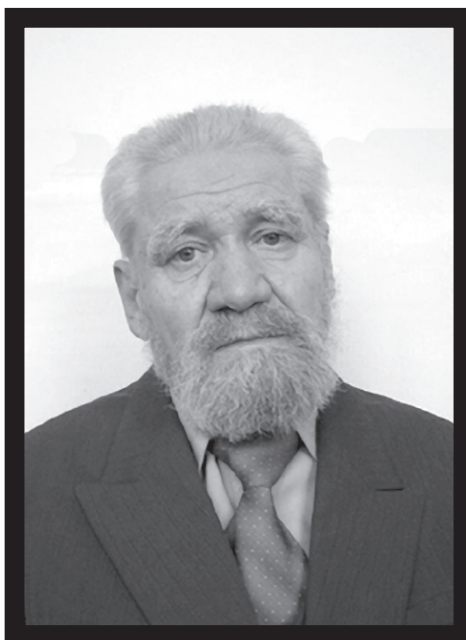
Și aici Petru U. Îmi suflă în ureche: „Cauza tuturor lucrurilor e Dumnezeu și nu se întîmplă nimic fără voința Lui: așa a lăsat El să fie. Mă urmărești, Magda?

Țăranul nostru își construia ritualic *spațiul*, în spirit sacru, bucată cu bucată. Își sfințea fîntîna și grajdul, stîna, livada...Identifica acest *spațiu*, idealizîndu-l, cu peisajul paradisiac. Raiul e ca un picior de plai, știi tu. Locul străin, „unde Dumnezeu nu se pomenește“, e tabu, stăpînit de spirite rele. „Veșnicia s-a născut la sat“. Să-ți traduc ce-a spus Blaga? Satul e natură, or natura are acest privilegiu, al eternității. În sinea lui, satul trăiește în veșnicie și-n „zăriștea mitului“. Metafore blagiene? Oare filosofiei îi sunt proprii numai conceptele, nu și metaforele?“

Deci „dalbul de pribeag“ nu bîntuie, ci vine. Vine să dea grîu la porumbi, să atingă cu buzele

un pahar cu apa casei, o felie de pîine proaspătă, să miroasă un fir de busuioc... Le găsește pe glaful lat al ferestrei, unde și-a scris ultima carte. În picioare, vertical.

* „Dependent de drogul scriptic“ ca Gheorghe Grigurcu și vrînd să mă protejeze (așa cum a făcut-o în toți cei 50 de ani, de cînd suntem împreună) mi-a spus că e un fleac de „procedură“. Nu m-a avertizat

nimeni ce riscuri presupune un stent, n-am semnat nimic. Aș fi acceptat? Oricum, m-aș fi sfătuit cu alți medici. Însă Petru vroia să rezolve problema repede și să plece la Sinaia, să-și încheie cartea, *Istorie, etnocid, genocid*. Singur între doctori, el a luat decizia. Nu l-am văzut pe medicul specialist în cardiologie intervențională la înmormântare. Dacă ar intra asta în fișa postului, poate că...

* Primele cuvinte, după coma indusă, din care a ieșit pe 13 iulie: „N-o să mai scriu, n-o să mai citesc...“ Ba o să scrii, o să citești, ai să termini ce-ai început. Și el, ca un ecou: „Ai să termini ce-ai început“. Cu scrisul mărunț și ordonat (îi spuneam „scrisulețul“, era extrem de personalizat) a caligrafiat foarte concentrat (fișa o păstrez în rama oglinzii): Godea – Goma. De ce? „Pentru eufonie“. Silvia Godea, medicul rezident în cardiologie, cu o strălucită carieră în față, sunt sigură.

Și, în continuare:

Eliade-Goma

Eliade-Eminescu

Cioran-Eminescu

Ce scrii tu acolo, Petru? „Îmi organizez spațiul meu literar“. Sacru, aș adăuga. Ce și-a dorit cu adevărat e legat de cărți, ale lui și ale mele, deopotrivă. Câtă vreme a scris *Omul din Calidor*, s-a gândit să ajungă la Paris, în pragul lui Paul Goma și să-i întindă cartea. Am fi făcut-o dacă, atunci, Goma n-ar fi fost bolnav. Nu ne-am mai dus.

„Iubită Magda, Ne alăturăm și noi, Ana și cu mine, la doliul după dragul nostru Petru Ursache. Neașteptată – pentru noi – a fost plecarea lui. El însă va rămîne, pentru mine, prin *Omul din Calidor*, în veci (un în veci ceva mai scurt decît al lui).

Te îmbrățișăm, dragă Magda, Ana și cu mine, cu toată frățietatea.

Dumnezeu să-l aibă în paza lui pe Petru Ursache. Ana și Paul“ (8 august, 2013, 9:28 AM)

*

Înainte de a se interna, în spital, scrisese o serie de texte completînd *Istorie, etnocid, genocid*, printre care *Drama generalilor* (numai la Aiud au fost închiși 52 de generali; atunci, pușcăria însemna condamnare la moarte) și *Drama Academiei*. Așadar, în anii '50, trebuiau distruse apărarea țării și inteligența. Și pentru că a scris despre toate astea cutremurat de durere, după anestezie se credea deținut politic, într-un pat de închisoare, el însuși schingiuit bestial. Nu vedea cerul de la Terapie intensivă, fereastra era plasată în spate. Ultimele lecturi, în spital, fuseseră teribile: Radu Ciuceanu, *Prea mult întuneric, Doamne!* Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București 2012 și *Fratelui meu din exil. Epoca stalinistă în România în scrisorile Monseniorului Vladimir Ghika, prinț, preot și martir*, Galaxia Gutenberg 2008. Din semnele lui cu un capăt de creion, care se mai află în volum: Monseniorul comentează „Toți episcopii noștri sunt la închisoare, fără să știe actual-

mente unde se află“ (Scrisoarea din 10 august 1951). Ce citise îl tortura psihic. Vedea, nopțile, în camera de gardă mișcare și-și imagina că acolo sunt doi călugări „politici“. „Îl bat de-i omoară“. Experimentul Pitești a fost „popas de iad“, iadul luptei de clasă. Am încercat și am reușit să-l scot din coșmaruri. „A venit Magda lui. Să vezi cum o să-l liniștească“, le-am auzit pe infirmiere.

*

Inima i s-a tot înnegrit în anii din urmă. După ce Securitatea i-a respins aproximativ zece dosare pentru lectorate, visa restabilirea normalității în post-socialism. Și ce s-a ales de visul asta dacă agenții de bolșevizare și fiii lor au ajuns la conducerea țării? Cînd i-a obosit cordul? La moartea colegului Mihai Drăgan, ultimul eminescolog al Universității „Al. I. Cuza“, cauzată de cabala mediocrilor; cînd Catedra de Franceză s-a debarasat de Luca Pițu înainte de vreme, trimițîndu-l la pensie; la urcarea în scaune a informatorilor Securității. Șef de catedră la Literatură română, Nicu Crețu. Decanul Iulian Popescu (nume de cod Cristescu, după Luca) a intrat în sala de examen să-i spună că nu mai are drept să conducă doctorate pentru că împlinise 70 de ani. Petru Ursache nu și-a lăsat doctoranzii de izbeliște. I-a scos la liman, deși nu mai era plătit pentru asta. Ocupa un birou modest, într-un cabinet strîmt, unde funcționau alți trei conducători de doctorate. La 8 dimineața era deja la scris. Pînă cînd alt decan a intrat peste el în forță, să-i comunice de la înălțimea sa: Strîngeți lucrurile și plecați. Avem nevoie de spațiu.

„Blaga a pățit-o și mai rău, mi-a spus. Bine că nu l-a trimis fostul meu student, Codrin Liviu Cuțitaru, pe portar să mă scoată afară“. S-a uitat la trandafirul japonez, înflorit nebunește. S-o fi uscat de cînd nu-l mai grijește Petru.

Am cărat acasă toate dosarele cu documentarea uriașă pentru istoricul Universității. Cărțarul meu drag le-a clădit cu rîvnă în camera lui. Cardiacii sunt cei mai optimiști oameni? El era. Pe marginea patului de spital, făcea proiecte peste proiecte. Moartea cu „vicleanul năvod“, cum zice Ecleziasul, nu ne privea.

*

Gura deschisă, într-un ultim efort, limba însîngerată, gingiile însîngerate. Ce n-aș fi dat să fiu în locul lui. Mă auzea, era supărat pe mine că nu-l ajut, că nu-i scot tubul prin care respira. Am rugat-o pe Doamna Doctor Gabriela Omete să-i curme chinul. „Vă dau o foarfecă, puteți tăia?“ mi-a răspuns.

În sicriu, tuturor li se părea că zîmbește împăcat. În fapt, în colțul buzelor se închegaseră două boabe de sînge. Hristic.

*

„Mai stai. Nu, du-te acasă, e aproape întuneric. Mai stai“. Era joi seara, 1 august, fusese declarat cardio stabil, urma să fie externat luni. Vineri dimineată, aproape că trecuse dincolo. A fost rîndul meu să-i

spun „mai stai“. Îi cumpărasem pat nou, de convalescent. Mă tot întreba cum arată. Alb.

*

Ce feroce e acest 2013! Ghilotină. Mi-a luat atîția prieteni. Petru s-a dus la zi însemnată în calendar, după Schimbarea la față. Schimbarea la față a vieții mele. Văd pe stradă o bătrînă sprijinind cu greu un bătrîn firav, paralizat pe stînga. Îi invidiez. Aș fi preferat să-l aduc acasă oricum. Sisif a învățat să-și iubească nefericirea. Era fericit sub bolovanul său.

*

Da, Adina Kenereș, Bătrînu meu e în preajmă. Pune ceata de îngeri la lucru și mă ajută, îmi trimite omul potrivit, ca distinsul teolog, Părintele prof. Dr. Ioan C. Teșu. M-a sprijinit și m-a întărit cît s-a putut.

Mereu i-a simțit Petru pe cei care țin la mine cu adevărat, de departe și de aproape. Cu „prietenească durere“ mi-a scris Dan Culcer. Cuvinte de încurajare, de alint, de la inimă la inimă mi-au trimis Myriam și Ștefan Arteni, Nina Deșliu și Rodica Lăzărescu, Bedros Horasangian („și scria bine și drept, ceva rar la noi“). „Cu suprindere și durere“, Th. Codreanu: „nu-l voi uita. I-am rămas dator cu ultimele cărți“. Mi-au fost alături, „cu dragoste și mîhnire“, Valeria Tăicuțu, Iolanda și Lucian Vasiliu, „alde Lazu“ și Conu Culai, pietreanul. R.V. Giorgioni m-a asigurat că Dumnezeu nu-i ia pe cei care mai au ceva de făcut pentru El pe pămînt. Cîți nu mi-au dorit rezistență, ca Niculae Gheran, ori ca Vladimir Udrescu, „vigoare sufletească“, dar de reușit a reușit să mă facă să scriu aceste rînduri Gheorghe Grigurcu. Remediu – munca.

*

Mi s-a spus „pentru a multa oară“ că sunt un om puternic, însă eu îmi împart ziua în bucățele, să pot rezista. Mîine nu prea mai e altă zi. Aștept să curgă luna și să ajung, cumva, la duminică. Și îmi aduc aminte că Petru mi-a zis în spital, cu tristețe amestecată cu căldură: „Creștinii, duminică de duminică, reactualizează Învierea. Sufletul nu se poate risipi, primește altă folosință“.

Radu Ulmeanu, aflînd dintr-o postare a lui Mihai Rogobete (cu rubrică în „Argeș“) că Petru s-a stins, mi-a scris: „Bătrînul tău s-a dus la Dumnezeu. Sunt sigur că l-a primit cu brațele deschise“. Așa este, a avut un mic altar în inimă care „funcționa“ pentru Dumnezeu.

*

Christian W. Schenk mi-a trimis semn din Boppart: „trebuie neapărat să scoți cărțile de pe stick. O să-ți fie mai ușor și el mai aproape. Nici nu-ți închipui cît de fericit sunt că am atîtea cărți de la el înmîinate personal. Unul dintre puținii oameni pe care i-am stimat (sunt cam exagerat cu așa-zisele „prietenii“) și iubit, iar voi, cuplul Magda și Bătrînul URS, mi-ați fost cei mai dragi din România“.

Da, Herr Doktor. Cel mai tîrziu în octombrie o să apară prima, cu ajutorul lui Valentin Ajder (Eikon), editor născut nu făcut.

*

„Te îmbrățișez frățeste. Fii tare, scrie“ (Radu Mareș). După nefericita intervenție laparoscopică, Bătrînu s-a străduit să-mi telefoneze. Se simțea rău, dar voia să-mi ceară greul greului: să merg mai departe. A ridicat vocea, cum n-o făcea, ca să-l aud bine: „Lasă-mă pe mine. Tu vezi-ți de treaba ta, scrie“. Asta înseamnă dragoste. Numai că am nevoie de curajul și de luciditatea lui ca de aer.

*

Adrian Alui Gheorghe și Carolina sa m-au ajutat să mă opun neputinței, zădărniceii, în cele mai cumplite momente din 9 august. Dar cea mai fericită zi din jîtia lui s-a întîmplat la Suceava, cînd a împlinit 79 de ani, în 2010, la 15 mai, s-a datorat tot lui Alui. Am pus la cale cu minunea de discipol și de prieten, ca, la ceas aniversar, să-i facem Bătrînului surpriza surprizelor: să-i tipărim o carte fără s-o știe. Titlul lui l-am păstrat: *Istorie, etnocid, genocid*. Prilejul? Am fost invitați de C. Arcu la Tîrgul de carte. După conferință, Petru m-a căutat cu privirea. I-am spus în codul nostru exersat 50 de ani, că a fost bine. Mă așezasem strategic, să-i urmăresc reacția. Se uita pe fereastră, ușor obosit după expunere, cînd Adrian a început să prezinte altă carte. Cei din public o aveau în mîini. Pe copertă, zorele albastre, ca ochii Bătrînului, înflorite pe o sîrmă ghimpată. Adrian a început să citească vorbele de pe copertă. Bătrînul meu a tresărit și s-a ridicat în picioare: „Dar sunt ale mele, sunt frazele mele!“. A înțeles ce s-a întîmplat și s-a bucurat enorm. Aplauze, mulți ani trăiască, flori.

Istorie, etnocid, genocid a fost cartea lui de suflet.

*

Aflat în polemică necordială cu Cassian Maria Spiridon, „Ziarul de Iași“ n-a catadicsit să publice ferparul trimis de Filiala USR. Nu s-a găsit loc pentru un profesor emeritus al Universității, însă a fost destul pentru accidentul de mașină al deputatului PPDD, Oajdea. Doar își făcuse praf Volkswagenul Passat.

*

La picioare, s-o ia cu el în Marea Trecere, i-am pus lui Petru cealaltă antologie a noastră din Mircea Eliade, *Arta de a muri*, Eikon 2006. Decupez din prefața lui: „Știința morții, adică modalitatea de a muri *frumos*, ca în artă, a deprins-o omenirea după lungi experiențe costisitoare. Se spune: cine se teme moare urît, dar cine a înțeles puterea lui Thanatos și modul cum poate fi întîmpinat cu bărbăție, *moare frumos*“.

Petru a primit moartea, despre care a scris de atîtea ori, răbdător și tare. Credința firească în Dumnezeu l-a ferit de frică, de disperare, de îndoială.

Pe blogul său curat și luminat, Vasile Gogea a presupus că Petru Ursache o să caute și o să găsească în cer „un colț românesc“.

Pace ție, cetitoriule!

Preadevremele și Preatîrziul

Poem numai și numai pentru Petru Ursache

Era o vreme în care Preatîrziul și Preadevremele
trăiau laolaltă
ca frați buni. Pe vremea aceea nici nu era vreo
deosebire
între Preatîrziu și Preadevreme, păreau să aibă
aceeași vîrstă,
numai că unul trăia de azi pe mâine și celălalt de
azi pe ieri. Nici nu conta
care era direcția de trăit a fiecăruia, dacă te uitai
direct în ochii unuia,
descopereai calea de acces spre lume a celuilalt.
Marți și joi se hrăneau din același timp în acea
vreme,
iar sîmbătă era o miercuri deghizată. De fapt
voiam să spun
că timpul nu era obligatoriu de trăit, că nici
o poveste nu deversa în
realitate, că realitatea era ficțiunea unor cifre
căzute pe gînduri.
Pe atunci oamenii trăiau numai întîmplări
și nu timp.
Timpul era ținut pentru ocazii speciale, cînd nu
mai aveai nicio speranță.
Dar pe vremea aceea speranța era mai înaltă decît
orice munte imaginat
de un alpinist care se prăbușea în gol.

(Iar Dumnezeu? Dumnezeu ținea marginile lumii
să nu se destrame.)

Și i-am spus atunci profesorului povestea din care
venisem:
Eram pe vremea în care poveștile se întîmplau
pe stradă
iar strada era surîsul unui Dumnezeu ironic.
Cărțile erau triste fără motiv.
Atunci un împărat dintr-o carte mă tocmi
să îi caut
elixirul tinereții fără bătrînețe. Era ușor de căutat
așa ceva pe
vremea aceea, pînă și sîngele era un tulburător
elixir.
Și împăratul primi elixirul tinereții fără bătrînețe
din venele mele
și după ce bău o înghițitură, după ce bău două
înghițituri
tare se mai veseli. Și dimineața următoare bău
o înghițitură
și în zilele următoare la fel și din vesel și fără griji

se făcu și mai vesel și mai fără griji.
Dar într-o zi văzu la colțurile ochilor ridurile
și mă chemă la el să mă întrebe cum de e posibil.
Nu-i nimic, spusei eu, mai bea o picătură și încă
o picătură, pînă se va face din carnea ta piatră
și din sîngele tău rîu.
După o vreme însă părul albi, dinții se rupseră
în marginile cerului, ochii se umplură de nori.
Mă chemă și mă împunse cu degetul în piept:
Cum de e posibil, te-am plătit cu vîrf și îndesat să
îmi aduci apă din izvorul tinereții fără bătrînețe!
Da, i-am răspuns, eram grăbit și din întîmplare
am luat
apă din izvorul tinereții sufletului.
De asta, împărate,
carnea ta poate să se topească, dar sufletul
îți va rămîne veșnic...!

Atunci l-am cunoscut pe Profesor.
Cu emoție i-am spus:
Domnule, eu am descoperit tinerețea fără
bătrînețe!
Care sînt semnele?, m-a întrebat el.
Tot ce mișcă în jur sînt semnele, i-am răspuns eu.
Luna s-a agățat în colții unei stele și singurează,
i-am spus eu.
Și spre apus soarele a făcut viermi care s-au
rostogolit în ocean,
iar oceanul a dat peste margini pînă a amenințat
cerul.
Încă nu-i concludent, mi-a spus el.
Să mai așteptăm,
să mai așteptăm.
Și peste o vreme, într-adevăr, rana stelelor
s-a cicatrizat,
viermii care se rostogoleau în ocean s-au dovedit
marinari
care se întorceau acasă de pe mări neinventate
încă,
iar cerul se împărțea la sine pînă la infinit.
Era vară.
Și totuși, elixirul tinereții fără bătrînețe unde-i?
m-a întrebat profesorul.
L-am băut, ca Socrate cucuta, pînă la ultima
picătură.

20 august 2013,
Piatra Neamț

La plecarea Părintelui Iustin

La plecarea Părintelui Iustin plîng oamenii și se veselesc îngerii.

La plecare Părintelui Iustin se aprind candelile în biserici, dar mai ales se aprind candelile în suflete. Cine l-a cunoscut, măcar o singură dată, are o lumină de sprijin în lumea asta și în lumea de dincolo.

A făcut din rugăciune o potecă pe care mulți oameni care rătăceau și-au găsit sens vieții.

A fost închis de oameni, în închisori vremelnice, pentru a putea vorbi de libertate ca răspuns al dragostei lui Dumnezeu.

De asta, răspunsul Părintelui Iustin la orice încercare a vremurilor, a clipei, a viețuirii între semeni a fost unul singur:

Dacă-l iubești pe Dumnezeu, cu dragoste netulburată de interese, orice piatră care te lovește se preschimbă în floare, în duh.

S-a bucurat de fiecare încercare a istoriei, a vieții ca de un semn al dragostei și cercetării Duhului Sfînt.

Nu a trăit ca părinții din pustie, departe de oameni, ci s-a îngropat în oameni pentru a face din pustia vremurilor și a istoriei un loc suportabil.

A trăit între oameni iubindu-i pînă la capăt.

Viața Părintelui Iustin poate fi adunată sub cîteva adevăruri verificate continuu de la întemeierea Bisericii lui Iisus Hristos:

Cîtă luciditate, atîta sfințenie;

Cîtă sfințenie, atîta putere;

Cîtă putere, atîta credință;

Cîtă credință, atîta omenie.

Luca PIȚU

E cumva literatura logos performativ?

I. PRELIMINARIILE MARI

Epigrafele reproduse mai la vale, oleacă aleatorii, dar numai o ȋrucă, îmi vin dinspre Kratylos, *Apărarea poeziei*, *Teoria ficțiunilor*, *In drum spre limbă*, *Alegoriile cetiturii*, adică de la Platon, Philip Sydney, Jonatham Bentham, Heidegger, Maurice Blanchot și un terorist necunoscut ce s-ar fi putut chema Cravan, Artaud, Rimbaud, Kropotkin ori Durruti. Îmi slujesc, ele, de pretext pentru o intrare triumfalică în saga lui Austin.

Iată-le:

*

±±± SOCRATE: Dar cuvântul nu este, și el, o formă de acțiune?

HERMOGENES: Ba da.

±±± Cât despre poet, neafirmînd nemica, nu are prilejul niciodată să mintă. De aceea ficțiunile poetului sînt lipsite de nesinceritate.

±±± Limbajului, numai limbajului, își datorează existența entitățile fictive: imposibila și indispensabila lor existență.

±±± *Die Sprache spricht*.

±±± *Die Sprache verspricht (sich)*.

±±± Ce s-ar întîmpla dacă Ulise și Homer, în loc de a fi personaje distincte ce-și împart comod rolurile, ar fi una și aceeași prezență? dacă în povestirea lui Homer nu ar fi nimic altceva decît mișcarea săvîrșită de Ulise în sînul spațiului pe care îl deschide Cîntecul Sirenelor? dacă Homer nu ar avea puterea să povestească decît în măsura în care sub numele de Ulise, un Ulise liber de piedici deși legat, se îndreaptă către acel loc de unde îi sunt făgăduite puterea de a vorbi și povesti, sub condiția să dispară în el? Este una din ciudățeniile povestirii. Ea nu se relatează decît pe sine, și această relatare, în timp ce se face, produce exact ceea ce povestește, nu e posibilă ca relatare decît dacă rea-

lizează ceea ce se întîmplă în această relatare, fiindcă ea deține atunci punctul sau planul unde realitatea pe care o descrie povestirea poate fără încetare să se unească cu realitatea sa ca povestire, s-o garanteze, să-și găsească în ea garanția. Nu e asta oare naivă nebunie? Intr-un anume sens. Tocmai de aceea nu există povestire, tocmai de aceea nu-i lipsă de povestiri. A auzi Cîntecul Sirenelor înseamnă să devii Homer din Ulise ce erai, și totuși numai în povestirea lui Homer are loc întîlnirea reală în care Ulise devine cel ce intră în raport cu forța elementelor și glasul abisului.

±±± Intr-adevăr, îmi dădusem seama că nu ajungeau cuvintele, nici măcar urletele, că ceea ce trebuia erau bombe și că bombe nu aveam nici în mâini, nici în buzunare.

*

Mai ales în culegerea de douăsprezece conferințe puse sub oblăduirea percutantului titlului *How To Do Things With Words* de J.L. Austin prin ciur analitic două tipuri de enunțuri cu care ar merita să-și piardă vremea cel ce pășește prin limbă: enunțul constativ + enunțul performativ. Intîiul ar acoperi logosul apofantic, despre care Stagiritul zice că-i simplă descriere, adevărată ori falsă, a faptelor. Cel performativ îi însă capace să efectueze *to perform* ceva, o acțiune, în cadrul unui *speech act*, sub cîteva condiții date.

Fie așadar doi interlocutori într-o situație concretă de discurs: acțiunea promițătoare îi împlinită în profetarea însăși la persoana întîi a indicativului prezent, diateza activă, dacă unul din ei comite serios propoziția (să zicem): «Făgăduiesc să mă pensioneze luna viitoare». Pilde vechi de performative: «Declar război», «Decretez mobilizarea», «Deschid ședința» enunțuri ce nu constată, nu descriu nimic, ci își epuizează noima în faptul pronunțării lor de către inși adecuați în situații apropiate, contrar enunțurilor «Șeful statului a declarat război»: «Președin-

tele a declarat mobilizarea generală», «Ședinșa a fost deschisă», ce nu fac decît o treabă descriptoare, constatatrice. Asemenea putirînță a actului discursiv de a împlini o faptă, filosoful nostru analitic și oxonian o poreclește forță ilocuționară, dat fiind că năboiește, ea, *in saying*, în spunere, în locutare, iar forța ce ocazionalizează efecte la persoana alocutată ori chiar la locutor, *by saying*, prin spunere, prin locutare, își primește numele de forță perlocuționară. Putînd efectua ceva cu ajutorul cuvîntului, și nu numai spune ceva, enunțul performativ îi «fericit» cînd toate condițiile sub care funcționează sunt respectate și «nefericit»... cînd cel puțin una dintre ele îi eludată; el duce, carevasăzică, la fericire-nefericire, la succes-eșec, nu la adevăr-fals, precum confratele constativ.

Fascinat de frumusețea Distrugerii, din care face, pe urmele glorioase ale lui Mallarmé, o Beatrice, oxfordezul filosof analitic va conveni, în cele din urmă, că-i forța ilocuționară decelabilă și în enunțurile constative; că fiecare *verbum dicendi* ar cuprinde, în doze diferite, o dimensiune locuționară și una ilocuționară; că distincția dintre performativ și constativ se evaporază ca un vis de tinerețe printre anii pasageri. Pe această cale o va fi apucat, ajungînd ei depărțitor, ci nu pînă la capăt, iancheul John R. Searle cu ai săi, urmați de mulți. Emile Benveniste menține însă osebirea, corelînd-o cestiunii arzătoare a întromisiei subiectivității în limbă, cestiunii pronomului **eu**, năvăș cal troian cu menirea de a înlesni omului intrarea în stăpînirea logosului. Căci, bunăoară, «**eu jur** este o formă de valoare singulară, prin aceea că situează în cel ce enunță pe **eu** realitatea jurămîntului. Această enunțare îi o efectuare: **a jura** consistă tocmai în enunțarea **eu jur**, prin care ego-ul se leagă. Enunțarea **jur** este actul însuși ce mă angajează, nu descrierea actului pe care-l împlinesc. Spunînd **făgăduiesc** sau **garantez**, eu făgăduiesc și garantez efectiv», pe cînd formele de persoana a treia, «el jură» ori «ea garantează», is doar descripții, la fel ca «ea aleargă» sau «el citește».

Abandonez acum destinului lor nefericit și glosării răbdurii cele șase clase de verbe performative + restul; recuperez numai, din *Cînturile lui Maldoror*, o amuzantă punere în scenă, la etaj intradiegetic, a unei nenorociri ilocuționare ale cărei victime-s lautrémontianul erou principal și nebunul agonistic: «Banditul îl obligă să primească punga și, luînd oala de noapte de sub pat, o așază pre capul lui Aghone. *Te încoronez rege al inteligențelor*, strigă el cu emfază premeditată.»

Nefericire performativă rezultă, nu adevăr-fals al propoziției antecitate și bolduite, al propoziției «Te încoronez rege al inteligențelor»: pentru că nu se respectă austiniana condiție A.2, întîmplîndu-se ca personagiile și circumstanțele particulare să nu hie cele ce convin... ca să se poată profera serios formula încoronării, înzestrată prin convenție cu un anumit efect.

Cârcotașul sartrian. O ezitare de proporții vizează însă perechea morfologică «literatură performativă». Aidoma sintagmei «filosofie occidentală», criticată de Heidegger (pe motiv că, aural, filosofia va fi ales definitiv sălășluirea printre greci, europeni cu drepturi depline dintotdeauna), nu ar purcede ea dinspre pleonasm?

Experiența literară, la anume grad de generalitate, implică numai spunere? sau facere și spunere prin actul de proferare ori de scripțiune? Și: ce rost are fraza platoniciană din

Banchetul că *poiein* îi cauza ce incită orice lucru să treacă din starea de neființă în aceea de ființă?

Las deoparte postulatul teologician al facerii *ex nihilo*, cât și faptul că toate creațiile ivite cu ajutorul unei tehnici, al unui meșteșug, sînt o *poiesis*, iar meșteșugarii și creatorii, *poietes*. Amintesc doar de Jean-Paul Sartre cel cârcotaș. El recunoaște forță ilocuționară doar poeziei, refuzînd-o prozei. În vreme ce prozatorul ar hi omul care s-ar servi de cuvinte, poetul, el, le-ar servi, s-ar pune în slujba lor, le-ar deveni serv. Povestirea, din care Jean-Paul are interesul să facă o slugă a ideologiei ori o *ancilla politicae*, ar hi direct instrumentală; ar reprezenta fațetele lumii; ar reconstitui o experiență sau o doctrină; s-ar referi la un *quid*. Numai voroave poeticești nu ar fi instrumentale, referențiale, ci voroave-lucruri, voroave-acțiuni, opace exteriorului ori, în caz mai bun, practicînd cu el un joc sofisticat. Așa se face (în: *Ce este literatura?*) că lexemul «*Florence* este oraș și floare și femeie, îi oraș-floare și fată-floare și oraș-femeie în același timp. Iar ciudatul obiect ce apare astfel posedă lichiditatea fluviului, dulcea înflăcărare roșiatică a aurului și, în fine, se abandonează cu decență și prelungește indefinit prin slăbirea continuă a lui **e** înflorirea plină de rezerve». Opoziția sartriană între o proză «constativă» și o poezie «performativă» se adeverează azi nepertinentă, impertinentă chiar, descalificatoare pentru *Valurile*, *Ulise*, *În căutarea timpului pierdut*, mai cu seamă după ce *Iluminările* rimbaldiene sau *Cînturile lui Maldoror* au, între altele, abolit (provocând acea formidabilă eroziune de contururi despre care vorbea, convocat de Gide în *Falsificatorii*, Friedrich Nietzsche), or abolită, dară, frontiera dintre cele două moduri în favoarea literaturii înțelese ca scriitură, joc neastîmpărat al diferențelor, travaliu de organizare-dezorganizare, construcție-deconstrucție, activitate de și în lmbaj, «performanță performativă».

Adevăratul literator îi, barthesianeste formulînd, un «scriitor», nu un «scriutor»; «el pierde structura sa și pe ceea a lumii în structura spunerii». Înainte de a hi *voyant*, *voyeur*, *vates* ori atîtea altele, rămîne oricît de mari vor fi fost ambițiile unor Rimbaud, Fernando Pessoa sau Artaud ceea ce ne susură excursul etimologic: *maker*, *hacedor*, făuritor. Jorge Luis Borges are o istorietă despre poet, Homer în cazul de speță, cu titlul *El Hacedor* (cu care pare să rimeze *El Hablador* al lui Mario Vargas Llosa), iar un poem al scoțianului Dunbar se cheamă *Lament for the Makars* și cu jelirea confrăților morți se îndeletnicește, sub refrenul, lăncinantul refren: *Timor mortis conturbat me*. În hexagonală curentă, din nefericire, *faiseur* îi termen depravat trimite la modă și posedază accepțiunile pejorative de «palavra-giu», «afacerist veros» *und so weiter*. Un titlu étiemblian îl opune chiar vocabulului cu care ar trebuie să hie sinonim: *Poètes ou faiseurs*? La fel o pățește, pe nemțește, *Macher*. Ilocutor și perlocutor, poetul face, des ori rar face, desface, reface, preface și, nu de multe ori, contraface.

Și totuși... Austin ejectionează enunțurile literare din câmpul performativelor. Literatura ar hi uzitarea «neserioasă» a forței ilocuționare, pe care ar deturna-o de la folosința normală. Un enunț ar fi «gol, vid într-un mod particular, dacă, , bunăoară, îi formulat de un actor pe scenă ori introdus într-un poem sau emis într-un solilocviu».

Mai abilă-i teza searleană din *Statutul logic al discursului ficțional*. Naratologul avertizat îi poate totuși aduce reproș de talie mare, anume confundarea, în așa numitele narațiuni de persoana a treia, anume confundarea, unde

zisei, a auctorului cu povestitorul. *Pons asinorum* în teoria naratologică îi, cum bine știau odinioară absolvenții Facultății de Litere, osebirea dintre narator, credibil au ba, și instanța auctorială.

Teza cea searleană asertează că auctorii de ficțiuni nu împlinesc acte ilocuționare ci numai pretind acest lucru, se prefac a-l săvârși: «copiii pretind a conduce o mașină imobilă stînd în realitate pe locul șoferului, rotind volanul, mișcînd maneta de viteze etc. Același principiu se aplică și la scrierea ficțiunii. Auctorul pretinde că îndeplinește acte ilocuționare, împlinind în realitate acte fonetice și fatice». Splendid! Personal, admit, călare pe acea *Philosophie des Als Ob* a lui Hans Vaihinger, că ficțiunea operează «ca și cum» lucrurile despre care vorbește ar fi aie-vea; «ca și cum» Ulise sau căruțașul Gologan, vecinul lui Mihai Ursachi din *Poem nescris*, nu ar fi egal de spetrali, egal de ireali; «ca și cum» schimbînd ordinea cuvintelor s-ar schima ordinea lumii. De aici nevoia, la cei nemulțumiți de șiretlicul acesta ieftin al artei, de a schimba cuvintele pe bombe, poemul scris pe poem nescris, pe un act extraliterar.

(Un gînd bun, acum, pentru beizadeaua Demetrios Kantemiroglu, carele, undeva, se leagă de marile împărății ce se burzuluiesc, se sumeșc, se îmbârzoiază.... «ca [și] cînd moarte n-ar avè». Știa și dumnealui, ca latinist desăvîrșit, că *fictio* provine din *finco*, *finco*, *fictum*, verb cumlînd varii înțelesuri, printre care și pe acela de «a se prefaca că», «a simula», «a pretinde».)

Searle confundă auctor și narator în povestirea zisă la persoana a treia, afirmînd că «la persoana a treia de tipul celei exemplificate prin romanul lui Iris Murdoch, auctorul pretinde că realizează acte ilocuționare»; într-un roman zis la persoana întîii, auctorul ar pretinde că este povestitorul, că-i, de pildă, «John Watson, MD, ofițer în retragere al campaniei din Afganistan, care comite aserțiuni despre amicul său Sherlock Holmes». Nu-i greu de imaginat însă un teoretician al «actelor de vorbire», numite și *speech acts*, trecut prin *Categoriile povestirii literare* ori prin geneticienele *Figuri III*, ba chiar prin *Ficțiune și dicțiune*, care va fi asimilat, între timp, tipologia și nivelele narațiunii, pătrunzîndu-se de caracterul instituit al comunicării artistice. (Și nu fac neaparat aluzie la Antoine Compagnon, inginerul reconvertit la studii literare și ispitit de al teoriei demon, nici la Slavoy Zizek, leul tembeliziunilor occidentale.) Aproximațiile la care s-ar opri acesta... altele ar fi, zău, cînd ar lua act de faptul că «o parte a literaturii contemporane nu mai e descriptivă, ci tranzitivă, străduindu-se să realizeze în spunere un prezent atît de pur că discurs integral se identifică actului ce-l emite, întregul *logos* fiind adus la o *lexis*»; cînd ar subodora, cum subodora noi de la o vreme, că a scrie «nu însemnează a povesti, ci a spune că povestești, a raporta întreg referentul (ceea ce se spune) la actul acesta de locutare».

Cam atît deocamdată: căci la polemica lui Derrida cu Searle, ajunsă la culmea intensității spre finea mileniului trecut, cînd și-or bombardat mutualmente, și cu artilerie grea, eșafodajele teoretice, la polemica aceea, buclucășă, unde-i țin partea regretatului Jacques, Deconstructorul, nu îmi voi fi propus a mă oprire. Necum la trendul «autoficțional» din romanul ultimelor decenii, distincția dintre autobiografic, biografic și ficțional apărîndu-mi ca un bun câștigat, ca un bun de prezervat prin toate mijloacele... legale. Vorba celuia: *je la défendrais jusqu'au bûcher non compris*.

II. «SINUCIDAREA ILOCUȚIONARĂ»

Cînturile lui Maldoror exploatează deseori forța ilocuționară a limbii, dar trag nu de puține ori profit din situații de normal eșec performativ. Ilustratoare pentru primul caz ar fi fraza liminară a stanței a doua din Cîntul întîii: «Imi propun, fără a fi emoționat, să declam cu voce tare strofa serioasă și rece pe care o veți auzi deîndată»: își propune, iar actul de propunere-i împlinit prin enunțarea prin simpla enunțare a lui «Imi propun» în condițiile stipulate de Austin și urmașii săi.

Pentru al doilea caz e utilă relectura dirijată a Cîntului al șaselea, unde Mervyn, «acest fiu al blondei Anglii», se ivește «frumos ca retractilitatea ghearelor de păsări rapaci; ori ca incertitudinea mișcărilor musculare în plăgile moi ale regiunii cervicale posterioare; ori mai degrabă ca o cursă perpetuă de șobolani, mereu pusă în mișcare de către animalul prins, ce poate singură să prindă rozătoare indefinit și să lucreze ascunsă sub paie; și mai ales ca întîlnirea întîmplătoare, pe o masă de disecție, dintre o mașină de cusut și o umbrelă».

Să vedem însă ce se întîmplă dacă un asemenea text îi binecuvîntat cu marca austiniană a indicativului prezent, persoana întîii, loc strategic al povestășului lauréatian. El se găsește pe sine frumos, mai ales, «ca o corvetă cuirasă cu turele!» Și, imediat, adaugă: «Da, mențin exactitatea aserțiunii mele. N-am iluzii de îngâmfare, mă laud cu asta și nu aș găsi vreun avantaj în minciună». Căci, grație cestui «mă laud», se pătrunde în domeniul apetisant și incocoșabil al «sinuciderii ilocuționare», la a cărui sursă teoretică o să coborîm, acușica, spre a vedea despre ce este vorba și de nu sunt cumva oarecari *verba dicendi* prinse în joc.

*

Găselnița lui Vendler. În fapt, există un micuț grup de verbe ce, pe de o parte, îs *verba dicendi*, pe de alta, nu izbutesc să producă marca lui Austin, adicătelea nu pot apărea deloc la persoana întîii a indicativului prezent, diateza activă.

La prima ochire, pare de necrezut: verbe ale spusului ce nu pot fi folosite, la persoana întîii, spre a spune ceva. «Și totuși există asemenea păsări curioase.» Pentru început, se pot menționa câteva, dimpreună cu grupa performativă de care ele ar fi ținut în cazul absenței handicapului antepomenit.. Astfel, «a pretexta», «a insinua», «a se lauda» seamănă cu expozitivele; «a amenința», «a îmboldi», «a stimula» sunt înrudite cu exercitivele; câteva cvasicomportative încheind lista noastră sumară: «a flata», «a măguli», «a muștra», «a-și bate joc».

Treaba groasă e că nimeni nu ar ști să pretexteze spunînd: «Pretextez că am fost bolnav»; să insinueze zicînd: «Insinuez că ai telefonul mobil în poșetă»; ori să incite murmurînd: «Vă incit la plagiat de pe Internet». Excepția face numai prezentul obișnuit, acela al generalității unui act.

Ca să rezolve totuși cestiunea cvasiperformativelor noastre, Zeno Vendler uzitează noțiunile ajutoare de scop ilocuționar și fact al deteriorării.

Ce este scopul ilocuționar? Actul sau starea mentală pe care vorbitorul dorește ca să le adopte ori împlinescă ascultătorul. De spun: «Voi conferența la clubul lor», actu realizat de mine este o afirmație sau o previziune atunci

când singurul lucru vrut de mine îi să crezi; dacă poftesc să mă crezi, e o făgăduială; în sfârșit, dacă intenția mea îi să te fac să-ți fie teamă că voi conferența la ei, ai un avertisment. În caz că nu-i limpede, pot folosi performative explicite, de tipul «a afirma», «a spune», «a promite», «a avertiza». Când mă pricepe bine, ascultătorul înțelege, chiar de utilizez un *indirect speech act* precum adineaori, ce scop ilocuționar vrui să ating.

Ce este însă factorul deteriorării? De spun: «Victoraș Plăgieșu a pretextat că e bolnav», ceea ce vreu să zic e că, mai înainte de toate, scopul său ilocuționar fost-a, el, să-și determine ascultătorii a crede ceva, și că, în al doilea rând și după opinia mea, acel ceva este îndoilelnic. În atare context neperformativ, ținta ilocuționară și factorul deteriorării nu intră în conflict. Ele se exclud însă la indicativ prezent, persoana întâi, diateza activă, în situație ilocutorie. Ținta perversă implicată de folosirea unui verb precum «a pretexta» sau «a insinua» nu va fi atinsă din cauza celui de al doilea factor. Exemplu lăsat prin testament de la străbuni (ci nu neaparat de la Epimenide Cretanul, cel invocat undeva și de către Apostolul Pavel): imposibilitatea de a da o folosință ilocuționară verbului «a minți, fiindcă scopul ilocuționar al mincinosului, cretan au ba, îi că dorește să fie crezut. Factorul deteriorării e aici mai tare ca oriunde. A spune că cineva a mințit implică faptul că acela știa că aserțiunea sa falsă iaște. De aceea mincinosul nu-și poate prefăta minciuna declarînd: «Mint că am fost bolnav»; ar ieși sinuciderea ilocuționară cea mai catastrofistă.

Ce se întâmplă, așa stînd lucrurile, cu drăguțul de «a se lăuda», exploatat la persoana întâi a cântului lautrăamontian? Ușoru-i acum de zărit eșecul ilocuționar al lui «a se făli» și, la o scară mai mcă, a lui «a se lăuda».

Cînd spun că fălosul se fălește ori că lăudărosul se laudă, înțeleg eu că intenționează să-mi amintească prin actul său de vorbire, *also known as a speech act*, de unele din realele ori imaginarele sale calități, realizări sau posesiuni, dar că, după aprecierea mea, nu le merită. Factorul deteriorant îl împiedică pe fălos, deh, să afirme, de exemplu: «Mă fălesc și eu că am făcut și am dres»... în făloșeniile sale.

În ce-l privește pe «a se lăuda», deteriorantul său îi mai slab, căci nu suntem niciodată prea siguri dacă lăudărosul merită realmente admirația sau invidia noastră.

*

Paradoxul lui Cassius Clay. Și totuși, cu sau fără precauții, unii proferează la persoana în cestiune a indicativului prezent, diateza activă, frazula: «Mă laud că așa și pe dncolo». Bunăoară sfântul Pavel: «De vreme ce mulți se laudă după firea pămîntească, mă voi lăuda și eu». Ori: «Mă laud că nu este de folos».

În Cântul întâi lautrăamontian, strofa 14, auctorul proiectat maldororește în text grăiește despre el însuși, ba încă lăudîndu-se foarte: «Sfîrșitul veacului al nouăsprezecilea își va vedea poetul (totuși, la început, el nu trebuie să se lanseze cu o capodoperă, ci să urmeze legea naturii): el s-a născut pe țărmuri americane, la vărsarea în ocean a fluviului La Plata». Iar cel ce ne-a dat *Locus Solus*, *Impresii din Africa*, *Praful de sori*, *Cu stea-n frunte* sau *Cum am scris unele din cărțile mele*, Raymond Roussel, se lauda doctorului Pierre Janet, psihiatrul artiștilor, în termeni și mai duri: «Gloria îmi va învălui toate operele fără excepție; ea va îmbrățișa toate faptele vieții mele; se vor duce să răs-

colească toate actele-mi din copilărie și vor admira felul în care mă jucam de-a hoții și vardiștii.»

Cetitoriul cu lecturi alese își va readuce în memorie și intitulările celor patru părți ale autobiografice *Ecce homo* a nu mai puțin autolaudativului Friedrich Nietzsche; acestea: *De ce sînt așa de înțelept* + *De ce sunt așa de ingenios* + *De ce scriu cărți așa de bune* + *De ce sînt o fatalitate*. El mai poate scormoni, în cartea de fericită amintire, pînă va întîlni pasagiul următor: «O să vină o vreme, nu aș putea să o precizez, când va fi nevoie de instituții care să predea învățătura mea, care să învețe pe alții să trăiască așa cum cred eu. Se vor întemeia poate atunci și catedre pentru interpretarea lui Zarathustra.»

Dar... intervenția lui Charles E. Caton cobâlție, pînă la un anumit punct, speculația despre «sinuciderea ilocuționară».

Totul pornește de la boxerul american Cassius Clay, *also known as* Muhammad Ali, vestit prin făloșeniile sale despre propriile-i virtuți pugilistice. Dînsul nu omitea niciodată să declare că e cel mai tare din parcare, cel mai bun boxer al tuturor timpurilor ori măcar al secolului. Cum, după estimările cunoscătorilor, ca și după opinia majorității, așa și sta treaba, merita el, sub acest unghi, invidia ori admirația generală. Însă din punctul de vedere moral al societăților vestice, punct de vedere al virtuții truimfătoare asupra bestiei arhaice, lăudăroșenia-i în ea însăși ceva reprobabil. De unde băgarea de seamă următoare: «Numai ultima parte a descrierii lui Vendler îi greșită, cîns spune că vorbitorul ce descrie pe cineva lăudîndu-se are în vedere că persoana aceea nu merită admirația sau invidia pentru isprăvile cu care se laudă. Unii își merită o atare admirație, poate și invidia.» Dacă un pescar prinde un crap uriaș, dacă un vîntător împușcă zece mistreți, dacă un medic descoperă leacul sidei, dacă Raymond Roussel scrie *Dublura*, *Lautréamont Cînturile lui Maldoror*, iar Nietzsche *Also sprach Zarathustra*, ei pot să se laude și-i posibil să se spună că se laudă, fără să se implice că respectivele lor fapte mărețe nu ar merita admirația, măcar că fălirea în sine, pentru cutare sau cutare cod, fi-va ceva deplasat.

În fond, ce se întâmplă cazurilor date adineaori sugerează minții perspicaci un eșec al eșecului performativ, o viclenie a forței ilocuționare ce se prefacă a se distruge, prin joc periculos cu propria sa moarte, spre a ieși victoriosă din captivitatea actului propozițional.

*

Mircea și Baiazid. Distingem cel puțin trei etaje ale laudei de sine: la auctor (reprezentat au ba), narator și personagiu.

Cazul lui Cassius Clay, întors pe toate fețele de către Caton & Vendler, amintește însă de concursuri, competiții + ritualuri, contexte unde lauda de sine miroase a bine, căci ține de convenții retorice și urmărește efecte perlocuționare precum: intimidarea adversarului, impresiunarea și atragerea publicului ori vînzarea liberal-capitalistă, și nu numai, a productului. În spate-i de multe ori tupilată campania publicitară, iar dincolo de ea stau economia politică și economia libidinală: arginții, mărfurile, fluxurile globalizării galopante, pulsuniile și alte mașinării drăcesco-dezirante.

Înainte de a se înfrunta pe ring epic, *en combat singulier*, eroii debitează, în *Iliada*, lungi tirade autolaudatoare. Le camuflează, în textele moderne + postmoderne, astu-

țiile paralipsei, reticenței sau denegației, când spun că nu vor spune ceea ce totuși spun; când spun că nu vor face un lucru pe care totuși îl fac vorbind; când mărturie ei ce sunt mărturisind ceea ce nu-s. Cam așa: «Nu am să-ți declar că te disprețuiesc», «Nu cumva să crezi că nu te iubesc», «Nu că mă laud... însă ochesc bine». Exemplele-s puzderie, iar paraleluri între freudiana *Verneinung* și hegeliana *Aufhebung* or făcătoare și alții, mai barosanici, înaintea noastră. Nu-i momentul să ne poticnim în ele.

Iar distincția între ostentativa și ostentatoria laudă de sine antică, urmărind efecte perlocuționare asupra ascultătorului, o rejoacă și *Scrisoarea III*, unde o teatralizează actanții conflictuali. Astfel:

BAIAZID: «Cum? Când lumea mi-e deschisă, a privi gândești că pot/Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?/O, tu nici visezi, bătrîne, câți în cale mi s-au pus!...»

MIRCEA: «Impărați pe care lumea n-a putut să-i mai încapă/Au venit și-n țara noastră, de-au cerut pământ și apă/Si nu voi ca să mă laud, nici nu voi să te-nspăimint,/Cum veniră se făcură toți o apă și-un pământ.»

În concluzie, provizorie și ea, autoelogierea modernă, fică a disimulației, îi simulacru de simulacru și exige abordaj separat de când cu trendul autoficțional din romanul evropeic.

Acu însă, revenind la narațiunea eșecului ilocuționar, avem a zice că el nu-l privește pe povestăș, naratorul Maldoror, nici pe Lautréamont (carele, la începutul veacului trecut câștigase deja, postmortem, pariul pus cu sine însuși), ci pe Maldororul povestit.

*

Unterwegs zum Als Ob. Acesta, Maldoror, de vorbește, de tace, tot cade în plasa aletică, sub incidența adevărului-falsului, pe când activitatea povestășului mereu ilocutorie-i, uneori perlocutorie (în polemosul cu alte rostiri textuale, cu virtualul editor, cu el însuși sau cu naratarul), «fericită» ori «nefericită». Așa-i statutul discursului literar, așa-l surprindea cândva sagacitatea naratologului bulgar.

Fiindcă frazelele textului literar, deși au cel mai adesea o formă asertivă, «nu sunt adevărate aserțiuni, nesatisfăcând o condiție esențială: nu pot fi supuse unei probe, adevărul lor nu poate fi verificat. Altfel zis, atunci când o carte începe cu o propoziție ca: *Ivan era în camera lui întins pe pat*, nu avem dreptul să ne întrebăm dacă acest fapt îi sau nu adevărat: a asemenea întrebare nu are noimă. Limbajul literar este un limbaj convențional ce nu poate fi verificat în nici un fel: adevărul este o relație între cuvinte și lucrurile pe care acelea le desemnează; or, în literatură, aceste lucruri nu există. Literatura cunoaște în schimb o exigență de validitate, de coerență internă; dacă pe pagina următoare a aceleiași cărți imaginație ni se spune că nu există nici un pat în camera lui Ivan, atunci textul nu mai răspunde exigenței de coerență și, prin însuși acest fapt, deschide o nouă problemă, o fundează ca temă. Lucrul acesta nu îi posibil în ce privește adevărul. Trebuie totodată să ne ferim a confunda problema adevărului cu aceea a reprezentării: numai poezia se sustrage reprezentării, dar întreaga literatură se situează în afara categoriilor de adevăr și fals. Se cade, în același timp, să mai introducem o deosebire ce operează în interiorul operei; de fapt, numai ce-i pus în gura naratorului nu poate fi constrins la proba de adevăr; discursul personajilor, de pildă, poate fi adevărat sau fals, la fel ca vorbirea curentă. Romanul polițist

mizează totdeauna pe mărturia falsă a personajelor. Cesiunea devine mai complicată în cazul unui narator-personaj, al unui povestitor ce spune *eu*. În calitate de povestitor, discursul său nu poate fi supus probei de adevăr, dar în calitate de personaj el poate minți».

La jocul acesta recurge Agatha Christie în, dragă lui Tzvetan Todorov, *Moartea lui Roger Ackroyd*: aici, lectorul nu-l bănuiește pe povestăș, uitând că și acesta este un personaj printre personajii.

Dostoievski, în *Memoriile din subterană*, Faulkner, în *Zgomotul și furia*, Camus, în *Căderea*, Louis-René des Forêts, în *Flecarul*, vor fi exploatat și ei, cum s-or pricepută mai bine, decalajul aletic dintre cele două funcții asumate de naratorul implicat în intrigă.

În *Cânturile lui Maldoror*, la nivelul instanțelor subiective, se observă chiar o tendință excesivă de «șifterizare», subiectul enunțării ocupînd, vorba Kristevei, toate posturile posibile, «ceea ce înseamnă producerea tuturor situațiilor discursive între *eu* și *el*». Permutat și zgâlțâit, gramaticalul «eu» încetează de a mai fi punct fix localizabil, ajungând bun de înmulțit în funcție de situațiile discursive. De aici mai este un pas pînă la *als ob*. Il săvîrșim deîndată. În ce mod?

Reamintind cum Nothrop Frye, cel cu *Anatomia criticii*, recunoaște undeva (aș putea să aflu unde, dar nu vreau) că despre Falstaff ori despre Hamlet nu se poate spune nici că există, nici că nu există. (Alexius Meinong i-ar găzdui totuși în jungla sa, alături, firește, de cercul patrat, muntele de aur, fulgerul globular, *chupacabras*, Eti și Nessy). Căci, la un cat mai sus, literatura, asemenea înconștientului freudian, învinge opozițiile clasice – și factici totodată între real și imaginar, sensibil și inteligibil: refuză ademenirea către logosul unității, identității + Tatălui, servindu-se în acest scop de uriașele-i rezerve în negativitate.

Și uite-așa ispitește la orizont Hans Vaihinger, despre care iubitorul de curiozități filosofice știe că învață, nu fără oarece perseverență, că ne construim propriul sistem de valori și de idei, gândirostiviețuind apoi *alsobește*, «ca și cum» realitatea i s-ar conforma întrutotul. De aici gîndemul că noțiunea de adevăr ar fi cea mai patafizică dintre toate. În maniera aceasta o și experiază Doctorul Faustroll, așa o prelungește în contemporaneitate Știința Particularului și a Soluțiilor Imaginare (au cine nu-i va fi ghițit încă numele?). De unde întrebarea:

În ce măsură se apropie sau se depărtează rostirea literară de *als ob*? Răspunsul vine alene dacă introducem acest operator logico-filosofic, împreună cu Meșterul John Ciardi, în una din legiunile de opoziții postulabile între literator și omul praxeii, între condeier și plugar, între condeier și chimist, între condeier și psiholog. Poezia și practicitea ne vor apărea, astfel, iarăși și iarăși, ca două ordini diferite ale experienței și imaginației. Căci literatorul, versificant au ba, «pătrunde în lumea sa ca într-un *ca și cum*; el scrie *ca și cum* ar ara un ogor, *ca și cum* ar dirija o experiență de chimie, *ca și cum* ar analiza un om așezat în fața sa. E liber să modifice cu o trăsătură de condei lineamentele lumii imaginate. Omul praxeii nu are așa de largă libertate. El pătrunde într-o lume a lui *este*. Când lucrează, el *este* în curs de a ara un ogor, de a asambla un aparat chimic, de a lua interviu unui om real.»

De nu mă credeți, verificați; scrieți, arăți, apoi comparați: în nici un caz locului nu stați, că viața-i mai scurtă și decît arta și decît științele umane.

STEUA FĂRĂ NUME LA 70 DE ANI

O PIESĂ JUCATĂ CA ÎN PROVINCIA LUI SEBASTIAN

Distribuția:

Șeful gării – **Marius Rogojinski;**

Profesorul – **Ioan Crețescu;**

Ichim – **Dragoș Radu;**

D-ra Cucu – **Daniela Bucătaru;**

O elevă – **Alexandra Vicol;**

Pascu – **Valentin Popa;**

Conducătorul – **Cezar Amitroaie;**

Necunoscuta – **Cristina Ciofu;**

Udrea – **Bogdan Muncaciu;**

Grig – **Volin Costin.**

*

Regia și muzică – **Alexandru Vasilache;**

Coregrafia – **Victoria Bucun;**

Decoruri și costume – **Mihai Pastramagiu;**

Regia tehnică – **Constantin Adam;**

Proiecție video – **Cătălin Bălăniuc.**

Să montezi *Steaua fără nume*, piesa cu o istorie aparte în dramaturgia românească, în anul 2013, la șapte decenii de la scrierea ei, să montezi *Steaua fără nume* după alte două puneri în scenă ale teatrului botoșănean (1980 și 1997) presupune să fii conștient de angajarea ta ca regizor în construirea unui veritabil monument de artă dramatică, dacă nu măcar a unui eveniment teatral. Să o spunem însă de la început: *Steaua fără nume* în regia lui Alexandru Vasilache, cu premiul în 11 mai a.c., nu a depășit, prin mediocritate, nivelul unui spectacol banal, de provincie risipită în anonim. Așteptările au fost mari și nu gratuite. Al. Vasilache, vechi colaborator al Teatrului „Mihai Eminescu”, a montat și spectacole cu adevărat remarcabile și care, sigur, meritau mai multă atenție din partea cronicarilor. Voi aminti *Trei surori* (2009 - sala mică), un spectacol gândit într-o atmosferă de comuniune cu spectatorii așezați, prin concepție scenografică, în jurul spațiului de joc încât, mutați din loc, păreau mutați și din timp, spectatorii devenind contemporanii dramei cehoviene. Glorii trecute... Acum însă vorbim de un spectacol aproape ratat printr-o montare banală, departe de o viziune capabilă să trezească interesul. Dacă nu s-a întâmplat asta – pentru ce să readuci atunci, pe aceeași scenă, o piesă jucată în alte două rânduri?

Nu cred să fi făcut cineva vreo statistică dar așa crede că *Steaua fără nume* este una dintre cele mai jucate piese românești și nu, dintr-o frustrare nostalgică, doar în teatrele de provincie. Ultima montare pe care o știu e cea a lui Alexa Visarion din anul trecut pe scena Naționalului din Cluj, într-o distribuție de serviciu. Sărind peste celebra și mult comentată ecranizare româno-franceză (*Mona, l'étoile sans nom*, regia - Henri Colpi), montările scenice, câteva în fiecare an, au rămas, în linii mari, în limita textului și ale indicațiilor autorului, exigențe ce n-au împiedicat și realizarea unor viziuni memorabile dar nu de neîntrecut. De aceea *Steaua*... așteaptă încă montarea ideală.

*

Într-o după amiază de mai a anului 1945, în centrul Bucureștilor, un camion al armatei de ocupație lovește mortal un pieton. Ghinionistul – Mihail Sebastian, de curând consilier de presă în Ministerul de Externe și care se îndrepta spre

Universitate să țină un curs despre Balzac. În octombrie ar fi împlinit 38 de ani. Moare după ce supraviețuise la limită unui regim antisemit când, pe lângă riscul de a fi deportat într-un lagăr de exterminare, a suportat sărăcia, șomajului, dar și umilințe, inclusiv pe cea a recurgerii la alt nume pentru a i se juca piesa *Steaua fără nume*. Premiera, un succes, avusese loc în martie 1944, la Teatrul „Alhambra”, în rolul Profesorului fiind un actor de 26 de ani, pe atunci – Radu Beligan. Ideea piesei i-a venit în iarna lui '43, în plin război și în deplină nebulie rasistă, când, făcând parte din „detașamentul de zăpadă”, curăța liniile în halta Grivița. La apropierea vreunui tren, cantonierul striga: *Ferește linia! Iată mărturisirea din Jurnalul indirect: Pășeam, după aproape trei ani, într-o gară: zgomotul de tampoane, fum de locomotivă, forfotă de călători. Mirosea a plecare! Cred că acolo, în acest detașament de zăpadă, între alte gânduri mai întunecate, am întrezărit și prima imagine a gării de provincie, în care avea să coboare mai târziu, în piesă necunoscuta mea eroină. (...) Scenariul piesei l-am făcut foarte puțină vreme după „leberare”. Mă întorceam de la zăpadă cu o „dovadă de efectuare a muncii” (un document impresionant: 10 ștampile albastre și una roșie) și cu o vagă idee de piesă. Început prozaic pentru o comedie lirică. În schimb, finalul piesei e cunoscut ca motiv al unei idile cavaleresti din istoria galantă a Evului Mediu. Povestea fiind una dintre cele frumoase, o spunem pe scurt: suntem în mijlocul secolului al XIV-lea când generalul lui Carol al V-lea, nobilul Bertrand du Guesclin, generos, curajos și genial (în descrierea lui Francois-J. Lessard) dar bătrân deja și urât la chip – se îndrăgostește. El, eroul Franței, iubește pe tână fică a unui negustor de postav. Cum datoria îl ținea la sute de leghe, Tiphane și Bertrand au găsit calea de a se întâlni: în nopțile senine, la aceeași oră, privind aceeași stea – așa cum îndrăgostiții lui Sebastian și-au ales și ei steaua sub care să-și unească iubirile. Dramatizată, metafora are un adaos de poezie, iubirii întâlnindu-se sub bănuiala, abia, a unei stele fără nume. Textul lui Sebastian surprinde prin inefabilul poeziei pure ce ține de imaginarul exilat într-un spațiu astronomic precis dar fără să-l poți atinge, cum nu poți nici să-l negi, nici să faci abstracție de el. Poezia și visul abia dau oamenilor obișnuirii puterea să de a înfrunta mlaștina*

obscurității și a anonimatului simbolizate de provincie. Să aduci un text de un lirism suprapământean într-o lume în plin război, între alarbele de bombardament iminent când, în orice moment, poți muri, să ai puterea să rabzi persecuția legii nedrepte și, ca răspuns la toate, tu să scrii piese – trebuie să fii cu adevărat puternic, capabil să ignori greutatea de plumb a clipei cu încredere în steaua ta.

Atracția lui Sebastian față de teatru, naturală fără a fi pătimașă, este, cu precădere, o atitudine rațională și realistă, adecvată față de realitatea de atunci a scenei românești ce nu era nici pe departe întruchiparea perfecțiunii. În *Jurnal* 1935-1944 mărturisește cu o sinceritate ca pentru sine: *Lectura unei piese (...) și diverse gânduri despre propria mea piesă m-au făcut să observ încă o dată ce sărac, ce convențional, ce schematic, ce facil și ce mediocr este, ca gen, teatrul. Cel puțin teatrul de tip „psihologic”, în trei acte. Sunt puține de contrazis aici dar așa adăuga că teatrul nu se rezumă în defectele sale și, de aceea, are nevoie de o viziune regizorală la punerea în scenă, de interpretare printr-un joc adecvat, de colaborarea altor arte – toate potențându-i sensurile, valoarea. În relația sa directă cu lumea aceasta posesivă, dominatoare dar și tentantă, Sebastian se dezvăluie introspectiv: *Și mă amețește tentația culiselor, a sălii de teatru, a afișelor. E puțin cabotinaj în mine. (Jurnal - 23 martie 1936) Din Jurnalul indirect*, mai ales, se pot extrage păreri la fel de realiste și de puțin măgulitoare despre teatru, despre montările din acei ani și, totuși, asta nu l-a împiedicat, ca într-o căsătorie fără dragoste, să aibă „copii” reușiți, lăudați nu doar de rude și prieteni! Nu i se întâmplă numai lui dar, din acest „mariaj” în bună parte convențional, va câștiga și gloria, și banii. Se va fi împăcat și cu acest gând exprimat în *Jurnal*: *Vineri, 8 ianuarie [1937]. Dacă nu aș fi evreu, dacă, prin urmare, piesele mele ar fi putut fi reprezentate, e foarte probabil că aș fi devenit „autor dramatic” - exclusiv autor dramatic. Aproape că a reușit!**

Îndepărtați din viața teatrală în septembrie 1940, evreilor li se permite să activeze în teatre proprii. Ei înființează „Barașeum”, despre care este istoricul Ioan Scurtu știe că este *singurul teatru evreiesc din Europa* din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Doar că Sebastian, nemul-

țumit de cum și ce se juca pe scena românească în general, este de-a dreptul iritat și scârbit de „Barașeum” și îl evită cât poate.

Îți trebuie ceva cinism, ba și o bună doză de ipocrizie, să socotești piesa din 1943 a evreului Hechter, scrisă în cea mai neagră perioadă rasistă a istoriei noastre, s-o numeri astăzi printre piesele de rezistență ale dramaturgiei românești. Justificarea noastră stă totuși chiar în atitudinea autorului care s-a știut ca dintotdeauna scriitor român, fără nici un complex de alogen, ignorând politica trecătoare a unor dictatori și urmându-și atașamentul profund față de limba română și de spiritul unei culturi cărora simțea că le aparține cu întreaga ființă. Posteritatea acestui creator complex și profund în toate trăirile se datorează, mai degrabă, virtuții sale de dramaturg. În opera sa, Ion Vartic va observa, cu teme, legătura subterană a tipurilor feminine din romane și piese, iar *Steaua fără nume* consacră deja viziunea unui personaj continuu, *Eleva-Mona-D-ra Cucu*, ipostaze dramatice ale întrupării celui-iași etern feminin. *D-ra Cucu* are de suportat un destin ce o târăște din starea unei femei cândva tinere, în postura profesoarei antipatice, cu obsesia de a controla nu doar educația și moralitatea elevelor de liceu, „pasiune” de admis oarecum prin profesie. Ea tinde să supravegheze și preocupările colegilor profesori, dedicându-se cercetării pentru a afla ce fac ei acasă, ce citesc, cu cine se întâlnesc, ba își extinde supravegherea și asupra magazinului, ce și cui vinde, ce marfă se aduce, iar dacă i-ar sta în putere nu s-ar feri să controleze și restul orașului – cenzură ce nu se poate accepta sub scuza nici unei profesii, a nici unei cauze. Pornind de la aceeași ființă, cândva și ea o *Elevă* sedusă de mirajul trenului ce lasă în urmă dăra de parfum al altei lumi, nu-i rău deloc unde ajunge *D-ra Cucu*, o inimă ce-și dorește și ea fericirea! Mai mult decât *Eleva* sau *Mona*, creații idealizate și evanescente în comparație cu realitatea, *D-ra Cucu* este palpabilă și vie în întregul ei, oricând aflându-și un loc între spectatorii din sală, gata să intervină... *D-ra Cucu* a ajuns de răsul nostru tocmai pentru că o recunoaștem, fiind sinteza mahalalei de provincie: ea este *madam Chiroiu*, *madam Lascu*, ori *Maltopol*, ori *Grigorescu* – sau toate la un loc. Fiecare dintre aceste doamne, ce-și țin curiozitatea în frâu, „după perdele”, are câte ceva din visele și din regretele domnișoarei ajunse profesoară – doar că, măritându-se, doamnele și-au refutat toate regretele. Este în sămânța noastră, și se pare că

Sebastian a intuit adevărul ca pe o rană deschisă, tendința de a deveni în cursul vieții tocmai opusul idealului visat în tinerețe. Ca în parabola pictorului: bătrânul hidos ce pozează acum pentru portretul demonului, tot el a fost cândva, în tinerețe, și modelul pentru înger.

Tematica universului dramatic al lui Sebastian este cu precădere abisul feminin, al sufletului uman, în general, ca și al celui elan dornic de a trăi splendoarea absolutului dar fără puterea de a se rupe de contingențele unei realități zdrobitor de fastidioase în curgerea sa diurnă. Cei care au văzut la Botoșani și spectacolul din 1997 (regie Mihaela Săsărman), în care Danielei Bucătaru avea rolul *Monei*, probabil că au simțit adevărul intuit de criticul amintit și relevat exemplar pe scenă, aceeași actriță jucând în 2013 rolul *D-rei Cucu*. Da, personajele feminine din *Steaua fără nume* se continuă într-un destin unic ce trece prin ipostaze și experiențe diferite. În varianta Danielei Bucătaru, *D-ra Cucu* ne-a convins că poate fi comică fără a fi ridicolă, stârnind, concomitent, reprobarea dar și uluitoare întrebări asupra universului intim al unei femei. Construită pe alte coordonate decât cele ale simplificării prin caricatură, ale parodierii ușoare a unei profesoare tiranice, am văzut de data aceasta o *D-ra Cucu* elegantă vestimentar, corectă în gesturile ei controlate de parcă era tot timpul la catedră, riscând uneori să fie chiar normală. Posibil ca nuanțele noi să inducă subtil simțiri și trăiri mai complexe decât permit textul dar sunt perfect compatibile cu psihologia eroinei. Și astăzi, în 2013, profesoara lui Sebastian își va afla ușor un loc într-o cancelarie de școală, dacă nu și în ierarhia breslei... Evitând caricaturizarea personajului, actrița i-a adâncit drama, ea, *D-ra Cucu* devenind ridicolă doar prin comparație cu idealul profesoarei închipuit de noi. Îmi îngădui să bănuiesc că autorul presimte în personajul său ochiul din absolut ce veghează ca nici unul dintre noi să nu fie prea fericit. Personajul lui Sebastian, fără s-o spună explicit, se știa Trimisul, omul cu o misiune precisă și înaltă – așa cum se știu mulți pacienți de psihiatrie. Aș crede că *D-ra Cucu*, în realizarea actriței Danielei Bucătaru, este una din reprezentările memorabile, o perlă de interpretare ce ar fi meritat cu siguranță o montură mai valoroasă.

Dar să vedem mai îndeaproape atitudinea regizorului Al. Vasilache față de textul original, această atitudine dezvăluind în fapt viziunea, adăosul creator al montării actuale. Mai întâi regizo-

rul a eliminat începutul, scena (o scenetă în sine) cu țărânul care vrea și el un bilet de tren. Eliminarea unei scene dintr-un spectacol de aproape trei ore nu-i o catastrofă, mai ales când nu asta e tema piesei. Așa, textul pierde din valoarea comică dar câștigă în latura lirică. În ciuda lungimii piesei, (ori pentru a o lungi și mai mult...) regizorul a adăugat însă, în colaborare cu Victoria Bucun, inserții coregrafice. Doar că prin colarea (gratuită!) a momentelor lirico-onirice degheizate ca balet, asta e, s-a ajuns în burlesc. Să amesteci într-o trupă de profesioniști o masă de amatori și să-i aduci și în prim plan oferindu-le scena întreagă, asta nu mai e figurație. Când fetele de liceu și-au jucat propriul rol, o auto-parodiare, ca spectatoarele la siropoasele filme de epocă – a fost bine; când, aceleași fete, au vrut să creeze prin dans zone de lirism – au eșuat caraghios. Prin secvențele de balet s-a căzut într-o îngroșare inutilă a metaforei, altfel bine marcată de autor. Încercarea de a traduce sentimentele și emoția scenei finale dintre *Marin* și *Mona* prin dansul „corpului de balet” a evaporat tocmai poezia ajungându-se la efectul invers. Lipsa scenelor de balet cu siguranță ar fi dat zveltețe și agerime unui spectacol și așa mult prea lung!

Sărind peste prima scenă, regizorul își începe fapta sa tratând în notă comică relația căilor ferate, o instituție pământeană, cu timpul. Într-o ordine cosmică firească, gara și-ar dirija precizia sosirilor și plecărilor după timpul astronomic împlânzit în ceasul de pe peron. Nu așa stau lucrurile și în gara noastră! Aici timpul e silît să-și mute ațele după trenul accelerat (*Când trece 747 dinspre Câmpina*, e 8.), după capriciul *D-rei Cucu*: *Când vine D-ra Cucu*, e 7. *E șapte precis*. Într-adevăr, textul conține sugestii ce justifică decoperțarea de sensuri adecvate utilizării dimensiunii temporale de vreme ce are ca personaj consistent pe *Miroiu*, profesor de matematică și un pasionat astronom, încât întreaga acțiune dramatică se va alimenta, subteran, dintr-o relație specială cu astrele. Aici, în gara sa, aceeași cu ograda în care-și crește păsările, *Șeful* pune condiții timpului cosmic, măsurându-l după cum sosesc trenurile, ora exactă rămânând a fi dată, totuși, de *D-ra Cucu*. Jocul cu timpul și cu trecerea sa după cum crede *Șeful de gară* a creat partea de comedie mai ales prin aportul lui Marius Rogojinschi care a intrat un ceferist, nu neașteptat, e adevărat, dar pitoresc și viu, actorul explorând sub interdicție parcă o partitură altfel generoasă. Jocul său a fost secundat, în fundal, de Dragoș Radu, acarul *Ichim* prezent prin replica esențială pentru geneza piesei – *Ferește linia!* – leit-motivul ale cărui conotații se vede că au scăpat regizorului. Intrinsec, prin concepția piesei, timpul e un personaj ascuns dar obsesiv, totul petrecându-se într-o curgere liniară, strict cronologică, a acțiunii, fără salturi în viitor, fără întoarceri în trecutul oamenilor, al faptelor. Sub aspect temporal, gara este un loc magic iar *Șeful*, cu uniformă, cu însemnele sale, cu paleta verde și cu bagheta ce potrivește ora exactă, este fără îndoială Magicianul, funcția dându-i un loc de vază în lumea bună a urbei: *Am fost azi noapte la Judecător, la un poker*. Funcția gării în măsurarea timpului nu se mărginește la mersul trenurilor, ci devine instituția kaffiană ce, pe căi obscure, strecoară întâmplări și impune ritmul orașului, marcând disperarea existențială a provinciei, atmosferă din care Sebastian a reușit să se extragă, dar fără a se lecui, el continuând să creadă că acel loc susțina unei geografii precise ordonează posibilitățile și disciplinează puterile. Dar pentru că sun-

tem la noi acasă, adică în Provincie, vom cita un text remarcabil luat din *Jurnalul indirect* unde se dezvăluie fără fard o lume perpetuă și o stare ce le știm ca fiind profund românești: (10 ianuarie 1928) Provincia cuminte și întârziată, implacabila păstrătoare de virtuți familiare, modestul refugiu al idealiştilor dezabuzăți, este o legendă. (...) Ca o fată bătrână care detestă din excesivă pudoare riturile preliminar ale amorului, provincia urăște inteligența și elimină spiritul - păcate prea frivole pentru meticuloasa ei probitate. Roade, reduce, rotunjește, asimilează. Provincia este cea mai strictă și mai aspră realizare etatistă, cea mai spartană realizare civică. Calendarul și orarul sunt legile sale, impuse egal tuturor. Un antologator atent ar avea de extras din opera lui Sebastian Enciclopedia provinciei românești, în tablouri vivante, infiltrate de prezența îndelungată a evreilor ce i-a conturat mai profund pitorescul, poezia dar și dramele, o enciclopedie plină de nostalgii alături de observații dure-roase, nu rareori sarcastice și care, mai întâi, au usturat adânc sufletul autorului.

Alături de obsesia provinciei, *Steaua fără nume* o aduce și pe cea a trenului. Dintre cuceririle moderne ale civilizației, mai mult decât curentul electric, trenul, gara, calea ferată, au invadat inconștientul, devenind simboluri onirice puternice, în stare să ne ducă în lumea visată, deseori fără s-o recunoaștem. Vorbesc de simboluri onirice și magie pentru că scena, ca spațiu închis de joc, cu reguli proprii, este un *domeniu exorcizat* (Johan Huizinga) în care timpul și viața curg în alte dimensiuni, cu alte tâlcuri, sub ierarhiile temporale ale jocului. Mersul trenurilor, suprapus peste rețeaua feroviară, are o complexitate ce ne copleșește impunându-ne *calendarul și orarul* întâmplărilor sale - toate urmându-și idealul de a călători în timp și spațiu. Deloc fortuit, doar el, astronomul *Miroiu*, înțelege de ce un suflet tânăr ca al *Elevei Zamfirescu* este atras irezistibil de tren, de gară, acceptând orice risc: *Într-un târg de provincie ca al nostru... gara este... marea, este portul, necunoscutul, depărtarea!* Da, iată motivul pentru care și fosta elevă, acum profesoară, implacabila *D-ră Cucu* vine zilnic în gară, cu precizia unui tren, pentru că aici s-a rătăcit și tinerețea ei pe care ar vrea să o reîntâlnească, uneori sub chipul *Elevei*, alteori sub cel al *Monei*. Pândă și vânărea elevelor dornice să vadă și ele trenul este cel mai bun motiv pentru a-și ascunde patima ei reală, visul de nelecuit în nici un fel. Viciile de care vrem să-i scăpăm pe alții sunt, deseori, păcatele din care nu putem ieși nici noi. Iar scena confruntării ei cu tânărul *Mona* ar spune multe în această privință, pe când cinismul lui *Grig* o va răscoli în tot ce are ea mai tainic.

Simbolurile onirice din piesă ar fi fost încă o direcție de urmat pentru regie; altfel, în lumea desacralizată, vizibilă în suprafața ei profană, citirea piesei doar în lumini diurne rupe orice mister și ridiculizează scena finală a poeziei dintre cei doi, cu sau fără penibilul eseu coregrafic inserat aici. Pentru eleve trenul este singura cale de evadare spre lumea visată, tot trenul aducându-o și pe mirobolanta *Mona* ce sosește spărgând convențiile, călătorind fără bilet și fără a avea nici pe departe conștiința vinovată a unei contraveniente. Deloc întâmplător, *Mona* și *Grig* părăsesc orașul, cu automobilul, pe cale „terestră” și nu pe calea ferată. *Mona*, care pe unii îi intrigă ca o femeie pervertită de nopțile petrecute între amant și masa de joc de la cazinou, aceeași *Mona* îi hipnotizează pe alții precum zâna ce plutește între vis și miracol, unul dintre cei vrăjiți fiind

chiar profesorul *Miroiu*. *Mona*, cu fațetele ei contradictorii, n-a aflat totuși acoperirea integrală în jocul Cristinei Ciofu, actrița punând prea mult accent pe femeia victimă și vampă. Ne putem întreba în ce măsură fizicul agreabil al unei actrițe tinere va fi suficient de expresiv și de flexibil pentru a se plia pe psihologia particulară a *Monei* la care nu „calitatea imaginii” ar fi prima virtute, primul defect. Ca pentru oricare altă femeie, și pentru *Mona* frumusețea este vitrina nimerită să-și expună caratele dar și umbrele tenebroase ale unei finții cu destinul purtat după voința unui amant capricios, pe cât de darnic pe atât de posesiv. În spectacolul nostru, pățimașul jucător *Grig* este șarmant, fără îndoială, dar simplificat prin jocul lui Volin Costin, joc lăsat în datele native ale actorului mai mult decât în cele atribuite de autor personajului. Altfel, prin viciul comun - jocul de noroc, *Grig* este fratele întunecat al *Șefului de gară* cu care, de altfel, și se va înțelege bine. Interpretat ca *macho* purtând tatuaje din zilele noastre (sugestive, poate *prea* sugestive...), *Grig* arăta ca un ins căzut din viitor într-o lume uitată în trecut. Și preocuparea lui Sebastian pentru concordanța personajelor sale cu timpul acțiunii nu-i un amănunt de neglijat.

Firește, întreaga piesă, o comedie lirică alcătuită după principiul răsău-plânsu, își trage suflul emotiv din pasiunea cuplului *Mona* - *Profesorul Miroiu*, plasați de data aceasta într-un joc formal, risipit în gesturi și mișcări irelevante, solicitați până la oboseală de regizor într-un lirism ridicat la o altitudine onirică dificil de susținut prin resursele actoricești disponibile, personajele părand suspendate peste un abis de netrecut, jocul lor fiind cumva marginalizat prin lipirea unui moment coregrafic care, ce să vezi, traduce în mișcare și imagine tot ce simt cei doi într-o idilă de-o noapte! În sală, abisul scenei fără acoperire în emoție s-a simțit ca un gol fizic, material. Actorul Ioan Crețescu ar fi avut toate calitățile pentru a întruchipa acel *Profesor* dorit de spectatori, la competiție cu Daniel Badale din montarea trecută, iar eșuarea sa într-un sentimentalism moale și banal a dezamăgit. Fără îndoială că eșuarea, în detaliu și ca întreg, trebuie împărțită cu regizorul care ar fi avut în sarcină să afle alte ieșiri, alte ruperi ale unui corset purtat de un personaj în bună parte convențional. Să nu uităm, ar fi nedrept, de *Udrea*, imaginat corect de Bogdan Muncaci, actorul ce pare să-și fi luat rolul pe cont propriu, dăruind personajului cu generozitate din patosul său, însușește scena prin mișcare și voce. Bogdan Muncaci dă chip în felul acesta pasiunii pentru muzică a lui Sebastian, preferată înaintea teatrului și căreia îi dedica ore lungi de ascultare, muzica fiind una din puținele sustrageri de sub nenorocirea trăită azi, păstrându-l valid și întreg pentru năpasta ce va veni mâine. Din *Jurnalul indirect*: aprilie 1938: Au fost cinci premiere. La ultima („Răzbu-narea lui Demostene”) n-am fost, căci ar fi trebuit pentru aceasta să renunțăm la un concert, și e o renunțare pe care nu o vom consimți niciodată teatrului.

Prea puțin dotat cu virtuțile gladiatorului hotărât să supraviețuiască cât prin forță, cât prin viclenie, Mihail Sebastian s-a văzut silit să se confrunte ca om și ca artist cu multiple adversități unele datorate conjuncturii istorice (antisemitismul înverșunat și jalnic al epocii), altele - urâciunii și micimii sufletești ale multora dintre contemporani. Voi observa abila eleganță a lui Eugen Simion, eleganță ce nu folosește la nimic, pentru a ne spune că „*ceva important (și frumos moral-*

mente) s-a petrecut în comunitatea intelectuală românească: conspirația din jurul piesei „*Steaua fără nume*”, jucată sub un nume improvizat pe o scenă bucureșteană în plină dictatură militară, și, apoi, ceea ce aflăm chiar din însemnările secrete ale lui Mihail Sebastian: *nu toți intelectualii români l-au părăsit în aceste vremuri de restriște.*” (*Jurnalul indirect*, Prefață) La un moment dat pseudonimul Victor Mincu, insuficient de acoperitor și aproape de a fi dat în vileag, prietenii „legendează” întreaga poveste pe seama lui Ștefan Enescu, profesor de filozofie și avocat cu un statut credibil pentru a fi bănuțit drept autor (are preocupări literare și e soțul unei actrițe) dar și prieten și subordonat al lui Moruzov, indiciu clar că oamenii Siguranței știau prea bine cine este adevăratul autor și se pare că au fost și alți „intelectuali” care s-au solidarizat în protejarea lui Sebastian, și-i greu de crezut că numai Sebastian însuși nu știa nimic de aceste... servicii! Într-adevăr, nu toți intelectualii români l-au părăsit, cum nu l-au părăsit nici evreii. Dar a trebuit să facă un compromis nedemn, să înșele, să-și schimbe numele (încă o dată!), solicitând complicitatea, infracțională - la acea vreme, a unui român. Conform legii din timpul războiului, complicități săi riscuau să fie închisi la Tg. Jiu, iar el - trimis într-un lagăr de exterminare din Transnistria. Asta în vreme ce alți intelectuali, *români și ortodocși* (în înțelesul lui Nae Ionescu), i-au întors spatele sau chiar au profitat de căderea sa întărindu-i și mai mult starea ce și-o trăia ca o *existență mizerabilă de prizonier*. Suferința lui Sebastian este dezonorantă pentru toți intelectualii acelor ani. Altfel, Nicolae Carandino, citind piesa, își dă seama a cui este dar intră și el în joc, și scrie o avangardă uluitoare prin aluzii și premoniții pentru revista *Bis*: *Nu știm cine este d. Victor Mincu pînă la ora la care scriem rîndurile de față. Ne dăm însă ușor seama că piesa nu poate fi o piesă de debut și că ea aparține în același timp unui scriitor de talent și unui om de teatru încercat. Și finalul: Piesa d-lui Victor Mincu este fără îndoială una dintre cele mai bune care s-au scris la noi; (...) - cariera piesei de-abia începe. A intrat anume în repertoriu și va fi curînd jucată pe toate scenele Capitalei și ale provinciei, însoțită de aplauzele, de aclamațiile pe care le merită. Un autor nou? Poate. O piesă mare? Desigur. Peste un an, (februarie 1945), după un sondaj al săptămânalului *Cortina*, spectacolul cu *Steaua fără nume* va ieși primul în preferințele publicului.*

În anii războiului, Mihail Sebastian era un nume cunoscut, un romancier publicat, un dramaturg cu piese jucate, gazetar bine cotate și, bineînțeles, un intim al cercurilor intelectuale din București, bucurându-se, în măsuri diferite, de aprecierea, protecția și ajutorul unor prieteni de mare anvergură culturală în epocă și, mai ales, în anii ce vor urma. Cum tot din partea lor va avea de suportat și cele mai grave nedreptăți. Dar, spre deosebire de prietenii români, Sebastian, pe numele de familie Iosef Mendel Hechter, este evreu, un evreu din Brăila, din același oraș cu Nae Ionescu, profesorul ce l-a remarcat la bacalaureat - așa legându-se o prietenie stranie, văzută de unii drept un *pact faustic*. Ca evreu, va trăi toate persecuțiile unei istorii adverse care îi lovește etnia de-a valma și nimeni nu-l poate proteja peste ceea ce admite demnitatea sa de om. Va purta steaua galbenă a lui David, va fi eliminat din redacții, inclusiv de la *Cuvântul*, ziarul „protectorului” său Nae Ionescu, i se va retrage licența de avocat pledant, i se vor scoate piesele de pe afișul teatrelor, va fi inclus în detașamen-

tul de muncă forțată. În *Jurnal* 1935-1944 evreul Hechter notează: *M-am întors acasă otrăvit. Trebuie mai multă răbdare decât am eu, o mai încăpăținată voință de a suporta orice. Mie îmi vine să las totul și să spun: trageți, omoriți-ne, terminați. (5 septembrie 1941) Și, totuși, nu se dezice de prietenii evrei ca Felix Aderca, Belu Zilber, Camil Baltazar și alții, relație în care nu-i scutește nici pe aceștia de remarci foarte crude. Bunăoară cu ideologul sionist A.L. Zissu, un prieten bogat, ar fi trebuit să petreacă momente plăcute. Nu e așa căci Duminică, 23 martie [1941] va scrie în *Jurnal*: Am fost la „Cina” cu soții Zissu. (Îmi jur că e ultima oară când ies cu ei în oraș. Pe cât posibil. Îi voi evita de aici încolo. Ea este tipul însuși al jidoavnei parvenite. (...)) Am ieșit amețit de la „Cina”. Am mâncat tot timpul cu remușcări. Mi-era rușine. Mă simțeam vinovat. E de neînțeles acest Zissu, teoretician al unui naționalism evreiesc integral, și care iese totuși seară de seară la cinematograful și restaurant, două luni după pogrom. Mai degrabă vom găsi, probabil printr-o auto-cenzură din partea Eu-lui său, săgeți acide către proprii coreligionari cât, justificate până la un punct, ricanări și resentimente față de colegii români. Marea sa dezamăgire va veni din partea lui Nae Ionescu și, totuși, printr-un exercițiu demn de o conștiință de martir, acceptă drept *Prefață* la cartea *De două mii de ani filipica antisemită* a maestrului, altfel un tip oral prin excelență și nu un scriitor. Pentru Sebastian grav era nu publicarea ei, ci faptul că a fost scrisă. Întrebat de ce a admis o asemenea *Prefață*, romancierul răspunde: ...pentru că nu-mi recunosc în nici un fel dreptul de a exercita vreo cenzură. (...) Iar în speță ar fi trebuit să-l cenzurez pe... Nae Ionescu. - Oamenii buni, ați pierdut simțul proporțiilor? Ce sunt eu, cine sunt eu, pentru a îndrăzni să dispun de o scriere a profesorului Nae Ionescu? Sunt limite pentru orice orgoliu, sunt, mai ales, limite pentru orice „indignare”. (*Jurnal* indirect, decembrie 1934)*

Dar acesta nu este omul Mihail Sebastian în întregul său. Un om al spiritului are, pe lângă raze orbitoare, și adânci părți întunecate, în fiecare erou sălășluind și un demon. Cel puțin așa știe psihanaliza care, în istoria tulburare a perioadei interbelice își află probe pentru teorii terifiante. Într-un creator, dincolo de partea luminoasă a demiurgului, își arată patimile și ceva dintr-un *trickster* (*șarlatanul divin* după Victor Kernbach), demonul care așază măsura dintre bine și rău, nelăsând ca cineva să devină sfânt fără a pătimi, fără a fi duplicitar, fără a plăti, nu mult, nu puțin, atât cât este prețul – un preț și el ambiguu. Date stranii s-au regăsit și la personalități ca Eliade, Cioran, Ionescu iar biografii incisivi nu s-au ferit să foreze adâncimile inconștientului lor spărgând oglinda strălucitoare a gloriei postume. Nici Sebastian n-a scăpat (Marta Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu și Mihail Sebastian*) și, oricât ar fi de stupefiant, nu putem să ignorăm faptele, să nu le redescoperim pentru un adevăr nou. Dacă în interbelic mulți tineri intelectuali încep prin a fi socialiști, ca viziune politică, tânărul Sebastian, de aproape îndrumat de Nae Ionescu, va fi găsit în galeria adversă, ceea ce în epocă n-avea să fie mai ciudat decât cum ar fi astăzi, în plină euforie republicană, figura unui regalist. Doar că epoca sa alunecă de la admirarea, peste graniță, a unui dictator ca Mussolini, seducător în primă fază, în grave derapaje antidemocratice și să nu pierdem din vedere că antisemitismul, în context politic european, este un efect inevitabil într-o Românie aflată în saiajul celor puternici. Probabil că Sebas-

tian, asiduu observator și cronicar sagace al vieții politice interne și europene, a înțeles și ceea ce urmează zidindu-și existența cu orgoliul unui destin de victimă. A gândit și posibilitatea unor evadări: să bea până la uitare, să plece în străinătate, să se sinucidă etc.. O soluție, hilară acum, era să treacă la catolicism căci - *Papa vă apără!* Și o frază scrisă în *Jurnal* parcă pentru alte vremuri: 17 decembrie 1941. *Undeva, într-o insulă cu soare și umbră, în plină pace, în plină securitate, în plină fericire, mi-ar fi la urma urmelor indiferent dacă sunt sau nu sunt evreu. Dar aici, acum, nu pot fi altceva. Și cred că nici nu vreau.* Provizoriu, la fel ca Eugen Ionescu (va observa și Andrei Oișteanu), Sebastian preferă băutura și, dacă n-ar suna prea grav ca ironie, aș zice, a ales băutura ca tot românul ajuns în necaz: (*Duminică, 21 noiembrie 1937*) *Aș bea mereu, ca să uit - și am atâtea de uitat. Miercuri seara i-am luat aproape cu de-a sila pe Leni și pe Froda de la teatru, ca să bem, și într-adevăr am sfârșit prin a mă îmbăta groaznic, una din cele mai teribile beții din viața mea. Eram abrutizat, nu mă mai gindeam la nimic, eram fericit. Și totuși voi întirzi cît mai mult sfârșitul. Sebastian a trecut peste toate iar când se părea că viața i se va limpezi, atunci a venit sfârșitul. Accident, asasinat? Câtă vreme mai sunt documente nepublicate care-l privesc, enigmatice pot avea o dezlegare. Până atunci – acceptăm că moartea sa e un accident. Poate că trecerea camionului Armatei Roșii prin acel loc, la acea oră, a fost întâmplare. Dar prezența în România, în București, a armatei sovietice în acele zile n-a mai fost un accident, ci crimă cu premeditare, un asasinat gândit la rece de conducătorii lumii de atunci, după semnarea păcii. Dintre milioanele de români căzuți în acel „accident” al istoriei, Mihail Sebastian a fost între primii.*

Mircea OPREA

Nemaipomenitele povești ale lui Neculai Păduraru de la Sagna, artistul care s-a întîlnit cu celebrul Godogoștîrchițoi în labirint și nu s-a înfricoșat

Labirintul este, în esența lui, o proiecție fizică a fricii. Nimeni nu intră în labirint de bună voie. De asta trebuie să apară în scenă un ghid care să îți garanteze că te va conduce prin labirint, te vei încărca de toate energiile misterului, după care vei ajunge la capăt. Iar capătul e întoarcerea într-o presupusă libertate. În labirint, mergînd umăr la umăr cu ghidul, descoperi, în prima fază că îl doare un picior, că îi va fi destul de greu să meargă pînă la capăt. Îi spui că îl vei ajuta tu, că ai forță, că îl vei lua în spate la o adică, că nu vrei să riști să rămîi - doamne, ferește! - înăuntru.

Apoi îți spune, cu voce tremurîndă și joasă, că el nu e convins că acest labirint, are și o ieșire, că nu a mai făcut niciodată drumul acesta, atîta doar că și-a imaginat traseul complet, dar nu a avut ocazia să îl parcurgă. Și asta pentru că nimeni nu i-a cerut-o. Tresari. Ești deja înăuntru, în pîntecele generos al labirintului. Și atunci

începi să îl încurajezi pe ghidul cu care ai pornit pe această cale. Da, îi spui tu, nu se poate să nu existe o ieșire, prin definiție orice labirint are o ieșire. El, ghidul, se uită cu speranță la tine. Ofați și porniți mai departe.

Pe drum începeți să vă povestiți. Despre viețile voastre. Despre viețile altora. Aveți impresia, înaintînd în necunoscut, că sînteți expresia tuturor oamenilor de pe pămînt, îi iubiți pe toți, pentru că sînt departe, îi urîți pe toți pentru că ei, ceilalți, nu par a fi captivi în vreun labirint, așa cum sînteți voi. Tu și ghidul din labirint ați devenit deja intimi. Atît timp cît nu se zărește nici un orizont, frica vă ține alături. Apoi el, ghidul din labirint, îți face mărturisiri complete, îți spune secretul vieții lui: e un ghid orb. Deja nu mai ai reacție. Și asta pentru că ți-ai dat seama între timp că într-un labirint nici nu mai contează dacă ești orb sau nu, în orice parte ai merge, mergi spre un orizont care te scoate definitiv din lume.

Doamnelor și domnilor, ghidul despre care am vorbit, ați recunoscut cred, este artistul. Cel care s-a lăsat ademenit în labirint este bietul om care crede în valoarea artei, după ce toate celelalte valori recunoscute în lume l-au dezamăgit.

Dar să ieșim din generalități și să acceptați realitatea dură: toți, acum, în aceste momente, sîntem înfundați pînă la inimă, pînă la suflet în cîte un labirint. Unii știm, alții nu. Unora le pasă, altora nu. E fresc, interesul și indiferența echilibrează fericit mersul lumii.

Dar labirintul în care am intrat eu acum – dar și alții, mulți! – este cel propus de sculptorul, pictorul, desenatorul și imaginativul Neculai Păduraru. Neculai Păduraru de la Sagna, bineînțeles. Ne-a sedus. Ne-a pus în cale tot felul de lucruri simbolice, cu care să ne ademenească, pînă cînd am pătruns în labirint. Nu i-a fost greu să ne determine să o facem, firea noastră scrutaătoare, curioasă, slabă se lasă lesne copleșită de noutățile presimțite sub orizont.

Iar labirintul acesta, al lui Neculai Păduraru, în care el este și ghid, un ghid orb evident, după descrierea de mai înainte, nu este unul de joacă, adică să tragem un chiot, un țipăt și el să se prăbușească și noi să ne spunem: *Ce grozăvie! Ce vis urît! Ducă-se cu somnul! Ce ne-am speriat! Bine că am scăpat teferi!* Nu, labirintul lui este unul cît se poate de adevărat în care se găsesc cele mai năstrușnice animale închise, flămînde, enervate, agresive, melancolice, triste. Sînt cele pe care le vedeți în colecții particulare și publice din toată lumea, sînt cele pe care le vedeți pe simeze în mari muzee din lume și din țară, sînt cele descrise în cartea „De la Sagna. Mit și tehnologie. Pictură-Desen” realizată de Neculai Păduraru în scopul de escamotare a adevăratelor pericole în care ne-a atras. Cartea-album e un spectacol al numelor și al realității/ irealității pe care o incumbă. Deci, în labirintul în care ați intrat, care e opera lui Neculai Păduraru, vă previn că vă veți întîlni după primul colț sau la una din multele răscruci cu ființe precum: „Cel care prinde visele”, „Melița”, „Omul Goarnă”, „Himere”, „Sinzienele”, „Pasărea Pajură”, spirite colorate, „Balaurlul K”, „Hoțul de statui din visul artistului”, Făt-Frumos și Ileana Cosînzeana, „Balaurlul cu aripi de libelulă”, Zeus și nimfele, spirite, multe spirite, Nică, panchiști, zburători, „Călătorul din vis”, „Mașina de vise”, „Dansatoarea mecanică”, curtezane, Tumak, Dupara și Nakana, „Alergătorul din vis”, Agaki, „Călătorul în timp”, „Pisica mecanică”, Urudu, Kunara, Regina DARA, dansatoarele de la curtea regelui ARU, Koruba, Setilă, „Curtezana din los”, vrăjitoare, Pachița, Barada, Ochilă, Dănilă Prepeleac,

Flămînzilă, Păsărilă, Mesagerul, "Femeia care vede tot", Castor și Pollux etc. etc. Nu știu nici eu, nu știu nici ghidul nostru care ne-a ademenit în labirint, care e ordinea în care îi vom întîlni. Într-o lume magică, nu funcționează nici pe departe criteriile lumii noastre care se autodevoră fără rest. Dar, domnilor și doamnelor, animalul cel mai temut, asupra căruia ne atrage atenția însuși creatorul labirintului și ghidul de acum, este, fără îndoială uriașul Godogoștîrchișoi. A fost descoperit de bunicul său din Sagna (Sagna e un ținut fabulos din zona Roman – Neamț, o spun pentru cei care nu știu încă!) într-o fîntînă, acesta l-a învăluit în plasa unei povești și i l-a dat nepotului neștiind dacă lumea are nevoie de așa monștri. Iar Neculai Păduraru a inventat labirintul și pentru acest fabulos Godogoștîrchișoi. Dacă îl întîlniți pe acest Godogoștîrchișoi, pe altul din monștrii din panoplia de mai sus, nu vă speriați prea tare, faceți trei pași îndărăt, mușcați degetul mare de la mîna stîngă, scuipați spre stînga, scuipați spre dreapta, așa cum se face la Sagna, cînd îți taie calea o pisică neagră și roștiți ceea ce spune Neculai Păduraru în cartea sa "De la Sagna. Mit și tehnologie. Pictură-Desen", la pagina 52:

"Sunt în mijlocul camerei mele și întind brațele pînă cînd ajung cu mîinile pe pereți, apoi împing cu putere, să dărîm zidul peste răul de afară..."

Sunt în mijlocul unei fericiri și nu știu cum este.

Sunt în mijlocul unei iubiri și nu știu ce înseamnă.

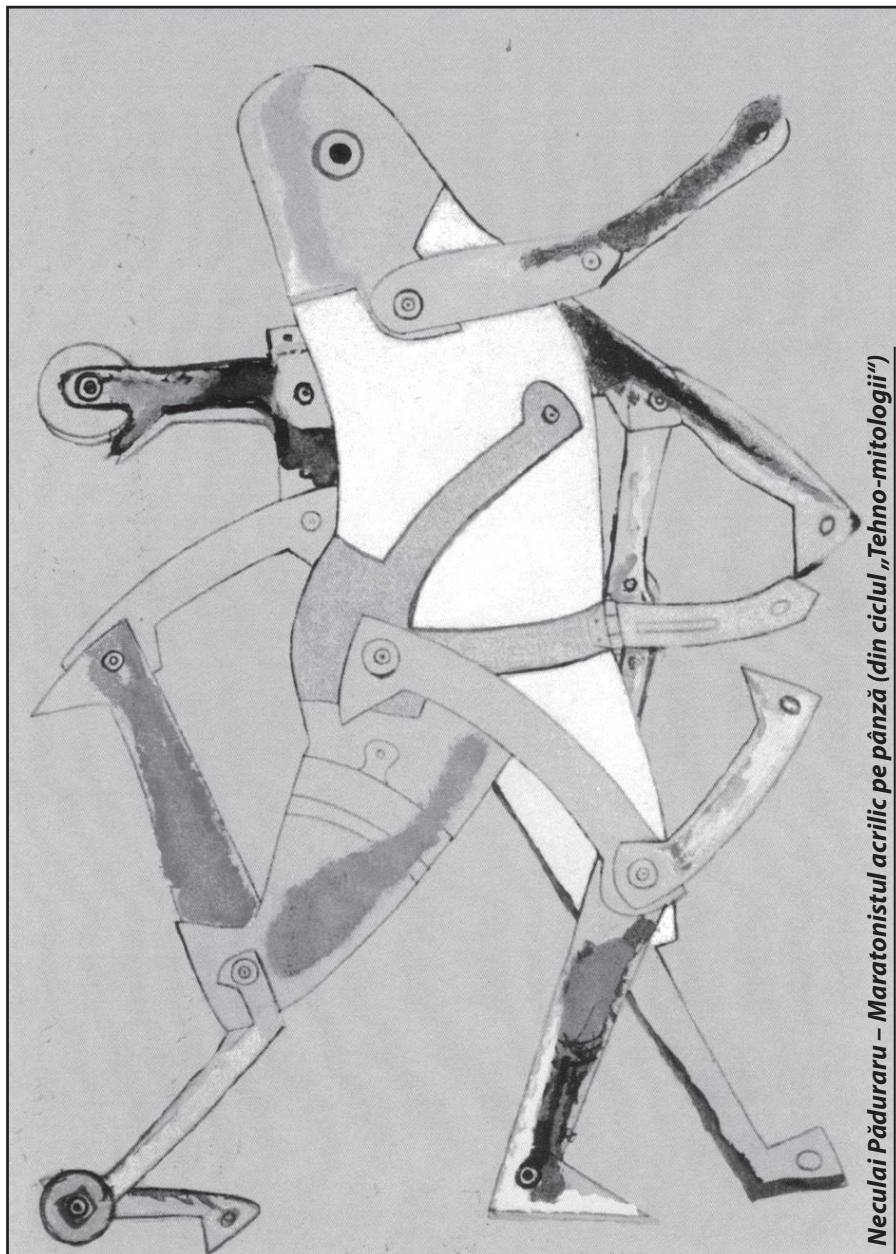
Sunt în mijlocul unei dureri și mi se pare că durerea cea mai mare este atunci cînd nu știi unde te afli.

Sunt în mijlocul problemelor și e trist că rezolvarea lor nu depinde de mine.

Nicio tristețe nu poate fi mai mare decît tristețea care pleacă din singurătate.

Nicio tristețe nu poate fi mai mare decît tristețea care pleacă din minciuna aproapelui tău.

Nicio tristețe nu poate fi mai mare decît aceea care a venit din moarte către tine. Tristețea care le întrece pe toate este aceea în care nu poți face nimic. Tristețea și bucuria sînt greu de suportat.

Neculai Păduraru – Maratonistul acrilic pe pânză (din ciclul „Tehno-mitologii“)

Mai simplu este pentru cei care n-au cunoscut-o nici pe una, nici pe cealaltă.

După ce spuneți toate acestea, ființa aceea din labirint cade pe gînduri, se gîndește la soarta sa, la fericirea sau nefericirea sa și tu poți trece mai departe. Că asta face artistul dintotdeauna: îmblînzește monștri. Face suportabilă rătăcirea în labirint. Pune la cale chiar dinamitarea labirintului și poate că ar și face-o, dar îl apucă brusc mila pentru ființele magice închise înăuntru. Și artistul, ghidul de care vorbeam mai sus, mai știe un lucru pe care în general nu îl spune: ieșirea dintr-un labirint nu înseamnă libertate, înseamnă, de fapt, intrarea în alt labirint. Că atîta cît avem memorie, vom fi captivii tuturor labirinturilor posibile și, mai ales, imposibile. Și mai știe ceva ghidul nostru din labirint: că nu ființele acelea închise acolo, despre care am vorbit, între care e și temutul Godogoștîrchișoi, sînt adevăratul pericol. Nu. În labirint este închis cel mai mare criminal cunoscut, care nu iartă pe nimeni, care e Timpul. Timpul este autorul crimelor perfecte. De mii de ani acționează, pe față sau cu insidioșenie și nimeni nu îl poate dovedi, nimeni nu îl poate înfunda. Ghidul nostru de acum, Neculai Păduraru, știe asta și ne spune cum s-a întîlnit

el cu Timpul, cum l-a privit adînc, adînc, în ochi: *"Sîmbătă, am fost la rîu/ să văd ce-a mai rămas./ Rîul secase./ Era vară./ Am coborît în albia rîului/ mergînd desculț printre pietre/ printre scoici și printre oase./ și oasele miroseau a hoit./ Erau oasele dorințelor mele moarte./ M-am întors singur de la rîu/ și-am aruncat cu o piatră/ în imaginea mea din fîntînă,/ și au apărut sute de unde/ care reprezentau sute de zile/ povestind despre mine/ și despre iubirile mele/ care au rămas acolo, în adîncuri.../ Și tot ieri m-am plimbat/ cu fiecare iubire în parte/ pe toate drumurile mele/ și pe toate cărările mele"* (p. 194).

Vă întrebați, doamnelor și domnilor, de ce artistul care minuește dalta sculptorului și pensula pictorului simte nevoia să intre în teritoriul cuvîntului? Nu-i ajunge labirintul culorii, al formelor? E o uzurpare? E o contaminare? Răspunsul l-am găsit într-o incantație a unui trib rătăcit și el într-un labirint din Africa: *"Te simți rău dimineața, te simți rău seara,/ Te doare capul, te dor măruntaiele,/ Obrajii ți-i acoperă mucigaiul,/ Ochii ți se înfundă în cap - / Ea spuse: - lăță ce cred:/ Tu ai un cuvînt în pîntec:/ dacă nu-l spui/ Mori și lași toate bogățiile,/ Acesta e adevărul".* Acesta e adevărul și pentru Neculai Păduraru.

M-am mai întrebat, de asemenea, de ce textul care însoțește imaginile din această carte, în cea mai mare parte, este rimat. Să exemplific: *"Eram treaz și-mi doream ca moartea să-mi dea răgaz, să mă gîndesc și să înfăptuiesc visele mele adunate și subordonate unei lumi colorate, pe care am purtat-o în gînd și am zgîriat-o pe pămînt. Visele neîmplinite așteptau să fie zugrăvite și împărțite unei lumi uitate în care mă aflu – cu mare amărăciune meditam, la viață și la moarte, într-o mare singurătate"*. Sau: *"Manechinele n-au personalitate, ele sunt mutate, îndrumate, sunt obligate să execute și să nu discute. În sala imensă a lumii, împărțită în două de o linie pe podea și de una trasă pe cer, eu eram suspendat și judecat de un tribunal de manechine care țipau, gesticulau, întrebări îmi puneau... Numele, prenumele... Data și locul nașterii... ocupația... etc. Am fost reținut, bătut și plimbat dintr-o cameră în alta, în care eram anchetat și blamat la Securitatea din Iași. Mă gîndeam la statuile mele și invocam duhurile din ele, să vină să mă apere și să mă scape de nedreptate... (...)* Între cer și pămînt, trupul meu sîngerind se zvîrcolea plîngînd pentru toate ideile pe care le aveam în gînd" (p. 119 – 120). Rima este, indiscutabil, marca poeziei, iar poezia, incantația, descîntul fac parte dintr-o terapie, exorcizează răul din lumea fizică. Rima face cuvîntul fluid în propoziție, în frază. Un cuvînt într-un text rimat, este un cuvînt care are semnificație, care transcende sensului comun, devine simbol. Asta este percepția dintotdeauna a tribului. Iar Neculai Păduraru are sentimentul că este purtătorul de mesaj al tribului. De ce nu ar fi textul acesta un fel de „Balada lui Neculai Păduraru De la Sagna, cel care a plecat de acasă, a trăit în lume și acum se întoarce ca să dea seamă ...” ?

În general, un artist îl traduce prin altul, fiecare artist mare fiind parte într-un dialog care transcende timpurilor. De asta, rapid, dacă ar fi să îl regăsim în câteva idei-concepte care i-au premers, primele care îmi vin în minte sînt din Platon, care spunea că „... prin puterea imaginației cineva poate fi transformat de lucrurile pe care și le închipuie”; din Baudelaire care spunea că „Scopul oricărui artist este să producă o ficțiune convingătoare” și poate că și Bergson care spunea că „Lumea fizică poate fi înțeleasă numai printr-o traducere în concepte abstracte...”. Dar, mai ales, îl găsesc pe Neculai Păduraru în continuarea îndemnului lui Ion Creangă, ale căror personaje se regăsesc în universul său pictural și sculptural: „Hai mai bine despre copilărie să vorbim, căci ea singură este veselă și nevinovată...”.

Vedeți? Nu am pomenit nici un pictor, nici un desenator, nici un sculptor. Pentru că Neculai Păduraru care e pictorul prin excelență, care e sculptorul prin excelență simte încorsetarea materiei picturale și sculpturale și de aceea caută să se refugieze și în teritoriul poeziei, al filosofiei, al muzicii, al magiei.

Dacă îi vezi linia lucrărilor de sculptură, gîndul te duce la cei mai mari: Brâncuși, Paciurea, Brauner, Maitec. Iar de la Leonardo da Vinci are tendința de a imagina păsări care trec prin aer ca prin timp, iar realizarea efectivă a acestui tip de zbor e, în aceste condiții, o chestiune de exercițiu.

Albumul „De la Sagna. Mit și tehnologie. Pictură – desen”, semnat de Neculai Păduraru, conține cheia ieșirii din labirintul în care am intrat cu voie, din greșală, ademeniți de cîntecul himerelor care animă imaginația autorului. Dacă vrem să fim liberi, după ce am înțeles un bestiar magic în labirintul lui Neculai Păduraru și am eliberat adrenalina esteticului și imagina-

tivului, trebuie să o citim ca să ne salvăm. Dacă mai vrem să ne salvăm.

M-am întrebat ce au în comun arta scrisului, cu arta care l-a consacrat pe sculptorul Neculai Păduraru. Și mi-am răspuns că aceste două arte sînt mai mult decît complementare. Poetul acționează ca un radiolog. la materialul dur și îl supune unui fascicul de raze pornite deopotrivă din creier și din inimă, după care își dă cu presupusul. Vede acolo, în inima materiei, tot felul de chipuri, de figuri, de jivine, de stări, de genuni, de vîrfuri și coborișuri, vede luceferi și vede stele în apă. Lumea din jur se mulțumește, în general, cu acest diagnostic, cu acest răspuns al poetului. Un singur om nu este de acord: sculptorul. El pune mîna pe daltă și eliberează din materie formele pe care le vede poetul.

În vara trecută ne-am vizitat prietenii din nordul Franței, între aceștia numărîndu-se, spre onoarea noastră și un mare sculptor francez și european, Michel Gillette, care trăiește în locul de obîrșie al lui Arthur Rimbaud, Cherleville Mezieres. l-am dus cadou amicului francez un album cu lucrările mai multor sculptori și pictori români, între care Ion Irimescu și Neculai Păduraru. Foilețind albumul, cu mîinile cuprinse de febrilitate, Michel Gillette spunea din cînd în cînd: Ah, Brancuși! Ah, Brancuși! Apoi, terminînd de admirat lucrările din album, mă întreabă: Toți sculptorii sînt așa de geniali, precum Brancuși, în România? Și mi-am permis să îi răspund: Da, eu cred că Brâncuși e unul dintre ei!

Sculptor al cuvintelor și poet al materiei sculpturale, Neculai Păduraru întemeiază pe mit o realitate fecundă care emană robustețe și risipă de har. O face ca marii artiști ai vremii, ca marii artiști dintotdeauna.

Piatra Neamț, 24 iunie 2013

(O impresie la lectura și „vizionarea” albumului auto-retrospectiv „De la Sagna. Mit și tehnologie. Pictură-Desen”, realizat de Neculai Păduraru și „un periplu” visual în expoziția de desen deschisă în iunie-august 2013 la Muzeul de Artă din Piatra Neamț)

Adrian Alui GHEORGHE

Zidiri de suflet... pentru „Eul din noi”

Această vară mistuită de arșiță a adus cu sine, pentru spațiul Galeriei de Artă „Ștefan Luchian”, o diversitate de manifestări expoziționale, cu tematici foarte diferite, cu expozați din toate generațiile, cu public dornic de a vedea, de a înțelege și de a-și găsi clipa de liniște, de a face acel exercițiu de admirație, atât de necesar tuturor.

Astfel, în perioada **31 mai 2013 – 14 iunie 2013**, cei interesați au avut prilejul de a se afla în fața unui număr de 40 de lucrări de artă naivă și 38 de creații ale copiilor, realizate de cursanți și absolvenți (din diverse generații) ai Școlii Populare de Arte și Meserii din Botoșani, lucrări ce au făcut subiectul expoziției **Artă naivă / artă infantilă - ipostaze ale creativității limbajului vizual**. Evenimentul cultural a fost organizat de Școala Populară de Arte și Meserii Botoșani – secția Pictură, cu prilejul împlinirii a 45 de ani de existență.

Criticul de arta ieșean, Valentin Ciucă și Victor Hreniuc, profesor în cadrul secției de Pictură a Școlii Populare de Artă și Meserii – prin mîinile cărui au trecut mai toți tinerii pictori botoșăneni, au prezentat lucrările expuse și au vorbit despre o parte dintre autori, iar directorul Școlii Populare de Arte și Meserii Botoșani, Liviu Andronic, a precizat că „în această expoziție se regăsește munca, efortul creator al multor generații, care au trecut prin această instituție”.

Sâmbătă, **15 iunie 2013**, la ora 12, în cadrul programului generos dedicat „Zilelor Eminescu” a avut loc vernisajul expoziției personale de pictură intitulată „**Concepte**”, avînd ca autor pe **Viorica BOTEZATU**, membru U.A.P. – Filiala Iași. Expozanta, născută în Iași, medic de profesie, este și absolventă a Universității de Artă „George Enescu” Iași, secția pictură, urmînd și studii la Facultatea de Belle Arte Salamanca (Spania). De asemenea, artista este membră a Cenaclului „Octav Băncilă”, a Asociației Artiștilor Plastici din Iași, a Cenaclului „Ion Țuculescu” și a expus, începînd din 1989, în numeroase expoziții personale sau de grup organizate la Iași, Roman și București.

Expoziția a reunit un număr de 35 de lucrări de pictură, realizate în ulei și în tehnică mixtă, pe suport de carton și de lemn.

Vineri, **12 iulie 2013**, a fost vernisată expoziția de artă plastică denumită „**Case de zid, zidiri de suflet**”, în cadrul căreia au fost prezentate peste 50 de lucrări de artă, realizate în diverse tehnici (ulei pe pânză / carton, acuarelă, guașe, acvaforte, litografie, pastel). Expoziția a

Muzeul Județean Botoșani		
S.C. „Expo-Art” Botoșani		
Centrul de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Botoșani		
„EUL din NOI”		
Marcel ALEXA	Mircea MIHĂILESCU (Hârlău)	Ionuț GAFÎTEANU
		
Eternul popular – u.p.	Aripă înălțată – sculptură lemn	Penumbra – u.p.
Vernisajul: sâmbătă, 3 august 2013, ora 11		
Galeriile de artă „Ștefan Luchian” BOTOȘANI		
Președinte muzeograf Florescu Ana-Elisabeta		

avut ca tematică ilustrarea plastică a unor habitate, din zona rurală și cea urbană, construcții civile și religioase din diverse locuri din țara sau din străinătate.

Lucrările, aflate în patrimoniul Muzeului Județean Botoșani, au fost realizate, majoritar,

în prima jumătate a secolului XX, de către cunoscuți și apreciați artiști plastici români, precum: P. Achîțenie, C-tin Agațîi, Călin Alupi, C-tin Calafeteanu, Virgil Chivu, Șt. Constantinescu, Cîk Damadian, Șt. Dănilă, Radu Dăringă, Constantin Doroftei, Ion Grigore, Hans Hermann, Lucreția Ionescu,

Dem Iordache, Eugen Ispir, C. Mihăilescu, Victor Mihăilescu Craiu, Costin Neamțu, Mircea Olarian, Marcel Olinescu, Gheorghe Petrașcu, C-tin Piliuță, Adrian Podoleanu, N. Polidor, Bogdan Scărlătescu, Rudolf Schwitzer Cumpăna, Nicolae Stoica, Răzvan Stoica, Petru Remus Troteanu, Clarette Wachtell, cărora li s-au alăturat: Marcel Alexa, Silviu Babii, Viorica Botezatu, Cornelii Dumitriu, Florin Grosu, Gheorghe Huivan, Liviu Șoptelea și George Șpaiuc.

În luna august 2013, Galerile de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani găzduiesc expoziția „EUL din NOI”, eveniment al cărui vernisaj a avut loc în data de 3 august.

Expozanți sunt cunoscuții artiști plastici botoșăneni **Marcel ALEXA** și **Ionuț GAFÎTEANU** (membri ai Societății Culturale „Expo-Art” Botoșani), care își prezintă lucrările de pictură alături de sculpturile în lemn realizate de **Mircea MIHĂILESCU** – meșter popular din Hârlău (membru al Asociației Meșterilor Populari din Moldova).

Marcel Alexa expune lucrări cu o tematică foarte apropiată eul-ui său: universul floral, peisajul rural și urban, portrete, dar și schițe care redau imaginea Botoșanilor de ieri și de astăzi și ne poartă, coloristic vorbind, de la viața de la țară până la malurile Tamisei. **Ionuț Gafîțeanu** este îndrăgostit, iremediabil, de magnolii și de trupul senzual al femeii și toate acestea le face cu cretință, fapt pentru care expune astăzi și câteva dintre icoanele sale, sensibil realizate și care aduc dumnezeirea pe pământ, în floare, în femeie, în noi. Al treilea expozant, **Mircea Mihăilescu** ne transpune, prin sculpturile sale, într-o lume aparte, în care realul și suprarealul se împletesc armonios, trece de la universul lui Kafka la cel rustic, în care ne găsim și ne regăsim, iar sub dalta sa lemnul își spune și ne spune adevărata poveste. E o poveste de viață, de artist, de om.

Venirea toamnei va aduce rod bogat și pentru simzele Galerilor, cu lucrări noi, dar și cu nume consacrate, rămânând ca publicul interesat să-și găsească doar un crâmpiei de timp spre a călători în miraculoasa lume a artei plastice. (Fotografii Mircea PUȘCAȘU)

Ana FLORESCU

FESTIVALUL NAȚIONAL DE POEZIE „NICOLAE LABIȘ”, ediția a XLV-a, 2013

Consiliul Județean Suceava, prin Centrul Cultural „Bucovina”, secția Centrul pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Suceava, în colaborare cu Societatea Scriitorilor Bucovineni, Colegiul Tehnic „Petrul Mușat”, Muzeul Bucovinei și Primăria comunei Mălini, organizează ediția a XLV-a a **Festivalului național de poezie „Nicolae Labiș”**, în perioada **27 – 29 septembrie 2013**, la Suceava și Mălini.

Concursul își propune să descopere, să sprijine și să promoveze noi și autentice talente în rândul tinerilor creatori de poezie.

REGULAMENT

1. Sunt acceptate în concurs lucrări scrise cu diacritice, **nepublicate și nepremiate** la alte concursuri literare.

2. La concurs pot participa autori care nu au depășit vârsta de **30 de ani**, nu sunt membri ai Uniunii Scriitorilor, nu au debutat editorial și nu au obținut Marele Premiu la edițiile precedente ale concursului.

George ȘPAIUC – Case la Agafton, u.p. (2013)

3. Lucrările, dactilografiate în **cinci (5) exemplare**, vor fi trimise pe adresa: **Centrul Cultural Bucovina, Secția Centrul pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Suceava, Str. Universității nr. 48, Suceava, 720228**. Cu mențiunea: **Pentru Festivalul național de poezie „Nicolae Labiș”**

4. Lucrările se trimit până la data de **26 august 2013** (data poștei). Ele vor purta în loc de semnătură un **motto** ales de autor. În coletul poștal va fi introdus un plic închis (având același motto), care va conține un **Curriculum Vitae** al autorului. În Curriculum Vitae se va specifica în mod obligatoriu: numele și prenumele autorului, locul și data nașterii, studii, activitate literară, adresa completă, numărul de telefon și eventual adresa electronică.

5. Fiecare participant are dreptul de a se înscrie în concurs cu minimum **cinci (5) poezii** și maximum **zece (10)**.

6. Lucrările nu se returnează, ele urmând a intra în patrimoniul concursului „Nicolae Labiș”, iar laureații vor fi publicați în „Caiete mălinene”, volum editat pe suport electronic de Centrul pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Suceava din cadrul Centrului Cultural Bucovina.

7. Laureații vor fi anunțați până la data de 20 septembrie 2013, pentru a fi prezenți la festivitatea de premiere, precum și la manifestările prilejuite de finalizarea concursului, care vor avea loc la Suceava și Mălini între 27 și 29 septembrie 2013. Manifestările vor consta în lansări de carte, conferințe literare, expoziții, șezători literare, recitaluri de poezie, vizite la muzee și monumente de artă din județ, realizate cu participarea membrilor juriului și a altor personalități literare. Organizatorii asigură masa și cazarea invitaților. În eventualitatea în care laureații doresc să fie însoțiți și de alte persoane, acestea trebuie să-și suporte integral toate cheltuielile, iar organizatorii trebuie anunțați până la cel mai târziu la data de 23 septembrie 2013, pentru a face rezervările necesare.

8. Juriul concursului va fi alcătuit din critici literari, membri ai Uniunii Scriitorilor din România.

9. Membrii juriului nu mai pot schimba ulterior ordinea rezultată în urma jurizării.

10. Pentru cele mai valoroase lucrări prezentate în concurs, juriul va acorda premii în valoare totală de 2500 lei, acoperite financiar de Centrul Cultural Bucovina și Muzeul Bucovinei:

- Marele premiu „NICOLAE LABIȘ” – 1000 lei
- Premiul I – 600 lei
- Premiul II – 500 lei
- Premiul III – 400 lei

Vor fi acordate, în funcție de posibilități, și premii ale unor reviste literare. Relații suplimentare la telefon **0745-773290** – Carmen Veronica Steiciuc.

IN MEMORIAM

Petru Ursache

Miercuri, 7 august 2013, a încetat din viață Petru Ursache, etnolog, estetician și istoric literar, membru al Uniunii Scriitorilor din România Filiala Iași. Petru Ursache s-a născut la 15 mai 1931, în comuna Popești, județul Iași. A absolvit Liceul National Iași în 1951, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” (1952 – 1956), fiind licențiat în limba și literatura română. În 1971 obține titlul de doctor în Filologie. A profesat ca bibliotecar la Biblioteca județeană „Gh. Asachi” (1956 – 1958), prepa-

rat – asistent (1958 – 1960), lector (1960 – 1977), conferențiar (1977 – 1992), profesor (1992 – 2001) la Catedra de Literatură română și la Catedra de Literatură comparată. Petru Ursache a debutat în revista „Scrisul bănețean” (1958). Dintre volumele publicate amintim „Sezătoarea” în contextul folcloristicii (1972), *Poetică folclorică* (1976), *Prolegomene la o estetică a folclorului* (1986), *Eseuri etnologice* (1986), *Titu Maiorescu. Esteticianul* (1987), *Camera Sambă. Introducere în opera lui Mircea Eliade* (1993), *Etnoestetica* (1998), *Mic tratat de estetică teologică* (1999), *Cazul Mărie. Sau despre frumos în folclor* (2001), *Sadovenizind, sadovenizind. Studiu estetic și stilistic* (2005), *Înamorati întru moarte. Eros Poesis la Cezar Ivănescu* (2006), *Antropologia, o știință neo-colonială* (2006), *Etnosofia* (2006), *Camera Sambă. Introducere în opera lui Mircea Eliade*, editia a doua, revăzută și dezvoltată (2008), *Mic tratat de estetică teologică*, editia a doua (2009), *Omul din Calidor* (2012), *Miorița - dosar mitologic al unei Capodopere* (2013). A publicat numeroase articole, studii și eseuri în periodicele principale din Iași, *Convorbiri Literare* fiind una dintre revistele de suflet ale acestuia. Petru Ursache s-a îngrijit de apariția a peste douăzeci de antologii și editii critice, unele în colaborare cu Magda Ursache. Pentru activitatea sa, a fost recompensat cu Premiul Profesor Emeritus al Universității „Al. I. Cuza” (2001), Premiul de Excelență al Uniunii Scriitorilor Filiala Iași (2001, 2006), Premiul *opera omnia* acordat de Revista „Convorbiri literare”, Premiul *opera omnia* acordat de Biblioteca „Vasile Voiculescu”, Buzău, 2001. Prin dispariția lui Petru Ursache, Uniunea Scriitorilor din România pierde un creator important, iar cultura română un specialist de marcă.

Nicolae Motoc

La începutul lunii iunie a acestui an, a încetat din viață, după o lungă și grea suferință, poetul și prozatorul Nicolae Motoc. Nicolae Motoc s-a născut la Fetești, în 1936 și și-a trăit toată viața, cu excepția anilor de studii, la Constanța. A fost, în anii 50, student al Școlii de literatură „Mihai Eminescu”, după care a urmat cursurile Facultății de filozofie din București. A debutat cu poezii în revista *Tânărul scriitor*, în 1957. A publicat în continuare, mai ales în revista *Tomis*, unde a fost, pe rând, secretar general de redacție și redactor șef adjunct. A fost prezent cu poeme și articole în mai toate revistele literare importante din țară. Debutăază cu o carte de reportaje, intitulată *Orizonturi dobrogene*, în 1964, iar în 1969 îi apare prima carte de versuri, *Ceasul umbrei*. Urmează volumele de versuri: *Elementele*, 1974, *Poem scris pe suflarea pământului*, 1975, romanul *Golful sălbatic*, 1977, *Erezii marine*, 1980, *Anamorfoze*, 1983, *Dimineața nuanțelor*, 1989,

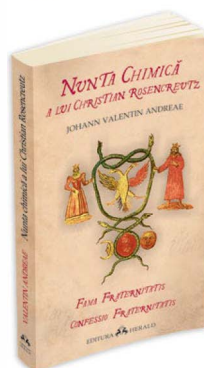
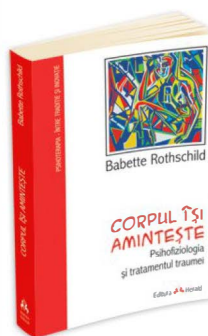
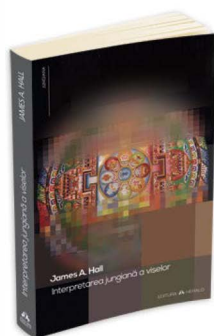
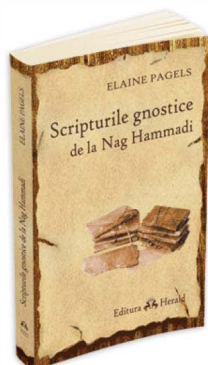
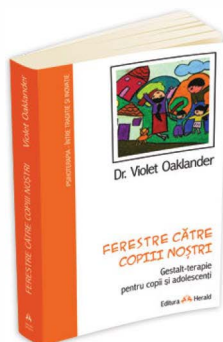

Fragilități, 1996, *Dignidad*, 1997, *Provocări imergente*, 2000. Poet delicat, Nicolae Motoc s-a retras din această lume discret, așa cum a trăit. Colegii din Uniunea Scriitorilor din România îi vor păstra o amintire frumoasă.

Bucur Demetrian

Ne-a părăsit, în acest început de august, Bucur Demetrian, un distins profesor, cărturar și poet, recunoscut și apreciat de atâtea generații de elevi și de cititorii interesați de o poezie discretă și sensibilă, precum sufletul său mare și profund. Bucur Demetrian s-a născut la data de 22 iunie 1951 în Craiova, a absolvit Facultatea de Filologie (specializarea română-franceză) a Universității din același oraș, căruia i-a închinat toate eforturile sale profesionale și creatoare. A debutat în revista *Ramuri*, în 1971, unde a devenit redactor asociat. Editorial, semnează mai întâi ciclul *Locuința poetului* în volumul colectiv *Cadran solar* (1986). Urmează volumele *Confesiuni* (1993), *Himera de hârtie* (1996), *Catedrala și firul de iarbă* (1997), *Deodată căderea* (2000), *Așezarea pe cruce* (2004), *Bărbați în fața oglinzii* (2008). Mai multora dintre ele li s-au decernat premii prestigioase. Ca poet și eseist, Bucur Demetrian a fost mereu atașat calmului valorilor, nu a agreat extremele, situându-se, hotărât, în rândurile meditative-sceptice și concentrați în expresie. Membrii Filialei Craiova a Uniunii Scriitorilor din România nu-i vor uita niciodată stilul său elegant, dar ferm, în luarea oricărei atitudini, în enunțarea oricărui verdict critic. Craiova pierde unul dintre cei mai fini intelectuali ai ei.

Pentru comenzile mai mari de **80 RON**, editura va suporta integral taxele poștale. În cazul în care comanda nu depășește suma de 80 RON se vor adăuga taxe poștale în valoare de **8 RON**, indiferent de numărul de cărți comandate și de regiunea în care se face livrarea. Pentru București livrarea se va face prin curier rapid în aceleași condiții contractuale. Vă mulțumim!

Redactor șef:
Gellu Dorian

Redactori șefi adjuncți:
Lucian Alecsa,
Nicolae Corlat

Secretar de redacție:
Vlad Scutelnicu

Redactori:
Elena Pricopie,
Andra Rotaru,
Ciprian Manolache

Redactori asociați:
Valentin Coșereanu,
Viorica Zaharescu,
Mihaela Anițului,
Liliana Grecu (grafică)

Colegiul de redacție:
Anton Adămuț,
Adrian Alui Gheorghe,
Leo Butnaru,
Mircea
A. Diaconu,
Claudiu Komartin,
Emanoil Marcu,
Mircea Oprea,
Antonio
Patraș, Ana Florescu,
Petruf Părvescu,
Luiza Palanciuc,
Doina Ruști,
Vasile Spiridon,
Dumitru Țiganiuc,
Matei Vișniec

Documentarist:
Dora Corlat

Culegere/distribuție:
Elena Pricopie

Tehnoredactor:
Ciprian Boariu

REDACȚIA
Pietonal Transilvaniei 3, Botoșani
Telefon/Fax: 0231-536322, 0231-517602,
0722-243633, 0746-760418
E-mail: m.ipotesti@gmail.com,
doriangellu@yahoo.com,
lucianalecsa2006@yahoo.com
hyperion.botosani@yahoo.com

Revista apare cu sprijinul **Consiliului Județean Botoșani**
Președinte: Florin Țurcanu
prin **Memorialului Ipotești - Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”**
Director: Miluță Jijie
Editor: Fundația Culturală „Hyperion - Caiete botoșănene” Botoșani
Președinte: Gellu Dorian

Revistă membră

ISSN: 1453-7354

În acest număr semnează:

Adrian Alui Gheorghe • Ioan Es. Pop • Gellu Dorian • Petronela Corobleanu • Liviu Antonesei • Lucian Alecsa • Andra Rotaru • Corin Braga • Dominic Stănescu • Denisa Comănescu • Radu Voinescu • Passionaria Stoicescu • Petruț Pârvescu • Ion Toma Ionescu • Liviu Ioan Stoiciu • Cassian Maria Spiridon • Alexandru Mușina • Katalin Cadar • Manon Pițu • Ion Iancu Vale • Viorica Mocanu • Vasile Iftime • Valeriu Marius Ciungan • Viorica Petrović • Margento • Dorina Cioplea • Constantin Iftime • Dan Persa • Doina Rusti • Dumitru Augustin Doman • Remus Valeriu Giorgioni • Valentin Coșereanu • Francisc Pal • Florentina Loredana Dalian • Leo Butnaru • Vasile Spiridon • Geo Vasile • Ionel Savătescu • Lucian Gruia • Bică Nelu Căciuleanu • Carmen Cătunescu • Lucia Olaru Nenati • Viorica Zaharescu • Vana Atudorei • Genoveva Logan-Pogorilovski • Mariana Rânghilescu • Simona-Grazia Dima • Carl Norac • Constantin Abăluță • Vasile Tărățeanu • Gabriel Nicolae Mihăilă • Daniela Paula Epurianu • Jacques Duquesne • Emanoil Marcu • Boris Bojnev • Andrew Miller • Andrei Alecsa • Laura Caravaglia • Geo Vasile • Anisoara Pitu • Al. Cistelean • Anton Adămuț • Marius Chelaru • Simona-Grazia Dima • Ala Sainenco • Victor Teșanu • Dumitru Mateescu • A.G. Romilă • Dumitru Lavric • Constantin Coroiu • Magda Ursache • Luca Pițu • Mircea Oprea • Ana Florescu •

www.revistahyperion.com